İslam Klasikleri 5

İBN HİBBÂN

es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ

Hz. Peygamber ve Halifeler

ANKARA OKULU

İbn Hibbân

Tam adı Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî el-Büstî es-Sicistânî el-Adnânî [ö. 354/965] şeklindedir. Bugünkü Afganistan'ın Sicistan bölgesinde kalıntıları bulunan Büst'te doğdu. Başta hadis olmak üzere fıkıh, Arap dili, kelam, felsefe, tıp ve ilm-i nücûm alanlarında birçok hocadan faydalandı ve âlî isnadla rivayet imkânı buldu. Semerkant'ta kendi adına kurulan suffede hadis ve fıkıh okutmuştur. Nîşâbur'da imla meclisleri kurarak hadis dersleri vermiş, kendi adına yaptırılan hankâhta bazı eserlerini yazdırmıştır. Hâkim ve Zehebî gibi âlimler onun güvenilir olduğunu ve cerhe konu olacak herhangi bir davranışının bulunmadığını belirtmişlerdir. Takvası ile tanınan İbn Hibbân kaynaklarda "hadis hafızı, Horasan'ın hadis şeyhi" gibi ifadelerle anılmaktadır. Birçok önemli eseri bulunan İbn Hibbân, 21 Şevval 354'te [20 Ekim 965] Büst'te vefat etti.

Harun Bekiroğlu

1983'te Elazığ'da doğdu. Klasik usulde dersler aldı. Malatya İmam-Hatip Lisesinden (1999) ve Fırat Ünv. İlahiyat Fakültesinden mezun oldu (2003). Fırat Ünv. SBE'de *Nesefî Tefsirinde İ'câzu'l-Kur'ân* isimli çalışmasıyla yüksek lisansını tamamladı (2005). DİB Pendik Haseki Eğitim Merkezi'nden mezun oldu (2009). Hitit Ünv. Okutman (Arapça) kadrosuna atandı (2010). Selçuk Ünv. SBE'de *el-Burhân ve el-İtkân Adlı Eserlerin Tefsir Metodolojisi Bakımından Değerlendirilmesi* isimli çalışmasıyla doktorasını tamamladı (2012). Evli ve üç çocuk babası olup hâlen Hitit Ünv. İlahiyat Fakültesinde Yrd. Doç olarak (Tefsir) çalışmalarını sürdürmektedir. Tefsir Usûlü, Tefsir Tarihi, Felsefî Tefsir, Tefsir-Mantık İlişkisi, Osmanlı Tefsir Çalışmaları, Yazma eserler ve Tahkîk, Çağdaş Tefsir Akımları alanlarında çalışmaları bulunmaktadır.

Ankara Okulu Yayınları: 232
İslam Klasikleri: 5

Editör: Mehmet Azimli
Son Okuma: Kasım Gezen
Dizgi, kapak: Ankara Dizgi Evi
Baskı, cilt, kapak baskısı: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi
Birinci basım: Ocak 2017

ISBN: 978-605-9281-40-9

Ankara Okulu Yayınları
Şehit Mehmet Baydar Sokak 2/A Maltepe/ANKARA
Tel: (0312) 341 06 90 Faks: (0312) 341 06 95
web: www.ankaraokulu.com
e-mail: ankaraokulu@ankaraokulu.com

es-Sîretü'n-Nebeviyye ve *Ahbâru'l-Hulefâ*

-Hz. Peygamber ve Halifeler-

İbn Hibbân

Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî el-Büstî es-Sicistânî [ö. 354/965]

Tercüme Eden: Harun Bekiroğlu

Ankara Okulu Yayınları

Ankara 2017

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRDEN...

Ankara Okulu Yayınları "İslam-Klasikleri" projesi üst başlığı kapsamında yayınlanan serinin beşinci kitabı olarak, ilk klasik siyerlerin akabinde İbn Hibbân tarafından telif edilmiş bir eser olan *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*'yı, "Hz. Peygamber ve Halifeler" alt başlığıyla ilk defa Türkçe olarak neşrediyoruz.

Eser, Hz. Peygamber'den başlayıp müellifin kendi zamanında hilafette olan Muti dönemine kadarki tarihî süreci, siyaseti ön plana alarak kronolojik bir şekilde tasnif etmiştir. Müellif, Hz. Peygamber dönemini çok uzun, dört halifeyi biraz daha kısa, sonraki halifeleri ise özet olarak anlatmıştır ve Sünni bir düşünceyi benimsediği görülse de aktardığı kimi rivayetler çok ilginç sonuçlar verecek niteliktedir. Bu yönüyle araştırmacılar için değerli malzemeler sunmaktadır.

İlk dönemi güzellikleriyle, olumsuzluklarıyla olduğu gibi önünüze sermeye devam ediyoruz. Hz. Peygamber'in doğumundan sonraki ilk 3.5 asra panoramik olarak yolculuk yapmak üzere sizi İbn Hibban'ın *ES-SÎRETÜ'N-NEBEVİYYE VE AHBÂRU'L-HULEFÂ*'sı ile baş başa bırakıyoruz....

Hayırlara vesile olması dileğiyle....

Mehmet Azimli[1]
Çorum-2017

1 Hitit Ün. İlahiyat Fak.

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

Bismillah!

Allah'a hamdüsena ve varlığımızın kendisiyle anlam kazandığı Hz. Peygamber'e ve ashabına salatüselam olsun!

Elinizde tercümesi bulunan bu kitap, İbn Hibbân'ın *Kitâbü's-Sikât* adlı on ciltlik eserinin ilk iki ciltlik kısmıdır. Bu ciltlerde yer alan *Kitâbü's-Sîreti'n-Nebeviyye, Kitâbü'l-Hulefâ, Kitâbü'l-Mulûk*'un sırasıyla tercümesi yapılmış ve bunlardan sonra gelen *Kitâbü's-Sahâbe* kısmı tercümeye dâhil edilmemiştir. *Sikât* güvenilir ravileri tanıtmak amacıyla yazılmış alfabetik bir eserdir. Ancak İbn Hibbân eserine başlamadan önce üç bölüm hâlinde Resulullah'ın ve dört halifenin hayatına yer vermiş, ardından da Emevî-Abbâsî yöneticilerini tanıtmıştır. Bunlardan sonra ise alfabetik sırayla ravilere yer verilmiştir.

Tercüme ettiğimiz bu eserin ana niteliklerini görmek için yazarın eseri kaleme alış gerekçesini bilmek gerekmektedir. İbn Hibbân, *Kitâbü's-Sikât*'ın yazılış gayesini şu sözleriyle ifade etmektedir:

> Sünneti bilmenin İslam dininin yüklediği sorumlulukların en büyüklerinden birisi olduğunu, Müslümanların ekseriyeti tarafından bu yükümlülüklerin korunması ve ezberlenmesi gerektiğini, *sahîh-sakîm* nakilleri ayırt edebilmenin ve *sarîh lafız*dan delil istinbat edebilmenin sıhhatli yolunun sadece zayıf muhaddislerin tanınmasıyla ve yaşam tarzlarının bilinmesiyle mümkün olabileceğini gördüğümde muhaddislerin çoğunun, üstün ve değerli fukahânın bir de eskilerden bunların yolunu sürdürenlerin isimlerini kaleme almak istedim. Bunu yaparken de rivayetlerin senedlerini hazfedip yazmadım; çok fazla nakil de aktarmadım. Nakillere *muhtasar* olarak yer verdim. Bunu yapmamın nedeni, fakihlerin nakilleri kolay ezberleyebilmesini sağlamak ve aynı zamanda bunları ezberleyen hadis hafızlarının meseleyi rahat kavramasını da temin etmekti.[2]

Kitâbü's-Sikât adlı eserinde güvenilir/*sikâ* ravileri anlatan İbn Hibbân, ilkin en mutemed/sikâ bulduğu Resulullah'ın hayatını ele almakta, ardından dört halifeye yer vermektedir. Ali b. Ebî

2 İbn Hibbân, *Kitâbü's-Sikât*, thk. Hâfız Azîz Bey el-Kâdirî en-Nakşibendî, Dâiretü'l Maârifi'l Osmaniyye, Haydarâbâd 1973, I, 3.

Tâlib'in şehadetinden sonra, hilafetin bittiği ve krallığın başladığı kanaatinde olan İbn Hibbân, İslam'ın hilafet dönemini bu elim olayla tamamlamaktadır.[3] Daha sonra ise *Kitâbü's-Sahâbe*'de aşere-i mübeşşereden başlamak suretiyle ashabı ve ravileri alfabetik sırayla incelemektedir.[4]

İbn Hibbân'ın ifade ettiği gibi bu eserde okuyucu, her olayın ya da rivayetin başında *sened zinciri* bulamayacaktır. Bu durumda biz, okuyucuya kolaylık sağlamak için ulaşabildiğimiz kadarıyla rivayetlerin kaynaklarını dipnotta belirtmeye çalıştık. Dipnotları uzatmamak adına –örneğin– Buhârî'de bulunan bir rivayetin farklı hadis mecmualarındaki yerlerine atıf yapmadık. Hadis kaynaklarına yer verirken *kütüb-i tis'a*'daki sıralamada önceliği olan kitaba atıf yapmakla yetindik.

Rivayetler özet olarak/*muhtasar* yer aldığı için birçok yerde köşeli parantezler kullanarak meselenin anlaşılabilmesini temin etmeye özen gösterdik. Bunu yaparken de orijinal ifadeyi bozmamaya gayret ettik. Ancak özellikle İslam tarihi araştırmacılarının eserdeki "nakillerin muhtasar oluşu" niteliğini göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. Örneğin dipnotta Buhârî'ye ya da bir başka hadis imamına nispet ettiğimiz bir nakil, İbn Hibbân'ın eserinde daha kısa ya da farklı cümlelerle yer alabilmektedir. Bu durum, nakillerde farklılık ya da *tahrif* bulunduğu düşüncesine yol açmamalıdır.

Kitâbü's-Sikât'da çoğu zaman şahısların isimleri düşürülmektedir. Bu durum İbn Hibbân'ın hadisçiliğinin zayıf olduğu ve nakilleri yanlış aktardığı şeklinde anlaşılmamalı, çalışmanın karakteristiği olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca sözün/rivayetin *sebeb-i vürûdu* da kimi yerlerde aktarılmadığı için cümlenin mahiyeti ve fıkhi hükmün illeti anlaşılamayabilir. Biz bu gibi durumlarda parantezlerle ya da dipnotlarla çeşitli kolaylıklar sağlamaya çalıştık.

Çeviride paragraf başlarında yer alan "sonra" ifadeleri, konunun bittiği ve yeni bir konuya geçildiği anlamında İbn Hibbân tarafından kullanılmıştır. İbn Hibbân'a ait olan ancak isminin zikredilmediği nakil ve sözlerin başında, künyesi olan "Ebû Hâtim"i kullandık. Ayrıca eserin aslında, alt başlıklar yer almadığı için

3 İbn Hibbân, *Kitâbü's-Sikât*, II. 304-305.
4 İbn Hibbân, *Kitâbü's-Sikât*, I. 10-11.

okuyucuya kolaylık sağlamak amacıyla ve konu bütünlüğünü de bozmadan tarafımızdan alt başlıklar konulmuştur.

Eser içerisinde *ensâba*/nesebe çok fazla yer verildiği görülecektir. Bu isimlerin yazılmasında/*zabtı*nda *tabakât* türü eserlerde yer alan okuyuş şekilleri esas alınmış; birkaç telaffuz şekli olan isimler ise ya köşeli parantezle ya da dipnotla izah edilmiştir. Şahıs, kavram, şehir adlarının yazımında ve imlâ konusunda bütünlük sağlamak amacıyla *DİA*'yı esas aldık.

Arapçanın yapısından kaynaklanan ve bir ifadenin birkaç manada anlaşılabileceği cümlelerle kelimeler, hadis şerhlerinin ve *garîbu'l-hadîs* türü eserlerin değerlendirmeleri esas alınarak tercüme edilmiştir. Okuyucunun dikkatini çekmesi için metin dışı izahlar, köşeli parantezle verilmiştir.

Çeviri boyunca tüm köşeli parantezler bize aittir. Aynı zamanda vefat tarihleri ya da parantez içi miladî-hicrî tarihler lüzum görüldükçe tarafımızdan eklenmiştir. Çevrilen eserin İslam tarihinin önemli bir kaynağı olması hasebiyle, özel/*âlem* isimler orijinaline sadık kalınarak [örneğin; Rukiye değil Rukayye/Rukıyye şeklinde, Hatice değil Hadîce] yazılmıştır. Ayn harflerinin yazımına [örneğin; Cü'şüm] ve medlere [örneğin; Hibbân] dikkat edilmiştir. Bir kelimenin eş anlamlısının kullanılması gereken yerlerde "/" işareti kullanılmıştır [örneğin; Allah'ı anardı/zikrederdi.]. Bu yöntemle yer yer anlam zenginliği temin etmek, yer yer farklı yorumları da ihtiva etmek, bazen de lisanımızın zenginliğinden istifade etmek gibi amaçlar hedeflenmiştir.

Çeviri metninde çoğu zaman Kur'an ayetlerine olduğu gibi yer verirken meallerine ise dipnotta yer verdik. Zira ayetlerin *sebeb-i nüzul*ü söz konusu olduğunda okuyucunun "ayetin hangi bölümünün indirildiğini, hangi bölümün ise daha sonra indirildiğini" tespit etmesi mümkün olmayacaktı. Ayrıca ayetin kelime yapısına veya anlamına dönük bir nakil söz konusu olduğunda, çeviride Arapça metnin yer alması okuyucuya kolaylık sağlayacaktır.

Başta Hazreti Peygamber olmak üzere sahabe adlarının/künyelerinin yazımında "Hazret" gibi tebcîl ve takdîs ifadeleri kullanılmamıştır. Bunların [örneğin; Muhammed, Ebû Bekir, Abbâs gibi] kullanılmaması, bir hadsizlik nişanesi değil metnin aslını muhafaza endişesindendir. Bu itibarla Hz. Peygamber'in adının

geçtiği yerlerde İbn Hibbân tarafından *salat-ü selam*a yer verilmişse bunlar tercümeye alınmış ancak kullanılmadığı yerler olduğu gibi bırakılmıştır. Salatüselam/Tahiyyâtu'l-İkrâm; ona, âline ve ashâbına...

Bu eser, bir tarih kitabı olduğundan müşriklerin argo konuşmalarına ve "galiz/kaba/küfürlü sözlerine" de yer vermektedir. Bu tür ifadeler mümkün olduğu kadar konunun bütünlüğüne ve olayın doğallığına uygun olarak tercüme edilmeye çalışılmış, daha bariz ifadelerin yazılamadığı yerlerde dipnotta ifadenin Arapçasına yer verilerek "manayı bulması" okuyucuya bırakılmıştır.

Tercüme esnasında *es-Siretü'n-Nebeviyye*'nin Abdusselâm b. Muhammed b. Ömer Allûş'un tahkik ettiği ve el-Mektebu'l-İslâmî tarafından Beyrut'ta 1460/2000 yılında basılan nüsha esas alınmıştır. Bunun yanında *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ* adıyla Sa'd Kerîm el-Fıkî tarafından tahkiki yapılmış Dâru İbn Haldûn yayınevince İskenderiye'de yayımlanmış baskısı ve yine aynı isimle iki cilt hâlinde Seyyid Azîz Bey tahkikiyle el-Kutubi's-Sekâfiyye tarafından Beyrut 1417 baskısı esas alınmıştır.

Şunu da belirtmeliyiz: Tüm baskılarda oldukça fazla tahrif, tashif ve hata bulunduğu için tercümede çoğu zaman eserin derlendiği asıl metninin yer aldığı *Kitâbü's-Sikât*'ın Hâfız Azîz Bey el-Kâdirî en-Nakşibendî tahkikli 1973 Haydarâbâd baskılı Dâiretü'l-Maârifi'l-Osmaniyye nüshası göz önünde bulundurulmuştur. Okuyucunun tercüme ile ana metni karşılaştırabilmesi için söz konusu bu baskının cilt ve sayfa numaralarını çeviride göstermeyi uygun bulduk. Buna göre örneğin metnin kenarında görülecek olan [II/8] ifadesi, söz konusu baskının ikinci cilt ve sekizinci sayfasına tekabül etmektedir. Bu itibarla metnin aslını incelemek isteyen araştırmacıların başvuracağı en güvenilir ve sağlam metnin *es-Sikât*'ın kendisi olduğunu da ifade etmemiz gerekir.

Allah'ın rahmeti, selamı, ihsânâtı, ikrâmâtı server-i asfiya Hz. Muhammed'in, pîr ü pâk hânesinin, uğrunda canlarını feda etmekten çekinmeyen ashâb-ı kirâmın ve ardı sıra *ilâ nihâye* gidenlerin üzerine olsun!

Harun Bekiroğlu
8 Zilkade 1437/11 Ağustos 2016
Çorum

ES-SÎRETÜ'N-NEBEVİYYE VE AHBÂRU'L-HULEFÂ

1. İbn Hibbân'ın Hayatı

Tam adı Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî el-Büstî es-Sicistânî [ö. 354/965] şeklindedir. 277'de [890] bugünkü Afganistan'ın Sicistan bölgesinde kalıntıları bulunan Büst'te doğdu.[1] Arap kabilelerinden Temîm'e mensup olduğu için Temîmî nisbesiyle de anılır. Temîm kabilesi Adnân oğullarından olduğu için Adnânî olarak da ifade edilebilir.[2]

İlim tahsiline Büst ve çevresinde başladı. Yirmi üç yaşlarındayken[3] tahsil maksadıyla Taşkent'teki İsbîcâb'dan başlayarak Horasan, Mâverâünnehir, Irak, Hicâz, Şam, Mısır ve İskenderiye'ye kadar uzanan bir seyahat gerçekleştirdi; başta hadis olmak üzere fıkıh, Arap dili, kelam, felsefe, tıp ve ilm-i nücûm alanlarında birçok hocadan faydalandı ve âlî isnadla rivayet imkânı buldu. Yaklaşık iki bin muhaddisten nakil kaydetti.[4]

Eserleriyle olduğu kadar takvasıyla da tanınan İbn Hibbân'ı Sâmân oğulları emîrleri Semerkant, Nesâ ve daha başka yerlere kadı tayin etmişlerdir. Sâmânî Emîri Ebü'l-Muzaffer, Semerkant'ta hadis talebeleri için İbn Hibbân'ın adına bir suffe yaptırmış, İbn Hibbân da burada 330 [941-42] yılına kadar hadis ve fıkıh okutmuştur. 334 [945-46] ve 337'de [948-49] Nîşâbur'da imla meclisleri kurarak hadis dersleri vermiş, kendi adına yaptırılan hankâhta bazı eserlerini yazdırmıştır. Nîşâbur'daki ilk imla meclisinde henüz on üç yaşındaki Hâkim en-Nîsâbûrî'yi müstemlî olarak çalıştırdığı bilinmektedir.[5]

1 İbn Hibbân, *Kitâbü's-Sikât*, thk. Hâfız Azîz Bey el-Kâdirî en-Nakşibendî, Dâiretü'l-Maârifi'l-Osmaniyye, Haydarâbâd 1973, I. 3.
2 İbn Hibbân, *Kitâbü's-Sikât*, II. 304-305.
3 İbn Hibbân, *Kitâbü's-Sikât*, I. 10-11.
4 İbn Hibban, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, thk. Abdüsselâm b. Muhammed b. Ömer Allûş, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut 1460/2000, s. 6-23; Mehmet Ali Sönmez, "İbn Hibbân" mad, *DİA*, XX, 63-64.
5 Hamevî, *Mu'cemu'l Buldân*, I. 415.

İbn Hibbân'a Yöneltilen Bazı Eleştiriler

İbn Hibbân'ın nübüvveti, ilim ve amelden ibaret saydığını ve bundan dolayı zındık sayılarak öldürülme emri verildiğini iddia edenler bulunsa da Zehebî, büyük bir imam kabul ettiği İbn Hibbân'ın peygamberlikle ilgili görüşünün yanlış anlaşıldığını belirtmiştir. Ona göre İbn Hibbân'ın cümlesi, hasr anlamında kullanılmamıştır. Buna örnek olarak Resulullah'ın "الحج عرفة "Hac Arafat'tır," sözü gösterilebilir. Buna göre hac ibadeti sadece Arafat'la sınırlı olmayıp birçok uygulamayı da barındıran bir ibadettir. Söz konusu hadis, sınırlılık ifade etmeyip Arafat'ın hac ibadeti içerisindeki yerini ve önemini vurgulamaktadır. Aynı şekilde İbn Hibbân da ilim ve amel sahibi olmayan kimsenin peygamber olamayacağını söylemiş, bu iki özelliğin peygamberde en mükemmel şekilde bulunduğunu ifade etmiştir.[6] İbn Hacer de bu konuda İbn Hibbân'ı savunmuş, onun gibi sağlam inançlı bir âlimin nübüvvetin müktesep olduğu yönündeki felsefi manayı kastetmediğini belirtmiştir.[7]

İbn Hibbân, Sîstan'da bulunduğu sırada Müşebbihe taraftarlarınca da kelam ve felsefeyle meşgul olduğu ileri sürülerek zındıklıkla itham edilmiş, katli için halifeden emir istendiği söylenmiştir. Bunun üzerine Sîstan'ı terk eden İbn Hibbân, Semerkant'a sığınmış, aynı çevreler tarafından orada da rahatsız edilince Semerkant'tan ayrılmak zorunda kalmıştır. Sübkî'ye göre ise Sîstan'dan sürüldüğü belirtilen İbn Hibbân değil Mücessime'den olduğu söylenen Hâce Abdullah-ı Herevî'dir.[8]

Onu çekemeyen bazı kişiler, İbn Hibbân'ın kezzâb olduğunu, Karmatîlerle münasebeti bulunduğunu, insanların malını çaldığını iddia etmişlerse de[9] Hâkim ve Zehebî gibi âlimler onun güvenilir olduğunu ve cerhe konu olacak herhangi bir davranışının bulunmadığını belirtmişlerdir.[10]

6 Zehebî, *Mîzânu'l-İ'tidâl*, III. 506.
7 İbn Hibbân, *Sahîh [et-Tekâsîm ve'l-Envâ']*, I. 152.
8 Mehmet Ali Sönmez, "İbn Hibbân", *DİA*, XX. 63-64.
9 Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, III. 507-508.
10 İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mîzân*, V. 114.

İbn Hibbân 21 Şevval 354'te [20 Ekim 965] Büst'te vefat etti ve evinin yakınındaki Hadis Medresesi'nde defnedildi.[11]

Kaynaklarda "hadis hafızı, Horasan'ın hadis şeyhi" gibi ifadelerle anılan ve hadislerin sıhhatini belirleme, hadis ravilerini cerh ve ta'dîl etme konularındaki çalışmalarıyla tanınan İbn Hibbân, ravilerin sıdk ve adaletinin tamamlanmasında onların ilim sahibi olmalarını şart koşmuş, fakih olmayan sikâ ravinin ezberinden rivayet ettiği hadisleri, hadisin metninde hata yapabileceği için, sikâ bir fakihin ezberinden yaptığı rivayetleri de senedde yanılabileceği ihtimaliyle sakıncalı görmüş, cerh edildiği bilinmeyen her şahsı, ravisi âdil olmak şartıyla âdil sayıp rivayetlerini *el-Müsnedü's-Sahîh*'ine almış, mezhebinin propagandasını yapan bid'atçıların rivayetleriyle ihticâc edilemeyeceğini ileri sürmüştür. Tercümesini yaptığımız eserinin başında da hadis usulüyle ilgili bazı yöntemlerini açıklamıştır.

İbn Hibbân'ın ravilerin ta'dîlinde müsamahakâr olduğu, cerhe yönelik tenkitlerde ise sert davrandığı belirtilmektedir. Kendisi ravileri cerh ederken çok ihtiyatlı davrandığını, bir kimseyi sikâ veya zayıf olarak nitelediği takdirde onun böyle olduğuna dair elinde sağlam deliller bulunduğunu söylese de İbn Hibbân'ın bu nitelendirmeleri bazı hadis imamlarınca dikkate alınmamıştır. Zehebî, İbn Hibbân'ı cerh konusunda aşırı davrandığı ve âni karar verdiği için eleştirmiş, İbn Hacer de kendisine bazı ravilerin cerhi hususunda benzer tenkitler yöneltmiştir. Talebesi Hâkim en-Nîsâbûrî hocasının hadis, fıkıh, lügat ve vaaz alanlarındaki üstün bilgisine işaret etmiş, Hatîb el-Bağdâdî onun hafız, sikâ ve derin anlayış sahibi olduğunu belirtmiş, Yâkût el-Hamevî ise kendisini asrın imamı ve allâme diye övmüştür.[12] İslam ilimlerini konu alan eserlerde İbn Hibbân'ın ismi حب şeklinde kısaltılmaktadır.[13]

2. İbn Hibbân'ın Eserleri[14]

1. *el-Müsnedü's-Sahîh ale't-Tekâsîm ve'l-Envâ'*: [*Sahîhu İbn Hibbân, es-Sünen, et-Tekâsîm ve'l-Envâ'*]. Klasik tasnif metot-

11 Sübkî, *et-Tabakât*, III. 132.
12 Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, I. 419.
13 Mahmûd Mısrî, *Muhâdarât fî Tahkîki'n-Nusûs*, İSAM, İstanbul 2016, s. 61.
14 İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mîzân*, V. 115.

larından farklı olarak emirler, nehiyler, haberler, mubahlar ve Peygamber'in fiilleri şeklinde beş bölüm hâlinde düzenlenen ve sahih hadisler yanında hasen hadisleri de ihtiva eden eserin tamamı günümüze ulaşmamıştır. Abdülmuhsin el-Yemânî tarafından yayımlanan eseri [I-III, Medine, ts.], İbn Balabân [ö. 739/1339] *el-İhsân fî Takrîbi Sahîhi İbn Hibbân* adıyla bablara göre yeniden düzenlemiştir [I-IX, Beyrut 1407/1987].

2. *eb-Bikât* [*Târîhu's-Sikât, es-Sikât mine's-Sahâbe ve't-Tâbiîn ve Etbâi't-Tâbiîn*]. Elinizde tuttuğunuz tercüme, ravilerin alfabetik sırayla tanıtıldığı bu eserin ilk iki cildine tekabül etmektedir. Tercüme ettiğimiz kısım, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbârü'l-Hulefâ'* adıyla Hâfız Azîz Bey el-Kâdirî en-Nakşibendî ile diğer bazı âlimler tarafından yayımlanmıştır [Beyrut 1407/1987]. Hâlid Abdurrahmân el-Akk'ın *Kıssatü's-Sîreti'n-Nebeviyye* adıyla neşrettiği eser de [Dımaşk 1990] bu kitap olmalıdır.

3. *Târîhu's-Sahâbe Ellezîne Ruviye Anhüm el-Ahbâr* [*Esâmî Ashâbi'l-Kirâm, Esmâü's-Sahâbe, Ma'rifetü's-Sahâbe*]. *es-Sikât*'ın sahabe tabakası bölümünden ibaret olan ve 1.608 sahabinin biyografisini ihtiva eden eseri Bûrân ed-Dannâvî neşretmiştir [Beyrut 1408/1988].

4. *Kitâbü [Ma'rifeti]'l-Mecrûhîn mine'l-Muhaddisîn ve'd-Du'afâ ve'l-Metrûkîn* [*Kitâbü'l-Mecrûhîn, Kitâbü'd-Du'afâ, Kitâbü'l-Cerh ve't-Ta'dîl*]: Rivayetleri tenkit edilen ravilere dair alfabetik bir eser olup giriş bölümünde cerh ve ta'dîl faaliyetlerinin tarihçesi özetlenmiş, yirmi çeşit cerh sebebi hakkında geniş bilgi verilmiştir. Ravilerin hangi sebeplerle cerh edildiğini belirten eser, zayıf ve mevzû hadisleri tanımada önemli bir kaynaktır. İbnü'l-Cevzî'nin *el-Mevzûât*'ında geniş ölçüde faydalandığı eseri Hâfız Azîz Bey el-Kâdirî en-Nakşibendî [I-II, Haydarâbâd-Dekken 1390/1970] ve Mahmûd İbrâhîm Zâyed [I-III, Halep 1395-1396/1975-1976] yayımlamış, Rebî' Ebû Bekir Abdülbâkī eser için *Fihrisü Kitâbi'l-Mecrûhîn ve'd-Du'afâ* adıyla bir fihrist hazırlamıştır [Beyrut 1992]. İbn Hibbân'ın kitaptaki 423 raviyle ilgili bazı görüşlerini tenkit ve tashih eden Dârekutnî'nin çalışmasını da Halîl b. Muhammed el-Arabî, *Ta'lîkâtü'd-Dârekutnî* adıyla neşretmiştir [Ka-

hire 1414/1994]. İbnü'l-Kayserânî, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*'deki 1.139 hadisi başlangıçlarına göre alfabetik olarak sıralamış, eseri İmâdüddîn Ahmed Haydar, *Kitâbü Ma'rifeti't-Tezkire fi'l-Ehâdîsi'l-Mevzû'a* [Beyrut 1406/1985] ve Hamdî b. Abdülmecîd b. İsmâîl es-Selefî daha güzel bir tahkikle *Tezkiretü'l-Huffâz Etrâfü Ehâdîsi Kitâbi'l-Mecrûhîn li'bn Hibbân* [Riyad 1415/1994] adıyla yayımlamıştır.

5. *Ravzatü'l-Ukalâ ve Nüzhetü'l-Fuzalâ.* Ahlaki ve edebî konuların ayet, hadis, şiir, hikmetli sözler ve hikâyelerle edebî bir üslupla işlendiği bir çeşit vaaz ve nasihat kitabıdır. Eser Mustafâ es-Sekkâ'nın tashih ve notlarıyla Kahire'de [1328/1911, 1347/1928, 1374/1955], ayrıca Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, Muhammed Abdürrezzâk Hamza ve Muhammed Hâmid el-Fıkî'nin tahkikiyle Beyrut'ta [1395/1975, 1397/1977] neşredilmiştir.

6. *Meşâhîru Ulemâi'l-Emsâr [ve Alâmü Ulemâi'l-Aktâr].* *es-Sikât*'taki sahabe, tâbiîn, tebeu't-tâbiînden daha çok fıkıh, tefsir, hadis ve kıraat ilimlerinde meşhur olan, ibadet ve zühd yönüyle de ün kazanan 1.602 şahıs, yaşadıkları şehir ve bölgelere göre kısa biyografileriyle, yer yer rivayet ehliyetlerine de işaret edilerek tanıtılmıştır. Eser Manfred Fleischhammer'in tashihleriyle basılmış [Wiesbaden 1379/1959], ayrıca Merzûk Ali İbrâhîm tarafından yayımlanmıştır [Beyrut 1987; Mansûre 1411/1991].

7. *Muhtasar fi'l-Hudûd* [Sezgin, I. 191].

8. *Hadîsü'l-Akrân* [Dârü'l-Kütübi'z-Zâhiriyye, Mecmua, nr. 53/1].

Yukarıdakiler dışında da kendisine nispet edilen çok sayıda eser[15] bulunan İbn Hibbân'ın tercümemizde atıfta bulunduğu bazı eserleri şunlardır: *et-Târîhu'l-Kebîr, Şerâitu'l-Ahbâr, el-Fasl Beyne'n-Nekale, ed-Du'afâ bi'l-İlel, Kitâbü'l-Hulefâ.*

İbn Hibbân, ölümünden önce bütün kitaplarını Hadis Medresesi'ne ve dışarıdan gelecek hadis talebelerinin kalabilecekleri misafirhane hâline getirdiği "Dârülilim" adıyla anılan

15 Geniş bilgi için bkz. Mehmet Ali Sönmez, "İbn Hibbân", *DİA*, XX. 63-64.

Büst'teki evine vakfetmiş, bunların masraflarını karşılayacak vakıf gelirleri de bırakmıştır.

Muhalifleri İbn Hibbân'ın Karmatîlere dair bir kitap yazarak Sâmân oğulları emîrlerinden Ebü't-Tayyib el-Musabî'ye takdim ettiğini ve bu sayede Semerkant kadılığına getirildiğini iddia etmişlerse de onun eserlerinin zikredildiği listelerde böyle bir kitap yer almamaktadır. İbn Hibbân'a nispet edilen diğer bir eser de İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlı bulunduğu [nr. 1910] ileri sürülen bir tefsir olup bu eserin, Ebü'l-Leys es-Semerkandî tefsirinin Zümer suresinden Nâs suresine kadar olan kısmının bir nüshasından ibaret olduğu tespit edilmiştir.[16]

16 Mehmet Ali Sönmez, "İbn Hibbân", *DİA*, XX. 63-64.

[*ES-SÎRETÜ'N-NEBEVİYYE* KİTABI]

Rahmân Rahîm Allah'ın Adıyla! Allah'ın rahmeti, ihsanâtı ve ikramı [I/1] Efendimiz Muhammed'e ve ailesine olsun!

Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî [ö. 354/965] şöyle dedi:

Bütün övgüler sadece Allah'adır. O'nun, boyutları belirlenmiş herhangi bir mekânı söz konusu olmadığından bir yerde bulunduğu düşünülemez. O'nun, sayılı bir ömrü olmadığından bir gün son bulacağı düşünülemez. Hiçbir mekân O'nu kuşatamaz. Hiçbir tarih aralığı ve dönem, onu kapsayamaz. Verdiği nimetler, duyu organlarıyla kavranamaz. Zatına ait nitelikler insanlarla karşılaştırılamaz.

Değeri, O'nu tarif edenlerin ifade ettikleri sıfatların ulaşabildiği yer ve seviyeden de üstündür. Niteliği, O'ndan bahsedenlerin idraklerinin ulaşabildiği sondan da yücedir.

Dillerin betimlemeleri, O'nun sıfatlarını anlatmakta ye- [I/2] tersiz kalır. Onu tarif etmek için değişik sıfatlar kullanmak, O'nun anlatmak istediğini ortaya koyma konusunda bir işe yaramaz. [Ne kadar tefekkür edilirse edilsin] O'nun hükümranlığında [keşfedilememiş] en planlı kapalılıkların varlığını koruması mümkündür. En derin tefekkürler, O'nun yüceliği altında tükenmiştir. Çabalayan diller, O'nun şükrünü ebedîleştirme konusunda lâl kalır. Varlığını inkâr edenlerin bütün inkâr çabaları, O'nun varlığı karşısında zayıf kalır.

Zira O'na, hâkimiyetinde ortak ve denk olan hiçbir şey yoktur. Hüküm verirken emir ve yardım alacağı hiçbir kişi yoktur. Ben, Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığını kabul ve itiraf ederim. O her şeyi tek tek hesaplamış ve kayda geçirmiştir.[1] "Helak olacak olan, [Allah'ın varlığını ispat eden] delili/*beyyineyi* gördükten sonra helak olsun ve yaşayacak olan da delili/*beyyineyi* gördükten sonra yaşasın diye"[2] her bireye bir ömür tayin etmiştir.

1 أحصى كُلّ شيء عددًا Cinn, 72/28.
2 ليهلك من هلك عن بينة ويحيى من حي عن بينة Enfâl, 8/42.

Ben Muhammed'in O'nun seçtiği kulu ve görevini layıkıyla yerine getiren elçisi olduğunu kabul ve itiraf ederim. Onu parıldayan bir nur ve göz alıcı bir ışık [olan İslam] ile göndermiştir. Böylece Allah'ın mesajını insanlara ulaştırmış ve yol göstericilik görevinin gereği olan hususları açıklamıştır. Onun yaşam tarzına uymak, kişiyi hidayette tutar. Getirdiği mesajları kabul etmek, kişiyi aydınlatır. Allah, ona ve temiz ailesine rahmet etsin!

[Şükür ve duadan] sonra;

İmdi!

Allah, kulları arasından Muhammed'i seçti ve memleketler içinde onu sadece kendi adına temsilci tayin etti. Muhammed'i hak dinle tüm varlıklara bir müjdeci olarak ve Allah'ın yolundan kayıp gidenlere de cehenneme karşı bir uyarıcı/korkutucu olarak gönderdi. Allah, yarattığı varlıkları kendisine kulluk [I/3] etmeye ve kulluk yoluna koyulmuş olanları da O'na itaatten ayrılmamaya davet etmesi için Muhammed'i gönderdi.

Sonra Allah, başlarına herhangi bir hâdise geldiğinde ve herhangi bir bela ve musibet duçar olduğunda sadece kendisine "Kur'an'ı indirdiği", "te'vîl/tefsîr yetkisi vererek kullarından üstün kıldığı kişiye", [yani Muhammed'e] bir de ihtilafa düşüp tartışan kişiler arasında belirleyici olma niteliği olan *sünnet*ine, hasımlar arasında kesin bir hüküm veren rivayetlerine/*âsâr* koşmayı ve sığınmayı emretti.

Sünneti bilmenin, İslam dininin yüklediği sorumlulukların en büyüklerinden biri olduğunu, Müslümanların ekseriyeti tarafından bu yükümlülüklerin korunması ve ezberlenmesi gerektiğini, *sahîh-sakîm* nakilleri ayırt edebilmenin ve *sarîh lafız*dan delil *istinbât* edebilmenin sıhhatli yolunun sadece zayıf muhaddislerin tanınmasıyla ve yaşam tarzlarının bilinmesiyle mümkün olabileceğini gördüğümde muhaddislerin çoğunun, üstün ve değerli fukahânın ve bir de eskilerden bunların yolunu sürdürenlerin isimlerini kaleme almak istedim. Bunu yaparken de rivayetlerin senedlerini hazfedip yazmadım; çok fazla nakil de aktarmadım. Nakillere *muhtasar* olarak yer verdim. Bunu yapmamın nedeni, fakihlerin nakilleri kolay ezberleyebilmelerini sağlamak ve aynı zamanda bunla-

rı ezberleyen hadis hafızlarının meseleyi rahat kavramasını da temin etmekti.

Allah'tan, emirlerini yerine getirmeye beni muvaffak kılmasını, hedefimize ulaşmak için yardım etmesini istiyorum. Allah'tan beni, cömertliğinin son haddine nail etmesini, en hayırlı [I/4] ve seçkin iyilerin yüce makamı olan nimetleriyle dolu cennetinde barındırmasını diliyorum. Şüphe yok ki Allah çok cömerttir; nimetleri karşılıksız verendir; acıyan ve bağışlayandır.

[İnsanları] Mustafâ'nın Sünnetine Uymaya Teşvik Etmek

Şeyhe okunurken benim de hazır bulunduğum bir mecliste Ahmed b. Mükrem b. Hâlid el-Birtî bize haber verdi. Dedi ki: Ali b. el-Medenî bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: el-Velîd b. Müslim bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: İbn Yezîd bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Hâlid b. Ma'den bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Abdurrahmân b. Amr es-Sülemî ve Hacer b. Hacer el-Kelâî bana lafzen rivayette bulundu. Her ikisi de şöyle dedi:

"el-İrbâd b. Sâriye [es-Sülemî ö. 75/694]'nin yanına gittik. –el-İrbâd, haklarında وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ ayeti[3] nazil olan [ve *bekkâîn* olarak adlandırılan yedi] kişiden biridir.– Kendisine selam verdik ve şöyle dedik:

"Buraya hem seni ziyaret etmek hem 'geçmiş olsun' dileğimizi sunmak hem de senden bir şeyler öğrenmek için geldik."

Bunun üzerine el-İrbâd [şahit olduğu bir bilgiyi bizimle paylaşarak] şöyle dedi:

"Bir gün Resulullah bize sabah namazını kıldırdı. Namazdan sonra bize doğru döndü ve vaaz ve nasihat etti. Öyle özlü bir konuşma yaptı ki herkesin gözleri yaşardı; kalpleri ürperdi ve titredi. Orada bulunanlardan birisi şöyle dedi:

"Ey Allah'ın Elçisi! Bu konuşma, tıpkı veda konuşması yapan bir kişinin son konuşması gibi!? Bize ne öğütlersiniz ve tavsiye edersiniz?"

3 "...Kendilerini [techizat ve binitle] donatman için sana geldiklerinde 'Sizi bindirecek/donatacak bir şey bulamıyorum,' dediğin ve bu [cihad] uğrunda sarf edecekleri bir şey bulamadıkları için hüzünlerinden gözleri yaş döke döke dönenlere de bir sorumluluk yoktur." Tevbe, 9/92. İbn Hibbân, Tebûk Gazvesi ile ilgili bölümde bu konuya yer verecektir. [M]

Resulullah şöyle cevap verdi: "Allah'[ın azabından ve öfkesinden] korkup sakınmanızı, burnu kulağı kesik Habeşli bir köle bile olsa yöneticinizi dinleyip itaat etmenizi tavsiye ederim. Zira sizden [uzun] yaşayacak olanlar, birçok ihtilaf görecektir. Benim *sünnetim*den/yaşam tarzımdan ve hidayet üzere yürüyen râşid halifelerimin *sünnet*inden/yaşam tarzından ayrılmayın! Bu sünnetlere azı dişlerinizle bile olsa tutunun! Dinde ortaya çıkan türedi şeylerden/*bid'at*lardan uzak durun! Zira [dinde sonradan ortaya çıkan] her türedi şey *bid'at*tir ve her *bid'at* dinden sapmadır."

[ı/5] Velîd şöyle dedi: "Bu hadisi Abdullah b. el-Alâi b. Zebr'e anlattım. O da: "Evet! Bu hadise benzer bir nakli de bana lafzen rivayette bulundu," dedi".

Ebû Hâtim şöyle dedi: "Yüce Allah insanlar içinden Muhammed'i seçti. Onu bir müjdeleyici ve uyarıcı olarak hak dinle gönderdi. İnsanların ona, onun anlattıklarına ve öğütlerine itaat etmelerini farz kıldı. Bu itibarla şöyle buyurdu:[4]

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا

Yine Allah şöyle dedi:[5]

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا

Görüldüğü gibi Allah, Peygamber'ine itaat edilmesini, kendisine itaat edilmesi emriyle beraber ifade etti. İhtilafa düşülmesi durumunda da onun sünnetine başvurulmasını emretti. Çünkü Peygamber, hakkında hiçbir insanın tartışamayacağı [ı/6] yegâne sığınaktır. Resulullah'tan sonra herhangi bir hususta ihtilafa düşen kişinin, meseleyi önce Allah'ın hükmüne sonra

4 "Ey iman edenler! Allah'a, Resulü'ne ve sizden olan *umerâ*ya/yöneticilere itaat ediniz! Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız ihtilafa düştüğünüz herhangi bir konuyu, Allah'a ve Peygamber'ine arz ediniz. İhtilaflarınızın çözümünü bu ikisinde aramanız yararınızadır; sonucu da daha güzeldir." Nisâ, 4/59.

5 "Allah ve Resulü bir karar verdiğinde, herhangi bir erkek ya da kadın Müslümanın kendi işinde tercih yetkisi yoktur. Allah ve Resulü'ne isyan eden besbelli bir sapma içindedir." Ahzâb, 33/36.

da Resulullah'ın hükmüne arz etmesi gerekir. Çünkü peygamberine itaat etmek, Allah'a itaat etmek demektir.

Allah bir ayette[6] إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ dedi.[7] Böylelikle Allah, elçisine itaat etmenin kendisine itaat etmek demek olduğunu insanlara öğretti. Sonra da Allah, Peygamber'ine boyun eğenin ve çağrısına tâbi olanın cennete gireceğine kefil oldu ve وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا dedi.[8]

Allah, kendisiyle insanlar arasında hüküm verebilecek tek merci olarak Peygamber'i görevlendirdiğini ve insanlardan kendi aralarında ihtilafa düştükleri hususlarda Peygamber'inin yargıçlığını ve hâkimliğini benimsemeyenlerin iman etmiş olmayacaklarını bize bildirdi:[9]

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

Sonra Allah, aralarında hüküm vermesi için Resulü[nün hakemliği]ne çağırmalarının aslında Allah'ın hükmüne çağırmaları olduğunu, bu durumda [gerçekte] Resulullah'ın hâkim olmadığını ve karar yetkisini Resulullah'a teslim ettiklerinde bu davranışlarını "Allah'ın farz kıldığı" emir sebebiyle yapmış olduklarını bildirdi[10]

6 "[Sana bağlılık yemini edip gerekirse uğrunda öleceklerini söyleyen ve seninle el sıkışarak] biat edenler, Allah'a biat etmiştir. Allah'ın [rıza] eli, onların elleri üzerindedir." Fetih, 48/10.

7 "...Kendilerini [techizat ve binitle] donatman için sana geldiklerinde 'Sizi bindirecek/donatacak bir şey bulamıyorum,' dediğin ve bu [cihad] uğrunda sarf edecekleri bir şey bulamadıkları için hüzünlerinden gözleri yaş döke döke dönenlere de bir sorumluluk yoktur." Tevbe, 9/92. İbn Hibbân, Tebûk Gazvesi ile ilgili bölümde bu konuya yer verecektir. [M]

8 "Allah'a ve Resulü'ne itaat eden kişiler Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salihlerle beraberdiler. Bunlar ne güzel arkadaş ve yoldaşdırlar." Nisâ, 4/69.

9 "Hayır! Hayır! Rabbine and olsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiğin hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın [onu] tam manasıyla kabullenmedikçe iman etmiş olmazlar." Nisâ, 4/65.

10 "Aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve Resulü'ne davet edildiklerinde, müminler 'İşittik ve itaat ettik,' sözünden başka bir şey söylemezler. İşte asıl bunlar kurtuluşa erenlerdir. Her kim Allah'a ve Resulü'ne itaat eder, Allah'tan korkar ve [azabından] sakınırsa, işte asıl bunlar başarıya ulaşacaktır." Nûr, 24/51-52.

إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ وَمَنْ يُطِعِ اللهَ وَرَسُولَهُ وَيَخْشَ اللهَ وَيَتَّقْهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ

İşte Allah'ın bu hükmü, Allah Resulü'ne itaat etmeyi insanlara farz kılmış ve onlara Allah Resulü'ne itaat etmeninin Allah'a itaat etmek olduğunu bildirmiştir.

[I/7] Sonra Allah, Resulullah'ın görevinin Allah'ın emirlerine uymak olduğunu bize bildirdi:[11]

اتَّبِعْ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ

Bir başka ayette şöyle buyurdu:[12]

ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَى شَرِيعَةٍ مِنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

Bir başka ayette de şöyle buyurdu:[13]

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ إِنَّ اللهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا وَاتَّبِعْ مَا يُوحَى إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ إِنَّ اللهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

Allah, –elçisini koruyacağını ve onun ardından gidenleri doğru yola ulaştıracağı gibi onu da hidayete ulaştıracağını ezelî ilmiyle bildiği için– kendisine itaat edip emirlerine tutunacağına dair elçisine şahitlik etti ve şöyle dedi:[14]

وَلَوْلَا فَضْلُ اللهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ أَنْ يُضِلُّوكَ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِنْ شَيْءٍ وَأَنْزَلَ اللهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا

11 "Rabbinden sana vahyedilene uy! Ondan başka ilah yoktur! Müşriklerden yüz çevir! [Söylediklerine kulak asma!]" En'âm, 6/106.

12 "Sonra seni, din konusunda bir yol/şerîat üzere memur kıldık, onun için sen bu yola uy! [Allah'ın yolunu] bilmeyenlerin hevalarına uyma!" Câsiye, 45/18.

13 "Peygamber! Allah'tan korkmaya ve kâfirler ile münafıklara itaat etme[meye devam et]! Allah her şeyi bilen, hüküm ve hikmet sahibi olandır. [Bunların yoluna değil] Rabbinden sana vahyedilene uy! Çünkü Allah yaptıklarınızdan haberdardır." Ahzâb, 33/1-2.

14 "Allah'ın sana olan iyiliği ve şefkati olmasaydı onlardan bir grup, seni [hak ile hüküm vermemen için] seni saptırıp yoldan çıkaracaktı. Hâlbuki onlar sadece kendilerini saptırıyorlar [ve kendilerine zarar veriyorlar.] Onlar sana hiçbir zarar da veremezler. Allah sana kitabı ve hikmeti indirdi. Sana daha önce bilmediğin şeyi öğretti. Allah'ın sana yaptığı iyilik, çok büyüktür." Nisâ, 4/113.

Sonra Allah, elçisine, onu insanların kötülüklerinden koruyacağına dair şahitlik yapmakla birlikte kendisine indirdiği şeyleri tebliğ etmesini emretti ve şöyle dedi:[15]

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ

Sonra Allah bize, elçisinin bizi ulaştıracağı yolun, takip etmemiz emredilen *sırât-ı müstakîm* olduğunu bildirdi ve şöyle dedi:[16]

وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

Uzun uzadıya yer verdiğimiz bu ayetlerde Allah, kullarına, elçisinin kararlarına/hükümlerine teslimiyet göstermelerini ve emirlerine uymayı emreden bir delil ortaya koymuştur. Dolayısıyla Resulullah, Allah'ın hakkında herhangi bir hüküm belirtmediği bir meselede yaptığı açıklamaların tamamını, Allah'ın emriyle yaşam tarzına/*sünnet*e dönüştürmüştür. Bizim de bu yaşam tarzına uymamız gerekmektedir. Buna uymamakta ısrar etmek, kişiyi günaha götürür. Çünkü Allah ile yarattığı insanlar arasında Allah'ın "her şeyi açıklama yetkisine sahip olan kişi" olarak tanımladığı[17] bir birey olan peygamber dışında hiçbir hüküm ve karar mercii yoktur.

Öyleyse ilim öğrenen ya da ilim erbabı olduğunu söyleyen [I/8] kişinin Mustafâ'nın sünnetini ezberlemesi ve anlayıp/*fıkh*ına ermesi gerekir. Sünneti ezberleyecek bir kişinin ise *muhaddisler*in tarihini ve zayıf ravileri *sikâ*/güvenilir olanlarından ayırt etme yollarını bilmekten başka bir çaresi yoktur. Çünkü bunları bilmeden *sahih-sakîm*[18] nakilleri tanıyamaz; *Müsned*'i *mürsel*'den, *mevkûf*'u *munkatı*'dan ayırt edemez. Ama muhad-

15 "Ey Resul! Rabbinden sana indirileni[n tamamını] tebliğ et! [Sana bir zarar gelir endişesiyle gizleme!] Eğer sana vahyedilenin tamamını aktarmazsan Allah'ın mesajını tebliğ etmemiş olursun! Allah seni insanlardan koruyacaktır. Allah kâfir bir topluma yol göstermez." Mâide, 5/67.

16 "Allah ve Resulü bir karar verdiğinde, herhangi bir erkek ya da kadın Müslümanın kendi işinde tercih yetkisi yoktur. Allah ve Resulü'ne isyan eden besbelli bir sapma içindedir." Ahzâb, 33/36.

17 Şâfiî, *el-Ümm*, VII. 93.

18 Sakîm, zayıf ve uydurma rivayetleri içeren bir kavramdır(ed.)

dislerin isimlerini, soy ve neseplerini bilirse, muhaddisleri birbirlerinden ayırt edebilirse, *âdil* olanlarını *zayıf ravi*lerden ayıklayabilirse işte o zaman hadisleri anlayıp fıkhına ermesi ve fıkhına erdiği hadisleri de hayatına uygulaması mümkün olabilir.

Sonra [hayatına uyguladığı bu hadisleri] doğru ve salih bir niyetle kendinden sonrakilere ulaştırmalıdır. Bu davranışıyla ahirette mükâfat kazanmayı ümit etmelidir. Çünkü kişinin ardında bırakacağı en değerli şey *ilim*dir. Allah'tan kendi rızasını kazanabileceğimiz davranışlar yapabilmemize imkân vermesini dileriz.

İlim Öğretmeye Teşvik Etmek

İlim öğretmeye teşvik etmek gerekir. Çünkü ilim, kişinin ardından bırakacağı en değerli şeydir.

Şeyhe okunurken benim de hazır bulunduğum bir mecliste el-Fâzıl b. el-Habbâb bize haber verdi. Dedi ki: Mûsâ b. İsmâîl bize lafzen rivayet- [ı/9] te bulundu. Dedi ki: İsmâîl b. Ca'fer, el-Alâi b. Abdirrahmân'dan, o da babasından, babası da Ebû Hüreyre'den bize lafzen aktardığına göre Ebû Hüreyre Resulullah'ın şöyle dediğini nakletti:

"Bir insan öldüğünde –üç şey hariç– amelleri kesintiye uğrar: Sadakâ-i câriye, fayda görülen ilim, kişiye arkasından dua eden salih çocuk."[19]

Muhaddislerin Tarihini Ezberlemenin Müstehab Olduğunu Gösteren Rivayetler

Şeyhe okunurken benim de hazır bulunduğum bir mecliste Muhammed b. Muhammed el-Hemedânî bize haber verdi. Dedi ki: Muhammed b. Abdüla'lâ es-Sen'ânî bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Bişr b. el-Mufaddal bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: İbn Avn Muhammed b. Sîrîn'den, o da Abdurrahmân b. Ebî Bekre'den, o da Ebû Bekre'den bize lafzen aktardığına göre o Resulullah'tan bahsederek şöyle dedi:

"Resulullah, bineğinin üzerinde duruyordu. Birisi devenin gemini tuttu ve [Resulullah]: "Bu gün hangi gün?" diye sordu. Cevap vermeyip sustuk. Çünkü Resulullah'ın o günü, ismi dışında farklı bir isimle adlandıracağını düşünüyorduk. Resulullah: "Bu gün *yevm-i nehr*[20] değil mi?" dedi. "Elbette!" dedik.

19 Müslim, Vasiyyet, 3.
20 Kurban bayramının ilk günü.

Resulullah: "Bu ay, hangi ay?" dedi. Hepimiz sustuk. Çünkü Resulullah'ın o ayı, ismi dışında farklı bir isimle adlandıracağını düşünüyorduk. "Zilhicce ayı değil mi?" dedi. "Elbette!" [I/10] dedik. Resulullah: "Bu belde neresi?" dedi. Cevap vermedik. Çünkü Resulullah'ın bu beldeyi, ismi dışında farklı bir isimle adlandıracağını düşünüyorduk. Resulullah: "Mukaddes/*Harâm* belde değil mi?" dedi. "Elbette!" dedik. Bunun üzerine Resulullah şöyle dedi: Birbirinize karşı kanlarınız, mallarınız, ırzlarınız tıpkı bu gününüzün, bu ayınızın ve bu beldenizin dokunulmazlığı kadar mukaddes ve haramdır. Söyleyeceğime dikkat ediniz: [Anlattıklarımı] burada bulunanlar, burada olamayanlara ulaştırsın! Çünkü sözümü burada bulunan bir kişinin, burada olmayan ama kendisinden daha iyi kavrayacak ve bilincine varacak bir kişiye ulaştırması mümkündür."[21]

Ebû Hâtim şöyle dedi: Resulullah'ın, "[Anlattıklarımı] burada bulunanlar/*şâhid*, burada olamayanlara/*gâib* ulaştırsın!" ifadesi, muhaddislerin tarihini ezberlemenin ve güvenilir olan muhaddisleri/*sikât* zayıf olanlardan ayırt edebilme yöntemlerini öğrenmenin *müstehab* olduğuna dair bir delil sayılır. Çünkü bir kişinin şahit olduğu hususları orada olmayan birisine ulaştırabilmesi ancak kendisinden sonrakilere nakledeceği [/*edâ*] şeyin *sahih* olduğunu bilmesiyle mümkün olabilir. Çünkü kendinden sonrakilere Resulullah ile ilgili *sahih* olmayan bir şey naklettiğinde sanki ondan hiçbir şey aktarmamış gibi olur. Rivayetlerin *sahih* ve *sakîm*ini tanıması ise sadece "adı muhaddisler arasında geçen birinin tarihi"ni ve "içinde *zayıf* ve *metrûk* ravileri açıkladığım kitab"ı bilmesiyle mümkündür. Her ikisine de *sikâ* olan ravilerle başlıyorum ve bu ravilerin nasıl bir hayat sürdüklerini ve hâllerini açıklıyorum. Dolayısıyla bu kitabımızda ilk ele alacağımız konu, Mustafâ'nın dünyaya gelişi, peygamber oluşu, hicretinden Allah'ın onu cennetine alışına kadar geçen yaşamıdır.

Peygamber'den sonra hidayet üzere yürüyen Hulefâ-yi Râşidîn'i ve hükümranlık günlerini, Ali b. Ebî Tâlib'in katledilmesine kadar anlatacağız.

21 Buhârî, İlim, 9.

[I/11] Dört halifeden sonra Resulullah'ın arkadaşlarını alfabetik sıraya göre tek tek anlatacağız. Çünkü bunlar Resulullah'tan sonraki en hayırlı nesildir/kuşaktır.

Daha sonra Resulullah'ın arkadaşlarından şifahen bilgi almış olan olan, dünyanın dört bir yanındaki *tâbiûn* neslini alfabetik sırayla anlatacağız. Çünkü bunlar sahabeden sonraki en hayırlı kuşaktır.

Ardından *tâbiûn*u görmüş olan üçüncü nesli zikredeceğiz. Bunları da ilk iki kuşağı anlattığımız şekilde alfabetik olarak anlatacağız.

Sonra *etbâu't-tâbiîn* olan dördüncü nesli, öncekilerle aynı yöntemle anlatacağız. Zaten bu kuşak, bizim içinde yaşadığımız şu döneme kadar ulaşmaktadır.

Bu ilk kitapta sadece nakillerinin delil olarak kullanılabileceği güvenilir/*sikâ* ravilere yer vereceğim. Daha önce tahric ettiğimiz *et-Târîhu'l-Kebîr*'in yerine özet olan bu iki kitapla yetinmek istiyorum. Çünkü *et-Târîhu'l-Kebîr*'de yer alan tüm senedlerin, hadis yollarının/*turûk* ve anlatılmış olayların ezberlenmesinin zor olduğunu biliyorduk. Ayrıca ihtiyaca cevap vermesi kastıyla belirli isimleri tanıtmak üzere bu iki kitapta –Allah kolaylaştırıp müyesser kılarsa– yazacağımız hususlar, bunları ezberlemek isteyen bir ilim talibi için oldukça kolaylaştırılmış olacaktır. Zor olanı öğrenmek isteyen talebenin ezberlediği *şey*i daha rahat kavramasını sağlayacaktır. Öyle bir *şey*ki "ilk başta görmezden gelerek ezberleseydi bu davranışıyla külfetli bir işe girmiş olacaktı."

Bu ilk kitapta kendisinden bahsedeceğim herkes, oldukça [I/12] güvenilirdir/*sıddîk-sadûk*tur. [Bunların] aktardığı nakiller *beş niteliği* taşımıyorsa delildir. Bu kitabımda anlattığım kişilerden herhangi birisine ait *münker* bir nakil görülürse söz konusu bu nakil, mutlaka şu *beş nitelik*ten birini taşımaktadır:

[1] Ya bu kitabımda adını zikrettiğim *şeyh*[22]in üstünde/yukarısında "haberi hüccet olamayacak" zayıf bir kişi vardır.

22 Şeyh terimi hicrî üçüncü asırda (IX) ravinin zayıflığını ifade eden *ta'dîl* lafzı olarak kullanılmıştır. Daha sonra anlam kaymasına uğramıştır. İbn Hibbân burada şeyh kelimesini zayıf ravi anlamında kullanmaktadır. [M]

[2] Ya da ondan aşağıda rivayetini aktarmanın caiz olmadığı zayıf/*vâhî* bir kişi vardır. [3] Haber, bizim delil olarak uymak zorunda olmadığımız *mürsel* bir nakil olur. [4] Ya da delil olmayan bir *munkatı'* olur. [5] Ya da senedde "haberi işittiği kişiyi işittiğini" açıklamayan *müdellis* bir kişi bulunmaktadır. Bu durumda *müdellis*, haberi yazdığı/*kitâbe* kişiden işittiğini/ *semâ* açıklamamışsa bu haber delil olamaz. Çünkü -kim bilir- belki zayıf bir kişiden işitmiştir; adını zikrederse o kişiye ulaşıldığı ve hakkında bilgilere vâkıf olunduğu zaman haber geçersiz olur. -Güvenilir/*sikâ* birisi olsa bile- eğer *müdellis* aktardığı haberde سَمِعْتُ ya da حَدَّثَنِي ifadesini kullanmamışsa onun haberi de delil olmaz. Bu konunun tamamını illetleriyle, delilleriyle ve olaylarıyla *Şerâitu'l-Ahbâr* kitabımda açıkladım. Dolayısıyla bu eserimde bu bilgileri tekrarlamayı gerek- [I/13] siz görüyorum.

Bu kitabımda "*şeyh*ten sonra *şeyh*"i[23] açıklayacağım. Bazı [hadis] imamlarımız böyle bir kişiyi zayıf bulurken bir kısmı güvenilir bulmuştur. *el-Fasl Beyne'n-Nekale* adlı kitabımda açıkladığım apaçık delillerden dolayı bunlardan güvenilir/ *sikâ* olduğunu söylemenin doğru olacağı kanaatine ulaştıklarımı bu kitabıma ekledim. Çünkü bu tür kişilerin aktardığı haber, delil olur. *el-Fasl Beyne'n-Nekale* adlı kitabımda açıkladığım apaçık delillerden dolayı bunlardan zayıf olduğunu söylemenin doğru olacağı kanaatine ulaştıklarımı ise bu kitabımda zikretmedim. Ancak bu zayıf ravileri *ed-Du'afâ bi'l-İlel* adlı kitabımda zikrettim. Çünkü bu tür zayıf kişilerin nakillerini delil olarak kullanmak caiz değildir. Bu kitabımda aktardığım kişilerin tamamı -saydığım beş niteliği taşımıyorsa- *âdil*dir ve haberlerini delil olarak kullanmak caizdir. Çünkü *adâlet* niteliği, -*ta'dîl*in aksine- herhangi bir *cerh* yönü bilinmeyen kişi için kullanılır. Dolayısıyla *cerh*i bilinmeyen kişi -aksi ortaya çıkmadıkça- *âdil*dir. Çünkü insanlar, başka insanlara ait kendilerine kapalı kalan gizli yönleri bilmekle sorumlu tutulmamışlardır. Bilakis sadece kendilerine kapalı kalmayan *zahirî* hususlardan sorumlu tutulmuşlardır.

23 Zayıf ravi. [M]

Allah bizi, dünyada üzerlerine kusurlarını gizleyen örtüler örttüğü ve bunun da ahirette suçlarının bağışlanmasına sebep kıldığı kişilerden eylesin! Allah dilediğini yapar! [ı/14]

Allah Resulü'nün Dünyaya Gelişi

Bağdat'ta şeyhe okunurken benim de hazır bulunduğum bir mecliste Ahmed b. Hasan b. Abdu'l-Cebbâr es-Sûfî bize haber verdi. Dedi ki: Yahyâ b. Maîn bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Haccâc b. Muhammed, Yûnus b. Ebî İshak'tan, o da Sa'îd b. Cübeyr'den, o da İbn Abbâs'tan bize lafzen aktardığına göre İbn Abbâs şöyle dedi:

"Resulullah, fil yılında doğdu."

Ebû Hâtim şöyle dedi: "Peygamber fil yılında, pazartesi günü,[24] rabiülevvel ayından on iki gün geçince, Allah'ın fil ordusu üzerine bölük bölük kuşlar gönderdiği günde[25] doğdu. [ı/15]

Fil olayı şu şekilde gerçekleşti: Yemen'de bulunan bir kral, oraya hâkim oldu. Aslen Habeşliydi.[26] Kendisine Ebrehe denirdi.[27] San'a'da bir kilise yaptı ve kiliseye el-Kuleys ismini[28] verdi. Araplara hac ibadetlerini burada yaptıracağını söyledi ve Kâbe'ye giderek orayı yıkacağına dair yemin etti. Himyer[29] krallarından Zûnefer isimli bir kral, halkından kendisine itaat edenlerle birlikte karşı çıktı ve Ebrehe'yle savaştı. Ebrehe onu yendi ve esir aldı. Huzura getirildiğinde Zûnefer, Ebrehe'ye şöyle dedi: "Ey Melik! Beni öldürme! Çünkü hayatta kalmam, ölümümden daha fazla senin işine yarar." Ebrehe onu öldürmeyip esir aldı. [ı/17]

Ardından yaya olarak yola çıktı. Hedefinde Kâbe vardı. Has'am kentlerine[30] yaklaşınca karşısına Has'amlı en-Nüfeyl b. Habîb ve Yemen kabilelerinden ona katılmış olanlar çıktı. Ebrehe'yle savaştılar. Ebrehe onları yendi ve en-Nüfeyl'i esir aldı. en-Nüfeyl şöyle dedi: "Ey Melik! Ben Arap topraklarını iyi

24 Ahmed b. Hanbel, IV. 304.

25 Ya'kûbî'ye göre Resulullah, fil ordusunun helakinden elli gün sonra dünyaya gelmiştir. el-Ya'kûbî, *Târîh*, II. 7.

26 Etiyopya. [M]

27 Tam adı Ebû Yeksûm Ebrehe el-Eşrem el-Habeşî şeklindedir. [M]

28 Yunanca *ekklessia* kelimesinin Arapçalaşmış şekliyle Kalîs ya da el-Kulleys şeklinde de okunabilir. [M]

29 Yemen'de yer alan eski bir medeniyet. Yazıyı kullanan ve 525 yılına kadar varlığını sürdüren devlet Sebe krallığı olarak da bilinir. [M]

30 Yemen ile Mekke arasında birçok boyu olan bir kabile toprağı. Mekke'nin 400 km uzağındadır. [M]

bilirim. Beni öldürme! Benim, halkımı sana itaat ettirmeye ve boyun eğdirmeye gücüm yeter." Bunun üzerine onu öldürmedi. Ebrehe'yle yola çıktı. Eberehe'ye rehberlik ediyordu.

[Ebrehe Lât putunu yok etmek için] Tâif'e ulaşınca Mes'ûd b. Mu'atteb,[31] Sakîf kabilesinden kişilerle karşısına çıktı ve şöyle dedi: "Ey kral! Biz senin köleleriniz. Sana karşı bir itirazımız olamaz. İstediğin şey -Lât'ı kastediyorlardı- seninle aramızda bir sorun teşkil etmiyor. Sen sadece Mekke'deki evi/Kâbe'yi [yıkmak] istiyorsun. Biz, sana yol gösterecek kişileri seninle beraber göndereceğiz. [Lât'a karışma!]" Ebû Riğâl denilen kölelerini, onun beraberinde gönderdiler. Ebrehe onlarla yola çıktı. Muğammis'e[32] vardığında Ebû Riğâl öldü. [I/18] [Kâbe'ye yaptığı ihanetten ötürü] Kabri taşlanan kişi budur. Ebrehe, Esved b. Maksûd denilen bir kişiyi süvarilerinin başında Muğammis'ten gönderdi. Tüm Harem halkını[n mallarını] toplayıp ona getirdi ve Abdülmuttalib'in Erâk'taki iki yüz devesine el koydu.

Bundan sonra Ebrehe, Hanâta el-Himyerî'yi Mekke halkına gönderdi ve "Mekke'nin liderini/*şerîfi*ni araştırıp bul! Sonrada ona, savaş için gelmediğimi bildir. Ben sadece şu evi/Kâbe'yi yıkmak için geldim," dedi.

Hanâta, Mekke'ye girinceye kadar yürüdü. Abdülmuttalib b. Hâşim [ö. 577] ile görüştü ve şöyle dedi: "Kral beni sana, kendisinin savaşmak için gelmediğini haber vermem için gönderdi. Onunla savaşırsanız başka! Sadece bu evi yıkmak için geldi. Sizden de uzak duracak." Abdülmuttalib: "Biz onunla savaşacak durumda değiliz," dedi ve ardından "Onunla Beyt/Kâbe arasına girmeyeceğiz. Eğer Allah, onunla Beyt arasından çekildiyse -yemin ederim ki- bizim Kâbe'yle Ebrehe arasına girmeye gücümüz zaten yetmez!" dedikten sonra da "Beni ona götür," dedi.

Sonra [Ebû Hâtim] sözüne şöyle devam etti: Abdülmuttalib, Hanâta ile yola çıktı ve karargâha geldi. Zûnefer, Abdülmutta-

31 Sahabe olan ve Urve b. Mes'ûd ismiyle bilinen Ebû Mes'ûd [Ebû Ya'fur] Urve b. Mes'ûd b. Muattib es-Sekafî'nin [ö. 9/630] babasıdır. [M]

32 Mekke'ye yaklaşık 30 km uzaklıkta bulunan ve Arafat'ın kuzeyinde yer alan bir bölge. [M]

lib'in arkadaşıydı. Zûnefer'in yanına gelip "Zûnefer! Başımıza gelen bu musibete/gasbedilen develere ihtiyacınız mı var?!" dedi. Zûnefer: "Ne zaman öldürülebileceğine dair güvencesi bile olmayan esir bir adamın neye ihtiyacı olabilir ki? Ama fil bakıcısı Üneys'e senin için birini göndereceğim. Senin için [I/19] Kral'a verebileceği kadar mal vermesini ve Kral'ın huzurunda senin değerini ve konumunu yüceltmesini söyleyeceğim."

[Ebû Hâtim] sözüne devamla şöyle dedi: [Zûnefer,] Üneys'e haber gönderdi ve Üneys yanına geldi. Zûnefer: "İşte bu Kureyş'in lideridir. Ovada insanları, dağlarda vahşi hayvanları doyuran Mekke'nin tüm köklü kabilelerini kontrol eden lideridir. Kral onun iki yüz devesine el koydu. Kral'ın yanında ona bir faydan olacaksa ona yardım et. Çünkü o, benim arkadaşımdır," dedi. Üneys, Ebrehe'nin huzuruna girdi ve "Kral! Bu Kureyş'in lideridir. Ovada insanları, dağlarda vahşi hayvanları doyuran Mekke'nin tüm köklü kabilelerini kontrol eden lideridir. Huzuruna girmek için senden izin istiyor. Ona izin vermen beni mutlu eder. Çünkü o, sana başkaldırmaksızın ve muhalefet etmeksizin geldi," dedi ve Ebrehe, Abdülmuttalib'e izin verdi.

Abdülmuttalib iri, heybetli ve zarif bir kişiydi. Ebrehe onu görünce değer verdi ve ikramda bulundu. Huzurda Abdülmuttalib'in kendisiyle beraber divanda oturmasını uygun görmediği gibi kendisi tahtta otururken Abdülmuttalib'in yerde oturmasına da gönlü razı olmadı. Halıya yöneldi ve Abdülmuttalib ile beraber halıya/yere oturdu. Abdülmuttalib ona: "Kral! Benim büyük miktarda malıma el koydun. Onu bana geri ver," dedi. Ebrehe, Abdülmuttalib'e: "Yemin ederim ki seni gördüğümde sana hayran kalmıştım. [Ama şimdi] gözümden düştün," dedi. Abdülmuttalib: "Niçin?" dedi. Ebrehe: "Senin ve atalarının inanç kaynağı, sığınağınız, koruyucunuz olan Kâbe'yi yıkmak için geldim. Oysa benimle bu mesele hakkında değil el koyduğum iki yüz deven için konuşuyorsun!" dedi. Abdülmuttalib: "Ben bu develerin sahibiyim. Bu Beyt'in de onu koruyacak bir sahibi [Rabbi] vardır!" dedi. Ebrehe: "Beni engelleyemeyecek!" dedi. [Bunun üzerine] Abdülmuttalib: "Dilediğini yap öyleyse!" dedi.

[Ebû Hâtim] sözüne şöyle devam etti: [Ebrehe, Abdülmuttalib'in] develerinin iade edilmesini emretti. Develer Abdülmuttalib'e geri verildi.

Sonra Abdülmuttalib çıktı ve Kureyş kabilesine olanları [I/20] anlattı. Dağ yollarına dağılmaları talimatı verdi. Ebrehe ise Muğammis'te sabahladı. [Mekke'ye] girmek için hazırlanmıştı. Ordusunu donattı ve filini ordunun önüne aldı. Filin üzerine, taşımasını istediği şeyleri yükledi. Fil ayaktaydı. Fili sürünce fil durdu. Yerinde durmaya ve olduğu yere çökmeye çalıştı. Külünkle kafasına vurdular ancak kalkmadı. Dişlerinin altına ve omuzlarına çengeller taktılar ama yine de kalkmadı. Fili Yemen'e döndürünce hızla koştu. Harem'e döndürünce tekrar durdu. Fil bu[radaki] dağlardan birine ulaştı. Ardından da Allah deniz [tarafın]dan kara mülver ağacı[33] gibi [kalabalık] kuşlar gönderdi. Her kuşun beraberinde üç tane taş vardı: Ayaklarında iki taş ve gagasında bir taş. Mercimek ve nohut büyüklüğünde taşlar taşıyorlardı. Grubun üzerini kapladıkları zaman taşları üzerlerine bıraktılar. Bu taşların değdiği herkes öldü. Gruptaki herkese de isabet etmemiştir. Bu durum şu ayette[34] anlatılmaktadır:

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ
طَيْرًا أَبَابِيلَ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ

Allah, Ebrehe'nin vücuduna bir hastalık düşürdü. Hızlıca [I/21] geri döndüler. [Uğradıkları] her kentte birbiri ardına [uzuvları] parça parça düştü. Ebrehe'nin parmakları kopup düşmeye başladı. Her parmağı düştüğünde, ardından bir süre kan ve irin akıyordu. Bu şekilde Yemen'e ulaştı. Sağ kalan arkadaşları arasında bir kuş yavrusu gibi görünüyordu. Bir süre sonra da

33 Salkım gibi beyaz çiçekleri bulunan, bol yapraklı, hoş kokulu ve yüzden fazla çeşidi olan bir ağaç cinsidir. البَلَسان [*Sambucus nigra*] olarak bilinmektedir. Ubbâd'a göre bu kuşun sığırcık [*Starling* ve الزرازير] kuşu olma ihtimali vardır. [M]

34 "Rabbinin fil ordusuna ne yaptığını görmedin mi?/bir görseydin?! Onların tuzaklarını boşa çıkarmadı mı? Üzerlerine bölük bölük kuşlar gönderdi. Kuşlar üzerlerine pişmiş çamurdan/*siccîl*den taşlar atıyorlardı. Ardından Allah, onları çiğnenmiş ve atılmış ekin gibi yaptı." Fîl, 105/1-5.

öldü. Ölünce yerine oğlu Yeksûm b. Ebrehe[35] geçti. Fil olayı böyleydi. Bu yıla *Fil Yılı* adı verildi.

İnsanlığın Efendisinin Nesebi ve Kıyamet Günü İlk Dirilecek Kişi Oluşu

Beytülmakdis'de [Kudüs'te] şeyhe okunurken benim de hazır bulunduğum bir mecliste Abdullah b. Muhammed b. Sâlim bize haber verdi. Dedi ki: Abdurrahmân b. İbrâhîm bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Velîd b. Müslim bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Evzâî bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Şeddâd Ebû Ammâr, Vâsile b. el-Eska''dan bize lafzen rivayette bulunduğuna göre Vâsile şöyle dedi:

Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Allah İsmail oğullarından Benî Kinâne'yi, Kinâne'den Kureyş'i, Kureyş'ten Benî Hâşim'i ve onlar arasından da beni seçti. Ben insanoğlunun efendisiyim. Bunu övünmek için de söylemiyorum. Ben kıyamet günü ilk diriltilecek kişiyim. İlk şefaatçiyim ve şefaat yetkisi verilecek ilk kişiyim."[36]

[ı/22] Ebû Hâtim şöyle dedi: "Resulullah'ın nesebi, Adnân'a kadar doğrudur. Adnân'ın ötesiyle ilgili elimde itimat edebileceğim sahih/doğru bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte nesep uzmanlarının Adnân'ın ötesindeki ihtilaflarını zikredeceğim. Çünkü nesep ilmiyle uğraşanların çoğu bu konunun uzmanı değildir:

O, Muhammed b. Abdullah b. Abdülmuttalib -Abdülmuttalib'in bir adı da Şeybe'dir- b. Hâşim -Hâşim'ın bir adı da Amr'dır- b. Abdümenâf -Abdimenâf'ın bir adı da Mugîre'dir- b. Kusay -Kusay'ın bir adı da Zeyd'dir- b. Kilâb -onun bir adı da Mühezzeb'dir- b. Mürre b. Ka'b b. Lüey b. Gâlib b. Fihr b. Mâlik b. Nadr -onun diğer adı Kureyş'tir- b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr b. Me'ad b. Adnân'dır.

Buraya -yani Adnân'a- kadar nesep uzmanları arasında tartışma yoktur. Ancak Adnân'dan İbrahim'e kadar nesebiyle ilgili farklı yaklaşımlar vardır:

35 Tarih kaynaklarında Aksûm ve أكسوم olarak geçmektedir. Yemen'de yaşayan Habeşlilerin Etiyopya'da bulunan ana yurdunun adıdır. [M]
36 Müslim, Fezâil, 1; Tirmizî, Menâkıb, 1; İbn Sa'd, *Tabakât*, I. 20.

Bunların bir kısmı şöyle demektedir: "Adnân b. Üded b. [I/23] Mukavvam b. Nâhûr b. Tayrah b. Ya'kûb b. Nabt b. Nâbit b. Anûş b. İsmâîl b. İbrâhîm Halîlu'r-Rahmân b. Âzer."[37]

Bazıları şöyle demektedir: "Adnân b. Üded b. Hameysa' b. Nabit b. İsmâîl b. İbrâhîm b. Âzer."

Bazıları şöyle demektedir: "Adnân b. Üded b. Sehab b. Eyyûb b. Kaydar b. İsmâîl b. İbrâhîm b. Âzer."

Bazıları şöyle demektedir: "Adnân b. Üded b. Emîn b. Şâcib b. Sa'lebe b. Itr b. Yerbah b. Muhallim b. el-Avvâm b. el-Muhtemil b. Dâime b. el-Îkân b. İlle b. Şahdûd b. ez-Zarîf b. Abkar b. İsmâîl b. İbrâhîm b. Âzer."

Bazıları şöyle demektedir: "Adnân b. Üded b. Avc b. el- [I/24] Mu'tim b. et-Tamh b. el-Kisvel-Ubûr b. Da'da' b. Mahmûd b. ez-Zâid b. Bedân b. ed-Dırs b. Hısn b. en-Nezzâl b. el-Kâsım b. el-Micşer b. Muaddid b. Sayfî b. en-Nabt b. Kaydar b. İsmâîl b. İbrâhîm b. Âzer."

Nesep uzmanları İbrahim'den ötesinde de farklı yaklaşımlarda bulundular.

Bazıları şöyle demektedir: "İbrâhîm b. Âzer b. Nâhûr b. Şâriğ b. er-Râğ b. el-Kâsım –Bu kişi, Dünya'yı üzerinde yaşayanlara pay etmiştir– b. Ma'n b. es-Sâyih b. er-Râfid b. es-Sâyih –Bu kişi Nûh peygamberin oğlu Sâm'dır.–"

Bazıları şöyle demektedir: "İbrâhîm b. Âzer b. Nâhûr b. Sârûh b. Arğû b. Faliğ b. İbîr b. Erfahşed b. Sâm b. Nûh." [I/25]

Bazıları şöyle demektedir: "İbrâhîm b. Âzer b. Târah b. Nâhûr b. Sârûh b. Arğû b. Fâlic b. İbîr b. Sâyih b. Erfahşed b. Sâm b. Nûh."

Nesep uzmanları Nûh sonrası hakkında da farklı yaklaşımlarda bulundular.

Bazıları şöyle demektedir: "Nûh b. Melkân b. Metûşelah b. İdrîs Nebiyyullâh b. er-Râid b. Mahalahel b. Kanân b. Tâhir b. Hibetullâh b. Şîs b. Âdem."

37 İbrahim'in babasının adı Kur'an'da Âzer olarak yer bulmaktadır [En'âm, 6/74]. Ancak Tevrat'ta Terah b. Abram ismine yer verilmektedir. Bkz. Günay Tümer, "Âzer", *DİA*, IV. 316-317. [M]

Bazıları şöyle demektedir: "Nûh b. Lâmek b. Mettûşelah b. Hanûh –Bu kişi Allah'ın peygamberi İdris'tir– b. Yârez b. Mehâbîl b. Kabuş b. Enuş b. Şîs b. Âdem."

Bazıları şöyle demektedir: "Nûh b. Lâmek b. Mettûşelah b. Hanûh b. Yârez b. Mehlâîl b. Kaynân b. Enûş b. Şîs b. Âdem."

Bazıları şöyle demektedir: "Nûh b. Lâmek b. Mettûşelah b. [ı/26] Mehelîl b. Kînîn b. Yâfeş b. Şîs b. Âdem."

[Resulullah'ın Anneanneleri]

Resulullah'ın annesi; Âmine bint Vehb b. Abdimenâf b. Zühre b. Kilâb b. Mürre b. Ka'b b. Lüey b. Gâlib'dir. Âmine'nin, Abduyağûs b. Vehb dışında Hz. Peygamber'in [öz] dayısı olabilecek bir erkek kardeşi olmadı. Bununla birlikte Zühre oğulları, "kendilerinin Peygamber'in dayıları sayıldığını çünkü Peygamber'in annesi olan Âmine'nin Zühre oğullarından olduğunu" söylemektedirler.

Âmine bint Vehb b. Abdimenâf b. Zühre'nin annesinin adı: Mürre bint Abdiluzzâ b. Osmân b. Abdüddâr b. Kusay'dır.

Mürre'nin annesi: Ümmü Habîb bint Esed b. Abdiluzzâ b. Lüey'dir. Bunlar Hz. Peygamber'in "anneanneleri" tarafından nineleridir.

Hz. Peygamber'in "annesinin babası" tarafından nineleri ise şunlardır: Vehb b. Abdimenâf b. Zühre'nin annesinin adı Kayle bint Ebî Kayle'dir. Ebî Kayle'nin adı Fihr b. Gâlib b. el-Hâris'tir. Esmerdi. Hz. Peygamber'in Kureyş kabilesi tarafından "Ebû Kebşe" lakabıyla kendisine nispet edilerek alaya alındığı kişidir. Çünkü müşrikti. Sonradan Hristiyan oldu. Şam yolculuğuna çıkıp Kureyş'in dininden farklı bir dinle Kureyş [ı/27] kabilesine geri döndü. Bundan dolayı Kureyşliler Hz. Peygamber'i onunla karalarlardı.

Kayle'nin annesi Hâlide bint Abbâs b. Kereb b. el-Hâris b. el-Fihr'dir. Zühre ile Abdimenâf'ın annesi, Resulullah'ın annesinin ninesidir. Adı da Cümel bint Mâlik b. Sa'd b. Sa'd b. Melîh'tir. Cümel'in annesi Selmâ bint Hayyân b. Ganem'dir. Zühre b. Kilâb'ın annesi Resulullah'ın "ninesinin ninesi"dir

ve adı da Fâtıma bint Sa'd b. Seyl b. Harb'dır. Onun da annesi Tarîfe bint Kays b. Zî'r-Re'seyn b. Amr b. Kays b. Aylân'dır.

[Resulullah'ın Nineleri]

Peygamber'in baba tarafının annelerine gelince; Abdullah b. Abdülmuttalib'in annesinin adı Âtike bint Arkas b. Mâlik b. Zühre'dir. Bu Âtike, Peygamberimizi dünyaya getiren Âtike isimli ninelerin ilkidir.

Abdülmuttalib b. Hâşim'in annesine gelince adı Selmâ bint Amr b. Zeyd b. Lebîd b. Hidâş b. Âmir b. Ganem b. Adî b. en-Neccâr'dır. Bundan dolayı soyları bağlantılıdır.

Hâşim b. Abdümenâf'ın annesi Âtike bint Mürre b. Hilâl b. Fâlic b. Zekvân b. Sa'lebe'dir. Bu kişi Peygamber'in Âtike [I/28] ismini taşıyan ninelerinin ikincisidir. Bu kadın Hâşim b. Abdümenâf ile Abdüşems b. Abdümenâf'ın annesidir. Hâşim'e kıran, ufaltan anlamındaki bu ismin/lakabın verilme sebebi, halkına ekmekleri kırarak et suyuyla çorba yapıp ikram eden ilk kişi olmasıdır. [Şair şöyle der:]

"Amr el-Ulâ halkına tirid kırdı;
Kıtlık kırdı Mekke'nin yiğitlerini; bîtab kıldı."

Hâşim'in adı Amr el-Ulâ idi.

Abdümenâf b. Kusay'ın annesinin adı Hubbâ bint Hulayl b. Habeşiyye b. Selûl b. Ka'b b. Amr b. Huzâa'dır. Bu kadın, Kusay b. Kilâb'ın çocukları olan Abdüddâr ve Abduluzzâ'nın annesidir.

Kusay'ın annesi Fâtıma bint Sa'd b. Seyl b. Harb b. Hammâle b. Avf b. el-Ezd'dir. Kusay, Mücemmi' [toplayan] adıyla/lakabıyla da anılırdı. Çünkü Allah, onun sayesinde Fihr kabilelerini bir araya getirdi.

Kilâb b. Mürre'nin annesi, Hind bint Sureyr b. Sa'lebe b. el-Hâris b. Mâlik b. Kinâne'dir. Bu kadın Mürre'nin iki oğlu- [I/29] nun -yani İbn Mürre ve Yakaza'nın- annesidir.

Mürre b. Ka'b'ın annesi, Mahşiyye bint Şeybân b. Muhârib b. Fihr'dir. Bir görüşe göre adı Vahşiyye bint Muhârib b. Fihr şeklindedir.

Ka'b b. Lüey'in annesi, Mâviyye bint Ka'b b. el-Kayn b. Esed b. Vebere'dir.

Lüeyy b. Gâlib'in annesi, Selmâ bint Amr b. Âmir b. Hârise b. Huzâa'dır.

Gâlib b. Fihr'in annesi, Âtike bint Yahlud b. en-Nadr b. Kinâne'dir. Bu kişi Hz. Peygamber'in soyundan geldiği Âtike isimli ninelerden birisidir. Hz. Peygamber Huneyn Gazvesi'nde [8/630] "Ben Âtike'lerin çocuğuyum!"[38] demiştir.

Fihr b. Mâlik'in annesi ise Cendele bint el-Hâris b. Âmir b. el-Hâris el-Cürhümî'dir.

Mâlik b. en-Nadr'ın annesi ise İkrişe bint Advân'dır. Advân ise el-Hâris b. Amr b. Kays b. Aylân'dır.

[I/30] en-Nadr b. Kinâne'nin annesi ise Berre bint Mürr olup Temîm b. Mürr'ün kız kardeşidir. Annesinin Fekihe bint Henî b. Belî olduğu da söylenmiştir. en-Nadr[ın adı] Kays'tır. Nadr'a Kureyş denmesinin sebebi, ayrılığa düşenlerin aralarının bulunması için onun evinde toplanmasıdır. Zira *kureyş* kelimesinin türediği تقرش fiili, toplanmak demektir.

Kinâne'nin annesi ise Avâne –Adının Hind olduğu da söylenmiştir.– bint Sa'd b. Kays Aylân'dır.

Huzeyme b. Müdrike'nin annesi, Selmâ bint Sa'd b. Kays b. el-Hâf b. Kudâa'dır.

Müdrike b. İlyâs'ın annesi Hındif'tir. Tam adı Leylâ bint Hulvân b. İmrân b. el-Hâf b. Kudâa'dır. İlyâs b. Mudar'ın üç oğlu vardı: Müdrike olarak bilinen Amr, Tâbiha olarak bilinen Âmir, Kamaa olarak bilinen Umeyr. Bunların annesi Hındif'tir. Onların bu isimlerle adlandırılmalarının nedeni şudur: İnsanlar hayvanlarını otlaklarına götürmek için yola çıktılar. Develeri bir tavşandan ürküp kaçtı. Amr tavşanın izini takip edip onu buldu. Bundan dolayı ona Müdrike [bulan, yakalayan] denildi. [I/31] Âmir, tavşanı aldı. Ardından boğazlayıp pişirdi. Bundan dolayı ona Tâbiha [pişiren] denildi. Umeyr ise çadıra gizlendi. İkisiyle beraber [tavşanın ardından] yola çıkmadı. Bundan dolayı ona Kamaa [korkarak gizlenen] denildi. Anne-

38 [انا ابن العواتك] Beyhâkî [ö. 458/1066], *Delâilü'n-Nübüvve*, V. 135.

leri deveyi yakalamak için hızlıca çıktı. Anneye: "Nereye doğru koşuyorsun [تُخَنْدِفِينَ]? Deve geri getirildi!" denildi. Bundan dolayı Hındif [hızlıca giden] olarak isimlendirildi. [Bu ismin türediği] *el-handefe*, bir yürüyüş şeklidir.

İlyâs b. Mudar'ın annesi, er-Rebâbe bint İyâs b. Me'ad'dır.

Mudar b. Nizâr'ın annesi, Sevde bint Ak b. Adnân b. Üded'dir.

Nizâr b. Me'ad'ın annesi, Muanne bint Cevş b. Culhume b. Amr b. Halîme b. Harâmiyye'dir.

Me'ad b. Adnân'ın annesi, Mehde bint Celhab b. Cedîs'tir.

Adnân b. Üded'in annesi, Belhâ [بَلْها] bint Mâiz b. Kahtân'dır.

Bunlar Resulullah'ın atalarının annelerinin soylarını tanımak için ihtiyaç duyulan bilgilerin toplamıdır. [I/32]

[Resulullah'ın Amcaları]

Abdülmuttalib'in çocuklarına gelince bunlar on tanedir: [1] Resulullah'ın babası olan Abdullah b. Abdülmuttalib, [2] Abbâs b. Abdülmuttalib, [3] Hamza b. Abdülmuttalib, [4] Mukavvim b. Abdülmuttalib –diğer bir ismi de Abduluzzâ'dır–, [5] Hâris b. Abdülmuttalib, [6] Gaydak b. Abdülmuttalib, [7] Ebû Leheb b. Abdülmuttalib, [8] Ebû Tâlib b. Abdülmuttalib –diğer bir ismi de Abdümenâf'dır–.

Abdullah [ö. 570], Resulullah'ın babasıdır. Resulullah'tan başka ne erkek ne de kız çocuğu oldu. Resulullah doğmadan önce vefat etti. Resulullah'm babası Abdullah ile Ebû Tâlib'in anneleri birdir.

[9] Zübeyr b. Abdülmuttalib'in [ö. 610'dan önce] künyesi Ebû Tâhir'dir. Kureyş'in önde gelenlerindendi ve süvariydi. Savaşçılardandı. Şiir söyler ve veciz bir dil kullanırdı.

Abbâs b. Abdülmuttalib'in künyesi Ebü'l-Fazl'dır. Cahiliye döneminde sikâye ve Zemzem sorumluluğu ona aitti. Resulullah Mekke'yi fethettiğinde bu sorumluluğu tekrar ona verdi. Abbâs, Osmân b. Affân'ın [ö. 35/656] devlet başkanlığı döneminde otuz iki yılında Medine'de vefat etti. O sırada seksen sekiz yaşındaydı. Cenaze namazını Osmân b. Affân kıldırdı. [I/33]

[10] Dırâr b. Abdülmuttalib. Şiir'de son sözü o söylerdi. İslam'dan önce vefat etti. Arkasından soyunu sürdürecek bir çocuk bırakmadı.

Hamza b. Abdülmuttalib'in [ö. 3/625] künyesi Ebû Umâ- [ı/34] re'dir. Allah'ın ve Resulullah'ın aslanıydı. Künyesinin Ebû Ya'lâ olduğu da söylenmiştir. Uhud günü şehit oldu. Hamza'yı hicretin üçüncü yılı şevval ayında Cübeyr b. Mut'im'in kölesi Vahşî b. Harb öldürdü. Hamza, Hz. Peygamber'den iki yaş büyüktü.

Mukavvim b. Abdülmuttalib ise Kureyş'in önde gelenlerindendi. İslam'dan önce öldü. Çocuğu yoktu.

Ebû Leheb b. Abdülmuttalib'in künyesi Ebû Utbe'dir.[39] Ancak güzelliğinden dolayı Ebû Leheb [alev gibi parlak] olarak adlandırıldı. Şaşıydı. Amcaları arasında Resulullah'a düşmanlık yapandı. Bedir Savaşı'nda müşriklerin Müslümanlar karşısında yenildikleri haberi kendisine ulaştığında Bedir'in akabinde çiçek [العدسة] hastalığından ölünceye kadar Peygamber'e olan düşmanlığını ortaya koydu [ö. 2/624].

Hâris b. Abdülmuttalib ise Abdülmuttalib'in oğullarının en büyüğüdür. İsmi, künyesi ile aynıdır. Abdülmuttalib ile bereber Zemzem kuyusunu kazanlardan birisidir.

Gaydak b. Abdülmuttalib geride çocuk bırakmadan ölmüştür. Kureyş'in önde gelenlerindendi.

[ı/35] Ebû Tâlib b. Abdülmuttalib ile Abdullah b. Abdülmuttalib aynı annedendir. Abdülmuttalib'in vasisi idi; Abdülmuttalib kendinden sonra malının ve Resulullah'ın sorumluluğunu ona vasiyet etti. Abdülmuttalib hayattayken nasıl onun bakımını önemsediyse aynı şekilde Ebû Tâlib de ona ihtimam gösterdi. Resulullah'ın hicretinden üç yıl ve dört ay önce öldü [ö. 619].

[Resulullah'ın Halaları]

Resulullah'ın halaları altı tanedir. Bunlar Abdülmuttalib b. Hâşim'in soyundan gelenlerdir. Birincisi; Âtike bint Ab-

39 Nüshalarda *Ebû Ukbe* şeklinde yazılmıştır. İbn Hibbân'ın eserinin son kısmında da isim *Ebû Utbe* olarak yazılmıştır. Tahkik hatası olduğu için doğrusunu esas aldık. [M] Mehmet Ali Kapar, "Ebû Leheb", *DİA*, X. 178.

dülmuttalib [2] Ümeyme bint Abdülmuttalib [3] Ervâ bint Abdülmuttalib [4] Beyzâ bint Abdülmuttalib –Ümmü Hakîm [II/36] budur.– [5] Berre bint Abdülmuttalib [6] Safiyye bint Abdülmuttalib.

Âtike bint Abdülmuttalib, Ebû Ümeyye b. Mugîre el-Mahzûmî ile evliydi.

Ümeyme bint Abdülmuttalib ise Cahş b. Riâb el-Esedî ile evliydi.

Beyzâ bint Abdülmuttalib ise Küreyz b. Rabîa b. Habîb b. Abdüşems ile evliydi.

Berre bint Abdülmuttalib ise Abdülesed b. Hilâl el-Mahzûmî ile evliydi.

Safiyye bint Abdülmuttalib ise Evvâm b. Huveylid b. Esed ile evliydi.

Ervâ bint Abdülmuttalib ise Umeyr b. Kusay b. Kilâb ile evliydi.

Peygamber'in halalarından sadece Safiyye Müslüman oldu.[40] Safiyye, Zübeyr b. Avvâm'ın [ö. 36/656] annesidir. Safiyye, Ömer b. el-Hattâb'ın devlet başkanlığı sırasında vefat etti [ö. 20/641].

Tüm bunlar, Resulullah'ın amca ve halaları hakkında anlatılanlardan ezberlenmesi gerekli olan bilgilerin tamamıdır. [I/37]

[Resulullah'ın Annesi ve Sütannesi]

Resulullah'ın annesi, Âmine bint Vehb b. Abdimenâf'tır. Resulullah'ı dünyaya getirince onu dedesi Abdülmuttalib'e getirdi. Abdülmuttalib'e: "Ona gebe kaldığında rüyada kendisine 'Sen bu ümmetin efendisine gebe kaldın! Doğurduğun zaman Muhammed adını tak!' denildiğini," söyledi. Abdülmuttalib çocuğu alıp Kâbe'nin avlusundaki Hübel'e götürdü. Hübel putunun yanında ayakta durup Allah'a dua etti ve verdiği çocuktan dolayı şükretti. Sonra onu annesine götürüp verdi.

40 Hz. Peygamber'in halalarından sadece Safiyye'nin Müslüman olduğu söylense de halalarından Âtike ile Ervâ'nın da İslamiyet'i kabul ettikleri anlaşılmaktadır. Selman Başaran, "Ervâ bint Abdülmuttalib" mad., *DİA*, XI. 317.

[Âmine] şöyle dedi: "Rüyamda sanki içimden çıkan bir nurun Şam saraylarını bana gösterdiğini gördüm."[41]

[I/38] Sonra onun için sütanne aradı. Resulullah'ı, Sa'd b. Bekir oğulları kabilesinden "Halîme bint Ebî Züeyb" denilen birisi emzirdi. Ebû Züeyb'in adı, Abdullah b. el-Hâris b. Şicne b. Câbir b. Rizâm b. Nâsira b. Sa'd b. Bekir b. Hevâzin b. Mansûr b. İkrime b. Hasfe b. Kays b. Aylân b. Mudar'dır. Halîme'nin kocasının adı el-Hâris b. Abduluzzâ b. Rifâa b. Benî Sa'd b. Bekir'dir. Halîme'nin Resulullah ile beraber emzirdiği, Resulullah'ın sütkardeşinin adı Abdullah b. el-Hâris b. Abduluzzâ'dır. Abdullah'ın iki kız kardeşi vardır. Üçünün annesi bir olup Halîme'dir. Kızlarından birisi Üneyse, diğeri Cüzâme[42] bint el-Hâris b. Abduluzzâ'dır.

Halîme şöyle dedi:[43] "Sa'd b. Bekir kabilesinden kadınlarla birlikte yola çıktım. Mekke'de süt emzirilecek çocuk almak

41 Hemen hemen ilgili bütün kaynaklarda yer alan ve sahih hadis olarak nakledilen bir rivayette, Hz. Peygamber kendisinin *"hâtemü'n-nebiyyîn"* [nebilerin sonuncusu] olduğunu ifade ederken diğer bütün peygamberlerin anneleri gibi kendi annesinin de oğlu için bir rüya gördüğünden bahsetmektedir. Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde üç ayrı yerde geçen [IV, 127, 128; V, 262] hadisin bir rivayetiyle Heysemî'nin kaydettiği bir rivayette [VIII, 223] sözü edilen rüyanın konusuna temas edilmemekte, fakat diğer rivayetlerde rüyada Dımaşk veya Busrâ'daki sarayları aydınlatacak şekilde güçlü bir nur görüldüğü ifade edilmektedir. Hadisin arz ettiği bu farklı muhtevadan hareket eden bazı araştırmacılar, hadiste rüyanın mahiyetinden bahseden kısmın metne sonradan ilave edildiğini ileri sürmüşlerdir [bkz. M. Halîl Herrâs, I. 114, not: 5]. Söz konusu kısım sahih rivayetin bir parçasını teşkil etse bile rüyaya dayalı bir olay olduğundan bunun yadırganacak veya tenkite tâbi tutulacak bir özelliği yoktur. Süleyman Çelebi'ye ait *Vesîletü'n-Necât*'ta ve bugünkü şekliyle *Mevlid*'in viladet bahrinde de göze çarpan bu tür ifadeler, bütün Müslümanların gönlünde en mutena mevkii işgal eden Hz. Muhammed'in etrafında halelenen sevginin tecellileri kabul edilmelidir. Bekir Topaloğlu, "Âmine", *DİA*, III. 64. [M]

42 Cüzâme ismi kaynaklarda Şeymâ diye tanındığı gibi Huzâfe ve Cüdâme olarak da geçer. Kaynaklar, Hz. Peygamber'in Halîme'den sütkardeşleri olan Abdullah, Üneyse ve Şeymâ'nın Müslüman olduklarını kaydeder. Asri Çubukçu, "Halîme" mad., *DİA*, XV. 338.

43 Ahmed b. Ali b. el-Müsenna Ebû Ya'lâ el-Mevsılî [ö. 307/919], *Müsned*, II. 253; Ebû Muhammed Cemaleddîn Abdülmelik İbn Hişâm [ö. 213/828], *es-Siretü'n-Nebeviyye*, I. 171; Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdullah b. Ahmed Süheylî [ö. 581/1185], *er-Ravzü'l-Ünüf fî Şerhi's-Sireti'n-Nebeviyye li İbn Hişâm*, I. 187; Ebü'l-Kâsım Sikatüddîn Ali b. Hasan b. Hibetullâh İbn Asâkir [ö. 571/1176], *es-Siretü'n-Nebeviyye*, s. 74-76; Ebû Nuaym İsfahânî [ö. 430/1038], *Delailü'n-Nübüvve*, s. 94.

istiyorduk. Kendime ait beyaz bir dişi eşekle kurak bir yılda yola çıktım. Beraberimde kocam da vardı. Yanımızda yaşlı bir devemiz vardı. Vallahi bir damla bile süt vermezdi. Oğlum [I/39] da bizimleydi. Geceleri ağlamasından dolayı uyuyamazdık. Göğüslerimde onun ihtiyacını giderecek [süt namına] hiçbir şey yoktu. Mekke'ye ulaştığımızda, aramızdan Resulullah'ın kendisine teklif edildiği ama onu reddetmeyen hiçbir kadın kalmamıştı. Oysa biz, çocuğuna sütanne tutacak bir babanın süt emzirme konusundaki cömertliğinin peşindeydik; o ise yetimdi. Biz de "Olması gereken, süt emzirme işini annesinin yapmasıdır," diyorduk ve onu almayı reddediyorduk. Böylece arkadaşlarımdan süt çocuğu almayan benim dışımda hiç kimse kalmadı. Hiçbir şey almadan geri dönmeyi uygun görmedim. Arkadaşlarım ise istediklerini aldılar. Kocama: "Vallahi şu yetime tekrar gideceğim ve onu mutlaka alacağım," dedim."

Halîme sözüne şöyle devam etti: "Ona gittim ve aldım. Daha sonra hevdecime döndüm. Kocam: 'Vallahi doğru bir iş yaptın Halîme! Belki de Allah bu çocuğu [bize] hayırlı kılar,' dedi."

Halîme sözüne şöyle devam etti: "Allah'a yemin ederim ki onu kucağıma alır almaz göğüslerimden Allah'ın dilediği bir süt ona doğru yöneldi. Doyana kadar içti, kardeşi de doyana kadar içti. Sonra kocam geceleyin yaşlı devemizin yanma gitti. Bir de gördü ki deve süt dolu! Hemen de süt verdi! Ben doyana kadar içtim ve kocam da doyana kadar içti. Huzurla geceledik. Küçük çocuğumuz da süte doydu ve uyudu. Kocam: [I/40] 'Ey Halîme! Vallahi senin çok değerli bir insan bulduğunu görüyorum,' dedi."

Halîme sözüne şöyle devam etti: "Sonra yola çıktık. Yemin ederim ki eşeğim kafilenin önüne geçti. Öyle ki kafiledekiler bana 'Vay canına! Bize yetiştin. Bu senin üzerinde yola çıkmış olduğun eşeğin değil mi?' diyorlardı. Ben de 'Elbette, Vallahi!' diyordum. Böylece Sa'd b. Bekir oğulları kabilesinin konakladığı yerde bulunan toprağımıza geldik."

Halîme sözüne şöyle devam etti: "En kurak yere gittik. Halîme'nin canını [kudret] elinde tutan Allah'a yemin ederim ki onlar sabah olunca koyunlarını otlamaya yolluyorlardı ve

çobanım da benim koyunlarımı otlamaları için salıveriyordu. Koyunlarım karınları doymuş, süt dolu olarak geri gelirlerdi. Onların koyunları ise aç, mahvolmuş ve sütsüz bir şekilde dönerlerdi. Sütün dilediğimiz kadarını içeriz. Konakladığımız yerde [koyunlarımızdan] süt sağıp da bir damla süt bulamayan hiçbir kimse yoktur."

Halîme sözüne şöyle devam etti: "Çobanlarına "Yazıklar olsun size! Halîme'nin çobanın otlattığı yerde neden otlat mıyorsunuz!?" diyorlar. Halîme sözüne şöyle devam etti: "Böylece onlar da çobanımın koyunları otlattığı kayalıklarda otlatıyorlar. Yine de koyunları aç ve perişan olarak dönüyor. Benim koyunlarım ise süt dolu olarak dönüyor."

Halîme sözüne şöyle devam etti: "Sabilikten gençliğe ilerleyen bir çocuk, bir günde bir aylık kadar büyürdü. Sabilik-[I/41] ten gençliğe adım atan bir çocuk, [I/41] bir ayda bir yıl kadar gençleşirdi."

İki yaşına geldiğinde onu annesine getirdik. Annesi: "Bu oğlumda bir hâl var! Ben ona gebeyken o kadar hafifti ki ondan daha hafif bir şey taşıdığımı[44] hatırlamıyorum. Ona gebe kaldığımda benden çıkan bir nurun Busrâ'daki 'develerin boyunlarını' aydınlattığını gördüm. [Ravi bu kelime yerine 'Busra'nın sarayları' ifadesini de kullanmış olabileceği kanaatindedir.] Derken onu dünyaya getirdim. Allah'a yemin ederim ki doğum sırasında çocukların doğması gibi dünyaya gelmedi. Başını gökyüzüne kaldırmış ve iki elini yere koymuş olarak doğdu.[45] Onu burada bırakın" dedi ve onu aldı."

Halîme ve kocası oradan ayrılıp gittiler.

[Annesinin Ölümü]

Ebû Hâtim şöyle dedi: Annesi Ebvâ'da öldü. O sırada Resulullah dört yaşındaydı. Abdülmuttalib ölünceye kadar –o sırada Resulullah sekiz yaşındaydı– ona karşı insanların en

44 İfadenin Arapça karşılığı "ondan daha hafif bir gebelik taşıdığımı hatırlamıyorum" şeklindedir. Ancak Âmine'nin Resulullah dışında başka bir gebeliği olmadığı için bu ifadenin mübalağa anlamında kullanıldığını esas alarak yukarıdaki tercümeyi yaptık. Bu konu, müsteşriklerin uzun süre dul kalan Âmine ile ilgili öne çıkarmaya çalıştıkları meselelerden birisidir.[M]

45 Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XVI. 56.

şefkatlisi, babaların en iyisiydi. Onu Ebû Tâlib'in himayesine teslim etti. Ebû Tâlib'in adı, Abdümenâf b. Abdülmuttalib'dir. Çünkü Abdullah ve Ebû Tâlib'in anneleri birdi. Ebû Tâlib, Ab- [I/42] dülmuttalib'in vefatından sonra, ergenlik çağına ve olgunluk devrine ulaşıncaya kadar Resulullah'ın işlerini üstelenen kişiydi. Ebû Tâlib, Resulullah'ı gördüğünde şöyle derdi:

[Allah] kendi isminden bir ad türetti; onu tebcil için;
Arş'ın sahibi Mahmûd'dur; bu ise Muhammed'dir.[46]

[İbn Abdilberr'in [ö. 463/1071] *el-İstîâb* adlı eserinde İbn Abbâs'a isnad edilen şu bilgiye yer verilmiştir: "Abdülmuttalib, Resulullah'ı yedinci gününde sünnet etmiştir. Onun için bir yemek tertiplemiş ve Muhammed adını takmıştır." Bu bilgiden sonra İbn Abdilberr şöyle dedi: "Yahyâ b. Eyyûb şöyle dedi: Bu rivayetin sadece İbn Ebi's-Serî el-Askalânî [ö. H 238] tarafından aktarıldığını gördük." [Ardından İbn Abdilberr dedi ki:] Bununla birlikte Resulullah'ın sünnetli ve göbeği kesik olarak doğduğu nakledilmiştir."][47]

Resulullah'ın Şam'a Yolculuğa Çıkması

el-Hasan b. Süfyân bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Ebû Bekir b. Ebî Şeybe bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Kurâd Ebû Nûh bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Yunûs b. Ebî İshâk, Ebû Bekir b. Ebî Mûsâ'dan, o da Ebî Mûsâ'dan aktardığına göre Ebû Mûsâ şöyle dedi:

46 Ebû Tâlib'e nispet edilen bu beyit, Hassân b. Sâbit'in [ö. 54/674] şiirleri arasında da yer almaktadır. Dolayısıyla Hassân, bu mısrayı beğendiği ya da tarihsel bir olaya işaret etmek istediği için şiirleri arasına eklemiş olabilir. Detaylı bilgi için bkz. Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülbâkî b. Yûsuf Zürkânî [ö. 1122/1710], *Şerhü'l-Mevahibi'l-Ledüniyye bi'l-Minehi'l-Muhammediyye li'l-Kastallânî* [ö. 923/1517], Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1996, IV. 273. [M]

47 İbn Hibbân'ın [ö. 354/965] kendinden sonra dünyaya gelen İbn Abdilberr'in [ö. 463/1071] eserine atıfta bulunması mümkün değildir. Bu bilgi –büyük ihtimalle– tahkik esnasında eserin kenarındaki haşiyelerden alınarak metne eklenmiştir. Ayrıca İbn Abdilberr: "Resulullah'ın sünnetli ve göbeği kesik olarak doğduğu nakledilmiştir," cümlesinden sonra şu bilgilere de yer vermektedir: "İbn Abbâs'ın babası Abbâs'tan aktardığına göre Resulullah sünnetli ve göbeği kesik olarak dünyaya gelmiştir. Dedesi Abdülmuttalib bu olaya çok şaşırdı ve 'Bu evladımda çok büyük bir gizem var,' dedi. Ancak İbn Abbâs'tan gelen bu rivayetin senedi sahih/kâim değildir." Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah b. Abdilberr el-Kurtubî en-Nemerî [ö. 463/1071] *el-İstîâb fî Temyîzi'l-Ashâb*, thk. Adil Mürşid, Dâru'l-Âlâm, Ürdün 2002, s. 37-38 [M]

Ebû Tâlib Şam yolculuğuna çıktı. Resulullah ve Kureyş'in bazı önde gelenleri de onunla beraber yola çıktılar. Rahip'e yaklaşınca konakladılar ve yüklerini çözdüler. Rahip onları karşıladı. Bundan önceki seferlerinde yine buraya uğrarlardı [I/43] ama Rahip onları karşılamazdı ve önemsemezdi. Onlar yüklerini ve palanlarını çözerken yanlarına geldi. Aralarına girdi. Derken geldi ve Resulullah'ın elini tuttu. Ardından da: "Bu âlemlerin efendisidir! Bu âlemlerin Rabb'inin elçisidir! Bunu Allah, âlemlere acıdığı için rahmet eseri olarak gönderecek!" dedi.

Kureyş'in önde gelenleri ona: "Nereden biliyorsun?" dediler.

Dedi ki: "Siz Akabe'ye yaklaştığınız zaman tüm ağaçlar ve taşlar secdeye kapandı. Bunlar sadece bir peygambere secde ederler. Ben onu kürek kemiğinin aşağısında bir elma gibi olan nübüvvet mühründen tanırım." Sonra döndü ve onlar için yemek hazırladı. Yemeği onlara getirdiğinde -ki o sırada Resulullah develere bakıyordu- dedi ki: "Ona [çağırması için bir haberci] gönderin." Üzerinde onu gölgeleyen bir bulut olduğu hâlde onlara doğru yöneldi. Rahip: "Bakın ona! Üzerinde onu gölgeleyen bir bulut var!" dedi. Topluluğa yaklaşınca onların kendisinden önce ağacın gölgesine yerleştiğini gördü. Oturunca onu gölgeledi.

Ebû Mûsâ sözüne şöyle devam etti: Onların yanında ayakta dururken -ki o sırada Rahip onlardan Rum diyarına gitmemelerini istiyordu. Çünkü Rumlar onu görürse sıfatı sebebiyle [I/44] tanırlar ve öldürürler- döndü ve bir de baktık ki yedi kişiyle beraberdi. Rum diyarından gelmişler. Onları karşıladı ve "Sizi buralara getiren nedir?" dedi. "Geldik. Çünkü peygamber, bu ay ortaya çıkacak. Tüm yollara [ve diyarlara] insanlar gönderildi ve onun haberi bize de ulaştırıldı. Bizde senin yolun üzerine gönderildik." Onlara: "Söyleyin bana! Allah bir işi uygulamak isterse herhangi bir insan onu engelleyebilir mi?" dedi. Onlar da: "Hayır," dediler. Onunla muvafık kaldılar ve beraber oturdular. Ebû Mûsâ sözüne şöyle devam etti: [Rahip] onların yanına geldi ve onlara: "Allah için söyleyin! Onun velisi hanginiz?" dedi. Ebû Tâlib: "Benim," dedi. Hemen ona tavsiyelerde

bulundu ve Ebû Tâlib karşılık verdi. Ebû Bekir, boğazlarını ıslatmaları için ona su verip gönderdi. Rahip ona azık olarak kek ve yağ verdi.

[Resulullah'ın Hadîce ile Evliliği]

Ebû Hâtim şöyle dedi: Daha sonra Resulullah, Mekke'ye girdi. Bu yolculuğundan sonra ikinci seferi, Hadîce'nin kölesi Meysere ile beraberdi. Daha sonra Resulullah, Hadîce bint Huveylid b. Esed ile evlendi. O sırada yirmi beş yaşındaydı.

[Hadîce'nin babası] Huveylid, Esed b. Abdiluzzâ b. Kusay b. Kilâb b. Mürre b. Ka'b b. Lüey b. Gâlib'in oğludur.

Hadîce'nin annesi, Fâtıma bint Zâide b. Esam [Cündeb] b. Revaha b. Hucr b. Maîs b. Âmir b. Lüey b. Gâlib'dir. [Hadîce] Resulullah ile evlenmeden önce Temîm oğulları kabilesinden Ebû Hâle ile evliydi. Ebû Hâle'den sonra ise Atîk [Utayyik] b. [1/45] Âiz b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm ile evliydi.

Resulullah'ın evliliği şöyle oldu:

Hadîce mal ve itibar sahibi, tüccar bir kadındı. Malı için insanları kiralar ve kendisi için çalışacak kişilere, kârından bir pay vermek karşılığında sözleşme yapardı. Kureyşliler tüccar bir milletti. Resulullah'ın sözüne sadıklığı, çok güvenilir olduğu ve ahlakının güzelliği Hadîce'ye ulaşınca ona [birini] gönderdi. Ona kendi malının başında, kölesi Meysere'yle beraber tüccar olarak Şam'a gitmesini ve diğer tüccarların verdiğinden daha fazlasını vermeyi teklif etti. Resulullah bu teklifi kabul etti.

Beraberinde Hadîce'nin kölesi Meysere olduğu hâlde Hadîce'nin malıyla yola çıktı. Derken Şam'a geldi. Resulullah, bir rahibin manastırına yakın bir ağacın gölgesinde konakladı. Rahip, Meysere'ye ulaştı ve "Şu ağacın altında konaklayan adam kimdir?" dedi. Meysere: "Harem halkından Kureyşli bir adamdır," dedi. Rahipte ona: "Bu ağacın altında bir peygamberden başkası kesinlikle oturmamıştır," dedi.

Daha sonra Resulullah, beraberinde getirdiği malları sattı [1/46] ve almak istediklerini aldı. Sonra Meysere ile beraber Mek-

ke'ye döndü. Meysere öğle vakti hava sıcak olduğunda Peygamber bineği üzerinde ilerlerken güneşe karşı başı üzerinde bir gölgelik görmüştü.

Hadîce'nin ticaret malını Mekke'ye getirince Hadîce onun getirdiklerini sattı. Meysere, Hadîce'ye rahibin sözünü ve gölgelenme olayını anlattı.

Hadîce kararlı, soylu ve zeki bir kadındı. Meysere, Hadîce'ye gördüklerini anlatınca Hadîce, Resulullah'a birini göndererek: "Ben senin, akrabalığına, güvenilirliğine, ahlakının güzelliğine, sözünün doğruluğuna hayran kaldım," dedi. Sonra da Resulullah'a evlilik teklif etti.

O günlerde Hadîce, Kureyş kadınlarının nesep bakımından en üstünü, en soylusu ve en zenginiydi. Resulullah'a [evlilik teklifini] söylediği zaman Resulullah bunu amcalarına anlattı. Daha sonra amcası Hamza b. Abdülmuttalib onunla beraber yola çıktı ve Hüveylid b. Esed'in evine geldi. Hadîce'yi ondan istedi. Hüveylid, Hadîce'yi Resulullah ile evlendirdi. Resulullah'ın Hadîce'den Zeyneb, Rukiyye, Ümmü Külsûm, Fâtıma, [ı/47] Kâsım –Peygamber'e bu isimle künye takılmıştı–, Tâhir ve Tayyib [Abdullah] adlarında çocukları oldu. Bunlar [Kâsım, Tâhir ve Tayyib] vahiyden önce öldüler.[48] Kızlarının ise hepsi Müslüman oldular ve Medine'ye hicret ettiler

Hadîce, Varaka b. Nevfel b. Esed'e –Amcasının oğluydu ve Hristiyandı. Kitaplar okumuştu. İnsanlar arasında önderdi– kölesi Meysere'nin rahip ve gölgelendirmeyle ilgili kendisine anlattıklarından bahsetti. Bunun üzerine Varaka: "Hadîce! Eğer bu gerçekse Muhammed bu ümmetin peygamberidir. Ben bu ümmet içinde, bu zamanda ortaya çıkacak bir peygamberin olacağını biliyordum," dedi.[49]

48 Bazı kaynaklarda Abdullah, Tâhir ve Tayyib'in aynı çocuk olduğu, İslamiyet'ten sonra doğduğu için bu çocuğun Tayyib ve Tâhir lakabıyla anıldığı kaydedilmektedir. Ebü'l-Abbâs Şehâbüddîn Ahmed b. Muhammed Kastallânî [ö. 923/1517], *el-Mevahibi'l-Ledüniyye bi'l-Minehi'l-Muhammediyye*, thk. Me'mûn b. Muhyiddîn Cennân, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1996, I. 391. [M]

49 Buhârî, Fezâilu's-Sahâbe, 50; Müslîm, Îmân, 75.

Allah'ın Âdem'in Yaratılışıyla Ruh Üflenmesi Arasında Seçilmiş Elçisine Nübüvvet Vererek İyilik Yapması

Münbic kentinde şeyhe okunurken benim de hazır bulunduğum bir mecliste Ömer b. Sa'îd b. Sinân et-Tâî bize haber verdi. Dedi ki: Abbâs b. Osmân el-Becelî bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Velîd b. Müslim bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: el-Evzâî, Yahyâ b. Ebî Kesîr'den, o da Ebî Seleme'den, o da Ebû Hüreyre'den bize lafzen rivayette bulunduğuna göre Ebû Hüreyre şöyle dedi:

"Resulullah'a: "Peygamberliğin ne zaman verildi?" diye soru soruldu. O da "Âdem'in yaratılışıyla Âdem'e ruhun üfürülmesi aralığında," dedi."[50]

Vahyin Başlangıcı

[I/48] Askalân'da şeyhe okunurken benim de hazır bulunduğum bir mecliste Muhammed b. el-Hasan b. Kuteybe bize haber verdi. Dedi ki: İbn Ebi's-Serî bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Şeyhe okunurken benim de hazır bulunduğum bir mecliste Ma'mer, Zührî'den haber verdi. Dedi ki: Şeyhe okunurken benim de hazır bulunduğum bir mecliste Urve b. ez-Zübeyr, Âişe'nin şöyle dediğini haber verdi.

[I/49] Âişe dedi ki:[51] "Resulullah'a vahyin ilk başlangıcı, uykuda gördüğü ve doğru çıkan rüyadır [الرؤيا الصادقة]. Gördüğü bir rüya, kesinlikle şafağın aydınlığı gibi gerçekleşirdi. Ardından onda uzlet eğilimi başladı. Hirâ'ya gelir ve orada ibadet [تَحَنَّثَ] ederdi. –Tehannus, gecelerce ibadet etmek demektir.– Bunun için yanına azık alırdı. Daha sonra tekrar Hadîce'ye gider önceki seferde kaldığına yetecek kadar azık alırdı. O Hirâ mağarasındayken Hak [din], kendisine ummadığı bir vakitte gelene kadar böyle devam etti. Mağarada melek ona geldi ve ona "Oku!" dedi. Resulullah: "Ben de: 'Ben okuma bilmem,' dedim," dedi. Sonra Resulullah sözüne şöyle devam etti: "Beni yakaladı ve sararak kuvvetle sıktı [غَطَّنِي]. Çok sıkıntı çektim. Sonra beni serbest bıraktı ve 'Oku!' dedi. Ben de: 'Ben okuma bilmem,' dedim. Beni yakaladı ve ikinci kez sararak kuvvetle sıktı. Çok sıkıntı çektim. Sonra beni serbest bıraktı ve 'Oku!' dedi. Ben de 'Ben okuma bilmem,' dedim. Beni yakaladı ve üçüncü kez sararak kuvvetle sıktı. Çok sı-

50 Tirmîzi, Menâkıb, 1. Rivayetin farklı bir varyantı عَنْ مَيْسَرَةَ الْفَجْرِ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ الله، مَتى كُتِبْت نبيًا؟ قال: " وآدمُ بيْن الرُّوح والجسد şeklinde *Müsned*'de yer almaktadır. Ahmed b. Hanbel, IV, 59. [M]

51 Buhârî, Tefsîr, 96/1; Bed'ü'l-Vahy, 3; Müslim, Îmân, 252.

kıntı çektim. Sonra beni serbest bıraktı ve اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ayetini, عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ[52] kısmına[53] ulaşıncaya kadar okudu," dedi.

Sonra kendisi bu ayetlerle evine dönmek üzere yola çıktı. Heyecan ve korkuya kapılmıştı. Hadîce'nin evine girdi ve sonra Resulullah sözüne şöyle devam etti: "Örtün beni! Örtün beni!" dedi. Ardından korkusu geçinceye kadar onu örttüler. Sonra "Hadîce! Neyim var benim?!" dedi. Hadîce'ye olanları anlattı ve "Başıma bir şey gelmesinden korktum," dedi. Hâdice: "Hayır! Sevin! Allah'a yemin ederim ki Allah hiçbir zaman seni rezil etmez. Çünkü sen akrabalık bağlarını korursun. Sözü doğru söylersin. Muhtacı yüklenirsin. Misafiri[n gelmesini] istersin. Bela ve musibete uğramışlara yardım edersin," dedi.

[I/50] Sonra Hadîce onu alıp Varaka b. Nevfel b. Esed b. Abdiluzzâ b. Kusay'a –Kusay, Hadîce'nin amcasıdır– götürdü. Varaka, Cahiliye döneminde Hristiyanlığı benimsemişti. Arap yazısını bilir, İncil'den dilediği yeri Arapça olarak yazardı. Güngörmüş, yaşlı biriydi. Hadîce, Varaka'ya "Amca![54] Yeğenini dinle!" dedi. Varaka: "Yeğenim! Ne gördün?" dedi. Resulullah ona gördüğü şeyi anlattı. Bunun üzerine Varaka: "Bu, Musa'ya indirilen vahiydir. Ah keşke o günler geldiğinde genç olsaydım! Ah keşke halkın seni yurdundan çıkardığında genç olsaydım!" dedi. Bunun üzerine Resulullah: "Onlar beni buradan çıkaracaklar mı?" dedi. Varaka: "Evet. Senin gibi bir mesaj getiren herkes mutlaka saldırıya ve eziyete uğramıştır. O günün geldiğini gözlerim görürse seni destekleyerek sana yardım edeceğim," dedi.

Sonra çok geçmeden Varaka vefat etti. Bir süre vahiy kesildi. Resulullah çok yoğun bir üzüntü yaşadı. Öyle ki Resulullah, üzüntüsünden dolayı birçok kez yüksek dağ başların-

52 "Seni yaratan Rabbinin adıyla Oku!" Alak, 96/1.
53 "İnsana bilmediğini öğretti." Alak, 96/5.
54 Arapçada amca oğullarına amca, dayı oğullarına dayı diye denilebileceği gibi, babaya amca da denilmektedir. Örneğin bazı zayıf yorumlara göre Kur'an-ı Kerim'deki [En'âm 6/74] *eb* [baba] kelimesinin "amca" manasında kullanıldığı, dolayısıyla Âzer'in Hz. İbrâhîm'in babası değil amcası olduğu şeklindedir. Dolayısıyla Hadîce'nin amcası oğluna "amca" diye hitap etmesi Arapların sosyal yapısına uygundur. [M]

dan kendini atacak oldu. Kendini atmak için dağın zirvesine geldiği her defasında Cebrail ona gelerek: "Muhammed! Sen gerçekten Allah'ın elçisisin," derdi. Bundan dolayı üzüntüsü geçer ve içi huzura kavuşur, ardından da dönerdi. Vahiy uzun bir süre kesilecek olsa kendisinde tekrar bu tür bir hâl oluşur- [I/51] du. Dağın zirvesine geldiğinde Cebrail ona gelerek aynı sözü söylerdi.[55]

Ebû Hâtim şöyle dedi: Vahyin başlangıcıyla ilgili birisi Âişe kanalıyla birisi de Câbir kanalıyla olmak üzere Resulullah'tan iki tane rivayet aktarılmıştır. Âişe'nin rivayetini aktardık.

Câbir'in rivayetine gelince bu rivayeti, Kudüs'te Abdullah b. Muhammed b. Sâlim bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Abdurrahmân b. İbrâhîm bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Velîd, el-Evzâî'den, o da Yahyâ b. Ebî Kesîr'den bize lafzen rivayette bulunduğuna göre Yahyâ dedi ki:

Ebû Seleme b. Abdurrahmân'a: "İlk inen Kur'an [ayeti] hangisidir?" diye sordum. Ebû Seleme: "[Ben Câbir b. Abdillah'a ilk inen Kur'an [ayeti] hangisidir?" diye sordum. Bunun üzerine Câbir]: "يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ [ayeti],"[56] dedi.[57] Ben de: "Peki, اقْرَأْ ayeti, [ilk inen değil mi?]" dedim. O da: "Ben Resulullah'ın bize lafzen anlattığı bir sözünü lafzen size aktarıyorum. Resulullah şöyle dedi: 'Hirâ'da bir ay kaldım. Burada kalırken [ayet] geldi. Vadiye girdim. Bana seslenildi. Önüme, ardıma, sağıma ve soluma baktım. Kimseyi göremedim. Daha sonra tekrar bana seslenildi. Göğe baktım. Bir de gördüm ki o [Cebrail,] yukarımda, semada arşın üzerindedir. Beni büyük bir titreme sardı. Hadîce'ye geldim. Onlara [beni örtmeleri] talimatı verdim ve beni örttüler. Daha sonra üzerime su döktüler ve Allah يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ayetini, فَطَهِّرْ [temizle!] kısmına kadar indirdi'."

55 Buhârî'de yer alan bu rivayette "Resulullah'ın intihar etmek istediğine" dair ifadeler Âişe'ye ait değildir. Rivayetin bu bölümünde iki illet bulunmaktadır. [1] Bu rivayet, Zührî'den Yûnus, Akîl ve Ma'mer kanalıyla aktarılmaktadır. İntihar ifadesi sadece Ma'mer'in rivayetinde vardır. Dolayısıyla nakil şaz olmaktadır. [2] Rivayette yer alan فيما بلغني ifadesinden sonraki intiharla ilgili bilgiler, tâbiûndan ez-Zührî'ye aittir. Geniş bilgi için bkz. Muhammed Nâsıruddîn el-Elbânî, *Difâ' ani'l-Hadisi'n-Nebevîyyi ve's-Sîre*, Mektebetü Hâfikîn, Dımaşk 1397, s. 41. [M]

56 "Ey örtüsüne bürünen!" Müddessir, 74/1

57 Buhârî, Tefsîr, 71.

[I/52] Ebû Hâtim şöyle dedi: "Hadis alanında uzmanlığı olmayan bir kişi, bu iki rivayetin çelişik olduğunu zannedebilir. Oysa aralarında bir çelişki yoktur."

Yüce Allah, Resulullah'ı kırk yaşındayken pazartesi günü elçi olarak gönderdi. Hirâ mağarasındayken Cebrail ona: اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ayetini indirdi. Resulullah Hadîce'nin evine gidince ve onu örttüklerinde, Hadîce'nin evinde Allah: يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ قُمْ فَأَنْذِرْ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ayetini[58] indirdi. İki rivayet arasında herhangi bir çelişki ve bir diğerini tekzip etme söz konusu değildir.

[İlk Müslümanlar]

Resulullah'a ilk inanan kişi, hanımı Hadîce bint Hüveylid'dir. Sonra Ali b. Ebî Tâlib on yaşındayken ona iman edip getirdiği dini kabul etti. Sonra Ebû Bekir es-Sıddîk Müslüman oldu. Ali b. Ebî Tâlib Müslümanlığını Ebû Bekir'den gizli tutuyordu. Ebû Bekir Müslüman olunca [Ali] Müslüman olduğunu ortaya koydu. Bundan dolayı ikisinden hangisinin önce Müslüman olduğu konusunda insanlar arasında karışıklık oldu. Sonra Resulullah'ın kölesi Zeyd b. Hârise Müslüman oldu.

Ebû Bekir, Kureyş'teki nesepler ve Kureyş'te meydana gelen iyi ve kötü olaylar hususunda Kureyş'in en bilgilisiydi. İşleri kolaylaştırıcıydı. Güzel Arapça konuşurdu. Müslüman olduğunu açıkladı ve [insanları,] Allah'a ve Resulü'ne davet etti. Onun bu davetine Osmân b. Affân, Zübeyr b. el-Avvâm, [I/53] Abdurrahmân b. Avf, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Talha b. Ubeydillâh icabet ettiler. Davetine uyduklarında onları Resulullah'a getirdi. Müslüman oldular ve namaz kıldılar.

Sonra şunlar Müslüman oldu:

[10] Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh, [11] Ebû Seleme b. Abdilesed el-Mahzûmî, [12] Erkâm b. Ebi'l-Erkâm el-Mahzûmî, [13] Osmân b. Mazûn el-Cümahî, [14] Ubeyde b. el-Hâris b. el-Muttalib b. Abdimenâf, [15-16] Sa'îd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl ve hanımı Fâtıma bint el-Hattâb, [17] Esmâ bint Ebî Bekir, [18-19] Mazûn'un iki oğlu Abdullah el-Cümahî ve Kudâme el-Cümahî, [20] Habbâb b. el-Eret, [21] Mes'ûd b. er-Rebî' el-Kârî,

58 "Ey örtüsüne bürünen! Kalk ve Uyar! Rabbini yücelt! Ve elbiseni temizle!" Müddessir, 74/1-4.

[22] Abdullah b. Mes'ûd, [23] Umeyr b. Ebî Vakkâs, [24] Selît b. Amr, [25-26] Ayyâş b. Ebî Rebîa el-Mahzûmî ile Temîm kabilesinden olan hanımı Esmâ bint Selâme, [27] Künyesi Ebû Abdillah olan Âmir b. Rebîa, [28] Abdullah b. Cahş, [29] Ebû Ahmed b. Cahş el-Esedî, [30-31] Ca'fer b. Ebî Tâlib ile Has'am kabilesinden olan hanımı Esmâ bint Umeys, [32-33] Hâtıb b. el-Hâris el-Cümahî ile hanımı Fâtıma bint el-Mücellel, [34-35] Hattâb el-Hâris ile hanımı Fekîhe, [36] Süheyb b. Sinân, [37] [i/54] Ma'mer b. el-Cümahî, [38] Sa'îd b. el-Hâris es-Sehmî, [39-40] Muttalib b. Ezher b. Abdiavf ile hanımı Remle bint Ebî Avf, [41] Nehhâm olarak bilinen Nuaym b. Abdullah b. Esed, [42] Ebû Bekir'in kölesi Bilâl b. Rebâh, [43] Ebû Bekir'in kölesi Âmir b. Füheyre, [44-45] Hâlid b. Sa'îd b. el-Âs ile hanımı Ümeyme [Emîne] bint Halef b. Es'ed, [46] Hâtıb b. Amr b. Abdişems, [47] Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rebîa, [48] Vâkıd b. Abdillah b. Abdimenâf b. Arîn b. Sa'lebe et-Temîmî, [49] Hâlid b. el-Bükeyr, [50] Âmir b. el-Bükeyr, [51] Abdiyâlîl b. Nâşib b. Gîre b. Sa'd b. Leys b. Bekir b. Abdimenât b. Kinâne, [52] Benî Mahzûm kabilesinin himayesindeki Ammâr b. Yâsir.

Mekke'de İslam'ın Namı Yayıldı

İnsanlar kadın-erkek grup grup İslam'a girdiler. Allah وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ayetini[59] indirdi. Bunun üzerine Resulullah çıktı ve Safâ'ya geldi. Safâ tepesine tırmandı. Sonra "Yetişin felaket!"[60] diye bağırdı. İnsanlar etrafına toplandı. Bazı kişi- [i/55] ler bizzat geldi. Gelemeyenler ise yerine birini gönderdi. Bunun üzerine Resulullah: "Abdülmuttalib oğulları! Abdimenâf oğulları! Ey Filan oğulları!... Söyleyin bana! Şu dağın eteğinde süvarilerin üzerinize baskın yapmak amacıyla geldiğini size söylesem bana inanır mısınız?" dedi. "Evet," dediler. O da: "Ben büyük bir azap öncesinde size gönderilmiş bir uyarıcıyım," dedi. Sonra "Kureyş topluluğu! Kendinizi ateşten kurtarın. Abdimenâf oğulları! Sizin için Allah'a karşı hiçbir şey yapamam. Abdülmuttalib'in oğlu Abbâs! Resulullah'ın halası Safiyye! Ka'b b. Lüey'in oğulları! Hâşim'in oğulları! Abdülmut-

59 "Yakın akrabanı uyar!" Şuarâ, 26/214.
60 Arapçada يا صباحاه ifadesi "şafak vakti düşman baskınına uğrayan bir kişinin yardım istediği zaman" kullandığı bir kalıptır. [M]

talib oğulları! Kendinizi ateşten kurtarın!" dedi. Bunun üzerine Ebû Leheb: "Yaşadığın müddetçe gün yüzü görmeyesin! Bizi sadece bunun için mi çağırdın?" dedi ve kalktı. Ardından تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ayeti[61] indi. Bundan sonra Nebi indi ve yaylalarda, vadilerde, pazarlarda insanları Allah'a davet etmeye başladı. Ebû Leheb ise onun arkasındaydı. Atılan taşlar [Resulullah'ın] ayaklarını kanatıyordu. Ebû Leheb: "Halkım! Dediklerini kabul etmeyin. Çünkü o, yalancıdır," diyordu.

[Resulullah'ın Sevde bint Zem'a ile Evliliği]

Resulullah Hadîce'den sonra Sevde bint Zem'a b. Kays b. Abdişems b. Abdivüd b. en-Nadr b. Mâlik b. Hisl b. Âmir b. [I/56] Lüey ile evlendi [620]. Sevde'nin annesi, Şemûs bint Kays b. Zeyd b. Amr b. Lebîd b. Hılâş[62] b. Âmir b. Ganem b. Adî b. en-Neccâr'dır. Resulullah Sevde'yi amcası Vakadân b. Halbes'ten istedi. Sevde, Resulullah'tan önce Âmir b. Lüey oğullarından Süheyl b. Amr'ın kardeşi Sekrân b. Amr ile evliydi. Sevde [ö. 23/644] yavaş hareket eden, iri yapılı bir kadındı. Sevde: "Kadınların istediği şeyi istemiyorum," diyerek Resulullah'ın yanında geceleme sırasını Âişe'ye bırakan hanımdır.

Bir rivayete göre Resulullah, Hadîce hayatteyken onun üzerine bir evlilik yapmamıştır.

[Rukıyye ve Ümmü Külsûm'un Evlilikleri]

Resulullah, kızı Rukıyye'yi [Rukayye ö. 2/624] Ebû Leheb'in oğlu Utbe ile evlendirdi. Diğer kızı Ümmü Külsûm'ü[63] [ö. 9/630] ise Ebû Leheb'in oğlu Uteybe ile evlendirdi. تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ayeti inince Ebû Leheb her iki oğluna eşlerinden ayrılmalarını emretti. Onlar da eşlerini boşadılar. Ebû Leheb'in oğlu Utbe, Rukıyye'yi boşayınca Resulullah kızını Osmân b. Affân ile evlendirdi.

[Ebû Tâlib'in Vefatı]

[I/57] Sonra Ebû Tâlib hastalandı. Aralarında Ebû Cehil'in de bulunduğu bir Kureyş heyeti huzuruna gelerek: "Kardeşinin

61 "Ebû Leheb'in iki eli kurusun! Kurudu da!" Mesed, 111/1.
62 Bazı kaynaklarda Hıdâş ya da Hımâş olarak geçmektedir [M]
63 Asıl isminin Ümeyye veya Âmine olduğu belirtilmiştir. Çocuğu bulunmadığı hâlde niçin Ümmü Külsûm şeklinde anıldığı bilinmemektedir. [M]

oğlu tanrılarımıza küfrediyor. Şöyle şöyle yapıyor. Bunu şunu söylüyor. Birini ona yollasan da onu vazgeçirsen!" dediler. Birini Resulullah'a yolladı ve Resulullah geldi. Eve girdi. Ebû Cehil ile Ebû Tâlib'in arasında bir kişinin oturabileceği bir yer vardı. Ebû Cehil, Resulullah'ın Ebû Tâlib'in yanına oturması hâlinde ona iyi davranacağından korktuğu için yerinden fırladı ve oraya oturdu. Peygamber, amcasına yakın oturabileceği bir yer bulamadı ve kapının yanına oturdu. Ebû Tâlib: "Yeğenim! Şu kavminin hâli nedir? Senden şikâyetçiler ve onların tanrılarına küfrettiğini, şöyle şöyle dediğini iddia ediyorlar," dedi. Bunun üzerine Resulullah: "Amca! Ben onları, sayesinde Arapların kendilerine boyun eğeceği ve Arap olmayanların cizye ödeyeceği tek bir söz söylemelerini istiyorum," dedi. Ebû Tâlib: "O söz nedir yeğenim?" dedi. Resulullah: "Lâ ilâhe illallah!" dedi. Korkuyla elbiselerini silkeleyerek kalktılar. O sırada أَجَعَلَ الْآلِهَةَ إِلَٰهًا وَاحِدًا إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ diyorlardı.[64]

Sonra Abdülmuttalib'in Abdümenâf olarak da bilinen oğlu Ebû Tâlib vefat etti.

[Habeşistan'a Hicret]

Ebû Tâlib'in ölümünden sonra Müslümanlar müşriklerden eziyet gördüler. Ağır işkencelere maruz kalınca ve aşiretleri onları Mekke'den uzaklaştırınca Resulullah "Dağılın!" dedi ve Habeş toprakları yönüne işaret etti. Habeş toprakları, Kureyş kabilesinin kışın ticaret yolculuğu düzenlediği[65] ılıman bir yerdi. Bu İslam'da ilk hicretti. [I/58]

[Habeşistan Yolculuğuna Çıkan İlk Kafile]

Habeşistan yolculuğuna çıkan ilk Müslümanlar; [1] Osmân b. Affân ile hanımı –aynı zamanda Resulullah'ın kızı– [2] Rukıyye, [3] Ebû Huzeyfe Utbe b. Rebîa b. Abdişems ile hanımı [4] Sehle bint Süheyl b. Amr, [5] Zübeyr b. Avvâm, [6] Mus'ab b. Umeyr, [7] Abdurrahmân b. Avf, [8] Ebû Seleme b. Abdilesed ile hanımı [9] Ümmü Seleme bint Ebî Ümeyye b. el-Mugîre, [10] Osmân b. Maz'ûn, [11] Âmir b. Rebîa ile hanımı [12]

64 "Tutmuş, onca ilahı tek bir ilah yapıyor. Bu yaptığı, gerçekten pek tuhaf, şaşılacak bir şey!" Sâd, 38/5.

65 Kureyş, 106/2

Leylâ bint Ebî Hasme b. Gânim, [13] Ebû Sebre b. Ebî Rühm b. Abdiluzzâ, [14] Ebû Hâtıb b. Amr b. Abdişems b. Abdivüd, [15] Süheyl b. Vehb b. Rebîa. Bu kişi aynı zamanda Süheyl b. Beyzâ olarak da tanınmaktadır. Beyzâ, annesidir.

[Habeşistan Yolculuğuna Çıkan İkinci Kafile]

Bunlardan sonra şu kişiler yola çıktı:

[ı/59] [1] Ca'fer b. Ebî Tâlib ile [2] hanımı Esmâ bint Umeys, [3] Amr b. Sa'îd b. el-Âs ile [4] hanımı Fatımâ bint Safvân b. Ümeyye, [5] kardeşi Hâlid b. Sa'îd b. el-Âs ile [6] kardeşinin hanımı Emîne bint Halef b. Es'ad, [7] Abdullah b. Cahş b. Riâb ile [8] kardeşi Abd b. Cahş ve [9] Abd'ın hanımı Ümmü Habîbe bint Ebî Süfyân b. Harb, [10] Kays b. Abdillah –Benî Esed b. Huzeyme kabilesindendir– ile [11] hanımı Berke bint Yesâr, [12] Mu'aykîb b. Ebî Fatıma ed-Devsî, [13] Utbe b. Gazvân, [14] Esed b. Nevfel b. Huveylid, [15] Yezîd b. Zem'a b. el-Esed b. el-Muttalib, [16] Amr b. Ümeyye b. el-Hâris b. Esed, [17] Tuleyb b. Umeyr b. Vehb, [18] Süveybıt b. Sa'd b. Hermele,[66] [19] Cehm b. Kays b. Abdişurahbîl ile [20-21] iki oğlu Amr b. Cehm [ı/60] ve Huzeyme b. Cehm, [22] Âmir b. Ebî Vakkâs, [23] el-Muttalib b. Ezher ile [24] hanımı Remle bint Ebî Avf b. Subeyre, [25] Abdullah b. Mes'ûd ile [26] kardeşi Utbe b. Mes'ûd, [27] Mikdâd b. Amr, [28] el-Hâris b. Hâlid b. Sahr ile [29] hanımı Reyta bint el-Hâris b. Cebele, [30] Amr b. Osmân b. Amr b. Ka'b, [31] Şemmâs b. Osmân b. eş-Şerîd b. Süveyd,[67] [32] Hişâm b. Ebî Huzeyfe b. el-Mugîre b. Abdillah b. Ömer b. Mahzûm, [33] Seleme b. Hişâm b. Ebî Huzeyfe b. el-Mugîre, [34] Ayyâş b. Ebî Rebîa b. el-Mugîre, [35] Mu'attib b. Avf b. Âmir b. el-Fazl,[68] [36] es-Sâib b. Osmân b. Maz'ûn ile [37-38] iki amcası Kudâme b. Maz'ûn ve Abdullah b. Maz'ûn, [39] Hâtıb b. el-Hâris b. Ma'mer ile [40] hanımı Fâtıma bint el-Mücellel ve [41-42] iki [ı/61] oğlu Muhammed b. Hâtıb ile el-Hâris b. Hâtıb, [43] Hâtıb'ın kardeşi Hattâb b. el-Hâris ile [44] Hattâb'ın hanımı Fekîhe bint Yesâr, [45] Süfyân b. Ma'mer b. Habîbe ile [46-47] iki oğlu Câbir b. Süfyân ve Cünâde b. Süfyân ile [48] Süfyân'nın hanımı

66 Kaynaklarda Huraymile olarak da yer almaktadır. [M]
67 Eserin tahkikli hâllerinde "Şemmâs Osmân b. Abd b. eş-Şerîd" şeklinde yazılmışsa da biz doğrusunu esas aldık. [M]
68 Ayhâme b. Küleyb adıyla da bilinmektedir. [M]

Hasna –bu kadın Câbir ve Cünâde'nin annesidir–, [49] Osmân b. Rebîa b. Uhbân, [50] Huneys b. Huzâfe b. Kays, [51] Abdullah b. el-Hâris b. Kays, [52] Hişâm b. el-Âs b. Vâil, [53] Kays b. Huzâfe b. Kays, [54] Haccâc b. el-Hâris b. Kays, [55] Ma'mer b. el-Hâris b. Kays, [56] Bişr b. el-Hâris b. Kays, [57] Sa'îd b. el-Hâris b. Kays, [58] es-Sâib b. el-Hâris b. Kays, [59] Umeyr b. Riâb b. Huzeyfe,[69] [60] onların [Benî Sehm kabilesinin] himayesindeki Mahmiye b. Cez', [61] Ma'mer b. Abdillah b. Nadle, [62] Adî b. Nadle b. Abdiluzzâ ile [63] oğlu en-Nu'mân. [I/62]

Onlardan sonra şu kişiler hicret etti:

[1] Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh [2] Âmir b. Rebîa ile [3] hanımı Leylâ, [4] Sekrân b. Amr b. Abdişems ile [5] hanımı Sevde bint Zem'a, [6] Mâlik b. Rebîa b. Kays b. Abdişems, [7] Abdullah b. Mahreme b. Abdiluzzâ b. Ebî Kays, [8] Abdullah b. Süheyl b. Amr, [9] Amr b. el-Hâris b. Züheyr, [10] İyâz b. Züheyr b. Ebî Şeddâd, [11] Rebîa b. Hilâl b. Mâlik, [12] Osmân b. Abdiganem b. Züheyr, [13] Sa'd b. Abdikays b. Lakît, [14] Abdullah b. Şihâb b. Abdillah b. el-Hâris b. Zühre –Zühre, Züheyr'in dedesidir–.

Habeş toprağına varana kadar yolculuğa devam ettiler. Gönül huzuruyla ve emniyetle oraya yerleştiler. [I/63]

[Kureyş'in Necâşî'ye Heyet Yollaması]

Sonra Kureyş, [Habeşistan'da] bulunan Müslümanları geri almak için Necâşî'ye bir heyet göndermeye karar verdi. Ardından da Amr b. el-Âs ve Umâre[70] b. el-Velîd b. Rebîa'yı gönderdiler. İkisiyle beraber Necaşî'ye ve aşiretindekilere [mahiyetindekilere] verilmek üzere birçok hediye de gönderdiler. Habeşistan'a gelince Necaşî'nin kabilesine ait sokaklarda hediye verilmedik kimse bırakmadılar. Hediye verdikleri her kişiden de kralın Müslümanlarla görüşmeden ve dinlemeden onları kendilerine teslim etmesini sağlamak için kralla konuşmasını istiyorlardı. Aşiretindekilere hediye verme işini bitirince Necâşî'ye hediyelerini sundular. Hediyelerini kabul etti. Sonra ikisi krala "Kralım! Kabilemiz bizi size, içlerinden çıkıp ülkene

69 Bazı kaynaklarda Huzâfe olarak geçmektedir. [M]
70 عمارة ismi, Umâre, İmâre ve Ammâre şeklinde okunmaya müsaittir. Yazılışı aynı, okunuşu farklı olan ravi adlarıyla ilgili terim ve bu konuda yazılan eserlere Mü'telif ve Muhtelif adı verilir. [M]

gelen gençler için gönderdi. [Bu gençler] kabilelerinin dinlerini terk ettiler. Onların da senin de dinine girmediler. Kabileleri bunların hâlini başkalarından daha iyi bilir," dediler. Kralın mahiyetindekiler de "Elbette doğru Kralım!" dediler. Necâşî [I/64] kızarak: "Öyleyse Allah'a yemin ederim ki bana gelip ülkeme sığınan bu gruptakilerin ve kabilelerinin ne söylediklerine bakmadan onları bu ikisine teslim etmeyeceğim. Eğer Kureyşliler haklı ve onlar da [Müslümanlar da] dedikleri gibi ise onları bu ikisine teslim ederiz. Eğer bundan/anlatılandan farklılarsa onları bu ikisine teslim etmeyiz ve ikisine de engel olurum," dedi.

Umâre b. el-Velîd: "Hiçbir şey yapamadık. Öncesinde ve sonrasında gerçekleşenlerden dolayı onlarla konuşmadan önce onları bize iade etseydi bu daha hoşumuza giderdi," dedi.

Sonra Resulullah'ın ashabı toplandılar ve birbirlerine: "Bu adama ne anlatacağız?" dediler ve sonra da "Vallahi bizim ve Peygamberimizin tâbi olduğu şeyle [Kur'an'la] konuşacağız. [Kur'an']da ne varsa o olsun!" dediler. Ardından huzuruna girdiler. Onlar: "Krala secde edin!" dediler.

Ca'fer b. Ebî Tâlib: "Biz sadece Allah'a secde ederiz," dedi.

Kral onlara: "Bu ikisi ne diyor? Kavminizin dinini terk ettiğinizi, benim de kavminizin de dinine girmeyeceğinizi, bir de sizin bilinmeyen, sözlü bir din getirdiğinizi iddia ediyorlar," dedi.

[I/65] Ca'fer b. Ebî Tâlib: "Biz Cahiliye döneminde kavmimizle birlikte putlara tapardık. Allah bize içimizden soyunu, doğruluğunu ve vefakârlığını bildiğimiz bir adamı elçi olarak gönderdi. O da bizi sadece Allah'a ibadet etmeye, hiçbir şeyi ona ortak koşmamaya çağırdı. Bize namazı, zekâtı, akraba ilişkilerini kesmemeyi ve komşulara iyi davranmayı emretti. [Zina gibi] ahlaksızları ve [içki gibi] pis şeyleri yasakladı," dedi.

Necâşî: "Onun size getirdiğinden [Kur'an'dan] yanınızda herhangi bir şey var mı?" dedi. "Evet," dedi. Necâşî, din adamlarını çağırdı. Çevresinde mushafları açtılar. Ca'fer onlara كهيعص'ı[71] okudu. Necâşî, sakalı ıslanana kadar ağladı. Din adamları da mushaflarını ıslatana kadar ağladılar. Ardından: "Bununla İsa'nın getirdiği tek bir kandilden çıkıyor. İkiniz gi-

71 Yani Meryem suresini okudu. [M]

diniz! Allah'a hayatım üzere söz veriyorum ki onları sizinle göndermeyeceğim. (Ravi Necaşi'nin burada) "bunu ben de yapamam onlar da!" (demiş olabileceğini söylemektedir.)

İki adamdan Umâre b. el-Velîd daha iyi niyetli ve insaflıydı. Amr b. el-Âs: "Vallahi sayesinde ağızlarının tadını kaçırdığı şeyle ona cevap vereceğim. Ona 'Onlar senin taptığın ilahın sıradan bir kul olduğunu iddia ediyorlar,' diye söyleyeceğim," dedi. Umâre b. el-Velîd: "Yapma! Çünkü bize muhalif olsalar [I/66] da onlarla akrabalık bağımız var," dedi. Amr: "Allah'a yemin ederim ki yapacağım," dedi. Ertesi sabah Necâşî'ye giderek: "Kralım! Bunlar İsa hakkında ağır bir söz söylüyorlar. Onlara birini gönder de İsa hakkında ne düşündüklerini sor," dedi. Birini gönderdi ve "İsa hakkında ne diyorsunuz?" dedi. Onlar da: "İsa hakkında Allah'ın söylediğini ve Peygamberimizin bize anlattığını söylüyoruz," dediler. Ca'fer: *"O, Allah'ın kuludur; [mukaddes kıldığı] ruhdur ve iffetli bakireye [Meryem'e] attığı [ol!] kelimesidir,"* dedi.[72] Necâşî elini uzattı ve yerden bir odun parçası alarak: "Meryem'in oğlu İsa bu sözün üzerine şu odun parçası [ağırlığı]ndan daha fazla bir şey eklemedi," dedi. Aşiretindekiler homurdandılar. Necâşî: "Vallahi homurdansanız bile!" dedi. Sonra: "Gidiniz! Benim toprağımda emniyettesiniz. Size hakaret eden cezalandırılır. Sizden birine eziyet etme karşılığında *debra*[73] *–Debra* Habeş dilinde dağ demektir– kadar altınım bile olsa istemem. Bu ikisinin beraber getirdikleri hediyeleri geri verin. Hediyelerine ihtiyacımız yok. İkisini ülkemden çıkarın!" dedi. İkisi çıkarıldı ve Müslümanlar Necâşî'nin yanında istenmedik hiçbir şeyle karşılaşmadan, iyi bir ev sahibi ve komşusu olarak kaldılar.[74]

Habeşistan'da Abdullah b. Ca'fer b. Ebî Tâlib, Muhammed [I/67] b. Ebî Huzeyfe, Sa'îd b. Hâlid b. Sa'îd ile kız kardeşi Eme bint Hâlid,[75] Abdullah b. el-Muttalib b. Ezher, Mûsâ b. el-Hâris b. Hâlid ile Mûsâ'nın kız kardeşleri Âişe ve Fâtıma dünyaya geldi.

72 Nisâ, 4/171.
73 Etiyopya'da dağa Debra denilmekte ve ديبرا şeklinde yazılmaktadır. Ancak Arapça tahkik sırasında hatalı olarak دبر şeklinde yazılmıştır. [M]
74 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I. 461.
75 Ümmü Hâlid olarak tanınan bu sahabi, Zehebî'ye göre en son vefat eden kadın sahabidir. Zehebî, *A'lâmü'n Nübelâ*, III. 470-471. [M]

Müslümanlar, Resulullah'ın Medine'ye hicret ettiği haberi gelince kadar Habeşistan'da kaldılar. Bir kısmı Mekke'ye geri dönüp Peygamber'le beraber Medine'ye hicret etti. Bir kısmı Peygamber Medine'ye tam olarak yerleşinceye kadar Habeşistan'da kaldı.

[Müslümanların Karşılaştıkları Eziyetler]

Ebû Bekir es-Sıddîk [ö. 13/634] Habeş ülkesine hicret etmek için Mekke'den çıktı. İyice uzaklaşınca karşısına İbnü'd-Dügunne çıktı. Kâre kabilesinin lideriydi. "Ebû Bekir! Nereye gidiyorsun?" dedi. Ebû Bekir: "Kavmim beni kentten çıkardı. Yeryüzünde dolaşıp Rabbime ibadet etmek arzusundayım," dedi. İbnü'd-Dügunne: "Ebû Bekir! Senin gibi birisi kovulamaz. Sen yoksula veren, akrabalık bağlarını koruyan, muhtacı yüklenen, bela ve musibete uğramışlara yardım eden birisin. Ben seni himayeme alıyorum. Dön ve kendi kentinde Rabbine ibadet et!" dedi. Ebû Bekir, İbnü'd-Dügunne ile beraber geri döndü. İbnü'd-Dügunne, Kureyş'in önde gelenleriyle beraber [I/68] akşam alacasında tavafını yaptı ve onlara: "Ebû Bekir gibi bir adam kentten çıkarılamaz! Yoksula veren, akrabalık bağlarını koruyan, muhtacı yüklenen, misafiri ağırlayan, bela ve musibete uğramışlara yardım eden bir kişiyi mi çıkaracaksınız?" dedi. Kureyş, İbnü'd-Dügunne'nin himayesini engellemedi ve İbnü'd-Dügunne'ye: "Ebû Bekir'e söyle! Evinde Rabbine ibadet etsin. Hanesinde kalsın. Dilediğini okusun ama bize de okuduğuyla eziyet etmesin. Sesli olarak okumasın. Çünkü çocuklarımızı ve kadınlarımızı yoldan çıkarmasından korkuyoruz," dediler. İbnü'd-Dügunne bunları Ebû Bekir'e söyledi/bildirdi.

Ebû Bekir bunun ardından evinde Rabbine ibadet etmeye başladı. Açıktan namaz kılmıyordu. Evi dışında Kur'an okumuyordu. Sonra Ebû Bekir'in aklına bir fikir geldi. Evinin bahçesinde bir mescit yaptı. Orada namaz kılıyor ve Kur'an okuyordu. Müşriklerin kadınlarının ve çocuklarının ilgisini çekiyor, başında durup ona bakıyorlardı.

Ebû Bekir gözü yaşlı biriydi. Kur'an okurken gözyaşlarını tutamazdı. Bu durum Kureyş'in müşrik liderlerini korkuttu. Bunun üzerine birini İbnü'd-Dügunne'ye yolladılar ve yanla-

rına geldi. "Ebû Bekir'in senin himayende kalmasına, evinde Rabbine ibadet etmesi şartıyla izin vermiştik. Bunu çiğnedi. Evinin bahçesinde bir mescit yaptı. Orada açıktan namaz kılıyor ve Kur'an okuyor. Çocuklarımızı ve kadınlarımızı yoldan çıkarmasından korkuyoruz. Söyle yapmasın! Sadece evinde Rabbine ibadetle yetinecekse yapsın. Yok, eğer bunu kabullenmeyip açıktan yapmaya devam ederse [ondan senin himayenden kendi isteğiyle çıkmasını talep et! Biz seni himayemi- [I/69] ze almayı uygun görmüyoruz. Ebû Bekir'in de aleni davranışlarını onaylayacak değiliz," dediler. Bunun üzerine İbnü'd-Dügunne, Ebû Bekir'in yanına gelerek: "Ebû Bekir! Sözleşmemizi biliyorsun. Ya bununla yetinirsin ya da himayemden çık! Zira Arapların beni, himaye ettiği bir kişiyle sözleştikten sonra ayrıldığımı duymalarını istemem," dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir: "Öyleyse ben senin komşuluğunu sana iade ediyorum ve benim yaşayacağım yer, Resulullah'ın komşuluğundadır," dedi.][76]

[Târık el-Mahâribî aracılığıyla şu rivayet aktarıldı: Târık şöyle dedi: Resulullah'ı çarşıda gördüm.][77] En yüksek sesiyle: "Ey İnsanlar! Lâ ilâhe illallâh deyin!" diyerek bağırıyordu. Bir adam elinde taşlarla onu takip ediyordu. Kaval kemikleri ve ayak bilekleri kan içerisindeydi. Adam: "Ey insanlar! Ona uymayın. Çünkü O yalancının biridir," diyordu. Târık: "Kim bu, diye sordum," dedi. "Abdülmuttalib'in oğlu," dediler. "Ayaklarını kan içerisinde bırakan kim?" dedim. "Abdüluzzâ diye bilinen amcası Ebû Leheb!" dediler.[78]

Ebû Hâtim şöyle dedi: Peygamber insanları sadece Allah'a ibadet etmeye, ortağı olmadığını söylemeye çağırıyordu. Ebû Cehil ise insanlara: "O yalancının biridir. İçkiyi ve zinayı yasaklıyor," diyordu. Araplar zinayı önemsemiyorlardı.

Peygamber Kâbe'nin gölgesinde namaz kılarken Ebû Cehil Kureyşli bazı kişilerin arasından ayağa kalktı. Mekke'nin bir

76 Paranteze alınan bölüm eserin orijinali olan *es-Sikât*'ta da bulunmamaktadır. [M]
77 Paranteze alınan bölüm eserin orijinali olan *es-Sikât*'ta da bulunmamaktadır. [M]
78 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, VIII. 314.

mahallesinde onlar için bir deve kesildi. Birini yolladılar. İşkembesini getirdiler. Resulullah'ın üzerine attılar. Fâtıma geldi ve bunları üzerinden attı. Bunun üzerine Peygamber: "Allah'ım! Sen Kureyş'in hakkından gel! Ebû Cehil b. Hişâm'ın, Utbe b. Rebîa'nın, Şeybe b. Rebîa'nın, Velîd b. Utbe'nin, Ümeyye b. Halef'in ve Ukbe b. Ebî Muayt'ın hakkından da gel!" dedi.[79]

Bir gün Resulullah Makâm-ı İbrâhîm'in yanında namaz kı- [I/70] larken toplandılar. Kâbe'nin gölgesinde oturuyorlardı. Ukbe b. Ebî Muayt, Peygamber'in yanma gitti. Cübbesini boynuna doladı ve çekti. Öyle ki Peygamber dizleri üzerine düştü. İnsanlar çığlık attılar. Peygamber'in öldüğünü zannettiler. Ebû Bekir hızlıca ona yöneldi. Resulullah'ın arkasına geçip koltuk altlarından yakalarken şöyle diyordu: "Rabbim Allah'tır dediği için mi bir adamı öldüreceksiniz?" Sonra Peygamber'den uzaklaştılar. Resulullah kalkıp namaza durdu. Namazını bitirince yanlarına geldi. O sırada onlar da Kâbe'nin gölgesinde oturuyorlardı. Resulullah eliyle boğazını göstererek şöyle dedi: "Kureyşliler! Yaşama hakkımı elinde bulunduran Allah'a yemin ederim ki size sadece *kesilerek ölüm* getirdim!" Bunun üzerine Ebû Cehil: "Muhammed! Sen cahil bir adam değildin?!" dedi. Resulullah: "Sen de [kafası kesilecek] olanlardansın!" dedi. Ebû Cehil: "Muhammed! [Bu işlerle uğraşmanı] yasaklamadım mı?!" dedi. Peygamber onu azarladı. Ebû Cehil: "Neden beni azarlıyorsun?! Vallahi Mekke'de benden daha fazla akrabası olan birisinin bulunmadığını da biliyorsun," dedi. Bunun üzerine Cebrail: "فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ"[80] Eğer akrabalarını çağırırsa azap melekleri onu yakalayacaktır," dedi.[81]

Kureyş'[in önde gelenleri] "Sihri, kehaneti ve şiiri en iyi bileninizi arayıp bulun! Birliğimizi parçalayan, işlerimizi bozan ve dinimizi kötü gösteren bu adama gelsin ve onunla konuşsun. Ne cevap vereceğine bir baksın," dedi. Onlar da: "Utbe b. Rebîa'dan başkasını bilmiyoruz," dediler. Sonra da: "Ebû Velîd, sen [I/71] [git!]" dediler. Utbe geldi ve "Muhammed! Sen mi daha iyi birisin yoksa [baban] Abdullah mı?" dedi. Resulullah sustu. Utbe:

79 Buhârî, Vudû', 69.
80 "Akrabalarını çağırsın!" [Alak, 96/17].
81 Müslim, Zekât, 48.

"Sen mi daha iyi birisin yoksa Abdülmuttalib mi?" dedi. Resulullah cevap vermedi. Utbe: "Bunların senden daha iyi olduğunu iddia ediyorsan onlar kötü gösterdiğin şu tanrılara tapıyorlardı. Kendinin onlardan daha üstün olduğunu iddia ediyorsan konuş da ne dediğini duyalım. Ama vallahi senden daha fazla kavmine uğursuzluk getiren bir kuzucuk görmedik. Birliğimizi parçaladın. İşlerimizi bozdun ve dinimizi kötü gösterdin. Bizi Arapların içinde rezil ettin. Kureyş'ten bir kâhin çıktığı söylentisi aralarında havada uçuşuyor. Vallahi sen, sadece hepimiz kılıçlarla yok olana kadar birbirimizle savaşmamızı bekliyorsun. Eğer kadınlara çok düşkünsen Kureyş'in kadınlarından dilediğini seç; seni gerekirse on tanesiyle evlendireyim. Bir ihtiyacın varsa senin için mal toplayalım; Kureyş'in en zengini ol!" dedi. Resulullah: "Bitirdin mi?" dedi. Utbe: "Evet," dedi. Bunun üzerine Resulullah: حم تَنْزِيلٌ مِنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ayetini,[82] فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ ayetine[83] kadar okudu. Utbe: "Tamam Yeter! Bundan başka bir şeyin yok zaten!" dedi.

Sonra Utbe, Kureyş liderlerinin yanına döndü. "Ne oldu [I/72] arkada?" dediler. "Sizin söyleyebileceğinizi düşündüğüm her şeyi ona söyledim," dedi. "Cevap verdi mi peki?" dediler. Utbe: "Kâbe'yi diken Allah'a yemin ederim ki أَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ cümlesi haricinde söylediklerinden hiçbir şey anlamadım," dedi. "Yazıklar olsun sana! Arapça konuşan bir adamın ne dediğini anlamıyorsun," dediler. "Vallahi şu yıldırım konusu dışında söylediklerinden hiçbir şey anlamadım," dedi.[84]

Resulullah'a çok çeşitli eziyetler yapıyorlardı. Resulullah ise sabırla ve umutla onlara Rabbinin mesajlarını aktarıyordu.

[Ömer b. el-Hattâb'ın Müslüman Oluşu]

Sonra Allah, Ömer b. el-Hattâb'ın doğru yolu bulmasını diledi. Kureyş'ten Peygamberimize en fazla problem çıkaran ve Müslümanlara en fazla eziyet eden kişi Ömer'di. Onun Müslüman olmasına sebep olan şey şöyledir:

82 "Hâ mîm! O, Rahmân ve Rahîm Allah'ın indirdiğidir..." Fussilet, 41/1.

83 "Bunun üzerine yine yüz çevirirlerse de ki: Size Âd ve Semûd yıldırımı gibi bir azabın geleceğini haber veriyorum." Fussilet, 41/1-13.

84 Hâkim, *Müstedrek*, II. 253-254; İbn Hacer el-Askalânî, *el-Metâlibu'l-Âliyye*, XVII. 270.

Ömer'in kız kardeşi Fâtıma, Sa'îd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl [ö. 51/671] ile evliydi. Fâtıma da kocası Sa'îd b. Zeyd de Müslüman olmuşlardı. Müslüman olduklarını Ömer'den saklı tutuyorlardı. Nuaym b. Abdullah b. en-Nehhâm da [ö. 13/634] Müslüman olmuş ve Müslümanlığını gizliyordu. Habbâb b. el-Eret [ö. 37/657-58] ise Kur'an okutmak için Fâtıma bint Hattâb'ın yanına çok sık gelip giderdi.

[I/73] Günün birinde Ömer kılıcını kuşanmış olarak yola çıktı. Hedefi Peygamber'di. Ona, Müslümanların Safâ tepesi yakınında bir evde toplandıkları, kırk civarında kadın ve erkekten oluştukları, Resulullah'ın yanında ise Peygamberimizin Mekke'de tutup Habeşistan'a göndermediği diğer erkeklerle beraber Hamza, Ali ve Ebû Bekir'in de orada olduğu söylendi. Nuaym yolda Ömer'le karşılaştı ve [ona]: "Nereye gidiyorsun?" dedi. Ömer: "Kureyş'in işini bozan, hayallerini görmezden gelen, dinini alaya alan ve tanrılarına hakaret eden şu Sâbiîye gidiyorum. Onu öldüreceğim," dedi. Nuaym: "Vallahi kendi kendini kandırıyorsun Ömer! Muhammed'i öldürdükten sonra Abdümenâf oğullarının [senin] sokakta [canlı olarak] yürümene izin vereceğini mi zannediyorsun? Ailene dönüp onların durumuyla uğraşsana!" dedi. Ömer: "Ailemden hangisi?" dedi. Nuaym: "Enişten ve amcaoğlun olan Sa'îd b. Zeyd ile kız kardeşin Müslüman oldular ve Muhammed'in dinine bağlı kalacaklarına dair biat ettiler. Sen onlara baksana!" dedi.

Bunu üzerine Ömer, eniştesi ve kız kardeşi için geri döndü. İkisinin yanında Habbâb b. el-Eret vardı. Habbâb'ın yanında ikisine okuttuğu ve Tâhâ suresinin yazılı olduğu bir Kur'an sayfası vardı. Ömer'in acı çığlığını duyduklarında Habbâb ev- [I/74] lerinin kilerinde saklandı. Fâtıma sayfayı alıp baldırının altına sakladı. -Ömer eve yaklaşırken Habbâb'ın ikisine okuttuğunu duymuştu.- İçeri girince: "Duyduğum şu anlaşılmaz söz nedir?" dedi. İkisi Ömer'e: "Bir şey duymadın," dediler. Ömer: "Yemin ederim ki elbette duydum. İkinizin Muhammed'in dinine bağlandığınızı haber aldım," dedi ve eniştesi Sa'îd b. Zeyd'e saldırdı. Kız kardeşi Fâtıma, Ömer'i kocasından uzak tutmak için davrandı. Ömer, Fâtıma'ya vurdu ve yüzünü yaralayıp kan içinde bıraktı. Bunu yapınca eniştesi ve kız kardeşi:

"Evet! Müslüman olduk. Allah'a ve Resulü'ne iman ettik. Ne yapacaksan yap!" dediler.

Ömer, kız kardeşinin kanını görünce yaptığına üzüldü ve geri durdu. Kız kardeşine: "Az önce okuduğunuzu duyduğum sayfayı bana verin. Muhammed'in ne getirdiğine bir bakayım," dedi. Ömer okuryazardı. Bunu söyleyince kız kardeşi ona: "Sayfaya bir zarar vermenden korkuyoruz," dedi. "Korkma!" dedi ve kız kardeşine sayfayı geri vereceğine dair tanrıları adına yemin etti. Ömer bunu söyleyince kız kardeşi onun da Müslüman olmasını arzuladı. "Kardeşim! Sen şirkinden dolayı pissin.[85] Kur'an'a ise sadece temiz olanlar dokunabilir,"[86] dedi.

Ömer kalktı ve yıkandı. Sonra kız kardeşi ona sayfayı verdi. Sayfada Tâhâ suresi vardı. Sayfanın bir satırını okuyunca: "Bu kelam ne kadar da güzel!" dedi.

Habbâb bunu duyunca Ömer'in yanına geldi ve ona "Ömer! [I/75] Vallahi Allah'ın seni, Peygamber'inin duasına özel kıldığını/seçtiğini düşünüyorum. Çünkü Peygamber'in 'Allah'ım! İslam'ı Hâkem b. Hişâm ya da Ömer b. el-Hattâb ile destekle!'[87] dediğini duydum," dedi. Ömer: "Habbâb! Bana onu[n yerini] göster ki ona gideyim ve Müslüman olayım," dedi. Habbâb: "O, Safâ tepesi yakınında bir evde! Yanında da bir grup arkadaşı var," dedi.

Ömer kılıcını kuşandı. Sonra Peygamber'e doğru yola çıktı. Varınca kapıyı çaldı. Müslümanlar onun sesini duyduklarında içlerinden birisi kalkıp kapı aralığından baktı ve Ömer'in kılıç kuşanmış olduğunu gördü. Hamza b. Abdülmuttalib [kapıdaki adama]: "Girmesine izin ver. Niyeti iyiyse iyiliği bulur. Niyeti kötüyse onu kendi kılıcıyla öldürürüz," dedi.

Resulullah: "Müsaade et!" dedi. Adam, Ömer'in girmesine izin verdi. Resulullah doğruldu ve onu odanın ortasında karşılaştı. Kuşağından tutup sert bir şekilde kendine doğru çekerek: "Hattâb'ın oğlu! Buraya neden geldin? Vallahi eğer [I/76]

85 إنّما المُشركون نجس "Müşrikler sadece birer pisliktir." Tevbe, 9/28.

86 لا يمسّه إلّا المطهّرون "Sadece temiz olanlar, O [Kur'an]'a dokunsun!" Vâkıa, 56/79.

87 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I. 456; İbn Hişâm, I. 345; İbn Sa'd, *Tabakât*, III. 269.

vazgeçmezsen Allah başına bir bela indirecek," dedi. Bunun üzerine Ömer: "Ey Allah'ın Elçisi! Allah'a, Resulü'ne ve senin Allah katından getirdiğine iman etmek için sana geldim," dedi.

Ravi sözüne şöyle devam etti: Sonra Resulullah tekbir getirdi. Peygamber'in ev halkı, Ömer'in Müslüman olduğunu anladılar. Resulullah: "Ömer! Müslümanlığını gizle!" dedi. Bunun üzerine Ömer: "Seni hak dinle gönderen Allah'a yemin ederim ki şirkim aleni olduğu gibi Müslümanlığım da aleni olacaktır," dedi.[88]

Resulullah'ın arkadaşları bu esnada dağıldılar. Ömer ve Hamza Müslüman olunca artık kendilerini güçlü gördüler ve ikisinin Resulullah'ı koruyacaklarını anladılar. Bundan dolayı İbn Mes'ûd: "Ömer'in Müslüman oluşundan itibaren düşüncelerini gizlemeye gerek duymayan saygın kişiler olduk," diyordu.[89]

[Hadîce'nin Vefatı ve Resulullah'ın Âişe ile Evliliği]

Daha sonra Hadîce vefat etti. Bunun üzerine Resulullah: "Cennette Hadîce için hazırlanmış, çığlığın ve çilenin olmadığı bir ev gördüm," dedi.[90]

Daha sonra Resulullah, Hadîce'nin vefatının ardından hicretten üç yıl önce şevval ayında Âişe b. Ebî Bekir ile evlendi.[91] [I/77] O sırada Âişe altı yaşındaydı. Resulullah, Âişe dışında bakirey-

88 İbn İshâk, s. 160-163; İbn Hişâm, I. 343-346; İbn Sa'd, III. 267-269. Hz. Ömer'in Müslüman oluşuna dair kaynaklarda iki rivayet bulunmaktadır. Diğer rivayete göre bir gece şarap içmek için içki arkadaşlarını aramış, kimseyi bulamayınca Kâbe'ye gitmiş. Orada Kâbe'yi önüne alan Hz. Peygamber'in Beytülmakdis'e doğru namaz kıldığını görünce Kâbe'nin örtüsü altına saklanarak ona yaklaşmış, Resûl-i Ekrem'in okuduğu, Kureyşlilerin Kur'an için söyledikleri, "Şairlerin, kâhinlerin veya Muhammed'in uydurmasıdır," şeklindeki sözlere cevaplar veren Hâkka suresinin 41-46. ayetlerini duyunca Müslüman olmaya karar vererek Hz. Peygamber'i takip etmiş, Hz. Peygamber'in, evine girmeden önce onu fark edip "Ne var ya Ömer?" diye sorması üzerine, "Allah'a, Resulü'ne ve onun Allah katından getirdiği şeylere iman etmeye geldim," deyince Resulullah: "Ömer! Allah sana hidayet nasip etti," diyerek göğsünü sıvazlamış ve imanda sebat etmesi için ona dua etmiştir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I. 17; İbn Hişâm, I. 346-348.

89 Buhârî, Fezâilu's-Sahâbe, 6.

90 Buhârî, Fezâilu's-Sahâbe, 50.

91 Arapça ifadede "evlenmek, nikâhlanmak" kelimesi kullanılmaktadır. Burada "gerdeğe girmek" anlamı bulunmadığına dikkat edilmelidir. [M]

le evlenmemiştir. Âişe'nin annesi, Ümmü Rûmân bint Âmir b. Uveymir b. Abdişems'tir.

[Tâif Yolculuğu]

Daha sonra Resulullah Tâif'e gitti. Sakîf kabilesinin desteğini umuyordu. O sırada Sakîf kabilesinin yöneticileri Abd Yâlîl, Habîb ve Mes'ûd b. Amr idi. Resulullah onlara gidip İslam'a çağırınca onlardan birisi: "Allah senden başka gönderecek birini bulmadı mı?" dedi. Diğeri Kâbe'nin örtüsünü yolup parçalarken[92] "Eğer Allah seni peygamber olarak göndermiş olsaydı [şu örtüyü parçaladığım için belamı vermeliydi]" dedi. Öteki ise: "Dediğin gibi olsa yüceliğinden ötürü seninle konuşmamalıyım. Eğer Allah'a iftira ediyorsan yine seninle konuşmamalıyım," dedi. Resulullah kalktı. Hoşlanmadığı bir yanıt duymuştu. Ardından Benî Rebîa kabilesine ait bir bahçeye sığındı. O sırada Utbe [b. Rebîa] ve [kardeşi] Şeybe [b. Rebîa] [I/78] oradaydılar. Onu görünce akrabalık bağları ikisini Resulullah'a iyilik yapmak üzere harekete geçirdi. Adı Addâs olan Hristiyan kölelerini çağırdılar. Her ikisi Addâs'a: "Bu üzümü al! Şu kaba koy! Şu adama götür!" dediler.

Addâs üzümü Resulullah'a getirince Resulullah elini üzüme uzattı ve "Bismillah!" dedi. Addâs onun yüzüne bakarak: "Bu söz, günümüzde hiç kimsenin söylemediği bir sözdür," dedi. Resulullah: "Kimsin sen?" dedi. Addâs: "Ben Ninova halkından bir Hristiyanım," dedi. Resulullah: "Yunûs b. Mettâ'nın köyünden ha!" dedi. Addâs: "Yunûs b. Mettâ'yı nereden biliyorsun?" dedi. Resulullah: "O benim kardeşimdir; peygamberlerden biriydi," dedi.

Addâs, Resulullah'ın ellerini ve ayaklarını öpmeye başladı. Bir yandan da "Ne kutsal bir kişi?!" diyordu. Rebîa'nın iki oğlundan biri diğerine: "Senin köleni de yoldan çıkardı," dedi. Addâs ikisinin yanına gelip Resulullah'ın ona neler söylediğini sorduklarında: "Bana sadece bir peygamberin bilebileceği şeyleri haber verdi," dedi. Bunun üzerine ikisi: "Addâs! Yazıklar olsun sana! Dinin konusunda kimseye kanma!" dediler.

92 Metinde geçen مرط fiilinin "Kâbe'nin örtüsünü çalardı," şeklinde tercüme edilmesi de mümkündür. Ancak önde gelen bir kişinin bu tür bir davranış sergilemesi mümkün olamayacağı için yukardaki manayı tercih ettik. [M]

[Cinleri Daveti]

[I/79] Resulullah Tâif'ten ümidini kesince yola çıktı. Nahle'ye uğradı. Gece yarısı kalkıp namaz kıldı. Nusaybinli bir grup cin yanına geldi. Bütün gece onu dinlediler. Namazını bitirince kavimlerinin yanına dönüp onları uyardılar. Yedi kişiydiler.[93]

Daha sonra Resulullah Mekke'ye geldi. Onları Allah'a davet ediyor, Allah'ın ona gönderdiği mesajı uygulamak için kendisini desteklemelerini ve yardım etmelerini istiyordu. Sonra bir gece arkadaşları onu kaybettiler. Bu geçirdikleri en kötü geceydi. "Sanki kuş olup uçtu. Belki de öldürüldü," demeye başladılar. Vadilere ve patikalara dağıldılar. Onu arıyorlardı. İbn Mes'ûd, Resulullah'ı Hirâ'ya yönelmiş bir hâlde buldu. "Ey Allah'ın Elçisi! Anam babam sana feda olsun! Çok kötü bir gece geçirdik," dedi. Resulullah: "Bana cinlerin davetçileri geldi. Yanlarına vardım ve onlara Kur'an okudum. Yiyebilecekleri şeyleri sordular. Ben de 'Allah'ın adı anılarak kesilen ve elinize ulaşan hayvan kemikleri et olarak en uygun olandır. Hayvan dışkıları ise cinlerin hayvanlarının yemidir,' dedim," dedi.[94] Bundan dolayı Resulullah kemik ve tezekle taharet almayı yasaklamıştır. Çünkü bunlar cin kardeşlerimizin azığıdır.[95] İbn Mes'ûd: "Resulullah bana cin gecesinde cinlerin izlerini ve ateşlerini[n kalıntılarını] gösterdi," dedi.[96]

[I/80] Sonra Allah, kendisini Arap kabilelerine arz edip tanıtmasını ve onları [peygamberlik] görevinden haberdar etmesini emretti.

Resulullah'ın Arap Kabilelerine Peygamberlik Görevini Haber Vermesi

Rakka'da şeyhe okunurken benim de hazır bulunduğum bir mecliste Hasan b. Abdillah b. Yezîd el-Kattân bize haber verdi. Dedi ki: Abdulcebbâr b. Muhammed b. Kesîr et-Temîmî bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Muhammed b. Bişr el-Yemânî, Ebân b. Abdillah el-Becelî'den, o da Ebân b. Tağ-

93 Buhârî, Sıfâtu's-Salâh, 23.
94 Buhârî, Fezâilu's-Sahâbe, 61.
95 Tirmizî, Tahâret, 14.
96 Müslim, Tefsîr, 46.

lib'den, o da İkrime'den, o da İbn Abbâs'dan bize lafzen aktardığına göre İbn Abbâs şöyle dedi:

"Ali b. Ebî Tâlib bana lafzen şöyle dedi: Allah, Resulü'ne Arap kabilelerine kendisini/peygamberliğini açıkça tanıtmasını emredince Resulullah, Ebû Bekir ve ben yola çıktık. Arapların oturduğu önemli mekânların birisine ulaşık. Ebû Bekir ilerledi.[97] Ardından selam verdi ve "Kimlerdensiniz?" dedi. "Rebîa kabilesinden," dediler. Ebû Bekir: "Rebîa'nın hangi kısmındansınız? Soylularından mı yoksa avamından mı?" [I/81] dedi. "Hayır! Tam tersi en soylularındanız," dediler. Ebû Bekir: "En soyluların hangilerindensiniz?" dedi. "En kalabalık olan Zühl [b. Şeybân kolun]dan," dediler. Ebû Bekir: "–Avf'ın vadisinde herkes ona boyun eğmiştir– dedikleri Avf [b. Muhallem b. Zühl b. Şeybân] sizden mi?" dedi. "Hayır," dediler. Ebû Bekir: "Savaşçıları olan[98] ve hayatlara son veren Bistâm b. Kays [Şeybânî] sizden mi?" dedi. "Hayır," dediler. Ebû Bekir: "Irz, namus ve değerlerini koruyan, komşusunu kollayan Cessâs b. Mürre sizden mi?" dedi. "Hayır," dediler. Ebû Bekir: "Kralları öldüren ve canlarını çekip alan Havfezân [eş-Şeybânî] sizden mi?" dedi. "Hayır," dediler.[99] Ebû Bekir: "Krallarla evlilik bağları olan Lahm sizden mi?" dedi. "Hayır," dediler. Ebû Bekir: "Öyleyse siz Rebîa kabilesinin büyük Zühl kolundan değil küçüğündensiniz," dedi.

Tüyü yeni bitmiş ve kendisine Dağfel[100] adı verilen bir genç ayağa kalktı. "Bize soru sorana bizim de soru sormamız gerekir. [I/82] Sen bize soru sordun ve sana cevap verdik. Herhangi bir şeyi de saklamadık. Sen kimlerdensin peki?" dedi. Ebû Bekir: "Kureyş kabilesindenim," dedi. Genç: "Peh! Peh! Bu da bir şeref ve üstünlük mü? Kureyş'in kimlerindensin?" dedi. Ebû Bekir: "Teym b. Mürre'nin çocuklarından," dedi. Genç: "Vallahi

97 Ensâb ilminde öne çıkanlardan olan Ebû Bekir, Resulullah'ın yanında bulunarak çeşitli kabile mensuplarıyla kolayca dostluk kurmasında kendisine yardımcı olmuştur. Metindeki diyaloglar, bu dostluğu pekiştirme amacına yönelik olarak anlaşılmalıdır. [M]

98 Bazı nüshalarda cömert anlamında ابو القرى ifadesi yer almaktadır [M]

99 Rivayetin tam ve uzun şekli Hattâbî'nin *Garîbü'l-Hadîs*'inde yer almaktadır [M]

100 Dağfel b. Hanzale b. Zeyd es-Sedûsî eş-Şeybânî ez-Zühlî [ö. 65/685] ensâb konusunda uzmanlığıyla tanınmaktadır. [M]

okçuyu köprücük kemiklerinin ortasından vurabildin! Fihr'in kabilelerini bir araya getiren ve Kureyşliler arasında Mucammi' [toplayan] adıyla da anılan Kusay sizden mi?" dedi. Ebû Bekir: "Hayır," dedi. Genç: "Mekke'nin yiğitleri açlıktan kırılıp zayıf düştüğünde halkına ekmekleri kırarak et suyuyla çorba yapıp ikram eden Hâşim sizden mi?" dedi. Ebû Bekir: "Hayır," dedi. Genç: "Hicâbe [Kâbe'nin bakımı, kapısının ve anahtarlarının muhafazası] yetkisi olanlardan mısın?" dedi. Ebû Bekir: "Hayır," dedi. Genç: "Nedve [Mekke site devletinin karar organı] üyelerinden misin?" dedi. Ebû Bekir: "Hayır," dedi. Genç: "Gökyüzündeki kuşları doyuran, yüzü kapkaranlık bir geceyi aydınlatacak kadar parlak olan, övgülere mazhar olan Şeybetü'l-Hamd [yani] Abdülmuttalib[101] sizden mi?" dedi. Ebû [I/83] Bekir: "Hayır," dedi. Genç: "Sikâye [Mekke'de Zemzemle ve su işleriyle ilgili] yetkisi olanlardan mısın?" dedi. Ebû Bekir: "Hayır," dedi ve devenin yularını çekerek Resulullah'ın yanına döndü. Bunun üzerine genç şu şiiri okudu:[102]

"Çivi çiviyi söker;
Bengisuyu set keser"

"Vallahi nesep sabit oldu."

Bunun üzerine Resulullah gülümsedi.

Ali sözüne şöyle devam etti: "Ben de: "Ebû Bekir! Bedeviyi dehşete düşürdün," dedim. Ebû Bekir: "Tabi ki Ebü'l-Hasan. [I/84] Her belanın üzerinde onu aşabilecek başka bir dehşet vardır. Zaten insanın başına gelen bela, dilinden dolayıdır," dedi.

Ali sözüne şöyle devam etti: Sonrasında vakarlı ve huzurlu görünen başka bir insan grubunun yanına uğradık. Ebû Bekir önden girdi. Zaten o her türlü iyilikte en öndedir. Sonra selam verdi ve "Kimlerdensiniz?" dedi. "Şeybân b. Sa'lebe'nin soyun-

101 Abdülmuttalib'in asıl adı Şeybe'dir. Kendisine Şeybetü'l-Hamd denmesi cömerliğinden dolayı insanların övgüsüne mazhar olmasından kaynaklanmış olabilir. Çocukken saçında beyazlık bulunduğundan dolayı şeybe denildiği de söylenmektedir. Bu isimde "uzun ömürlü olması ve ak saçlı günler görmesi" dileğinin de bulunduğu düşünülebilir. [M]

102 Şairin maksadına göre yukarıdaki şekilde tercüme ettiğimiz beytin tam manası şu şekildedir: "Her şeyi önüne katıp sağa sola savuran sel, kendisini önleyen bir engelle karşılaştı; Bazen onu kırarken bazen de yarıp geçiyor." [M]

danız," dediler. Ebû Bekir Resulullah'a döndü ve "Anam ve babam sana feda olsun ey Allah'ın Elçisi! Bu topluluğun ötesinde daha soylu kişiler yoktur. Bunlar kabilelerinin en güzideleridir. Aralarında Mefrûk b. Amr, Hâni' b. Kabîse, Müsennâ b. Hârise, en-Nu'mân b. Şerîk bulunmaktadır," dedi. Mefrûk grubun en göz alıcısı ve en güzel konuşanıydı. Göğsüne kadar uzanan iki örgü saçı vardı. Grup içinde Ebû Bekir'e en yakın oturandı.

Ebû Bekir: "Kabileniz kaç kişi?" dedi. Bunun üzerine Mefrûk: "Bin kişiden fazlayız ve bin kişilik bir ordu, sayı azlığı sebebiyle asla yenilmez," dedi. Ebû Bekir: "Size sığınan kişiyi koruyuculuğunuz nasıl?" dedi. Mefrûk: "Her kabile gibi biz [I/85] de elimizden geleni yaparız ve var gücümüzü ortaya koyarız [sonrası ya nasip!]" dedi. Ebû Bekir: "Sizinle düşmanlarınız arasındaki savaşlar nasıl gerçekleşir?" dedi. Mefrûk: "Düşmanlarla karşılaştığımızda son derece öfkeleniriz ve kızdığımızda da en sert savaşımızı yaparız. Atları çoluk çocuğa, silahı bol sütlü develere tercih ederiz. Zafer ise Allah'tantır. Bazen bizi, bazen de karşımızdakini kazandırır. [Resulullah'ı kastederek] Galiba Kureyşli kardeş sensin!" dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir: "Onun Allah'ın elçisi olduğu haberi size ulaşmış. İşte bu o!" dedi. Mefrûk: "Onun böyle dediği haberi kulağımıza geldi," dedi ve "Kureyşli! Neye davet ediyorsun?" dedi. [Bu sırada Ebû Bekir onu elbisesiyle gölgelemek üzere ayağa kalktı.]

Resulullah: "Ben sizi Allah'ın bir tek olduğunu, ortağının bulunmadığını ve benim de O'nun elçisi olduğunu kabul etmeye, beni barındırmaya ve bana yardım etmeye davet ediyorum. Çünkü Kureyşliler birlik olup Allah'ın dinine karşı durdular. Ardından da Allah'ın elçilerini yalan söylemekle itham ettiler. Bâtılı, hakka tercih ettiler. Oysa Allah, hiç kimseye [I/86] muhtaç olmayan ve övgüye layık olandır," dedi.

Bunun üzerine Mefrûk b. Amr: "Bizi neye çağırıyorsun Kureyşli!" dedi. Resulullah قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ

بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ayetini[103] okudu. Mefrûk: "Bizi neye çağırıyorsun Kureyşli!" dedi. Resulullah إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَى وَيَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ayetini[104] okudu.

Bunun üzerine Mefrûk: "Kureyşli! Vallahi sen güzel ahlaka ve işlerin/amellerin en iyisine çağırdın," dedi. Sanki konuşmaya Hâni' b. Kabîse'nin de katılmasını istiyormuşçasına, "İşte büyüğümüz ve din konusunda yetkilimiz Hâni' b. Kabîse!" dedi.

Hânî: "Konuşmanı dinledim Kureyşli kardeş! Bana göre; bizimle yaptığın bu [kısa] görüşmenin hemen akabinde dinimizi terk edip senin dinine uyarsak sonucu az düşünülmüş ve akibette de yanlış karar verilmiş bir oturum yapmış oluruz. [I/87] Zira acele işte hata olur. Ötemizde kendileri hakkında [onlardan habersiz] bir antlaşma yapmak istemediğimiz bir kavm[imiz] var. Ancak siz geri dönün ve biz de dönelim. Siz de biz de düşünelim," dedi. Sanki konuşmaya Müsennâ b. Hârise'nin de katılmasını istiyormuşçasına, "İşte büyüğümüz ve savaş konusunda yetkilimiz Müsennâ b. Hârise!" dedi.

Müsennâ: "Konuşmanı dinledim Kureyşli kardeş! Dinimizi terk edip senin dinine uyma konusunda benim cevabım da Hâni' b. Kabîse'nin cevabıyla aynıdır. İki ateş[105] arasında kaldık," dedi. Bunun üzerine Resulullah: "İki ateş nedir ki?" dedi. Müsennâ: "Kisrâ'nın nehirleriyle Arapların denizi! Türedi/yeni bir iş/olay çıkarmayacağımıza ve bu tür olay çıkaranları barındırmayacağımıza dair Kisrâ'nm bizden almış olduğu [I/88] bir sözle/ahitle bu topraklara yerleştik. Bana göre çağırdığın bu din, kralların hoşlanmayacağı şeylerdendir. Araplara kar-

103 "De ki: Gelin! Rabbinizin size haram kıldığı şeyleri okuyayım: Hiçbir şeyi O'na ortak koşmayın! Ana babaya iyilikte bulunun! Açlık korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin; sizin de onların da rızkını Biz veriyoruz! Gizli ya da aleni zina yapmayınız! Hak bir gerekçe olmaksızın Allah'ın öldürülmesini yasakladığı cana kıymayınız! Bunları akletmeniz için Allah size emretti." En'âm, 6/151.

104 "Allah adaleti, iyiliği, akrabayı kollayıp gözetmeyi emreder. Fuhşiyatı, dinin emirlerine aykırı davranmayı ve zulmü yasaklar. Öğüt almanız için size nasihat ediyor." Nahl, 16/90.

105 "İki ateş arasında kaldık," ifadesinin aslı "Değirmenin iki taşı arasında kaldık" ya da "İki yatak arasında kaldık" şeklindedir. Ancak biz Türkçe açısından birinci anlamı daha uygun gördük. [M]

şı mücadelede seni barındırmamızı ve sana yardım etmemizi istiyorsan bunu yaparız," dedi.

Bunun üzerine Resulullah: "Yardımsız bırakacağınızı açıkça söylediğiniz için reddetme konusunda kötü bir şey yapmadınız. Muhakkak Allah'ın dinine, dört başı mamur bir şekilde Allah'ın dinini kavrayan kişi yardım edebilir. Söyleyin bana! Çok geçmeden Allah onların topraklarını, mallarını ve kadınlarını size verse Allah'ı tesbih eder ve takdis eder misiniz?" dedi. Nu'mân: "Aman Allah'ım! Evet," dedi. Bunun üzerine Resulullah إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا ayetini[106] okudu. Ardından Resulullah, Ebû Bekir'in elini tutarak kalktı. O sırada: "Ebû Bekir! Cahiliyenin ne güzel ahlak prensipleri vardı. Ne kadar da değerliydiler. Bunlardan dolayı Allah birilerinin kötülüğünü başka birileriyle uzaklaştırıyordu," diyordu.[107]

Ebû Hâtim sözüne şöyle devam etti: Allah, elçisine Arap [I/89] kabilelerine gitmesini, onları tek olan Allah'ı kabul etmeye, hiçbir şeyi O'na ortak koşmamaya, peygamberliğini kabul edip ona yardım etmeye çağırmasını emretti. Bundan dolayı Resulullah Arapların oturduğu ve konakladığı yerlere uğrardı. Bir topluluk gördüğünde yanlarında durur ve "Ben Allah tarafından size gönderilmiş bir elçiyim. Allah size O'na ibadet etmenizi, hiçbir şeyi O'na ortak koşmamanızı ve beni de peygamber olarak tanımanızı emretmektedir," derdi. Arkasında ise asıl adı Abduluzzâ olan amcası Ebû Leheb b. Abdülmuttalib: "Ey topluluk! Dediklerini kabul etmeyin. Çünkü o çok yalancı birisidir," derdi. Böylece Kinde kabilesinin konakladığı yere geldi. Onlara kendisini tanıtıp Allah'a çağırdı. Ona uymayı reddettiler.

Sonra Kelb kabilesinin bulunduğu yere geldi. Onların Benî Abdillah denilen bir boyuyla görüştü. Onları davete başladı ve şöyle dedi: "Abdullah'ın oğulları! Allah atanıza ne kadar güzel

106 "Biz seni [insanlara] bir şahit, [müminler için] bir müjdeleyici, [kâfirler için] bir korkutucu, Allah'ın izniyle O'na çağıran bir davetçi ve nur saçan bir kandil olarak gönderdik." Ahzâb, 33/45-46.

107 İbn Asâkir [ö. 499/571], *Târîhu Medîneti Dımaşk*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 2000, XVII, 296.

bir isim vermiş. Ben de O'nun elçisiyim. Bana uyun ki Allah'ın dinini uygulayayım." Ancak dediklerini kabul etmediler.

Sonra Benî Hanîfe kabilesinin bulunduğu yere geldi. Onlara söylediği şeyleri reddettiler. Arap kabileleri içinde bu kabileden daha fazla sert tepki gösteren başka bir kabile yoktu.

Sonra Benî Âmir b. Sa'saa kabilesinin bulunduğu yere gelip onları Allah'a çağırdı. İçlerinden birisi: "Eğer sana uyarsak, doğru söylediğini kabul edersek, Allah da sana yardım edip seni muhaliflerine karşı galip kılarsa senden sonra yönetim [I/90] bizim olur mu?" dedi. Bunun üzerine Resulullah: "Yönetim Allah'a aittir. Dilediğine verir," dedi. Bunun üzerine onlar: "Araplara karşı senin için boynumuzu vereceğiz. Ama sen kazandığında yönetim başkasının olacak. Öyle mi!? Biz bu işte yokuz!" dediler.

[Akabe Öncesi]

Resulullah hac mevsiminde bulunur ve Arap kabilelerinden hac için gelenlere kendisini tanıtırdı. Böylece Resulullah Akabe'ye ulaştı. Bir de baktı ki bir Arap kafilesi şeytanı taşlama ibadetlerini yapmışlar. Kendini tanıttı ve "Kimlerdensiniz?" dedi. "Hazrecliyiz," dediler. Resulullah: "Yahudiler ile antlaşması olan kabile mi?" dedi. Onlar da "Evet," dediler. Bunun üzerine Resulullah, Allah'ın kendisine gönderdiği emirleri onlara anlattı.

Birbirlerine: "Ey topluluk! Bu, Yahudilerin ahir zamanda çıkacağını haber verdikleri kişidir. Çünkü Yahudiler aralarında bir olay meydana geldiğinde 'Şu anda gönderilecek bir peygamber bekliyoruz. Âd ve Semûd kavminin kökünün kuruması gibi sizi öldürecek. Onunla birlikte sizi yeneceğiz,' derlerdi," dediler. Sonra da Resulullah'a: "Halkımızın yanına dönelim ve senin bize anlattığın şeyleri onlara söyleyelim. Sana bir kolaylık sağlayamadık. Çünkü kabilemizin yanından [I/91] ayrılırken aralarında husumet vardı. [I/91] Araplar arasında bizim kabilemizin birbirine düşmanlığı kadar aralarında husumet olan başka bir kabile de bilmiyoruz. Senden duyduğumuz şeylerle onların yanma gideceğiz. Belki de Allah onların kalplerini [imanlarını] kabul eder ve senin sayende onların

arasını düzeltir. Kalpleri birbirine kaynar/ısınır da senin yönetimin üzerine birleşirler. Eğer bir kişinin emrine gireceklerse de senden daha onurlusunu bulamazlar," dediler.[108]

Daha sonra Medine'ye[109] gittiler ve bu meseleyi kentte yaydılar. Arap hacılar [memleketlerine] döndüğünde; Benî Âmir kabilesinde çok yaşlı biri vardı. Hac dönemi olduğunda onlarla hacca gelemezdi. Onlar arasında söz sahiydi. Hacılar döndüğünde, bu hac mevsiminde nelerin olduğunu onlara sorardı. Bu hac döneminde de olan olayları sorunca Resulullah'ın kendilerine söylediklerini ve davet ettiği hususları ona anlattılar. Bunun üzerine yaşlı zat elini başının üzerine koyarak:

"Âmir oğulları! Yaptığınız hatayı telafi etme imkânı var mı? Altın yumurtlayan tavuğu kaçırdınız? İsmail'in soyundan gelen bu adam söylediklerini kafasından uydurmadı ve dedikleri doğrudur. Hükümran da olacak. O sırada aklınız neredeydi? [I/92] Ben Mekke'de Kureyş'in arasındayken bir ses duydum. Kimin söylediğini göremediler. O ses şöyle diyordu:

"İki Sa'd müslüman olunca; iktidar Muhammed'in !
İşte o zaman korkmaz hilafından, hiçbir muhalifin !"

Bunun üzerine Kureyş idarecileri: "Sa'd adını taşıyan iki kişinin kimler olduğunu bir bilsek ne yapacağımızı iyi biliriz," dediler. Sonra [az önce] konuşan kişinin şu şiiri okuduğunu gördüler:

"Ey Sa'd! Muhammed'i sen kolla! Ey Evs'in Sa'd'ı!
Ey Sa'd! Lider ve cömert olan Hazrec'in Sa'd'ı!
İkiniz de hidayet çağrısına icabet edin;
Ârif-i billah kastıyla Firdevs'i temenni edin!
Çün tâlib-i hûdâya Allah'ın mükâfatı;
İpeklilerin bulunduğu Firdevs cennâtı!"

108 İslamiyet'in doğuşu sırasında Yesrib'de oturan Evs ve Hazrec kabileleri arasında çok eskilere dayanan şiddetli bir düşmanlık vardı. 120 yıl boyunca birbirleriyle sık sık savaşa tutuşan bu iki kabile arasındaki son çarpışma hicretten beş veya altı yıl önce Buâs denilen yerde cereyan etmiş ve her iki taraftan pek çok kimse ölmüştür. Yeni din sayesinde bu savaşların bitmesi ümit edilmiştir. [M]

109 Bu dönemde henüz Medine ismi kullanılmamaktadır. Kentin adı Yesrib'dir. Ancak İbn Hibbân ileride kullanılacak ismi esas almıştır. [M]

İki Sa'd kavramıyla işaret edilen kişiler, Evs kabilesinden olan Sa'd b. Muâz ve Hazrec kabilesinden Sa'd b. Ubâde'dir.

Birinci Akabe Biatı

[ı/93] Muhammed b. Ahmed b. Avn er-Râzî bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Ammâr b. el-Hasan, İbn İshâk'tan bize lafzen rivayette bulunduğuna göre İbn İshâk şöyle dedi: Şeyhe okunurken benim de hazır bulunduğum bir mecliste Yezîd b. Ebî Habîb, Mersed b. Abdillah el-Yezenî'den, o da Abdurrahmân b. Useyle es-Sunâbihî'den, o da Ubâde b. Sâmit'ten bize haber verdiğine göre Ubâde b. Sâmit şöyle dedi:

"Birinci Akabe'de on iki erkektik. Resulullah'a *bey'atü'n-nisâ*[110] ile biat ettik. Hiçbir şeyi Allah'a ortak koşmayacağımıza, çalmayacağımıza, zina yapmayacağımıza, çocuklarımızı öldürmeyeceğimize, kimseye iftira etmeyeceğimize, dinin emirlerinde ona uyacağımıza dair biat ettik. Kim sözüne sadık kalırsa cennete gidecektir. Bu hususlara aykırı davrananın durumu ise Allah'a kalmıştır. Dilerse azap eder dilerse de bağışlar."

[ı/94] Ebû Hâtim şöyle dedi: "Hac dönemi geldiğinde Resulullah kabilelerin ardından gider ve onları Allah'a davet ederdi. Bir gece onun huzurunda ensarın boylarından on iki temsilci bir araya geldi. "Ey Allah'ın Elçisi! Şu andaki hâlinle yanımıza gelirsen senin için istediğimiz ortamı hazırlayamayacağımız endişesini taşıyoruz. Ama yine de şu anda sana biat edelim. Gelecek yıl tekrar buluşalım," dediler. Bunun üzerine Resulullah, hiçbir şeyi Allah'a ortak koşmayacaklarına, çalmayacaklarına, zina etmeyeceklerine, çocuklarını öldürmeyeceklerine, hiç kimseye iftira etmeyeceklerine, dinin emirlerinde ona isyan etmeyeceklerine dair onlardan söz aldı. Kim sözüne sadık kalırsa cennete gidecektir. Bu hususlardan herhangi birine aykırı davrananın durumu ise Allah'a kalmıştır. Dilerse azap eder dilerse de bağışlar.

İsimleri şunlardır:

Üç tanesi Neccâr oğullarındandır: [1] Ebû Ümâme olarak bilinen Es'ad b. Zürâre b. Udes, Hâris b. Rüfâa'nın iki oğlu [2] Avf ve [3] Muâz.

110 Savaş ve çatışmayla ilgili konuların yer almadığı biat türüne denir. [M]

Züreyk b. Âmir b. Züreyk oğullarından: [4] Râfi' b. Mâlik b. el-Aclân, [5] Zekvân b. Abdikays b. Halede.

Ganem oğullarından: [6] Avf b. Ömer b. Avf b. el-Hazrec.

Bir grup: [7] Ubâde b. Sâmit b. Kays b. Esrem, [8] Belî kabilesiyle ittifak antlaşması olan ve aynı zamanda Ebû Abdirrahman olarak tanınan Yezîd b. Sa'lebe. [I/95]

Sâlim b. Avf oğullarından: [9] Abbâs b. Ubâde b. Nadle.

Seleme oğullarından: [10] Ca'd b. Sa'îd. Harâm oğullarından: [11] Ukbe b. Âmir b. Nâbî, [12] Kutbe b. Âmir b. Hadîde b. Amr b. Sevâd.

Abdüleşhel b. Ceşm oğullarından: [13] Bir diğer ismi Mâlik olan Ebü'l-Heysem b. et-Teyyihân, [14] Uveym b. Sâ'ide.

Daha sonra Medine'ye kabilelerinin yanına döndüler ve olanları anlattılar. Böylece İslam'ın namı Medine'de duyulmaya başladı. Ensar birer birer Medine'den çıkıp Mekke'ye gider ve Resulullah'a iman ettikten sonra ailesinin yanma dönerdi. Onun Müslüman oluşuyla büyük bir kitle de Müslüman olurdu. Böylece ensar evlerinde, dinlerini açık yaşayan Müslümanların bulunmadığı bir hane kalmadı.

[Mus'ab b. Umeyr'in Medine'ye Gelişi]

Sonra Evs ve Hazrec arasında namaz hususunda tartışma çıktı. Her ikisi de imamlığı diğer kabileye bırakmaya yanaşmıyordu. Bunun üzerine Allah Resulü, Mus'ab b. Umeyr'i bir grup Müslümanla birlikte Medine'ye gönderdi. Bu olay, Resulullah'a mektup yazıp arkadaşlarından birini kendilerine dini öğretmesi için göndermesini istemeleri üzerine gerçekleşti. Daha sonra Mus'ab b. Umeyr, Es'ad b. Zürâre'nin evine misafir oldu. Mus'ab'ı ensarın evlerine götürür ve Mus'ab oradakileri Allah'a davet eder, onlara Kur'an okutur, İslam'a giren kişilere dinî bilgiler öğretirdi. Sa'd b. Muâz ve Üseyd b. Hudayr, Mus'ab aracılığıyla Müslüman oldular. [I/96]

Bu olay şöyle oldu:

Mus'ab, Es'ad b. Zürâre ile beraber Neccâr oğullarının bahçelerinden birine gittiler. Yanlarında Müslümanlar da vardı.

Bu haber Sa'd b. Muâz'a ulaşınca ulaşınca Sa'd, Üseyd b. Hudayr'a: "Şu adama git! Eğer Es'ad b. Zürâre onun yanında olmasaydı -Es'ad'ın teyzemin oğlu olduğunu biliyorsun- senin için onun hakkından gelirdim," dedi. Üseyd b. Hudayr mızrağını aldı. Yola çıktı ve Mus'ab'ın bulunduğu yere vardı. Hakaret ederek başlarına dikildi. Mus'ab, Üseyd'e bakarken Es'ad, Mus'ab'a: "Bu Üseyd'dir. Kavminin liderlerindendir. Şeref ve değer sahibidir," dedi. Üseyd ikisinin yanma varınca sert ve hakaretamiz bir şekilde onlarla konuştu. Mus'ab b. Umeyr ona: "Oturup da dinler misin? İyi bir şey duyarsan kabul edersin. Bir şey de hoşuna gitmezse ya da sana aykırı düşerse seni mazur görürüz," dedi. Üseyd: "Haklısın," dedi ve mızrağını yere saplayıp oturdu.

[I/97] Mus'ab ona İslam'dan bahsetti ve Kur'an okudu. Üseyd: "Bu ne kadar da güzel bir söz! Sonra ona anlattı ve hakk dine girmek için şehadet getirtti. Onlara "Bu dine girdiğimde ne yapmam gerekiyor?" dedi. Mus'ab da ona: "Yıkanırsın. Elbiseni temizlersin. Hakka dair şahitlik yaparsın ve iki rekât namaz kılarsın," dedi ve Üseyd bunları yaptı.

Sonra Üseyd yola çıktı ve Abdüleşhel oğullarının yanına geldi. Mus'ab ile Es'ad ise orada beklediler. Sa'd b. Muâz, Üseyd'in geldiğini gördüğünde: "Allah adına yemin ederim ki Üseyd buradan ayrılırkenki yüz ifadesinden farklı bir ifadeyle yanınıza dönüyor," dedi. Üseyd, Sa'd'ın yanma varınca Sa'd "Ne oldu?" dedi. Üseyd "İki kişiyle görüştüm. İkisi de benimle çok nazik ve kibar konuştular. Bana, burayı terkedeceklerini söylediler. Hârise oğullarının Es'ad'in bulunduğu yeri öğrendiklerini ve Es'ad'ı öldürmek için biraraya geldiklerini haber aldım. Bunu yaparak seni aşağılamak istiyorlar. Çünkü onun senin teyze oğlun olduğunu biliyorlar. Hâlâ Es'ad'a ihtiyacın varsa yetiş!" dedi. Bunu duyan Sa'd yerinden fırlayıp Üseyd'in elindeki mızrağı kaptı ve "Es'ad'a hiçbir faydan dokunmadı ha!/ hiçbir işe yaramamışsın!" dedi.

Sonra yola çıkıp Mus'ab ile Es'ad'ın yanma vardı. Hakaret ederek başlarına dikildi. Es'ad, Sa'd'ı gördüğünde Mus'ab'a "Bu adamın, ardında bıraktığı kişilerin lideri olduğuna yemin ederim. Eğer bu sana tabi olursa kabilesinden sana muhalefet

edecek iki kişi bile çıkmaz. Belki de Allah onu, başarın için vesile kılar" demişti.

Sa'd [gelip] durunca Es'ad b. Zürâre'ye "Bu adamı, gençlerimizi ve zayıflarımızı aptal yerine koyması için mi bize getirdin? Yemin ederim ki seninle benim aramdaki akrabalık olmasaydı [I/98] senin şu adamla başbaşa kalmana müsaade etmezdim," dedi. Sa'd söyleyeceklerini bitirince Mus'ab, Sa'd'a şöyle dedi: "Oturup dinlemek ister misin? Eğer yararlı bir şey dinlersen benimsersin. Sana ters düşen bir şey olursa da seni mazur görürüz." Sa'd "Haklısın" dedi ve mızrağını toprağa saplayıp oturdu. Mus'ab, ona İslam'ı anlattı ve Kur'an okudu. Bunun üzerine Sa'd "Bu ne kadar da güzel bir şey! Bunu kabul ediyoruz ve bu uğurda sana yardım edeceğiz. Bu dine girerken ne yapıyorsunuz?" dedi. Mus'ab "Yıkanırsın. Elbiseni temizlersin. Hakka dair şahitlik yapar ve iki rekât namaz kılarsın," dedi. Sa'd bunları yaptı.

Sonra Sa'd oradan çıkıp Abdüleşhel oğullarının yanma geldi. Sa'd'ın geldiğini gördüklerinde "Vallahi Sa'd buradan ayrılırkenki yüz ifadesinden farklı bir ifadeyle yanınıza dönüyor," dediler. Sa'd yanlarına gelip durunca "Ne haberler getirdin?" diye sordular. O da: "Abdüleşhel oğulları! Hakkınızdaki fikirlerimi ve yönetimimi nasıl bilirsiniz?" dedi. Onlar da: "En doğru düşünenimizsin," dediler. Sa'd: "Siz bir olan Allah'a iman edip Muhammed'in O'nun elçisi olduğunu kabul edinceye ve Muhammed'in dinine girinceye kadar sizden herhangi bir erkek ya da kadınla konuşmak bana haram olsun," dedi. O gün akşam oluncaya kadar Abdüleşhel oğulları kabilesinden Müslüman olmayan ne bir kadın ne de bir erkek kaldı.[111]

Medine'de İlk Kılınan Cuma Namazı

İlk cuma cemaatini, Ebû Ümâme olarak bilinen Es'ad b. Zürâre topladı. Beyâza oğulları kabilesinin harresinde[112] yer [I/99] alan ve Nakîü'l-Hazimât denilen bahçede[113] kırk kişiydiler.

111 İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III. 152.

112 Arabistan yarımadasındaki bazalttan oluşan volkanik alanlara harre denir. Bu tür alanlar genellikle verimli ve sulak bölgeler olduğundan kabileler arasında taksim edilmiştir. [M]

113 Muhammed Muhammed Hasan Şurrâb, *el-Meâlimu'l-Esîre fi's-Sünne ve's-Sîre*, Dâru'l-Kalem, Dımaşk 1991, s. 290.

Çok sonraları Ka'b b. Mâlik cuma günü her ezan duyduğunda "Allah Ebû Ümâme Es'ad b. Zürâre'ye rahmet etsin," derdi.

Resulullah'ın Mi'raç Gecesindeki Yolculuğu

Şeyhe okunurken benim de hazır bulunduğum bir mecliste el-Hasen b. Süfyân eş-Şeybânî, Ahmed b. el-Müsennâ et-Temîmî ve İmrân b. Mûsâ b. Muşâci' es-Sehtiyânî bize haber verdi. Dediler ki: Hüdbe b. Hâlid el-Kaysî bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Hemmâm b. Yahyâ bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Katâde'nin Enes b. Mâlik b. Sa'saa'dan bize lafzen rivayette bulunduğuna göre Enes b. Mâlik dedi ki:

"Resulullah onlara gece yolculuğuna (*isrâ'*) çıkarıldığı geceyi anlattı ve şöyle dedi:

Ben [Kâbe'nin] *Hatim* kısmında –Ravi Resulullah'ın "Ben *Hicr*'de," demiş olabileceğini de söylüyor– uzanmışken Cebrail geldi. Buramı şurama kadar yardı [شَقَّ] ve kalbimi çıkardı. Sonra bana iman ve hikmetle dolu, altından bir teşt/leğen getirildi. Kalbimi yıkayıp yerine koydu. Daha sonra bana katırdan küçük eşekten büyük [beyaz] bir hayvan getirildi. Bir adımı, bir insanın gözünün görebildiği en uzak yere kadardı. Ona bindirildim. Cebrail beni götürdü. Böylece dünya semasına geldik ve açılmasını istedi. "Kim o?" denildi. "Cebrail!" dedi. "Yanındaki kim?" denildi. "Muhammed!" dedi. "Ona [miraç için davet/izin] gönderildi mi?" denildi. Cebrail: "Evet," dedi. "Hoş sefa gelmiş! Onun gelişi ne kadar da güzel bir geliş!" denildi ve açıldı. Buraya ulaşınca bir de baktım Âdem orada. Cebrail: "Bu senin baban Âdem'dir. Ona selam ver," dedi. Ben de ona selam verdim. Selamımı aldı ve ardından da: "Salih oğul ve salih nebi hoş geldin!" dedi. [I/100]

Sonra Cebrail beni yukarı çıkardı. Böylece ikinci semaya geldik ve açılmasını istedi. "Kim o?" denildi. "Cebrail!" dedi. "Yanındaki kim?" denildi. "Muhammed!" dedi. "Ona [miraç için davet/izin] gönderildi mi?" denildi. Cebrail: "Evet," dedi. "Hoş sefa gelmiş! Onun gelişi ne kadar da güzel bir geliş!" denildi ve açıldı. Buraya ulaşınca bir de baktım İsa ve Yahya orada –bu iki peygamber teyze çocuklarıdır–. Cebrail: "Bunlar Yahya ve İsa'dır. Onlara selam ver," dedi. Ben de selam verdim ve selamımı aldılar. Ardından da: "Salih kardeş ve salih nebi hoş geldin!" dediler.

Sonra beni üçüncü semaya çıkardı ve açılmasını istedi. "Kim o?" denildi. "Cebrail!" dedi. "Yanındaki kim?" denildi. [I/101] "Muhammed!" dedi. "Ona [miraç için davet/izin] gönderildi mi?" denildi. Cebrail: "Evet," dedi. "Hoş gelmiş! Onun gelişi ne kadar da güzel bir geliş!" denildi ve açıldı. Buraya ulaşınca bir de baktım Yusuf. Cebrail: "Bu Yusuf'tur. Ona selam ver," dedi. Ben de ona selam verdim. Selamımı aldı ve ardından da: "Salih kardeş ve salih nebi hoş geldin!" dedi.

Sonra beni dördüncü semaya çıkardı ve açılmasını istedi. "Kim o?" denildi. "Cebrail!" dedi. "Yanındaki kim?" denildi. "Muhammed!" dedi. "Ona [miraç için davet/izin] gönderildi mi?" denildi. Cebrail: "Evet," dedi. "Hoş gelmiş! Onun gelişi ne kadar da güzel bir geliş!" denildi ve açıldı. Buraya ulaşınca bir de baktım İdris. Cebrail: "Bu İdris'tir. Ona selam ver," dedi. Ben de ona selam verdim. Selamımı aldı ve ardından da: "Salih kardeş ve salih nebi hoş geldin!" dedi.

Sonra beni beşinci semaya çıkardı ve açılmasını istedi. "Kim o?" denildi. "Cebrail!" dedi. "Yanındaki kim?" denildi. "Muhammed!" dedi. "Ona [miraç için davet/izin] gönderildi mi?" denildi. Cebrail: "Evet," dedi. "Hoş gelmiş! Onun gelişi ne kadar da güzel bir geliş!" denildi ve açıldı. Buraya ulaşınca bir de baktım Harun. Cebrail: "Bu Harun'dur. Ona selam ver," dedi. Ben de ona selam verdim. Selamımı aldı ve ardından da: "Salih kardeş ve salih nebi hoş geldin!" dedi.

Sonra beni altıncı semaya çıkardı ve açılmasını istedi. "Kim o?" denildi. "Cebrail!" dedi. "Yanındaki kim?" denildi. "Muhammed!" dedi. "Ona [miraç için davet/izin] gönderildi mi?" denildi. Cebrail: "Evet," dedi. "Hoş gelmiş! Onun gelişi ne kadar da güzel bir geliş!" denildi ve açıldı. Buraya ulaşınca bir [I/102] de baktım Musa. Cebrail: "Bu Musa'dır. Ona selam ver," dedi. Ben de ona selam verdim. Selamımı aldı ve ardından da: "Salih kardeş ve salih nebi hoş geldin!" dedi. Ben geçip gidince ağladı. Cebrail: "Neden ağlıyorsun?" dedi. Musa: "Çünkü benden sonra peygamber olan bir gencin ümmetinden cennete girecekler benim ümmetimden cennete gireceklerden daha fazla," dedi.

Sonra beni yedinci semaya çıkardı ve açılmasını istedi. "Kim o?" denildi. "Cebrail!" dedi. "Yanındaki kim?" denildi. "Muhammed!" dedi. "Ona [miraç için davet/izin] gönderildi mi?" denildi. Cebrail: "Evet," dedi. "Hoş sefa gelmiş! Onun gelişi ne kadar da güzel bir geliş!" denildi ve açıldı. Buraya ulaşınca bir de baktım İbrahim. Cebrail: "Bu baban İbrahim'dir. Ona selam ver," dedi. Ben de ona selam verdim. Selamımı aldı ve ardından da: "Salih oğul ve salih nebi hoş geldin!" dedi.

Sonra Sidretü'l-Müntehâ bana gösterildi. Bir de baktım ki meyveleri, Hecer bölgesinin testileri [قلال] gibi iri ve yaprakları filin kulakları gibi büyüktü. [Cebrail] "Bu Sidretü'l-Müntehâ'dır,"[114] dedi. Resulullah sözüne devam etti: Birde baktım ki dört nehir var. İki nehir zâhir ve iki nehir bâtındı. "Cebrail! Bu ikisi nedir?" dedim. O da "Bâtınî olanlar cennettedir. Zâhirî olanlar ise Nil ve Fırat'tır," dedi. Sonra Beytülma'mûr[115] bana gösterildi. Ardından bana içki dolu bir kap, süt dolu bir kap ve bal dolu bir kap getirildi. Ben sütü aldım. Bunun üzerine Cebrail: "Bu fıtrat[ına uygun olan]dır. Sen de ümmetin de onun [fıtratın] üzerinesiniz," dedi. [I/103]

Sonra her gün için elli vakit namaz bana farz kılındı. Geri dönerken Musa'ya uğradım. Musa: "Sana ne emredildi?" dedi. "Bana her gün için elli vakit namaz emredildi," dedim. O da: "Ümmetin her gün elli vakit namaz kılamaz. Ben insanları senden daha önce gördüm ve tanıdım. İsrail oğullarıyla çok uğraştım. Rabbinin yanına geri dön! Ümmetinin sorumluluğunu azaltmasını iste!" dedi.

Bunun üzerine geri döndüm ve on vakit düşürüldü. Musa'nın yanına geri döndüm. "Sana ne emredildi?" dedi. "Bana her gün için kırk vakit namaz emredildi," dedim. O da: "Ümmetin her gün kırk vakit namaz kılamaz. Ben senden önce

114 Arapçada "son noktada bulunan sidre ağacı" anlamına gelmektedir. Kur'an'da bir yerde *sidretü'l-müntehâ* [Necm, 53/14], bir yerde yalnız *sidre* [Necm, 53/16] şeklinde geçer. *Sidr* iki ayette de [Sebe', 34/16; Vâkıa, 56/28] "ağaç" manasına gelmektedir. [M]

115 "Semada, meleklerin içinde ibadette bulunduğu ve Kâbe hizasına düştüğü rivayet edilen mabettir. Tavaf ve umre yapılan ev veya mabet" anlamına gelmektedir. Kur'an-ı Kerim'de [Tûr, 52/4] Allah'ın üzerine yemin ettiği bir mekânın adı olarak geçer. [M]

insanları gördüm ve tanıdım. İsrail oğullarıyla çok uğraştım. Rabbinin yanına geri dön! Ümmetinin sorumluluğunu azaltmasını iste!" dedi.

Bunun üzerine geri döndüm ve on vakit düşürüldü. Musa'nın yanına geri döndüm. "Sana ne emredildi?" dedi. "Bana her gün için otuz vakit namaz emredildi," dedim. O da: "Ümmetin her gün otuz vakit namaz kılamaz. Ben senden önce insanları gördüm ve tanıdım. İsrail oğullarıyla çok uğraştım. Rabbinin yanına geri dön! Ümmetinin sorumluluğunu azaltmasını iste!" dedi.

Bunun üzerine geri döndüm ve on vakit düşürüldü. Musa'nın yanma geri döndüm. "Sana ne emredildi?" dedi. "Bana her gün için yirmi vakit namaz emredildi," dedim. O da: "Ümmetin her gün yirmi vakit namaz kılamaz. Ben senden önce insanları gördüm ve tanıdım. İsrail oğullarıyla çok uğraştım. Rabbinin yanına geri dön! Ümmetinin sorumluluğunu azaltmasını iste!" dedi. Bunun üzerine geri döndüm ve bana her gün için on vakit namaz emredildi. [I/104]

Bunun üzerine Musa'nın yanma geri döndüm. "Sana ne emredildi?" dedi. "Her gün için on vakit namaz," dedim. O da: "Ümmetin her gün on vakit namaz kılamaz. Ben senden önce insanları gördüm ve tanıdım. İsrail oğullarıyla çok uğraştım. Rabbinin yanına geri dön! Ümmetinin sorumluluğunu azaltmasını iste!" dedi. Bunun üzerine geri döndüm ve her gün için beş vakit namaz emredildi.

Bunun üzerine Musa'nın yanına geri döndüm. "Sana ne emredildi?" dedi. "Her gün için beş vakit namaz," dedim. O da: "Ümmetin her gün beş vakit namaz kılamaz. Ben senden önce insanları gördüm ve tanıdım. İsrail oğullarıyla çok uğraştım. Rabbinin yanına geri dön! Ümmetinin sorumluluğunu azaltmasını iste!" dedi. Bunun üzerine "Rabbimden o kadar çok istedim ki artık utanıyorum ama razıyım ve kabul ediyorum," dedim. Geçip gittiğimde birisi [Allah namına] şöyle seslendi: "Farzımı onayladım ve kullarımın sorumluluğunu hafiflettim."[116]

116 Buhari, Fedâilü's-Sahâbe, 71.

Ebû Hâtim sözüne şöyle devam etti: Resulullah Beytülmakdis'e[117] gece yolculuğuna (*isrâ'*) çıkarıldı. Sonra da oradan semaya yükseltildi (*mi'râc*). Kendisine beş vakit namaz farz kılındı. Sonra Allah, Cebrail'i Resulullah'a imamlık yapması ve namaz vakitlerini öğretmek için Beyt'e gönderdi. Öğle olunca "Namaz kılacaklar toplansın!" diye bir ses duyuldu. İnsanlar ürperdi ve Peygamberlerinin çevresine toplandılar. Daha sonra güneş bir sandalet boyu kaydığında [Cebrail] onlara namaz [ı/105] kıldırdı. Cebrail, Muhammed'e imamlık yapıyor; Muhammed ise insanlara imamlık yapıyordu.

Sonra her şeyin gölgesi kendi kadar olunca [Cebrail] ona ikindiyi kıldırdı. Sonra oruçlunun iftar ettiği zaman olunca ona akşamı kıldırdı. Sonra ufuk kızıllığı kaybolunca ona yatsıyı kıldırdı. Sonra oruçlunun bir şey yemesi ve içmesi haram olan vakit olunca ona sabah namazını kıldırdı.

Ertesi gün her şeyin gölgesi kendi kadar olunca [Cebrail] ona öğleyi kıldırdı. Sonra her şeyin gölgesi kendisinin iki katı kadar olunca ona ikindiyi kıldırdı. Sonra oruçlunun iftar ettiği vakit girince ona akşamı kıldırdı. Sonra gecenin üçte biri geçince ona yatsıyı kıldırdı. Sonra ortalık aydınlanmaya başlarken ona sabah namazını kıldırdı. Daha sonra Cebrail, Muhammed'e döndü ve "Muhammed! Senin ve senden önceki [ı/106] peygamberlerin [namaz] vakti, bu iki vakitler arasıdır," dedi.

Ensarın İkinci Akabe'de Resulullah'a Biatı

Saymara kentinde şeyhe okunurken benim de hazır bulunduğum bir mecliste Muhammed b. Sâlih et-Taberî bize haber verdi. Dedi ki: Ebû Kureyb bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: İdrîs; Yahyâ b. Sa'îd el-Ensârî, Ubeydullâh b. Amr ve Muhammed b. İshâk'tan, onlar da Ubâde b. el-Velîd b. Ubâde b. Sâmit'ten, Ubâde de babasından, babası da dedesi Ubâde b. Sâmit'ten bize lafzen aktardığına göre Ubâde b. Sâmit şöyle dedi:

"Zorlukta da rahatlıkta da sıkıntıda da ferahlıkta da emirlerini dinleyeceğimize, başımıza tayin edeceği kişilere itaat edeceğimize, [atayacağı] yöneticinin hükümranlığını tartışmaya açmayacağımıza, nerede olursak olalım hakkı söyleye-

117 "Mukaddes ev" anlamına gelen kelime Mescid-i Aksâ'dır. Daha sonraları bu isim kentin adı olmuş ve aynı kökten türemiş olan ve kutsallık anlamı taşıyan Kudüs ismi şehrin tamamı için kullanılmıştır. |M|

ceğimize, Allah'ın dini konusunda hiçbir kınayıcının eleştirisinden çekinmeyeceğimize dair Resulullah'a biat ettik."[118]

Ebû Hâtim şöyle dedi: "Ensarın ertesi yıl Mekke'de Resulullah ile görüşeceklerine dair sözleştikleri bir sonraki yıl gelince Medine'de şirk mensubu kabilelerinin dininden ayrılan ensardan yetmiş adam yola çıktı. Zülhuleyfe'ye vardıklarında [I/107] ensarın büyüklerinden olan el-Berâ b. Ma'rûr b. Sahr b. Hansâ: "Benim aklıma bir şey geldi. Ama sizin beni onaylayıp onaylamayacağınızı bilmiyorum. Ben [namaz kılarken Beytü'l-Makdis'e dönerek] şu binayı [Kâbe'yi] arkamda bırakmak istemiyorum. Ben Kâbe'ye doğru namaz kılmak istiyorum," dedi. Onlar da: "Vallahi bu uygun bir fikir değil. Kıbleden başka bir yöne dönerek namaz kılmamız yakışık almaz," dediler ve oraya [Kâbe'ye] dönerek namaz kılmayı reddettiler. Güneş batınca el-Berâ, Kâbe'ye doğru namaz kıldı; arkadaşları ise Şam'a yönelerek kıldılar. Derken Mekke'ye geldiler. el-Berâ b. Ma'rûr, Ka'b b. Mâlik'e: "Yeğenim! Bu yolculuk sırasında yaptığım davranış kafama takıldı. Gel Resulullah'a gidelim ki ona yaptığımı davranışı[n doğruluğunu ya da yanlışlığını] sorayım," dedi.

Resulullah'ı tanımıyorlardı. Sadece Abbâs b. Abdülmuttalib'i tanıyorlardı. Çünkü Abbâs, ticaret için Medine'ye zaman [I/108] zaman gelirdi. Yola çıkıp Mekke'de Resulullah'ı sormaya başladılar. Derken Bethâ'da vardıklarında bir adama Resulullah'ı sordular. Bunun üzerine adam: "Onu tanıyor musunuz?" dedi. "Hayır!" dediler. Adam: "Abbâs b. Abdülmuttalib'i tanıyor musunuz?" dedi. "Evet," dediler. "Mescide girdiğinizde Abbâs'la beraber oturan adama bakın. Aradığınız kişi odur. Daha şimdi yanından ayrıldım," dedi.

Yola çıktılar. Derken geldiler ve ikisine [Abbâs'a ve Resulullah'a] selam verdiler. Ardından oturdular. Resulullah Abbâs'a: "Bu iki adamı tanıyor musun?" dedi. "Evet! Bu el-Berâ b. Ma'rûr ve şu da Ka'b b. Mâlik," dedi.

el-Berâ, Resulullah'a şöyle dedi: "Ey Allah'ın Elçisi! Bu yolculuğum sırasında bir şey yaptım. Ama bu konuda içimde bir

118 Buhârî, Fiten, 2; Müslim, İmâre, 8.

şüphe kaldı. Bu konunun hükmünü bana söyle. Ben şu binayı [Kâbe'yi] arkama alarak başka bir yöne doğru namaz kılmayı uygun görmedim. Kâbe'ye yönelip namaz kıldım. Arkadaşlarım beni kınadılar ve benden farklı davrandılar." Bunun üzerine Resulullah: "Ben hâlâ aynı kıble üzerineyim. Sen de aynı kıble üzere sabretseydin," dedi ve başka bir şey söylemedi.

Sonra Mina'ya doğru yola çıktılar. Teşrik günlerinin[119] ortasında [ı/109] bir gece Resulullah'la Akabe'de buluşmak üzere sözleştiler. Gece yarısı yola çıktılar. Kervanlarından sızarak ayrıldılar. Müşrik olan kavimlerinden bu durumu gizli tutuyorlardı.

Akabe yanında bir araya geldiklerinde Resulullah, amcası Abbâs ile beraber geldi. İlk konuşan kişi Abbâs'tı ve "Hazrecliler! Muhammed, kentinde ve aşiretinde koruma altındadır. Onun hakkında bizimle aynı fikirde olmayan kişilerden onu koruduk. Ancak o, sizinle kalmak istiyor. Eğer kendisine vadettiğinizi tam olarak yerine getireceğinize inanıyorsanız siz ve ona sunmak için getirdiğiniz [teklifle] baş başasınız. [Kararı o versin!] Eğer onunla ilgili olarak kendi canınızdan herhangi bir endişeniz varsa hemen şimdi onu bırakın. Çünkü o, [burada] izzet içinde ve koruma altındadır," dedi.

Onlar: "Söylediklerini dinledik," dediler. Sonra Resulullah konuştu ve onlara Kur'an okudu. Onları Allah'a çağırdı. Onlar da iman ettiler ve Resulullah'ı tasdik ettiler. Sonra el-Berâ b. Ma'rûr, Resulullah'ın elini tutarak: "Biz biat ettik," dedi. Bunun üzerine Resulullah: "Zorlukta da rahatlıkta da emirlerimi dinleyeceğinize, sıkıntıda da ferahlıkta da Allah yolunda har- [ı/110] cayacağınıza, iyiliği yayıp kötülüğü engelleyeceğinize, Allah'ın dini konusunda hiçbir kınayıcının kınamasından çekinmeyeceğinize, bana yardım edeceğinize, kendinizi, hanımlarınızı ve oğullarınızı koruduğunuz gibi beni de koruyacağınıza dair biatinizi kabul ettim. Bunları yaparsanız cennet sizindir," dedi ve bu hususlar üzere ona biat ettiler.

Sonra ensardan kendisine Abbâs b. Ubâde b. Nadle denilen birisi: "Ensar! Bu adama nasıl bir şeyle biat ettiğinizi biliyor musunuz? Siz ona siyah tenli [olsun ya da] kırmızı tenli [ol-

119 Kurban bayramının son üç günü. [M]

sun] her insanla savaşmak üzere biat ettiniz. Ona söz verdiğinizi tam olarak yerine getireceğinize inanıyorsanız bu dünyanın da ahiretin de en hayırlı işidir," dedi.

Ebü'l-Heysem b. et-Teyyihân "Ey Allah'ın Elçisi! Bizimle kabilemiz arasında akrabalık bağı var. Senin için onu koparacağız. Ne dersin? Biz sana biat edip de Allah seni galip kıldığında tekrar kabilene dönüp bizi geride bırakır mısın?" dedi. Bunu [I/111] üzerine Resulullah güldü ve "Kana kan! Yıkıma yıkım![120] Ben sizdenim; siz de bendensiniz. Barıştıklarınızla barışır; savaştıklarınızla da savaşırım," dedi.

Sonra Resulullah onlara: "Aranızdan Havarilerin İsa'nın görevini yerine getirdiği gibi benim kefilim olarak kabilelerine gidecek on iki temsilci gönderin," dedi. Es'ad b. Zürâre: "Evet Ey Allah'ın Elçisi!" dedi. Bunun üzerine Resulullah: "Sen de kendi kabilenin temsilcisisin," dedi. Es'ed: "Evet," dedi. Sonra Resulullah onlardan on iki temsilci seçti."[121]

Mâlik b. Neccâr oğullarının temsilcisi [1] Ebû Ümâme Es'ad b. Zürâre b. Udeys b. Ubeyd b. Sa'lebe b. Ganem b. Mâlik b. en-Neccâr'dır. Seleme oğullarının temsilcisi [2] el-Berâ b. Ma'rûr ile [3] Ebû Câbir b. Abdullah olarak bilinen Abdullah b. Amr b. Harâm'dır.

Sâ'ide oğullarının temsilcisi [4] Münzir b. Amr b. Huneys ile [5] Sa'd b. Ubâde b. Düleym'dir.

Zürayk b. Âmir oğullarının temsilcisi [6] Râfi' b. Mâlik b. el-Aclân'dır.

Hâris b. el-Hazrec oğullarının temsilcisi [7] Abdullah b. Revâha b. Mâlik ile [8] Sa'd b. er-Rebî' b. Amr'dır.

[Avf b. el-Hazrec oğulları] kafilelerinin temsilcisi [9] Ubâde b. es-Sâmit b. Kays'tır.

Abdüleşhel oğullarının temsilcisi [10] Üseyd b. Hudayr b. [I/112] Simâk ile [11] Ebü'l-Heysem b. et-Teyyihân'dır.

120 Benim kanımın hesabı size, sizin kanınızın hesabı bana sorulacak. Sizin evleriniz yıkılınca benimki de yıkılacak. Benimki yıkılırken sizinki de yıkılacak. Kendimi sizden ayırmayacağım. [M]

121 Ahmed b. Hanbel, II, 339.

Amr b. Avf oğullarının temsilcisi [12] Sa'd b. Hayseme b. el-Hâris'tir.

Abbâs b. Ubâde b. Nadle şöyle dedi: "Ey Allah'ın Elçisi! Vallahi eğer dilersen yarın Mina halkına kılıçlarımızla baskın yaparız." Bunun üzerine Resulullah: "Böyle bir emir almadım. Kervanlarınıza dönünüz!" dedi. Daha sonra yetmiş kişi olarak kervanlarına döndüler.

Sabah olduğunda Kureyşliler şafak vakti geldiler ve "Hazrecliler! Sizinle ilgili bize bir haber ulaştı. Doğru mu yanlış mı bilmiyoruz. [Muhammed'e taraf olup bizimle savaşmayı göze almışsınız. Arap kabileleriyle] aramızda savaşın çıkması durumunda sizden daha fazla bizi kızdıracak başka bir kabile yoktur. Kabilelerindeki müşrikler Allah adına yemin edip "Hiçbir şey bilmiyoruz ve hiçbir şey yapmadık," demeye başladılar. Kureyşliler de inandı.

Ka'b b. Mâlik şöyle diyor: "[Konuyu değiştirerek dikkat dağıtmak için] Abdullah b. Amr b. Harâm'a baktım ve 'Ebû Câbir! Sen yaşlılarımızdan ve liderlerimizden birisin. Bana da -Hâris b. Hişâm'ı kastederek- şu gencin [yeni aldığı] sandaletlerine benzer bir çift sandalet almaz mısın?' dedim. Hâris bunu [ı/113] duyunca sandaleti çıkardı ve ikisini de ona fırlattı ve 'Giy şunları!' dedi." Ka'b sözüne devamla şöyle dedi: "Sonra da 'Vallahi şansım yaver gitti.[122] Yemin ederim ki eğer [uğurum] doğruysa onu/sandaleti [bir şeye] asacağım,' dedi."[123]

Daha sonra ensar Medine'ye, Resulullah da Mekke'ye döndü. Bu biat, Peygamber'in Medine'ye hicretinden üç ay önce zilhicce ayında gerçekleşti.

[Dârünnedve]

Kureyş, bir grubun Resulullah'la ahitleştiğini öğrenince ve ensardan ona bağlananları[n sayısını] görünce her kabile-

122 Bazı kaynaklarda أبا صالح ifadesi yer alsa da olayda adı geçenlerden Ebû Sâlih künyesi taşıyan herhangi bir kişiye rastlamak mümkün değildir. Bu tahkik hatası olmuş olabilir. [M]

123 Parantez arası ifadeler çeşitli kaynaklardan yararlanılarak eklenmiştir. Ebû Abdillah Muhammed b. İshâk [ö. H 272], *Ahbâru Mekke fî Kadîmi'd-Dehr ve Hadisih*, thk. Abdulmelîk Abdullah, Dâru Hızr, Beyrut 1414, IV. 215. [M]

nin önde gelenlerinden oluşan bir grup, Resulullah hakkında nasıl bir tedbir alacaklarını görüşmek üzere Dârünnedve'de [Kent Kurul Binası] toplandılar. İblis yanlarına yaşlı bir insan şeklinde göründü. Onu görünce "Kimsin sen?" dediler. "Necid halkından birisiyim. Niçin toplandığınızı duydum. Aranıza katılmak istedim. Bir fikrim ya da tavsiyem olursa asla sizden esirgemem," dedi. "Olur," dediler. Sonra İblis: "Bu adamın [Resulullah'ın] durumunu değerlendiriniz!" dedi.

Gruptakilerden birisi: "Onu bağlayarak tutuklayın. Kendinden önceki şairlerin de başına geldiği gibi tükenip ölünceye kadar gözaltında tutun. Çünkü onun da diğer şairlerden bir farkı yok," dedi. Necidli adam: "Bu iyi bir fikir değil! Onu hapishaneden çıkarırlar ve çok kısa bir sürede de üzerinize atılırlar ve aranızdan çekip alırlar. Sonra da kentten çıkmayacağı [I/114] garantisi vermem. Başka bir şey düşünün," dedi.

Başka birisi: "Aranızdan çıkarıp sürgün edin. O bu kentten giderse bize çektirdiği eziyet ve yaptığı kötülük ortadan kalkar. Sonra da yaptığı tahrifatı aranızda düzeltirsiniz. Onu kendi durumuyla baş başa bırakırsınız," dedi. Necidli adam: "Bu iyi bir fikir değil! Nasıl güzel konuştuğunu, cümlelerinin tatlılığını, nasıl açık ifadeler kullandığını görmediniz mi? Sözleriyle gönülleri kendine bağlıyor. Böyle yaparsanız daha da yayılır. Sonra da hiçbir kabileye gitmeyeceği ve onların da getirdiği dini kabul etmeyecekleri garantisini vermem. Sonra onları üzerinize salar. Hatta yönetiminizi elinizden alır ve sizi bu kentten çıkarır. Liderlerinizi de öldürür. Başka bir çare düşünün," dedi.

Ebû Cehil: "Vallahi size bir öneride bulunacağım. Şimdiye kadar aklınıza geldiğini de görmedim," dedi. "Nedir?" dediler. "Her kabileden bir genç alacağız. Sonra da onlara keskin bir kılıç vereceğiz. Tek bir katil vurmuş gibi [hep beraber] onu öldürecekler. Böyle yaparlarsa tüm kabileler [Muhammed'in] kanına girmiş olacak. Hâşim oğullarının da bütün Kureyş kabileleriyle savaşabileceğini sanmam. Kanını isteyecek olurlarsa diyete razı olurlar. Böylece ondan kurtuluruz. Sonra da [I/115] meseleyi aranızda düzeltirsiniz ve atalarınızın dinine göre ya-

şadığınız şekilde saltanatınız da sizde kalır," dedi. Necidli: "Bu gencin söylediği en isabetli fikirdir. Bundan başka bir çözüm yoktur," dedi ve bu görüş üzere ortak karar aldılar.[124]

Cebrail, Resulullah'ın yanına geldi ve her zaman uyuduğu yerde geceyi geçirmemesini emretti. Ona kabilenin tertiplediği tuzağı haber verdi. Bunun üzerine Peygamber, Ali'ye emir verdi. Ali, Resulullah'a ait *Hadram* yapımı kırmızı bir abaya büründü ve uyuduğu yere yattı. Kureyşliler Resulullah'ın kapısının önünde toplandılar. Onu gözetliyorlardı. Resulullah, elinde bir avuç toprakla evden çıktı ve toprağı onların üzerine doğru attı. Allah onların Resulullah'ı görmesini engelledi. Kapısını gözetleyerek geceyi geçirdiler. Peygamber ise ihtiyaçlarını tamamlamak için çıktı/gitti.

Bir kişi evinden çıkıp yanlarına geldi ve "Hayırdır?" dedi. "Muhammed'i bekliyoruz," dediler. Adam: "Karşınıza çıktı ya!" [ı/116] dedi. Umutsuzca ayrıldılar. Her birisi [üzüntüden] üstüne başına kum saçıyordu.

Ebû Bekir es-Sıddîk: "إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ"[125] Peygamberlerini kentten kovdular. Kesinlikle ama kesinlikle helak olacaklar," dedi ve bunun üzerine "أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ"[126] ayeti indi. Allah Peygamber'e sıcak savaş [kıtal] emri verdi ve cihadı farz kıldı. Bu ayet, sıcak savaş/*kıtal* ile ilgili ilk inen ayettir.

Sonra Allah, Elçi'sine Yesrib'e göç etmesi emri verdi.

Resulullah'ın Yesrib'e Göçü [Hicret]

Şeyhe okunurken benim de hazır bulunduğum bir mecliste Muhammed b. el-Hasan b. Kuteybe el-Lahmî bize haber verdi. Dedi ki: İbn Ebi's-Sirrî [el-Askalânî] bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Abdurrezzâk bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Ma'mer, Zührî'den bize lafzen rivayette bulunduğuna göre Zührî dedi ki: Şeyhe okunurken benim de hazır bulunduğum bir mecliste Urve b. ez-Zübeyr, Âişe'nin şöyle dediğini haber verdi:

124 Tefsirlerde Enfâl, 8/39. ayetinin yorumlanması sırasında bu olaya yer verilmektedir. [M]
125 "Allah'tan geldik ve yine O'na döneceğiz." Bakara 2/156.
126 "Kendilerine savaş açılan Müslümanlara, zulme uğradıkları için savaş izni verildi. Allah'ın Müslümanları kazandırmaya gücü yeter." Hac, 22/39.

"Resulullah: "Rüyamda göç edeceğiniz yer bana gösterildi. [Hurma ağaçları bakımından] bereketli ve [siyah kayaların olduğu] iki volkanik lav akıntısı arasındadır," dedi."[127] [I/117]

Resulullah hicretten bahsedince Müslümanlar Mekke'den Medine'ye göç etmeye başladı ve daha sonra Müslümanlardan Habeşistan'a göç etmiş olanların bir kısmı da Medine'ye hicret etti. Ebû Bekir hicret için hazırlanınca Resulullah: "Sen bilirsin. Ama ben izin verilmesini bekliyorum," dedi. Ebû Bekir: "Anam babam sana feda olsun! İzin mi bekliyorsun?" dedi. "Evet," dedi. Ebû Bekir eşlik etmek için Resulullah ile beraber kaldı. Sahip olduğu iki deveyi besiye aldı ve dört ay boyunca sırtlarına hiçbir şey yüklemedi.

Âişe şöyle dedi: "Bir gün biz, öğle sıcağında evde otururken birisi babama: "İşte Resulullah! Başını örtmüş geliyor," dedi. Daha önceden bize o saatte geldiği hiç olmamıştı. Ebû Bekir: "Anam babam ona feda olsun! Bu saatte geldiğine göre mutlaka önemli bir iş var," dedi. Âişe sözüne şöyle devam etti: Derken Resulullah geldi ve içeri girmek için izin istedi. İzin verildi ve içeri girdi. Resulullah Ebû Bekir'e: "Yanındaki kişileri dışarı çıkar!" dedi. Ebû Bekir: "Onlar senin ailendendir [güvenebilirsin.] Anam babam sana feda olsun!" dedi. Resulullah: [I/118] "Durum şu ki hicret için bana izin verildi," dedi. Ebû Bekir: "Anam babam sana feda olsun! İkimiz beraber!" dedi. Resulullah: "Evet," dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir: "Anam babam sana feda olsun! Şu iki devemden birini al!" dedi. Resulullah: "Parasıyla ama!" dedi. Âişe sözüne şöyle devam etti: "İkisini de en güzel şekilde hazırladık. İkisi için deriden bir torbaya azık koyduk. Esmâ bint Ebî Bekir kuşağını kesti. Torbayı onunla bağladı. Bundan dolayı *Zâtünnitâkayn* [iki kuşaklı] olarak anıldı. Resulullah ve Ebû Bekir Sevr adı verilen dağdaki mağaraya ulaştılar ve orada üç gece kaldılar."

Ebû Hâtim şöyle dedi: "Allah, Elçi'sinin göç/hicret etmesini emredince Resulullah, Dîl oğullarından –Bu kabile, Adî oğul- [I/119] larındandır– çok usta bir rehber[128] kiraladı. Bu adam, Âs b.

127 Parantez içi ifadeler Zührî'nin müdrec ifadeleridir. Buhârî, Fezâilu's-Sahâbe 66; 74.

128 Abdullah b. Uraykıt. [M]

Vâil es-Sehmî'nin ailesiyle dostluk ittifakı yapmıştı.[129] Kureyş kâfirlerinin dini üzereydi. Ona itimat ettiler ve iki deveyi ona teslim ettiler. Üç gün sonra Sevr mağarasında buluşmak üzere sözleştiler.

Resulullah ve Ebû Bekir yola çıktılar. Sevr dağındaki mağaraya geldiler. Oraya gizlendiler. Müşrikler, onları bulmak için yola çıktı. Derken dağa ulaştılar ve mağaraya yaklaştılar. Bunun üzerine Ebû Bekir: "Ey Allah'ın Elçisi! Bunlardan birisi ayağının önüne baksa bizi görür," dedi. Resulullah ise: "Ebû Bekir! İki kişi olup da üçüncülerinin Allah olduğu kimseleri ne zannettin?" dedi. Allah, [müşriklerin] gözlerinin Peygamber'i görmesini engelledi. Umutlarını kesince geri döndüler.

[I/120] Resulullah ve Ebû Bekir mağarada üç gece kaldılar. Abdullah b. Ebî Bekir gece yanlarında kalırdı. Abdullah güvenilir, zeki bir gençti. Gece başladığında yanlarından gizlice ayrılıyor; Mekke'de gecelemiş gibi sabah tekrar Mekke'de oluyordu. Alabildiği herhangi bir bilgiyi çok iyi ezberliyor gece karardığında ikisine getiriyordu.

Ebû Bekir'in kölesi Âmir b. Füheyre, süt veren bir grup koyunu onlar için güdüyordu. Yatsının bir vakti geçince onlara geri getiriyordu. Rahat bir gece geçiriyorlardı. Üç gece boyunca böyle yaptı.

Resulullah üç gün sonra yola çıktı.[130] Beraberinde Ebû Bekir, Âmir b. Füheyre ve rehber vardı. Rehber onları sahil yoluna götürdü. Geceyi gizlenerek geçirdiler. Sonra açığa çıktılar. Ebû Bekir gözleriyle etrafı tarayarak saklanabilecekleri bir gölgelik olup olmadığına baktı. Bir kaya gördüler ve oraya ulaştılar. Gölgesinin [güneşin henüz değmediği] kalan kısmına vardılar. Ebû Bekir gölgeliği Peygamber'in yerleşmesi için düzenledi ve sonra "Uzan Allah'ın Elçisi!" dedi. Resulullah uzandı.

129 Metinde geçen غمس حلفا Cahiliye döneminde bir antlaşma yapılırken ellerin kül, kan ya da güzel kokulu bir şeyin bulunduğu bir yere koymalarını ifade eder. [M]

130 Rehber Mekke'den çıkıp mağaraya gidene kadar yanlarında değildi. Çünkü Hz. Ebû Bekir, hicret için önceden hazırladığı iki deveyi kılavuza vermiş ve üç gün sonra Sevr dağının eteğinde buluşmak üzere onunla sözleşmişti. Ahmet Önkal, "Hicret", *DİA*, XVII. 458-462. [M]

Sonra Ebû Bekir çıkıp bir şey isteyebileceği bir kişinin olup olmadığına bakmak için etrafa bakındı. Sürüsünü kayaya doğ- [I/121] ru getiren bir çoban gördü. O da kendileri gibi kayanın gölgesine girmek için geliyormuş. Ebû Bekir ona: "Sen kimin çobanısın?" dedi. Çocuk Kureyşli birinin adını söyleyerek "Falan kişinin!" dedi. Ebû Bekir onu tanıdı ve "Süt veren bir koyunun var mı?" dedi. "Evet," dedi. Ebû Bekir: "Bana verecek sütün var mı?" dedi. "Evet," dedi ve koyunları arasından bir keçiyi yakaladı. Keçinin [memesi] üzerindeki tozları silkelemesini söyledi. Daha sonra [sağdıklarında] keçi, kuzulamış bir koyun gibi süt verdi. Yanında Resulullah'a ait deri bir kırba ve kırbanın ağzında da bir parça bez vardı. Sütün alt kısmının serin olması için sütü[n üzerine su] akıttı ve ardından da kırbayı doldurdu. Sütü Resulullah'a getirdi. O sırada Resulullah uyanmıştı. "Ey Allah'ın Elçisi! Buyur iç," dedi. Peygamber içtikten sonra Ebû Bekir içti. Ardından "Ey Allah'ın Elçisi! Adam[131] geldi!" dedi. Resulullah ise: "Endişelenme!" dedi. Çünkü Kureyş onları arıyordu."

Sürâka b. Mâlik b. Cü'şüm [ö. 78/697] şöyle anlatıyor: "Kureyşli kâfirlerin elçileri bize geldiler. Resulullah'ı ve Ebû Be- [I/122] kir'i ölü ya da esir olarak getirene her biri için bir diyet [ödül] verecekler." Sürâka sözüne şöyle devam etti: "Ben kabilemizin –Müdlic kabilesi– meclislerinden birinde otururken bir adam bana yöneldi ve 'Sürâka! Az önce sahilde karartılar gördüm. Sanırım Muhammed ve arkadaşları!' dedi." Sürâka sözüne şöyle devam etti: "Onlar olduğunu anladım ama 'Onlar değildir. Sen falan falan kişileri görmüşsün. Gözümüzün önünden geçtiler,' dedim. Sonra oturduğum yerde bir süre daha geçirdim. Ardından kalkıp eve gittim. Cariyeme atımı tepenin arkasından götürmesi ve ben gelene kadar atı tutması talimatını verdim. Mızrağımı aldım ve evin arkasından çıkardım. [Görünmemesi için] mızrağın ucunu yerde sürüdüm. Derken atımın yanına ulaştım. Atıma binip hızla sürdüm. Beni dörtnala götürdü ve onlara yaklaştım. Atım ürktü ve yere kapaklandım. Kalktım ve elimi sadağıma uzattım. Sadaktan okları çıkardım. Üzerinde "Evet" ya da "Hayır" yazılı okun çıkması için şans

131 Sürâka b. Mâlik [M]

oklarından birini çektim. İstemediğim sonuç [olan hayır yazılı ok] çıktı. Atıma bindim ve şans oklarına aykırı davrandım. Yaklaştım. Hatta Resulullah'ın Kur'an okuyuşunu duyuyordum. Resulullah dönüp bana bakmıyordu. Ebû Bekir ise dönüp dönüp bakıyordu. Atımın ön ayağı dizlerine kadar kuma battı. Yere kapaklandım. Attan uzaklaşıp kalktım. İki ayağı da çıkmıyordu. Ayağa kalktığımda gökyüzünde duman gibi yayılmış bir toz gördüm. Şans oklarından üzerinde "Evet" ya da "Hayır" yazılı okun çıkması için şans oku çektim. İstemediğim sonuç [olan hayır yazılı ok] çıktı. Onlardan teslim olmak için mal ve can güvencesi istedim. Bunun üzerine durdular. Atıma binip yanlarına geldim. Yoldaki engellenme konusunda başıma gelenden, Resullah'ın davasının galip geleceğini anladım." [I/123]

"Sonra da 'Kabilen senin başına ödül koydu,' dedim ve insanların onlar hakkında yapmayı planladıklarını anlattım. Yiyecek ve eşya verdim/teklif ettim ancak bir şey almadılar. Benden hiçbir şey de istemediler. Sadece 'Bizi gördüğünü saklı tut,' dediler. Resulullah'ın benim hakkımda eman sağlayacak [aramızda barış antlaşması olduğuna dair bir] *muvâdea* yazmasını istedim. Saf ve ince bir deri üzerine yazdı." Sürâka: "Vallahi ardımdan sizi yakalamak isteyenlerin sizi görmemelerini sağlayacağım. İşte sadağım! İçinden bir ok al. Falan yerdeki deve ve koyun sürülerimin yanından geçeceksiniz; işinizi görecek olanları alın!" dedi. Bunun üzerine Resulullah: "Develerine de koyunlarına da ihtiyacımız yok," dedi." Sonra Sürâka arkadaşlarının yanma döndü. Resulullah ise yoluna devam etti.[132]

Yolda ez-Zübeyr b. el-Avvâm [ö. 36/656] ve bir grup Müslümanla karşılaştı. Tüccar olup Şam'dan geliyorlardı. Zübeyr, Resulullah'a ve Ebû Bekir'e beyaz renkli elbiseler hediye etti.[133]

Yola devam ettikten sonra Huzâa kabilesinden bir kadın olan Ümmü Ma'bed'in çadırına vardılar.[134] Genç kızlar gibi [I/124]

132 Buhârî, Menâkıb 25; Müslim, ez-Zühd ve'r-Rekâik 53.
133 Hâkim, *Müstedrek*, III. 12.
134 Sonraları bu olaya ithafen "Haymetü Ümmü Ma'bed" olarak adlandırılan yer, Mekke'den yaklaşık 120 km. uzaklıktadır. [M]

örtünemeyecek kadar yaşlı ve erkeklerin kendisine danıştığı dirayetli bir kadındı. Çadırının önünde yere çömelir; [geçenlere] su ve yiyecek verirdi. Ondan hurma [ve et] satın almak istediler. Ama hiçbir şeyi yoktu. Çünkü kabile kıtlık çekiyordu. Resulullah çadırının köşesinde duran keçiye bakarak: "Ümmü Ma'bed! Bu keçi de ne?" dedi. "Bîtab düştüğü için sürüyle gidemedi" dedi. Bunun üzerine Resulullah: "Sütü var mı?" dedi. "Süt vermekten de âciz!" dedi. "Süt sağmama izin verir misin?" dedi. "Anam babam sana feda olsun. Tabi ki! Sütü varsa sağ!" dedi. Resulullah keçiyi istedi. "Bismillah" diyerek elini memesine sürdü: "Allah'ım! Bu kadının keçisine bereket ver!" dedi. Keçi apışlarını açtı; süt geldi ve aktı. Ardından kadından bir kap istedi. Kafiledeki herkes doydu. Şarıl şarıl süt aktı hatta üstünü köpük kapladı. Kadına da süt verdi. O da doyana kadar içti. Arkadaşlarına da verdi. Onlar da doyana kadar içtiler. Son fertleri de içti. İşte o zaman Resulullah: "Bir gruba ikram eden, en son kendisi içer," dedi. Hepsi defalarca içtiler. İyice doydular. Sonra Resulullah ikinci kez sil baştan kaba süt sağ- [I/125] dı. Bu sütü kadının yanında bıraktı ve kadının yanından ayrılıp yola düştüler. Çok geçmeden kocası Ebû Ma'bed kendisine ait, kemiklerinde ilik yok denecek kadar az, kemikleri zayıf, çelimsiz yürüyen keçi sürüsüyle geldi. Sütü görünce şaşırdı ve "Keçimiz gebelik geçirmediği ve sağmal hayvanımız olmamasına rağmen bu sütü de nereden buldun?" dedi. Ümmü Ma'bed: "Yemin ederim ki çok bereketli bir adam bize uğradı. Konuşması şöyle şöyleydi," dedi. Kocası: "Vallahi bu, Kureyş'in yakalamak için ardına düştüğü kişi! Ümmü Ma'bed! Onu bana tarif et!" dedi.

Ümmü Ma'bed şöyle dedi: "Bir adam gördüm. Parlak ve güzel yüzlü, güzel ahlaklıydı. Göbekli değildi. Kafası [vücuduna oranla] küçük değildi. Fidan boyluydu. Cüsseliydi. Yakışıklıydı. Gözleri kapkaraydı. Kaş ve kirpikleri sıktı. Tok sesliydi. [I/126] Göz siyahı tam siyah; beyazı ise bembeyazdı. Gözleri sürmeliydi. İnce ve uzun kaşlıydı. Kaşları bitişik değildi.[135] Saçları kapkaraydı. Boynu uzundu. Sakalı sıktı. Sustuğunda üzerinde bir heybet olurdu. Konuştuğunda elini kaldırır ya da başını

135 Tahkikli metinde yer alan [illegible] ifadesinin [illegible] olması gerekir. [M]

doğrultur ve akıcı konuşurdu. Kelimeleri, yukarıdan aşağı dökülen bir ipe dizilmiş kıymetli taşlar gibi [tane tane]ydi. Konuşması tatlıydı. Ne az konuşurdu ne de çok. Uzaktan arasında bulunduğu insanların en göz alıcısı ve en güzeli; yakından ise en tatlısı ve iyisiydi. Orta boyluydu. İnsanları rahatsız edecek kadar uzun değildi. Gören kısa da diyemezdi. Ağacın iki dalı [olan Ebû Bekir ve Âmir b. Füheyre'nin] arasında en güzel dalı gibiydi. Üçünden görüntüsü en alıcı olanı; en saygı göreniydi. Yol arkadaşlarının çevresini sardığı bir liderdi. [I/127] Konuşursa dinlerlerdi. Bir emir verse talimatına koşarlardı. Hizmet edilen biriydi. İtaat edilen biriydi. Asık suratlı ve çatık kaşlı değildi. Dar görüşlü de değildi."

Bunun üzerine kocası Ebû Ma'bed: "Vallahi bu, hadiseleri bize anlatılan Kureyşlidir. Denk gelseydim ona arkadaşlık yapmak isterdim. Vallahi imkânım olursa dediğimi de yapacağım," dedi.

Mekke'de herkesin işittiği ama kimin söylediğini bilmedikleri yüksek bir ses duydular. [Şair] şöyle diyordu:

"İnsanların Rabbi olan Allah, en güzel mükâfatı,
Versin; Ümmü Ma'bed'in çadırına giren iki dosta!
İyiliğin misafirleriydi ikisi; iyiliğin yoldaşı;
Ve kurtuluşa erer Muhammed'in yoldaşı!
Kusay ailesi! Allah onun yaptıklarını sizden gizlemedi;
Ceza görmeyeceksiniz ve şerefli olacaksınız.
Keçisini ve kabını sorun; Kız kardeşinize;
Keçiyi sorarsanız şahitlik edecektir size!
Gebe kalmayan bir keçiyi kadından istedi de;
Doldu keçinin memesi; ayan beyan köpüklü sütle!
İçtiklerine bedel, bir kap süt bıraktı kadına;
Sonra tekrar sağdı membaından kalanlarına."

Bu şaire Hassân b. Sâbit [ö. 60/680] şöyle icabet etti:

"Nebisini yitiren bir toplumun hüsranı haktır vallahi;
[I/128] *Resulüne sabah erkenden giden mesuttur [vallahi].*
[Kureyş'in] yanından geçti; akıllar dumûr;
Götürdü Ka'b oğullarına, tecdîd-i nûr.
Nasıl müsavi olur? Yolunu kaybetmiş âmâların dalaleti;
Öte yanda yol göstericiye uyan mühtedilerin hidayeti!

Bir nebi ki: etrafında görmediklerini görür nâsın;
Her göründüğünde de okur kitabını; Allah'ın!
Gaipten bir söz söylerse bir gün; musaddak;
O günün ya da ertesi günün şafağı; mutlak.
Ebû Bekir! Ecdadın şâdıman! Gözlerin aydın!
Yâren-i Muhammed olduğun için: Allah'ı hoşnut eden memnun edilir.
Benî Ka'b! Gözlerin aydın! Rütbe-i kemâlinden hemşirenin,
Yollarında çömelip kolladığın için; müminlerin!"

Müslümanlar bu şiiri duyunca hızlıca grup grup yola çıktılar. Peygamber'e yol boyunca eşlik ediyorlardı. Ümmü Ma'bed'in çadırı civarından onu aldılar.

Bundan sonra Medineli Müslümanlar Peygamber'in Mekke'den çıktığını duydular. Her sabah Harre'ye gidiyor ve sıcaklık onları yerlerinden edene kadar Peygamber'in gelmesini bekliyorlardı. Yanlarına ilk gelen Abdüddâr b. Kusay kabilesinden Mus'ab b. Umeyr oldu. "Resulullah ne yaptı?" dediler. "O ve arkadaşları ardımdan geliyorlar," dedi. Mus'ab'dan sonra Benî Fehr kabilesinden görme engelli Amr b. Ümmü Mektûm geldi. "Sen gelirken Peygamber ve arkadaşları ne yapıyordu?" dediler. "Şu anda ardımdan geliyorlar," dedi. Amr'dan sonra Ammâr [I/129] b. Yâsir, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Abdullah b. Mes'ûd ve Bilâl geldi. Bunlardan sonra Ömer b. el-Hattâb yirmi süvariyle geldi.

[Hicret Güzergâhı]

Resulullah Sevr mağarasından[136] çıktığında rehber onları Mekke'nin aşağı tarafına [güneye] doğru götürdü. Sonra onları sahil boyundan *Usfân*'a[137] götürdü. Sonra ana yoldan iyice uzağa açılarak onları *Emc*'in[138] aşağısına götürdü. Sonra onları *Harrâr*'a[139] doğru götürdü. Oradan da *Mürre* tepesine doğru götürdü. Daha sonra *Kafâ*'ya gittiler. Sonra *Likf* vahasını geçtiler. Ardından *Micâh* vahasını ortaladılar. İki su deresinin birleştiği *Muraccah*'a geldiler. Sonra *Zûkeşd*'i ortaladılar. [I/130]

136 Mekke'nin 3 km güneyi. [M]
137 Mekke'nin 80 km kuzeyi. [M]
138 Şu anda Huleys [خليص] adıyla bilinmekte ve Mekke'nin 100 km kuzeyinde yer almaktadır. [M]
139 Medine'nin 25 km doğusu. [M]

Sonra *Cedâcid*'e oradan da *Ecrâd*'a [Üceyrid'e] gittiler. Ardından *Ti'hin* vadisine oradan da *el-Abâbîd, el-Fâcce, el-Arc,* sonra *Âir*'in içinden, sonra da *Rîm*'in içinden geçtiler. Medineli bazı bedevilere misafir oldular.

Bu olay rebiülevvel ayının on iki gecesi geçtikten sonra pazartesi günü gerçekleşti. Geldiklerini haber vermesi için bedevinin birisini ensara gönderdiler. Bedevi Medine'ye geldi ve ensara duyurdu. Yahudinin birisi, bir işini görmek için damlardan birine çıkmıştı ve Resulullah'ı beyaz elbiselerle gördü. Yahudi kendini tutamayıp en yüksek sesiyle "Araplar! İşte beklediğiniz atanız!" dedi. Müslümanlar onu karşılamak için harekete [I/131] geçtiler ve *Harre*'nin ortasında Resulullah ile karşılaştılar. Onu karşılayan beş yüz Medineli erkekti. İnsanlar ve köleler onu damlarda karşıladı. Kız ve erkek çocuklar şöyle diyorlardı:

"[Sanki] Veda tepelerinden dolunay doğdu üzerimize;
Artık bize düşen şükürdür; davetçi Allah'a çağırdığı müddetçe."

Habeşliler, Resulullah'ın gelişine sevindikleri için mızraklarıyla oynamaya başladılar.

Hicret'in Birinci Yılı

Resulullah'ın Medine'ye Gelişi

Şeyhe okunurken benim de hazır bulunduğum bir mecliste Ebû Halîfe bize haber verdi. Dedi ki: Abdullah b. Recâ bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: İsrâîl'in İbn İshâk'tan bize lafzen rivayette bulunduğuna göre İbn İshâk şöyle dedi:

"el-Berâ'nın şöyle dediğini duydum: Ebû Bekir, Âzib'den on üç dirheme bir deve yükü aldı ve Âzib b. el-Berâ'ya: "[Oğlun Berâ'ya söyle!] Onu evime taşısın," dedi. Âzib ise: "Hayır! Sen bize Resulullah ile Mekke'den çıkarken ve müşrikler sizi yakalamak için arkanızdayken neler yaptığınızı anlatmayana kadar söylemem," dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir: "Mek- [I/132] ke'den yola çıktık," dedi ve yolculuğu anlattı. Sonra Ebû Bekir sözüne devam etti: Derken Medine'ye geldik. Resulullah: "Ben bu gece [dedem] Abdülmuttalib'in dayıları olan Neccâr oğullarına misafir olacağım.[140] Onları tercih ederek nezaket

140 Hz. Peygamber'in Medine'de karşılanışı ile ilgili olarak farklı görüşler için bkz. Mehmet Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, Ankara 2015, 227.(ed.)

göstereceğim," dedi. Biz Medine'ye gelince insanlar yollara ve evlerin damlarına çıktılar. Kız ve erkek çocuklar "Muhammed geldi! Resulullah geldi!" diyorlardı. Sabah olunca oradan ayrıldı ve kendisine emredilen yere misafir oldu."[141]

Ebû Hâtim şöyle dedi: "Resulullah gece olunca onlardan ayrıldı ve Abdülmuttalib'in dayıları olan Neccâr oğullarına misafir oldu. Çünkü Abdülmuttalib'in annesi Selmâ bint Amr, Adî b. en-Neccâr'ın oğullarının soyundandı.

Resulullah'ın durumu böyle olunca Hamzâ b. Abdülmuttalib, Ali b. Ebî Tâlib, Ebû Mersed ve oğlu Mersed,[142] Ebû Kebşe ve Zeyd b. Hârise ise Gülsüm b. el-Hidm el-Amrî adlı [adamın] evine misafir oldular.

Ebû Bekir, Talha b. Ubeydillâh ve Süheyb b. Sinân ise Hubeyb b. İsâf'ın evine misafir oldular.

Ömer el-Hattâb -ile iki oğlu Zeyd ve Ömer-, Sürâka -ile iki oğlu Ömer ve Abdullah-, Abdullah b. Huzâfe, Vâkıd b. Abdillah, Havlî b. Ebî Havlî, Ayyâş b. Ebî Rebîa, Hâlid, Âkil ve İyâs [I/133] b. el-Bekir ise Rifâa b. Abdilmünzir'in[143] evine misafir oldular.

Harb'in oğulları olan Ubeyde, Tufeyl ile Husayn, Mistah b. Üsâse, Ebû Sa'd'ın kölesi olan Süveybıt, Küleyb b. Umeyr, Habbâb b. el-Eret ise Abdullah b. Seleme el-Aclânî'ye misafir oldular.

Zeyneb bint Cahş, Cüdâme bint Cendel, Ümmü Kays bint Muhsan, Ümmü Habîbe bint Nebâte, Ümeyye bint Rukayş, Ümmü Habîbe bint Cahş, Ümmü Sahbara bint Nuaym ise Sa'd b. Hayseme'ye misafir oldular.

Resulullah ve Müslümanlar yatsı vaktine girdiler. Resulullah, Kubâ'daki Benî Avf yurdunda pazartesi, salı, çarşamba ve perşembe günleri ikamet etti. Kubâ'da bir mescit yaptı ve bu günlerde mescitte namaz kıldı. Cuma günü olunca Medine'ye gitmek umuduyla *Kasvâ* adlı devesine binerek yola çıktı. İn-

141 Daha önce olayın anlatıldığı rivayete yer verildiği için İbn Hibbân rivayetin kısmıyla yetinmiştir. Buhârî, Fezâilu's-Sahâbe, 2; Müslim, ez-Zühd ve'r-Rekâik, 19.

142 Tam adı Enes b. Ebû Mersed'dir. [M]

143 Tam adı Ebû Lübâbe Beşîr [Rifâa] b. Abdilmünzir el-Ensârî el-Evsî şeklindedir. [M]

sanlar çevresine toplanıp kalabalık oldu ve Sâlim b. Avf yurdunda namaz vakti girdi. Bu, Resulullah'ın Medine'deki ilk cuma namazıdır.

Sonra Resulullah, ensar evlerinin önünden geçmeye başladı. Herkes onu misafir etmek için evine davet ediyordu. Mallarını onunla bölüşmeyi teklif ediyorlardı. Peygamber onlara [I/134] hayır dua ediyordu. Sâlim oğullarının önüne vardı. Arkadaşları arasında bulunan Itbân b. Mâlik doğruldu ve [kendilerini kastederek] "Ey Allah'ın Elçisi! Sayısı çok olan, silahı bol olan ve seni koruyacak olan bir yerde ikamet et!" dedi. Bunun üzerine Resulullah: "Devenin yolunu açın! Çünkü nereye gideceğine dair ona emir verilmiştir," dedi.

Sâ'ide oğullarının yurduna uğradı. Sa'd b. Ubâde, Ebû Dücâne, el-Münzir b. Amr, Dâvud Resulullah'ı canı gönülden misafir etmek istediler. Ancak Resulullah: "Devenin yolunu açın! Çünkü nereye gideceğine dair ona emir verilmiştir," dedi.

Hurma serip kuruttukları araziye varıncaya kadar deve ilerledi. Arazi, o sırada Es'ad b. Zürâre'nin bakımlarını üstlendiği, Neccâr oğulları kabilesinden iki yetim çocuğundu. Adları Sehl ve Sühyl olup Râfi' b. Ebî Amr'ın oğullarıydılar. Günümüzdeki mescidin bulunduğu bu yerde Müslümanlar bir cami yaptılar. Deve namazgâha varınca çöktü. Resulullah deveden indi ve "İnşallah burası konağımız," dedi.

Asıl adı Hâlid b. Zeyd b. Küleyb olan Ebû Eyyûb el-Ensârî [ö. 49/669] geldi ve Resulullah'ın yükünü aldı. Es'ad b. Zürâre [ö. 1/623] ise gelip Resulullah'ın bineğinin dizginlerini tuttu. Sonra Resulullah arazinin kime ait olduğunu sordu. Muâz b. [I/135] el-Hâris [Afrâ ö. 37/657]: "Arazi iki yetim çocuğundur. Ben onları ikna ederim," dedi. Resulullah iki çocuğu çağırdı ve mescit yapmak için arazi konusunda pazarlık yaptı. Çocuklar: "Karşılıksız vereceğiz," dediler. Peygamber bunu *hibe* olarak almayı kabul etmedi. Derken ikisinden satın aldı.

Peygamber namazgâhtan çıkınca "Kişi bineğinin bulunduğu yerde kalmalıdır," dediler. Bunun üzerine Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye konuk oldu. Ebû Eyyûb'ün evi, Ganem b. en-Neccâr oğullarının yurdundaydı.

[Mescid İnşası]

Sonra Resulullah ve Müslümanlar mescidin inşasına başladılar. Resulullah da onlarla beraber kerpiç taşıyordu:

Bu yük, Hayber'in yükü değildir;[Rabbimiz!]
Daha iyi ve arınmış bir yüktür Rabbimiz!

[Bir başka yerde şöyle demiştir:]

Hayırhahlık, bahtiyar olmaktır ahirette Allah'ım!;
Öyleyse ensar ve muhaciri sen bağışla [Allah'ım]!

Ammâr b. Yâsir'in elleri ve boyu kısaydı. Kerpiç taşırken göğsü toprağa bulanmıştı. Bunun üzerine Resulullah: "Vah Sümeyye'nin oğlu! Seni, asi [bâği] bir topluluk öldürecek," dedi.[144]

Peygamber mescit inşasında çalışan Müslümanlara yardım ederken yanına [Ebû Ali olarak bilinen] Talk b. Alî [Sümâme] geldi. Resulullah: "Çamuru şu Yemâmeliye yaklaştırın! Çünkü içinizdeki en iyi sıva ustasıdır," diyordu.

Mescit inşaatı devam ederken Es'ad b. Zürâre vefat etti [ö. 1/623]. Boğmacaya[145] yakalanmıştı. Bakî'e gömüldü. Bakî [I/136] kabristanına gömülen ilk Müslümandır.

Mescit inşaatı bitirilip oraya Peygamber için bir ev yapılıncaya kadar Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye misafir oldu. Sonra Resulullah, hanımı Sevde bint Zem'a [ö. 23/644] ile çocuklarını getirmesi için Zeyd b. Hârise ile Ebû Râfi''i Mekke'ye gönderdi.

Ebû Bekir ise ailesini göndermesi için [hicretleri sırasında rehber olan] Abdullah b. Uraykıt'ı Abdullah b. Ebî Bekir'e gönderdi. İbn Uraykıt, Abdullah b. Ebî Bekir'in yanına gelince Abdullah, Ebû Bekir'in ailesini –Âişe, Abdurrahmân ve Âişe'nin annesi olan Ümmü Rûmân'ı [ö. 6/628]– alıp yola çıktı.

el-Berâ b. Ma'rûr [ö. 622], Resulullah Medine'ye gelmeden bir ay önce safer ayında vefat etti. Ölmeden önce kabre konulurken Kâbe'ye doğru gömülmeyi vasiyet etti. Bu şekilde de yaptılar. Resulullah Medine'ye gelince mezarın başında cenaze namazını kıldı.

144 Buhârî, Salât, 63.
145 Kaynaklara göre difteri veya kızıl hastalığı da olabilir. *Müsned*, IV. 138.

Mesleme b. Muhalled [ö. 62/682] dünyaya geldi.

En son Müslüman olan Medineliler Vâkıf oğulları, Ümeyye oğulları ve Vâil oğullarıdır.

Resulullah Medine'ye gelince Medineli Müslümanların her [ı/137] biri ona birer teke hediye ettiler. [Enes b. Mâlik'in annesi] Ümmü Süleym'in Peygamber'e hediye edecek bir şeyi yoktu. Oğlu Enes'i Resulullah'a getirerek: "Ey Allah'ın Elçisi! Hediye edebileceğim bir şeyim yok. Bu oğlum sana hizmet edecek. Onun için Allah'a dua et!" dedi. Bunun üzerine Resulullah: "Allah'ım! Onun malını ve evlatlarını çoğalt!" dedi.

Sonra Resulullah, Enes b. Mâlik'in evine girdi. Resulullah Medine'ye geldiğinde Enes on yaşındaydı. Anneleri [annesi ve teyzesi Ümmü Harâm][146] Enes'i Peygamber'e hizmete teşvik ederlerdi. Enes'in evine girince evdeki bir keçiden ona süt sağdı. Genç, evde bulunan suyla sütü biraz sulandırdı. Ebû Bekir, Peygamber'in solundaydı. Bir çöl Arabı ise Resulullah'ın sağındaydı. Resulullah içtikten sonra bedeviye vererek: "Önce sağdakine!" dedi.

Namaz iki rekâttı. Onların bunu az bulduklarını görüyordu ve "Ey İnsanlar! Allah'ın tayin ettiği farzları olduğu gibi kabul ediniz," dedi. Seferi namazlar iki olarak kaldı. Seferde olma- [ı/138] yanın namazı ise dörde çıkarıldı.[147] Bu olay rebiülâhir ayı on ikinci gece geçince meydana geldi.

Resulullah'ın arkadaşları [hummadan dolayı] bitkin düştüler. Âişe, Ebû Bekir'in bulunduğu yere girerken Ebû Bekir şöyle diyordu:

"Herkes ailesinin yanında, kendi yurdunda sabahlıyor;
Oysa ölüm kendilerine ayakkabılarının ipliklerinden de yakın."

Sonra Âişe, Âmir b. Füheyre'nin yanına gitti. Âmir de şöyle diyordu:

146 Gerek Ümmü Süleym gerekse kız kardeşi Ümmü Harâm, Resulullah'ın süt veya soy bakımından teyzeleri olduğu için bu eve girmesinde bir beis yoktur. [M]

147 Buhârî, Salât, 1; Müslim, Salâtü'l-Müsafirîn, 1, 3; *Muvattâ'*, Kasru's-Salât, 14.

"Herkes var gücüyle savunuyor kendisini;
Öküz ise boynuzuyla koruyor derisini."[148]

Âişe, Bilâl'in bulunduğu yere girdiğinde ise Bilâl şöyle diyordu:

"Ah! Ne olurdu? Bir geceleseydim Vâdi-i Mekke'de;
İzhir ve celil çiçekleri var iken çevremde.
Bir gün Mecenne'nin suyunu tekrar içebilecek miyim?
Bir gün Şame ve Tufeyl [tepelerin]i görebilecek miyim?"

Bilâl şöyle derdi: "Allah'ım! Bizi Mekke'den çıkardıkları için Utbe b. Rebîa'yı, Şeybe b. Rebîa'yı, Ebû Süfyân b. Harb'i ve Ebû Cehil'i rahmetinden uzaklaştır." Âişe ashabın rahatsızlık ve bitkinliklerini Resulullah'a haber verdi. Bunun üzerine Resulullah: "Allah'ım! Mekke'yi bize sevdirdiğin gibi Medine'yi de bize sevdir. Mekke'yi bize bereketli kıldığın gibi Medine'yi de bereketli kıl. Ticaretlerini ve ziraatlerini bereketlendir. Medine'nin vebasını Mehyea'ya gönder!" dedi.[149] Mehyea, [I/139] Cuhfe'nin diğer adıdır.

Resulullah mescide girdi. İnsanlar hummaya tutulmuşlar ve oturarak namaz kılıyorlardı. Bunun üzerine "Oturarak kılanın namazdan alacağı mükâfat, ayakta kılanın yarısı kadardır," dedi.[150] Bu söz üzerine insanlar namazlarının kalan kısmını ayakta kılarak tamamladılar. Sonra Resulullah "Allah'ım! Medine'ye, Mekke'ye verdiğin bereketin iki katı bereket ve bolluk ver!" dedi.[151]

[Muâhât/Kardeşlik]

Sonra Resulullah Mekke'den göç edenlerle Medineli Müslümanlar arasında Ramazan ayında kardeşlik [muâhât] ilan etti. Mescide girdi ve "Falan oğlu filan nerede?" demeye başladı. Herkesi tek tek saymaya devam etti. Orada olmayanlara haberci gönderdi ve tüm Müslümanlar huzurunda toplandı. Bunun üzerine "Size önemli bir şey anlatacağım. Sözümü ez-

148 Şiirin kelimeleri birçok metinde farklıdır. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IX.162.
149 Buhârî, Fedâilu's-Sahâbe, 75.
150 Ahmed b. Hanbel, VI. 318
151 Buhârî, Fedâilü'l Medine, 10; Müslim, Hac, 85.

berleyin ve geride bıraktıklarınıza da anlatın!" dedi ve şu ayeti[152] okudu: اللّٰهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلاً وَمِنَ النَّاسِ إِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ

Sözlerine şöyle devam etti: "Allah meleklerden elçiler seçmiştir. İnsanlardan da cennete koyacaklarını seçmiştir. Ben de sizden seçmek istediklerimi seçeceğim. Allah melekler arasında nasıl kardeşlik ilan etmişse ben de sizi birbirinize kardeş yapacağım. Ebû Bekir! Ayağa kalk!" Bunun üzerinde Ebû Bekir ayağa kalktı ve Peygamber'in önüne geldi. Resulullah: "Senin benim üzerimde çok hakkın var. Bunların karşılığını Allah versin! Eğer kendime bir dost alsaydım seni seçerdim. –Resulullah elbisesini sallayarak– sen benim gözümde vücudumdaki şu elbisem gibi ayrılmaz bir parçamsın," dedi. Sonra "Ömer yaklaş!" dedi. Ömer yaklaştı ve Resulullah ona: "Ebû Hafs! Sen bize karşı çok hırçındın. Ben de dini, seninle ya da Ebû Cehil ile güçlendirmesini için Allah'a dua ettim. Allah bu dini seninle güçlendirdi. Çünkü Allah ikinizden en fazla seni [I/140] seviyor. Sen benimle birlikte bu ümmetin üçüncüsüsün," dedi ve çekilerek Ömer'le Ebû Bekir'i kardeş ilan etti.

Osmân b. Affân'ı çağırdı ve "Ebû Amr! Yaklaş!" dedi. Dizleri dizine değene kadar yaklaştı. Sonra Resulullah göğe doğru baktı ve "Yüce Allah'ı tesbih ederim," dedi. Ardından Osmân'a baktı. Bir de ne görsün; entarisinin alt kısmı açılmış. Resulullah eliyle onun entarisini kapattı ve "Benim için abanın iki yanını göğsün üzerinde bir araya getir. Çünkü gökyüzündekilerin katında senin önemli bir yerin var. Ben kevser havuzunun başındayken yanıma kesilmiş damarlarından kanlar akarak geleceksin," dedi. Sonra Abdurrahmân b. Avf'ı [ö. 32/652] çağırdı ve "Allah'ın güvenilir kulu! Yaklaş!" dedi. Ardından da: "Allah senin mal varlığını hak uğrunda tüketecek. Senin için ileride yapacağım bir duam var," dedi. "Şimdi olsun!" dedi. Bunun üzerine "Allah, mal varlığını arttırsın," dedi. Sonra yaklaştı ve onunla Osmân'ı kardeş ilan etti.

Sonra Talha ve Zübeyr'i çağırdı ve "Yaklaşın," dedi. İkisi [I/141] yaklaştılar. "İsa'nın havarileri gibi siz de benim havarilerimsiniz," dedi ve ikisini kardeş yaptı.

152 "Allah meleklerden elçiler seçmiştir; insanlardan da... Allah her şeyi duyan ve görendir." Hac, 22/75.

Sonra Sa'd b. Ebî Vakkâs ve Ammâr b. Yâsir'i [ö. 37/657] çağırdı. Sonra da "Ammâr! Seni asi/bâği bir grup öldürecek," dedi.[153] Sonra ikisini kardeş yaptı.

Sonra Ebü'd-Derdâ olarak bilinen Uveymir'i [ö. 32/652 (?)] ve Selmân el-Fârisî'yi çağırdı ve "Selmân! Sen benim ev halkımdansın. Allah sana öncekilerin de sonra gelecek olanların da bilgisini vermiştir," dedi. Ardından "Sana bir şey söyleyeyim mi Ebü'd-Derdâ!" dedi. O da: "Anam ve babam sana feda olsun. Elbette," dedi. "Onları eleştirirsen onlar da seni eleştirirler. Onları bir yana bıraksan da onlar seni bırakmazlar," dedi. ["Peki, ne yapayım?" deyince] "Seni çekiştirdiklerinde sevaba muhtaç olacağın kıyamet günü sevaplarını sana verirler. Mükâfatın seni beklediğini bilmelisin!" dedi.[154] Sonra ikisini kardeş yaptı.

Sonra arkadaşlarının yüzüne bakarak "Müjde size! Gözünüz aydın! Sizler cennette havzımın başına ilk gelecek kişilersiniz. Cennet köşklerinin en üst yerindesiniz," dedi. Abdullah b. Ömer'e baktı ve "Sevdiği kişiyi inkârcılıktan kurtarıp doğru yola ulaştıran Allah'a şükürler olsun," dedi. Bunun üzerine Ali b. Ebî Tâlib: "Ey Allah'ın Elçisi! Arkadaşlarına yaptıklarını görünce canım çıktı; dizlerimin bağı çözüldü. Eğer [bana güzel bir şey söylememenin sebebi] bana olan öfkense seni memnun etmek için elimden geleni yaparım," dedi. Resulullah: [I/142] "Beni hak dinle gönderen Allah'a yemin ederim ki seni kendime ayırdım. Musa'nın kardeşi Harun ne ise sen de benim gözümde osun. Ancak benden sonra peygamber yoktur. Sen benim kardeşim ve mirasçımsın," dedi. "Neyine mirasçıyım?" dediğinde "Benden önceki peygamberlerin miras bıraktıklarına..." dedi. Ali: "Senden önceki peygamberler ne bıraktı?" dediğinde "Allah'ın kitabı ve peygamberlerinin sünneti. Sen cennetteki köşkümde kızım Fâtıma ile benim yanımda olacaksın," dedi ve وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ ayetini[155] okudu.

153 Buhârî, Salât, 63
154 İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, XCVII. 178-179.
155 "Kalplerinden düşmanlık duygusunu çekip alacağız ve divanlar üzerinde kardeşçe, karşılıklı oturacaklar." Hicr, 15/47.

el-Velîd b. Mugîre, Mekke'de öldü. Ebû Ühayha, Tâif'te öldü. Ölüm haberleri Müslümanlara ulaştı.

Abdullah b. Zübeyr [ö. 73/692], şevval ayında dünyaya geldi. [Bir süre Müslümanların çocuğu olmayınca] Yahudilerin Müslümanların hanımlarına büyü yaptığı korkusu taşıyan Müslümanlar tekbir getirdiler. Muhacirlerin Medine'de dünyaya gelen ilk bebeğiydi. Bu doğum sebebiyle [çocuğun dedesi] Ebû Bekir ve Zübeyr [b. el-Avvâm] tebrik edildi. Esmâ bint Ebî Bekir çocuğu emzirmeyip ilk önce Peygamber'e getirdi. Peygamber bebeği kucağına aldı. Bir hurmayı ağzında çiğneyerek şırasını çocuğun damağına sürdü/tahnik yaptı.[156] [Anne sütünden önce] ağzına giren ilk şey Resulullah'ın tükrüğüdür. Sonra da Resulullah bebeğe Abdullah adını verdi.

[İlk Sancak, İlk komutan, İlk Müfreze: Râbiğ Seriyyesi]

Sonra Resulullah, Ubeyde b. el-Hâris b. Abdülmuttalib b. Abdimenâf [ö. 2/624] komutasında muhacirlerden oluşan altmış kişilik sancaklı bir askerî birlik oluşturdu. Aralarında ensardan kimse yoktu. Bu, Resulullah'ın Medine'de hazırladığı ilk sancaklı müfrezedir. Birliği Batn-ı Râbiğ'e gönderdi. [I/143] [I/143] Müfreze, Cuhfe yakınlarındaki Mürre tepesine kadar ulaştı. Ahyâ adı verilen suyun yakınlarında müşriklerin Ebû Süfyân b. Harb komutasındaki iki yüz kişilik askerî birliğiyle karşılaştılarsa da aralarında karşılıklı ok atma haricinde herhangi bir çatışma çıkmadı. Müslümanlar ok atarak çekildiler. Müşrikler arasından Mikdâd b. Amr b. el-Esved -bir görüşe göre Utbe b. Gazvân- Müslümanlara katıldı. Sonra kılıçlarını çekip [savaşmadan] ayrıldılar. Bir rivayette de şöyle denilmiştir: "Müşriklerin komutanı Mikrez b. Hafs b. el-Ahnef'ti. Ubeyde b. el-Hâris'in sancaktarı Mistah b. Üsâse'ydi."

[Hamza'nın Sîfülbahr Seriyyesi]

[Aynı gün] Resulullah, Hamza b. Abdülmuttalib komutasında tamamı muhacirlerden oluşan bir süvari birliği oluşturdu. Kureyş kervanına baskı kurmak için Cüheyne toprakları

156 Hurma ezmesi veya bal gibi tatlı bir maddenin yeni doğan çocuğun damağına sürülmesine tahnik denir. Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr, 45, Akîka, 1; Müslim, Âdâb, 25-26; Tirmizî, Menâkıb, 44. [M]

civarında Îs yönünden deniz sahiline gönderdi. Birlik, Mekkelilerden üç yüz süvariden oluşan Ebû Cehil b. Hişâm'ın adamlarıyla karşılaştı. Her iki tarafında dostluk antlaşması yaptığı Mecdî b. Amr el-Cühenî aralarına girip engel oldu. İki grup [I/144] savaşmadan ayrıldılar. O gün Hamza'nın birliğinin sancaktarı Ebû Mersed [el-Ganevî] idi.

Sonra Resulullah, hicretinden sekiz ay sonra şevval ayında Âişe ile –Âişe o sırada dokuz yaşındaydı– zifafa girdi. Resulullah, hicretten üç yıl önce Mekke'de Âişe altı yaşındayken Âişe ile evlenmişti. [Âişe şöyle dedi:] "Peygamber'e teslim edildim. O sırada çok heybetliydi." Resulullah, Âişe dışında hiçbir bakireyle evlenmemiştir.

[Harrâr Seriyyesi]

Sonra Resulullah zilkade ayında Sa'd b. Ebî Vakkâs [ö. 55/675] komutasında yirmi kişilik bir askerî birlik hazırladı. Kervanı ele geçirmek istiyordu. Piyade olarak yola çıktılar. Gündüz gizleniyor, gece ilerliyorlardı. Beşinci günün sabahı Harrâr'a vardılar. Ancak kervan bir gün önce geçmişti. Bunun üzerine oradan ayrıldılar. O gün Sa'd'ın sancaktarı Mikdâd b. Amr'dı.

[Ünlü bir Arap şair olan Hazrecli] Ebû Kays b. Eslet, Resulullah'ın yanına geldi. Resulullah onu İslam'a davet etti. "Ne kadar da güzel bir şeye çağırdın! Biraz düşüneyim. Tekrar gelirim," dedi. Derken Abdullah b. Übey, Ebû Kays ile karşılaştı ve "Hazreclilerle savaşmak istemediğin için vallahi [Müslüman oldun]," dedi. Bunun üzerine Ebû Kays: "Müslüman olmayı bir yıl erteliyorum," dedi. Zilhicce ayında öldü. [ö. 1/623]

Hicretin İkinci Yılı

Abdullah b. Muhammed b. el-Medenî bize lafzen nakilde bulundu. Dedi ki: İshâk b. İbrâhîm el-Hanzalî bize lafzen nakilde bulundu. Dedi ki: Abdurrezzâk bize lafzen nakilde bu- [I/145] lundu. Dedi ki: Ma'mer, Eyyûb'dan, o da Sa'îd b. Cübeyr'den, o da babasından, Cübeyr ise İbn Abbâs'tan bize lafzen naklettiğine göre İbn Abbâs şöyle dedi:

"Resulullah [Medine'ye] geldi ve Yahudilerin aşure orucu tuttuklarını gördü. Bunun üzerine onlara: "Bu [tuttuğunuz oruç] nedir?" dedi. Onlar da: "[Aşure] önemli bir gündür. O

günde Allah, Musa'yı kurtarmış ve Firavun ile adamlarını suda boğmuştur. Bundan dolayı Musa, Allah'a şükretmek için o gün oruç tutmuştur," dediler. Bunun üzerine Resulullah: "Ben Musa'nın yolunu sürdürmesi daha doğru olan kişiyim ve onun orucunu tutmaya sizden daha layıkım," dedi. Sonra Resulullah aşure orucu tuttu ve oruç tutulmasını da emretti."

İbn Abbâs şöyle dedi: "Resulullah Medine'ye yeni geldiğinde -ki bu hicretin ikinci yılının başıdır- Yahudilerin aşure günü oruç tuttuklarını gördü ve onlara ne olduğunu sordu. Onlar da Allah'ın Musa'yı bu günde kurtardığını ve Firavun'un adamlarını suda boğduğunu ve bunun üzerine Musa'nın Allah'a şükretmek amacıyla o gün oruç tuttuğunu söylediler. O da: "Ben Musa'nın yolunu sürdürmesi daha doğru olan kişiyim," dedi ve aşure orucunu tuttu. Müslümanlar da tuttular."

[Fâtıma'nın Evliliği]

Sonra Resulullah kızı Fâtıma'yı safer ayında Ali ile evlendirdi. Ali'ye "Fâtıma'ya mehir olarak bir şey ver," dedi. Ali: "Ey Allah'ın Elçisi! Hiçbir şeyim yok," dedi. Bunun üzerine Resulullah: "Karşıladığı her kılıcı kıran zırhın nerede?" dedi. Bunun üzerine zırhını Fâtıma'ya gönderdi.

Resulullah'ın kızı Fâtıma'yı Ali ile evlendirmesiyle ilgili, kıssacıların [abartı] yöntemlerini andıracak derecede bazı nakiller bulunmaktadır. Sened bakımından bunların sahih olmadığını bildiğim için yer vermekten kaçındım.

[Ebvâ Gazvesi]

Sonra Resulullah, Ebvâ Gazvesi'ni yaptı. Kendisinin katıldığı ilk askerî harekâttır. Ebvâ ile Veddân arası 6 km'dir. Re- [ı/146] sulullah bu gazveye muhacirlerle beraber çıktı. Aralarında Medineli yoktu. Bu harekât, rebiülevvel ayında Medine'ye geldiği yılın sonunda meydana geldi.[157] Yerine yetkili olarak Medine'de Sa'd b. Ubâde b. Düleym'i [ö. 14/635] bıraktı. Resulullah'ın sancaktarı Hamza b. Abdülmuttalib'di. Medine'den on beş gece ayrı kaldılar. Sonra Peygamber Medine'ye döndü. Herhangi bir çatışma olmadı.

157 Ebvâ olarak anılan ilk gazve, hicretin ikinci yılı safer ayında [Ağustos 623] gerçekleştirildi. Buhârî, Meğazî, 1.

Ebvâ bir dağ adıdır. Ebvâ ile Veddân [köyü] arasında bir yol bulunur. Resulullah her iki yere de uğradı. Bu harekât sırasında Resulullah [Damre kabilesinden] Mahşi b. Amr ed-Damrî ile birbirlerine saldırmamaları ve onların Müslümanların düşmanlarıyla iş birliği yapmamaları konusunda bir antlaşma yaptı.[158]

[Buvât Gazvesi]

Sonra Resulullah arkadaşlarından iki yüz kişiyle Radvâ [dağı] yönüne doğru bir harekât düzenledi. İçinde Ümeyye b. Halef'in de bulunduğu Kureyş kervanını ele geçirmek istiyordu. Medine'de kendi yerine yetkili olarak Sa'd b. Muâz'ı [I/147] bıraktı. Birliğin sancaktarı Sa'd b. Ebî Vakkâs'tı. Daha sonra herhangi bir çatışma olmadan Medine'ye döndü.

Sonra Resulullah, Sa'd b. Ebî Vakkâs'ı [ö. 55/675] yedi – ya da sekiz– kişilik müfrezeyle gönderdi. Hicâz topraklarında bulunan Harrâr mevkisine kadar geldiler. Daha sonra herhangi bir çatışma olmadan Medine'ye döndü.

[Sefevân Gazvesi]

[Hamza'nın Sîfülbahr Seriyyesi'ne karşılık Mekkeli müşrikler bir birlik gönderdiler.] Medinelilerin sürü ve davarları merada otluyordu. Kürz b. Câbir el-Fihrî [ö. 8/629] otlaktaki sürüleri gasbetti ve önüne katıp götürdü. Resulullah onu yakalamak için muhacirlerle ardına düştü. Peygamber'in sancaktarı Ali b. Ebî Tâlib'di. Medine'de kendi yerine ise Zeyd b. Hârise'yi [ö. 8/629] bıraktı. Bedir'e varıncaya kadar Resulullah, Kürz'ün ardından gitti. Ancak yakalayamadı. Kürz kaçtı. Bunun üzerine Resulullah Medine'ye geri döndü. Bu harekât [I/148] Birinci Bedir Gazvesi olarak adlandırılır.

Sonra cemaziyelevvel ayında Nu'mân b. Beşîr [ö. 64/684] dünyaya geldi. Annesi Amre bint Revâha, Nu'mân'ı Hz. Peygamber'in yanına götürerek tahnik yaptırdı. Resulullah'ın Medine'ye gelişinden sonra Medineli Müslümanların dünyaya gelen ilk çocuğudur.

158 İbn Hişâm, *Sîret*, II. 225; İbn Sa'd, *Tabakât*, II. 9.

[Batn-ı Nahle Seriyyesi]

Sonra Resulullah, receb ayında Abdullah b. Cahş'ı muhacirlerden on iki kişilik bir müfrezeyle sefere gönderdi. Aralarında ensardan kimse yoktu. Ona bir mektup yazdı ve "Mektubu al! İki gün ilerledikten sonra mektubu oku. Sonra devam et!" dedi. Abdullah b. Cahş [ö. 3/624] ile birlikte Adî b. Ka'b oğulları kabilesiyle dostluk antlaşması bulunan Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rebîa, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Süheyl b. Beyzâ, Utbe b. Gazvân, Adî b. Beyzâ oğulları kabilesiyle dostluk antlaşması olan Vâkid b. Abdillah et-Temîmî, Adî oğulları kabilesiyle dostluk antlaşması olan Hâlid b. el-Bükeyr, Ukkâşe b. Mihsan vardı.

Abdullah b. Cahş, Peygamber'in emrettiği şekilde iki gece yürüdü. Sonra mektubu açtı. Bir de baktı ki mektupta: "Allah adına Nahle'ye varıncaya kadar ilerle! Arkadaşlarından her- [ı/149] hangi birini seninle beraber gelmeye sakın zorlama! Onlardan sana uyanlarla birlikte yola devam et! Batn-ı Nahle'ye ulaşınca Kureyş kervanını gözetle!" talimatı var.

Abdullah b. Cahş mektubu okuyunca "İçinizden hiç kimseyi benimle beraber gelmeye zorlamayacağım. Şehadeti isteyen yola devam etsin! Çünkü ben Allah Resulü'nün emrine göre devam edeceğim," dedi ve yola koyuldu. Diğerleri de beraberinde devam ettiler. Hicâz bölgesinin maden havzası olan Bahran bölgesindeki Fur' vadisine vardıklarında Sa'd b. Ebî Vakkâs ile Utbe b. Gazvân'ın [nöbetleşe bindikleri] deve kayboldu ve deveyi aramak için geride kaldılar. Abdullah ise Resulullah'ın emrettiği yere gelene kadar ilerlemeye devam etti. Oraya varınca aralarında Amr b. el-Hadramî, el-Hakem b. Keysân, Osmân b. Abdillah b. el-Mugîre ve Nevfel b. Abdillah b. el-Mugîre'nin de bulunduğu Kureyş kervanını gördüler. Kervandakiler grubu görünce korktular ve endişelendiler. Saçlarını kazımış olan Ukkâşe b. Mihsan [ö. 11/632] onlara yaklaştı. Ukkâşe'yi gördüklerinde: "umreciler! Korkuya gerek yok" dediler ve rahatladılar. Peygamber'in arkadaşları kendi aralarında durumlarını istişare ettiler. Receb ayının son günüydü.

Müslümanlar: "Kafiledekilere bu gün müdahale etmezsek [yarın Mekke] haremine girecekler ve kurtulacaklar. Saldı-

rırsak savaşmanın yasak olduğu haram ayların[159] birinde onları vurmuş olacağız," dedi. Sonra Vâkıd b. Abdillah, Amr b. el-Hadramî'ye bir ok attı ve onu öldürdü. Osmân b. Abdillah [I/150] b. el-Mugîre'yi [ve Hakem b. Keysân'ı] esir aldılar. Kervana el koyup önlerine kattılar ve götürdüler. Kervanı Resulullah'a takdim ettiler. Resulullah kervanı olduğu gibi bıraktı ve hiçbir şeyini almadı. İki esiri tutukladı. Sonra da arkadaşlarına: "Haram ayda savaşmanızı emretmedim," dedi. Müfrezedekilerin dizlerinin bağı çözüldü ve helak olacaklarını zannettiler. Kureyşliler ise "O [Muhammed] haram ayı çiğnedi. Bu ayda kan akıtıp mala el koydu," dediler. Bunun üzerine Allah, Peygamber'in konuşmasında geçen hususlarla, arkadaşlarına ağır gelenlerle ve getirdikleri ganimetle ilgili olarak; يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ayetini[160] indirdi. Ayet şunu söylemek istiyordu: Allah'ın harem kıldığı yerde yaşadığınız hâlde imandan sonra küfre girmeniz için dininizi baskı altına aldılar. Allah'a göre bu davranışları, Allah'ı inkâr etmeleri, insanların Allah'ın dinine girmelerine engel olmaları ve sizi Mekke'den çıkarmaları, sizin onları haram ayda öldürmenizden daha ağır bir vebaldir.

Kur'an'ın emri bu şekilde inince Resulullah kervana el koydu. İki esire gelince Hâkem [b. Keysân] Müslüman oldu ve Bi'r-i Maûne çatışmasında şehit oluncaya kadar Resulullah'ın yanından ayrılmadı. Resulullah, Osmân'ı ise fidye karşılığında serbest bıraktı. Mekke'ye geri götürdüler. Müşrik olarak Mekke'de öldü.

159 Haram aylar zilkade, zilhicce, muharrem ve receb aylarıdır. [M]

160 "Sana haram ayda savaşmanın hükmünü soruyorlar. De ki: Haram ayda savaşmak büyük bir günahtır. Allah'ın dininden alıkoymak, Allah'ı inkâr etmek, Mescid-i Harâm'a insanların girmesini engellemek, [Mekke'nin Müslüman] halkını oradan çıkarmak Allah katında daha büyük bir günahtır. Fitne [inkâr, şirk ve zulüm] öldürmekten daha kötüdür. Ellerinden gelse sizi dininizden döndürünceye kadar durmaksızın sizinle savaşırlar. Sizden dininden dönüp kâfir olarak ölen olursa dünya ve ahirette amelleri boşa gider. Bunlar cehennemliktirler ve orada ebedî kalacaklardır." Bakara, 2/217

[Uşeyre Gazvesi]

[I/151] Sonra Resulullah yerine Medine'de Seleme b. Abdilesed'i[161] bırakarak muhacirlerle beraber Züluşeyre'ye gitti. Resulullah'ın sancaktarı Hamza b. Abdulmuttalib'di. Yenbu' bölgesine varıncaya kadar ilerlediler. [Hedeflerindeki kervana yetişemediler.] Peygamber, bölgede yaşayan Müdlic oğulları kabilesi ve bunların müttefiki Benî Damre ile saldırmazlık antlaşması yaptıktan sonra Medine'ye döndü.

[Kıblenin Değişmesi]

Peygamber [namaz kılarken] Kâbe'ye yönelmeyi çok istiyordu. Ömer b. el-Hattâb, ona: "Ey Allah'ın Elçisi! Keşke Makâm-ı İbrâhîm'i namaz kılınacak bir yer yapsan..." dedi. Bunu üzerine قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا ayeti[162] indirildi. Aptal [السُّفَهَاءُ] olan Yahudiler مَا وَلَّاهُمْ عَنْ قِبْلَتِهِمُ الَّتِي كَانُوا عَلَيْهَا dediler.[163] Şaban ayının ortasında salı günü öğle namazında kıble Kâbe'ye döndürüldü. Resulullah Medine'ye gelişinden on yedi ay üç gün geçinceye kadar Beytülmakdis'e yönelerek namaz kılmıştır.

Bir adam namazını kıldıktan sonra yola çıktı. Ensardan bir grubun yanına uğradı. İkindi namazında rükûdaydılar ve yönleri Beytü'l-Makdis'e doğruydu. Adam Peygamber'le beraber [I/152] namaz kıldığını ve Peygamber'in namazda Kâbe'ye yöneldiğini bizzat gördüğünü söyledi. Gruptakiler Kâbe'ye yönelinceye kadar döndüler.

[Oruç'un Farz Kılınması]

Sonra Allah, şaban ayında oruç farzıyla ilgili emrini indirdi. Resulullah ramazan ayının farz oluşundan sonra Müslümanlara aşure orucunu, ne mecburi tuttu ne de yasakladı.

Bedir Gazvesi

Sonra Bedir Gazvesi gerçekleşti. Ramazan ayının on iki gecesi geçince Resulullah yola çıktı. Kureyş kervanına baskın

161 Ebû Seleme el-Mahzûmî [ö. 4/625]. [M]
162 "Yüzünü [kıblenin değişmesi umuduyla] gökyüzüne doğru çevirdiğini görüyoruz. Seni istediğin kıbleye döndüreceğiz." Bakara, 2/144.
163 "Yönelerek namaz kıldıkları kıblelerinden onları ne çevirdi?" Bakara, 2/142.

yapmak istiyordu. Yanında ensar ve muhacirler vardı. Medine'den çıkmadan önce Ebî Uyeyne kuyusu yanında karargâhını kurdu. Arkadaşlarını denetledi. Yaşı küçük olanları geri gönderdi. Müslümanlardan o gün geri gönderilenler arasında Abdullah b. Ömer [ö. 73/692], Râfi' b. Hâdic [ö. 73/692], el-Berâ b. Âzib [ö. 71/690 (?)], Zeyd b. Sâbit [ö. 45/665 (?)], Üseyd b. Hudayr [ö. 20/641] vardı. Umeyr b. Ebî Vakkâs ise o gün Peygamber'in kendisini görmemesi için saklanıyordu. Sa'd [b. Ebî Vakkâs] Umeyr'e: "Neyin var kardeşim?" dedi. Umeyr: "Peygamber'in beni bulmasından ve küçük yaşta olarak değerlendirip geri göndermesinden korkuyorum. Allah'ın beni şehadete ulaştırmasını umuyorum," dedi. Resulullah onu gördü ve geri gönderdi. O kadar çok ağladı ki Peygamber kalmasına izin verdi. Bedir Savaşı'nda şehit oldu.

[I/153] Sonra Resulullah, Ebû Uyeyne kuyusu bölgesinden muhacirlerden oluşan 318 kişiyle yola çıktı. Yol göstericileri ensardandı. Yetmiş develeri vardı ve bir tek deveye bir grup insan sırayla biniyordu. Resulullah, Talha b. Ubeydillâh ile Sa'îd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'i kervan hakkında bilgi toplamak üzere sahil yolundan Havrân'a gönderdi.

Âtike bint Abdülmuttalib, Mekke'de bir rüya gördü. Abbâs'a gidip "Kardeşim! Dün akşam beni çok korkutan bir rüya gördüm. Ama kimseye söyleme!" dedi. "Ne gördün ki?" dedi. "Devesine binmiş bir süvari gördüm. Ebtah'ta durdu. Sonra sesinin en yüksek tonuyla 'Dikkat edin hainler! Üç gün içinde vurularak ölü bedeninizin düşeceği yere gidin,' diye bağırdı. İnsanlar onun çevresine toplanınca mescide girdi. İnsanlar da ardından onu takip ediyorlardı. Halk etrafını sarmış olduğu halde, devesi Kabe'nin duvarında durdu. Sonra aynı şekilde ayrıldı. Ardından bir kaya alıp aşağı bıraktı.[164] Kaya yukarıdan düşmeye başladı. Kaya dağın dibine varınca parçalandı. Mek- [I/154] ke'de parçalarının dağılmadığı bir ev ya da mesken kalmadı," dedi. Bunu üzerine Abbâs: "Bu bir rüya. Saklı tut ve sakın kimseye söyleme!" dedi.

164 Diğer kaynaklardaki genel anlatımlara göre; bu şahıs Ebu Kubeys dağına çıkıp bu kayayı atmıştır. Ancak bu ifade elimizdeki metinde bulunmamaktadır.(ed.)

Sonra Abbâs yola çıktı ve Velîd b. Mugîre ile karşılaştı. Velîd onun arkadaşıydı ve rüyayı Velîd'e anlattı. Velîd de rüyayı kendi oğluna anlattı. Mekke'de bu konuşma yayıldı. Bunun üzerine Ebû Cehil: "Henüz Abdülmuttalib oğullarının erkeklerinin peygamberlik iddiası kabullenilmeden şimdi de kadınları peygamberlik iddiasına başladı," dedi.

Ebû Süfyân b. Sahr [ö. 31/651-52], Kureyşlilere ait büyük bir kervanla Şam'dan dönüyordu. Kervanda Kureyş'in malları ve ticaret eşyaları vardı. Kervan otuz kişiydi. Kervanın kırk Kureyşliden oluştuğu da söylenmiştir. Aralarında Amr b. el-Âs [ö. 43/664] ve Mahreme b. Nevfel ez-Zührî [ö. 54/674] de vardı.

Ebû Süfyân çevreden bilgi toplayan biriydi. Karşılaştığı kervanlara sorular sorarak bilgi almaya çalışırdı. Kervanlardan Muhammed'in arkadaşlarıyla askerî bir harekâta çıktığına dair bir bilgiye denk geldi. Bunun üzerine uyanık davrandı ve Damdam b. Amr el-Gıffârî'yi kiralayarak Mekke'ye gönderdi. Damdam'a, "Kureyş'e gitmesi, mallarını korumak için onları harekete geçmeye çağırması ve Muhammed'in kervana saldıracağını bildirmesi" talimatını verdi. Damdam, Âtike'nin rüyasının üçüncü günü Mekke'ye girdi. Vadinin girişinde ba- [I/155] ğırıyordu. Bineğini yaralamış, yükünü altüst etmiş ve gömleğini de yırtmıştı. "Kureyşliler! Vah kervan! Misk ve bez taşıyan kervan! Misk ve bez taşıyan kervan! Muhammed ve arkadaşları kervana saldırdı. Kervana yetişip yetişemeyeceğinizi bilmiyorum. İmdat! Yardım edin!" diyordu. Kureyş hızlıca hazırlandı. Bir kısmı hemen yola çıktı; bir kısmı da kendi yerine bir başkasını yolladı. Kervanı kurtarmak için yola koyuldular.

Resulullah Safrâ'ya ulaşınca -Safrâ ile Medine'nin arası üç gecelik bir mesafedir- Neccâr oğulları kabilesiyle dostluk antlaşması bulunan Adî b. Ebi'z-Zağbâ el-Cühenî'yi, Sâ'ide oğulları kabilesiyle dostluk antlaşması bulunan Besbes b. Amr el-Cühenî'yi Mekke ile ilgili toplamak üzere öncü olarak gönderdi. İkisi vadiye inince suya yakın bir tepede develerini çökerttiler. Sonra su alacakları tulumları yanlarına aldılar. O sırada suyun yanında Mecdî b. Amr el-Cühenî de vardı. Adî ve Besbes, Cüheyne kabilesinden birbirlerinin arkadaşı olan iki kızın sesine

kulak verdiler. Kızlardan birisi arkadaşı olan diğerine "Yarın ya da öbür gün kervan gelecek. Onlara hizmet edeceğim. [Kazandığım parayla] sana olan borcumu ödeyeceğim," diyordu. Mecdî: "Doğru söyledi," dedi ve [kızların] aralarını buldu. Bunu duyan Adî ve Besbes develerine bindiler. Sonra yola koyuldular. [I/156] Resulullah'a yanına gidip olayı anlattılar.

Ebû Süfyân, korktuğu şeyin başına gelmesi endişesinden dolayı kervanı arkasında bırakıp ileriye yöneldi. Suyun yanına geldi. Mecdî b. Amr'a: "Herhangi bir kimseyi fark ettin mi?" dedi. Mecdî: "Vallahi sadece şu tepeye develerini çökerten iki süvari gördüm," dedi. Ebû Süfyân develerin konakladığı yere geldi. Develerin tezeğini alıp ufaladı. İçlerindeki hurma çekirdeklerini gördü ve "Yemin ederim ki bunlar, Medine'nin hayvanlarının yemlerinde olur," dedi. Geri döndü. Kervanının yönünü sahile doğru döndürdü. Çabucak hareket edip yola koyuldu.

Kureyş ordusu ilerledi. Cuhfe'de konakladıklarında Cüheym b. es-Salt b. Mahrame bir rüya gördü. "Uyku ve uyanıklık arasındayken atının üzerinde ilerleyen bir süvari gördüm. Durdu ve şöyle dedi: Utbe b. Rebîa, Şeybe b. Rebîa, Ebü'l-Hakem b. Hişâm, Ümeyye b. Halef ve falan ve falan ve falan...' Sonra atının boynunu vurup karargâha doğru sürdü. Karargâhta [koşarken, boynundan fışkıran] kanın bulaşmadığı hiçbir çadır kalmadı," dedi. Cüheym'in bu rüyasını Ebû Cehil duyunca: "Abdülmuttalib oğullarından bir peygamber daha... Yarın onlarla karşılaştığımızda gerçekte kimin öldürüleceğini [I/157] görecek," dedi.

Ebû Süfyân, kervanı kurtardığını anlayınca Kureyş ordusuna bir haberci gönderdi. "Kervanınızı ve mallarınızı korumak için yola çıktınız. Allah ikisini de kurtardı. Artık geri dönün!" dedi. Ebû Cehil ise "Vallahi Bedir'e varmadıkça geri dönmeyeceğiz," dedi. Bedir, Arapların panayır kurdukları yerlerden birisiydi. "Orada üç gün kalacağız. Develer keseceğiz. Yemekler vereceğiz. İçkiler içeceğiz. Cariyeler şarkı söyleyip oynayacak! Tüm Araplar adımızı, ilerleyişimizi ve gücümüzü duyacak," dedi. Sonra Kureyş yola çıktı. Bedir vadisinin en aşağı tarafına varınca konakladılar.

Resulullah Bedir'in arkasındaki Araku'z-Zabiyye adlı mevkiye varınca arkadaşlarıyla istişare etti. "Ey insanlar! Ne yapmam gerektiğine dair fikirlerinizi bana söyleyin" dedi. Ebû Bekir ayağa kalktı ve konuştu. Güzel şeyler söyledi. Ardından Ömer kalktı ve benzeri şeyler söyledi. Sonra Mikdâd b. el-Esved kalktı ve "Ey Allah'ın Elçisi! Allah'ın emri doğrultusunda bizi [düşmanın üzerine] sür ve ilerlet! Seninle beraberiz. Vallahi İsrail oğullarının Musa'ya فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ [I/1]58 dedikleri gibi[165] bir şey sana söylemeyeceğiz. Ama biz sana "Sen ve Rabbin gidin ve savaşın. [Oturup beklemeyecek] sizinle beraber biz de savaşacağız," diyoruz. Sana hak dini gönderen Allah'a yemin ederim ki sen bizi [uzaklığı ifade etmek için söylenen] Birki'l-Gimâd'a[166] da götürsen sen oraya ulaşıncaya kadar senin için dövüşeceğiz," dedi.[167] Resulullah çok memnun kaldı ve Mikdâd'a dua etti.

Sonra Resulullah: "Ey insanlar! Ne yapmam gerektiğine dair fikirlerinizi bana söyleyin," dedi. Aslında Resulullah ensarın fikrini almak istiyordu. Çünkü oradakilerin çoğu ensardandı. Bunun üzerine Sa'd b. Muâz: "Ey Allah'ın Elçisi! Galiba bizim fikrimizi almak istiyorsun," dediğinde Resulullah "Evet," dedi. Bunun üzerine Sa'd: "Biz sana inandık ve peygamberliğini kabul ettik. Getirdiğin dinin hak din olduğuna şahitlik ettik. Seni dinleyip sana itaat edeceğimize dair yemin ederek söz verdik; ahd ettik. Allah'ın emri doğrultusunda bizi dilediğin hedefe doğru ilerlet! Seninle beraberiz. Seni peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki şu denizi gösterip hamle yapsan ve suya dalsan biz de seninle beraber dalarız. Hiçbirimiz geri kalmaz. Yarın bizi düşmanımız üzerine hücum ettirirsen isteksizlik göstermeyiz. Çünkü biz, savaş sırasında çok sabırlı ve düşmanla karşılaştığında sözüne sadık bir toplumuz. Belki de Allah sana, içimizden senin gözünü aydın [I/159] edecek birkaç kahramanlık gösterecek!" dedi. Bunun üzerine Resulullah çok mutlu oldu.

165 "Sen ve Rabbin gidin ve savaşın! Biz ise burada oturup bekleyeceğiz." Mâide, 5/24.
166 *Berki'l-Gimâd* da denilir. [M]
167 Buhârî, Meğâzî, 4.

Sonra Resulullah bineğine bindi. Arkadaşlarından birisi ordunun öncüsüydü. Resulullah Bedir'e yakın bir yerde bulunan yaşlı bir kişinin yanına varıncaya kadar yola devam etti. Yaşlı adama: "Muhammed ve arkadaşlarıyla ilgili bir şey duydun mu?" dedi. Yaşlı adam: "Kim olduğunu bana söylemeden sana bir şey söylemem!" dedi. Resulullah da: "Sen onlarla ilgili bildiklerini söylersen biz de kim olduğumuzu sana söyleriz," dedi. "Bilgiye karşılık bilgi! Anlaştık mı?" dedi. Resulullah "Evet," dedi. Yaşlı adam: "Muhammed ve arkadaşlarının falan gün yola çıktıkları haberini aldım. Bana bu bilgiyi veren eğer doğru söylediyse bu gün –Resulullah'ın konakladığı tarafı göstererek– falan yerde olmalılar. Kureyşlilerin de falan gün yola çıktıkları haberini aldım. Bana bu bilgiyi veren eğer doğru söylediyse onlar bu gün –Kureyş ordusunun bulunduğu yeri göstererek– falan yerde olmalılar," dedi ve ardından da "Peki siz kimlerdensiniz?" dedi. [Peygamber kinaye yaparak] "Biz Mâ [tarafların]danız," dedi.[168] Sonra Resulullah oradan ayrıldı.

Ali b. Ebî Tâlib, ez-Zübeyr b. Avvâm ve Sa'd b. Ebî Vakkâs Kureyş ordusuna su götüren sakalara ve develere denk geldiler. Sakalardan bir köle Âs oğullarına ve diğeri Münebbih b. el-Haccâc oğullarına aitti. İkisini Resulullah'ın yanına getirdiler. O sırada namaz kılıyordu. [Köleleri sorgularken] "Kimsiniz?" dediler. İki köle: "Kureyş'in sakalarıyız. Onlara su getirmemiz için bizi gönderdiler," şeklinde cevap verdi. Oradakiler Kureyş'in adını duyunca kızdılar ve bu iki kölenin Ebû Süfyân'a ait olma beklentisiyle tekrar "Kimsiniz? [Söyleyin! Ebû Süfyân'a aitsiniz değil mi?]" dediler. Onlar da reddettiler. Bunun üzerine iki köleyi dövmeye başladılar. Onlara eziyet etmeye başladıklarında [dayaktan kurtulmak için] "Evet, biz Ebû Süfyân'a aitiz," deyince durdular. Resulullah namazını bıraktı ve onlara yönelerek: "Doğru söylediklerinde dövdünüz. [I/160]

168 Kinaye olan bu söz, bir savaş taktiği olarak düşmana stratejik bilgi sızdırmamak için kullanılmıştır. Aynı zamanda yalan da değildir. Yaşlı kişi, bu sözü "Mâ kabilesindeniz," şeklinde anlamış ancak Resulullah: "Allah bizi Mâ'dan [sudan] yarattı," anlamını kastetmiştir ki Kur'an'da da وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ "Allah, hareket eden her canlıyı sudan yarattı," buyrulmaktadır [Nûr 24/45]. Böylece hem yalan söylenmemiş hem de ordunun varlığı gizli tutulmuştur. [M]

Yalan söylediklerinde ise bıraktınız! Vallahi bunlar Kureyş'e ait," dedi. Sonra ikisini çağırıp "Kime aitsiniz?" deyince cevap verdiler. Sonra Resulullah: "Kureyş ordusu nerede?" dedi. "Vadinin aşağı tarafında görünen kum tepesinin ardında," dediler. "Kaç kişiler?" dedi. "Çoklar," diye cevap verdiler. Bunun üzerine Allah Resulü: "Sayıları nedir?" deyince "Bilmiyoruz," dediler. Resulullah: "Bir günde kaç [deve] kesiyorlar?" dedi. Onlar da: "Bazı günler dokuz, bazı günler on tane," dediler. Resulullah: "Onlar dokuz yüz ile bin kişi kadarlar," dedi. Sonra da "Aralarında Kureyş'in önderlerinden kimler var?" dedi. Utbe b. Rebîa ve Şeybe b. Rebîa'yı da Kureyş'in önde gelenleri arasında saydılar.

Kureyş ordusuna deve kesen dokuz boy temsilcisi vardı. Bunlar Hâşim oğullarından Abbâs b. Abdilmuttalib, Abdüşems oğullarından Utbe b. Rebîa, Nevfel oğullarından el-Hâris b. Âmir b. Nevfel ile Taîme b. Adî b. Nevfel, Abdüddâr [I/161] oğullarından en-Nadr b. el-Hâris, Esed oğullarından Hakîm b. Hizâm, Mahzûm oğullarından Ebû Cehil b. Hişâm, Cümah oğullarından Ümeyye b. Halef, Sehm oğullarından Münebbih b. el-Haccâc, Âmir b. Lüey oğullarından Süheyl b. Amr'dır.

Sonra Resulullah [orduya doğru] yönelerek: "İşte Mekke! Ciğerparelerini sizin önünüze attı!" dedi.

Sonra Allah bulutları gönderdi. Yağmur Peygamber'in ve Müslümanların üzerine yağdı. [Çamur olan] toprak onlara yapışmadı. Ancak yağan yağmur Kureyşlilerin ilerlemelerini zorlaştırdı.

Sonra Resulullah, Müslümanlarla beraber yola koyuldu ve onlara "Allah'ın bereketiyle ilerleyin! Çünkü O bana iki gruptan [kervan ya da ordudan] birini vermeyi vadetti. Kureyş ordusunun ölüp düştüğü yeri görür gibiyim," dedi. Sonra Kureyş ordusundan önce Bedir suyuna ulaşmak için acele ederek ilerledi. Bedir suyuna yakın bir yere gelince oraya konakladı. Seleme oğulları kabilesinden Habbâb b. el-Münzir b. el-Cemûh: "Ey Allah'ın Elçisi! Konakladığımız bu yer hakkında bir şey öğrenmek istiyorum. Burası, Allah tarafından belirlenmiş ileri ya da geri hiçbir yer değişikliği yapamayacağımız bir

mekân mıdır yoksa bir fikir, savaş usulü ve taktik gereği seçilmiş bir mekân mıdır?" dedi. Resulullah: "Hayır! Bir fikir, savaş usulü ve taktik gereği seçilmiş bir mekândır," dedi. "Öyleyse burası senin karargâh kurman için uygun bir yer değildir. Kalk da Kureyş'e en yakın olan su kuyusuna gidelim. Orada [I/162] konaklayalım. Sonra da onun dışındaki su kuyularını kapatalım. Su doldurduğumuz bir havuz yaparız. Orduyla savaşırken içeriz. Ama onlar içemezler," dedi. Bunun üzerine Allah Resulü: "Güzel bir fikir söyledin," dedi.

Sonra Peygamber yerinden kalktı ve yürüdü. Orduya en yakın olan kuyuya gelince karargâhını kurdu. Su kuyusunun hemen üzerine bir havuz yaptırdı. Su kaplarını içine attılar. Diğer kuyularla ilgili emir verdi ve kapatıldı. Sa'd b. Muâz: "Ey Allah'ın Elçisi! Sana içinde duracağın bir gölgelik yapsak ya! Bindiğin deveni de yanında hazır tutarız. Sonra düşmanla savaşırız. Allah bizi başarılı kılar ve düşmanı yenmemizi nasip ederse bu bizi sevindiren bir sonuç olur. Eğer düşman bizi yenerse devene biner arkada bıraktığımız halkımızın yanına gidersin. Geride öyle bir topluluk bıraktın ki bizi onlardan daha fazla sevmezsin. Onlar senin bir savaşa gireceğini bilseler senden bir adım geri kalmazlar. Allah seni onlar sayesinde koruyacak. Sana karşı içten bağlı olacaklar. Seninle cihad edecekler," dedi. Bunun üzerine Allah'ın Elçisi Sa'd'a hayır dua etti.

Peygamber için bir çardak yapıldı. Resulullah ve Ebû Bekir orada oturdular. Sabah olunca Kureyş ordusu harekete geçti. Resulullah orduyu görünce: "Allah'ım! İşte Kureyş ordusu! [I/163] Süvarileriyle ve gururuyla geldi. Sana meydan okudu ve peygamberlerini yalancılıkla itham etti. Allah'ım! Bana söz verdiğin yardımını istiyorum. Allah'ım! Şafak vakti onları helak et!" dedi.

Resulullah, kırmızı devesine binmiş olan Utbe b. Rebîa'yı görünce: "Bu topluluktan herhangi birinde bir hayır olsaydı kırmızı devenin sahibinde olurdu. Onun ['Müslümanlarla savaşmayalım. Geri dönelim. Kardeş kardeşi öldürecek!'] sözüne itaat ederlerse isabetli karar verir," dedi.

Kureyş ordusu konaklayınca onlardan bir grup asker, Peygamber'in yaptırdığı havuza doğru yöneldi. Aralarında Hakîm b. Hizâm da [ö. 54/674 (?)] vardı. Resulullah: "Onları bırakın! [yaklaşsınlar!]" dedi. Hakîm b. Hizâm dışında bir yudum su içen bile öldürüldü.

Kureyş ordusu yerleşince Umeyr b. Vehb el-Cümahî'yi [ö. 24/645 (?)]: "Muhammed ve arkadaşlarının sayısını tespit et!" diyerek gönderdiler. Umeyr b. Vehb atıyla karargâhın çevresinde bir tur attı. Sonra yanlarına gelip "Üç yüz kişiler. Bu sayıdan biraz az ya da çok olabilir. Ama beni biraz bekleyin. Bir bakayım da acaba destek birlikleri ya da kurdukları bir pusu var mı?" dedi. Ardından, uzaklaşıncaya kadar atını vadiye doğru sürdü. Ancak herhangi bir şey görmedi. Geri dönüp "Herhangi bir şey görmedim. Ama Ey Kureyşliler! Ölüm taşıyan belalar gördüm. Medine'nin su taşıyan develeri çok sayıda ölüm taşıyor. [I/164] Bunlar öyle bir toplum ki tek koruyucuları ve sığınakları kılıçları! Vallahi onların hiçbirisi, bizden birinin canını almadan ölmeyecek. Sizden kendi sayıları kadarını öldürdükten sonra yaşamanın ne anlamı var?! Hâlinizi bir düşünün!" dedi.

Hakîm b. Hizâm bunu duyunca kalabalığın içinde yürüyerek Utbe b. Rebîa'nın yanına geldi. "Ebû Velîd! Sen Kureyş kabilesinin lideri, büyüğü ve sözü dinlenenisin. Dünya durdukça iyi bir şekilde anılmak ister misin?" dedi. Utbe: "Hakîm! Nasıl olacak bu?" dedi. Bunun üzerine Hakîm: "Orduyu geri gönder ve dostluk antlaşması yaptığın kişinin de diyetini üstlen!" dedi. O da: "Bunu yaptım. Sen benim kefilimsin. [Nahle Seriyyesi'nde öldürülen] Amr b. el-Hadramî benim dostluk antlaşması yaptığım biriydi ve diyetiyle el konulan mallarını ben tazmin edeceğim. –Ebû Cehil'i kastederek– ama sen İbn Hanzaliyye'ye git. Ondan başka endişelendiğim bir kişi yok," dedi.

Sonra Utbe kalktı ve "Kureyş ordusu! Vallahi siz Muhammed ve arkadaşlarıyla çatışarak hiçbir şey elde edemeyeceksiniz. Onu öldürseniz bile her biriniz diğerinin yüzünü görmekten nefret edecek. [Çünkü her biriniz ya] amcasının oğlunu ya dayısının oğlunu ya da kabilesinden bir adamı öldürmüş olacak. Muhammed'i diğer Arap kabileleriyle baş başa bırakıp

geri dönün. Araplar onu öldürürse zaten isteğinize kavuşmuş olursunuz. Farklı bir şey olursa sizinle karşılaşır; istediğinize de maruz kalmamış olursunuz," dedi.

Hakîm b. Hizâm, Ebû Cehil'in yanına geldi. Ebû Cehil yük- [I/165] lüğünden zırhını çıkarıyor ve savaş için gözden geçirerek hazırlık yapıyordu. "Ebü'l-Hakem! Utbe beni sana şu [savaşmama] işi için gönderdi," dediğinde Ebû Cehil: "Muhammed'i ve arkadaşlarını görünce korkudan ödü patlamış. Vallahi Allah bizimle Muhammed arasında karar verinceye kadar geri dönmeyeceğiz," dedi ve sözlerine şöyle devam etti: "Allah'ım! [Muhammed] akrabalık bağlarımızı kopardı. Bize hiç tanımadığımız bir [din] getirdi. Onu sabaha çıkarma!"

Sonra Ebû Cehil, birini Âmir b. el-Hadramî'ye gönderdi ve şöyle dedi: "Âmir! Senin dostluk antlaşması yaptığın Utbe, insanları savaşmadan geri götürmeye çalışıyor. Oysa sen kardeşinin intikamını alacağın kişileri gözlerinle gördün. Yemin ederim ki Utbe aslında böyle düşünmüyordu. Fakat Utbe oğlunun Müslümanlar arasında olduğunu ve Muhammed ile arkadaşlarının ot kökleri yediklerini öğrendi. İntikamınızı gördünüz; şimdi kalk ve öldürülen kardeşinin intikamını al!"

Âmir b. el-Hadramî kalktı ve "Zavallı kardeşim Amr! Ah kardeşim Amr!" diye bağırmaya başladı. Savaş ateşi kızıştı ve insanlar bilendiler. Artık savaş konusunda kendilerinden emindiler. Böylece Ebû Cehil, Utbe'nin insanları çağırdığı savaşmama düşüncesini bozmuş oldu.

Ebû Cehil'in sözleri Utbe'ye ulaşınca: "Utanmaz ciğersize [I/166] bak! Korkudan kimin ödünün patlayacağını görecek," dedi.[169] Sonra Utbe kafasına takmak için bir miğfer aradı. Ancak iri cüsseli olduğu için orduda başına takabileceği uygun bir miğfer bulamadı. Bunun üzerine başına kendine ait bir sarık sardı.

el-Esved b. Ebi'l-Esed el-Mahzûmî yürümeye başladı. Çok huysuz biriydi. "Allah'a söz veriyorum. Ya Müslümanların havuzundan su içeceğim ya orayı yıkacağım ya da havuzun

169 Arapça aslı سيعلم المصفر إسته من انتفخ سحره şeklinde olan bu söz karşılıklı galiz bir küfürleşme ve hakaret içermektedir. Arapçaya ilgisi olanlar tam karşılığını bulabilirler. Biz bağlama uygun olanını kullandık. [M]

önünde öleceğim!" dedi. Havuza doğru ilerlerken karşısına Hamza b. Ebî Tâlib çıktı. Karşı karşıya gelince Hamza ona bir darbe vurdu. Tam havuzun önünde dizinin yarısından ayağını kopardı. Sürünerek havuza doğru ilerledi ve havuza daldı. Hamza arkasından varıp bir darbe daha vurdu ve havuzun içinde öldürdü.

Esved'in ardından Utbe b. Rebîa, kardeşinin oğlu Şeybe b. Rebîa ile Utbe'nin oğlu el-Velîd b. Utbe ileri çıktılar. Müslümanların safına yaklaşınca teke tek vuruşma istediler. Karşılarına ensardan üç genç –İbn Revâha ve Hâris'in iki oğlu Avf ile Muavvîz[170] [Bu iki gencin annelerinin adı Afrâ'dır]– çıktı. Kureyşliler bunlara kim olduklarını sordular. Onlar da Medineli bir grup olduklarını söylediler. Bunun üzerine Utbe: "Sizinle işimiz yok. Biz kendi kabilemizden olanları istiyoruz," [I/167] dedi. Sonra bir münadi şöyle bağırdı: "Muhammed! Karşımıza kabilemizden bize denk olanları çıkar!" Bunun üzerine Resulullah: "Hamza b. Abdülmuttalib, kalk! Ali b. Ebî Tâlib, kalk! Ubeyde b. el-Hâris, kalk!" dedi. Ubeyde grubun en yaşlısıydı ve Utbe b. Rebîa'yla karşı karşıya geldi. Hamza'nın rakibi Şeybe b. Rebîa, Ali b. Ebî Tâlib'in rakibi ise el-Velîd b. Utbe'ydi.

Hamza, Şeybe'ye göz açtırmadan öldürdü. Ali de el-Velîd'e fırsat vermeden öldürdü. Utbe ile Ubeyde yenişemediler. İkişer darbe vurdular. Her ikisi de rakibini ayağa kalkamayacak şekilde yaraladı. Ali ve Hamza, Utbe'ye saldırdılar. [Yaralı] arkadaşlarını taşıdılar. Onu arkadaşlarının yanma getirdiler.

Sonra iki ordu birbirine yaklaştı. Bunun üzerine Resulullah arkadaşlarına: "Ben emir vermedikçe saldırmayın!" dedi. O sırada Ebû Bekir ile beraber çardaktaydı. Yanında ondan başka kimse yoktu. Resulullah Allah'ın kendisine verdiği sözü tekrarlıyor ve şöyle diyordu: "Allah'ım! Eğer bugün şu bölük yok olursa sana ibadet eden kalmaz." Ebû Bekir ise "Ey Allah'ın Elçisi! Duanı kısa tut! Çünkü Allah sana verdiği sözü mutlaka yerine getirir," diyordu.

Allah, Müslümanları düşmanla savaşma konusunda cesaretlendirdi. Müslümanların savaşa istekli olmalarını sağla-

170 Muavvîz b. Hâris ve Avf b. Hâris, Bedir'de şehit olmuştur [ö. 2/624]. [M]

mak için düşmanları Müslümanların gözünde az gösterdi.[171] Peygamber çardaktayken uyuklar gibi başı öne doğru düştü. Sonra uyanarak "Ebû Bekir! Müjde! İşte Cebrail sarığını [I/168] kuşanmış, bir tarafıyla da yüzünü kapamış ve 'Sana Allah'ın yardımı ve desteği geldi ve Allah sana üzerlerinde nişaneler bulunan melekleri gönderdi,' diyor," dedi.

Ebû Üseyd Mâlik b. Rebîa, Bedir Savaşı'na katılanlardan biriydi. Gözlerini kaybettikten sonra şöyle diyordu: "Şu anda sizinle beraber Bedir'de olsaydım ve gözlerim de görseydi meleklerin çıktığı vadiyi size gösterirdim. Bu konuda hiçbir şüphem ve kuşkum yok. Melekler sadece Bedir'de savaşçıların arasında savaştılar. Yardım ediyorlar ve destek veriyorlardı. Başlarında beyaz sarıklar vardı. Sarıklarının bir ucunu sırtlarına sarkıtmışlardı."

Sonra Resulullah eliyle bir avuç dolusu kum aldı. Çardaktan çıktı ve Kureyş ordusuna yönelerek "Yüzleri kararsın!" dedi. Sonra onu düşmana doğru üfürdü. Ardından da "Yaşam ve ölüm kararımı verecek olan Allah'a yemin ederim ki bugün sabrederek, mükâfatını Allah'tan bekleyerek, geri çekilmeksizin sürekli üzerine üzerine giderek kâfirlerle savaşan kişiyi Allah kesinlikle cennete koyacaktır," dedi. Seleme oğulları kabilesinden Umeyr b. el-Humâm elindeki hurmaları yiyordu. Bunun üzerine: "Ey Allah'ın Elçisi! Söyle bana! Eğer geri çekilmeksizin sürekli üzerine üzerine giderek kâfirlerle savaşırken öldürülürsem mükâfatım ne olacak?" dedi. Resulullah: "Sana cennet verilecek," dediğinde elindeki hurmaları attı ve ilerledi. Şehit oluncaya kadar savaştı.

Sonra Resulullah arkadaşlarına: "Saldırın! Abbâs'la kar- [I/169] şılaşan ona karışmasın. Çünkü onu zorla savaşa getirdiler," dedi. Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rebîa [ö. 12/633]: "Babalarımızı, oğullarımızı kardeşlerimizi öldüreceğiz ama Abbâs'a karışmayacağız öyle mi?! Yemin ederim ki onunla karşılaşırsam kılıcımı ağzının ortasına çalacağım," dedi. Bu sözü Peygamber duyunca Ömer'e dönerek: "Ebû Hafs! Peygamber'in amcasının yüzüne kılıçla vurulur mu?" dedi. Bunun üzerine Ömer:

"İzin ver de [Ebû Huzeyfe'nin] kafasını koparayım Ey Allah'ın Elçisi! Vallahi münafık oldu," dedi. Bu olaydan sonra Ebû Huzeyfe: "Söylediğim bu cümleden dolayı inancım konusunda hep endişe içindeyim. Bu sözün korkusunu içimde taşımaya da devam ediyorum. Peygamber'e söylediğim bu sözü ancak şehadet temizler," derdi. Yemâme Savaşı'nda şehit düştü. Abbâs [ö. 32/653] Mekke'de Müslüman olmuştu. Ancak halkından korktuğu için Müslümanlığını gizliyordu.

Allah Resulü'nün arkadaşlarının müşriklere saldırısı, düşman ordusunun yenilgisiyle bitti. Allah, Kureyş'in önde gelenlerinden bir kısmını öldürdü. Bir kısmı da esir alındı. Düşman savaşı bırakıp esir düşmeye başladığında Resulullah, Sa'd b. Muâz'ın [ö. 5/627] yüzünde bir memnuyetsizlik gördü. Bunun üzerine ona: "Sa'd! Allah adına yemin ederim ki galiba sen, bunların esir alınmasını istemiyorsun," dedi. Sa'd: "Ey Allah'ın Elçisi! Tabi ki istemiyorum. Bu savaş, Allah'ın müşrikleri düşürdüğü ilk çatışmaydı. Onları hayatta bırakmaktansa köklerini kazıyıncaya kadar hepsini öldürmeyi tercih ederim," dedi.[172]

[I/170] Bu olay, ramazan ayının on yedi gecesi geçip cuma günü olduğunda meydana geldi. Müslümanlar 313 kişiydiler. Bunların 74 tanesi Kureyş kabilesinden ve Mekke'den hicret etmiş olan Müslümanlardan oluşuyordu. Geri kalanı Medineli Müslümanlardı. Müşrikler ise 950 savaşçıdan oluşuyordu.

O gün [2/624] Kureyşli Müslümanlardan altı kişi şehit oldu:

[1] Muttalib oğulları kabilesinden Ubeyde b. el-Hâris b. el-Muttalib, [2] Zühre b. Kilâb oğulları kabilesinden –ve aynı zamanda Sa'd'ın kardeşi olan– Umeyr b. Ebî Vakkâs, [3] Huzâa kabilesiyle aralarında dostluk antlaşması bulunan Abdü Amr b. Nadle'nin oğlu Zû'ş-Şimâleyn, [4] Sa'd b. el-Leys kabilesiyle aralarında dostluk antlaşması bulunan Adî b. Ka'b oğulları kabilesinden Âkil b. el-Bükeyr, [5] Ömer'in kölesi Mihca', [6] el-Hâris b. Fihr oğulları kabilesinden Safvân b. Beyzâ.

172 Sa'd'ın bu yaklaşımı daha sonra inen Enfâl, 8/67 ayetiyle onaylanmıştır. [M]

Ensardan ise şu kişiler şehit oldu:

[1] Amr b. Avf oğulları kabilesinden Sa'd b. Hayseme ile [2] Mübeşşir b. Abdilmünzir, [3] el-Hâris b. el-Hazrec oğulları kabilesinden Yezîd b. el-Hâris –İbn Füshum olarak hitap edilen kişi budur–, [4] Seleme oğulları kabilesinden Umeyr b. el-Humâm, [5] Habîb b. Abdilhârise b. Mâlik b. Gadab b. Cüşem oğulları kabilesinden Râfi b. el-Muallâ, [6] Neccâr oğulları kabilesinden Hârise b. Sürâka b. el-Hâris, [7] Ganem b. Mâlik b. en-Neccâr oğulları kabilesinden Avf ile [8] kardeşi Muavvîz. Muavvîz ve Avf, el-Hâris b. Rifâa b. Sevâd'ın oğullarıdır. Her [I/171] ikisinin de annesi Afrâ'dır.

Kureyşlilerden ve Medineli Müslümanlardan şehit olanların toplam sayısı on dörttür.

O gün Ali b. Ebî Tâlib, Velîd b. Utbe b. Rebîa'yı öldürdü. Tuayme b. Adî b. Nevfel ise Tu'me'nin kardeşini öldürdü. Baltasıyla üzerine saldırınca "Vallahi bu günden sonra ebediyen Allah uğrunda elimizden kurtulamayacaksın," dedi. Hamza, Utbe b. Rebîa'nın öldürülmesine ortak oldu. Âmir b. Abdillah el-Enmârî ise Abdişems oğullarının dostluk antlaşması yaptığı bir kişiyi öldürdü. en-Nadr b. el-Hâris b. Kelde ise Abdimenâf oğullarından birini öldürdü. el-Âs ise Sa'îd b. el-Âs b. Ümeyye'nin oğlunu öldürdü. Ömer b. el-Hattâb ise dayısı el-Âs b. Hişâm b. el-Mugîre'yi öldürdü. O gün müşriklerden öldürülen kişi sayısı toplam yetmiş dörttür. Bir o kadarı da esir alındı.

Sonra Resulullah, Ebû Cehil'in bulunmasını istedi. Ebû Cehil'i bulmaya çalışan Muâz b. Amr b. el-Cemûh, bir grup müşrikin "Ebü'l-Hakem! Onlar sana ulaşamayacaklar," dediğini duydu. Bu sözü duyunca bahsedilen kişinin Ebû Cehil olduğunu anladı. Onu vurmayı kendine bir görev bildi. Fırsatını bulunca üzerine atıldı ve çok sert bir darbe vurarak dizinin yarısından ayağını kopardı. Ebû Cehil'in oğlu İkrime babasıyla beraberdi. İkrime de Muâz'a saldırdı. Omzuna çok sert bir darbe vur- [I/172] du. Muâz'ın kolu koptu ve yan tarafından bir deri parçasıyla asılı kaldı. Bunun üzerine Muâz, Ebû Cehil'i bıraktı. Çatışma Muâz'ı kolundan ayırdı. Buna rağmen derisinden asılı kalan

elini ardından çekerek gün boyu savaşmaya devam etti. Acısı dayanılmaz hâle gelince ayağıyla asılı kalmış ve sallanan eline bastı ve koparıp attı. Eli koptuktan sonra elsiz bir şekilde Osmân'ın dönemine kadar yaşadı. Ebû Cehil yerdeyken Muavvîz b. Afrâ yanından geçiyordu. Muavvîz ona öldürücü bir darbe vurdu ve son nefesini vermek üzereyken orada bıraktı.

Ebû Cehil son anlarını yaşarken Abdullah b. Mes'ûd oradan geçiyordu. Ebû Cehil'i tanıdı. Ayağıyla omzuna bastı ve "Allah'ın düşmanı! İşte Allah seni rezil rüsva etti," dedi. Ebû Cehil: "Neden Allah beni rezil etsin ki! Alt tarafı bir adam öldürdünüz. Bunu boş ver de bu savaşı kimin kazandığını söyle!" dedi. İbn Mes'ûd: "Allah ve Resulü!" dedi. Ebû Cehil, Abdullah'ın onun boynuna bastığını görünce [kibirle] "Küçük çoban! Ulaşılması zor bir yüksekliğe çıkmışsın," dedi. Abdullah, Ebû Cehil'in kafasını kesti ve Resulullah'ın yanma getirerek: "Ey Allah'ın Elçisi! İşte Allah düşmanı Ebû Cehil'in kafası!" dedi. Resulullah: "Kendisinden başka ilah olmayan Allah adına yemin et! Gerçekten mi?" dedi. Abdullah: "Evet! Kendisinden başka ilah olmayan Allah adına yemin ederim," dedi. Bundan dolayı Resulullah, Allah'a şükretti.

Abdurrahmân b. Avf [ö. 32/652], Ümeyye b. Halef'in Mekke'deyken arkadaşıydı. Ümeyye ona: "Babanın sana taktığı[173] [I/173] isimden vaz mı geçtin?" derdi. Abdurrahmân da "Evet," derdi. Ümeyye: "Oysa ben Rahmân'ın ne olduğunu bilmiyorum. İkimizin de bildiği ortak bir isim belirle de onunla sana hitap edeyim. Sana ilk isminle hitap edersem bana cevap verme. Ben de seni tanımadığım bir isimle çağırmamış olayım," dedi. Bunun üzerine Abdurrahmân: "Bana dilediğin şekilde hitap edebilirsin," dedi. Ümeyye de: "Senin adın Abdülilâh olsun," dedi. Mekke'deyken Abdurrahmân'a *Abdülilâh* ismiyle hitap ederdi.

Abdurrahmân b. Avf savaş sırasında Ümeyye'nin yanından geçiyordu. Ümeyye, oğlu[174] ile beraber duruyordu ve

173 Abdurrahmân'ın Müslüman olmadan önce ismi Abdüamr veya Abdülkâ'be idi. Ancak Müslüman olunca Resulullah bu isimlerin İslam inancına aykırı olmasından, ona Abdurrahmân ismini taktı. [M]

174 Ali b. Halef. [M]

Abdurrahmân'ın elinde [ganimet olarak] taşıdığı bir zırh vardı. Ümeyye b. Halef, Abdurrahmân'ı görünce [eski adıyla seslenerek] "Abdü Amr!" dedi. Ancak Abdurrahmân cevap vermedi. Bu defa "Abdülilâh!" diye seslendi. Abdurrahmân: "Evet!" dedi. Ümeyye: "[Bizi esir alırsan] taşıdığın şu zırhtan daha fazla sana yararımız olur," dedi. Abdurrahmân: "Vallahi [sen esir olacaksın.] Öyleyse Allah gerçekten Allah'tır!" dedi. Abdurrahmân zırhı attı ve Ümeyye'yi bir eliyle oğlunu da bir eliyle [tutarak] esir aldı. Ümeyye: "Abdülilâh! Göğsündeki deve kuşu tüyüyle belirginleşmiş olan şu adamınız kim?" dedi. Abdurrahmân: "Bu adam Hamza b. Abülmuttalib'dir," dedi. Bunun üzerine Ümeyye: "Zaten başımıza ne geldiyse bu adam yaptı," dedi.

Abdurrahmân, Ümeyye ve oğlunu esir olarak götürürken Bilâl onları gördü ve "İşte küfrün başı Ümeyye b. Halef! O hayatta kalırsa ben [kölelikten] kurtulmam," dedi. Abdurrahmân: "Bilâl! O benim esirim!" dedi. Ancak Bilâl: "O hayatta kalırsa ben [kölelikten] kurtulmam," dedi. Abdurrahmân: "Ne dediğimi duydun mu zenci kadının oğlu!" dedi. Bilâl: "O hayatta kalırsa ben [kölelikten] kurtulmam," dedi ve var gücüyle ba- [I/174] ğırdı: "Allah'ın dininin yardımcıları! İşte küfrün başı Ümeyye b. Halef! O hayatta kalırsa ben kurtulmayayım!" Müslümanlar Ümeyye'nin çevresini sardılar. Abdurrahmân ise Ümeyye'yi savunuyordu. Birisi[175] kılıcıyla arkasına geçti. Adam, kılıçla Ümeyye'nin oğluna vurdu ve oğlu yere düştü. Bunun üzerine Abdurrahmân: "Kurtar kendini! Vallahi artık sana bir faydam olmaz," dedi. Müslümanlar kılıçlarıyla üzerlerine saldırdılar. İkisinin de işini bitirdiler. Bu olaydan sonra Abdurrahmân her zaman şöyle derdi: "Allah, Bilâl'in iyiliğini versin. Beni zırhımdan da etti; esirimin önünde içler acısı bir hâle de düşürüp [mahcup etti]."

Ebü'l-Yüsr olarak bilinen Ka'b b. Amr, Abbâs b. Abdülmuttalib'i esir aldı ve bağladı. Allah'ın Elçisi o geceyi uykusuz geçirdi. Geceyi neden uykusuz geçirdiği sorulunca: "Abbâs'ın bağlıyken inlemesini duydum da!" dedi. Abbâs'ın ipleri çözüldü. Müslümanlar: "Ey Allah'ın Elçisi! Kervanı da ele geçirme-

175 Ammâr b. Yâsir [M]

lisin. Zaten onu koruyacak bir şey de kalmadı," dediler. Abbâs esir olduğu hâlde "Olmaz," diye bağırdı. Bunun üzerine Resulullah: "Neden?" dedi. Abbâs: "Çünkü Allah sana iki gruptan birisini vereceğini vadetmişti.[176] Söz verdiği şeyi de sana verdi. [Orduyu yendin. Kervana karışma!]" dedi.

Sonra Allah'ın Elçisi, Müslümanlara: "Bu esirler hakkında fikriniz nedir?" diye sordu. Ebû Bekir: "Ey Allah'ın Elçisi! Bunlar senin ailenden ve senin kabilendendir. Onları hayatta bırak ve onlara merhamet et! Belki de Allah onlara tövbe nasip eder," dedi. Ömer: "Senin yalan söylediğini iddia ettiler ve seni memleketinden kovdular. Onları arkalarından geleceklere ib-
[I/175] ret-i âlem yap ve boyunlarını vur!" dedi.

Allah'ın Elçisi: Ebû Bekir! Senin yaklaşımın İbrahim'in davranışına benziyor. Çünkü İbrahim: فَمَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي وَمَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ dedi.[177] Ömer! Senin yaklaşımın ise Nûh'un davranışına benziyor. Çünkü Nûh: رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا dedi.[178]

Sonra Allah'ın Elçisi'nin münadisi şöyle bağırdı: "Ümmü Hakîm'i esir alan serbest bıraksın. Çünkü Resulullah ona güvence verdi." Ümmü Hakîm [isimli kadını] Medineli bir Müslüman esir almıştı. Ümmü Hakîm'in saç örgünleri omuzlarına dökülüyordu. Onu esir alan kişi münadinin sözlerini duyunca hemen serbest bıraktı.

Sonra Resulullah ölülerin Kalîb'e atılmasını emretti ve müşriklerin cesetleri oraya atıldı. Ardından Allah'ın Elçisi yanı başlarında durup "Kalîbliler! Ben Rabbimin söz verdiği şeyin gerçek olduğunu gördüm. Peki, siz Rabbinizin size söz verdiği şeyin gerçek olduğunu gördünüz mü?" diye sordu. Müslümanlar: "Ölülerle mi konuşuyorsun?" dediler. "Söylediklerimi siz duyuyorsanız onlar da duyuyordur," dedi. Son-
[I/176] ra Resulullah üç gün orada kaldı ve zafer haberini Medine'ye müjde olarak götürmesi için elçiler gönderdi. Abdullah b.

176 Abbâs'ın ifade ettiği vaat, Enfâl, 8/7 ayetinde yer almaktadır: وَإِذْ يَعِدُكُمُ اللّٰهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ اللّٰهُ أَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ

177 "Bana uyan bendendir. Bana isyan edene gelince [Allah'ım] sen bağışlayıcı ve acıyansın." İbrâhîm, 14/36.

178 "Allah'ım! Yeryüzünde hareket eden bir tane bile kâfir bırakma!" Nûh, 71/26.

Revâha'yı kentin yukarı tarafındakilere, Zeyd b. Hârise'yi ise aşağı tarafındakilere haber vermesi için gönderdi.

Zeyd, Medine'ye geldiğinde Medineliler Resulullah'ın –Osmân ile evli olan– kızı Rukıyye'nin kabrine toprak atıyorlardı. Osmân hasta olan hanımına bakabilmek için Medine'de kalma ve Bedir'e katılmama konusunda Resulullah'tan izin istemişti. Peygamber, sadece onu Bedir'e katılanlardan sayarak ganimetten hisse verdi. Rukıyye'nin defin işleri bitince Allah'ın Müslümanlara zafer nasip ettiği haberi geldi. Üsâme b. Zeyd [ö. 54/674] babasının yanına geldi. O sırada babası [Zeyd b. Hârise] mescidde ayakta duruyordu. İnsanlar onun çevresini sarmışlardı. Babası: "Utbe b. Rebîa öldü. Şeybe b. Rebîa öldü. Ebü'l-Hakem b. Hişâm öldü. Zam'a b. el-Esved öldü. el-Âs b. Hişâm öldü," diyordu. Üsâme: "Babacığım! Bu doğru mu?" dedi. "Evet oğlum!" dedi. Ancak münafıklar: "Hepsi uydurma şeyler!" dediler. Esirler kelepçelere vurulmuş ve zincirlere bağlanmış olarak getirilinceye kadar Zeyd'e inanmadılar.

Kureyş ordusunun bozguna uğradığı haberini ilk Mekke'ye ulaştıran el-Haysumân b. Hâbis b. Abdillah el-Müdlicî'dir.[179] "Geride ne oldu?" dediler. "Utbe b. Rebîa öldü. Şeybe b. Rebîa öldü. Ebü'l-Hakem b. Hişâm öldü. Ümeyye b. Halef öldü," dedi. Ümeyye b. Halef'in oğlu Safvân [ö. 41/661]: "Vallahi bu, ne dediğini bilmiyor. Siz onu bana sorun!" dedi. O da: "Peki Safvân! Ne oldu?" dedi. "İşte şurada! Hicr'de[180] oturuyor," dedi. el-Haysumân ise: "Vallahi babasının ve kardeşinin öldürülüş ânını gördüm," dedi. [I/177]

Sonra Hâris b. Abdülmuttalib'in oğlu Ebû Süfyân [ö. 20/641] Mekke'ye geldi. Ebû Leheb ise Bedir Savaşı'na katılmamış yerine el-Âs b. Hişâm'ı göndermişti. Ebû Leheb, Hâris b. Abdülmuttalib'in oğlu Ebû Süfyân'ın karşıdan geldiğini görünce: "Buraya gel yeğenim! Sende haberler vardır," dedi. Ebû Süfyân yanına oturdu. İnsanlar ise ayakta ikisinin çevresini

179 *Üsdü'l-Gâbe*'de "Haysumân b. İyâs b. Abdillah el-Huzâî" olan isim Vâkıdî ve İbn Hibbân tarafından metinde verdiğimiz şekilde yazılmıştır. İbn Hibbân'ın bazı nüshalarında Hüsmân olan isim Haysumân olmalıdır. [M]

180 Kâbe ile Hatim denilen yarım daire şeklindeki duvar arasında kalan ve altın oluğun altına rastlayan yer. [M]

sardılar. "Yeğenim! İnsanların durumu nasıldı?" diye sordu. Ebû Süfyân: "Hiçbir şey yok vallahi! Sadece onlarla karşı karşıya geldik. Kellelerimizi onlara sunduk. İstedikleri gibi bizi öldürdüler. Diledikleri gibi de esir aldılar. Ama yemin ederim ki içimizden hiç kimseyi bu hezimetten dolayı kınamıyorum. Çünkü biz alaca atlar üzerinde her tarafı dolduran beyaz elbiseli adamlarla[181] karşılaştık. Vallahi hiç kimse karşılarında duramıyordu," dedi. Ebû Leheb bu haberden sonra yedi gün yaşadı. Allah, ona çiçek hastalığını bulaştırdı ve bundan dolayı öldü. Mekke'nin en uzak yerine gömdüler. Kureyşliler, Muhammed ve arkadaşları, duyar da sevinir diye öldürülen yakınlarına ağlamadılar bile.

[I/178] Müslümanların eline esir düşen müşriklere gelince Müslümanlar bunlara ne yapacakları konusunda üç farklı yaklaşım ortaya koydular:

[I/179] [1] Savaş sırasında ganimet toplamış olanlar "Resulullah, herkesin öldürdüğü kişiye ait şeyleri o kişinin kendisine ganimet olarak verdi," dediler.

[2] Düşmanın üzerine atılıp takip edenler "Vallahi biz olmasaydık siz ganimetleri alamazdınız. Biz onları oyaladık da siz onlardan ulaşabildiğinizi öldürdünüz," dediler.

[3] Düşmanın Peygamber'e saldırma tehlikesine karşı onun korumalığını ve bekçiliğini yapanlar ise "Vallahi siz ganimete bizden daha fazla hak sahibi olamazsınız. Düşman boynunu kesmemiz için bize uzattığında düşmanla çatışmak isteseydik onlarla savaşırdık. Hiç kimse Peygamber'in yanında değilken biz dileseydik ganimetleri de toplayabilirdik. Fakat biz düşmanın Resulullah'a saldırmasından korktuğumuz için yanında kaldık. Bundan dolayı siz bizden daha fazla ganimette hak sahibi olamazsınız," dediler.

Bu tartışmanın sebebi Resulullah'ın: "Kim şöyle şöyle yaparsa ona karşılığında şu vardır," sözüydü.[182] Bundan dolayı

181 Melekler kastediliyor. [M]

182 Bedir'de Müslümanları düşmana saldırıya teşvik etmek isteyen Allah Resulü: "Düşmandan birini öldürene öldürdüğü kişinin üzerindeki tüm ganimetler verilecektir," demiştir. *Muvattâ'*, Cihad 9. [M]

gençler kendi aralarında tartıştılar. Yaşlılar ise sancakların altında bekleştiler. Ayağa kalkanlar Peygamber'in kendilerine vereceğini söylediği payı almaya gelince yaşlılar: "Bizsiz ganimeti almayın! Biz sizin arkanızdaydık ve sancakların altındaydık. Biz sancakları açtığımızda bize sığınırdınız," dediler ve aralarında tartıştılar. Bunun üzerine يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ ayeti,[183] sure sonuna kadar nazil oldu. Allah ganimetle [ilgili yetkiyi] ellerinden çekip aldı ve Peygamber'e verdi. Allah'ın Elçisi ise ganimetlerin pay edilmesi ile ilgili sorumluluğu Abdullah b. Ka'b el-Mâzinî'ye verdi.

Resulullah Bedir'de üç gün kaldıktan sonra Medine'ye gitmek için yola çıktı. Esirleri de beraberinde götürdü. Bedir'den inerken Talha b. Ubeydillâh [ö. 36/656] ve Sa'îd b. Zeyd [ö. 51/671] Havrân'da karşısına çıktılar. Peygamber her ikisinin de ganimetten payını verdi;[184] cihad sevabı alacaklarını da belirtti.[185] Peygamber Safrâ'ya ulaşıp Medine ile aralarında üç gecelik yol kalınca esirler arasında yer alan en-Nadr b. el-Hâris'in[186] [ö. 2/624] öldürülmesini emretti. Ali b. Ebî Tâlib onu öldürdü. Irkuzzubye'ye ulaştığında Ukbe b. Ebû Muayt'ı[187] [ö. 2/624] öldürdü. Ukbe öldürülmeden önce: "Benden sonra çocuklarıma ne olacak?" dedi. Resulullah "Cehennem!"[188] dedi. [I/180]

Sonra ganimetleri Safrâ'da savaşçılar arasında bölüştürdü. Bedir'le Safrâ arasın 17 mildir. Ganimetleri Bedir'e katılanlar arasında bölüştürdü. Diğer Müslümanlarla birlikte Resulullah da kendi payına düşeni aldı.

Sonra Resulullah, esirlerden bir gün önce Medine'ye yöneldi. İkinci gün ise esirler Medine'ye getirildi. Savaşçılar Revhâ'ya ulaştıklarında Müslümanlar Allah'ın kendilerine zafer

183 "Sana ganimetleri[n kime ait olduğunu] soruyorlar." Enfâl, 8/1.
184 Peygamber, Talha ve Sa'îd'i Şam yoluna istihbarat için gönderdiği ve Medine'ye ancak savaş bittikten sonra dönebildikleri için onlara ganimet vermiştir. [M]
185 Hâkim, *Müstedrek*, III. 495.
186 Şiirleriyle İslam aleyhine etkili propagandalar yapan bir kişidir. [M]
187 Peygamber'e çok ağır bir şekilde fiziksel ve sözlü eziyette bulunan bir kişiydi. [M]
188 Resulullah'ın bu sözü "Senin yerinin cehennem olacağı kesin olduğundan çocuklarını değil kendini düşün," anlamında yorumlanmaktadır. Şevkânî, *Neylu'l Evtâr*, VIII. 14; Azimabâdî, *Avnu'l-Ma'bûd*, VII. 350. [M]

vermesinden dolayı onları tebrik etti. Seleme b. Selâme b. [I/181] Vakş: "Bizi neden tebrik ediyorsunuz ki? Biz sadece saçı başı dökülmüş yaşlılarla karşılaştık. Bir yere asılı hayvanlar gibiydiler; sadece kesiverdik," dedi. Resulullah gülümsedi ve "Yeğenim! Onlar Kureyş kabilesinin önde gelenleriydi," dedi.

Sonra Abbâs b. Abdülmuttalib'e: "Kendi fidyeni öde! Kardeşin Ebû Tâlib'in oğlu Akîl'in fidyesini de! Kardeşin Hâris'in oğlu Nevfel'in fidyesini de! Dostluk antlaşması imzaladığın Utbe b. Ömer'in –Hâris b. Fihr oğulları kabilesinden birisiydi– fidyesini de! Çünkü sen varlıklı birisin," dedi. Abbâs ise: "Ben Müslüman olmuştum. Ama kabilem beni buna zorladı," dedi. Allah'ın Elçisi: "Senin Müslümanlığını Allah daha iyi bilir. Dediğin doğruysa Allah bundan dolayı mükâfatını verecektir. Ancak işin görüntüsüne bakacak olursak karşımızda yer aldın. Fidyeni öde!" dedi. Resulullah ganimet olarak Abbâs'ın 20 ûkiye[189] altınını almıştı. Abbâs: "Ey Allah'ın Elçisi! O altınları fidyeme say," dedi. Resulullah ise: "Olmaz! Bu Allah'ın senden alıp bize verdiği bir şeydir," dedi. Bunun üzerine Abbâs: "İşin doğrusu malım yok," dedi. Resulullah: "Mekke'den ayrılırken Ümmü'l-Fazl bint el-Hâris'e bıraktığın paralar nerede? Yanınızda sizden başka herhangi bir kişi de yoktu. Hanımına: 'Bu yolculuğumda başıma bir şey gelirse oğlum Fazl'a şu kadar, oğlum Kusem'e şu kadar ve oğlum Abdullah'a da şu kadar ver!' demiştin," dedi. Abbâs: "Seni hak dinle gönderen Allah'a [I/182] yemin ederim ki ben ve eşimden başka hiç kimse bunu bilmiyordu. Artık senin Allah'ın Elçisi olduğunu anladım," dedi.

Esirlerin serbest kalmasını sağlamak için Kureyş kabilesi, Cübeyr b. Mut'im'i [ö. 59/678-79] temsilci olarak Resulullah'a gönderdi. Resulullah esirlerden istediğini öldürdü; dilediğini de fidye karşılığında serbest bıraktı. Fidye verecek malı olmayanları da iyilik olsun diye serbest bıraktı. Bedir Savaşı'nda esirlerden Arap olanları 40 ûkiye fidye karşılığında köleleri ise 20 ûkiye fidye karşılığında serbest bıraktı. Ardından da "Eğer Allah'ın daha önceden [Bedir Savaşı'na katılan Müslümanların bağışlandığına dair hükmü][190] yazılı olmasaydı aldı-

189 Bir ûkiye, 200 gr olarak değerlendirilmektedir. [M]
190 Buhârî, Meğâzî, 9, 46; Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 161.

ğınız [fidyeden] dolayı büyük bir azap size dokunurdu. Artık aldığınız ganimetleri helal ve temiz olarak yiyebilirsiniz. Allah'a karşı gelmekten sakının! Allah bağışlayan ve merhamet edendir,"[191] ayeti nazil oldu. Bunun üzerine Allah Resulü: "Sizden önceki insanlara ganimet helal değildi. Ancak Allah sizin zafiyetinizi gördü ve size ganimetleri helal yaptı," dedi. Önceki ümmetlerde ganimetler üst üste yığılır ve gökten bir ateş inerek ganimetleri yok ederdi.[192]

Resulullah ile Beraber Bedir Savaşı'na Katılan Kişilerin İsimleri ve Sayısı

Şeyhe okunurken benim de hazır bulunduğum bir mecliste el-Hasan b. Süfyân bize haber verdi. Dedi ki: Ebû Bekir b. Ebî Şeybe yanımızda başkaları da varken icazet yoluyla bize bildirdi. Dedi ki: Yezîd b. Hârûn bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Hammâd b. Seleme, Âsım b. Ebi'n-Nucûd'dan, o da Ebû Sâlih'ten, o da Ebû Hüreyre'den bize lafzen aktardığına göre Ebû Hüreyre şöyle dedi:

"Resulullah şöyle buyurdu: Allah Bedir ehlini[n ne tür ameller işleyeceğinden] haberdar oldu ve bunun üzerine 'Dilediğinizi yapın! Çünkü sizi bağışladım,' dedi."[193]

Resulullah ile beraber muhacir ve ensardan Bedir Savaşı'na katılan kişi sayısı 313'tür.[194] Bu sayı Tâlût ile birlikte nehri geçen kişilerin sayısıyla aynıdır. Allah muvaffak kılarsa, [I/183] ilim yoluna giren bir kişinin bu isimlere ulaşmasının zor olmaması için –ulaşabildiğim kadarıyla– bu savaşa katılanların adlarını, kabilelerine göre aktaracağım.

Kureyş kabilesinden Bedir Savaşı'na katılanların isimlerini söyleyerek bu konuya başlayalım. Kureyş'in Abdümenâf'ın iki oğlu olan Benî Hâşim ve Benî Muttalib'den olanlarını sayacağız:

[1] Resulullah'ın amcası Hamza b. Abdilmuttalib b. Hâşim b. Abdimenâf, [2] Ali b. Ebî Tâlib b. Abdilmuttalib, [3] Zeyd b. Hârise b. Şürahbîl [/Şerâhîl] b. Ka'b b. Abdiluzzâ b. Yezîd

191 لَوْلاَ كِتَابٌ مِنَ اللّٰهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلاَلاً طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ غفورٌ رحيمٌ Enfâl, 8/68-69

192 Tirmizî, Tefsîr 9.

193 Hadisin farklı bir rivayeti için bkz. Buhârî, Cihâd ve Siyer, 139

194 Müslim'de bu sayı 319 olarak zikredilmektedir. Müslim, Cihâd ve Siyer, 18

|M|

b. İmruülkays el-Kelbî, [4] Resulullah'ı kölesi Enîse, [5] Resulullah'ın azatlı kölesi Ebû Kebşe Süleym [ö. 13/634], [6] Ebû Mersed künyesiyle bilinen Kennâz b. Husayn b. Yerbû' b. Amr b. Yerbû' b. Haraşe b. Sa'd b. Zarîf b. Cillân b. Ganm b. Ganî b. Ya'sur b. Sa'd b. Kays b. Aylân b. Mudar, [7] Ebû Mersed'in oğlu Mersed b. Ebî Mersed [ö. 3/625]. Mersed ve babası Kennâz ile Hamza b. Abdilmuttalib arasında dostluk antlaşması vardı. [I/184] [8] Husayn b. el-Hâris b. el-Muttalib, [9] Mistah b. Üsâse b. el-Muttalib [ö. 34/654]

Teym b. Mürre b. Ka'b oğullarından Bedir Savaşı'na katılanlar şunlardır:

[10] Ebû Bekir es-Sıddîk. Tam adı Abdullah b. Osmân b. Âmir b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre şeklindedir. [11] Ebû Bekir'in kölesi Bilâl b. Rebâh, [12] Ebû Bekir'in kölesi Âmir b. Füheyre, [13] Talha b. Ubeydillâh b. Osmân b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre. Bu sahabi Bedir Savaşı'na gelmedi. Çünkü Peygamber onu istihbarat için göndermişti. Müslümanlara yetiştiğinde Peygamber Bedir Savaşı'nı bitirmişti. Ona da ganimetten pay verdi.

Adî b. Ka'b b. Lüey oğulları kabilesinden Bedir Savaşı'na katılanlar şunlardır:

[14] Ömer b. el-Hattâb b. Nüfeyl b. Abdiluzzâ b. Rebâh b. Abdillah b. Kurt b. Razâh b. Adî b. Ka'b b. Lüey [ö. 23/644], [15] Ömer'in kardeşi Zeyd b. el-Hattâb b. Nüfeyl, [16] Ömer b. el-Hattâb'ın kölesi Mihca' –Bedir'de ilk öldürülen kişidir.–, [17] Âmir b. Rebîa, [18] Amr b. Sürâka b. el-Mu'temir b. Enes b. Ezâ b. Rabâh b. Adî b. Ka'b, [19] Amr b. Sürâka'nın kardeşi Abdullah b. Sürâka, [20] Vâkıd b. Abdillah b. Abdimenâf b. Arîn b. Sa'lebe b. Yerbû' b. Hanzala b. Zeyd Menâ b. Temîm, [21] [I/185] Havlî b. Ebî Havlî, [22] Âkıl b. el-Bükeyr, [23] İyâs b. el-Bükeyr, [24] Hâlid b. el-Bükeyr b. Abdiyâlîl b. Nâşib b. Gayra b. Sa'd b. Leys, [25] Sa'îd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl b. Abdiluzzâ b. Riyâh b. Abdillah b. Kurt b. Riyâh b. Rezâh b. Adî b. Ka'b b. Lüey. Sa'îd Bedir Savaşı'na katılmadı. Talha'yla beraber ikisini Resulullah kervanla ilgili bilgi toplamak için casus olarak göndermişti. Görevlerini yapıp Bedir'e geldiler. Resulullah savaşı bitirmiş-

ti. İkisine de ganimetten pay verip cihad sevabı alacaklarını belirtti.

Abdüşems b. Abdimenâf oğulları kabilesinden Bedir Savaşı'na katılanlar şunlardır:

[26] Osmân b. Affân b. Ebi'l-Âs b. Ümeyye b. Abdişems b. Abdimenâf. Karısı Rukıyye hasta olduğu için Medine'de kalıp Peygamber'le beraber savaşa katılamadı. Bu konuda Resulullah Osmân'a izin vermişti. Ganimetten ona da pay verip savaş sevabı alacağını söyledi. [27] Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rebîa b. Abdişems

Abdüşems b. Abdimenâf oğulları kabilesiyle aralarında dostluk antlaşması bulunan ve Bedir'e katılanlar şunlardır:

[28] Abdullah b. Cahş b. Riâb b. Ya'mer b. Sabira b. Mürre b. Kebîr b. Ganem b. Dûdân b. Esed b. Huzeyme, [29] Ukkâşe b. Mihsan b. Hursân b. Kays b. Mürre b. Kebîr b. Ganem, [30] Şücâ' b. Vehb b. Rebîa, [31] Şücâ''nın kardeşi Ukbe b. Vehb b. Rebîa, [32] Yezîd b. Rukayş b. Riâb b. Ya'mer b. Sabira b. Mürre b. Kebîr b. Ganem, [33] Ukkâşe b. Mihsan b. Hursân'ın kardeşi Ebû Sinân, [34] Ebû Sinân'ın oğlu Sinân, [35] Muhriz b. Nadle [I/186] [Nâdıle] b. Abdillah b. Mürre b. Kebîr b. Ganem, [36] Rebîa b. Eksem b. Amr b. Bükeyr b. Âmir b. Ganem, [37] Mâlik b. Amr.

Zühre b. Kilâb oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar şunlardır:

[38] Abdurrahmân b. Avf b. Abdiavf b. el-Hâris b. Zühre b. Kilâb, [39] Sa'd b. Ebî Vakkâs b. Üheyb [Vüheyb/Vehb] b. Abdimenâf b. Zühre b. Kilâb, [40] Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın kardeşi olan Umeyr b. Ebî Vakkâs b. Üheyb.

Zühre b. Kilâb oğulları kabilesiyle aralarında dostluk antlaşması bulunan ve Bedir'e katılanlar şunlardır:

[41] Mikdâd b. Amr b. Sa'lebe b. Mâlik b. Rebîa b. Sümâme b. Matrûd b. Amr b. Sa'd b. Züheyr b. Sa'lebe b. Mâlik b. eş-Şerîd, [42] Mes'ûd b. Amr b. Abdiluzzâ b. Hamâle b. Gâlib b. Muhallim b. Âize b. el-Hûn b. Huzeyme. Mes'ûd Karre kabilesindendir. [43] Zû'ş-Şimâleyn b. Abdiamr b. Nadle b. Gubşân b. Süleym b. Mâlik b. Efsâ b. Hârise b. Amr b. Âmir b. Huzâa, [I/187]

[44] Abdullah b. Mes'ûd b. el-Hâris b. Şamh b. Mahzûm b. Sâhile b. Kâhil b. el-Hâris b. Sa'd b. Hüzeyl, [45] Habbâb b. Eret, [46] Süheyb b. Sinân b. Abdiamr b. Tufeyl b. Âmir b. Cendele.

Esed b. Abdiluzzâ b. Kusay oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar şunlardır:

[47] Zübeyr b. el-Avvâm b. Huveylid b. Esed b. Abdiluzzâ b. Kusay, [48] Hâtıb b. Ebî Beltea [ö. 30/650], [49] Hâtıb b. Ebî Beltea'nın kölesi Sa'd.

Nevfel b. Abdimenâf oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar şunlardır:

[50] Utbe [b. Gazvân] b. Câbir b. Vehb b. Nüseyb b. Mâlik b. el-Hâris b. Mâzin b. Mansûr b. İkrime [ö. 17/638], [51] Utbe b. Gazvân'ın kölesi Habbâb.

Abdüddâr b. Kusay oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar şunlardır:

[52] Mus'ab b. Umeyr b. Hâşim b. Abdimenâf b. Abdiddâr b. Kusay. Bedir savaşı sırasında Resulullah'ın yoldaşıydı. Uhud Savaşı'nda şehit oldu. [53] Süveybıt b. Sa'd b. Hermele b. Mâlik b. Umeyle b. es-Sibâk b. Abdiddâr b. Kusay.

[I/188] Mahzûm b. Yakaza oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar şunlardır:

[54] Ebû Seleme b. Abdilesed b. Hilâl b. Abdillah b. Ömer b. Mahzûm, [55] Şimâs b. Osmân b. er-Reşîd b. Heremî b. Âmir b. Mahzûm, [56] Erkâm b. Ebi'l-Erkâm. Ebü'l-Erkâm olarak bilinen bu kişinin adı Abdümenâf b. Esed b. Abdillah b. Ömer b. Mahzûm şeklindedir. [57] Ammâr b. Yâsir, [58] Muattib b. Avf b. Âmir b. el-Fazl b. Afîf.

Cumah b. Amr b. Hasîs b. Ka'b b. Lüey oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar şunlardır:

[59] Osmân b. Mez'ûn b. Habîb b. Huzâfe b. Cumah[ö. 2/623-24], [60] Kudâme b. Maz'ûn, [61] Abdullah b. Maz'ûn b. Habîb, [62] Ma'mer b. el-Hâris b. Ma'mer b. Habîb b. Vehb.

Sehm b. Amr b. Hasîs oğulları kabilesinden Bedir'e katılan [63] Huneys b. Huzâfe b. Kays b. Adî b. Sa'd b. Sehm'dir [ö. 3/624].

Âmir b. Lüey oğullarından Bedir'e katılanlar şunlardır:

[64] İbn Gâlib b. Mâlik b. Hisl, [65] Abdullah b. Mahreme b. Abdiluzzâ b. Ebî Kays b. Abdivüdd b. Nasr b. Mâlik b. Hisl [ö. 12/633], [66] Abdullah b. Süheyl b. Amr b. Abdişems b. Abdivüdd [ö. 12/633], [67] Süheyl b. Amr'ın kölesi olan Umeyr b. Avf.

Süheyl b. Amr ile aralarında dostluk antlaşması bulunan [I/189] [68] Sa'd b. Havle.

el-Hâris b. Fihr oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar şunlardır:

[69] Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh [ö. 18/639]. Adı Âmir b. Abdillah b. el-Cerrâh b. Hilâl b. Üheyb b. Dabbe b. el-Hâris b. Fihr şeklindedir. [70] Amr b. el-Hâris b. Züheyr b. Ebî Şeddâd b. Rebîa b. Hilâl b. Üheyb b. Dabbe b. el-Hâris, [71] Süheyl b. Vehb b. Rebîa b. Hilâl b. Üheyb b. Dabbe b. el-Hâris b. Fihr, [72] Süheyl b. Vehb'in kardeşi Safvân b. Vehb. Süheyl ve Safvân aynı anneden doğan iki kardeştir. Annelerinin adı ise Beyzâ'dır. [73] Amr b. Ebî Serh b. Rebîa b. Hilâl b. Üheyb.

Bedir Savaşı'na katılan ve Allah Resulü'nün kendisine ganimetten pay verdiği Kureyşli muhacirlerin tamamının sayısı seksen üç kişidir.[195]

Medinelilerden Bedir Savaşı'na katılanlara gelince;

195 İbn İshâk aynı sayıyı ifade etmektedir. İbn Hâcer el-Askâlânî, *Fethu'l-Bârî*'de şöyle demektedir: "İbn İshâk Bedir Savaşı'na katılan muhacirlerin isimlerine yer vermiştir. Bunların kölelerini ve dostluk antlaşması yaptığı kişileri de beraberlerinde zikretmiştir. Böylece sayıları seksen üçe ulaşmıştır. İbn Hişâm ise *Tehzîbu's-Sîre*'de bu isimlere üç kişi daha eklemiştir. Vâkıdî'de ise sayı seksen beştir. Ahmed b. Hanbel, Taberânî ve Bezzâr, İbn Abbâs'tan naklettikleri bir rivayete dayalı olarak Bedir'e katılan muhacirlerin yetmiş yedi kişi olduğunu ifade etmişlerdir. Bu durumda İbn Abbâs, çatışmada yer almayan ancak kendisine savaşa katılmış muamelesi yapılarak ganimetten pay verilenleri saymamış olabilir." İbn Hacer Askalânî [ö. 852/1449], *Fethü'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1379, VII. 326. Buhârî'de ise şöyle denilmektedir: "Ebû Abdillah şöyle dedi: "Bedir'e katılan ve kendilerine ganimetten pay verilen Kureyşlilerin sayısı seksen birdir. Urve b. Zübeyr "[Babam] Zübeyr bana 'Kureyşlilerin ganimet paylarını ben dağıttım. Yüz pay verdim,' dedi," derdi." Buhârî, Meğâzî 9. Urve'nin bu ifadesinde Kureyşlilerin yüz kişi olduğu zannedilse de süvarilerin daha fazla pay aldıkları bilgisi yüz savaşçı olmadıklarını göstermektedir. [M]

Abdüleşhel[196] b. Cüşem b. el-Hâris b. el-Hazrec b. Amr b. Mâlik b. el-Evs kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[1] Sa'd b. Muâz b. en-Nu'mân b. İmruülkays b. Zeyd b. Ab- [ı/190] dileşhel [ö. 5/627], [2] Sa'd'ın kardeşi olan Amr b. Muâz b. en-Nu'mân b. İmruülkays b. Zeyd b. Abdileşhel, [3] el-Hâris b. Evs b. Muâz b. en-Nu'mân, [4] el-Hâris b. Enes b. Râfi' b. İmruülkays, [5] Sa'd b. Zeyd b. Mâlik b. Ka'b b. Abdileşhel, [6] Seleme b. Selâme b. Vakş b. Zuğbe b. Zeûrâ' b. Abdileşhel, [7] Abbâd b. Bişr b. Vakş el-Ensârî [ö. 13/634], [8] Seleme b. Sâbit b. Vakş, [9] Râfi' b. Yezîd b. Kürz b. es-Seken b. Zeûrâ' b. Abdileşhel, [10] el-Hâris b. Hazme b. Adî b. Ebî Ganem b. Sâlim b. Avf b. Amr b. Avf b. el-Hâris b. el-Hazrec.

Abdüleşhel oğulları kabilesiyle dostluk antlaşması bulunan ve Bedir'e katılanlar:

[11] Muhammed b. Mesleme b. Hâlid b. Adî b. Mecdea' b. Hârise b. el-Hâris [ö. 43/663. Kendisi Evs kabilesindendir.] [12] Seleme b. Eslem b. Harîş b. Adî b. Mecdea', [13] Ebü'l-Heysem b. et-Teyyihân. Asıl adı Mâlik'tir. [14] Ubeyd b. et-Teyyihân, [15] Abdullah b. Sehl.

Sevâd b. Ka'b oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[16] Katâde b. Nu'mân b. Zeyd b. Âmir [ö. 23/643], [17] Ubeyd b. Evs b. Mâlik b. Sevâd.

Rizâh b. Ka'b oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[ı/191] [18] Nasr b. el-Hâris, [19] Abdullah b. Târık.

[20] Muattib b. Ubeyd. Abdullah b. Târık ve Muattib b. Ubeyd ile Rizâh kabilesi arasında dostluk antlaşması bulunmaktadır.

Hârise b. el-Hâris b. el-Hazrec b. Amr b. Mâlik b. el-Evs oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[21] Mes'ûd b. Sa'd b. Âmir b. Adî b. Cüşem b. Mecdea' b. el-Hâris, [22] Ebû Abs. Tam adı Abdurrahmân b. Cebr b. Amr b. Zeyd b. Cüşem b. Mecdea' b. el-Hâris şeklindedir.

196 Allah Resulü, Abdüleşheloğullarının ensar kabilelerinin en değerli kolu olduğunu söylemiştir. Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 180. [M]

[23] Ebû Bürde b. Niyâr. Tam adı Hâni' şeklinde olup Evs kabilesi ile aralarında dostluk antlaşması bulunmaktadır.

Amr b. Avf oğulları[197] [kabilesinin kolları]ndan olan Zubay'a b. Zeyd b. Mâlik b. Avf oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[24] Âsım b. [Sâbit b.] Ebi'l-Aklah [ö. 3/624], [25] Ebü'l-Aklah olarak bilinen Kays b. İsme b. Mâlik b. Ümeyye [Eme] b. Zubay'a, [26] Muattib b. Kuşeyr b. Müleyl b. Zeyd b. el-Attâf, [27] Amr b. Ma'bed b. el-Ez'ar b. Zeyd b. el-Attâf, [28] Sehl b. Huneyf b. Vâhib b. el-Ukeym b. Sa'lebe b. Mecdea' b. el-Hâris b. Amr [ö. 38/658-59].

Ümeyye b. Zeyd b. Mâlik b. Avf b. Amr b. Avf oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar: [I/192]

[29] [Ebû Lübâbe] Mübeşşir b. Abdilmünzir b. Zenber,[198] [30] Sa'd b. Ubeyd b. en-Nu'mân b. Kays b. Amr b. Zeyd b. Ümeyye, [31] Uveym b. Sâ'ide b. Âiş b. Kays [ö. 23/644'ten önce], [32] Râfi' b. Ancede,[199] [33] Ubeyd b. Ebî Ubeyd, [34] Sa'lebe b. Hâtib.

Bedir Savaşı'na Ebû Lübâbe b. Abdilmünzir ve el-Hâris b. Hâtib'in de katıldığı söylenmektedir.[200]

Ubeyd b. Zeyd b. Mâlik oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[35] Üneys b. Katâde b. Rebîa b. Hâlid b. el-Hâris b. Ubeyd, [36] Sâlim [b. Ubeyd (Ma'kıl) b. Rebîa ö. 12/633].

Bu sahabi "Sâlim Mevlâ bint Yeâr" adıyla bilinmektedir. Aynı zamanda "Sâlim Mevlâ Ebî Huzeyfe b. Utbe" adıyla bilinen kişidir. "Bint Yeâr" ise Ebû Huzeyfe b. Utbe'nin [ö. 12/633] hanımıdır.[201]

197 Evs kabilesine bağlı beş kolun en büyüklerinden birisidir. [M]

198 Ebû Lübâbe el-Ensârî adıyla bilinmektedir. Adının Beşîr, Rifâa, Ebû Lübâbe, Büşeyr, Râfi', Mervân olduğunu söyleyenler bulunduğu gibi Beşîr ve Rifâa'nın onun iki kardeşi olduğunu ileri sürenler de vardır. [M]

199 Bazı kaynaklarda Ancera ve Antera olarak yer verildiği gibi Âmir b. Andede olarak da geçmektedir. [M]

200 Kaynaklarda 29 ve 34 numarada yer verilen sahabiler, farklı isimlerle kayıtlı olduğundan İbn Hibbân tarafından kîle lafzıyla ve diğer adları belirtilerek kullanılmıştır. [M]

201 Sâlim, Ebû Huzeyfe olarak bilinen Mihşem b. Utbe b. Rebîa'nın [ö. 12/633] azatlı kölesidir. Ebû Huzeyfe'nin iki hanımı vardır. Birisi Sehle bint Süheyl

[Amr b. Avf oğulları kabilesi ile] aralarında dostluk antlaşması bulunanlardan Bedir'e katılanlar:

[37] Ma'n b. Adî b. el-Ced b. Aclân [ö. 12/633], [38] Rib'î b. Râfi' b. Zeyd b. Hârise b. el-Ced b. Adî b. el-Aclân, [39] Âsım b. Adî b. el-Ced b. el-Aclân [ö. 45/665] ile ilgili olarak "Resulullah'ın onu Bedir'den geri gönderdiği ve [savaşa katılmış kabul ederek] ganimetten payını da verdiği" söylenmiştir.[202]

Sa'lebe b. Amr b. Avf oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[ı/193] [40] Abdullah b. Cübeyr b. en-Nu'mân [ö. 3/624], [41] Âsım b. Kays, [42] Ebû Ziyâh b. Sâbit, [43] Sâlim b. Umeyr, [44] el-Hâris b. en-Nu'mân b. Ebî Huzme, [45] Havvât b. Cübeyr b. en-Nu'mân [ö. 40/660-61].

Cahcebî b. Külfe b. Avf b. Amr b. Avf oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[46] el-Münzir b. Muhammed b. Ukbe b. Ühayha b. el-Cülâh b. el-Harîş b. Cahcebî, [47] Ebû Âkîl [Habhab] b. Abdillah b. Sa'lebe b. Beyhân b. Âmir b. el-Hâris b. Mâlik b. Âmir b. Üneyf.[203] [Cahcebî b. Külfe oğulları kabilesiyle] aralarında dostluk antlaşması bulunmaktadır.

Ganem b. Sâlim b. İmruülkays b. Mâlik b. el-Evs b. Hârise oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[48] Sa'd b. Hayseme [ö. 2/624], [49] el-Münzir b. Kudâme, [50] İbn Arfece, [51] Temîm. Ganem b. Sâlim'in kölesidir.

Muâviye b. Mâlik b. Avf b. Amr b. Avf oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[52] Câbir b. Âtîk b. el-Hâris b. Kays b. Heyşe b. el-Hâris b. Ümeyye b. Muâviye.

olup Sâlim'in sütannesidir. Ebû Huzeyfe'nin diğer hanımı ise Sübeyte bint Ensâriyye olup Sâlim'in asıl sahibidir ve bu kadın "Bint Yeâr" adıyla tanınmaktadır. Sâlim'i azat edip evlat edinmişlerdir. [M]

202 Allah Resulü, Bedir'e giderken Âsım'ı Medine'nin Kubâ ve Âliye bölgesi halkının başında bırakmış ve savaş sonrası ganimetten payını vermiştir. [M]

203 Hakkında fazla bilgi bulunmayan Ebû Âkîl hakkında Tevbe, 9/79. ayeti inmiştir. Buhârî, Tefsîr, 9; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VIII. 331.

Muâviye b. Mâlik b. Avf oğulları kabilesiyle aralarında dostluk antlaşması bulunan ve Bedir'e katılanlar: [I/194] [I/194]

[53] en-Nu'mân b. Asr. Belî oğulları kabilesindendir. [54] Mâlik b. Nümeyle.

el-Hâris b. el-Hazrec oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[55] Abdullah b. Revâha b. Sa'lebe b. İmruülkays b. Sa'lebe [ö. 8/629], [56] Hârice b. Zeyd [b. Sâbit] b. Ebî Züheyr b. Mâlik b. İmruülkays [ö. 100/718-19], [57] Hallâd b. Süveyd b. Sa'lebe b. Amr b. Hârise b. İmruülkays.

Zeyd b. Mâlik b. Sa'lebe oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[58] Beşîr b. Sa'd b. Sa'lebe b. Hallâs b. Zeyd b. Mâlik [el-Hazrecî ö. 12/633], [59] Subey' b. Kays b. Îşe [Âişe] b. Mâlik, [60] Ubâde [b. es-Sâmit] b. Kays [ö. 34/654], [61] Simâk b. Sa'd, [62] Abdullah b. Abbâs, [63] Yezîd b. el-Hâris b. Kays. İbn Füshum denilen kişi budur.

Cüşem b. el-Hâris oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[64] Abdullah b. Zeyd b. Sa'lebe b. Abdirabbih b. Zeyd b. el-Hâris b. el-Hazrec. [Müslümanların ibadete nasıl çağrılacağı düşünülürken] rüyasında ezanın sözlerini gören kişidir[204] [ö. 32/653]. [65] Abdullah'ın kardeşi Hâris b. Zeyd b. Sa'lebe, [66] Hubeyb b. İsâf [Yisâf b. İnebe] b. Utbe b. Amr b. Hadîc b. Âmir b. Cüşem, [67] Süfyân b. Bişr. [I/195]

Cidâre b. Avf b. el-Hâris b. el-Hazrec oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[68] Zeyd b. el-Mürrî[205] b. Kays b. Adî b. Ümeyye b. Cidâre, [69] Temîm b. Yeâr b. Kays b. Adî b. Ümeyye b. Cidâre, [70] Abdullah b. Umeyr b. Hârise.

el-Ebcer b. Avf oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[71] Abdullah b. er-Rebî' b. Kays b. Amr b. Abbâd b. el-Ebcer.

204 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV. 42-43.

205 el-Muzîn [[illegible]], el-Mizîn ya da el-Mirs şeklinde okuyanlar vardır. [M]

Avf b. Hazrec oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[72] Abdullah b. Abdillah b. Übey [b. Selûl] b. Mâlik b. el-Hâris b. Ubeyd b. Mâlik [ö. 12/633], [73] Evs b. Havlî b. Abdillah b. el-Hâris b. Ubeyd b. Mâlik [ö. 35/655 (?)]

Cüz' b. Adî b. Mâlik b. Sâlim oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[74] Zeyd b. Vedîa b. Amr b. Kays b. Cüz', [75] Rufaa b. Amr b. [I/196] Zeyd, [76] Ukbe b. Vehb b. Kelede, [77] Âmir b. Seleme b. Âmir.

Ukbe ve Âmir ile [Sâlim b. Ganem b. Avf b. Hazrec oğulları kabilesi] arasında dostluk antlaşması bulunmaktadır.

[78] Ma'bed b. Abbâd b. Kaş'ar b. el-Mukaddem b. Sâlim b. Ganem. Bu zat "Ma'bed Ebû Hamîsa" künyesiyle tanınmaktadır.

[79] Âmir b. el-Bükeyr. [Avf b. Hazrec oğulları kabilesiyle] aralarında dostluk antlaşması vardır.

Sâlim b. Avf b. Amr b. Avf b. el-Hazrec oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[80] Nevfel b. Abdillah b. Nazle b. Mâlik b. el-Aclân b. Zeyd b. Ganem b. Sâlim, [81] Müleyl b. Vebera b. Hâlid b. el-Aclân b. Zeyd, [82] İtbân b. Mâlik b. Amr b. el-Aclân [ö. 50/670], [83] İsme b. el-Husayn b. Vebere b. Hâlid b. el-Aclân.

Karabûs b. Ganem oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[I/197] [84] Ümeyye b. Levzân b. Sâlim b. Sâbit b. Hezzâl b. Amr b. Karabûs.

Asram b. Fihr b. Sa'lebe b. Ganem b. Sâlim b. Avf oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[85] Ubâde b. es-Sâmit b. Kays b. Esrem [ö. 34/654], [86] Ubâde'nin kardeşi Evs b. es-Sâmit.

Da'd b. Fihr b. Sa'lebe b. Ganem oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[87] en-Nu'mân b. Mâlik b. Sa'lebe b. Da'd. Kavâkil[206] oğulları diye bilinen kabiledendir.

206 Kavâkil kelimesi *kavkal* kelimesinin çoğuludur. *Kavkal* ise Da'd'ın adıdır. Bundan dolayı Benî Sehm ve Benî Ganem oğullarına Kavâkil denilir. [M]

Merdaha b. Ganem b. Avf oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[88] Mâlik b. ed-Duhşüm b. Mâlik b. ed-Duhşüm b. Merdaha b. Ganem.

Levzân b. Ganem oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[89] er-Rebî' b. İyâs b. Amr b. Ganem b. Ümeyye b. Levzân, [90] Varaka b. İyâs, [91] Amr b. İyâs.

[Levzân b. Ganem oğulları ile] antlaşması bulunan [ve Bedir'e katılan]lar şunlardır:

[I/198] [92] el-Mücezzer b. Ziyâd b. Amr b. Zemzeme b. Amr b. Ammâre [el-Belevî ö. 3/625], [93] Abbâd[207] b. el-Haşhâş b. Amr b. Zemzeme, [94] Abdullah b. Sa'lebe b. Hazme b. Esrem, [95] Nehhâs [Behhâs] b. Sa'lebe b. Hazme b. Esrem, [96] Utbe b. Rebîa b. Hâlid b. Muâviye. Aralarında dostluk antlaşması vardır.

Sâ'ide b. Ka'b b. el-Hazrec oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[97] Ebû Dücâne Simâk b. Evs b. Hareşe b. Levzân b. Abdivüdd b. Zeyd b. Sa'lebe b. el-Hazrec b. Sâ'ide [ö. 12/633], [98] el-Münzir b. Amr b. Huneys b. Hârise b. Levzân b. Abdivüdd b. Zeyd b. Sa'lebe [ö. 4/625].

Beden oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[99] Âmir b. Avf b. Hârise b. Amr b. el-Hazrec, [100] Ebû Üseyd Mâlik b. Rebîa b. el-Beden [es-Sâidî ö. 40/660-61 (?)], [101] Mâlik b. Mes'ûd.

Tarîf b. el-Hazrec oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[I/199] [102] Abdullah b. Hakk b. Evs b. Vakş b. Sa'lebe b. Tarîf.

[Sâ'ide oğulları ile] dostluk antlaşması bulunanlardan Bedir'e katılanlar:

[103] Ka'b b. Himâr b. Sa'lebe b. Hâlid, [104] Besbes [Besbese/Büseyse] b. Amr [el-Cühenî], [105] Damra, [106] Ziyâd.

207 Kaynaklarda Abde b. el-Haşhâş, Ubâde, Abbâd isimleriyle bilinmektedir. [M]

Cüşem b. el-Hazrec oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[107] Hırâş b. es-Samt b. Amr b. el-Cemûh b. Zeyd b. Harâm b. Ka'b b. Ganem b. Ka'b b. Seleme, [108] Temîm. Hırâş b. es-Samt'ın kölesidir. [109] Abdullah b. Amr b. Harâm b. Sa'lebe b. Harâm b. Ka'b, [110] Umeyr b. el-Hammâm b. el-Cemûh b. Zeyd b. Harâm b. Ka'b, [111] Habbâb b. el-Münzir b. el-Cemûh b. Zeyd b. Harâm b. Ka'b, [112] Muâz b. Amr b. el-Cemûh, [113] Muavvîz b. Amr b. el-Cemûh, [114] Hallâd b. Amr b. el-Cemûh, [115] Ukbe b. Âmir b. Nâbî b. Zeyd b. Harâm, [116] Habîb b. el-Esved. [Cüşem oğullarıyla] aralarında dostluk antlaşma-[I/200] sı vardır. [117] Sâbit b. Sa'lebe b. Zeyd b. el-Hâris b. Harâm. Ceze' adı verilen kişidir. [118] Umeyr b. el-Hâris b. Sa'lebe.

Ubeyd b. Adî b. Ganem oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[119] Abdullah b. el-Cedd b. Kays b. Sahr b. Hansâ', [120] Bişr b. el-Berâ' b. Ma'rûr b. Sahr b. Hansâ' [ö. 7/628], [121] Sinân b. Sayfî b. Sahr b. Hansâ', [122] et-Tufeyl b. en-Nu'mân b. Hansâ'.

[123] Abdullah b. Hamîr [el-Eşca'î], [124] Hârice b. Hamîr [el-Eşca'î]. Bu ikisi [Abdullah ve Hârice] Eşca' kabilesindendirler. Hansâ' oğullarıyla aralarında dostluk antlaşması bulunmaktadır.

en-Nu'mân b. Sinân b. Ubeyd b. Adî b. Ganem oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[125] Câbir b. Abdillah b. Riâb b. en-Nu'mân b. Sinân, [126] Abdullah b. Abdimenâf b. en-Nu'mân b. Sinân, [127] Huleyde b. Kays b. en-Nu'mân b. Sinân.

Hunnâs [b. Sinân b. Ubeyd b. Adî b. Ganem] oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[128] [Ebû Abdillah] Cebbâr b. Sahr b. Ümeyye b. Hunnâs [ö. 30/650-51], [129] Yezîd b. el-Münzir b. Sarh b. Hunnâs, [130] Abdullah b. en-Nu'mân b. Beldeme b. Hunnâs, [131] ed-Dahhâk b. Hârise b. Zeyd b. Sa'lebe, [132] Sevâd b. Zurayk [I/201] b. Sa'lebe, [133] Ma'bed b. Kays b. Sahr b. Harâm, [134] Abdullah b. Kays b. Sahr b. Harâm.

Sevâd b. Ganem b. Ka'b oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[135] Süleym b. Amr b. Hadîde b. Amr b. Sevâd, [136] Kutbe b. Âmir b. Hadîde, [137] Ebû Münzir olarak tanınan Yezîd b. Âmir b. Hadîde, [138] Antere [es-Sülemî ez-Zekvânî]. Bu kişi Süleym b. Amr [b. Hadîde b. Amr b. Sevâd]'ın kölesidir.

Adî b. Nâbî b. Amr b. Sevâd b. Ka'b oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[139] [Ebû Abdirrahmân] Muâz b. Cebel b. Amr b. Âiz b. Adî b. Ka'b b. Amr b. Üdey b. Sa'd b. Alî b. Esed b. Sâride b. Yezîd b. Cüşem [ö. 17/638], [140] Abs b. Âmir b. Adî b. Nâbî, [141] Sa'lebe b. Ganeme[208] b. Adî, [142] Ebü'l-Yüsr olarak bilinen Ka'b b. Amr b. Abbâd b. Amr b. Sevâd, [143] Abdullah b. Üneys, [144] Amr b. Talk b. Zeyd b. Ümeyye b. Sinân b. Ka'b, [145] Sehl b. Kays b. Ebî Ka'b b. el-Kayn b. Ka'b.

Zurayk b. Âmir b. Zurayk oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar: [I/202]

[146] Sa'd b. Osmân b. Halde b. Muhalled, [147] el-Hâris b. Kays b. Hâlid b. Muhalled, [148] Cübeyr b. İyâs b. Hâlid b. Muhalled, [149] Abbâd b. Kays b. Âmir b. Hâlid b. Âmir b. Zurayk, [150] Es'ad b. Yezîd b. el-Fâkih b. Zeyd b. Halde b. Âmir, [151] el-Fâkih b. Bişr b. el-Fâkih b. Zeyd b. Halde, [152] Âiz b. Mâ'ıs b. Kays b. Halde, [153] Âiz'in kardeşi Muâz b. Mâ'ıs, [154] Mes'ûd b. Sa'd b. Kays b. Halde.

el-Aclân b. Amr b. Âmir b. Zurayk oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[155] [Ebû Muâz] Rifâa b. Râfi' b. Mâlik b. el-Aclân [el-Hazrecî el-Ensârî ö. 42/662], [156] Rifâa'nın kardeşi Hallâd b. Râfi', [157] Ubeyd b. Zeyd b. Âmir b. el-Aclân.

Beyâze b. Âmir b. Zurayk oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[158] Ziyâd b. Lebîd b. Sa'lebe b. Sinân b. Âmir b. Adî b. Ümeyye b. Beyâze, [159] Ferve b. Amr b. Vezfe[209] b. Ubeyd b.

208 Bazı kaynaklarda Aneme olarak yer almaktadır. [M]
209 Bazı kaynaklarda Vedka geçmektedir. Ferve el-Beyâzî olarak da tanınmaktadır. [M]

Âmir b. Beyâze, [160] Ruhayle b. Sa'lebe b. Âmir b. Beyâze, [ı/203] [161] Hâlid b. Kays b. Malik b. el-Aclân b. Âmir b. Beyâze, [162] Halîfe b. Adî b. Amr b. Mâlik b. Âmir b. Füheyre b. Beyâze.

Habîb b. Abdihârise oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[163] Râfi' b. el-Muallâ b. Levzân b. Hârise b. Adî b. Zeyd b. Sa'lebe b. Zeyd b. Menâ b. Habîb b. Abdihârise.

Asıl adı Teymullah b. Sa'lebe b. Amr b. Hazrec olan Neccâr'ın soyundan olup Bedir'e katılanlar:

[164] [Ebû Eyyûb el-Ensârî ö. 49/669.] Ebû Eyyûb olarak bilinen Hâlid b. Zeyd b. Küleyb b. Sa'lebe b. Abdiavf b. Ganem.

Amr b. Abdiavf oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[165] Umâre b. Hazm b. Zeyd b. Levzân, [166] Sürâka b. Ka'b b. Abdiluzzâ b. Gaziyye, [167] Sâbit b. Hâlid b. en-Nu'mân b. Hansâ' b. Asîre.

Ubeyd b. Sa'lebe b. Ganem b. Mâlik oğulları kabilesinden Bedir'e katılanlar:

[ı/204] [168] Hârise b. en-Nu'mân b. Râfi' b. Zeyd b. Ubeyd, [169] Süleym b. Kahd –Kahd'ın adı Hâlid'dir– b. Kays b. Sa'lebe b. Ubeyd b. Sa'lebe.

Âiz b. Sa'lebe b. Ganem b. Mâlik oğullarından Bedir'e katılanlar:

[170] Süheyl b. Râfi' b. Ebî Amr b. Âiz b. Sa'lebe. [171] Adî b. Ebi'z-Zeğbâ'. [Neccâr oğullarıyla] aralarında dostluk antlaşması bulunmaktadır.

Zeyd b. Sa'lebe b. Ganem oğullarından Bedir'e katılanlar:

[172] Mes'ûd b. Evs b. Zeyd, [173] Ebû Huzeyme b. Evs b. Zeyd b. Esrem b. Zeyd b. Sa'lebe, [174] Râfi' b. el-Hâris b. Sevâd b. Zeyd.

Sevâd b. Mâlik b. Ganem oğullarından Bedir'e katılanlar:

[175] Avf b. el-Hâris [b. Rifâa el-Hazrecî ö. 2/624], [176] Muavvîz b. el-Hâris [ö. 2/624], [177] Muâz b. el-Hâris [ö. 37/657], [178] Rifâa b. el-Hâris b. Sevâd. [Avf, Muavvîz, Muâz ve Rifâa kardeş olup] annelerinin adı Afrâ' [bint Ubeyd]'dir.

[179] en-Nu'mân b. Amr b. Rifâa b. el-Hâris b. Sevâd, [180] Âmir b. Muhalled b. el-Hâris b. Sevâd, [181] Abdullah b. Kays b. Zeyd b. Sevâd, [182] Kays b. Amr b. Kays, [183] Sâbit b. Amr b. Zeyd, [184] Usayme [el-Eşca'î], [185] Vedîa b. Amr [el-Cühenî. Vedîa ve Usayme ile Sevâd b. Mâlik b. Ganem oğulları] arasında dostluk antlaşması bulunmaktadır.

Âmir b. Mâlik b. en-Neccâr oğulları kabilesinden Atîk b. Amr b. Mebzûl oğullarından Bedir'e katılanlar:

[186] Sa'lebe b. Muhsan b. Amr b. Atîk, [187] Sehl b. Atîk b. en-Nu'mân b. Amr b. Atîk, [188] [Ebû Sa'd] el-Hâris b. es-Sımme b. Amr [b. Atîk en-Neccârî el-Hazrecî ö. 4/625]. Bedir'e [I/205] giderken Revhâ'da [deveden düşüp] yaralandı[ğı için Hz. Peygamber tarafından] geri çevrildi. Allah Elçisi [savaşa katılmış sayarak] kendisine ganimetten pay ayırdı.

Kays b. Ubeyd b. Zeyd oğullarından Bedir'e katılanlar:

[189] Übey b. Kâ'b b. Kays b. Ubeyd [ö. 33/654 (?)], [190] Enes b. Muâz b. Enes b. Kays b. Ubeyd.

Adî b. Amr b. Mâlik b. en-Neccâr oğullarından Bedir'e katılanlar:

[191] Ebû Talha [el-Ensârî]. Tam ismi Zeyd b. Sehl b. el-Esved b. Harâm b. Amr b. Zeyd b. Menâ b. Adî şeklindedir [ö. 34/654-55]. [192] Evs b. Sâbit b. el-Münzir b. Harâm b. Amr b. Zeyd b. Menâ b. Adî, [193] Ebû Şeyh b. Sâbit b. el-Münzir. Ebû Şeyh, Evs b. Sâbit'in kardeşidir.

Adî b. en-Neccâr oğulları kabilesinden Adî b. Âmir b. Ganem b. en-Neccâr oğullarından Bedir'e katılanlar:

[194] Hârise b. Sürâka[210] b. el-Hâris b. Adî b. Mâlik b. Adî b. Âmir [el-Hazrecî el-Ensârî ö. 2/624], [195] Amr b. Sa'lebe b. Vehb b. Adî b. Mâlik b. Adî b. Âmir, [196] Amr. [Adı] Ebû Harice b. Sa'lebe b. Vehb b. Adî b. Mâlik b. Adî b. Âmir [şeklindedir]. [I/206] [197] Selît b. Kays b. Amr b. Atîk b. Mâlik b. Adî, [198] Ebû Selît. Tam adı Esîre'dir. [199] Sâbit b. Hansâ' b. Amr b. Mâlik b. Adî, [200] Âmir b. Ümeyye b. Zeyd b. el-Hashâs b. Mâlik b. Adî,

210 Bazı kaynaklarda annesine nispetle Hârise b. Rubeyyi' şeklinde de anılır. [M]

[201] Sevâd b. Gaziyye b. Vüheyb [el-Belevî. Adî b. en-Neccâr oğullarıyla] aralarında dostluk antlaşması bulunmaktadır.

Harâm b. Cündeb b. Âmir b. Ganem b. Adî b. en-Neccâr oğullarından Bedir'e katılanlar:

[202] Ebü'l-A'ver olarak bilinen Ka'b b. el-Hâris b. Zâlim b. Abs b. Harâm b. Cündeb, [203] Kays b. es-Seken b. Kays b. Za'uver b. Harâm, [204] Süleym b. Milhân, [205] Harâm b. Milhân. Milhân'ın gerçek adı Mâlik b. Hâlid b. Zeyd b. Harâm b. Cündeb [ö. 4/625] şeklindedir.

Mâzin b. en-Neccâr oğulları kabilesinden Avf b. Mebzûl oğullarından Bedir'e katılanlar:

[206] Kays b. Ebî Sa'saa. Ebû Sa'saa'nın adı Amr b. Zeyd b. Avf b. Mebzûl şeklindedir. [207] Abdullah b. Ka'b b. Amr b. Avf, [208] Usayme [el-Esedî. Mâzin b. en-Neccâr oğullarıyla] [I/207] aralarında dostluk antlaşması bulunmaktadır.

Sa'lebe b. Mâzin oğullarından Bedir'e katılanlar:

[209] Kays b. Muhalled b. Sa'lebe b. Sahr b. Habîb b. el-Hâris b. Sa'lebe b. Mâzin.

Mes'ûd b. Abdileşhel b. Hârise b. Dînâr b. en-Neccâr oğullarından Bedir'e katılanlar:

[210] en-Nu'mân b. Abdiamr b. Mes'ûd b. Abdileşhel, [211] ed-Dahhâk b. Abdiamr b. Mes'ûd, [212] Süleym b. el-Hâris b. Sa'lebe b. Ka'b b. Hârise. Süleym, kardeşidir. en-Nu'mân ile ed-Dahhâk, Süleym'in aynı anneden kardeşleridir. [213] Câbir b. Hâlid b. Abdileşhel b. Hârise, [214] Sa'd b. Sehl b. Abdileşhel.

Kays b. Mâlik oğullarından Bedir'e katılanlar:

[215] Ka'b b. Zeyd b. Mâlik b. Ka'b b. Hârise, [216] Büceyr b. Ebî Büceyr. [Dînâr b. en-Neccâr oğullarıyla] aralarında dostluk antlaşması vardır.

Allah Elçisi ile beraber Bedir Savaşı'na katılan Müslümanların tamamı üç yüz on üç kişidir. Bunların seksen üç tanesi muhacirlerden, altmış tanesi Evs kabilesinden ve yüz yetmiş tanesi ise Hazrec kabilesindendir.

[Asmâ'nın Öldürülmesi]

Sonra Asmâ [عصماء isimli kadın] öldürüldü. Asmâ, Ümeyye b. Zeyd oğullarından Mervân'ın kızıdır. Asmâ'nın kocası, Zeyd b. el-Hısn el-Hatmî'dir. Bu kadın, kâfirleri Müslümanlarla savaşmaya teşvik eder, Müslümanlara eziyet eder ve [hiciv [I/208] içeren] şiirler söylerdi. Umeyr b. Adî, Allah'ın Müslümanları Bedir'den zaferle yuvalarına geri döndürmesi durumunda mutlaka Asmâ'yı öldüreceğine dair yemin ederek ahdetmişti. Peygamber Bedir Savaşı bitip Medine'ye dönünce Umeyr b. Adî, Asmâ'ya saldırı tertipledi. [Âmâ olan Umeyr] Ramazan ayının bitimine beş gün kala bir gece yarısı Asmâ'nın evine girerek onu öldürdü. Sonra [aynı gece] Peygamberimizin yanına geldi. İnsanlarla beraber saf tutup Peygamber'le sabah namazını kıldı. Allah Elçisi namazdan sonra insanlara doğru bakıp durumlarını tahlil ediyordu. Evine girmek için yerinden kalktığında Umeyr b. Adî'ye "Asmâ'yı öldürdün mü?" dedi. Umeyr: "Evet, Allah'ın Elçisi! Onu öldürdüğüm için başıma bir şey gelir mi?" dedi. Resulullah: "[Endişe etmene gerek yok!] Onun için Benî Hatm'de iki keçi bile tokuşmaz," dedi.[211]

Ebû Kays b. el-Eslet ramazan ayının sonunda öldü.

[Bayram Namazı]

Sonra Allah'ın Elçisi Ramazan Bayramı'ndan bir gün önce bir konuşma yaptı ve Müslümanların ertesi sabah namazgâ- [I/209] ha gelmeden önce "fıtır sadakası" (*zekâtu'l-fıtr*) vermelerini emretti. Sonra Resulullah düz bir alana çıktı. [Sütre olması için] önüne bir mızrak dikildi. Ezan ve kamet okunmaksızın mızrağa doğru iki rekât [bayram] namazı kıldı. Ardından iki

211 İbn Sa'd, *Tabakât*, II. 27; Vâkıdî, I. 173. Farklı varyantlarında "Kucağında süt emzirdiği çocuğu varken öldürdü," ifadesi de bulunmaktadır. Ravi olan Muhammed b. el-Haccâc yalancılığıyla bilinmektedir. Bkz. Elbânî, *Silsiletu'l-Ehâdîsi'z-Zaîfe ve'l-Mevzûa*, s. 33; İbn Cevzî, *ed-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*, s. 35; İbn Hibbân senedde yer alan isimlerden Mucâlid b. Sa'îd'in nakillerinin zayıf olduğunu ve bu kişinin nakillerinin delil gösterilemeyeceğini belirtmiştir. İbn Hibbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn mine'l-Muhaddisîn*, s. 343. İbn Hibbân'ın bu kanaatine rağmen eserinde rivayete yer vermiş olması "sahih ya da zayıf ayrımı yapmadan her türlü nakli aktarma" kültürünün bir yansıması olarak anlaşılabilir. Sözkonusu bu rivayet, DİA'da senedi hakkında bilgi verilmeden aktarılmıştır. Rivayetin uydurma olması mümkün görünmektedir. [M]

konuşma yaptı/hutbe irat etti. İkisi arasında bir kez oturdu. Bu mızrak Zübeyr b. el-Avvâm'a [ö. 36/656] aitti ve mızrağı Zübeyr'e Necâşî [Ashame] vermişti. Zübeyr de mızrağı Resulullah'a hediye etmişti.

Benî Kaynukâ' Gazvesi

Benî Kaynukâ' Gazvesi şevval ayında meydana geldi. Bu olay şöyle gerçekleşti:

Müslümanlar Medine'ye geldiklerinde Müslümanlara karşı hiç kimseye yardım etmeyeceklerine dair Yahudilerle anlaştılar. Ancak Resulullah Bedir Savaşı'nı bitirip Medine'ye dönünce taşkınlık/düşmanlık gösterdiler ve "Muhammed iyi savaşabilen hiç kimseyle karşı karşıya gelmedi ki! Bizimle karşı karşıya gelseydi [Bedir'deki] Kureyşlilerin savaşına hiç benzemeyen bir savaş görecekti," dediler. Bunun üzerine Allah şu ayeti[212] indirdi: وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ

Resulullah, Yahudilerin üzerine yürüdü. Sancağını Hamza [I/210] b. Abdilmuttalib taşıyordu. Kendi yerine sorumlu olarak Medine'de Ebû Lübâbe b. Abdilmünzir'i bıraktı. Yahudilerin diyarına ulaştı ve on beş gün boyunca onları muhasara altında tuttu. Hiç kimse muhasaradan kurtulamadı.

Sonra Resulullah'ın vereceği karara teslim oldular. Allah Elçisi ellerinin arkadan bağlanmasını emretti. Resulullah onları öldürmek istiyordu. [Esir alınan Benî Kaynukâ'] Yahudileri hakkında [öldürmemesi için] Abdullah b. Übey, Resulullah ile konuştu. Resulullah'ın zırhını tutarak ısrarcı olmaya başladı ve "Onları bana vermedikçe seni bırakmayacağım," dedi. Bunun üzerine Resulullah: "Esirleri bırakın!" dedi ve sürgün edilmelerini emretti.

Allah'ın Elçisi ve Müslümanlar, onlara ait olan malları ganimet olarak aldılar. [Yahudiler] kuyumcuydular. [Bundan dolayı] toprakları ve kılıçları, kınları/kapları [yapacak zanaatları]

212 "Bir kavmin [seninle yaptığı antlaşmaya] ihanet etmesi endişesi taşıyorsan yaptığın antlaşmayı aynı şekilde onlara geri at!/[antlaşmayı bozduğunu belirt! Çünkü] Allah hainleri sevmez." Enfâl, 8/58.

yoktu. Resulullah silahlarına ve kuyumculukta kullandıkları [I/211] aletlere el koydu. Bunların çoğunu Resulullah'a Muhammed b. Mesleme [ö. 43/663] getirdi. Sonra Resulullah, Ubâde b. es-Sâmit'e [ö. 34/654] Yahudileri çocuklarıyla beraber sürgün etmesini ve Medine'den çıkarmasını emretti. Ubâde onlarla ilgili emri uyguladı. Bir yerde barındırılmadılar ve Ubâde onları sürgün etti.

Bu ganimet, Resulullah'ın İslam'a göre aldığı ilk humustur. Bu ganimetten kendisi için seçtiği bir kısmını (*safî*) ve ganimetin beşte birini (*humûs*) aldı. Ganimetin geri kalan beşte dörtlük bölümünü ise Müslümanlar arasında paylaştırdı.

Sevîk Gazvesi

Zilkade ayında Sevîk Gazvesi gerçekleşti. Bu olay şöyle oldu:

Ebû Süfyân, Şam'dan kervanla geri dönünce ve kervanı kurtarınca "Muhammed ve arkadaşlarından intikam alıncaya kadar eşleriyle birlikte olmanın ve güzel koku sürünmenin kendisine haram olduğuna" dair adakta bulundu/ahd etti. İki yüz süvariyle yola çıktı. [Yahudi olan] Nadîr oğullarının yurduna geldi. Necid [yaylası yolunu] takip etti. Huyey b. Ahtab'ın kapısını çaldı. Ancak Huyey kapıyı açmayı reddetti. Sellâm b. Mişkem'in kapısını çaldı ve Sellâm kapıyı açtı. Onu ağırladı ve içki ikram etti; Peygamber ve Medine ile ilgili bilgileri aktardı.

Şafak sökünce Ebû Süfyân çıktı ve Ureyd [vadisine] uğradı. [I/212] Orada Müslümanlardan Ma'bed b. Amr isimli bir adamın ve işçisinin bulunduğunu gördü. Ma'bed'i ve işçisini öldürdü. Orada bulunan evleri ve otlakları yaktı. Yeminini yerine getirdiğini düşündü.

Bu haber Resulullah'a ulaştı. Bunun üzerine Resulullah muhacir ve ensardan oluşan iki yüz kişiyle onun peşinden yola çıktı. Medine'de kendi yerine Ebû Lübâbe b. Abdilmünzir'i bıraktı.

Ebû Süfyân onları geride bıraktı. Ebû Süfyân ve arkadaşları, yanlarına azık olarak kavrulmuş un (*sevîk*) almışlardı. [Daha hızlı çekilebilmek için] sevik [çuvallarını] atmaya baş-

ladılar. Böylece yükleri hafifliyordu –[Bundan dolayı] bu gazveye *Sevîk Gazvesi* denmiştir– ve Resulullah da onları takip ediyordu. Ebû Süfyân, Müslümanları geride bırakıp ona yetişemeyince Resulullah Medine'ye geri döndü.

Ebü's-Sâib Osmân b. Maz'ûn [ö. 2/623-24], zilhicce ayında vefat etti.

[Kurban Bayramı]

Sonra Resulullah kurban kesti. İnsanlarla beraber namazgâha gitti. Bu, Resulullah'ın kestiği ilk kurbandır. Bizzat eliyle iki tane boynuzlu ve alaca koçu kesti. Ayağını ikisinin de karnı üzerine koydu. Besmele çekti ve *Allâhu Ekber* dedi. Müslümanlar da onunla beraber kurban kestiler.

Sonra Ali, Resulullah'ın kızı Fâtıma ile zilhicce ayında zifafa girdi.

Hicretin Üçüncü Yılı

[I/213] Şeyhe okunurken benim de hazır bulunduğum bir mekânda Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ bize haber verdi. Dedi ki: Musul'da Ebû Ali bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: İshâk b. İbrâhîm b. Ebî İsrâîl bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Süfyân'ın Amr b. Dînâr'dan lafzen aktardığına göre Amr b. Dînâr, Câbir b. Abdillah'ın şöyle dediğini işitti:

"Resulullah: "Kim şu Ka'b b. Eşref'in hakkından gelecek? Allah'a ve elçisine karşı iyiden iyiye eziyetini arttırdı!" dedi. Bunun üzerine Muhammed b. Mesleme [ö. 43/663]: "Ey Allah'ın Elçisi! Ben [onun icabına bakarım]! [Ancak onu öldürebilmek için güven ortamı sağlayacak taktik gereği] bir şeyler söylememe izin verir misin?" dedi. Resulullah "Elbette!" dedi. Daha sonra Muhammed b. Mesleme [Yahudi bir şair olan] Ka'b b. Eşref'in yanına geldi ve "Bu adam var ya! Mallarımızdan zekât almak istiyor. Üstelik peşinden gidince onu [I/214] terk etmek de istemiyoruz; Çünkü durumunun ileride neye dönüşeceğini de bekleyip görmek istiyoruz. Sana geldim çünkü senden [zekâtımı ödemek için] borç para istiyorum," dedi. Bunun üzerine Ka'b: "[Borç karşılığında] rehin olarak eşlerinizi bırakınız!" dedi. [Muhammed ve arkadaşları:] "Eşlerimizi nasıl sana rehin olarak verebiliriz ki?! Sen Arapların en yakışıklısısın. [Aranızda istenmeyen şeyler gerçekleşebilir. Ol-

maz!]" dediler. "Öyleyse oğullarınızı rehin olarak verin!" dedi. "Oğullarımızı nasıl sana rehin olarak verebiliriz ki?! Dünya durdukça arkamızdan küfrederler ve ['iki yük eşya karşılığında oğullarını verdiler diye'] bizi ayıplarlar. Ama biz sana rehine olarak silah verelim," dediler. Muhammed b. Mesleme, Ebû Abs b. Cebr, el-Hâris b. Evs b. Muâz, Abbâd b. Bişr ve Ebû [I/215] Nâile ile birlikte Ka'b'ın yanına geldi. Muhammed b. Mesleme onlara: "Ben onun kafasını tutup sıkıştıracağım. Size 'Vurun!' dediğimde işini bitirin," dedi.

Daha sonra Muhammed b. Mesleme, Ka'b'a: "Saçlarını koklamama izin verir misin?" dedi. "Evet," dedi. Muhammed elini Ka'b'ın saçına sürerek: "Ne kadar da güzel kokuyorsun! Ne kadar mükemmel bir koku!" dedi. Ka'b: "Ben falanca kadına sahibim. Arap kadınlarının en muhteşemidir [de koku ondan!]" dedi. Sonra [tekrar] "Şu başını koklamama izin verir misin?" dedi. Ka'b: "Elbette!" dedi. Bunun üzerine Muhammed, elini Ka'b'ın başına sürdü. Derken hareket edemeyecek şekilde/kıskıvrak yakaladı. Arkadaşlarına "Vurun!" dedi. Vurup öldürdüler [ö. 3/624]. Sonrasında Resulullah'ın yanına döndüler. Olanları anlattılar."

Câbir b. Abdillah sözüne şöyle devam etti: "Ka'b b. Eşref, Mekke'ye gitmek için yola çıktı. Mekke'ye varınca yükünü Abdülmuttalib b. Ebî Vedâa es-Sehmî'nin yanına bıraktı. [Resulullah'ı hicveden] şiirler okumaya, Resullullah ile savaşmaları için insanları teşvik etmeye ve Kuleyb'e gömülmüş olan Bedir ölüleri için ağlamaya başladı. Ardından da Medine'ye döndü.

Bu davranışları Resulullah'a ulaşınca "Kim şu Ka'b b. Eşref'in hakkından gelecek? Allah'a ve elçisine karşı iyiden iyiye eziyetini arttırdı!" dedi. Bunun üzerine Muhammed b. Mesleme "Eğer konuşmama izin verirsen ben [onun icabına bakarım!]" dedi. -Resulullah'tan savaş taktiği olarak yalan/yanlış sözler söylemek için izin istiyordu- Resulullah ona izin verdi. Bunun üzerine Muhammed b. Mesleme yola çıktı. Beraberinde dört kişi vardı:

[1] Ebû Abs b. Cebr.

[2] Abbâd b. Bişr b. Vakş.

[3] Ebû Nâile Selkân b. Selâme b. Vakş. [Ka'b b. Eşref'in süt-kardeşidir.]

[4] Sa'd b. Muâz'ın yeğeni olan el-Hâris b. Evs b. Muâz.

Ka'b b. Eşref'in yanına ulaştılar. Medine'deki kalelerden birindeydi. Muhammed b. Mesleme, Ka'b'a: "Muhammed mallarımızdan zekât almak istiyor," dedi. –Bununla kendilerinden para ve mal aldığını ifade etmek istiyordu.– Ardından da: [ı/216] "Sana geldim çünkü senden [bunun için] borç para istiyorum. Sana borcuma karşılık rehin olarak silah vereceğim," dedi. Sonra gelip kafasını yakaladı. Hareket edemeyecek hâlde tutunca Ka'b'a vurdu. [İbn Mesleme'nin arkadaşları da] vurdular ve öldü. Kafasını kestiler ve Peygamber'e getirdiler."

[Karkaratü'l-Küdr Gazvesi]

Sonra Resulullah, Karkaratü'l-Küdr[213] Gazvesi'ni gerçekleştirdi. Sancaktarı Ali b. Ebî Tâlib idi. Medine'de kendi yerine Ümmü Mektûm'un oğlu [Sibâ' b. Urfuta'yı] bıraktı. Ardından da geri döndü. Herhangi bir çatışma çıkmadı.

Sonra Resulullah, rebiülevvel ayının ilk günü diğer kızı Ümmü Gülsüm'ü Osmân b. Affân ile evlendirdi.

[Zûemer [Gatafân] Gazvesi]

Sonra Resulullah, Zûemer Gazvesi'ni gerçekleştirdi. Resu- [ı/217] lullah Zûemer'e ulaşınca karargâhını kurdu. O sırada yağmur yağdı ve Resulullah'ın elbiseleri ıslandı. Kuruması için elbiselerini çıkarıp bir ağaca astı ve ağacın altında uykuya daldı. Gatafân kabilesindekiler Dü'sûr b. el-Hâris'e –çok cesur biriydi–: "Muhammed arkadaşlarından ayrı/bir başına kaldı. Onunla baş başa kalmak için şu andan daha güzel bir zaman bulamazsın," dediler. Dü'sûr keskin bir kılıç aldı. [Tepeden] aşağıya indi. O sırada Resulullah uzanmış elbiselerinin kurumasını bekliyordu. Dü'sûr kılıcıyla Resulullah'ın başında dikilinceye kadar bir şey hissetmedi. Dü'sûr: "Şimdi seni elimden kim kurtaracak Muhammed?" dedi. Resulullah: "Allah [kurtaracak]!" dedi. Cebrail, Dü'sûr'un göğsüne vurdu ve kılıcı elin-

213 Medine'ye sekiz berîdlik mesafede bulunan Karkara [düzlük yer] mevkiindeki Küdr [Alaca Kuş] suyunun ismiyle anılmıştır. [M]

den düştü. Resulullah hemen kılıcı alıp Dü'sûr'un tepesine dikildi ve "Peki şimdi seni kim kurtaracak?" dedi. Dü'sûr: "Hiç kimse!" dedi. Bunun üzerine Resulullah: "Hadi git!" dedi. Arkasını dönüp giderken: "Muhammed! Sen peygamberlerin en hayırlısısın," dedi. Resulullah ise: "Elbette buna senden daha fazla layık olan benim," dedi. Gatafân kabilesinin bedevileri Resulullah ile ilgili bu olayı duyunca dağlık yerlere çekildiler. Resulullah onları yakalayamayınca Medine'ye geri döndü.

es-Sâib b. Yezîd b. Uhti Nemir doğdu.

[Bahrân [Benî Süleym] Gazvesi]

Sonra Resulullah cemaziyelevvel ayında Medine dolay- [I/218] larındaki maden havzası olan Bahrân Gazvesi'ne çıktı. Daha sonra hiçbir çatışma olmaksızın geri döndü.

Karede Seriyyesi

Sonra Karede seriyyesi meydana geldi. [Zeyd b. Hârise Seriyyesi olarak da bilinen] Karede[214] Seriyyesi olayı şöyle gerçekleşti:

Kureyşliler, "Muhammed ticaretimizi yok olmayla karşı karşıya bıraktı. Ticaret yolumuzun üzerinde duruyor. Eğer Mekke'de böyle yaşamaya devam edersek sermayemizi tüketeceğiz," dediler. Ebû Zem'a b. el-Esved b. el-Muttalib: "Ben size Muhammed ve arkadaşlarından ayrı bir güzergâh tutabilecek bir adam göstereyim. O güzergâhı iki gözü kör bir adam bile takip etse yolunu bulur," dedi. Safvân b. Ümeyye: "Kim bu adam?" dedi. Ebû Zem'a: "Furât b. Hayyân b. el-Acelî," dedi. – Furât rehberdi.– Bunun üzerine Safvân b. Ümeyye, Furât'ı kılavuz olarak tuttu. Rehber onları kış mevsiminde yola çıkardı. Onları Zâtu Irk bölgesine, sonra da [oradan] Gamre'ye gö- [I/219] türdü. Bu haber Resulullah'a ulaşınca Zeyd b. Hârise'yi cemaziyelevvel ayında [kervanın üzerine] gönderdi. Zeyd, kervanı pusuya düşürdü ve ele geçirdi. Grubun önde gelenleri kaçtılar. Furât b. Hayyân b. el-Acelî'yi ise esir aldı. Pek çok malı ve gümüş külçeleri vardı. Resulullah ganimetleri bu seriyyeye katılanlar arasında paylaştırdı ve kendisi de humus [beşte birini]

214 Rebeze ile Gamre arasında kalan Karede suyu civarında pusu kurulduğu için bu isimle anılmıştır. [M]

aldı. Beşte birlik bu miktar, yirmi bindi. Daha sonra Resulullah Furât b. Hayyân'ı [İslam'ı seçtiği için] serbest bıraktı. Ardından da Furât, Mekke'ye döndü.

[Resulullah'ın, Hafsa ile Evlenmesi]

Sonra Resulullah, Ömer b. el-Hattâb'ın kızı Hafsa ile evlendi. Ömer b. el-Hattâb şöyle anlatıyor:

"Hafsa dul kalınca Osmân b. Affân'ın yanma gittim. Onunla [I/220] evlenmesini teklif ettim: "Eğer kabul edersen Hafsa'yı seninle evlendireyim," dedim.[215] [Henüz yeni dul kalmış olan] Osmân: "Bu meseleyi düşünmeliyim," diye cevap verdi. Birkaç gece geçtikten sonra görüştük ve "Onunla evlenmeyeceğime bugün karar verdim," dedi.

Ömer sözüne şöyle devam etti: "Sonra Ebû Bekir ile görüştüm. Ona "Eğer kabul edersen Hafsa'yı seninle evlendireyim," dedim. Ebû Bekir sessiz kaldı ve bana herhangi bir şey söylemedi. Osmân'a nazaran Ebû Bekir'den daha umutluydum. Sonra birkaç gece geçti. Resulullah, Hafsa'yı benden istedi. Bunun üzerine ben de Hafsa'yı Peygamber'le evlendirdim. Sonra Ebû Bekir benimle karşılaştı ve "Galiba [derdine] çözüm buldun," dedi. Ben de "Evet," dedim. Bunun üzerine Ebû Bekir: "Senin Hafsa ile ilgili talebini reddetmeme sebep olan şey, Peygamber'in Hafsa'dan bahsetmiş olmasıydı. Ben de Resulullah'ın özel niyetini sana ifşa edecek değildim. Eğer Peygamber ondan vazgeçmiş olsaydı elbette [Hafsa ile ilgili teklifini] kabul ederdim," dedi."[216]

[Resulullah'ın Zeyneb bint Huzeyme ile Evlenmesi]

Sonra Resulullah, Hilâl oğulları kabilesinden kendisine *ümmü'l-mesâkîn* [fakirlerin annesi] lakabı takılmış olan Zeyneb bint Huzeyme [b. el-Hâris el-Hilâliyye] ile evlendi. Evlendiği ramazan ayının başında zifafa girdi. Zeyneb, Resulullah ile evlenmeden önce Tufeyl b. el-Hâris ile evliydi. Ancak Tufeyl, Zeyneb'i boşamıştı.

215 Kişinin kızını veya kız kardeşini faziletli biriyle evlendirme âdeti gereğince hareket etmektedir. Buhârî, Nikâh, 33.

216 Buhârî, Nikâh, 37.

[Hasan b. Ali'nin Doğumu]

Sonra ramazan ayının ortasında Ali b. Ebî Tâlib'in oğlu Hasan dünyaya geldi. Resulullah Hasan için akîka[217] olarak iki koç kesti ve Hasan'ın saçını tıraş etti. Saçı ağırlığınca gümüşün, fakirlerin en kötü hâlde olanlarına sadaka olarak dağıtılmasını emretti.

Uhud Gazvesi

Sonra Uhud Gazvesi oldu. Uhud Savaşı [3/625] şöyle meydana geldi: [I/221]

Ebû Süfyân kervanıyla Mekke'ye dönünce, Abd b. Ebî Rebîa el-Mahzûmî ve İkrime b. Ebî Cehil [gibi] babalarını, oğullarını ya da kardeşlerini Bedir'de kaybeden Kureyş'in önde gelenlerine şöyle dedi: "Muhammed ciğerparelerinizi katletti; en seçkinlerinizi öldürdü. Onunla savaşmam için bana yardım edin. Belki bize yaptıklarının bir kısmını ödetiriz ona!"

Kureyş liderleri, ehâbîş[218] ile bunların emrini dinleyen [müttefikleri olan] Mekke'deki diğer kabilelerle ve başka Arap kabileleriyle Muhammed'in üzerine bir sefer düzenlemeye ittifakla karar verdiler. Yanlarına hanımlarını da aldılar.

Ebû Süfyân b. Harb, Ümmü Muâviye olarak tanınan karısı Hind bint Utbe b. Rebîa ile yola çıktı. İkrime b. Ebî Cehil, [karısı] Ümmü Hakîm bint el-Hâris b. Hişâm ile yola çıktı. Hâris b. Hişâm, [karısı] Fâtıma bint el-Velîd b. el-Mugîre ile yola çıktı. Safvân b. Ümeyye, [karısı] Mes'ûd b. Amr'ın kızı olan Berre ile yola çıktı; Berre, Abdullah b. Safvân'ın annesidir. Amr b. el-Âs, [karısı] Rayta bint Münebbih b. el-Haccâc es-Sehmî ile yola çıktı. Rayta, Abdullah b. Amr'ın annesidir. Talha b. Ebî Talha, Sülâfe bint Sa'd b. Şüheyd ile yola çıktı; Sa'd b. Şüheyd, Urve b. Avf oğullarından birisidir. Bunların dışında başkalarının da hanımları vardı.

217 Yeni doğan çocuğun başındaki saça Arapçada *akîka* denir. Akîka kurbanı kesildiği gün çocuğun saçı tıraş edildiği için kurbana da akîka adı verilmiştir. Ebû Dâvud, Edâhî, 20.

218 Ehâbiş (أحبوش) kelimesinin çoğuludur. Mekke'nin aşağısında bir dağ olan Hubşâ civarında toplanan Kinâne, Huzâa ve Kureyş kabilelerinin ortak ismidir. [M]

[ı/222] Cübeyr b. Mut'im, kölesi Vahşî [b. Harb]'i çağırdı ve "Amcam Tuayme b. Adî'nin kanına karşılık Muhammed'in amcası Hamza'yı öldürürsen özgürsün!" dedi.

Kureyş [ordusu] yola çıktı. Hedefinde Resulullah vardı. *Ayneyn* bölgesine vardılar. –Ayneyn, Medine yönünde vadinin üst tarafında bulunan ve çorak bir arazisi olan dağdır.– Üç bin erkektiler. İki yüz atları vardı. On beş hanım vardı.

Resulullah, Kureyş'in geldiğini duyunca şöyle dedi: "Uyuyan insanın göreceği türden bir rüya gördüm. Kılıcımın keskin tarafında [darbeden kaynaklanan] bir kırılma ve boğazlanmış bir inek gördüm. Sonra da sanki elimi çok sağlam/korunaklı bir zırhın içine koyduğumu gördüm. Kendi kendime bu [zırhı] Medine olarak yorumladım." [Bu rüyadan dolayı] Resulullah Kureyş ordusuyla yüz yüze savaşa çıkmak istemiyordu. Bunun üzerine Abdullah b. Übey b. Selûl: "Ey Allah'ın Elçisi! Düşmanla savaşmak için kentten çıkma! Vallahi her ne zaman düşmanla arazide çarpıştıysak bize zarar verdiler. Kentteyken üzerimize saldıran herkesi ise biz yendik," dedi. Bedir'e katılmamış Müslümanlardan birisi ise: "Ey Allah'ın Elçisi! Bizi Allah'ın düşmanlarının karşısına çıkar! [Yüz yüze savaşalım! Kent savunması yapmamız sebebiyle] onlardan korktuğumuzu ve güçsüz olduğumuzu akıllarına getirmesinler," dedi. Abdullah b. Übey: "Kalk ya Resulallah! [Çünkü Kureyş ordusu] kalkarsa en şerli/belalı karargâhı kuracak! Eğer kentimize girerlerse erkekler onlarla yüz yüze çarpışır; kadınlar ve çocuklar da yukarıdan tepelerine taş yağdırır," dedi.

Ancak Kureyş ordusuyla yüz yüze/meydanda çarpışma isteği taşıyanlar Resulullah'a karşı ısrar etmeye devam ettiler. [ı/223] Derken Resulullah odasına girdi ve ümmeti için zırhını kuşanmış olarak çıktı. İnsanlar pişman oldular ve "Resulullah'ı istemediği bir şeye zorladık. Hâlbuki buna hakkımız da yoktu," dediler. Sonra da: "Ey Allah'ın Elçisi! Hakkımız olmadığı hâlde seni buna mecbur ettik. Eğer istiyorsan [meydan savaşma çıkmayıp] Medine'de otur. Allah'ın salatı üzerine olsun!" dediler. Bunun üzerine Resulullah: "Bir peygambere, ümmeti için [zırhını ve silahını] kuşanıp sonra da savaşmadan çıkarması yakışmaz!" dedi.

Resulullah şevval ayının cumartesi günü bin kişiyle birlikte yola çıktı. Medine'de kendi yerine Ümmü Mektûm'un oğlu [Abdullah'ı] bıraktı. Medine tarafına düşen *Şeyhayn*'de akşam namazını kıldı. Namazı *Şavt*'ta kıldığı da söylenmiştir.

Sonra savaşçılarını denetledi. Bazılarının savaşa katılmasına izin verirken bazılarının da geri dönmesini emretti. Zeyd b. Sâbit, Abdullah b. Ömer, Üseyd b. Hudayr, el-Berâ b. el-Âzib, Urve b. Evs el-Hârisî ve Ebû Sa'îd el-Hudrî geri gönderilenlerdendi. Semüre b. Cündeb'in ise savaşa katılmasına izin verdi. Râfi' b. Hadîc'in [ö. 73/692] ise savaşa katılamayacak kadar küçük olduğunu düşünüyordu. Râfi ayak parmaklarının ucunda yükselip kendini çevresindekilerden büyük göstermeye çalıştı. Onu bu şekilde gören Resulullah, savaşa katılmasına izin verdi. [I/224]

Resulullah'ın kılavuzu Ebû Hasme el-Hârisî [el-Ensârî] idi.

Abdullah b. Übey, kendisiyle beraber hareket edenlere: "Allah'ın Elçisi onların fikrini kabul etti. Benim fikrime ise karşı geldi. Vallahi onunla beraber ne uğruna kendimizi feda edeceğimizi bilmiyoruz. İnsanlar! Geri dönün!" dedi. Onun fikrine katılan üç yüz kişi ordudan ayrıldı ve onlarla beraber Medine'ye döndü.

Resulullah yedi yüz kişiyle yola devam etti. Hârise oğullarının toprağı olan *Hirre* yolunu takip etti. Sonra oradan inip vadinin üst tarafında yer alan Uhud'un vadilerine ulaştı. [Ordunun] arkasını Uhud'a yasladı ve "Ben emretmedikçe hiç kimse savaşa başlamasın!" dedi.

Sonra Resulullah, okçuların başına emîr/komutan olarak Amr b. Avf oğulları kabilesinden biri olan Abdullah b. Cübeyr'i tayin etti. Okçular elli kişiydiler. Resulullah: "Süvarileri oklarla püskürt ki arkamızdan gelip [bizi vurmasınlar]! Savaş ister lehimize ister aleyhimize cereyan etsin yerinden ayrılma! Senin yüzünden başımıza bir şey gelmesin!" dedi.

Sonra üst üste iki zırh giydi. Sancağı Ali b. Ebî Tâlib'e verdi ve "Şu kılıcı benden alıp hakkını tam olarak verecek kim var!?" dedi. Ebû Dücâne Simâk b. Hareşe: "Kılıcın hakkı nedir ki ya Resulallah?" dedi. "Kırılıncaya kadar düşmanla vuruşman!" [I/225]

dedi. Bunun üzerine Ebû Dücâne: "Kılıcın hakkını vermek üzere alıyorum Ey Allah'ın Elçisi!" dedi. Bunun üzerine kılıcı ona verdi. Ebû Dücâne çok cesur biriydi. Savaş olduğunda çalımlı/heybetli/kibirli yürürdü. Bir nişane takınacağı zaman kırmızı sarığını başına sarardı. Bu sarığı taktığını görenler savaşa gittiğini anlarlardı. Ardından kılıcı, Allah Resulü'nden aldı ve [kırmızı] sarığını çıkarıp başına bağladı. Sonra da iki ordu arasında çalımlı/kibirli bir şekilde yürümeye başladı. Bunun üzerine Resulullah: "Bu davranış, Allah'ın öfke duyduğu bir yürüyüş şeklidir; ama bu tür yerler hariç!" dedi.

Kureyş ordusu savaş hazırlığını yaptı. Süvarilerin sağ cenahına Hâlid b. el-Velîd'i, sol cenahına ise İkrime b. Ebî Cehil'i komutan yaptılar.

Ebû Süfyân b. Harb, arkadaşlarına: "[Abdüddâr oğulları!] Bedir günü sancaktarımızdınız[219] ve başımıza neler geldiğini gördünüz. Çünkü insanların başına ne geldiyse sancakları yüzünden gelmiştir. Sancaklar düşünce insanlar da kayıb gittiler. [Bugün] ya bizim sancağımızla yetinirsiniz ya da bizimle Muhammed'in arasından çekilirsiniz. Biz sizin yerinize onunla [savaşır ve] hakkından geliriz!" dedi. [Kışkırtma amaçlı bu söze çok kızan Abdüddâr oğulları] ona saldırmak istediler ve tehdit ettiler: "[Sancaklarımızı] sana mı vereceğiz?! [Yarın düşmana neler] yapacağımızı göreceksin!" dediler. [Birbiri ardınca savaş meydanına çıktılar ve çoğu öldürüldü.]

Hind bint Utbe ve yanındaki kadınlar gelerek [Abdüddâr oğullarını] savaşa teşvik ettiler ve sözleri arasında şu cümle- [I/226] ler yer alıyordu:

Ya savaşırsınız; gireriz koynunuza;
Döşekler, yastıklar sereriz altınıza.
Ya da kaçarsınız; avucunuzu yalarsınız;
Âşıksız kalırsınız; ayrılık tadarsınız!

219 Cahiliye döneminde sancaktarlık Abdüddâr oğullarının göreviydi. Ebû Süfyân, Abdüddâr oğullarından olan müşrik sancaktar Nadr b. Hâris'i kastetmekte ve bu kabilenin can damarına basmaktadır. Nadr b. Hâris, Bedir Gazvesi'nde müşriklerin sancağını taşırken Müslümanlara esir düşmüş ve Resulullah'ın emriyle savaş dönüşü Safrâ denilen yerde Hz. Ali tarafından öldürülmüştür. [M]

Müşriklerden ilk öne çıkan Ebû Âmir lakabıyla bilinen ve *ehâbîş*ten olan Ömer b. Ümeyye'dir ve şöyle dedi: "Evs halkı! Ben Ebû Âmir!" Evsliler de "Allah sana gün yüzü göstermesin!" dediler. Sonra Ebû Âmir, Müslümanları taşa tuttu ve çok sert bir şekilde Müslümanlarla çatıştı.

Ebû Dücâne, bir grup Müslümanla birlikte çatışmaya girdi. Derken savaş iyice kızıştı ve Allah fetih nasip etti. Müslümanlar onların karargâhlarını tespit edip vurdular. Müşriklerin yenilgisi kesindi. Müslümanların, Hind ve yanındaki diğer kadınları esir almasına ramak kalmıştı.

Ali b. Ebî Tâlib, Kureyş sancaktarı olan Talha [b. Ebî Talha]'yı, Ebü'l-Hakem b. el-Ahnes b. Şurayk'ı, Ubeydullâh b. Cübeyr b. Ebî Zuheyr'i ve Ümeyye b. Ebî Huzeyfe b. el-Mugîre'yi öldürdü. Talha'dan sonra sancağı Ebû Sa'îd aldı. Sa'd b. Ebî Vakkâs bir ok atıp onu öldürdü. Sancak sere serpe yerde kalakaldı ama hiç kimse sancağı yerden alıp kaldırmadı. Daha [I/227] sonra müşriklerden Suâb denilen birisi ilerleyip sancağı aldı ve Kureyşlilerin arasında kaldırdı. Müslümanlar üzerine saldırdılar ve iki elini kopardılar. Sonra da öldürüldü ve sancak da ortada kalakaldı.

Resulullah'ın geride bıraktığı okçular müşriklerin yenildiğini ve [savaş meydanını] terk ettiğini görünce ganimet isteğiyle savaş düzeni aldıkları yerlerini bıraktılar. Müslümanların ardını, süvarilerin saldırısına açmış oldular. Müşrikler de arkalarından Müslümanlara saldırdılar. Birisi şöyle bağırdı: "Muhammed öldürüldü!" Müslümanlar yenildiler ve bir kısmı yaralanırken bir kısmı öldürüldü. Bir kısmı ise dağıldı. Derken müşrikler Resulullah'a ulaşmayı başardılar. Sağ alt öndeki yan kesici dişi[220] kırıldı. Yüzünden akan kanları silerken: "Peygamberlerinin yüzünü kana boyayan bir millet nasıl kurtuluşa erebilir ki!?" diyordu.

Sonra Ziyâd b. es-Seken, ensardan beş kişiyle davrandı. Resulullah'ı savunmak için tek tek çatıştılar ve şehit oldular. Sonuncuları Ziyâd b. es-Seken'di. Yaraları onu olduğu yerde çakılı bırakmıştı/hareket edemiyordu. Müslümanlar geldi-

220 Lateral kesici diş, rubaiyye olarak bilinir. [M]

ler. Düşmanı üzerinden söküp attılar. Resulullah "[Ziyâd'ı] bana yaklaştırın!" dedi. Daha sonra Resulullah ayağını uzatıp Ziyâd'ın başına yastık yaptı. Böylece Ziyad –başı Resulullah'ın kucağındayken– ruhunu teslim etti.

Ebû Dücâne, Resulullah'ın arkasına bizzat kendisini kalkan yaptı. Oklar sırtına saplanıyordu. Bu şekilde Ebû Dücâne, Peygamber'in üzerine eğiliyordu. Derken sırtına çok sayıda ok saplanmış oldu.

[I/228] Mus'ab b. Umeyr, Peygamber'i savunmak için öldürülünceye kadar savaştı. İbn Kamie el-Leysî, Mus'ab'ı Resulullah zannedip öldürdü. Sonra Kureyş ordusunun yanına dönüp "Muhammed'i öldürdüm!" dedi.

Hanzale b. Ebî Âmir [ö. 3/625] ve Ebû Süfyân karşı karşıya geldiler. Hanzale, Ebû Süfyân'ı kılıcıyla [atından] yere çökertti. Hanzale'nin Ebû Süfyân'ı kılıç darbesiyle yere düşürdüğünü gören İbn Şeûb [olarak bilinen Şeddâd b. Esved], Hanzale'yi bir kılıç darbesiyle öldürdü. Bunun üzerine Resulullah: "[Evlendiği gece boy abdesti almaya fırsat bulamayan] arkadaşınızı melekler yıkıyor!" dedi.

Hamza b. Abdilmuttalib, düşman üzerine yürüdü. Ebû Niyâr olarak bilinen Sibâ' b. Abdiluzza el-Huzâî'nin yanından geçerken Ebû Niyâr'a: "Cariyenin oğlu! Gel buraya!"[221] dedi. İkisi karşı karşıya geldiler. Hamza ona vurdu ve öldürdü. Sonra da bir şiir/recez okumaya başladı. Elinde iki kılıç vardı. Derken atı sekti ve tepe üstü yere çakıldı. Zırhının karnı tarafındaki bölümü açıldı. Vahşî mızrağını çekti. Ayarladı, nişan aldı ve attı. Mızrağıyla Hamza'nın bedenini parçaladı. Sonra da mızrağını aldı ve uzaklaştı.

Enes b. Mâlik'in amcası olan Enes b. en-Nadr, [savaş sırasında] Ömer b. el-Hattâb, Talha b. Ubeydillâh ve muhacir ile ensardan başka kişilerin yanından geçiyordu. Ellerindeki her şey düşmüş, umutları tükenmiş ve ellerindeki [silahları] bı-

221 ابن مقطعة البظور ifadesi "bızırları/*clitorises*i kesen/sünnetçi kadının oğlu" anlamındadır. Sibâ''ın annesi, Şurayk'ın cariyesi olduğundan ya da İbn Hacer'in ifadesiyle Araplar arasındaki kız çocuklarının sünnet edilmesi geleneğini icra etmesinden, bu şekilde hitap edilmiştir. Bu itibarla hakaret ve seb anlamı taşıyan bu ifadeyi yukarıdaki şekilde tercüme ettik. |M|

rakmışlardı. Bunun üzerine "Neden oturuyorsunuz? [Savaşsanıza!]" dedi. "Resulullah öldürülmüş! [Her şey bitti!]" dediler. Enes b. en-Nadr ise: "O öldükten sonra yaşayıp da ne yapacaksınız!? Kalkın ve o ne için öldüyse siz de ölün!" dedi. [I/229] Sonra düşmana doğru atıldı. Öldürülünceye kadar çarpıştı. Bedeninde yetmiş kılıç ya da mızrak darbesi buldular.

Müslümanların geri çekilmesi/hezimeti gerçekleştiği sırada Resulullah'ı ilk tanıyan Ka'b b. Mâlik idi. Olayı şöyle anlatıyor: "Onu miğferinin altından parlayan gözlerinden tanıdım. 'Müslümanlar! Müjdeler olsun! İşte Resulullah!' diyerek bağırdım. Müslümanlar Resulullah'ı tanıyınca ona doğru koştular. Bunların bir kısmı şu kişilerdi: Ebû Bekir, Ömer, Ali, Talha, Zübeyr, Sa'd, el-Hâris b. es-Sımme. O sırada Resulullah Sa'd'a ok veriyor ve 'At! Anam babam sana feda olsun!' diyordu."

Sonra Resulullah, Übey b. Halef'i gördü. Übey şöyle diyordu: "Muhammed! [Bu savaştan eğer] kurtulursan ben kurtulmayayım!" Ashap ise "Ey Allah'ın Elçisi! İçimizden birisi, üzerine varsın mı?" dediler. Resulullah: "[Bana] bırakın!" dedi. Yaklaşınca Resulullah, el-Hâris b. es-Sımme'nin[222] kargısını aldı. Sonra kargıyla çok seri bir şekilde atıldı. Karşısına çıktı. Kargıyla Übey'e vurunca Übey atından düştü.

Übey b. Halef, Mekke'deyken Resulullah ile karşılaştığında "Benim bir atım var. Her gün onu bir tutam mısırla besliyorum. Bu atımın üzerindeyken seni öldüreceğim," derdi. Resulullah ise: "Tam tersi Allah'ın izniyle ben seni öldüreceğim," derdi.

Übey b. Halef, müşriklerin yanına döndü. Resulullah'ın [I/230] vurduğu kargı darbesi, vücudunda büyük/ciddi olmayan bir tahribat yapmıştı. Übey: "Allah'a yemin ederim ki Muhammed beni öldürdü!" dedi. Onlar da: "Senin [korkudan] ödün patlamış. Vallahi hiçbir şeyin yok!" dediler. Übey: "Mekke'deyken Muhammed: 'Seni ben öldüreceğim,' derdi. Allah'a yemin ederim ki bana tükürse bile tükrüğü beni öldürür," dedi. Daha sonra onlar ayrılıp da Mekke'ye dönerken [Mekke yakınlarındaki] *Serif*'te öldü.

222 Bazı kaynaklarda Zübeyr b. Avvâm'ın mızrağını aldığı belirtilmektedir. [M]

Resulullah beraberindeki arkadaşlarıyla kayalara ulaştı. Ali b. Ebî Tâlib gidip Mihras'daki[223] sudan kendi deri kalkanına su doldurdu. Su dolu kalkanı Resulullah'a getirdi. Resulullah suyu içmek istedi ancak koktuğunu görüp iğrendi ve içmedi. Yüzündeki kanı yıkadı. Biraz da [ferahlamak için] başına döktü ve "Resulullah'ın yüzünü kan içinde bırakan kişiye karşı Allah'ın gazabı daha da artmıştır," dedi. Sonra Resulullah üzerine çıkmak için bir kayanın yanına gitti. Tırmanmak için gittiğinde buna gücü yetmedi. Talha, Resulullah'ın önünde [sırtına basarak kayaya tırmanması için] eğildi. Resulullah üzerine basarak kayaya çıktı ve oturdu. Ardından da "Talha cenneti hak etti," dedi.[224]

Hind ve beraberindeki kadınlar, Resulullah'ın arkadaşlarının cesetlerine müsle[225] yapmaya başladılar. Kulaklarını ve burunlarını kesmeye başladılar. Hatta Hind, şehit Müslümanların kulak ve burunlarından kendisine bir kolye yaptı. Hamza'nın ciğerini parçaladı. [ı/231] Ağzıyla çiğneyip geveledi ancak yutamadı. Sonra da [ciğeri] tükürdü. Ardından da yakındaki bir kayaya çıkarak en yüksek sesiyle kendisine ait uzun bir şiir okudu. [Çok çirkin ifadeler yer aldığı için] burada yer vermeyi uygun görmüyorum.

O gün Müslümanlardan yetmiş kişi öldürüldü. Dördü muhacirdi. Müslümanlar Ebû Huzeyfe'nin babası Yemân'ı tanımayarak [yanlışlıkla] öldürdüler. Resulullah, Yemân'ın diyetinin ödenmesini emretti. Müşriklerden ise yirmi üç kişi öldürüldü.

Ebû Süfyân savaş meydanından ayrılmak istiyordu ve en yüksek sesiyle "İşte harp böyle sıralıdır/münavebelidir. [Bir gün siz kazanırsınız bir gün biz!] Hübel en büyüktür! Bu gün Bedir'in karşılığıdır!" diyerek bağırdı. Resulullah: "Allah en büyük ve yücedir. Bu iki gün, bir değildir. Çünkü bizim ölüle-

223 المهراس ifadesi "kurnaya benzeyen ve içinde su bulunan doğal kaya kovuğu" anlamında olduğu gibi Uhud'da bulunan özel bir su ismi olarak da anlaşılmaktadır. [M]

224 Tirmizî, Menâkıb, 21.

225 Müsle, savaştan sonra cesetlerin kulak, burun ya da dudak gibi çeşitli uzuvlarını kesmek, parçalamak, aşağılamak ve cesetleri tahrip ederek hakaret etmek şeklinde görülen bir Cahiliye âdetidir. İslam dini bu tür davranışları katiyen yasaklamıştır. [M]

rimiz cennette sizinkiler ise cehennemdedir," dedi. Daha sonra Ebû Süfyân: "Ömer, Allah için doğru söyle! Muhammed'i [I/232] öldürdük mü?" dedi. Ömer: "Allah'a yemin ederim ki hayır! O da senin şu anda seni duyuyor," dedi. Ebû Süfyân: "Ömer! Bana göre sen [Muhammed'i öldürdüğünü söyleyen] İbn Kamîe'den daha doğru sözlüsün. Ancak [hesaplaşma] yerimiz Bedir olsun," dedi. Resulullah: "Aynen anlaştık," dedi.

Ebû Süfyân müşriklerle beraber yola çıktı. Resulullah, Ali b. Ebî Tâlib'e: "Onların ardından yola çık! [Develere binip atları boş tutuyorlarsa Mekke'ye gidecekler demektir. Ama] atlara binip develere su veriyorlarsa Medine'ye saldıracaklardır. Canımı [kudret] elinde tutan Allah'a yemin ederim ki Medine'ye saldırmak isterlerse üzerlerine yürüyeceğim ve [sonuna kadar] onlarla savacağım!" dedi. Bunun üzerine Ali peşleri sıra yola çıktı. Atlara binip develeri boş tuttuklarını ve Mekke'ye döndüklerini gördü. Resulullah'ın yanına geri döndü ve gördüklerini anlattı.

[Müşrikler gittikten] sonra insanlar, ölülerinin başlarına gittiler. Resulullah, Hamza'yı aramak için çıktı. Hamza'yı vadinin ortasında göğsü parçalanmış ve ciğeri sökülmüş bir şekilde gördü. Cesedine müsle yapılmıştı. Yanı başında durdu ve "Benden sonra Safiyye'yi üzecek bir sünnet/gelenek hâline gelmeyecek olsaydı Hamza'yı gömmez ve kurda kuşa yem olsun diye böyle bırakırdım.[226] Vallahi bir gün Allah beni galip kılarsa onlara da aynı müsleyi yapacağım!" dedi. Bunun [I/233] üzerine وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ ayeti[227] nazil oldu. Sonra Resulullah emir verdi ve bir örtüyle örtüldü.

Sonra Resulullah: "Sa'd b. er-Rebî'"in başına ne geldiğini bize kim haber verecek? Hayatta kalanlar arasında mı yoksa ölüler arasında mı?" dedi. Bunun üzerine Medineli bir Müslüman[228] "Ben [araştırırım] ey Allah'ın Elçisi!" dedi. Araştırdı ve Sa'd'ın ölüler arasında yaralı bir hâlde olduğunu gördü.

226 Bu ifade "intikamını almadıkça, kanı yerde kaldıkça öldürülen kişiyi gömmemek" anlamında kullanılmıştır. [M]

227 "Eğer şiddetle mukabele edecekseniz ancak size yapılan eziyetin misliyle cezalandırınız." Nahl, 16/126.

228 Zeyd b. Sâbit veya Übey b. Kâ'b. [M]

Son nefesini vermek üzereydi. Sa'd'a: "Resulullah senin ölüp ölmediğini araştırmam için bana talimat verdi," dedi. Bunun üzerine Sa'd: "Ben ölülerin arasındayım. Resulullah'a benden selam söyle ve de ki: Sa'd b. er-Rebî' şöyle dedi: Allah herhangi bir peygamberin ümmetine verdiği mükâfattan daha iyisini bize versin! [Arkadaşlarının yanına dön ve] onlara selam söyle! Onlara de ki: Sa'd size şöyle dedi: "Sizin göz kapaklarınızın kımıldayacak kadar gücü varken eğer düşman Peygamberinize ulaşırsa Allah katında kendinizi kurtarmak için hiçbir mazeret gösteremezsiniz," dedi.[229] Sa'd [bunları söyledikten] sonra öldü. Daha sonra [Medineli Müslüman] Resulullah'ın yanına döndü ve olanları anlattı.

İnsanlar ölülerini taşıdılar. Resulullah ölülerin vurulup düştükleri yere, yıkanmadan ve cenaze namazı da kılınmadan kanlarıyla gömülmelerini emretti. Uhud'da hayatını kaybeden iki kişi bir tek örtü/kefen altına konuluyordu. Resulullah: "Hangisi Kur'an'la daha çok hem hâl oluyordu?" diyordu. Şehitlerden birisine işaret edildiğinde lahite[230] [kıble tarafına] önce onu koyar ve "Ben kıyamet günü bunlara şahitlik edeceğim," derdi.

Resulullah: "Amr b. el-Cemûh ile [kayınbiraderi] Abdullah [I/234] b. Amr [b. Harâm]'ı arayın! Çünkü ikisi dünyadayken birbirlerinden ayrılmazlardı. İkisini aynı kabre koyunuz!" dedi.

Sonra Resulullah şöyle dedi: "Allah onların ruhlarını yeşil kuşların kursaklarına koydu. Bu kuşlar cennet nehirlerine varacaklar ve cennetin meyvelerinden yiyecekler. Arş'ın gölgesinde bulunan altın kandillerde barınacaklar. Yedikleri ve içtikleri yerlerin güzelliğini görünce 'Ah keşke kardeşlerimiz Rabbimizin bize nasıl muamele ettiklerini bilseydi,' diyecekler." Bunun üzerine وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ayeti[231] nazil oldu.

229 *Muvatta'*, Cihâd, 41.

230 Kabir kazıldıktan sonra kıble tarafındaki duvarın dibine ve uzunlamasına ölünün sığacağı kadar girinti şeklinde kazılan oyuğa lahit denir. Ebû Dâvud, Cenâiz, 65; Tirmizî, Cenâiz, 53.

231 "Sakın Allah'ın dini uğrunda öldürülenleri ölü zannetme! Aksine onlar diridirler; Rableri katında rızıklandırılmaktadırlar. Allah'ın fazlukeremi ile verdiği nimetlere sevinmektedirler. Şehit olup da kendilerine henüz ka-

[Mus'ab] İbn Umeyr [kefen namına] geride bir tek aba bırakmıştı. Başına çektiklerinde ayakları açıkta kalıyor; ayaklarını örttüklerinde başı açıkta kalıyordu. Bunun üzerine Resulullah: "Başını [aba ile] örtün! Ayaklarını da bir miktar [hoş kokulu] izhir/limonotu yaprağıyla kapayın!" dedi.[232]

Sonra Resulullah yanındaki Müslümanlarla Medine'ye geldi. Ensarın evlerinden birinin önünden geçerken ölülerine ağladıklarını duydu. Bunun üzerine "Hamza'ya ağlayan bir kadın bile yok!" dedi. Sa'd b. Muâz ve Üseyd b. Hudayr bunu duyunca Abdüleşhel oğulları kabilesindeki kadınlara "[Hamza'nın evine] gitmeleri ve Peygamber'in amcasının ölümüne ağlamaları" talimatı verdiler. Resulullah bu kadınların ağla- [I/235] yışlarını [gece yarısına kadar sürdürdüklerini] duyunca "Artık yeter!" dedi.

Sonra Ali b. Ebî Tâlib, kılıcını Fâtıma'ya verdi ve "Kılıcın üzerindeki kanları yıka! Allah'a yemin ederim ki bugün bu kılıç beni[m fedakârlığımı ve sadakatimi] tasik etti," dedi. Bunun üzerine Resulullah: "Bugün eğer savaşta sadakatin onaylandıysa seninle beraber [iyi bir ok atıcısı olan] Sehl b. Huneyf ve [kılıcının hakkını ödemeye çalışan] Ebû Dücâne'ninki de tasdik edildi," dedi.

[Hamrâülesed Gazvesi]

Uhud'un ertesi günü olunca Resulullah'ın münadisi düşmanı takip için yola çıkılacağını duyurdu. Resulullah yola çıktı ve Medine'de kendi yerine İbn Ümmü Mektûm'u bıraktı. "Dün bizimle cepheye koşanlardan başkası gelmesin!" dedi. Resulullah'ın arkadaşlarının çoğu yaralıydılar.

Huzâa kabilesinden Ma'bed b. Ebî Ma'bed el-Huzâî [Hamrâülesed'de bulunan] Resulullah'ın yanına uğradı. Tihâme [vadisinin kuzeyinde oturan] Huzâa kabilesinin fertleri ister Müslüman ister müşrik olsun Resulullah'ın sırdaşıydılar/hayırhahdılar ve çevrede olup bitenleri kendisine haber ve-

vuşmamış olan arkadaşlarını ise burada korku duyulacak herhangi bir şey yoktur ve dünyada bıraktıklarınız için de üzülmeyeceksiniz diye müjdelemek isterler." Âl-i İmrân, 3/169-171.

232 Buhârî, Cenâiz, 27; Meğâzî, 17, 26; Müslim, Cenâiz, 44.

rirlerdi. [Henüz Müslüman olmamış olan] Ma'bed: "Muhammed! Allah'a yemin ederim ki başına gelen olay bizi çok üzdü. Allah'ın seni onlardan kurtarmasını canı gönülden istiyoruz," dedi.

Sonra Ma'bed yola çıktı. Revhâ mevkiinde Ebû Süfyân ve [I/236] beraberindeki Kureyşlilerle karşılaştı. Resulullah'ın üzerine tekrar saldırmaya karar vermişlerdi; öfkeli ve hızlıydılar. Aralarında gizli bir baskın planlamışlar ve "Muhammed ve arkadaşlarının kökünü kesmeden geri dönüyoruz. Dönelim de geri kalanlarına da saldıralım," diyorlardı. Ma'bed'in karşıdan geldiğini gören Ebû Süfyân: "Geride neler var Ma'bed?" dedi. Ma'bed: "Muhammed size yetişmek için arkadaşlarıyla yola çıktı. Öyle bir orduyla yola çıktı ki benzerini hiç görmedim. İntikam ateşiyle yanıyorlar," dedi. Ebû Süfyân: "Yazıklar olsun sana! O nasıl söz? Vallahi biz onun arkadaşlarının kökünü kurutmak üzere tekrar bir baskın için toplandık," dedi. Ma'bed: "Bana kalırsa sakın böyle bir şey yapma! Senin [bana] yaptığın iyiliği, hiçbir kavmin bir başkasına yaptığını görmedim," dedi. Bu, Ebû Süfyân'ı telaşa düşürdü.

Abdülkays oğulları kabilesinden küçük bir kervan Ebû Süfyân ile karşılaştı. Ebû Süfyân: "Nereye gidiyorsunuz?" dedi. "Medine'ye!" dediler. Ebû Süfyân: "Muhammed'e, bizim onun ve arkadaşlarının kökünü kazımak için bir ordu hazırladığımızı söyleyin!" dedi.

Sonra Ebû Süfyân oradan ayrılıp Mekke'ye doğru yola koyuldu. Bu kervan Resulullah'ın yanına geldi. Kervandakiler Ebû Süfyân'ın söylediklerini Resulullah'a aktardılar. Resulullah ve Müslümanlar ise "Allah bize yeter! Ne güzel vekildir O!" dediler. Bu olay üzerine Allah الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا أَجْرٌ عَظِيمٌ الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ لَمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ayetini[233] in-

233 "[Müminler öyle kimselerdir ki] kendilerine bir yara isabet ettikten sonra Allah'ın ve Elçisi'nin savaş çağrısına uydular. Bunlardan ihsan derecesine ulaşan ve muttaki olanlara büyük bir mükâfat vardır. Onlar öyle kimselerdir ki insanlar kendilerine '[Mekkeli müşrik] insanlar size taarruz etmek için asker topladılar. Korkun onlardan!' dediklerinde bu söz onların imanını arttırır ve 'Allah bize yeter. Ne güzel vekildir O!' derler. Bunlar ken-

dirdi. Düşmanla karşılaşmaları engellenince de إِنَّمَا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ayetini[234] indirdi. [I/237]

Resulullah, Hamrâülesed'de üç gün kaldı. Sonra ayrılıp Medine'ye döndü.

Hicretin Dördüncü Yılı

[Bi'rimaûne Faciası]

Benim de hazır bulunduğum bir mecliste Hüseyn b. İdrîs el-Ensârî bize haber verdi. Dedi ki: Ahmed b. Ebî Bekir ez-Zührî, Mâlik'ten, o da İshâk b. Abdillah'tan, o da Ebî Talha'dan, o da Enes b. Mâlik'ten bize lafzen rivayette bulunduğuna göre Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Resulullah, Bi'rimaûne'de bulunan [arkadaşlarını] öldürenlere, otuz [gün boyunca] sabah [namazlarında] beddua etti. Ri'l, Zekvân ve Usayye kabilelerine beddua ediyordu." Sözüne devamla Enes: "Allah Bi'rimaûne'de öldürülenlerle ilgili bir ayet indirdi. Bu ayeti biz okuyorduk. Ancak daha sonradan *nesh*edildi. Neshedilen ayet şuydu: -بَلِّغُوا عَنَّا قَوْمَنَا إِنَّا قَدْ لَقِينَا رَبَّنَا فَرَضِيَ عَنَّا وَرَضِينَا عَنْهُ-[235] demiştir."[236]

[Ebû Hâtim] şöyle dedi: Bu yılın başında Bi'rimaûne Gazvesi gerçekleşti [Safer 4/Temmuz 625]. Olay şöyle oldu:

[Âmir b. Sa'saa kabilesi reisi] Ebû Berâ Âmir b. Mâlik, Medine'ye geldi. Künyesi *Mulâibu'l-Esinne*'dir. Resulullah'a iki at ve iki binek hediye etti. Ancak Resulullah: "Ben bir müşrikin hediyesini kabul edemem," dedi. Daha sonra da ona Müslüman olmasını teklif etti. Ancak Müslüman olmadı: "Muhammed! Benimle beraber Necid'e arkadaşlarından bazılarını [I/238] gönderirsen onların senin çağrına olumlu yanıt vereceklerini düşünüyorum," dedi. Resulullah ise: "Ben Necidlilerin onlara zarar vermesinden endişeleniyorum," dedi. Bunun üzerine

dilerine hiçbir zarar gelmeden Allah'ın nimetiyle ve fazlukeremiyle geri döndüler ve Allah'ın rızasına uydular. Allah fazlukerem sahibidir; yücedir." Âl-i İmrân, 3/172-174.

234 "Şeytan kendi adamlarını korkutuyor. Eğer müminseniz onlardan değil benden korkun!" Âl-i İmrân, 3/175.

235 "Kavmimize haber ulaştırın: Biz Rabbimizin huzuruna çıktık. O bizden razı oldu; biz de ondan razı olduk." [M]

236 Buhârî, Cihâd ve Siyer, 19.

Ebû Berâ: "Ben [güvenilir] bir komşuyum. Onları gönder de insanları Allah'ın sana emrettiği dine çağırsınlar," dedi. Bunun üzerine Resulullah, el-Münzir b. Amr es-Sâidî'yi kırk kişiyle beraber gönderdi. Medineli yetmiş kişi oldukları da söylenmiştir. Derken Bi'rimaûne civarında konakladılar. *Maûne*, Amr oğullarının toprağında ve Süleym oğulları topraklarına da yakın bir kuyudur.

Sonra Adî b. en-Neccâr oğullarından Harâm b. Milhân'ı Resulullah'ın mektubuyla birlikte [Ebû Berâ'nın yeğeni] Âmir b. et-Tufeyl'e gönderdiler. Harâm, Âmir'in yanına geldiğinde Âmir, mektuba bakmaya gerek bile duymadan Harâm'a saldırdı ve Harâm'ı öldürdü. Âmir oğulları kabilesini Müslümanlara saldırmaya çağırdı. Ancak kabile fertleri bu teklifi kabul etmediler ve "Biz Ebû Berâ'nın antlaşmasına ihanet edemeyiz. Çünkü o, Müslümanlara garanti verdi," dediler. Bunun üzerine Âmir b. et-Tufeyl, Süleym oğullarının Ri'l, Zekvân ve Usayye kabilelerini Müslümanları öldürmeye çağırdı. Bu çağrısına olumlu yanıt verdiler. Âmir [beraberindekilerle] yola çıktı. Müslümanların konakladıkları yere vardılar ve onları kuşattılar. Müslümanlar onları görünce kılıçlarına davrandılar ve son fertleri öldürülünceye kadar savaştılar. Ka'b b. Zeyd hariç tüm Müslümanlar öldürüldüler. Ka'b b. Zeyd son nefesinin vermek üzereydi. Saldırganlar Ka'b'ı öylece bırakıverdiler.

[Saldırganlardan] Câbir b. Sülemî el-Kilâbî, Müslümanlardan Âmir b. Füheyre'yi mızraklayarak öldürmüştü. Daha sonra cesetler arasında aradılar. Ancak Âmir'in cesedini bulamadılar. Bu olayla ilgili olarak "Âmir b. Füheyre semaya yük- [ı/239] seltildi," denilmektedir.

[Amr] İbn Ümeyye ile Amr b. Avf oğullarından Medineli bir Müslüman, bu kabilenin mera bölgesindeydiler. [Müslümanların] istirahatgâhı üzerinde uçuşan yırtıcı kuşları görünceye kadar arkadaşlarının katledildiklerinden haberleri yoktu. Her ikisi de "Bu yırtıcı kuşlarda bir iş var!" diyerek ne olduğuna bakmak için o tarafa doğru gittiler. Bir de baktılar ki arkadaşları kanlar içerisinde ve Müslümanlara saldıran süvariler ise olay mahallinde bekliyor. Medineli Müslüman, Amr b. Ümeyye'ye: "Ne düşünüyorsun?" dedi. Amr: "Bence Resulul-

lah'a gidip olayı haber vermeliyiz," dedi. Medineli Müslüman ise: "Ama ben, şunların öldürüldüğü bu yeri yüzüstü bırakıp gidemem!" dedi ve düşmanın üzerine atıldı. Öldürülünceye kadar çarpıştı.

Amr b. Ümeyye geri dönüp Resulullah'ın yanına geldi ve olanları anlattı. Bunun üzerine Resulullah Ri'l, Zekvân ve Usayye kabilelerine otuz gün boyunca her sabah [namazı *kunut*unda] beddua okudu. Allah bu olayla ilgili şu [*mensûh*] ayeti[237] indirdi: "بَلِّغُوا عَنَّا قَوْمَنا إنّا قَدْ لَقِينا رَبَّنا فَرَضِيَ عَنَّا وَرَضِينا عَنْهُ"[238]

Recî' Gazvesi

Recî' Gazvesi, safer ayında gerçekleşti. Komutanı Mersed b. Ebî Mersed'dir. Bu gazvede [Müslümanlardan] Âsım b. Sâbit b. Ebî Aklah ile Hâlid b. el-Bükeyr öldürüldü; Hubeyb b. Adî ve Zeyd b. Desinne ise esir düştü. Düşman, bu iki esiri Mek- [I/240] ke'ye götürdü ve Mekkelilere sattı. [Daha sonra öldürüldüler, ö. 4/625.]

Benî Nadîr Gazvesi

Bu gazvenin gerçekleşme sebebi şudur:

Amr b. Ümeyye [ed-Damrî], Ri'l, Zekvân ve Usayye kabilelerinin elinden kurtulduktan sonra Bi'rimaûne'de arkadaşlarının öldürüldüğünü Resulullah'a haber vermeye gelirken yolda Âmir oğullarından iki kişiyle karşılaştı. Resulullah'ın bu iki kişiye [herhangi bir kişinin zarar vermemesi için] verdiği ahd/eman vardı. Ayrıca Müslüman olmamalarına rağmen bazı bilgileri Resulullah'a ulaştıran hayırhah kişilerdi. Ancak Amr bunu bilmiyordu. Konakladıkları zaman Amr ikisine "Kimlerdensiniz?" dedi. Onlar da: "Âmir oğullarındanız," dediler. Onlara saldırmakta acele etmedi. Uyuduklarında saldırıp ikisini de öldürdü. Bi'rimaûne'deki arkadaşlarını öldüren Âmir oğullarından intikamını aldığını düşünüyordu.

Bu olayı Resulullah'a anlatınca: "Ne kadar da kötü bir şey yaptın! Ben onlara ahd ve eman vermiştim," dedi. Âmir b. et-Tufeyl, Resulullah'a bir mektup yazarak: "Ahd ve eman

237 Buhârî, Cihâd ve Siyer, 19.
238 "Kavmimize haber ulaştırın: Biz Rabbimizin huzuruna çıktık. O bizden razı oldu; biz de O'ndan razı olduk." [M]

verdiğin iki adamımızı öldürdün! Kan bedellerini gönder!" dedi. Resulullah, Kubâ'ya kadar ilerledi. Oradan da diyetin ödenmesi için yardım istemek üzere Nadîr oğullarına doğru hareket etti. Beraberinde bir grup muhacir vardı. Benî Nadîr topraklarına ulaşınca kabilenin toplanma yerinde oturdu. Orada bulunan bir duvara sırtını yasladı ve onlarla görüştü. Onlar da: "Ebü'l-Kâsım! Sen buralara gelir miydin? Ne istersen yaparız! Bizimle öğle yemeği yiyene kadar gitme!" dediler. Öte yandan aralarında bir komplo hazırladılar. Amr b. Cihâş [ı/241] b. Amr b. Ka'b: "Ey Nadîr oğulları! Vallahi onu öldürmek için şu andan daha uygun bir yer bulamazsınız. Ben şu evin damına çıkacağım ve kayayı[239] üzerine düşüreceğim. Böylelikle kayayla onu öldüreceğim," dedi. Sellâm b. Mişkâm, karşı çıktı ancak diğerleri onu dinlemedi.

Amr b. Cihâş, kayayı yuvarlamak için dama çıktı. Allah, peygamberine bunu haber verdi. Resulullah ihtiyacını görmeye gidiyormuş gibi yerinden kalktı. Yanındaki arkadaşları onu beklediler. Ancak çok gecikti. Yahudiler: "Ebü'l-Kâsım neden gecikti acaba?" dediler. Resulullah iyice gecikince Müslümanlar da oradan ayrıldılar. [Yahudilerden] Kinâne b. Sûriyya: "Vallahi gerçekleştirmek istediğiniz suikastın haberi kendisine ulaştı," dedi. Müslümanlar Medine tarafından gelen bir adamla karşılaştılar ve ona "Resulullah'ı gördün mü?" dediler. Adam: "Medine'ye girerken gördüm," dedi. Resulullah'ın yanına vardılar. Mescitte oturuyordu. "Ey Allah'ın Elçisi! Seni çok bekledik. Gittin ama bizi orada bıraktın," dediler. Resulullah: "Yahudiler beni öldürmek istedi. Bana Muhammed b. Mesleme'yi çağırın!" dedi. [Evs kabilesinden olan] Muhammed b. Mesleme'yi getirdiler. Resulullah: "Yahudilere git ve onlara de ki: "Medine'yi terk edin! Bana ihanet ederek suikast tertiplediğiniz için artık benimle bu kentte oturmayacaksınız!" dedi."

Muhammed b. Mesleme, Yahudilerin yanına geldi ve onlara: "Resulullah, şehrinden çıkıp gitmeniz için talimat verdi," dedi. Onlar da: "Muhammed b. Mesleme! Bu haberi bize Evs

239 Yağmur sırasında toprak damlardaki zemini sıkıştırarak su sızmasını önlemek amacıyla kullanılan ağır silindir taş. [M]

kabilesinden bir adamın getireceğini düşünmezdik,"[240] dediler. Muhammed b. Mesleme ise: "Kalpler değişti ve İslam, kendisinden önceki tüm antlaşmaları bitirdi," dedi. Bunun üzerine Yahudiler: "Yüklenip gideceğiz!" dediler. Ancak Abdullah b. Übey kendilerine bir haberci gönderip "Medine'den çıkmayın! Yanımda Araplardan oluşan iki bin adamım var. Bunlar [I/242] sizinle beraber şehre girecekler. Kurayza kabilesi de sizinle şehre girecek," dedi. Bu haber Kurayza oğulları adına söz sahibi olan Ka'b b. Esed'e ulaşınca: "Ben hayattayken Kurayza oğullarından hiç kimse [bu] antlaşmayı bozamaz!" dedi.

Nadîr kabilesi eşrafından olan Huyey b. Ahtab, Resulullah'a bir haberci gönderip: "Evlerimizi terk etmeyeceğiz! Elinden geleni ardına koma!" dedi. Peygamber: "Allahu Ekber!" dedi. Müslümanlar da tekbir getirdiler. Ardından Resulullah: "Yahudiler savaşa girdi," dedi.

Sonra Resulullah ordusuyla üzerlerine yürüdü. Ordunun sancaktarı Ali b. Ebî Tâlib'di. Resulullah Medine'de kendi yerine İbn Ümmü Mektûm'u bıraktı. Derken Nadîr oğullarına ulaştı ve onları on beş gün boyunca kuşatma altında tuttu. Onlara ait hurma ağaçlarını kesti ve yaktı. Hurma ağaçlarını kesip yakan kişiler, Abdullah b. Selâm ile Abdurrahmân b. Ka'b olarak bilinen –Bedir Savaşı'na da katılmış olan– Ebû Leylâ el-Harrânî'dir. Ebû Leylâ, acve cinsi hurma ağaçlarını kesti. Abdullah b. Selâm ise acve dışındaki hurma ağaçlarını kesti. Bunun üzerine Resulullah: "Acve ağaçlarını neden kestiniz?" dedi. Ebû Leylâ: "Acve ağaçlarının kesilmesi Yahudilerin can evini yakar ve onları çok öfkelendirir," dedi. Bunun üzerine مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَى أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللهِ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ ayeti[241] indi. Ayette geçen لِينَةٍ çeşitli cinsten hurma ağaçları demektir. Ayette geçen قَائِمَةً عَلَى أُصُولِهَا ise acve cinsi hurma ağaçlarıdır. Bunun üzerine Yahudiler: "Muhammed! Sen önceden fesat çıkarmayı yasaklardın. Fesatçıları kötülerdin. O davranışınla

240 Evs kabilesi ile Yahudiler arasında dostluk ve saldırmazlık antlaşması vardı. Resulullah'ın Muhammed b. Mesleme'yi elçi olarak yollaması da Yahudilere yalnız kaldıklarını gösteren stratejik bir davranıştır. [M]

241 "Kökünden kestiğiniz ya da gövdesini bırakarak kestiğiniz hurma ağaçları, Allah'ın izniyle ve fasıkları utanç içinde bırakmak için kesilmiştir." Haşr, 59/5.

bu davranışın yani hurmaları keserek yakman uyuşuyor mu?" diye bağırdılar.

Sonra Yahudiler, Abdullah b. Übey'in kendilerine göndereceği yardımı beklemeye koyuldular. Yardım gelmeyip Allah [ı/243] kalplerine korku salınca Resulullah ile kanlarını bağışlaması, mallarını alması ve evlerinden develerinin yüklenebileceği kadar mal alarak sürgün olmayı kabullenme karşılığında barış/sulh yaptılar. Develere taşıyabileceği kadar mal yüklediler. Hatta bazıları evini, kendi eliyle yıkar ve kapısını hayvanına yükler sonra da yola koyulurdu. Hayber'e gittiler. Bu durum هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ ayetinde[242] anlatılmaktadır.

Nadîr oğullarından iki kişi Müslüman oldu: Yâmîn b. Umeyr b. Ka'b ve Ebû Sa'd b. Vehb. Mallarının kendilerinden alınmama şartıyla Müslüman oldular. Mal varlıkları kendilerine iade edildi. Resulullah ganimetleri muhacirler arasında paylaştırdı.

Allah, Haşr suresini, son ayetine kadar indirdi.

Sonra Resulullah Medine'ye geri döndü.

[Katan Seriyyesi]

Sonra Resulullah Ebû Seleme [olarak bilinen Abdullah] b. Abdilesed'i[243] [ö. 4/625] Esed oğulları suyu civarına gönderdi. Urve b. Mes'ûd el-Ensârî öldürüldü. [Ebû Seleme] koyun ve keçileri ganimet olarak aldı. Medine'ye döndü.

[ı/244] Osmân b. Affân'ın oğlu Abdullah, altı yaşında vefat etti. Cenaze namazını Resulullah kıldırdı. Osmân b. Affân defin sırasında oğlunun mezarına bizzat indi.

242 "İlk sürgünlerinde Yahudileri yurtlarından çıkaran Allah'tır. Onların oradan çıkacağını zannetmiyordunuz. Yahudiler de kalelerinin kendilerini Allah[ın savaşçılarından] koruyabileceğini zannediyorlardı. Onlara Allah[ın azabı] hiç ummadıkları bir yerden geldi ve Allah kalplerine korku attı. Evlerini kendi elleriyle yıkıyorlardı. Müslümanlar da onların kalan evlerini yıkıyordu. Akıl sahipleri! Ders alın!" Haşr, 59/2.

243 Resulullah'ın sütkardeşi ve halası Berre bint Abdülmuttalib'in oğludur. |M|

Sonra Ali b. Ebî Tâlib'in oğlu Hüseyin dünyaya geldi. Şaban ayının bitmesine birkaç gece kalmıştı.

Bedru'l-Mev'id [İkinci Bedir] Gazvesi

Bu olay şöyle oldu: Ebû Süfyân, Uhud'da savaş meydanından ayrılırken Resulullah'a şöyle demişti: "Gelecek yıl Bedir'de hesaplaşacağız!" Bedir, Cahiliye döneminde panayır ve alışveriş merkeziydi. Her yıl sekiz günlüğüne orada toplanırlardı. Buluşma zamanı yaklaşınca Resulullah, söz verdiği üzere savaş için hazırlandı.

Nuaym b. Mes'ûd el-Eşcaî umre yapmıştı. Kureyşlilerin yanına geldi. Kureyş'in önde gelenleri: "Nereden geliyorsun?" dediler. "Yesrib'den!" dedi. "Muhammed'in bir harekete yeltendiğini gördün mü?" dediler. "Ben ayrılırken sizinle savaşmak için yola çıkmaya hazırlanıyordu," dedi. Nuaym henüz Müslüman olmamıştı. Ebû Süfyân ona: "Nuaym! Şu anda kıtlık yılındayız. Bizim için bol ve bereketli yılların faydası olur. Develer otlar, biz de sütlerinden yararlanırız. Ancak Muhammed'le hesaplaşma zamanı geldi çattı. Medine'ye git! Onların savaşa gelmesini engelle! Onlara başa çıkamayacakları çok büyük bir orduyla savaşa hazırlandığımızı söyle. Böylece [savaşa gelmeyerek] sözlerini bozan, onlar olsun! Karşılığında sana on deve vereceğime söz veriyorum. Teslim alman için develeri Süheyl b. Amr'a teslim edeceğim," dedi. Nuaym, Süheyl'in yanına gelerek: "Ebû Zeyd! Benim Muhammed'e gidip onun savaşa gelmesine engel olmam karşılığında şu develere kefil olur musun?" dedi. Süheyl: "Tamam," dedi. [I/245]

Nuaym yola çıktı ve Medine'ye geldi. Müslümanların hazırlık yaptığını gördü. Oturup aralarında istihbarat faaliyeti yapmaya başladı. "Bu hiç iyi bir fikir değil! Ata yurdunuza kadar gelip sizi vurdular. Siz ise onlarla savaşmaya gidiyorsunuz. Bu hiç de doğru bir fikir değil! Muhammed'in bizzat kendisi de yaralanmadı mı? Arkadaşlarının birçoğu öldürülmedi mi?" diyordu. Böylece insanların savaşa çıkma azmini kırıyordu. Bu durum Resulullah'a ulaşınca "Canımı [kudret] elinde tutan Allah'a yemin ederim ki benimle bir kişi bile gelmezse tek başına yine de yola çıkarım!" dedi.

Sonra Resulullah ve Müslümanlar, ramazan ayında yola çıktılar. Resulullah kendi yerine Medine'de Abdullah b. Revâha'yı bıraktı. Müslümanların yanında çok sayıda ticaret malı vardı. Böylece söz verdikleri üzere Bedir'e geldiler. Buradaki büyük bir pazara denk geldiler. Ticaret sırasında bir dirhem sermayeleri ikiye katlanacak kadar çok kazandılar. Düşmanla karşılaşmadılar. Sonra Resulullah Medine'ye geri döndü.

[Resulullah'ın Ümmü Seleme ile Evlenmesi]

Sonra Resulullah şevval ayında Ebû Ümeyye'nin kızı [ı/246] Ümmü Seleme ile evlendi. Aynı ayda zifaf gerçekleşti. Ümmü Seleme, Resulullah ile evlenmeden önce Ebû Seleme b. Abdilesed el-Mahzûmî ile evliydi.

Sonra Yahudi bir erkek ile Yahudi bir kadını recm etti. Yahudiler [zina] davasında Resulullah'ın hakemliğine başvurmuştu. [Zina suçundan sanık] olanlar evliydiler.

Resulullah, Zeyd b. Sâbit'e İbranice yazmayı öğrenmesi talimatı verdi ve "Ben fermanımı değiştirmeyeceklerinden emin değilim," dedi. Bunun üzerinde Zeyd on beş günde İbranice yazmayı öğrendi.

Hazrec Seriyyesi [Abdullah b. Atîk Seriyyesi]

[Ebû Râfi' olarak tanınan] Sellâm b. Ebi'l-Hukayk üzerine Hazrec Seriyyesi gönderildi. Bu olay şöyle oldu:

Allah'ın Peygamber'e verdiği nimetlerden birisi de ensarı oluşturan Evs ve Hazrec kabilelerinin Resulullah'ın emirleri konusunda "iki koçun yarışması ve kapışması" gibi yarışmalarıdır. Evs, Resulullah'a yarar sağlayacak bir iş yapmaya görsün Hazrecliler hemen "Vallahi bu yaptıkları iyilik sebebiyle İslam dinine hizmet bakımından Resulullah'ın katında bizi geçemeyecekler," derlerdi. [Ebû Hâtim] sözüne şöyle devam etti: Çok geçmeden Hazrecliler de Evslilerin yaptığına denk [ı/247] bir iş yaparlardı. Evsliler Ka'b b. Eşref'i vurunca, Hazrecliler "Ka'b b. Eşref gibi Resulullah'a düşmanlık yapan kim var acaba? [Gidip işini bitirelim]," dediler. Hayber'de bulunan Sellâm b. Ebi'l-Hukayk'ı söylediler. Resulullah'tan Sellâm'ı öldürmek için müsaade istediler. Resulullah da izin verdi. Ancak, kadın ve çocukları öldürmelerini yasakladı.

Abdullah b. Atîk, Abdullah b. Üneys, Mes'ûd b. Sinân, Ebû Katâde [el-Hâris] b. Rib'î b. Beldeme b. Seleme ve Hazreclilerin dostlarından olan Eslem kabilesinden Huzâî b. Esved suikast için yola çıktı. Hayber'e vardılar. Geceleyin Sellâm b. Ebi'l-Hukayk'ın evine girdiler. Evin içindeki tüm odaların kapılarını kitlediler. Sonra merdivenden üst kattaki odasına tırmandılar. Kapıyı çaldılar. Sellâm'ın karısı çıkarak "Kimsiniz?" dedi. Onlar da "Bir grup Arap! Yol azığı istemek için geldik," dediler." Karısı: "İşte şurada! Odada!" dedi. İçeri girip kapıyı üzerlerine kitlediler. Karanlıkta Sellâm'ı, yüzünün beyazlığından tanıyarak buldular. Tıpkı bir Kıptî gibi beyaz yüzlüydü. Kılıçlarıyla üzerine saldırdılar. Abdullah b. Üneys üzerine çı- [I/248] kıp kılıcını karnına batırdı. Sellâm'ın hanımı çığlık attı. Müslümanlar dışarı çıktılar. Abdullah b. Atîk grubun emîri/komutanıydı. Gözünde bir rahatsızlık vardı. Merdivenden düştü. Eli çok feci şekilde kırıldı.

Resulullah'ın yanına gelip durumu haber verdiler. [Karanlık olduğundan] Sellâm'ı kimin öldürdüğü konusunda ihtilaf ettiler. Her birisi Sellâm'ı kendisinin öldürdüğünü iddia ediyordu. Bunun üzerine Resulullah: "Kılıçlarınızı getirin!" dedi. Getirip verdiler. Resulullah kılıçlara baktı ve "Abdullah b. Üneys'in şu kılıcı, Sellâm'ı öldürmüştür. Çünkü [kılıcın] üzerinde yemek kalıntıları var," dedi.

Hicretin Beşinci Yılı

Muhammed b. Ahmed b. Ebî Avn ed-Dimyâtî bize lafzen rivayette bu- [I/249] lundu. Dedi ki: Ammâr b. el-Hasan el-Hemedânî rivayette bulundu. Dedi ki: Seleme b. el-Fazl, Muhammed b. İshâk'tan rivayette bulundu. Muhammed b. İshâk dedi ki: Âsım b. Amr b. Katâde, Mahmûd b. Lebîd'den, o da İbn Abbâs'tan bana lafzen rivayette bulundu. İbn Abbâs dedi ki: Selmân-ı Fârisî bizzat bana kendi ağzından lafzen anlattı. Selmân-ı Fârisî şöyle dedi:

"Ben İsfahân'da Ceyy[244] kabilesinden Mecûsî bir kişiydim. Babam köyün[245] reisiydi (*dihkân*). Şu dünyada en sevdiği kişi bendim. Beni o kadar çok seviyordu ki bu sevgisi yüzünden –tıpkı bir kız gibi– beni evden dışarı çıkarmamaya başla-

244 Ceyyân olarak bilinen köy sonradan Şehristân olarak tanındı. [M]
245 Râmhürmüz köyü. [M]

dı. Mecûsîlik dininde çok çalıştım. Hatta Mecûsîlerin taptığı ateşi yakan ve bir an bile sönmesine izin vermeyen hizmetçi görevine getirildim. Babamın bazı işlerini yaptığı bir arazisi vardı. Babam evine bazı ilave odalar yapıyordu. Beni çağırdı ve "Oğlum! Şu odalar yüzünden bu gün araziye gidemedim. Bir git de bakıver!" dedi ve istediği bazı şeylerle ilgili de bana talimat verdi. Sonra da: "Sakın beni burada bekletme! Çünkü oyalanırsan içinde bulunduğum işlerden daha önemli bir hâle gelirsin," dedi.

[I/250] Evden çıktım ve Hristiyanlara ait bir kiliseye yolum düştü. Orada namaz kılıyorlar/ibadet ediyorlardı. Seslerini duydum ve içeri girdim. Ne yaptıklarına bakıyordum. Vallahi çok geçmeden yanlarına oturdum. Dinleri ve namazları/ibadetleri çok hoşuma gitti. Kalbimi sardı ve öyle bir sevgi duydum ki o güne kadar hiçbir şeyi bu kadar sevmemiştim. İlk kez evden dışarı çıkıyordum ve insanların yaşantısını bilmiyordum. Kendi kendime "Vallahi bu din, bizim dinimizden daha iyi," dedim. Öyle devam ederken güneş battı. Babamın beni gönderdiği işi bıraktım ve bir daha yanına da dönmedim.

Sonra babam beni arayıp bulması için birini göndermiş. Beni bulması için gönderdiği kişi, beni bulamadı. Adamlarını gönderdi ve her yerde beni arıyorlardı. Derken yatsı vakti babama gittim. Kendilerini gördüğümde tavırları çok hoşuma giden Hristiyanlara: "Bu dinin özünü nerede bulabilirim?" demiştim. Onlar da "Şam'da!" demişlerdi. Babamın yanına geldiğimde babam: "Oğlum! Nerede kaldın? Gecikmemen için seni tembihlememiş miydim?" dedi. Ben de: "Tabi ki! Ben Hristiyanların kilisesine uğradım. Onların hâl ve tavırlarıyla namazlarının güzelliği dikkatimi çekti. Onların dininin çok iyi olduğunu gördüm," dedim. Babam: "Hayır oğlum! Bu dinde hiç de iyi bir taraf yok! Senin dinin ve atalarının dini daha doğru ve yararlıdır!" dedi. Ben de: "Hayır vallahi! O bizim dinimizden daha yararlıdır," dedim. Selmân sözüne devam ederek dedi ki: Babam kendisini bırakıp gitmemden korktu ve beni bağlayıp sonra da hapsetti.

Hristiyanlara birini göndererek dinlerini kabul ettiğimi bildirdim ve "Şam'dan bir kervan gelirse beni haberdar edin. Onlarla beraber Şam'a gideceğim," dedim.

Daha sonra onlara Şam'dan bir grup geldi. Beni onlardan haberdar ettiler. Birini bana haber vermek üzere gönderdiler. Ben de cevap olarak "Geri dönmek üzere yola çıkmak istedik- [I/251] lerinde bana haber verin," dedim. Şehirden çıkmak istedikleri sırada yanlarına gittim. Onlarla şehirden ayrılarak yola çıktım.

Şam'a geldiğimde âlimlerini araştırıp soruşturdum. "Kiliseye bakan, en büyük keşişleridir," dediler. Yanına gittim. Başımdan geçenleri ona anlattım ve "Kilisede seninle beraber kalmak, sana hizmet etmek, seninle namaz kılmak/ibadet etmek ve senden dini öğrenmek istiyorum. Çünkü senin dinini çok beğendim," dedim. O da "Kal!" dedi.

Onunla beraber kilisede kaldım. Hristiyanlık fıkhını öğreniyordum. Kötü bir adamdı. Dinî meselelerde günahkârdı. İnsanlara sadaka vermeyi tavsiye ediyor; sadakaya teşvik ediyordu. Sadakaları toplayıp ona getirdiklerinde kendisi için depoluyordu.[246] Günahkârlığını gördüğüm için ondan nefret ediyordum. Tam tamına yedi küp altın ve gümüş para biriktirdi. Sonra da öldü. Hristiyanlar onu defnetmek için bir araya geldiler. Bunun üzerine onlara: "Bu dindaşınızın kötü ve günahkâr bir kişi olduğunu biliyor [mu] sunuz?! Size sadaka vermeyi emreder ancak toplayıp kendisine getirdiğinizde ise kendine saklardı. Toplanan sadakalardan fakirlere zırnık bile koklatmazdı," dedim. Hristiyanlar "İspatın var mı?" dediler. "Biriktirdiği serveti size göstereyim," dedim. "Hadi buyur!" dediler. Servetini onlara gösterdim. Altın ve gümüş dolu küpleri çıkardılar. Selmân sözüne şöyle devam etti: Hristiyanlar serveti görünce "Vallahi onu gömmeyeceğiz," dediler. Onu bir çalılığa atıp taşladılar. Başka bir adamı getirip onun makamına oturttular.

İbn Abbâs şöyle dedi: Selmân şöyle derdi: "Yeğenim! Öyle dindar bir adamdı ki beş vakit namazını kılıp da zühd bakı-

246 Tevbe, 9/34. "Ey Müslümanlar! Rahiplerin ve hahamların çoğu haksız yollarla insanların mallarını yerler ve Allah'ın yolundan insanları alıkoyarlar. Altını ve gümüşü biriktirip Allah'ın dini uğrunda harcamayanları acı veren bir azapla müjdele!" يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللهِ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ

mından ondan daha üstün olan, ahirete çalışan ve var gücüyle gecesini gündüzünü ibadetle geçiren başka bir kimse görmedim."

[I/252] Selmân sözüne şöyle devam etti: "Yanında kaldım. Onu öyle sevdim ki daha öncesinde hiçbir şeyi onu sevdiğim kadar sevmemiştim. Yanında ona hizmet ederdim. Kilisede beraber namaz kılardım. Ölüm vakti geldi. Ben de "Efendi! Şu âna kadar senin yanındaydım. Hiçbir şeyi seni sevdiğim kadar sevmemiştim. Kimin yanına gitmemi öğütlersiniz? Bana ne emredersiniz? Ne dersen yaparım ve ne dersen inanırım," dedim. "Evladım! Bizim gibi yaşayan bir tek kişi biliyorum. O da Musul'dadır. Adı da filancadır. İkimizin din anlayışı ve fikirleri arasında fark yoktur. Çok salih bir insandır. Bende gözlemlediğin birtakım hususları onda da görebilirsin. Çünkü insanlar dinimizi değiştirdiler ve mahvoldular," dedi.

Ölünce Musul'daki arkadaşına gittim ve başımdan geçenleri anlattım. O da "Burada kal!" dedi. Kendisiyle kilisede kaldım. Arkadaşımın dediği gibi salih bir kişi olduğunu gördüm. Allah'ın nasip ettiği kadar yanında kaldım. Ölüm vakti gelince: "Filan kişi ölmek üzereyken sana gelmemi tavsiye etmişti. Gördüğün gibi Allah'ın emri sana da geldi. Bana kimi tavsiye edersin? Ne emredersin?" dedim. O da: "Evladım! Bizim gibi yaşayan bir tek kişi biliyorum. O da Nusaybin'dedir. Adı da filancadır. Ona git!" dedi.

Ölünce Nusaybin'deki arkadaşına gittim ve başımdan geçenleri ona anlattım. Diğer iki arkadaşı gibi salih olduğunu gördüm. Allah'ın nasip ettiği kadar yanında kaldım. Ölüm vakti gelince ona: "Filan kişi bana Musul'daki arkadaşını tavsiye etmişti. Musul'daki arkadaş da seni tavsiye etti. Sen kendinden sonra kime gitmemi tavsiye edersin?" dedim. "Evladım! Bizim gibi yaşayan bir tek kişi biliyorum. O da Rum diyarında Ammûriye'dedir [Amorion]. [I/253] İstediğin şeylerin bir kısmını onda göreceksin. Ulaşabilirsen onun yanına git!" dedi.

Ölünce Ammûriye'deki arkadaşın yanına gittim. Başımdan geçenleri ona anlattım. "Kal!" dedi. Yanında bir süre kaldım. Diğer iki arkadaşı gibi salih olduğunu gördüm. Bana bir

miktar ücret verdi. Bunlarla inekler ve koyunlar aldım. Sonra ölüm vakti geldi. Ona: "Filan kişi Musul'daki arkadaşını tavsiye etti. Sonra Musul'daki Nusaybin'deki filan arkadaşını tavsiye etti. Sonra Nusaybin'deki arkadaş seni tavsiye etti. Sen kime gitmemi tavsiye edersin?" dedim. O da: "Oğlum! Bu dünyada yaşam tarzımıza bizden başka sahip kimse görmedim. Ancak Arap diyarında çıkacak peygamberin çıkış zamanının gölgesi senin üzerine düştü. Bâtıl dinlerden yüz çevirmiş İbrahim'in diniyle görevlendirilecektir. Onunla beraber göç eden muhacirler olacaktır. Karargâhı iki tepe arasında yer alan hurmalıklı bir yerdir. O şehrin özellikleri şöyledir böyledir. Sırtında iki omzu arasında nübüvvet mührü vardır. Gördüğünde tanıyacaksın. Hediyeyi kabul eder, ancak sadakayı yemez," dedi. Sonra da vefat etti.

Kelb kabilesinden bir kervana rast geldim. Kim olduklarını sordum. "Araplardan!" dediler. Memleketleri hakkında sorular sordum. Anlattılar. Onlara "Şu inek ve koyunları size vermem karşılığında beni kendi topraklarınıza gidene kadar beraberinizde götürür müsünüz?" dedim. "Olur!" dediler. Davarları onlara verdim. Beni yanlarına aldılar. Vâdilkurâ'ya gelince bana ihanet ettiler ve beni bir Yahudi birine [köle diye] sattılar. Yanında kaldım. Orada hurma ağaçları görünce arkadaşımın bana tarif ettiği kent olacağı beklentisi içine girdim. [I/254] Derken Kurayza oğullarından bir Yahudi gelip beni bu Yahudiden satın aldı. Yahudi,[247] beni alıp Medine'ye getirdi. Allah'a yemin ederim ki Medine'yi ilk gördüğümde arkadaşımın anlattığı niteliklere sahip yer olduğunu anladım. O şehir olduğuna inandım.

Medine'de kaldım. Sahibimin Benî Kurayza'daki işlerini yapıyordum. O sırada Muhammed risaletle görevlendirildi. Ancak benim haberim yoktu. Çünkü bir köle olarak işimle meşguldüm. Sonra Resulullah hicret ederek Medine'ye geldi. Amr b. Avf oğullarının diyarında Kubâ'da konakladı. Yemin ederim ki o sırada bir hurma ağacının tepesindeydim. Orada sahibimin bazı işlerini yapıyordum. Efendim ağacın altında oturuyordu. Derken Yahudi olan amca oğlu çıkageldi ve

247 Osmân b. Eşhel. [M]

"Efendi! Allah Kîle oğullarının canını alsın! Az önce toplandılar. Mekke'den gelmiş olan Kubâ'daki bir adamı karşılıyorlar. Onun peygamber olduğunu iddia ediyorlar," dedi. Vallahi o, bu sözleri söyler söylemez beni, hurma ağacı üzerindeyken bir titreme aldı. Efendimin tepesine düşeceğimi sandım. Çabucak ağaçtan indim ve "Efendim! Neler diyorsun?" dedim. Üzerimdeki tuhaf hâli görünce kızdı ve elini kaldırıp sert bir şekilde bana vurdu. Sonra da: "Bu mesele senin neyine?! İşinin başına dön!" dedi. Ben de: "Bir şey yok Efendim! Bir şeyler söylediğini duydum. Öğrenmek istedim," dedim. Sakinleşti. Ardından [I/255] işimin başına döndüm. Akşam olunca yanımdaki eşyaları topladım. Kubâ'dayken Resulullah'ın yanma geldim. Huzuruna girdim. Yanında bir grup arkadaşı vardı. Resulullah'a, "Senin salih bir zat olduğunu duydum. Yanında da arkadaşların var. Siz ihtiyaç sahibi ve gurbetçisiniz. Yanımda sadaka olarak hazırladığım az bir yiyecek var. Onları size getirdim. İşte buyur!" dedim ve yakınına indirdim. Resulullah arkadaşlarına: "Buyrun yiyin!" dedi. Kendisi ise elini uzatmadı. Yemeyi reddetti. Kendi kendime "Bu peygamberlik özelliklerinden birisi," dedim.

Sonra geri döndüm. Resulullah Medine'de yer değiştirmişti. Bir şeyler topladım ve ona geldim. Selam vererek, "Şunlar bana ait bazı yiyecekler! Sana ikram etmek istedim. Canı gönülden sana takdim ettiğim bir hediyedir. Sadaka değildir. Çünkü senin sadaka yemediğini gördüm," dedim. Resulullah arkadaşlarının yemelerini emretti. Kendisi de onlarla beraber yedi. Kendi kendime "İşte bu iki sıfat!" dedim.

Sonra geri döndüm ve bir süre bekledim. Resulullah *Bakîü'l-Garkad*'dayken[248] yanına geldim. Bir cenazenin yanında yürüyordu ve yanında arkadaşları vardı. Üzerinde iki parça örtü vardı. Birisine bürünmüş diğerini de peştamal olarak sarınmıştı. Selam verdim. Sonra sırtını görmek için yer değiştirip arkasına geçtim. Resulullah sırtına bakmak istediğimi ve böylelikle nübüvvetini kesin olarak kabul etmek istediğimi anladı. Selmân sözüne şöyle devam etti: Sırtını örten ridayı

248 Bakî' kabristanı. İçindeki garkad adlı dikenli ağaçların bulunmasından dolayı bu adla anılmıştır. [M]

attı. Arkadaşımın bana tarif ettiği gibi iki kürek kemiği arasındaki mührü gördüm. Resulullah'a yöneldim ve sırtındaki mühür yerini öptüm ve ağladım. "Gel buraya!" dedi. Hareket edip önüne geldim. Başımdan geçenleri, durumumu ve konuştuk- [I/256] larımı anlattım. Resulullah şaşırdı. Bunları arkadaşlarının da duymasını istedi. Sonra Müslüman oldum. Bedir ve Uhud savaşları geçti. Ancak ben hâlâ köle olarak duruyordum. Kölelik Peygamber'le bir araya gelmemi engelliyordu.

Sonra Resulullah bana "Efendinle mükâtebe[249] antlaşması yap!" dedi. Sahibimden mükâtebe akdi yapmasını talep ettim. Çok geçmeden kendisine üç yüz hurma ağacı [temin etmem ve dikmem] ile kırk okka gümüş teslim etmem karşılığında mükâtebe akdini kabul etti. Bu ikisinin toplam karşılığı dört bindi. Resulullah arkadaşlarına: "Arkadaşınıza hurma ağaçlarıyla yardımcı olun!" dedi. Herkes elinden geldiğince yardım etti. Bazıları yirmi kök, bazıları otuz kök, bazıları kırk kök, bazıları on kök, bazıları beş kök, bazıları altı kök, bazıları yedi, bazıları sekiz, bazıları dört kök, bazıları üç kök hurma kökü [sözü] verdi. Derken üç yüz kök ağacı tamamladım.

Sonra Resulullah bana: "Şimdi git! Ağaçları dikmek istediğin zaman bana gel ki ben onları bizzat elimle dikeyim!" dedi. Köklerin konulacağı çukurları kazdım. Arkadaşları da bana yardım ettiler. Derken çukurlara su verme işini de tamamladık. Arkadaşlarım geldi. Her birisi yardım olarak verdiği hurma kökünü getirmişti. Hurma köklerini koydum. Sonra Resulullah'a gidip haber verdim. Yola çıktı. Biz hurma köklerini ona taşımaya başladık. Eliyle bizzat çukura koyuyordu. Hurmaların hiçbiri kurumadı. Geriye sahibime vereceğim dirhemler kalmıştı. Sonra Resulullah: "Selmân! Bana [para namına] bir [I/257] şeyler geldiğini duyarsan gel! Mükâtebe sözleşmenden kalan kadarını sana vereyim!" dedi.

Bir gün Resulullah arkadaşlarının yanındayken arkadaşlarından birisi yumurta büyüklüğünde bir altın getirdi. Bir gazveden ganimet olarak almış. Resulullah: "Selmân! Şunu al da ödemen gereken bedeli öde!" dedi. Selmân sözüne şöyle devam

249 Kölenin efendisiyle arasındaki belli bir iş ya da ücret karşılığında kendi kendini satın alarak azat etmesi sözleşmesi. [M]

etti: Ben de "Bu ödememem gerekenin ne kadarını karşılayabilir ki?!" dedim. Resulullah ise: "Allah senin yerine ödeyecektir," dedi. Canımı [kudret] elinde tutan Allah'a yemin ederim ki onlara tam kırk okka saydım. Bu alacaklarının tamamıydı."

Selmân özgürlüğüne kavuştu. Resulullah ile beraber Hendek Savaşı'na ve sonraki diğer savaşların hepsine katıldı.

[Ebû Hâtim] şöyle dedi: Bu yılın başında Selmân kölelikten kurtuldu ve mükâtebe akdinin tamamını ödedi.

Zâtürrikâ' Gazvesi

Zâtürrikâ' Gazvesi muharrem ayında oldu. Resulullah sefe- [ı/258] re çıktı. Kendi yerine Medine'de Osmân b. Affân'ı bıraktı. Gatafân kabilelerinden Muhârib oğulları ile Sa'lebe oğullarına taarruz yapmak istiyordu. Bir hurmalıkta konakladı. Burada Gatafânlı bir grupla karşılaştı. İnsanlar yakınlaştılar ancak aralarında bir çatışma olmadı. Fakat her iki grupta [birbirinin ani taarruz ve baskınından] korkup çekiniyordu. Bundan dolayı Resulullah *korku/havf namazı* kıldı.[250]

Bu gazveye Zâtürrikâ' denmesinin nedeni şudur: Bu gazvedeki atlar, siyah ve beyazdı. Bundan dolayı atların farklı renkten olmasından dolayı *yamalı savaş* anlamında bu kelimeyi kullandılar.

Sonra Resulullah ve Müslümanlar oradan ayrıldılar. O ara Câbir'in devesi yorulduğu için ağırlaştı ve Câbir'i geri bıraktı. Resulullah Câbir'in yanına varıp "Câbir!" dedi. "Evet!" dedi. "Neyin var?" dedi. "Devem ağır ağır geliyor" dedi. Resulullah mihceniyle[251] deveyi dürttü ve "Bin!" dedi.

Câbir şöyle dedi: "Kendimi Resulullah'ı geçmemek için devemi engellemeye çalışırken gördüm. [Yola devam ederken muhabbet sırasında] Resulullah "Câbir evlendin mi?" dedi. "Evet," dedim. "Dulla mı bakireyle mi evlendin?" dedi. Ben de: "Dulla evlendim," dedim. O da: "Neden bakireyle evlenmedin ki?! Birbirinizle oynaşırdınız [gülüşür eğlenirdiniz]," dedi. Ben de: "Benim [babam şehit oldu. Geride] kız kardeşlerim var.

250 Buhârî, Meğâzî, 29.
251 Ucunda kanca bulunan ve deve sürücüsünün bineğinden inmeden düşürdüğü bir eşyayı almasını sağlayacak uzun sopa. [M]

Onları çekip çevirecek, saçlarını tarayacak, koruyup gözetecek birisiyle evlenmek istedim de," dedim. Resulullah: "Evine döndüğünde ailene kibar ve nazik/cömert davran! Eşin müsait olmadığında ilişkiye zorlama ve [ilişki için] acele de etme!" dedi. [Muhabbet devam ederken] "Deveni satar mısın?" dedi. [I/259] "Evet," dedim. Bir miktar gümüş karşılığında satın aldı. Sonra Medine'ye geldi. Câbir sözüne şöyle devam etti: [Ertesi sabah] Resulullah'ı mescidin kapısında gördüm. Bana "Şimdi mi geldin?" dedi. "Evet," dedim. Resulullah: "Deveyi bırak! Mescide gir ve iki rekât namaz kıl!" dedi. Mescide girdim ve iki rekât namaz kıldım. Sonra Bilâl'e benim için okkaları tartmasını söyledi. Bilâl ücreti tarttı hatta birazda fazla verdi. Oradan ayrıldım. Arkamı döndüğüm de Resulullah: "Câbir'i bana çağırın!" dedi. Ben de kendi kendime "Şimdi deveyi geri iade edecek! Bundan daha fazla kızacağım bir davranış olamaz!" dedim. Resulullah: "Deveni al! Ücreti de senin olsun," dedi.[252]

Dûmetülcendel Gazvesi

Bu gazve şöyle oldu: [I/260]

Resulullah'a Dûmetülcendel bölgesinde bir grubun toplandığı haberi ulaştı. Resulullah onlarla savaşmak için yola çıktı. Dûmetülcendel'e vardı. Ancak herhangi bir çatışma yaşanmadı. Medine'de kendi yerine Sibâ' b. Urfuta el-Gıfârî'yi bırakmıştı. Sonra da Medine'ye geri döndü. [I/261

Sa'd b. Ubâde'nin annesi vefat etmişti. O sırada Sa'd, Resulullah ile beraber Dûmetülcendel'deydi. Resulullah seferden dönünde Sa'd'ın annesinin mezarı başına gitti. Üzerine cenaze namazı kıldı. Sa'd: "Ey Allah'ın Elçisi! Annem aniden vefat etti. Kendi adına sadaka verilmesini de vasiyet etmedi. Onun adına sadaka vereyim mi?" diye sordu. Resulullah "Evet," dedi.[253]

[Güneş Tutulma Namazı]

Cemaziyelâhir ayında ay, güneşle dünya arasına girdi. Yahudiler aya doğru kerpiç atıyorlar ve taslara vuruyorlardı. "Aya büyü yapıldı!" diyorlardı. Bunun üzerine Resulullah güneş tutulma (*küsûf*) namazı kıldı.

252 Buhârî, Buyû', 16.
253 Buhârî, Cenâiz, 93.

Resulullah'a Kureyş kabilesinin şiddetli bir kıtlık geçirdiği haberi ulaştı. Hatta çürümüş kemikleri bile yemişler. Resulullah onlara, Amr b. Ümeyye ve Seleme b. Eslem ile birlikte bir miktar altın gönderdi.

[Müzeyne Heyeti]

Sonra recep ayında Müzeyne kabilesinden bir heyet Resulullah'ın yanına geldi. Resulullah'a gelen ilk heyetti. Müzeyne kabilesinden bu grubun başında Bilâl b. el-Hâris el-Müzenî vardı. Resulullah onlara: "[Nerede ikamet ederseniz edin] siz de muhacirsiniz. Dilediğiniz yere gidebilirsiniz," dedi. Onlar da memleketlerine geri döndüler.

[Benî Sa'd b. Bekir Heyeti]

Bunlardan sonra Dımâm b. Sa'lebe [es-Sa'dî] geldi. Sa'd b. [ı/262] Bekir oğulları kabilesi[254] onu göndermişti. Dımâm: "Muhammed! Elçin bize gelip senin Allah'ın elçisi olduğunu iddia ettiğini iddia etti," dedi. Resulullah: "Doğru demiş!" dedi. Dımâm: "Göğü kim yarattı?" dedi. Resulullah: "Allah!" dedi. Dımâm: "Yeri kim yarattı?" dedi. Resulullah: "Allah!" dedi. Dımâm: "Şu dağları kim dikti?" dedi. Resulullah: "Allah!" dedi. Dımâm: "Şu yararlı şeyleri kim dağlara koydu?" dedi. Resulullah: "Allah!" dedi. Dımâm: "Allah mı seni gönderdi?" dedi. Resulullah: "Evet!" dedi. Dımâm: "Senin elçin yirmi dört saat boyunca beş vakit namaz kılmamız gerektiğini iddia etti?" dedi. Resulullah: "Doğru söylemiş!" dedi. Dımâm: "Seni gönderen adına yemin et! Allah mı bunu sana emretti?" dedi. Resulullah: "Evet," dedi. Dımâm: "Elçin her yıl ramazan orucu tutmamız gerektiğini iddia etti?" dedi. Resulullah: "Doğru söylemiş!" dedi. Dımâm: "Seni gönderen adına yemin et! Allah mı bunu [ı/263] sana emretti?" dedi. Resulullah: "Evet," dedi. Dımâm: "Seni hak dinle gönderen Allah'a yemin ederim ki bunlardan birini ne eksik bırakacağım ne de fazlasını yapacağım!" dedi. Ayrılıp gidince Resulullah: "Sözüne sadık kalırsa cennete girecek!" dedi. Dımâm Müslüman oldu ve Müslüman olarak kabilesinin yanına döndü.[255]

254 Resulullah'ın sütannesi Halîme'nin kabilesi. [M]
255 Buhârî, İlim, 6.

Müreysi' Gazvesi [Benî Mustalik Gazvesi]

Müreysi' Gazvesi, şaban ayında gerçekleşti. Resulullah, Huzâa kabilesinin [bir kolu olan] Mustalik oğullarını el-Fur' yakınlarındaki[256] Huzâalılara ait [Müreysi'] suyu kenarında hedef aldı. Erkeklerini öldürdü; kadınlarını da esir aldı. Esir alınan kadınlar arasında [kabile reisi] Hâris b. Ebî Dırâr'ın kızı Cüveyriye de vardı. Resulullah Cüveyriye ile evlendi. Cüveyriye'nin mehrini, kabilesinden kırk esirin serbest bırakılması şeklinde yerine getirdi.[257]

Bu gazve sırasında Âişe'nin gerdanlığı düştü. Resulullah Müslümanlardan gerdanlığı arayıp bulmalarını istedi. Su kenarında değillerdi ve suları da yoktu. Bunun üzerine teyemmüm ayeti nazil oldu. Üseyd b. Hudayr: "Ebû Bekir ailesi! Bu, sizin sebep olduğunuz ilk bereketiniz değil!" dedi. Âişe'nin bindiği deveyi ayağa kaldırdılar. Gerdanlığı devenin altında buldular.[258] [I/264]

Resulullah Ebû Nemle et-Tâî'yi Mureysi' fethi müjdesini haber vermesi için Medine'ye gönderdi.

Hendek Gazvesi

Sonra Resulullah Hendek Gazvesi'nde savaştı. Olay şöyle oldu:

Resulullah, Nadîr oğullarını sürgün edince bir Yahudi grubu yola çıktı. Aralarında Huyey b. Ahtab en-Nedrî, Hevze b. Kays el-Vâilî, Kinâne b. er-Rebî' en-Nadrî ile Nadîr oğullarından ve Vâil oğullarından bir grup insan da vardı. Aralarında bir "hizipler ordusu" oluşturdular. [I/265] Mekke'ye Kureyş'e kadar geldiler ve onları Resulullah ile savaşmaya çağırdılar. "Onu yok edip yanındakilerin kökünü kurutana kadar sizin yanınızda olacağız," dediler. [I/265]

Kureyşliler: "Ey Yahudiler! Siz Kitap ehlisiniz ve bizimle Muhammed'in hangi hususta ihtilafa düştüğümüzü de bilen kişilersiniz. Bizim inancımız mı doğru Muhammed'in inancı mı?" dediler. Yahudiler de: "O ne demek?! Tabi ki sizin dininiz

256 Medine'ye yaklaşık 96 km mesafededir. [M]
257 Buhârî, Itk, 13.
258 Buhârî, Teyemmüm, 1.

doğru! Üstelik siz hak yolda olmaya Muhammed'den daha layıksınız," dediler.

Yahudiler Kureyşlilere bunu söyler söylemez Resulullah ile savaşma çağrısına koştular. Bu amaçla ordu topladılar ve askerî hazırlık yaptılar. Bunun ardından [Yahudiler] yola çıktılar. Gatafân b. Kays Aylân'ın yanına geldiler. Gatafân kabilesini de kendileriyle beraber Resulullah'la savaşmaya çağırdılar. Onlara "Kureyş'in de bu konuda kendilerine katıldığını ve bu konuda bir ittifak sağladıklarını," haber verdiler.

Kureyş ordusu yola çıktı. Ordu komutanı Ebû Süfyân b. Harb idi. Gatafân ordusu da yola çıktı. Ordu komutanı Uyeyne b. Hısn b. Huzeyfe b. Bedr el-Fezârî idi. Eşca' kabilesinin komutanı Mes'ûd b. Ruhayle idi.

[I/266] Resulullah bunu duyunca arkadaşlarıyla istişare etti. Selmân, Medine'nin çevresine hendek kazılmasını tavsiye etti. Bu savaş, Selmân'ın Resulullah ile birlikte katıldığı ilk gazvedir. Mezâd bölgesinden Ratic tarafına kadar hendek kazıldı.[259]

Kureyş, Rûme'deki sel sularının biriktirdiği kalıntıların olduğu yere kadar geldi. Ehâbîşlerden ve kendilerine tâbi olan Kinâne ve Tihâme kabilelerinden oluşan on bin kişiydiler. Gatafân ordusu Nakmâ vadisinin Uhud'a doğru olan uzantısına yerleşti.

Resulullah ordusuyla yola çıktı. Medine'de kendi yerine İbn Ümmü Mektûm'u bıraktı. Bu olay şevval ayında meydana geldi. Sonra dağı ordunun arka tarafına, hendeği ise kendisiyle düşman arasına alacak şekilde yerleşti. Resulullah'ın [I/267] beraberinde üç bin Müslüman vardı. Huyey b. Ahtab yola çıktı ve Esed oğullarının sorumlusu Ka'b b. Esed'in yanına geldi. Çok geçmeden onu da Muhammed'den koparıp savaşa ikna etti.

Sonra Resulullah, Sa'd b. Muâz, Sa'd b. Ubâde, Abdullah b. Revâha ve Havvât b. Cübeyr'i Ka'b b. Esed'in durumu hakkında bilgi almak için gönderdi. Esed oğulları antlaşmalarına

259 Buhârî, Cihâd, 34. Hendek kazımı sırasında sahabenin okuduğu şiir نحن الذين بايعوا محمدا / على الإسلام ما بقينا أبدا şeklinde nakledilmektedir. "Bizler Muhammed'e biat edenleriz/Sağ kaldıkça İslam yolundan dönmeyiz." [M]

sadık kalacaklar mıydı yoksa kalmayacaklar mıydı? Elçiler Ka'b'a gidip meseleyi sordular. O da: "Muhammed'le aramızda hiçbir antlaşma kalmamıştır," dedi. Bu sahabiler Resulullah'ın yanına döndüler ve olanları anlattılar.

Resulullah müşriklerin karşısında yirmi küsur gece geçirdi. Sonra "Düşmanla ilgili kim bize bir bilgi getirecek?" dedi. [I/268] Zübeyr: "Ben!" dedi. Bunun üzerine Resulullah: "Her peygamberin bir havarisi/sır kâtibi vardır. Benim ki ise Zübeyr'dir," dedi.

Müslümanlarla koalisyon güçleri arasında karşılıklı ok atışı dışında bir çatışma olmadı. Aralarında Âmir oğullarından Amr b. Abdivedd b. Ebî Kays, İkrime b. Ebî Cehil el-Mahzûmî, Hübeyre b. Ebî Vehb el-Mahzûmî ve Dırâr b. Ebi'l-Hattâb b. Mirdâs el-Muhâribî'nin bulunduğu bir grup süvari, saldırıya geçmek için hazırlandılar. Kuşandılar ve atlarıyla yola çıktılar. Kinâne çadırlarının önünden geçtiler. Sonra da atlarıyla ilerleyip hendeğin önünde durdular. Hendeği görünce "Bu savunma stratejisini Araplar yapamaz," dediler. Sonra hendeğin dar bir yerine geldiler ve atlarını sürdüler. Oradan girdiler. Hendekle dağ arasındaki kumlukta gidip geldiler. Müslümanlar onları görünce Ali b. Ebî Tâlib bir grup Müslümanla karşılarına çıktı ve ele geçirerek girdikleri yeri kapatıp engellediler. Süvariler ilerledi ancak çevreleri kuşatılmıştı.

Amr b. Abdivedd, Kureyş'in önde gelen savaşçılarından biriydi. Bedir Savaşı'na katılmış ancak Uhud'a gelememişti. [I/269] Hendek Savaşı'nda ise uzaktan görülsün diye bir nişane takınarak savaşa gelmişti. O ve yanındaki süvariler durunca Ali b. Ebî Tâlib: "Amr! Karşılıklı dövüşmeye çağırıyorum seni!" dedi. Amr ise: "Neden ki yeğenim?! Vallahi seni öldürmek istemiyorum!" dedi. Ali ise: "ama vallahi ben seni öldürmek istiyorum" dedi. Bunun üzerine Amr kızdı. Atından inip atın ayaklarını kesti ve ardından da Ali'ye doğru ilerlemeye başladı. Kapıştılar ve Ali onu öldürene kadar vuruştular. [Amr ölünce] beraberindeki atlılar yenilmiş olarak hendekten çıktılar.

Resulullah bu savaşta öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını kılamadı. Nihayet Allah müşrikleri geri çevirdikten sonra

namaz kıldılar. وَرَدَّ اللّٰهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا وَكَفَى اللّٰهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ وَكَانَ اللّٰهُ قَوِيًّا عَزِيزًا ayetinde[260] bu durum anlatılmaktadır.

Müslümanlarda şu altı kişi dışında öldürülen olmadı: [1] Ka'b b. Zeyd ed-Dinbânî. [2] Sa'd b. Muâz'ın [koluna] bir ok isabet ederek atar damarını kopardı. [3] Abdullah b. Sehl. [4] [ı/270] Enes b. Evs b. Atîk. [5] Tufeyl b. en-Nu'mân b. Hansâ. [6] Sa'lebe b. Ganeme. Müşriklerden de bir grup öldürüldü.

Sonra Nuaym b. Mes'ûd el-Eşcaî, Resulullah'a gelip "Ey Allah'ın Elçisi! Ben artık Müslümanım. Ancak kabilem henüz Müslüman olduğumu bilmiyor. Ne emredersen yapmaya hazırım!" dedi. Bunun üzerine Resulullah: "Sen artık içimizden birisin. Onları dağıt ve savaşı bırakıp gitmelerini sağla! Çünkü savaş, [hile/strateji ve] kurnazlıktır," dedi.[261]

Nuaym yola çıktı ve Benî Kurayza'ya geldi. Cahiliye döneminden beri onların dostuydu. Nuaym onlara "Kurayzalılar! Sizi ne kadar sevdiğimi ve özellikle aramızdaki dostluğumuzu biliyorsunuz [değil mi?!]" dedi. Onlar da: "Doğru söylüyorsun," dediler. Bunun üzerine Nuaym: "Kureyş ve Gatafân, Muhammed'le savaşmak için buraya geldiler. Ancak onların durumu sizden çok farklı! Savaştığınız kent, sizin kentiniz! Burayı terk edip başka bir yere gidemezsiniz. Oysa Kureyş ve Gatafân, kazanma fırsatı [ve ganimet] bulsa onunla meşhur olacak. Aksi olsa kaçacaklar ve sizinle kentinizdeki O Adam'ı baş başa bırakacaklar. Bu kabilelerin önde gelenlerinden rehineler almadıkça onların yanında Müslümanlara karşı savaşmayın! Onlar sizinle düşmana karşı savaşıp yeninceye kadar [ı/271] bu rehineleri elinizde tutarsınız," dedi. Onlar da: "Çok güzel ve yararlı bir fikir önerdin," dediler.

Sonra Nuaym [oradan çıkıp] Kureyşlilerin ve Ebû Süfyân'ın yanına geldi. Onlara "Kureyşliler! Sizi ne kadar sevdiğimi bilirsiniz! Size önemli bir şey söylememin ve tavsiyede bulunmamın benim üzerime bir görev olduğunu düşünüyorum. Ancak bu aramızda bir sır olarak kalmalıdır," dedi. Onlar da "Elbette!" dediler. Nuaym: "Yahudiler, Muhammed'le arala-

260 "Allah kâfirleri öfkeleriyle geri gönderdi. Hiçbir dünyalık elde edemediler. Allah müminler lehine savaşın hakkından geldi." Ahzâb, 33/25.
261 Buhârî, Cihâd, 154.

rını bozduklarına pişman oldular. Muhammed'e birini gönderip 'Yaptıklarımıza pişman olduk. Kureyş'in ve Gatafân'ın önde gelenlerinden bir kaçını esir alıp sana getirmemiz seni memnun eder mi? Sen de onların boyunlarını vurursun! Geri kalanların üzerine de seninle beraber saldırırız,' dediler. Muhammed de onlara evet cevabı verdi. Eğer Yahudiler sizden rehine isterlerse sakın vermeyesiniz!" dedi.

Nuaym oradan çıkıp Gatafânlılara geldi ve "Gatafânlılar! Siz benim kanımdansınız ve aşiretimsiniz. Dünyadaki en sevdiğim insanlarsınız. Bir gün bile bir yanlışımı görüp beni itham ettiğinizi görmedim," dedi. "Doğru söyledin!" dediler. Nuaym: "Eğer tutabilecekseniz size bir sır vereyim," dedi. Onlar da "Tabi ki tutarız," dediler. Nuaym, Kurayza oğullarıyla ilgili Kureyşlilere söylediklerinin aynısını Gatafânlılara da söyledi; aynı tehlikeye karşı onları uyardı.

Cumartesi gecesi olunca Ebû Süfyân, İkrime b. Ebî Cehil'i [I/272] -aralarında Gatafân'ın önde gelenlerinin de bulunduğu- bir grupla birlikte Benî Kurayza'ya gönderdi. Kurayzalılara şöyle dediler: "Biz burada kalıcı değiliz. Atlarımız ve develerimiz öldü. Yarın beraber Muhammed'e saldıralım ki işini bitirelim ve onunla aramızdaki bu meseleyi kapatalım." Yahudiler ise: "Yarın cumartesi! Cumartesi günü hiçbir iş yapmayız. Ayrıca önde gelenlerinizden bir kısmını Muhammed'in işini bitirene kadar bize rehin olarak vermedikçe de savaşmayacağız. Çünkü savaşın kızıştığı bir anda sizin tabana kuvvet kaçarak memleketinize dönmenizden ve bizi burada yapayalnız bırakmanızdan endişe ediyoruz," cevabını gönderdiler.

İkrime ve Gatafânlılar, Kureyş kabilesine Kurayzalıların söylediklerini aktarınca Kureyşliler: "Vallahi Nuaym b. Mes'ûd'un getirdiği bilgiler doğruymuş. Kurayzalılara birini gönderin ve deyin ki: Vallahi rehine olarak size tek bir kişi bile vermeyeceğiz! Savaşmak istiyorsanız çıkın ve savaşın!" dediler. Kurayzalılar da: "Nuaym'ın bize anlattıkları gerçekmiş! Bu adamlar savaş sırasında bir zafer bulurlarsa kenti ele geçirecekler. Ancak tersi olursa kaçıp yurtlarına geri dönecekler. Sizi Muhammed ile baş başa bırakacaklar. Kureyş ve

Gatafân'a birini gönderin ve deyin ki: Vallahi bize rehine vermedikçe sizinle bu savaşı sürdürmeyeceğiz!" dediler. [Böylece ittifak bozuldu.]

Allah çok soğuk bir günde müşriklerin üzerine kap kacaklarını deviren ve tencerelerini yuvarlayan bir fırtına gönderdi.

[I/273] [Müşrikler] arasında ihtilaf çıktığına dair bilgi Resulullah'a ulaşınca Huzeyfe b. el-Yemân'ı çağırdı ve "Git, düşmanın arasına gir! Ne konuştuklarını dinle! Bana gelinceye kadar da sakın bir hadise çıkarma!" dedi. [Kapkaranlık ve soğuk bir] geceydi. Huzeyfe, kalabalığın içine sızdı. O sırada Ebû Süfyân b. Harb ayağa kalktı ve "Kureyşliler! [Sızma ihtimaline karşı] herkes yanında oturanın kim olduğunu kontrol etsin!" dedi. Huzeyfe olayı şöyle anlatıyor: "Hemen yanımdaki adamı tuttum ve "Kimsin sen?" dedim.[262] O da: "Ben falan oğlu filanım," dedi. Sonra Ebû Süfyân: "Kureyşliler! Vallahi siz buraya kalmak ve yerleşmek için gelmediniz. Atlarımız ve develerimiz helak oldu. Kurayza oğulları bize ihanet etti. Onlarla ilgili korktuğumuz şey başımıza geldi. Gördüğünüz gibi şu fırtına da bize yapmadığını bırakmadı. Vallahi ne dikili bir çadır bıraktı ne yerinde duran bir tencere! Hadi eşyalarınızı yüklenin! Çünkü ben gidiyorum," dedi. Sonra da devesinin yanına gitti. Devenin ayakları bağlıydı. [Panik ve korkudan ne yaptığını bilmiyordu.] Üzerine oturdu ve deveye gitmesi için vurdu. Deve tam üç kez onu üzerinden fırlatıp attı. Devenin ayak bağlarını deve ayaktayken ancak açabildi.

Sonra Huzeyfe şöyle dedi: "Yanına dönene kadar herhangi bir olay çıkarmayacağıma dair Peygamber'e söz vermemiş olsaydım Ebû Süfyân'ı bir okumla öldürebilirdim." Daha sonra Huzeyfe Resulullah'ın yanına döndü ve olanları anlattı.

Gatafânlılar, Kureyşlilerin yaptıklarını duydular. Onlar da toparlanıp memleketlerine döndüler. Resulullah, Müslümanlarla beraber Medine'ye döndü. [Savaş bittiği için] silahlarını bıraktılar [zırhlarını çıkardılar].

262 Böylece onların kendisine soru sormalarına fırsat vermemiş ve kendini gizlemiştir. [M]

Benî Kurayza Gazvesi

Öğle olunca Cebrail Resulullah'a gelerek: "[Savaşın bittiğini zannederek] silahlarınızı bıraktınız. Oysa melekler henüz silahlarını indirmediler. Çünkü Allah, Benî Kurayza üzerine sefere çıkmanı istiyor," dedi. Resulullah'ın münadisi şöyle bağırdı: "Dikkat! Hiç kimse ikindi namazını Benî Kurayza toprakları dışında kılmasın!" Resulullah yola çıktı. Sancaktarı Ali b. Ebî Tâlib'di. Sevrân bölgesine[263] ulaşınca [techizatla bekleyen bir grup Müslümana]: "Buradan kimsenin geçtiğini gördünüz mü?" dedi. Onlar da: "Evet! Dihyetü'l-Kelbî beyaz bir ata binmiş olarak buradan geçti," dediler. Resulullah: "İşte o, Cebrail'dir," dedi.[264] [I/274]

Resulullah, Benî Kurayzalıların arazileri civarındaki kuyulara varıp konaklayıncaya kadar ilerlemeye devam etti. Diğer Müslümanlar da ona yetişip katıldılar. Bazı Müslümanlar, yatsı namazından sonra geldi. Resulullah'ın, "Hiç kimse ikindi namazını Benî Kurayza toprakları dışında kılmasın!" sözünden dolayı ikindiyi kılmamışlardı.

Resulullah, Kurayzalıları yirmi beş gece boyunca kuşatma altında tuttu. Kurayzalılar, muhasaraya katlanamaz oldular. Allah, kalplerine korku saldı. Kureyşliler ve Gatafânlılar, Hendek'ten geri dönünce Huyey b. Ahtab da Ka'b b. Esed'e uyarak Kurayzalılarla beraber kalelerine girmişti. Resulullah'ın işlerini bitirmeden bırakıp gitmeyeceğini anlayınca Resulullah'a "[Teslim şartlarını] görüşmek için bize Ebû Lübâbe b. el-Münzir'i –Amr b. Avf [b. Mâlik b. Evs] oğulları kabilesindendir– gönder!" diyerek birini yolladılar. Resulullah [Yahudilerin eski müttefiki ve komşuları olan] Ebû Lübâbe'yi kaleye gönderdi. Yahudiler: "Ebû Lübâbe! Muhammed'in vereceği karara boyun eğelim mi?" dediler. Ebû Lübâbe de "Tabi ki!" dedi ve eliyle boğazını işaret ederek kararın "kafalarının kesilmesi olacağını" gösterdi. Bunun üzerine Yahudiler: "O zaman biz de [Evs'ten] Sa'd b. Muâz'ın hakemliğini kabul ederiz," dediler. Resulullah "Sa'd'ın hakemliğine göre yargılanacaksınız!" dedi. [I/275] [I/276]

263 Medine'de Bakî' civarında bir yerdir. Hamevî, *Mu'cemü'l-Buldân*, III. 433. [M]
264 Bu olay Hârise b. en-Nu'mân tarafından يَوْمَ الصَّورَيْن olarak nitelendirilmiştir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV. 17; V. 433. [M]

Sonra Sa'lebe b. Sa'ye, Esed b. Sa'ye ve Esîd b. Ubeyd Müslüman oldular. Ancak Yahudiler onların evlerine ve mallarına el koydu. Yahudiler sabah olunca Resulullah'ın vereceği karara göre teslim oldular. Evsliler: "Yahudilerle Hazreclilerin değil bizim aramızda dostluk antlaşması var," dediler. Resulullah da [Yahudilere]: "Sizden birinin sizin hakkınızda karar vermesi-[ı/277] ni istemez misiniz?" dedi. Yahudiler de: "Evet, Allah'ın Elçisi!" dediler. Resulullah: "İşte Sa'd b. Muâz!" dedi. Sa'd [Hendek Savaşı'nda] okla vurulduğu zaman Resulullah: "Onu yakınımdaki bir çadıra taşıyın ki [hasta] ziyaretine gideyim," demişti.

Resulullah, Sa'd'ı Kurayzalılar hakkında hakem olarak atayınca [yaralı olduğu için] onu bir merkebe bindirdiler ve Resulullah'a doğru getirdiler. O sırada Sa'd'a şöyle diyorlardı: "Ey Ebû Amr! Resulullah Kurayzalılara iyililik yapman için aranızda dostluk antlaşması bulunan seni Yahudilere hakem yaptı." Bu tür şeyleri çokça söylemeye başladıklarında Sa'd: "İşte şimdi Sa'd'ın Allah'ın dini konusunda hiçbir kınayıcının kınamasını umursamadığı an geldi," dedi. Sa'd, Resulullah'ın yanma getirilince Resulullah, Yahudilere: "Efendinizin huzurunda ayağa kalkın!" dedi. Sa'd'ın huzurunda ayağa kalktılar ve "Ey Ebû Amr! Resulullah karar yetkisini sana verdi," dediler. Sa'd da: "Allah'ın emrine ve misakına sadık kalınız! Hakkınızdaki hüküm, benim vereceğim karardır [değil mi?!]" dedi. Yahudiler de "Evet!" dediler. Sa'd: "Ve aynı zamanda [vereceğim karar], şurada [oturan Peygamber] hakkında [da geçerlidir değil mi?!]" dedi. -Sa'd, Resulullah'ın bulunduğu tarafı işaret etti. Ancak saygısından dolayı Resulullah'ın bulunduğu tarafa bakmıyordu.- Resulullah: "Evet [kararın benim için de geçerlidir]" dedi. Bunun üzerine Sa'd: "Haklarındaki kararım: Erkeklerinin öldürülmesi, mallarının ganimet olarak paylaşılması, kadın ve çocuklarının esir alınmasıdır!" dedi. Resulullah [ı/278] Sa'd'a: "Sen onlar hakkında yedi kat gök ötesinden verilen Allah'ın kararını tatbik ettin" dedi.[265]

Resulullah Yahudileri bir kaleye kapattı. Ardından Medine'ye döndü. Medine'ye gelir gelmez Medine çarşısına gitti. Büyükçe bir çukur kazdırdı. Sonra birini gönderdi. Boyunla-

265 Buhârî, Meğâzî, 28.

rının vurulmasını emretti. Kurayzalılarm sayısı yedi yüz ile dokuz yüz arasındaydı. Hepsinin işi bitirilinceye kadar böyle devam etti. Öldürülenler arasında Huyey b. Ahtab ve Ka'b b. Esed de vardı.[266]

Sonra Resulullah Benî Kurayza'nın mallarını, kadınlarını ve çocuklarını Müslümanlar arasında paylaştırdı. Müslümanların otuz altı atı vardı. Her atın süvarisine üç pay verdi: İki pay atın hakkı, bir pay savaşçının hakkı. Atı olmayan piyadeye ise bir pay verdi. Bu ganimet içerisinden humusu/beşte birlik kısmını [kendine] ayırdı. Resulullah'ın Amr b. Hunâfe'nin kızı Reyhâne'yi –Kurayza oğullarından Amr'ın kızlarından biridir– kendine ayırdığı da söylenmektedir.[267]

[Sa'd b. Muâz'ın Ölümü]

Sonra [çadırına geri getirilen] Sa'd b. Muâz vefat etti [ö. 5/627]. Resulullah Sa'd'ın yıkanmasını emretti. Sa'd'ı, Useyd b. Hudayr ile Seleme b. Selâme b. Vakş yıkadı. Sonra kefenleyerek yatağı üzerine koydu. Bunun üzerine Resulullah: "Sa'd [I/279] b. Muâz'ın ölümü sebebiyle arş sarsıldı," dedi.[268] Resulullah cenaze namazı kılınana kadar cenazesinin önünde yürüdü. [Defin sırasında] Sa'd'ın mezarına şu dört kişi indi: el-Hâris b. Evs, Useyd b. Hudayr, Ebû Nâile olarak bilinen Seleme b. Selâme b. Vakş, Mâlik b. Selâme.

[Resulullah'ın Zeyneb bint Cahş ile Evlenmesi]

Sonra Resulullah, Zeyneb bint Cahş [ö. 20/641] ile zifafa girdi. Sabah olunca Müslümanları yemeğe çağırdı. Yemek yedikten sonra çıktılar ancak bir grup Resulullah'ın yanında durmaya devam etti. Oturdukça oturdular. [Bu durumdan rahatsız olan] Resulullah kalktı ve dışarı çıktı. Âişe'nin odasının eşiğine kadar gitti. Sonra da geri döndü. Tesettür ayeti[269] nazil oldu:

266 Resûl-i Ekrem'in de onayladığı bu kararın Tevrat'a uygun olduğu (Tesniye, 20: 10-15), Kur'an'da da Allah ve Resulü'ne savaş açan ve yeryüzünde bozgunculuk yapanlara verilecek cezalar arasında böyle bir hükmün bulunduğu (Mâide, 5/33-34) görülmektedir.

267 İbn Hibbân tarafından "Resulullah'ın Eşleri" başlığı altında detaylı bilgi verilecektir. [M]

268 Buhârî, Fedâilu's-Sahâbe, 42.

269 "Ey iman edenler! Yemek için çağrılmaksızın ve yemeğin pişmesini beklemeksizin (vakitli vakitsiz) Peygamber'in evlerine girmeyin, çağrıldığınız

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرَ نَاظِرِينَ
إِنَاهُ وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَلِكُمْ
كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا
فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا
رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تَنْكِحُوا أَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا

Abdullah b. Üneys Seriyyesi

Sonra Abdullah b. Üneys seriyyesi gerçekleşti. Bu seriyye Urene'de Hâlid b. Süfyân b. Hâlid b. Mülheme el-Hüzelî –daha sonra el-Lihyânî nisbetiyle anıldı– üzerine düzenlendi. Abdullah [ö. 54/674], Urene vadisinde Hâlid'e denk geldi. Hâlid'in yanında ehâbîş/Mekke dışındaki Arap kabilelerinden kişiler de vardı. Hâlid'i öldürdü ve kafasını Resulullah'a getirdi.

Sonra Resulullah, zilhicce ayında bineğiyle çayırlığa gitti. Atından düştü. Sağ yanı sıyrıldı. Müslümanlara oturarak namaz kıldırdı ve "İmam, kendisine uyulması için vardır. İmam "Allahu Ekber" dediğinde sizde tekbir getirin. Rükûya eğildi- [I/280] ğinde siz de rükû yapın! Secdeye gittiğinde siz de secde edin. [Tahiyyatta] oturarak namaz kıldığında siz de topluca oturun!" dedi.[270]

[Benî Âmir b. Sa'saa Heyeti]

Zilhicce ayında Âmir b. Sa'saa kabilesinden bir grup insan [açlıktan] ayakları sürüyerek geldiler. Bunun üzerine Resulullah: "Kestiğiniz kurbanların etleri üç gün sonrasına kalmasın!" dedi. Bu sözüyle zengin olanın fakireler bol bol [et] dağıtmasını anlatmak istemişti. Sonra Resulullah Müslümanlara: "[Kıtlık dönemi bittiği için kurban etlerinizi] yiyebilirsiniz! Üç gün sonraya da depolayabilirsiniz!" dedi.[271]

zaman girin. Yemeği yiyince de hemen dağılın. Sohbet için beklemeyin. Çünkü bu davranışınız Peygamber'i rahatsız etmekte, fakat o sizden de çekinmektedir. Allah ise gerçeği söylemekten çekinmez. Peygamber'in hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Böyle davranmanız hem sizin kalpleriniz hem de onların kalpleri için daha temizdir. Allah'ın Resulü'ne rahatsızlık vermeniz ve kendisinden sonra hanımlarını nikâhlamanız ebediyen söz konusu olamaz. Çünkü bu, Allah katında büyük bir günahtır." Ahzâb, 33/53.

270 Buhârî, el-Cemâa ve'l-İmâme, 45.

271 Buhârî, Edâhî, 16.

Hicretin Altıncı Yılı

Harran'da şeyhe okunurken benim de hazır bulunduğum bir mecliste Ebû Arûbe el-Hüseyin b. Muhammed b. Ebî Ma'şer bize haber verdi. Dedi ki: Seleme b. Şebîb bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Abdurrezzâk bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Abdullah b. Ömer, Sa'îd el-Makberî'den, o da Ebû Hüreyre'den bize lafzen aktardığına göre Ebû Hüreyre şöyle dedi:

"Sümâme b. Üsâl el-Hanefî [Müslümanlar tarafından] esir alındı. Resulullah bir ara onu ziyaret etti ve "Sümâme! Bir [I/281] arzun var mı?" dedi. Sümâme: "Beni öldürmek istiyorsan öldür! Hiç minnet etmem sana! Bir minnette de bulunacaksan sana teşekkür edecek kişiye minnet et! [Çünkü ben teşekkür de etmem! Ama] para istiyorsan veririm!" dedi. Ebû Hüreyre sözlerine şöyle devam etti: Resulullah'ın arkadaşları fidye almaktan hoşlanıyorlardı ve kendi aralarında "Şu adamı öldürüp de ne yapacağız?!" diyorlardı. Bir kere daha Resulullah Sümâme'nin yanına uğradı ve Sümâme Müslüman oldu. Resulullah yıkanmasını emretti; yıkandı ve iki rekât namaz kıldı. Bunun üzerine Resulullah: "Arkadaşınız ne kadar da güzel bir Müslüman oldu!" dedi.

[Kuratâ Seriyyesi]

[Ebû Hâtim] şöyle dedi: Bu yılın başında Resulullah, Muhammed b. Mesleme'yi Kuratâ'ya gönderdi. Muhammed b. Mesleme burada Sümâme b. Üsâl el-Hanefî'yi yakaladı. Getirilmesini emretti. Sümâme'yi mescitteki direklerden birine bağladı. Resulullah Sümâme'nin yanına geldi ve "Sümâme! Bir arzun var mı?" dedi. Sümâme ise: "İyiyim Muhammed! Beni öldürürsen kanının hesabı sorulacak birini öldürmüş olursun! Bana iyilik yapıp salıvereceksen karşılığında teşekkür edecek birine iyilik yap! [Ben teşekkür de etmem! Sadece] para talebin varsa iste! Çünkü istediğin kadar mal verilecektir," dedi. Resulullah, Sümâme'yi o hâlde bırakarak ayrıldı.

Ertesi gün oldu. Yine Resulullah: "Sümâme! Bir arzun var mı?" dedi. Sümâme: "Söylemiştim," dedi. Bunun üzerine Resulullah: "Sümâme'yi serbest bırakın!" dedi ve serbest bıraktı-

lar. Mescide yakın bir hurmalığa gitti. Orada yıkandı. Sonra da [ı/282] mescide girdi ve "Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğuna inandım. Muhammed! Daha önce yeryüzünde senin yüzünden daha çirkin bir yüz görmemiştim. Fakat şimdi senin yüzün yeryüzünün en güzel yüzü gibi görünüyor. Vallahi bundan önce senin dininden daha fazla nefret ettiğim bir din yoktu. Ama şimdi senin dinin bana en güzel inanç olarak görünüyor. Vallahi! Senin şehrinden daha fazla nefret ettiğim bir diyar yoktu. Ama şimdi bu şehir bana, şehirlerin en güzeli olarak görünüyor. Ben umreye giderken süvarilerin beni esir aldı. Müsaade eder misin?!" dedi. Resulullah Müslüman olduğu için onu kutladı ve umreye gitmesini söyledi.

Sümâme Mekke'ye geldiğinde "Atalarının dinini terk edip başka bir dine girdin ha!" dediler. Sümâme ise "Hayır! Allah'ın peygamberi olan Muhammed'e iman ettim," dedi.[272]

[Gamre Seriyyesi]

Sonra Resulullah, Ukkâşe b. Mihsan el-Esedî'yi [ö. 11/632] Gamre Seriyyesi'ne gönderdi. Gamreliler korktular ve kaçtılar. Gamre suyuna kadar indi ve çevreye devriyeler çıkardı. Bir casus yakaladılar. Casus onlara kabilenin hayvanlarının yerini gösterdi. İki yüz deveyi sürüp Medine'ye getirdiler.

[Güneş Tutulması]

Sonra güneş tutulması oldu. Resulullah "güneş tutulma [ı/283] namazı" kıldı ve "Güneş ve ay bir kişi doğduğunda ya da öldüğünde tutulmaz![273] Ayın ya da güneşin tutulduğunu gördüğünüzde tutulma namazı kılınız!" dedi.

[Zülkassa Seriyyesi]

Resulullah, Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ı Zülkassa'ya gönderdi. Zülkassa, Sa'lebe oğulları ve Enmâr oğullarının bölgesidir. Müslümanlar akşam namazını kıldılar. Ebû Ubeyde, kırk Müslümanla yola çıktı. Gece boyunca ilerlediler. Sabah vakti, Zülkassa'ya ulaştılar ve baskın yaptılar. Kabiledekiler dağlara kaçtılar. Sonra Müslümanlar Medine'ye geri döndüler. Resu-

272 Buhârî, Cihâd, 70; Müslim, Cihâd, 59.
273 Çünkü tutulmadan önce Resulullah'ın oğlu İbrâhîm ölmüştü. İnsanlar güneş tutulmasını İbrâhîm'in ölümüyle ilişkilendirdiler. Buhârî, Kusûf, 1. [M]

lullah ganimetin beşte birini aldı. Kalanını da Ebû Ubeyde'nin arkadaşlarına dağıttı.

Sonra Resulullah Muhammed b. Mesleme'yi on kişiyle Zülkassa'ya gönderdi. Müşriklerden yüz kişi yola çıkıp pusu kurdu. Müslümanlar uyuyunca hepsini öldürdüler. Sadece Muhammed b. Mesleme ağır yaralı olarak kurtulabildi.

[Cemûm Seriyyesi]

Sonra Resulullah, Zeyd b. Hârise'yi Hamûm bölgesindeki Süleym oğullarının üzerine gönderdi. Zeyd çok sayıda koyun, [I/284] keçi ve esiri ganimet aldı.

Sonra Resulullah süvariler arasında bir müsabaka tertip etti. Bu, Medine'deki ilk yarışmaydı. Resulullah ise Adbâ adlı deveyle yarışa katıldı. Adbâ'yı kimse geçemezdi. Bir bedevi kendi devesiyle geldi ve Adbâ'yı geçti. Bu durum Müslümanların zoruna gitti. Ancak Resulullah: "Dünyada her yükselen şeyi indirmesi, Allah'ın ilkelerinden biridir," dedi.[274]

[Taref Seriyyesi]

Sonra Resulullah, Zeyd b. Hârise'yi on beş kişiyle birlikte Taref bölgesindeki Sa'lebe oğullarının üzerine gönderdi. Araplar Resulullah'ın [birliğinin] üzerlerine geldiğini öğrendiler ve geri çekildiler. Müslümanlar müşriklerin hayvanlarından yirmi deveyi ele geçirdiler. Sonra da Medine'ye geri döndüler.

[Îs Seriyyesi]

Sonra Resulullah, aynı şekilde Zeyd b. Hârise'yi el-Îs bölgesi üzerine gönderdi. Zeyd bir grup insanı esir aldı. Esirler arasında Ebü'l-Âs b. er-Rebî'[275] de vardı. Peygamber'in kızı Zeyneb'den eman istedi. Zeyneb de [teyzesinin oğlu ve iki ço- [I/285] cuğunun babası olan Ebü'l-Âs'a] eman verdi.

[Hismâ Seriyyesi]

Sonra Resulullah, aynı şekilde Zeyd b. Hârise'yi Hismâ bölgesi üzerine gönderdi. Zeyd oradan birçok ganimet ve esirle döndü.

274 Buhârî, Tevâzu, 1.
275 Peygamber'in büyük kızı Zeyneb'in, müşrik olduğu için ayrıldığı eşi. [M]

Sonra Ömer b. el-Hattâb, Sâbit b. Ebi'l-Aklah'ın kızı Cemîle ile evlendi. Cemîle, Âsım b. Sâbit b. Ebi'l-Aklah'ın kız kardeşidir. Ömer'in Cemîle'den olan çocuğu Âsım'dır. Daha sonra Ömer, Cemîle'yi boşadı. Ömer'in boşanmasından sonra Cemîle ile Zeyd b. Hârise evlendi. Zeyd'in Cemîle'den olan çocuğu Abdurrahmân'dır. Dolayısıyla Abdurrahmân b. Zeyd ile Âsım b. Ömer anne bir kardeşlerdir.

[Fedek Seriyyesi]

Sonra Fedek'e Ali b. Ebî Tâlib komutasında seriyye düzenlendi. Yüz kişiyle Sa'd b. Bekir oğullarının mahallesine saldırdılar.

[Dûmetülcendel Seriyyesi]

Sonra Dûmetülcendel'e Abdurrahmân b. Avf seriyye düzenledi. Resulullah, Abdurrahmân'ın sarığını bizzat eliyle bağladı ve "Eğer Allah'ın emrine boyun eğerlerse krallarının kızıyla evlen!" dedi. Bu kabile Müslüman oldu ve Abdurrahmân, el-Asbağ'ın kızı Tumâdir ile evlendi. Tumâdir'in babası, kabilenin kralıydı.

Sonra Resulullah, Abdurrahmân b. Avf'ı üç kişiyle Hayber'e ve Hayber'de yaşayanları kolaçan etmeye gönderdi. Oraya gittiler ve Resulullah'a bilgi getirdiler.

[Yağmur Namazı]

[ı/286] Sonra ramazan ayının başında insanlar çok ağır bir kıtlıkla yüz yüze kaldılar. Resulullah yağmur duasına çıktı. İki rekât namaz kıldı. Kıraati sesli/cehrî bir şekildeydi. Sonra da kıbleye döndü ve cübbesini ters yüz yaptı.[276]

[Ümmü Kırfe (Benî Fezâre) Seriyyesi]

Sonra Resulullah, Zeyd b. Hârise'yi Ümmü Kırfe bölgesine bir seriyyenin başında gönderdi. Seleme b. el-Ekva' ve Zeyd b. Hârise burada Mâlik b. Huzeyfe'nin kızını esir aldılar. Mâlik'in kızını evlerin birinde bulmuşlardı. Ayrıca kızın Kırfe isimli annesini de esir aldılar. Kırfe'nin adı Fâtıma bint Rebîa b. Bedr şeklindedir.

276 Buhârî, İstiksâ, 15.

[Benî Lihyân Gazvesi]

Sonra Resulullah [Recî' vak'asının intikamı için] Lihyân oğullarının üzerine yürüdü. Emc bölgesine kadar geldi. Bu kabilenin Emc bölgesi ile Usfân bölgesi arasında Saye adı verilen bir yeri vardır. Resulullah onların farkına vardıklarını ve dağ zirvelerine çıktıklarını gördü. Resulullah onları bu tür bir davranışa yöneldiklerini görünce iki yüz süvariyle yola çıktı. Re- [I/287] sulullah ve diğer Müslümanlar oruçluydular. Usfân'a oradan da Kurâu'l-Gamîm vadisine ulaştı. Resulullah Müslümanlarla birlikte iftar etti. Sonra herhangi bir çatışma yaşanmadan geri döndü. Dönüş yolunda şöyle demeye başladı: "*Rabbimize hamd ederek, ibadet ederek, ona tövbe ederek dönüyoruz! Yolculuğun meşakkatinden, dönüşün hüznünden, imandan sonra küfre girmekten, ailemi, malımı ve çocuklarımı kötü bir şekil ve görüntüde görmekten Allah'a sığınırım!*"[277]

[Zûkared [Gâbe] Baskını]

Resulullah Medine'ye geri döndü. Birkaç gün kaldı. Sonra Uyeyne b. Hısn b. Huzeyfe b. Bedr el-Fezârî, Gatafânlı süvarilerle Resulullah'a ait çayırlıktaki (*gâbe*) develere saldırdı. Çayırlıkta Gıfâr oğulları kabilesinden bir erkek ve bir kadın[278] vardı. Erkeği öldürdüler; kadını ve develeri ise alıp götürdüler. Resulullah onların ardına düştü ve Zûkared bölgesine geldi. Medine'de kendi yerine İbn Ümmü Mektûm'u bıraktı. Buradakiler Peygamber'e katıldılar. Resulullah Zûkared'de yirmi dört saat kaldı. Onlara "korku namazı" kıldırdı. Sonra Resulullah toparlanıp Medine'ye geri döndü. Uyeyne beraberindekilerle yer değiştirdi.

[Ureyne Faciası]

Medine'de Müslümanların hayvanlarını koyduğu otlak Zûkared bölgesiydi. Ureyne kabilesinden sekiz [hasta] kişi gelip Müslüman oldular. Resulullah onları otlağa gönderdi. Develerin sütlerini ve idrarlarını içtiler. İyileşince çobanı öldürdüler; [I/288] develeri de sürüp götürdüler. Resulullah bunları yakalamak

277 Müslim, Hac, 75.
278 Ebû Zer el-Gıfârî'nin oğlu Zer ile Zer'in hanımı Leylâ develerin başındaydı. [M]

için şevval ayında Kürz b. Câbir el-Fihrî'yi yirmi süvarilik bir seriyyeyle gönderdi. Müslümanların yanında bir de izci vardı. Saldırganları kuşattılar ve yakalayıp Resulullah'a getirdiler. Saldırganlar mürted olmuş ve çobanların gözlerini oymuş, ellerini ve ayaklarını kesmişlerdi. Resulullah'ın emriyle çobanlara yaptıklarının aynısı onlara da yapıldı. [Medine dışındaki taşlık] Harre bölgesine atıldılar. Su istiyorlardı; bunlara su da verilmedi.[279]

[Benî Mustalik/Müreysi' Gazvesi]

Sonra Resulullah Benî Mustalik Gazvesi'ne[280] çıktı. Bu olay şöyle oldu:

Resulullah'a Mustalik oğullarının saldırı amacıyla toparlandığı bilgisi ulaştı. Komutanları da el-Hâris b. Ebî Dırâr olarak bilinen Ebû Cüveyre bint Hâris idi. Resulullah bunu duyunca üzerlerine yürüdü. Mustalik oğullarına ait Müreysi' suyu civarında onlarla karşılaştı. Müreysi' suyu, Kudeyd bölgesinde sahil tarafındadır. Düşmanla birbirine girdiler ve çarpıştılar. Resulullah, Mustalik oğullarını yendi. Öldürdüklerini öldürdüler. Resulullah çocukları, kadınları ve malları ganimet olarak aldı.

Resulullah Benî Mustalik'ten alınan esirleri paylaştırırken Hâris b. Sehm'in kızı Cüveyriye, Sâbit b. Kays b. eş-Şimâs'ın -ya da Sâbit'in amca oğlunun- payına düştü. Cüveyriye efendisiyle mükâtebe yaptı. Cüveyriye tatlı bir kadındı; onu gören kişi ona hemen tutulurdu. Daha sonra Resulullah'ın yanına geldi ve mükâtebe sırasında belirlenen ücrete katkıda bulunmasını istedi. Cüveyriye şöyle dedi: "Ey Allah'ın Elçisi! Ben, kabilenin lideri Hâris b. Ebî Dırâr'ın kızı Cüveyriye'yim. Senin de gördüğün şu afet, başıma geldi. [I/289] Sâbit b. Kays b. eş-Şimâs'ın -ya da Sâbit'in amca oğlunun-payına düştüm. Efendimle mükâtebe sözleşmesi yaptım. Ücretimi ödeyebilmem için yardım edersin diye sana geldim." Resulullah: "Bu talebinden daha iyisini sana söyleyeyim mi?" dedi. Cüveyriye: "Ey Allah'ın Elçisi! Ne olabilir ki?!" dedi. Resulullah: "Mükâte-

[I/289]

279 Buhârî, Meğâzî, 36, Hudûd, 16; Müslim, Kasâme, 9, Kasâme, 2.
280 Daha önce anlatılan bu konu bazı ilave bilgilerle burada tekrarlanmaktadır. [M]

be ücretini ben öderim ve sen de benimle evlenirsin!" dedi. Cüveyriye: "Olur ey Allah'ın Elçisi!" dedi. Öyle de oldu.

Resulullah'ın Hâris b. Ebî Dırâr'ın kızı Cüveyriye ile evlendiği haberi, Müslümanlar arasında yayıldı. Müslümanlar: "Demek bunlar artık Resulullah'ın kayınları oldular!" dediler. Ellerindeki esirleri serbest bıraktılar. Cüveyriye'nin Resulullah ile evlenmesi sebebiyle Mustalik oğullarının aile fertlerinden yüz kişi özgürlüğüne kavuştu. Cüveyriye'den daha fazla halkına bereket getiren başka bir kadın yoktur.

[İfk Hadisesi]

Sonra Resulullah Medine'ye varmak niyetiyle yola çıktı. Âişe deve üzerindeki hevdecle yolculuk yapardı. Bir yerde konakladılar. Âişe ihtiyacını görmek için biraz yürüdü. Derken ordudan uzaklaştı. İhtiyacını giderdikten sonra bineğinin yanına döndü. Bir de baktı ki Yemen [Zafâr] akiğinden yapılmış gerdanlığı kopmuş. Geri dönüp gerdanlığını aradı. Gerdanlığı arama işi, onun varması gereken yere ulaşmasına mâni oldu.

"Yola çıkıyoruz!" diye bağırıldı. Âişe'nin hevdecini deveye yükleyen grup geldi. Bindiği deveye hevdecini yüklediler. Âişe'nin hevdecin içinde olduğunu zannediyorlardı. O dönemde kadınlar zayıftı. Hevdeci yükledikten sonra yürüyüp gittiler. [I/290] Ordu gittikten sonra Âişe konakladıkları yere geldi. Bir de baktı ki ne gelen var ne giden! Önceki konakladığı yere geri yöneldi. Kendisini aramaya geleceklerini biliyordu. Âişe bu şekilde oturmuş beklerken gözlerine ağırlık çöktü ve uyuyakaldı.

Safvân b. Muattal es-Sülemî ordunun ardından gelirdi. Geceydi ve Âişe'nin konakladığı yere vardı. Uyuyan bir insan karaltısı gördü. Âişe'yi gördüğü anda tanıdı. Tesettür ayeti gelmeden önce Âişe'yi görmüştü. Âişe, Safvân'ın إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ sözüyle[281] uyandı. Çarşafıyla yüzünü kapadı. Safvân, Âişe ile hiç konuşmadı. Devesini çökertti. Deve ayakları üzere bastı. Âişe devenin üzerine çıkıp bindi. Safvân deveyi çekerek ordunun yanına gelinceye kadar ilerledi. Ordunun kuşluk sıcağında mola verdiğini gördü.

281 "Allah'a aidiz ve yine O'na döneceğiz." Bakara, 2/156.

İşte bu anda mahvolan mahvoldu. Ayette bahsedilen وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ "kibrinin emrine girmiş kişi,"[282] Abdullah b. Übey b. Selûl'dür.

Medine'ye geldiklerinde Âişe bir ay [hasta] kaldı. İnsanlar ise iftiracı grubun sözlerini konuşup duruyorlardı. Âişe'nin bundan hiç haberi yoktu. Resulullah Âişe'nin yanına gelirdi. [ı/291] Âişe'ye selam verir ve "Kızınız nasıl?" derdi. Sonra da ayrılırdı. Âişe, Resulullah'ın bu hâlini görüp garipserdi. Bir gece Âişe, Mistah [b. Üsâse adlı sahabinin] annesi ile beraber Menâsi' tarafına doğru gitti. Evlerde tuvaletler yapılmadan önce buraya giderlerdi. İhtiyaçlarını gördükten sonra Mistah'ın annesinin ayağı kaydı ve eteği pisliğe bulandı. Bunun üzerine kadın: "Mistah'ın yüzü pislikten çıkmasın!" dedi. Âişe: "Ne kadar da ağır bir söz söyledin! Bedir'e katılmış bir adama böyle küfredilir mi!" dedi. Bunun üzerine Mistah'ın annesi: "Hanne! Mistah'ın neler söylediğini duymadın mı?" dedi. Âişe: "Hayır!" dedi. Mistah'ın annesi Âişe'ye iftiracı grubun sözlerini anlattı. Âişe büsbütün hasta düştü.

Resulullah, Âişe'nin yanına gelince: "İzin verirsen babamın evine gideceğim," dedi. Resulullah da izin verdi. Âişe, ana babasına: "Ebeveynim! İnsanlar neler konuşuyor?!" dedi. Ebû Bekir: "Kızım! Biraz rahatla! Genellikle çok eşli olan bir adam, eşlerinden birini biraz fazla severse kumaları o kadının aleyhinde atar tutarlar," dedi. Âişe o geceyi sabaha kadar ağlayarak geçirdi. Gözünün yaşı kurumadı. Gözüne uyku da girmedi. Sabah olunca Resulullah [evlatlığı] Üsâme [b. Zeyd'i] ve [damadı] Ali'yi çağırdı. Üsâme, Resulullah'a hanımının masumiyetine dair bildiklerini anlatarak bir yol gösterdi ve "Hanımınla [ilgili] iyiliğinden ve hayırlılığından başka bir şey bil- [ı/292] miyoruz," dedi. Ali ise: "Ya Resulallah! Allah seni bu eşlerine mecbur tutmadı ki! Âişe dışında kadın mı yok?! [Berîre adlı] cariyesine sor! Sana doğru cevap verecektir," dedi.

Bunun üzerine Resulullah [Âişe'nin cariyesi olan] Berîre'yi çağırıp "Berîre! Eşimin seni şüphelendiren bir davranışını gördün mü hiç?" dedi. Berîre: "Seni hak dinle gönderen

282 Nûr, 24/11.

Allah'a yemin ederim ki Âişe'nin görüp de gözümü yumduğum hiçbir kötü davranışı yoktur. Bundan ötesi o gencecik bir kadıncağızdır; bazen ailesi için pişireceği hamurun başında uyuyakalır da kuzu gelerek hamuru yer!" dedi.

Resulullah hemen o gün kalktı. [Mescide giderek] minbere çıktı ve Abdullah b. Übey b. Selûl'ün kendisinden özür dilemesi gerektiğini belirtti. Resulullah minberde şöyle dedi: "Müslümanlar! Eşimi töhmet altında bırakan kişiden kim hakkımı alacak? Yemin ederim ki eşimin iyiliğinden başka bir şeyini görmedim. Bir adamdan da bahsediyorlar; vallahi onun [Safvân'ın] da iyiliğinden başka bir şeyini görmedim. Safvân benim evime de ben olmaksızın girmezdi."

Bunun üzerine Useyd b. Hudayr: "Ey Allah'ın Elçisi! Ben Abdullah b. Übey adına özür dilerim. Ayrıca eğer Evs kabilesinden olsaydı kellesini de alırdım! Ama eğer Hazrecli kardeşlerimizden biriyse [ki öyle!] kellesini almamızı emredersen yine de alırız!" dedi. Bu söz üzerine neredeyse Evs ve Hazrec birbirine girecekti. Resulullah onları yatıştırdı ve sustular. [I/293] Âişe o günü de ağlayarak geçirdi.

Âişe gözyaşları içerisindeyken anne ve babası da yanı başında oturmuşlardı. O sırada ensardan bir kadın içeri girmek için izin istedi. Âişe kadına izin verdi. Kadın da oturup Âişe'yle beraber ağlamaya başladı. Sonra Resulullah içeri girdi. Selam verip oturdu. Kelime-i şehadet getirdi ve ardından da: "İmdi! Âişe! Seninle ilgili kulağıma şu şu sözler geldi. Eğer iffetli ve masum isen Allah seni temize çıkaracaktır. Eğer bir günah işlediysen de Allah'dan af ve bağışlanma dile! Tövbe et! Çünkü insan bir günah işler ve sonra da tövbe ederse Allah onu bağışlar!" dedi.

[Âişe şöyle dedi:] "Resulullah sözünü tamamladığında gözyaşlarım kesildi. Bir damlasının düştüğünü bile hissetmedim." Âişe babasına dönüp şöyle dedi: "Resulullah'ın sözüne [I/294] cevap ver!" Ebû Bekir: "Vallahi ne diyeceğimi bilemiyorum ki!" dedi. Bunun üzerine Âişe annesine dönüp "Resulullah'ın sözüne cevap ver!" dedi. Annesi de: "Vallahi ne diyeceğimi bilemiyorum ki!" dedi. Âişe ise şöyle dedi: "Ama ben ne diyece-

ğimi biliyorum! Vallahi bu dedikoduları duyduğunuzdan, [bu iftiraların] kafanıza yattığından ve [bunlara] inandığınızdan zerre kadar şüphem yok! Size 'Ben masumum ve iffetliyim!' desem bile bana inanmayacaksınız ki! Vallahi kendim ve sizin için Yûsuf'un babasının فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ sözünden[283] başka örnek alınabilecek bir şey göremiyorum."

Âişe bunları söyledikten sonra yüzünü çevirdi ve yatağına uzandı. Resulullah kalkmadan ve evden de henüz hiç kimse çıkmadan vahiy indirildi. Resulullah'ı vahiy gelişi esnasında olduğu gibi ter bastı. –Vahiy gelirken soğuk kış gününde bile inen cümlelerin ağırlığından dolayı üzerinden inci taneleri gibi terler düşerdi.– Resulullah'ın yüzünü mutluluk kapladı; gülüyordu. İlk söylediği söz, Âişe'ye hitaben şu oldu: "Âişe! Vallahi Allah, senin masum olduğunu bildirdi." Annesi ise Âişe'ye: "Kalk da kocanın yanına git!" dedi. Âişe ise: "Vallahi de kalkmam! Teşekkür edeceğim bir tek Allah'tır!" dedi. Allah bu konuyla ilgili إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ "İfk/iftirayı yapanlar, içinizden bir güruhtur," ayetinden itibaren on ayet[284] indirdi.

[ı/295] Fakirliğinden ve akrabalığından[285] dolayı Mistah b. Üsâse'ye yardımda bulunan Ebû Bekir, Allah bu on ayeti indirince şöyle dedi: "Allah'a yemin ederim ki Âişe'nin aleyhine söylediği sözlerden dolayı bir daha ona hiçbir şey vermeyeceğim." Bunun üzerine Allah وَلَا يَأْتَلِ أُولُو الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَى ayetini[286] indirdi. Bunun üzerine Ebû Bekir: "Ey Allah'ın Elçisi! Ben Allah'ın beni bağışlamasını istiyorum," dedi ve önceden yaptığı gibi yardımları Mistah'a götürdü. "Ebediyen Mistah'ı bu infaktan mahrum etmeyeceğim," dedi.

Rivayetlere göre Resulullah'ın Âişe'ye iftira edenlere had cezası uyguladığı da söylenmiştir.

283 "Bana düşen güzelce sabretmektir ve söylediklerinize karşı yardımına sığınılacak olan sadece Allah'tır." Yûsuf, 12/18.

284 Nûr, 24/11-21.

285 Mistah, Ebû Bekir'in teyzesinin torunudur. [M]

286 "Bir de içinizden fazl ve vüs'at sahibi olup eli geniş olanlar akrabalarına, yoksullara ve Allah yolunda muhacirlere vereceklerini [sadaka, zekât, infak] vermekte kusur etmesin ve affetsin! Aldırmasın!" Nûr, 24/22.

Hudeybiye Gazvesi

Sonra Hudeybiye Gazvesi oldu. Resulullah beraberinde bin sekiz yüz kişi ve yetmiş kurbanlık deveyle yola çıktı. Resulullah ve beraberindekiler Zülhuleyfe'de[287] ihrama girdiler. Resulullah Medine'de kendi yerine İbn Ümmü Mektûm'u bıraktı. [I/296] Ebû Bekir bir kurbanlık, Talha bir kurbanlık, Sa'd b. Ubâde bir kurbanlık getirdi. Resulullah, Usfân suyunun Eştât ile birleştiği yol ağzına ulaşınca Büsr b. Süfyân el-Ka'bî[288] Resulullah'ı karşıladı ve: "Ey Allah'ın Elçisi! Kureyşliler senin [Mekke'ye doğru] geldiğini öğrendiler ve yola çıktılar. Kaplan derileri giyindiler ve seni oraya sokmayacaklarına dair Allah'a yemin ettiler. Hâlid b. Velîd süvarilerle [Usfân yakınlarındaki] Kurâu'l-Gamîm vadisine geldi," dedi. Bunun üzerine Resulullah: "Acınası/zavallı Kureyş! Savaş onları canından bezdirdi. Ne olurdu da benimle diğer Araplar arasına girmeselerdi! Araplar beni yok etseydi Kureyşliler arzularına kavuşmuş olurdu. Ama Allah'ın yardımıyla ben Arapları yenseydim Müslüman olurlardı ve bana kucak açarlardı. Allah'a yemin ederim ki Allah beni muzaffer kılıncaya kadar beni gönderdiği din uğrunda onlarla cihad etmeye devam edeceğim!" dedi.

Sonra Resulullah, Müslümanlara talimat verdi; Hamd bölgesi sırtlarından kendilerini Mirâr tepesine çıkaracak yoldan Hudeybiye'ye iniş yönüne ilerlemelerini emretti. Resulullah [I/297] Mirâr tepesine varınca devesi [Kasvâ'nın] ayağı sürçtü. Müslümanlar: "Kasvâ sahibini dinlemiyor!" dediler. Bunun üzerine Resulullah: "Kasvâ itaatsizlik etmedi. Bu Kasvâ'nın her zamanki davranışı da değil! Mekke'ye saldıran fili ne engellediyse Kasvâ'yı da o engelledi. Bugün Kureyşliler benden nasıl bir çözüm isterlerse akrabalık hatırı için onlara isteklerini veririm," dedi.

Sonra Müslümanlara: "Burada konaklayın!" dedi. Onlar da: "Ey Allah'ın Elçisi! Vadide insanların [başında] konaklayacağı bir su bile yok ki!" dediler. Bunun üzerine Resulullah sadağından bir ok çıkardı. Oku arkadaşlarından birine verdi. Oku

287 Hac veya umre maksadıyla Medine'den Mekke'ye gidenlerin ihrama girdikleri mîkat yeri.(ed.)

288 Resulullah tarafından casus olarak Mekke'ye gönderilmişti. [M]

verdiği kişi vadideki kuyulardan birine indi ve oku kuyunun ortasına dikti. Kuyu suyla doldu. Öyle ki insanlar kana kana içtiler.

Resulullah burada karargâhını kurunca, Büdeyl b. Verkâ [yanında] Huzâa kabilesinden bazı kişilerle beraber geldi. Büdeyl, Resulullah'a Büsr b. Süfyân el-Ka'bî'nin anlattıklarına benzer şeyler anlattı ve sonra beraberindekilerle Kureyşlilerin yanına döndüler. Kureyşlilere "Kureyşliler! Siz Muhammed konusunda aceleci davranıyorsunuz. Muhammed savaş için gelmedi. Sadece Kâbe'yi ziyaret etmek için geldi," dediler. Kureyşliler: "Sırf bunun için geldiyse izin veremeyiz. Vallahi hiçbir zorlama onu buraya sokamaz! Bu meseleyi Arapların diline düşürmeyiz," dediler.

Sonra Kureyşliler, Ammâr b. Lüey oğullarından Mikrez b. Hafs b. el-Ahnef'i elçi olarak gönderdiler. Resulullah Mikrez'i görünce ona da arkadaşlarına söylediği sözlerin benzerini söyledi. Mikrez, Kureyşlilerin yanına döndü ve bunları anlattı.

Sonra Kureyşliler el-Huleys b. Alkame b. el-Kinânî'yi gön- [I/298] derdiler. O sırada el-Huleys, ehâbîş Araplarının lideriydi. Resulullah, el-Huleys'in geldiğini görünce: "Bu adam kutsal değerlere saygı gösteren biridir. Uzun süre gerdanlığı bağlanmış bir hac devesine neler olduğunu görmesi için kurbanlıkları önüne doğru sürün!" dedi. el-Huleys enlemesine vadiyi kaplamış olarak üzerine doğru gelen kurbanlıkları ve kurban edileceklerine dair boğazlarına bağlanan nişanelerin uzun süre beklediği için hayvanların boğazını aşındırdığını görünce Kureyşlilerin yanına geri döndü. Onlara: "Kureyşliler! Kurbanlıklar kesim yerine gitmesi engellendiği için bir kurbanın boynuna bağlanan nişanenin, kurbanlığın boynundaki tüyleri nasıl yiyip bitirdiğini gördüm. [Muhammed'in ibadetten başka derdi yok!]" dedi. Kureyşliler ise: "Otur yerine! Sen bu işlerden anlamazsın!" dediler.

Resulullah, Hırâş b. Ümeyye [b. Rebîa] el-Huzâî'yi Mekke'ye elçi olarak gönderdi. Onu Sa'leb isimli bir deveye bindirdi. Mekke'ye girince Kureyşliler elçiyi öldürmek istediler. Ancak ehâbiş kabileleri buna engel oldular. Tekrar Resulul-

lah'ın yanına geldi. Resulullah elçi olarak yollamak için Ömer b. el-Hattâb'ı çağırdı. Ömer: "Ey Allah'ın Elçisi! Kureyş'in bana bir zarar vermesinden endişe ediyorum. Adî b. Ka'b oğullarından Mekke'de beni koruyabilecek kimsem de yok! Kureyşliler [I/299] onlara karşı sertliğimi ve düşmanlığımı da biliyorlar. Ancak sana Kureyşlilerin benden daha fazla değer vereceği bir adam gösterebilirim: Osmân b. Affân!" dedi. Resulullah, Osmân'ı çağırdı ve Kureyşlilere "Resulullah'ın savaş için gelmediğini, sadece hürmet ve değerine halel getirmeden Kâbe'yi ziyaret etmek için geldiğini" haber vermesi için gönderdi.

Osmân b. Affân yola çıktı ve Mekke'ye geldi. Osmân'ı Ebân b. Sa'îd b. el-Âs [b. Ümeyye el-Kureşî ö. 13/634] karşıladı. Bineğinden indirdi ve kendi önüne kattı. Peygamber'in mesajını ulaştırması için de himayesine aldı. Osmân, Ebû Süfyân'ın ve Kureyş'in önde gelenlerinin yanına varıncaya kadar ilerledi ve Resulullah'ın onlara gönderdiği mesajı iletti. Kureyşliler Osmân'a: "Kâbe'yi ziyaret etmek istiyorsan buyur tavafını yap!" dediler. Osmân ise: "Resulullah tavaf yapmadan ben tavaf yapmam!" dedi ve geri döndü.

Kureyşliler, Âmir b. Lüey oğullarından olan Süheyl b. Amr [I/300] [b. Abdişems el-Âmirî el-Kureşî'yi ö. 18/639] elçi olarak gönderdiler ve Süheyl'e: "Muhammed'in yanına git ve bir sulh yap! Ancak antlaşmanın içinde mutlaka bu yıl geri döneceğine dair bir şart olsun! Vallahi Arapların Muhammed buraya zorla girdi diye bizi dillerine dolamasına izin vermeyeceğiz!" dediler. Süheyl b. Amr, Resulullah'ın yanına geldi. Resulullah, Süheyl'i görünce: "Kureyşliler bu adamı yolladıklarına göre barış istiyorlar," dedi.

Süheyl, Resulullah'ın yanına ulaşınca uzun uzadıya konuştu. Resulullah ile karşılıklı müzakereler yaptılar. Sonra sulha karar verdiler. Konu kapanıp sadece antlaşma maddelerinin yazımına geçilecekken Ömer yerinden sıçradı ve "Ya Resulallah! Sen Allah'ın peygamberi değil misin?! Biz de Müslüman değil miyiz?! Onlar da müşrik değil mi?!" dedi. Resulullah "Elbette!" dedi. Ömer: "Öyleyse dinimizde düşüklüğü [neden] kabul ediyoruz?" dedi. Resulullah: "Ben Allah'ın kulu ve peygamberiyim!" dedi.

Sonra Resulullah, Ali b. Ebî Tâlib'i çağırdı ve Ali'ye "Yaz! Rahmân Rahîm Allah'ın adıyla!" dedi. Süheyl ise "Bu cümlenin ne anlama geldiğini bilmiyorum. Bunun yerine بِسْمِكَ اللَّهُمَّ [ı/301] cümlesini[289] yaz[alım]," dedi. Bunun üzerine Resulullah: "[Ali! Yaz!] Allah'ım senin adınla! İş bu [metin], Allah'ın peygamberi Muhammed ile Süheyl b. Amr arasındaki antlaşmadır," dedi. Ancak Süheyl: "Senin Allah'ın peygamberi olduğunu kabul etmiş olsaydım zaten seninle savaşmazdım. Bunun yerine "Abdullah'ın oğlu Muhammed" yazalım. Yani senin adını ve babanın adını yaz[alım!]" dedi. Bunun üzerine Resulullah Ali'ye: "[Yaz!] Abdullah'ın oğlu Muhammed ile Süheyl b. Amr," dedi. Ali de: "İş bu [metin], Abdullah'ın oğlu Muhammed ile Süheyl b. Amr arasında on yıl savaşın durdurulacağına dair antlaşmadır. Bu süre içinde insanların güvenliği sağlanacaktır. Birbirlerine el sürmeyeceklerdir. Velisinin izni olmadan Allah Resulü'ne gelip katılanı Resulullah geri gönderecektir. Resulullah'tan ayırılıp Kureyş'e katılanı Kureyşliler geri göndermeyecektir. [Antlaşma maddelerini] gizlice çiğneme/islâl ve [antlaşmaya] ihanet/iğlal yapılmayacaktır," şeklinde yazdı.

[ı/302] Ali yazmayı bitirdiğinde Resulullah ihramıyla namaz kılmaktaydı. O sırada Hil[290] bölgesindeydi. Resulullah ayağa kalktı ve: "İnsanlar! Kurbanlarınızı kesin ve tıraş olun! [ihramdan çıkın!]" dedi. Müslümanlardan hiç kimse kalkmadı. Bunun üzerine Resulullah Ümmü Seleme'nin [çadırına] girdi ve "Ümmü Seleme! Bu insanların neyi var?!" dedi. [Ümmü Seleme şöyle diyor:] Ben de dedim ki: "Ey Allah'ın Elçisi! Başla- [ı/303] rına geleni gördün. Onlar sulh istemiyorlardı. Sen kurbanının bulunduğu yere git! Kurbanını kes ve tıraşını ol! Sen böyle yaparsan onlar da yapar!"

Resulullah hiç kimseyle konuşmadan [çadırdan] çıktı. Kurbanın yanına geldi. Kurbanını kesti. Ardından oturup saçını tıraş etti. Bunun üzerine Müslümanlar da kalkıp kurbanlıklarını kestiler ve tıraşlarını oldular. Bazıları saçlarını kısaltırken bazıları kökünden tıraş etti. Resulullah: "Allah saçını kısaltan-

289 "Allah'ım senin adınla!" [M]
290 Mekke ve Medine haremlerinin dışında ve mîkat sınırları içinde kalan bölge. [M]

lara merhamet etsin!" dedi. "Ey Allah'ın Elçisi! Peki, saçlarını kazıyanlar?" dediler. Resulullah: "Kazıyanlara da merhamet etsin," dedi. "Ey Allah'ın Elçisi! Neden saçını kısaltanlara rahmet duanda öncelik verdin?" diye sordular. "Çünkü onlar şüphe duymadılar [Kâbe'ye ulaşıp tavaf yapma beklentisi içerisinde değildiler,]" dedi.

Resulullah buradaki bir ağacın altında Müslümanlardan düşmanla karşılaştıklarında kaçmayacaklarına dair biat aldı. el-Ced b. Kays dışında hepsi biat ettiler. Devesinin karnı tarafına saklandı. Bu durum لَقَدْ رَضِيَ اللهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ ayetinde ifade edilmektedir.[291] Resulullah şöyle buyurdu: "Bedir'e ve Hudeybiye'ye katılan hiç kimse cehenneme girmeyecektir!"

Daha sonra Resulullah, Hudeybiye'den ayrıldı. Mekke ile Medine arasındaki yolu yarılamışken إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا şeklinde başlayan Fetih suresi[292] indi. İslam'da bu surenin inişinden daha büyük bir fetih yoktur.

Sonra Resulullah Medine'ye ulaştı. Sükûnet günleriydi; savaş durmuştu. İnsanların –Müslüman ya da müşrik– birbirine karşı güvende olduğu sulh ve selamet dönemi başlamıştı. Birbirlerini anlamaya başladılar. Bir insanın aklına hitap edilerek konuşulduğunda mutlaka İslam'a girerdi. Bu yıl İslam'a girenlerin sayısı, daha önceki yıllarda Müslüman olanların sayısı kadardı. [I/304]

Bu umre sırasında Ka'b b. Ucre [b. Ümeyye el-Ensârî es-Sâlimî'nin ö. 52/672] başında [bitlerden kaynaklanan] bir sıkıntı oluştu. Resulullah Ka'b'ın tıraş olmasını, [ihramdaki fidye olarak] bir koyun kesmesini ya da üç gün oruç tutmasını ya da her birine iki müd gıda vermek şartıyla altı fakiri doyurmasını emretti.[293] [I/305]

291 "Yemin olsun ki Allah, ağacın altında sana biat eden müminlerden razı olmuştur [biatlerini kabul etmiştir]." Fetih, 48/18.

292 "Biz sana mübin [istikbaldeki birçok fethin başlangıcı olan] bir zafer verdik." Fetih, 48/1.

293 "Başladığınız hac ve umreyi Allah için tamamlayın. Alıkonulursanız kolayınıza gelen bir kurban kesin. Kurban, yerine ulaşıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. İçinizde hasta olan veya başından bir rahatsızlığı bulunan varsa onun fidye olarak oruç tutması veya sadaka vermesi ya da kurban

es-Sa'b b. Cessâme [b. Kays el-Kinânî el-Leysî ö. 25/646 avladığı] yabani bir eşeğin ayağını yemesi için Resulullah'a ikram etti. Resulullah reddetti ve "Hediyeni reddetmedik. Ancak ihramlıyız; [avdan uzak durmalıyız!]" dedi.[294]

Resulullah bu umre sırasında Hudeybiye'ye yağan yağmur altında Müslümanlara sabah namazını kıldırdı. Yağmur bittiğinde Müslümanlara dönerek: "Rabbinizin ne dediğini biliyor musunuz?" dedi. Müslümanlar da: "Allah ve Resulü daha iyi bilir!" dediler. Resulullah şöyle dedi: "Rabbimiz şöyle dedi: Kullarımın bir kısmı bana iman etti bir kısmı ise beni inkâr etti. 'Allah'ın fazlukeremi ve merhameti sebebiyle üzerimize yağmur yağdı' diyen Bana inanmış ve yıldızları inkâr etmiştir. Ancak 'filan yıldız sebebiyle üzerimize yağmur yağdı,' diyen Beni inkâr etmiştir ve yıldızlara inanmıştır." [ı/306]

Bu umre sırasında insanlara bir susuzluk mübtela oldu. Oldukları yerde kalakaldılar. Resulullah elini deri bir kırbaya koydu. Su gözenekleri gibi su aktı. Kırbadan abdest aldılar ve kana kana içtiler.[295]

Zûkared Gazvesi [Gâbe Gazvesi]

Seleme b. el-Ekva' [el-Eslemî ö. 74/693] yanında Rebâh adı verilen kölesiyle birlikte [zekât] develerini de yanma alarak Medine dışına çıktı. Alaca karanlık olunca Abdurrahmân b. Uyeyne [b. Hısn b. Huzeyfe el-Fezârî] Resulullah'm develerine saldırdı ve çobanını öldürdü. Seleme, saldıran insanlara bakmaya başladı. Yanında bir de atı vardı. Kölesi Rebâh'a: "Hemen şu ata bin ve Resulullah'a hayvanlarının otlağına saldırı düzenlendiğini bildir!" dedi. Sonra Seleme, bir tepeye çıktı ve yüzünü Medine tarafına çevirdi. Sonra üç kez يا صباحاه diye[296] bağırdı. Sesi gür birisiydi. Sonra saldırganların ardına düştü. Yanma oklarını ve kılıcını almıştı. Ağaçlar çoğaldığında saldırganlara ok atmaya başlıyordu. Süvariler Seleme'ye saldır- [ı/307]

kesmesi gerekir." Bakara, 2/196. Buhârî, el-İhsâr ve Cezâu's-Sayd, 7.

294 Buhârî, Cezâü's-Sayd, 6.

295 Buhârî, Menâkib, 22.

296 Düşmana yapılan saldırılar şafak vakti yapıldığından bu ifade kullanılmıştır. Bu sözle hem Müslümanları savaşa çağırmakta hem de düşmana taarruz edeceğini ifade etmektedir: "Öyle bir sabah! Ne muhteşem bir savaş." [M]

dığında bir ağacın kökü altına oturuyor sonra da ok atıyordu. Ona ulaşabilen her süvarinin atını vuruyordu. Hem ok atıyor hem de şöyle diyordu:

"[Al sana!] Ekva"ın oğlu Seleme'yim ben!
Irzsızın helak günüdür; dem bu dem!"

Ağaçlar sıklaştıkça saldırganlara ok yağdırıyordu. Ağaçlar daralmaya başladığında dağa çıkıyor ve saldırganlara taş [I/308] atıyordu. Hem onlar hem Seleme bu şekilde devam ediyordu. Bir yandan da kahramanlık şiirleri/recez okuyordu. Derken ellerinden Resulullah'a ait tüm develeri kurtardı. Kurtardığı develeri ardında bırakıyordu. Sonra tekrar saldırganlara ok atmaya devam ediyordu. Hatta saldırganlar otuzdan fazla elbiseyi hafifleyip hızlı kaçmak için attılar. Herhangi bir şey attıklarında Seleme hemen onu alıyordu.

Kuşluk vakti bastırınca Uyeyne b. Hısn b. Bedr el-Fezârî saldırganların yardımına yetişti. Saldırganlar dar bir tepede; Seleme ise dağın zirvesindeydi. Uyeyne: "Şu gördüğüm manzara da nedir?" diye sordu. Müşrikler: "–Seleme'yi kastederek– Şu adamın elinde kaldık! Seher vaktinden şu âna kadar peşimizi bırakmadı! Elimizdeki her şeyi aldı ve aldıklarını da ardına bıraktı," dediler. Uyeyne: "Bu arkasından gelen birini beklemeseydi sizin ardınızdan gelmezdi. İçinizden bir grup kalksın da işini bitirsin!" dedi. Saldırganlardan dördü kalkıp dağa tırmandılar. Seleme onlara: "Beni tanıyor musunuz?" dedi. Müşrikler: "Kimsin sen?" dediler. "Ekva"ın oğluyum! Muhammed'in yüzünü şerefli kılan Allah'a yemin ederim ki sizden peşime düşen bana ulaşamaz. Peşine düştüğüm de benden kaçamaz!" dedi.

Seleme onlarla bu şekilde konuşurken bir de baktı ki Resulullah'ın arkadaşları yetiştiler ve ağaçların arasında dağıldılar. En önlerinde de el-Ahrem [Muhriz b. Nadle (Nâdıle) b. Abdillah] el-Esedî [el-Kureşî ö. 6/627] vardı. Onun ardında [I/309] Ebû Katâde, onun da ardında Mikdâd el-Kindî vardı. Bunun üzerine müşrikler artlarını dönüp kaçtılar. Seleme de dağdan indi ve "Ahrem! Düşmana yaklaşma! [Pusu kurdukları için] seni bizden koparmalarından korkuyorum. Resulullah ve ar-

kadaşları yetişene kadar kendine hâkim ol!" dedi. Ahrem ise: "Seleme! Eğer Allah'a, ahiret gününe ve cennet ile cehennemin gerçek olduğuna inanıyorsan benimle şehadet arasına girme!" dedi. Sonra da atının gemine asıldı ve Abdurrahmân b. Uyeyne'ye yetişti. Abdurrahmân, Ahrem'e doğru hamle yaptı. Aralarında vuruşma oldu ve Abdurrahmân, Ahrem'i öldürdü. Abdurrahmân, Ahrem'in atını çevirdi. Ebû Katâde, Abdurrahmân b. Uyeyne'ye yetişti. Aralarında vuruşma oldu ve Ebû Katâde, Abdurrahmân'ı öldürdü. Ebû Katâde, Ahrem'in atını çevirdi [alıp geldi].

Sonra Seleme [yaya olarak] müşriklerin ardından saldırıya [ı/310] geçti. Artık Resulullah'ın arkadaşlarının çıkardığı tozları görmez oldu. Henüz güneşin batışı yaklaşmamıştı. Müşrikler Zûkared denilen su kenarında patikalık bir yere yaklaşmışlardı. Oradan su içmek istediler ve oraya doğru yöneldiler. Bir de baktılar ki Seleme hemen arkalarından geliyor. Sudan uzaklaşıp hızlıca tepeye çıktılar. Güneş battı. Seleme müşriklerden birine yetişti ve adama bir ok attı. Seleme oku atarken:

"Al sana! Ekva"ın oğlu Seleme'yim ben!
Irzsızın helak günüdür; dem bu dem!"

Bunu duyan müşrik: "Anası ağlayasıca! Sabahki Ekva' mı?" dedi. [Seleme olayı şöyle anlattı:] "Ben de 'Evet! Ey kendinin düşmanı!' dedim." Bu müşrik, Seleme'nin sabah okla vurduğu bir adamdı. Adama başka bir ok daha yolladı. Böylece vücuduna iki ok saplamış oldu. Müşrikler geride iki at bıraktılar. Seleme iki atı sürerek getirdi. Resulullah gerilerinde kalan Zûkared suyunun başındaydı. Bilâl, Seleme'nin oklayarak geride bıraktığı düşman develerinden birini kesmişti. Resulullah'ın yemesi için, devenin ciğerini ve hörgücünü ateşte pişiriyordu. Seleme: "Ey Allah'ın Elçisi! Bana izin ver! Arkadaşla- [ı/311] rından yüz kişi seçip kâfirlerin ardından gideyim. İçlerinden sağ kalıp da kabilelerine ne olduğunu haber verebilecek bir kişi bile bırakmayayım!" dedi. Resulullah: "Bütün bunları sen mi yaptın?" diye sordu. Seleme: "Senin yüzünü şerefli kılan Allah'a yemin ederim ki evet!" dedi. Resulullah o kadar güldü ki azı dişleri görüldü.

Gatafân kabilesinden bir adam geldi ve "Müşrikler Gatafânlı filan kişinin yanına uğradılar. Gatafânlı adam onlara deve kesip ikram etti. Sonra kaçarak kabilenin toprağından çıktılar," dedi.

Resulullah sabah olunca Medine'ye geri döndü. Resulullah: "Bugün en iyi süvarimiz Ebû Katâde ve en iyi piyademiz Seleme'dir," diyordu. Resulullah bu gazvede [piyade olmasına rağmen] Seleme'ye hem süvari hem de piyade hissesi verdi.

Sonra Resulullah Seleme'yi Adbâ adlı devesinin terkisine bindirdi. Medine'ye yaklaşınca grup içinde yer alan ve hiç kimsenin müsabakada geçemediği Medineli bir Müslüman şöyle bağırmaya başladı: "Benimle müsabaka yapacak var mı? Benimle Medine'ye kadar yarışacak kimse var mı?" [Seleme şöyle anlatıyor:] "Ben de "Allah'ın Resulü! Anam babam sana feda olsun! Şu adamla bir yarışayım!" dedim. Resulullah: "Eğer istiyorsan [neden olmasın?]" dedi. Ben de: "[Müsabakaya] ben geleceğim!" dedim. Bineğinden indi. Ben de ayağımı büktüm ve devemden sıçradım. Bir ya da iki kez derin ve güçlü bir nefes aldım. Sonra da koşmaya başladım. Derken ona yetiştim ve iki kürek kemiği arasına kuvvetlice vurarak "Vallahi seni geçtim!" dedim. onra Medine'ye vardık." [I/312]

Sonra zilhicce ayında Ebû Bekir es-Sıddîk'in hanımı Ümmü Rûmân vefat etti. Bu kadın, Âişe'nin ve Abdurrahmân'ın annesidir.

Hicretin Yedinci Yılı

[II/1] Şeyhe okunurken benim de hazır bulunduğum bir mecliste Muhammed b. Hasan b. Kuteybe bize haber verdi. Dedi ki: İbn Ebi's-Sırrî [el-Askalânî] bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Abdurrezzâk bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Ma'mer Zührî'den, o da Ubeydullâh b. Abdillah'tan, o da İbn Abbâs'dan bize lafzen rivayette bulunduğuna göre İbn Abbâs şöyle dedi:

"Bana Ebû Süfyân b. Harb, bizzat ağzından kelimesi kelimesine anlattı ve dedi ki:

Bizimle Resulullah arasında barışın hüküm sürdüğü günlerde sefere çıktım. Ben Şam'dayken Resulullah'ın mektubu Herakleios'a ulaştı. Mektubu Dihyetü'l-Kelbî[297] getirmiş ve Busrâ'nın [Filistin] yetkilisine vermişti. Busrâ'nın yetkilisi de mektubu Herakleios'a vermişti. Herakleios: "Burada Peygamber olduğunu iddia eden adamın kabilesinden herhangi bir kişi var mı?" demiş. Onlar da "Evet var!" demişler.

Kureyşli bir grupla birlikte [huzura] çağrıldım. Herakleios'un huzuruna girdik. Bizi karşısına oturttu. Arkadaşlarımı da ardım sıra oturttular. Sonra da tercümanını çağırarak "Söyle şunlara: Şu önde oturan adama, Peygamber olduğunu iddia eden adam hakkında sorular soracağım. Eğer [önde oturan] bana yalan söylerse yalan söylediğini belirtin!" dedi."

[İbn Abbâs'ın aktardığına göre] Ebû Süfyân ona şöyle dedi: "Vallahi diğerlerinin beni yalancılıkla yâd edeceği korkum olmasaydı Herakleios'a Muhammed hakkında yalan yanlış şeyler söylerdim." [II/2]

[Ebû Süfyân sözüne şöyle devam etti:] "Sonra Herakleios tercümanına dedi ki: Sor şuna!

– Aranızda soyu nasıl bilinir?

– Soylu biridir.

– Atalarından kral olan var mı?

– Hayır.

– [Nübüvvet] iddiasından önce içinizden onu yalancılıkla itham eden oldu mu?

297 Dihye b. Halîfe b. Ferve el-Kelbî (ö. 50/670 (?))

– Hayır.

– Ardından zayıflar mı gidiyor yoksa eşraftan olanlar mı?

– Zayıflar!

– Sayıları artıyor mu yoksa azalıyor mu?

– Artıyor.

– Müslüman olduktan sonra ona kızdığı için dinini sonradan terk eden oldu mu?

– Hayır.

– Hiç savaştınız mı?

– Evet.

– Savaşların sonuçları ne oldu? [II/3]

– Aramızdaki savaşlarda bazen biz yendik bazen o! Bizden de vurulan oldu; ondan da.

– Antlaşmalarına ihanet etti mi?

– Hayır. Biz şimdi onunla bir sulh dönemindeyiz. Ne yapacağını bilemiyoruz. [İbn Abbâs'ın aktardığına göre Ebû Süfyân dedi ki:] Vallahi konuşmama, bunun dışında Muhammed'i kötüleyebilecek başka bir kelime katamadım.

– Ondan önce nübüvvet iddiasında bulunan oldu mu?

– Hayır.

Sonra Herakleios tercümanına şöyle dedi: Şuna de ki:

Sana asaletini sordum. Sen "Soylu biridir," dedin. Zaten peygamberler halkının asillerinden seçilir. Sana "Atalarından kral olan var mı?" diye sordum. Olmadığını söyledin. Eğer "Atalarından kral olan var," deseydin "Bu da kendi atalarının saltanatını istiyor," derdim. "Zayıfların mı yoksa eşrafın mı onun dinine girdiğini" sordum. Sen "Zayıflar," dedin. Zaten peygamberlere zayıflar uyar. Sana "Nübüvvet iddiasından önce içinizden onu yalancılıkla itham eden oldu mu?" diye sorudum. Sen de "Hayır," dedin. İnsanlara yalan söylemeyi terk edip de Allah hakkında yalan söylemesinin mümkün olmadığını anladım. Sana "Müslüman olduktan sonra ona kızdığı için [II/4] dinini terk eden oldu mu?" diye sordum. Sen de "Hayır," dedin. İşte imanın nuru kalplere işlerse böyle olur. Sana "Sayıları ar-

tıyor mu yoksa azalıyor mu?" diye sordum. Sen de "Artıyor," dedin. İman böyledir; [hükümranlığı] tamamlanıncaya kadar devam eder. Sana "Hiç savaştınız mı?" diye sordum. Sen de savaştığınızı ve bazen onların bazen de sizin kazandığınızı bazen onların bir şeyler ele geçirdiğini bazen de sizin ele geçirdiğinizi söyledin. Peygamberler zaten böyle sınanırlar. Ancak sonunda kazanan onlar olur. Sana "Antlaşmalarına ihanet etti mi?" diye sordum. Sen de "Hayır," dedin. Zaten peygamberler de böyledir; ihanet etmezler. Sana "Ondan önce nübüvvet iddiasında bulunan oldu mu?" diye sordum. Sen de "Hayır," dedin. Eğer "Bu sözü ondan önce de söyleyenler oldu," deseydin ben de "Kendinden önce söylenen sözlere uyuyor," derdim.

Sonra sana "Size neyi emrediyor?" diye sordum. Sen de "Namaz kılmayı, zekât vermeyi, akrabalık bağlarını sıkı tutmayı, namuslu olmayı emrediyor," dedin.

Sonra Herakleios şöyle dedi: "Eğer dediklerin onda varsa o adam bir peygamberdir. Onun geleceğini biliyordum ancak [II/5] sizden olacağını bilmiyordum. Ona kavuşabileceğime inansaydım onunla görüşmek isterdim. Yanında olsaydım ayaklarını yıkardım. Onun hükümranlığı şu ayaklarımı bastığım yerlere kadar ulaşacak!"

Ebû Süfyân sözüne şöyle devam etti: "Sonra Herakleios, Resulullah'ın mektubunu istedi ve okudu. Mektupta şunlar yazılıydı:

Rahmân Rahîm Allah'ın adıyla!

Allah'ın Resulü Muhammed'den Rum Kralı Herakleios'a!

Selam, hidayete tâbi olanlara olsun!

İmdi!

Ben seni İslam'a girmeye çağırıyorum. Müslüman ol ve kurtul! Eğer Müslüman olursan Allah sana diğer insanlardan iki kat daha fazla mükâfat verecektir. Ama haktan yüz çevirirsen Aryus'a[298] bağlı olanların vebali de sana kalır. "Kitap ehli olanlar! Bizimle sizin aranızda eşit olan bir söze gelin: Allah'tan

298 Çiftçiler anlamına gelen kelime "teslisi ve İsa'nın rablığını reddedenler" anlamındadır. [M]

başkasına ibadet etmeyelim ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Bir kısmımız Allah'ı bırakıp da diğer bir kısmımızı [haham ve ruhbanları] ilah edinmesin. Eğer [bu kelimeden] yüz çevirirlerse siz de 'Şahid olun ki biz Müslümanız!' deyiniz."[299]

Herakleios mektubu okumayı bitirince huzurda sesler yükseldi; atışmalar çoğaldı. Bizim çıkmamız talimatı verildi ve huzurdan ayrıldık. Ben Resulullah'ın davasının galip geleceğine hep inandım. Derken Allah beni İslam dinine dâhil etti. [II/6]

[Ebû Hâtim] şöyle dedi:

Hicrî yedinci yılın başında Resulullah krallara mektuplar gönderdi. Mektupları elçilerle göndererek kralları İslam'a davet etti. "Krallar mühürsüz bir mektubu okumazlar," denilince Resulullah, mektupları mühürlemek için üzerinde مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللهِ "Muhammed Allah'ın elçisidir," yazan gümüş bir mühür edindi.[300] Yüzüğü bazen sağ eline bazen de sol eline takardı.

Resulullah Abullah b. Huzâfe es-Sehmî'ye bir mektup vererek Kisrâ'ya gönderdi. Huzâfe'ye mektubu Kisrâ'ya teslim etmesi için Bahreyn'in yöneticisine vermesini söyledi.

Dihye b. Halîfe el-Kelbî'yi Kayser'e gönderdi. Kayser, Rum kralı olan Herakleios'tur. Dihye'ye mektubu Busrâ'nın yöneticisine teslim etmesi talimatını verdi. Daha sonra Busrâ yöneticisi de mektubu Herakleios'a ulaştırdı.

Hatıb b. Ebî Beltea'ı İskenderiye yöneticisi Mukavkıs'a gönderdi.

Amr b. Ümeyye ed-Damrî'yi elçi olarak Ashame b. Ebcer en-Necâşî'ye [ö. 9/630] gönderdi.

Şücâ' b. Vehb el-Esedî'yi Şam yöneticisi Münzir b. el-Hâris b. Ebî Şemr el-Gassânî'ye gönderdi. [II/7]

Âmir b. Lüey'i Yemâme yöneticisi Hevze b. Ali el-Hanefî'ye gönderdi.

Kisrâ, Resulullah'ın mektubunu parçaladı. Mektubu parçaladığına dair bilgi Resulullah'a ulaşınca "Allah da onun mülkü-

299 Âl-i İmrân 3/64.
300 Buhârî, İlim, 7.

nü parçalasın! Kisrâ öldükten sonra yerine geçecek bir kisrâ olmayacak!" dedi.

Kayser ise Ebû Süfyân'a çeşitli sorular sordu. Sonra da Resulullah'ın mektubunu okudu. Ardından da Dihyetü'l-Kelbî ile baş başa kaldı ve "Arkadaşınızın Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber olduğunu çok iyi biliyorum. Onun bizim beklediğimiz ve kitabımızda niteliklerini gördüğümüz kişi olduğunu da biliyorum. Ancak bugün Rumların başıma bir şey getirmesinden korkuyorum. Eğer bu olmasaydı Muhammed'e uyardım. Ama sen [Rûmiye'de oturan yakın dostum] Dağâtır [el-Uskuf er-Rûmî ö. 7/628] isimli patriğe git! Arkadaşınızın durumunu ona anlat! Ne söyleyeceğine bir bakıver!" dedi.

Dihye, Dağâtır isimli papazın yanına geldi ve ona Resulullah'tan Herakleios'a gelen mektubu ve çağrısını anlattı. Dağâtır: "Allah'a yemin ederim ki arkadaşın Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberdir. Sıfatlarıyla onu tanıyoruz ve kitabımızda da adı geçiyor," dedi. Sonra içeri girip üzerindeki siyah elbiseleri çıkardı. Yerine beyaz elbiseler giydi. Sonra asasını alıp kilisedeki Rumların huzuruna çıktı. Rumlara "Ahmed'in mektubu geldi. Mektubunda bizi Allah'a inanmaya çağırıyor. Ben Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in de Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna inandım!" dedi. Topluca üzerine atıldılar. Öldürünceye kadar dövdüler. Dihye, Herakleios'un yanına döndü ve olanları anlattı. Herakleios: "Sana [II/8] 'Onların bize bir zarar vermesinden korkuyoruz,' demiştim. Vallahi onlara göre Dağâtır, benden daha yüce olan ve sözü de benden daha çok yerine getirilecek biriydi," dedi.

Necâşî'ye gelince ona yazılan mektup şöyleydi:

"Allah'ın Elçisi Muhammed'den Habeş Kralı Necâşî el-Ashame'ye!

İmdi; selametle kal!

Ben el-Melik, el-Kuddûs, es-Selâm, el-Mü'mîn, el-Müheymin, el-Azîz, el-Cebbâr ve el-Mütekebbir olan Allah'a hamd ediyorum. Yine ben İsa'nın Allah'ın mukaddes kıldığı ruh olduğuna; iffetli, tertemiz ve korunmuş Meryem'e attığı 'Ol!' kelimesiyle var olduğuna şahitlik ederim. Bu şekilde Meryem,

İsa'ya gebe kaldı. Allah tıpkı Âdem'i ruhundan üfürerek [kudret] eliyle yarattığı gibi İsa'yı da ruhundan üfürerek yarattı. Ben seni Allah'a davet ediyorum. Sana amca oğlum Ca'fer'i ve beraberinde bir grup Müslümanı yollamıştım. Artık büyüklenmeyi bırakmalısın. Çünkü ben seni Allah'a davet ediyorum. Sana hakkı tebliğ ettim ve doğru olanı tavsiye ettim. Nasihatıma uy! Selam hidayete tâbi olanların üzerine olsun!" [II/9]

Necâşî mektubu okudu ve Resulullah'a bir de cevap yazdı:

"Rahmân Rahîm Allah'ın adıyla!

Necâşî el-Ashame b. Ebher'den Allah'ın Elçisi Muhammed'e!

Kendisinden başka ilah olmayan ve beni İslam'a ulaştıran Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun ey Allah'ın peygamberi!

İmdi; Ey Allah'ın Elçisi! İsa'nın durumunu anlattığın mektubun bana ulaştı. Göklerin ve yerin Rabbine yemin ederim ki İsa, senin anlattığından bir parça bile fazla değildir. İsa tıpkı senin anlattığın gibidir. Vallahi bize gönderildiğin dini bildik. Amcaoğlunu ve arkadaşlarını hoş karşıladık. Ben senin Allah'ın elçisi olduğuna sadakatle tasdik ederek şahitlik ederim. Sana ve amcaoğluna biat ettim. Bizzat amcaoğlunun huzurunda âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum. Oğlum Erihâ b. el-Ashame'yi sana gönderiyorum. Zira kendimden başkasına sözüm geçmez. Yanına gelmeni dilersen gelirim. Çünkü senin her dediğinin gerçek olduğuna inanıyorum.

Allah'ın selamı üzerine olsun Ey Allah'ın Elçisi!"

Necâşî'nin oğlu altmış kişiyle beraber bir gemiyle yola çıktı. Deniz yolunu yarılamışken şiddetli dalgalara tutuldular. Gemidekilerin hepsi boğularak öldü.

Mukavkıs'a gelince; Resulullah'a dört tane cariye hediye etti. Bunlardan biri de Mâriye'dir. Kıptî olan bu cariye Resulullah'ın oğlu İbrâhîm'in de annesidir. [II/10]

Diğer krallar da tıpkı Mukavkıs gibi Resulullah'a hediyeler gönderdiler. Resulullah hediyeleri kabul etti. Hediyeyi kabul eder ve hediye verene de hediyeyle mukabele ederdi.

Hayber Gazvesi

Sonra Hayber Gazvesi meydana geldi. Resulullah Muharrem ayının geriye kalan günlerinde Hayber'e doğru yola çıktı. Medine'ye kendi yerine Sibâ' b. Urfuta el-Gıfârî'yi bıraktı. Haber getirmesi için bir casusunu yolladı. Bu sefere hanımlarından Ümmü Seleme'yi getirmişti. Resulullah ordusuyla [Hayber bölgesi Yahudilerinin] mallarına, [ev ve arazilerine] saldırdı. Önünden geçtiği her malı alıyor, [kalelerin] içindekileri de öldürüyordu. Hayber'de bulunan bütün kaleleri tek tek fethetti.

Hayber bölgesinde ilk ele geçirdiği kale Nâim kalesidir. Ardından sırasıyla Sa'b b. Muâz kalesini ve Kamûs kalesini ele geçirdi. Bu kaleleri fethedince Hayberlilerin el-Vatîh ve es-Sülâlim adlı kalelerine geldi. Resulullah bir bölgeye [gece] ulaştığında [II/11] ya da taarruz edeceği zaman, sabah [namazı] oluncaya kadar beklerdi. Ezan sesi duyduğunda saldırmazdı; ancak ezan sesi duyulmazsa taarruza geçerdi. Resulullah, sabah olup [harekete geçince] Hayberli işçiler, kazma kürekleriyle [işlerine giderken] Müslümanlarla karşılaştılar. Peygamber'i ve Müslümanları görünce: "Vallahi Muhammed! Muhammed'in ordusu!" diyerek arkalarına bakmadan [kaleye] kaçtılar. Bunun üzerine Resulullah: "Allahu Ekber! Allahu Ekber! Hayber'in işi bitti! Biz şafak vakti, bir toplumun kapısı önüne vardıysak uyarılanların sabahı ne kadar da kötüdür!" dedi.[301]

Yahudilerden Merhab adında biri kaleden çıktı. Kahramanlık şiirleri okuyor ve teke tek vuruşmak istiyordu. Resulullah: "Kim şunun icabına bakacak?" dedi. Muhammed b. Mesleme: "Ben Ey Allah'ın Elçisi!" dedi. İki rakip birbirine yaklaşınca ilk önce Merhab kılıcıyla saldırdı. Muhammed b. Mesleme kalkanıyla korundu. Merhab'ın kılıcı, kalkana saplı kaldı ve kalkan kılıcı bırakmadı. Bunun üzerine Muhammed b. Mesleme bir darbeyle Merhab'ı öldürdü.

[II/12] Sonra Resulullah [sancaktar olarak Müslümanlardan] birini gönderdi. Adam savaştı. İlerledi ve geri geldi. Fetih müyes-

301 Resulullah'ın bu sözü فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ [Saffât, 37/177] ayetinden iktibas edilmiştir. [M]

ser olmadı. Sonra Resulullah başka birini [sancaktar olarak] yolladı. İlerledi ve geri geldi. Yine fetih müyesser olmadı. İki ordu arasında savaş kızıştı ve sonra geri durdular. Bunun üzerine Resulullah: "Allah'a yemin ederim ki yarın sancağı öyle birine vereceğim ki Allah ve Resulü onu sever; o da Allah'ı ve [II/13] Resulü'nü sever. Allah onun eliyle fethi müyesser kılacaktır. O asla düşman önünden kaçmaz!" dedi.

Sabah olunca Ali'yi çağırdı ancak Ali gözünden rahatsızdı. Her iki gözüne hafif tükürdü/*tefil.* Rahatsızlığı geçti. Sonra da Resulullah: "Şu sancağı al ve Allah fethi müyesser edinceye kadar da bırakma!" dedi.

Ali heybetli bir şekilde yürüyerek çıktı. Müslümanlar da ardındaydılar. Derken sancağı bir taş öbeğine dikti. Kalenin tepesinden bir Yahudi onu gördü ve "Kimsin sen?" dedi. "Ali b. Ebî Tâlib!" dedi. Yahudi ise "Musa'ya indirilene yemin ederim ki siz zulüm getirdiniz," dedi. Ali savaşmaya devam etti. Derken kalkanı elinden düştü. Kalenin yanında bulunan küçük bir kapıyı alarak kalkan yaptı. Allah, fethi nasip edinceye kadar elindeki bu kapıyla savaşmaya devam etti. Sonra da kapıyı elinden attı. [II/14]

Yahudiler mahvolacaklarını anlayınca Resulullah'tan kanlarının bağışlanması karşılığında esir olmayı istediler. Resulullah da öyle yaptı. Onlar da bu karara göre davrandılar ve "Muhammed! Bu malların sahibi biziz. Bunların nasıl kullanılması gerektiğini sizden de iyi biliriz. Senden bu malların çalıştırılma işini bize vermeni istiyoruz," dediler. Bunun üzerine Resulullah, Hayber'i gelirinin yarısını almak koşuluyla işlemeleri için Yahudilere verdi. Hayberlilerin bu davranışını Fedekliler de duydu. Resulullah Fedek'e Muhayyisa b. Mes'ûd [b. Kâ'b el-Evsî el-Ensârî]'yi gönderdi. Fedekliler de tıpkı Hayber Yahudileri gibi kanlarını bağışlamaları karşılığında esir olmayı istediler. Resulullah, Hayberlilerle yaptığı arazi uygulamasını onlara da tatbik edip arazileri çalıştırmalarına izin verdi. Fedek arazisi Resulullah'ın şahsına aitti. Bunun sebebi [II/15] de bu topraklar at ve süvariyle [savaşılarak] gidilmemesidir.

Resulullah, Hayber'i bin sekiz yüz paya böldü. Buradaki piyadelerin sayısı bin dört yüzdü. İki yüz at vardı. Bir süva-

riye üç pay verdi; ikisi atının hakkı birisi de savaşçının hakkı. Piyadeye bir pay verdi. Buna göre atlara ve sürücülerine dört yüz pay düştü. Piyadelere ise toplam bin dört yüz pay verilmiş oldu. Resulullah'ın payı, Âsım b. Adî [ö. 45/665] ile beraberdi.

Resulullah kendisiyle Fedekliler arasında sulh görüşmelerini yürütenlere de ikram da bulundu. Muhayyisa b. Mes'ûd'a otuz vesk[302] arpa ve otuz vesk de kuru hurma verdi.

Resulullah Hayber'den akrabalarına vereceği [beşte birlik] payı, Hâşim oğulları ve Muttalib oğulları arasında paylaştırdı. Hayber'in ganimeti, anlattığımız gibi taksim edildi.

[II/16] Huyey b. Ahtab'ın kızı Safiyye, esirler arasındaydı. Safiyye'yi Kamûs adlı kaleden çıkarmışlardı. Resulullah, Safiyye'yi kendine aldı.

Resulullah'a müşriklerin kap kacaklarını kullanmanın hükmü soruldu. Bunun üzerine Resulullah "Kapları yıkayın! Onlardan yemek yiyebilirsiniz[303] ve yedirebilirsiniz!" dedi.

Resulullah "vefat ederken nikâhı altında bulunan" dokuz hanımına dokuz yüz vesk kuru hurma, yüz seksen vesk de buğday verdi.

Müslümanlar ganimet taksimini bitirdikten sonra evcil eşek eti yemeye başladılar. Resulullah, bir kişinin şu şekilde insanlar arasında bağırması talimatı verdi: "Allah ve Resulü size mut'ayı yasakladı ve [evcil eşek eti bulunan] kazanların da devrilmesini emretti!"

Sonra Resulullah konuşmak üzere aralarında ayağa kalktı ve şöyle dedi:

"Allah'a ve ahiret gününe inanan bir Müslümanın '[öz] suyuyla başkasına ait bir tarlayı [/kadını] sulaması' helal değildir! -Resulullah bu sözüyle, gebe olan esir kadınlarla cinsel ilişkide bulunmayı kastetmektedir.- Allah'a ve ahiret gününe inanan bir Müslümanın 'esir kadınlardan evli olan birinin eski kocasıyla bağlantısının kalmadığını gösteren iddet süresi

302 Bir vesk 122,4 kg civarında kuru gıda ölçüsüdür.
303 Buhârî, ez-Zebâih ve's-Sayd, 10.

bitmeden' ilişkide bulunması helal değildir! Allah'a ve ahiret gününe inanan bir Müslümanın 'ganimet henüz taksim edilmeden, ganimete ait bir şeyi satması' helal değildir! Allah'a ve ahiret gününe inanan bir Müslümanın 'ganimet olan bir hayvanı binek olarak kullanması, zayıflayınca da ganimetin arasına tekrar katması' helal değildir! Allah'a ve ahiret gününe inanan bir Müslümanın 'fey olarak alınan bir elbiseyi giymesi, sonra da eskiyince fey malları arasına koyması' helal değildir!" Bu konuşmadan sonra insanlar Resulullah'ın emirlerine teslimiyet gösterdiler.

[Resulullah'ın Zehirlenmesi]

[Hayber'de öldürülen] Sellâm b. Mişkem'in karısı olan Zeyneb bint Hâris, bir koyunu ateşte kebaplayıp Resulullah'a [II/17] ikram etti ve bolca da zehir kattı. Eti Resulullah'ın önüne koyunca Resulullah: "Bu kemik kendisini zehirli olduğunu bana haber veriyor," dedi. Ardından kadını da çağırttı ve kadın suçunu itiraf etti. Bunun üzerine Resulullah: "Bunu neden yaptın?" dedi. Kadın: "Halkıma ne yaptığından haberin var mı senin?!" dedi ve sözüne şöyle devam etti: "Kendi kendime eğer bu bir kralsa ondan kurtulmuş olurum. Eğer gerçekten peygamberse zaten haberdar olur dedim." Resullah kadına herhangi bir şey yapmadı.

Bişr b. el-Berâ b. Ma'rûr, Resulullah ile beraber yemek yiyordu. Zehirli etten bir parça yedi. Bu, ölmesine sebep oldu.[304]

Hayber'de Öldürülen Müslümanlar

[1] Rebîa b. Eksem b. Sehbere, [2] Sakf b. Amr b. Sümeyt, [3] Rifâa b. Mesrûh, [4] Abdullah b. el-Hübeyb, [5] Mes'ûd b. Kays b. Halde, [6] Mahmûd b. Mesleme b. Hâlid b. Adî b. Mecdea, [7] Ebü'd-Dayyâh b. Sâbit b. en-Nu'mân b. Ümeyye, [8] Mübeşşir b. Abdilmünzir b. ez-Zenber b. Zeyd b. Ümeyye b. Süfyân b. el-Hâris, [9] el-Hâris b. Hâtıb, [10] Urve b. Mürre b. Surâka, [11] Evs b. el-Kâid, [12] Enîf b. Habîb, [13] Sâbit b. [II/18] Esle, [14] Ammâre b. Ukbe b. Hârise b. Gıfâr, [15] Bişr b. el-Berâ b. Ma'rûr. Ölüm sebebi zehirli koyun etinden yemesiydi.

304 Buhârî, el-Hibe ve Fadluha, 27; Meğâzî, 78.

Müslümanlar Hayber'deki işlerini bitirdiği sırada Ca'fer b. Ebî Tâlib, Habeş topraklarından döndü. Bunun üzerine Resulullah: "Vallahi Hayber'i fethettiğimize mi yoksa Ca'fer'in gelişine mi? İkisinden hangisine daha fazla sevineceğimi bilmiyorum." dedi. Sonra ayağa kalktı ve Ca'fer'i alnından öptü.

[Vâdilkurâ'nın Fethi]

Resulullah Hayber'in fethi işi bitince Vâdilkurâ'ya[305] gitti. Birkaç gece boyunca halkı muhasara altında tuttu. Muhasara sırasında Resulullah'ın beraberinde bir kölesi vardı. Bu köleyi Resulullah'a Rifâa b. Zeyd el-Cüzâmî hediye etmişti. Köle, Resulullah'ın bineği üzerindeki yükleri indirirken nereden geldiği belli olmayan bir ok köleyi buluverdi ve köle öldü. Bunun üzerine Müslümanlar: "Gözü aydın! Cennet[i kazandı!]" dediler. Ancak Resulullah: "Zannettiğiniz gibi değil! Canımı [kudret] elinde tutan Allah'a yemin ederim ki üzerindeki elbise, şu anda cehennemde bedeni üzerinde yanıyor," dedi. –Köle, bu elbiseyi ganimet olan fey malları arasından çalmıştı.– Bunu duyan bir Müslüman: "Ey Allah'ın Elçisi! Sandaletlerim[i bağlamak] için ganimetin arasından iki tane iplik almıştım?!" diye sordu. Resulullah: "Allah o iplikleri cehennem ateşinden iki taneyle değiştirecek," dedi.[306]

[II/19] Sonra el-Haccâc b. İlât es-Sülemî, Resulullah'tan izin isteyerek "Ya Resulallah! Mekke'de [alacaklı olduğum] mallarım var. Bana izin ver [de gidip tahsil edeyim]," dedi. Bunun üzerine Resulullah ona izin verdi. Bir de "Ey Allah'ın Elçisi! [Şartlar zorladığında senin aleyhine] konuşmama da [izin verir misin?]" deyince Resulullah: "Konuşabilirsin," dedi. el-Haccâc, Mekke'ye geldi. Bir de baktı ki Kureyşliler Beyzâ tepesinde toplanmış haber bekliyorlar. –Çünkü Resulullah'ın Hayber'e saldırdığı haberini almışlar.– Kureyşliler Hayber'in Hicâz topraklarının en geniş ve bereketli, en korunaklı ve en kalabalık yeri olduğunu biliyorlardı. Kureyşliler el-Haccâc'ın geldiğini görünce "Haccâc! Haberlerde ne var? Eşkıyanın Hayber'e saldırdığı haberi bize ulaştı," dediler. Bunun üzerine Haccâc:

305 "Köyler vadisi" anlamında olup Medine'nin kuzeybatısında yer alan ve ziraatiyle ünlü bir bölgedir. [M]

306 Buhârî, Meğâzî, 36; Eymân ve'n-Nuzur, 32.

"Elimde sizi sevindirecek haberler var," dedi. Kureyşliler: "Nedir o haber?" dediler. Haccâc şöyle dedi: "[Muhammed] öyle bir yenilgi aldı ki bugüne kadar benzerini duymadınız. Muhammed de esir düştü. Hayberliler: 'Muhammed'i öldürmeyelim de Mekke'ye gönderelim. Kimin akrabalarını öldürmüşse onların gözü önünde icabına baksınlar,' dediler."

Kureyşliler ayağa kalktı ve Mekke [sokaklarında] "Haber [II/20] geldi! İşte Muhammed! Önünüze getirilişini bekleyin!" diye bağırdılar.

Bir süre sonra Haccâc onlara "Mekke'deki mallarımın ve alacaklarımın tahsiline yardımcı olur musunuz? Çünkü tüccarlardan önce Hayber'e ulaşacağım ve Muhammed ile arkadaşlarından elde edilen ganimetleri [ucuza] kapatacağım," dedi.

Abbâs b. Abdülmuttalib bu haberi duyunca Haccâc'a doğru gitti ve Haccâc b. İlât'ın yanı başında durdu. Haccâc'a: "Haccâc! Şu getirdiğin haberin aslı nedir?" dedi. Haccâc ise "Sana [emanet] bir şey bıraksam koruyabilir misin?" dedi. Abbâs: "Evet," dedi. Bunun üzerene Haccâc: "Gerimde dur! Yalnız görüşelim. Şu anda gördüğün gibi alacaklarımı tahsil ediyorum," dedi.

Haccâc oradan ayrılıp gitti. Alacağı malları toplama işi bitip de kentten ayrılmak istediği zaman Abbâs'la görüştü ve "Sözleyeceklerimi gizli tut! Yoksa Kureyşlilerin peşime düşmesinden korkuyorum," dedi. Abbâs: "Tamam yaparım," dedi. Haccâc: "Vallahi ben yeğenini, onların kralı Huyey b. Ahtab'ın [II/21] kızı Safiyye ile düğün hazırlığı yaparken bırakıp geldim. Resulullah, Hayber'i fethetti. Hayber onun ve arkadaşlarının oldu," dedi. Abbâs: "Ne dediğinin farkında mısın?" dedi. Haccâc: "Vallahi dediklerim doğru! Üç gün bu söylediklerimi gizli tut! Ben Müslümanım! Buraya sadece mallarımı almak için geldim. Malımı elimden almasınlar diye [böyle yaptım.] Üç gün geçince işin aslını ortaya koyabilirsin. Çünkü vallahi [Hayber] meselesi, senin gönlünden geçtiği gibi sonuçlandı."

Sonra Haccâc mallarıyla şehirden ayrıldı. Haccâc'ın çıkışının üçüncü günü Abbâs, yeni kıyafetler giydi. Kokular süründü

ve asasını da eline aldı. Sonra [evden] çıkıp Kâbe'yi tavaf etti. Kureyşliler onu bu hâlde görünce "Ebü'l-Fazl! Vallahi bu hâlin, acıdan kaynaklanan bir süslenmedir. [Üzüntünden ne yaptığını bilmiyorsun]" dediler. Abbâs ise: "Hayır! Ne adına yemin ediyorsanız onun adına yemin olsun ki iş bildiğiniz gibi değil! Muhammed, Hayber'i aldı ve krallarının kızıyla evlenerek damatları oldu. Hayberlilerin mallarını [evlerini, arazilerini] ve içindekilerin hepsini ele geçirdi," dedi. Kureyşliler: "Sana bu haberi kim getirdi?" dediler. Abbâs: "Onunla ilgili haberi size getiren adam! Vallahi aranıza girdi. Alacaklarını tahsil etti ve gitti. Sonra da Resulullah'a ve arkadaşlarına katıldı. Şimdi de beraberler," dedi. Kureyşliler: "Allah'ın ne [yaman] kulları var! Allah'ın düşmanı elimizden kurtuldu [demek]! Eğer bunu bilseydik ona ne yapacağımızı iyi bilirdik," dediler.

Çok geçmeden de bu şekilde olduğuna dair haber geldi.

[Kaza Namazı]

[II/22] Resulullah Hayber'den dönerken Medine yolunda bir yerde konakladı ve "Kim bu gece [nöbet] bekleyecek?" dedi. Bilâl: "Ben Ey Allah'ın Elçisi!" dedi. Resulullah diğer Müslümanlarla birlikte konakladı ve uyudular. Bilâl [teheccüd] namazına durdu. Allah'ın dilediği kadar namaz kıldı. Sonra da sırtını devesine yasladı. Fecr vaktinin gelmesini bekliyordu. Göz kapakları ağırlaştı ve uyuyakaldı. Güneşin sıcaklığı Müslümanları uyandırdı. Arkadaşları arasında ilk ayağa fırlayan Resulullah'tı. "Ne yaptın Bilâl?!" dedi. Bilâl ise "Ya Resulallah! Seni uyutan Allah, beni de uyuttu!" dedi. Resulullah: "Haklısın," dedi. Sonra Resulullah devesini [bir süre] sürdü. Çok gitmeden devesini çökertti. Abdest aldı. Müslümanlar da onunla beraber abdest aldı. Sonra Bilâl'e kamet getirmesi talimatı verdi. Bilâl kamet getirdi ve Resulullah [sabah] namazını kıldırdı. Namazı bitirip selam verince Müslümanlara doğru döndü ve "Namaz kılmayı unuttuğunuzda hatırladığınız zaman kılın! Çünkü Allah أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي buyurmaktadır."[307] dedi.

Sonra Resulullah Medine'ye geldi.

307 "Beni hatırladığın için namaz kıl!" Tâhâ, 20/14.

[Ebû Hüreyre'nin Müslüman Oluşu]

Ebû Hüreyre Müslüman oldu ve Medine'ye geldi. O sırada Resulullah Hayber'deydi ve Medine'de Sibâ' b. Urfuta el-Gıfârî yetkiliydi. Ebû Hüreyre Resulullah'ın mescidinde Sibâ' ile birlikte sabah namazını kıldı. Namazda Sibâ''ın Mutaffifûn suresinin ilk ayetlerini okuduğunu gördü.

[Resulullah'ın Ümmü Habîbe ile Evliliği]

Amr b. Ümeyye ed-Damrî, Peygamberimize Ebû Süfyân'ın kızı Ümmü Habîbe'yi eş olarak Necâşî'den istedi. O sırada Habeş topraklarındaydılar. Amr oraya Peygamber'in mektubunu götürmüştü. Necâşî el-Ashame, Ümmü Habîbe'yi Resulul- [II/23] lah ile evlendirdi. Mehri dört yüz olarak belirledi ve kendisi ödedi. Ümmü Habîbe ile Resulullah'ın nikâhını [vekil olarak] icra eden Hâlid b. Sa'îd b. el-Âs idi. Necâşî, Ümmü Habîbe'yi ve Habeşistan'da kalan diğer Müslümanları iki gemiyle Medine'ye gönderdi. Câr'a ulaşınca hayvan sırtına binerek yola devam ettiler. Hayber'den ayrılacağı sırada Resulullah'ın yanına ulaştılar.

[Ebü'l-Âs Müslüman olunca] Resulullah, kızının [Zeyneb'in [II/24] kocası] Ebü'l-Âs b. er-Rebî''nın yanma varmasına izin verdi. Yeni bir nikâh akdi yapmaksızın İslam öncesi nikâhıyla yetindi.

Amr b. el-Âs, Resulullah'ı ziyaret etmek için geldi. Necâşî'nin selamının da getirmişti. Amr, Habeşistan'dayken Müslüman olmuştu. Yanında Osmân b. Talha el-Abderî ile Hâlid b. Velîd b. el-Mugîre de vardı.

[Mürre Seriyyesi]

Sonra Resulullah Beşîr b. Sa'd'ı otuz kişilik bir seriyyeyle Mürre oğullarının üzerine gönderdi. Beşîr b. Sa'd hariç hepsi öldürüldü. Beşîr, tek başına Medine'ye döndü.

[Necid Seriyyesi]

Sonra Resulullah Ebû Bekir es-Sıddîk'ı Necid bölgesine bir seriyye ile gönderdi. [Benî Kilâb ve Benî Fezâre kabilelerini yola getirerek Medine'ye döndü.] Seleme b. el-Ekva' da beraberindeydi.

[Mülevveh Seriyyesi/Mürre Seferi]

Resulullah, Ramazan ayında Gâlib b. Abdillah el-Leysî [el-Kinânî]'yi yüz otuz kişiyle birlikte el-Mülevveh oğullarının [II/25] üzerine gönderdi. Müslümanlar kabiledekilere saldırdılar. Birçok koyun ve deveyi ganimet alarak Medine'ye getirdiler. Arkalarından gelen düşmana karşı tertibat aldılar. Vadiden gelen sel, onlarla Müslümanların arasını ayırdı. Müslümanlar da ganimetlerle Medine'ye döndüler.

[Ömer b. el-Hattâb Seriyyesi]

Sonra Resulullah, Ömer b. el-Hattâb'ı otuz kişilik bir seriyyeyle Hevâzin topraklarına gönderdi. Yanında Hilâl oğullarından bir de rehber vardı. Gece ilerliyorlar gündüz ise saklanıyorlardı. Hevâzin'i kontrol altına aldılar. Hevâzinliler korkup kaçtı. Ömer herhangi bir çatışmaya girmeden döndü.

[Beşîr b. Sa'd Seriyyesi]

Sonra Resulullah, Beşîr b. Sa'd'ı Şevval ayında Cinâb [/Cebâr] bölgesine yolladı. Yanında Huseyl b. Nüveyre de vardı. Birçok deve ele geçirdiler. [Fezâre kabilesinin reisi] Uyeyne b. Hısn'ın grubu yenildi. [Müslümanlar] Medine'ye döndü.

[Umretülkazâ ve Resulullah'ın Meymûne ile Evliliği]

[II/26] [II/26] Resulullah Zilkade ayında kaza umresi yapmak istedi. Çünkü bir önceki yıl Hudeybiye umresini yapamamışlardı. Meymûne ile evlenmeye de karar verdi. Bunun için Medine'den Ebû Râfi' ve bir kişiyi, Meymûne'yi istemeleri için gönderdi. Sonra ihrama girdi. Yetmiş deve ve yedi yüz kişiyle yola çıktı. Medine'de kendi yerine Nâciye b. Cündeb el-Eslemî'yi bıraktı. O sırada Kureyşliler Muhammed'in ve arkadaşlarının zorluk, açlık ve fakirlik içinde olduğunu konuşuyorlardı. Resulullah, Mekke'ye geldi. Abdullah b. Revâha ise Resulullah'ın devesinin ipini tutmuş ve şu şiiri söylüyordu:[308]

308 Abdullah b. Revâha'nın şiirin bu beytini Resulullah'ın bir hadisinden iktibas etmiş olması muhtemeldir. Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) aktardığı söz konusu hadis şudur: (إِنَّ منكُمْ مَنْ يُقَاتِلُ عَلَى تَأْوِيلِ هَذَا الْقُرْآنِ ، كَمَا قَاتَلْتُ عَلَى تَنْزِيلِهِ) "Benim bu Kur'an'ın tenzili uğruna savaştığım gibi, Kur'an'ın te'vili uğruna savaşacak olan birisi aranızda bulunmaktadır." Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII, 390-391. Hadiste kullanılan *te'vîl* kelimesi, bağlamı gereği tefsir olarak anlaşılmalıdır. Çünkü hadiste ifade edilen 'Kur'an'ın te'vili uğ

Kâfir soyları! Çekilin yolundan onun!;
Çekilin!; Maal-hayrdır Resulü O'nun.
Müminiyim sözlerinin ben Allah'ım!
Bihakkın ârif-i billâhım ben Allah'ım!
Vuruşmuştuk sizinle mazide; tenzili için Kur'an'ın!
Vuruşacağız sizinle âtide; te'vili için Kur'an'ın! [II/27]
Öyle bir vuruş ki omuzdan başı uçurur!
Öyle bir vuruş ki dosta dostu unutturur!

Kureyşliler Resulullah'a ve arkadaşlarına bakmak için Dârünnedve'nin yanında toplandılar. Resulullah Harem-i Şerif'e girince ihramını doladı ve sağ kolunu dışarıda bıraktı [/ıztıbâ' الاضطباع]. Resulullah: "Bugün kendisini çalımlı ve güçlü-kuvvetli gösterene Allah rahmetiyle muamele etsin!" diye dua etti.

Rükn'e [Hacerülesved'e] *istilâm* etti.[309] Tavafların [ilk] üç [*şavt*ını] hızlı adımlarla ve çalımlı şekilde [/remel], dördünü de yürüyerek yaptı. Müslümanlar da onunla beraber hız-

runa savaşacak kişi' Ali b. Ebî Tâlib'dir. Ancak İbn Hişâm, bu şiiri okuyanın Abdullah b. Revâha olmadığı, bu beyitlerin başka bir günde (Sıffîn Harbi'nde) Ammâr b. Yâsir tarafından okunmuş olabileceği kanaatindedir. Bu kanaate ulaşmasının izahını şöyle yapar: "Çünkü İbn Revâha şiirini Mekkeli müşrikleri kastederek okumuştur. Hâlbuki onlar zaten Kur'an'ı (tenzil) kabul etmeyen kimselerdi. Öyleyse burada savaşılan kişiler, Kur'an'ın tenzilini kabul eden ancak te'vilini (tefsir ve yorumunu) farklı yapan kimseler olmalıdır." Kanaatimizce İbn Revâha'nın okuduğu beyitlerin başka sahabilerce de okunması ya da kaynaklarda başka başka sahabilere nispet edilmesi, aktardığımız bu hadisin birçok sahabi tarafından bilinmesinden kaynaklanmış olabilir. Bu anlamda Ebû Sa'îd el-Hudrî'nin aktardığı hadisin şiirleşen bölümünün, farklı ortamlarda birçok sahabi tarafından okunması muhtemeldir. Bu çerçevede Mekke fethi esnasında okunmuş bir şiirin Sıffîn Savaşı sırasında Ali b. Ebî Tâlib saflarında yer alan Ammâr b. Yâsir tarafından da tekrarlanması gayet uygundur. Hz. Ali dönemi olaylarının Kur'an yorumuyla bağlantılı olduğu göz önünde bulundurulduğunda söz konusu bu nakillerde, te'vil kelimesinin tefsir anlamında kullanılmasının olağan olduğu anlaşılmaktadır. el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1379, VII. 501; İbn Ebi'l-Hadîd, Ebû Hamid İzzeddîn Abdülhamîd b. Hibetillâh (655/1257), *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhîm, Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, Beyrut, ts., VIII. 24; Harun Bekiroğlu, *Tefsir Metodolojisi Bakımından el-Burhân ve el-İtkân*, Araştırma Yay., Ankara 2013, s. 33. [M]

309 *İstilâm* [الإستلام] Hacerülesved'in hizasına gelindiğinde elle dokunma, öpme ya da elleri havaya kaldırıp tekbir getirerek onu uzaktan selamlamak demektir. [M]

lı adımlarla ve çalımlı tavaf yaptılar ve Rükn'e istilâm ettiler. Resulullah, müşriklere güçlü ve kuvvetli olduğunu göstermek için Safâ ve Merve tepeleri arasında [belli bir yeri] süratli ve hızlı bir yürüyüşle (hervele/الهرولة) geçti. Sonra tıraş oldu ve deve kesti. Kestiği develer on taneydi.

Resulullah Mekke'de üç gün kaldı. Mekke'de Meymûne ile nikâhını kıydı. Meymûne ihramlı değildi. Ancak Resulullah ihramlı olduğu için ihram yasakları devam ediyordu. Bir süre sonra Huveytıb b. Abdiluzzâ b. Ebî Kays b. Abdivüdd [el-Âmirî el-Kureşî] bir grup Kureyşli ile beraber geldi. Kureyş yönetimi tarafından Resulullah'ın Müslümanlarla birlikte Mekke'den çıkarılmasına eşlik etmekle görevlendirilmişti. "Süren doldu. Buradan çık!" dediler. Bunun üzerine Resulullah diğer Müslümanlarla birlikte kentten çıktı.

[II/28] Resulullah, Meymûne'yi Serif bölgesine[310] getirme işini takip etmesi için kölesi Ebû Râfi'i Mekke'de bıraktı. Resulullah, Serif'te Meymûne ile zifafa girdi. O sırada her ikisi de ihramda değildi. Sonra Resulullah, Medine'ye döndü.

[Süleym Seriyyesi]

Resulullah Mekke'den döndükten sonra [Ahrem] İbn Ebi'l-Avcâ es-Sülemî'yi elli kişilik bir seriyyeyle Süleym oğullarının üzerine gönderdi. Medine dışındaki arazide Süleym oğullarıyla karşılaştılar. İbn Ebi'l-Avcâ'nın tüm arkadaşları öl- [II/29] dürüldü. Sadece o kurtulup Medine'ye geri geldi.

Hicretin Sekizinci Yılı

Musul'da Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ et-Temîmî bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Abdulvâhid b. Gıyâs bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Hammâd b. Seleme, Katâde ve Humeyd'den, bu ikisi de Enes'den bize lafzen rivayette bulunduklarına göre Enes şöyle dedi:

"Resulullah döneminde fiyatlar çok yükseldi. Bunun üzerine [Müslümanlar]: "Ey Allah'ın Elçisi! Fiyatlara *narh*/sınır uygulasan!" dediler. Resulullah: "Rızkı daraltan da, genişleten de, sınırlayan da Allah'tır. Bana gelince herhangi birinizin ca-

310 Bugün Nüveyriye diye anılmaktadır. [M]

nına ya da malına haksızlık yapmış ve zulmetmiş olarak Allah'ın huzuruna çıkmak istemem," dedi."[311]

[Ebû Hâtim] şöyle dedi: Bu yılın başında Müslümanlar arasında eşyanın fiyatı çok yükseldi. Peygambere gelerek kendileri lehine fiyatlara bir sınır [/narh] koymasını istediler. Resulullah ise narh koymayı uygun görmediğinden "Birbirinize kızmayın! Birbirinize kin gütmeyin! Birbirinize yüz çevirmeyin! Allah'ın kulları! Kardeş olun!" dedi.[312] Bir süre sonra da "Bir Müslüman diğer bir Müslüman kardeşinin pazarlığı bitmeden pazarlığı üstüne pazarlık yapmasın! Kentte bulunan kırsaldakine satmasın![313] Bırakın da insanlar birbirleri sayesinde rızıklarını kazansınlar!" dedi.[314]

Sonra Resulullah, Sevde bint Zem'a'yı boşadı. Sevde akşam namazı ile yatsı namazı arasında Resulullah'ın geçeceği yol üzerinde oturup bekledi. Sonra [Resulullah gelince]: "Ey Allah'ın Elçisi! Talâk'ımdan ricat et!/tekrar eşin olarak kalayım. Allah'a yemin ederim ki erkeklerde gözüm yok. Ben senin eşin olarak kıyamette haşr olmak istiyorum. Benim yanımda geçireceğin günü de Âişe'ye vermeye razıyım," dedi. Bunun üzerine Resulullah *talâk*ından geri döndü.

Sonra Resulullah'ın kızı Zeyneb, vefat etti. Zeyneb'in naaşını Peygamber'in hanımları olan Sevde bint Zem'a ile Ümmü Seleme bint Ebî Ümeyye yıkadı. [II/30]

Sonra Resulullah, Leys kabilesinden Gâlib b. Abdillah'ı on küsur kişilik bir seriyye ile birlikte Leys oğullarının üzerine gönderdi. Gâlib, kabilenin savaşçılarını öldürdü. Kadın ve çocuklarını esir aldı. Deve ve koyunlarını alıp Medine'ye getirdi.

Sonra Resulullah, Amr b. el-Âs'ı Umân'da bulunan Cülendî kabilesinin iki boyu/oğlu olan Abd ve Ceyfer üzerine gönderdi. Bu iki boy Resulullah'ın peygamberliğini kabul ettiler ve getirdiği dini tasdik ettiler. Amr b. el-Âs, mallarından zekât aldı. Mecûsîleri de cizyeye bağladı.

311 Tirmizî, Buyû', 73. Tirmizî hadisin devamında "hasen sahih" ifadesine yer verirken Elbânî "sahih" demiştir. [M]

312 Buhârî, Edeb, 57.

313 Buhârî, Buyû', 64.

314 Müslim, Buyû', 6.

Sonra Resulullah [Bahreyn Emîri] el-Münzir b. Sâvâ el-Abdî ile dostluk antlaşması imzaladı. Ona bir mektup yazarak el-Alâ b. Hadramî'ye teslim edip gönderdi. [Mektupta şöyle diyordu:]

"Rahmân Rahîm Allah'ın adıyla!

Allah'ın Resulü Muhammed'den el-Münzir b. Sâvâ'ya...

Allah'ın selamı üzerine olsun! Kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a senden dolayı hamdüsena ediyorum. İmdi:

Mektubun ve elçilerin bana ulaştı. Durum şu ki bizim kıldığımız namazı kılan ve kıblemize yönelen kişi Müslümandır. Bir Müslümanın lehine olan her şey onun için de geçerli, bir Müslümanın aleyhine olan her şey onun aleyhine de geçerlidir. Bizim dinimizden yüz çevirenin de cizye ödemesi gerekir."

[II/31] el-Alâ b. el-Hadramî, "Mecûsîlerin cizye ödemesi, Mecûsîlerin kestiklerinin yenilmemesi ve kadınlarıyla da evlenilmemesi şartıyla" kabileyle antlaşma imzaladı.

[Zâtülatlâh Seriyyesi]

Sonra Resulullah Ka'b b. Umeyr el-Gıfârî'yi on beş kişilik bir seriyyeyle gönderdi. Mağâr'a[315] yakın Şam civarındaki Zâtüatlâh bölgesine kadar geldiler. Bu bölgedekiler Kudâa kabilesindendirler. Burada büyük bir grup gördü ve onları İslam'a davet etti. Kabiledekiler İslam'ı kabul etmediler ve Ka'b'ın arkadaşlarının tamamını öldürdüler. Sadece Ka'b kurtuldu ve Medine'ye geri döndü.

[Siy Seriyyesi]

Sonra Resulullah, Şücâ' b. Vehb'i yirmi dört kişilik bir birlikle, Necid tarafındaki Âmir oğulları kabilesine seriyye gönderdi. Kabileye baskın yapıp deve ve koyunlarını ele geçirdiler. Her bir savaşçının payına on iki deve ganimet düştü. Resulullah develeri her birine tek tek dağıttı.

[Mûte Seriyyesi]

[II/32] Sonra Resulullah, Zeyd b. Hârise'yi Şam civarındaki Mûte bölgesine gönderdi. Zeyd'e ve beraberindeki Müslümanlara

315 Filistin'de bir yerleşim birimi. [M]

hayır nasihatte bulundu: "Zeyd ölürse insanların başına Ca'fer b. Ebî Tâlib geçsin! Ca'fer ölürse insanların başına Abdullah b. Revâha geçsin!" dedi.

Müslümanlar savaş için hazırlandılar. Zeyd'le beraber yaklaşık üç bin Müslüman yola çıktı. Şam topraklarındaki Maân bölgesine gelene kadar ilerlediler. Herakleios'un Rumlardan oluşan yüz bin kişilik bir orduyla Belkâ topraklarındaki Meâb'a geldiğini öğrendiler. Müslümanlar Maân'da iki gece kalıp durumlarını gözden geçirdiler. Abdullah b. Revâha insanları cesaretlendirip şöyle dedi: "Halkım! Aslında sizin kaçmak istediğiniz şey, uğrunda yola çıktığınız *şehadet*tir. Biz sayımıza ya da gücümüze güvenerek insanlarla savaşmıyoruz. Biz sadece Allah'ın bize nasip ettiği İslam dini için savaşıyoruz. Düşmanın üzerine yürüyün! Çünkü sonuçta iki güzel şeyden birisi kesin sizin olacak: Ya şehadet ya zafer!" Bunun üzerine Müslümanlar: "Vallahi Abdullah b. Revâha isabetli konuştu," dediler. Sonra da yola koyuldular. [II/33]

Belkâ'ya yaklaştıklarında Herakleios'un Rumlardan müteşekkil ordusuyla karşı karşıya geldiler. Düşman yaklaşınca Müslümanlar, Mûte denilen bir köy civarına çekildiler. Müslümanlar düşmanla karşılaşmak için hazırlık yaptılar. Ordunun sağ kanadına Azrâ oğullarından Kutbe b. Katâde adlı birini, sol kanadına ise Ubâde b. Mâlik isimli Sa'd b. Harîm oğullarından Medineli bir Müslümanı komutan tayin ettiler. Sonra insanlar karşı karşıya gelip çok sert bir şekilde çarpıştılar. Resulullah'ın sancağını taşıyan Zeyd b. Hârise, öldürülünceye kadar savaştı.

Sonra sancağı Ca'fer aldı. Savaş öyle kızışmıştı ki gidebileceği bir yer kalmamıştı. Açık kırmızı renkli atından indi ve atının ayaklarındaki sinirleri kesti. Ardından öldürülünceye kadar savaştı. Ca'fer'in vücudunda yetmiş iki mızrak ve kılıç darbesi vardı.

Sonra Abdullah b. Revâha sancağı aldı ve ilerledi. Atının üzerindeydi. Öldürülünceye kadar savaştı.

Sonra sancağı Sâbit b. Akrem aldı ve "Müslümanlar! Aranızdan birisi[nin komutanlığı] üzerine anlaşın!" dedi. Müslü-

manlar: "Sen ol!" dediler. Ancak Sâbit: "Ben yapamam!" dedi. Bunun üzerine Hâlid b. el-Velîd üzerinde ittifak sağladılar. Hâlid sancağı aldı ve Müslümanları savundu. Müslümanları [II/34] korudu ve düşmandan uzaklaştırıp geri getirdi.

Şehadet haberleri gelmeden önce Resulullah insanlara, Ca'fer b. Ebî Tâlib, Zeyd b. Hârise ve Abdullah b. Revâha'nın ölüm haberlerini verdi. Sonra da "Ca'fer'in ailesi için yemek hazırlayın! Çünkü onlara yemeği unutturacak bir meşgaleleri var," dedi. Hâlid b. el-Velîd Müslümanlarla birlikte geldi ve Resulullah [mücahitleri] karşıladı. Çocuklar ve [savaşa gidememiş] Müslümanlar, savaşçıların üzerine toprak atıyorlar ve "Allah'ın dini uğrunda ölmekten kaçtınız ha?!" diyorlardı. Ancak Resulullah: "Onlar kaçmadılar! Dönüp dönüp savaştılar!" diyordu.

[Zâtüsselâsil Seriyyesi]

Sonra Resulullah, Amr b. el-Âs [b. el-Vâil'i] Zâtüsselâsil bölgesine gönderdi. Bu bölgedeki insanlar Kudâa kabilesindendirler. el-Âs b. el-Vâil'in annesi Kudâa kabilesindendi. Resulullah, Amr'ı komutan olarak göndermekle onların gönlünü İslam'a ısındırmak istiyordu. Amr, muhacirler ve ensardan oluşan bir birlikle seriyyeye çıktı.

[II/35] Sonra Resulullah, Ebû Ubeyde [b. el-Cerrâh] komutasında ensar ve muhacirden oluşan bir destek birliğini de ardından gönderdi. Destek birliğinde Ebû Bekir ve Ömer de vardı.

İki birlik birleşince Ebû Ubeyde ve Amr b. el-Âs, [baş] komutanın kim olacağına karar veremediler. Muhacirler: "[Amr!] Sen kendi birliğinin komutanı olarak kal! Ebû Ubeyde ise bizim komutanımız olarak kalsın!" dediler. Amr bunu kabul etmeyerek: "Siz bana destek olarak gönderilmiş bir birliksiniz. [Komutan benim!]" dedi. Bunun üzerine Ebû Ubeyde şöyle dedi: "Resulullah [biz yola çıkarken] 'Arkadaşlarının yanına ulaşınca birbirinize itaat edin!' demişti. Sen bana itaat etmiyorsan ben sana itaat ederim." Ardın da Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh, Amr'ın komutanlığını kabul etti.

Amr b. el-Âs'ın ardında namaz kılıyorlardı. Bu seriyyede Amr, cünup olarak [teyemmümle] imamlık yaptı. Müslüman-

lar Resulullah'ın yanına gelince durumu anlattılar. Bunun üzerine Amr: "Çok sert bir soğuğa maruz kaldım. Eğer gusül alırsam ölürüm diye korktum," dedi. Resulullah güldü. Amr: "Ey Allah'ın Elçisi! Yüce Allah 'وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ'"[316] d[em]iyor [mu?!]" dedi.[317]

Bu ayda Resulullah, Huzâa b. Büdeyl, Bişr ve Amr oğulları [II/36] kabilesinin önde gelenlerine mektup yazarak onları Allah'a iman etmeye davet etti. Müslüman olmalarını teklif etti.

Sonra Resulullah Ebû Katâde'yi on altı kişilik bir seriyyeyle Gatafân üzerine gönderdi. Gece vakti baskın yaptılar ve çok sayıda deve ve koyun ele geçirdiler. Medine'ye geri döndüler.

[Sîfülbahr Seriyyesi]

Resulullah, Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ı muhacir ve ensardan oluşan üç yüz kişilik bir birlikle Cüheyne tarafına gönderdi. Yol azığı olarak da bir bohça hurma verdi. Çok büyük bir kıtlık vardı. Ebû Ubeyde, hurmaları seriyyedekilere avuç avuç veriyordu. Sonra [hurma azalınca] hurmaları birer birer vermeye başladı.

Sonra deniz suları, amber adı verilen bir balığı kıyıya attı. Bir ay boyunca onu yediler. Sonra Ebû Ubeyde, balığın [ne kadar büyük olduğunu ispat etmek için iki] kaburgasını alıp yere dikti; yüküyle bir deve altından geçti.[318] Resulullah'ın yanına dönüp de olayı anlatınca "O balık, Allah tarafından size gönderilen bir rızıktır. Yanınızda bir parçası kaldı mı?" dedi.

Bu orduya ceyşülhabat adı verildi. Çünkü kıtlık vardı ve yiyecek bulamadıkları için habat yaprakları yemişlerdi.[319] Hatta ağızlarının içi/avurtları deve avurdu gibi olmuştu.

[Vakıf Meselesi]

Sonra Ömer b. el-Hattâb, Resulullah'a danışıp şöyle dedi: [II/37] "Benim Hayber'de bir arazim var. Bu güne kadar da hiç ekip

316 "Kendinizi/birbirinizi öldürmeyiniz." Nisâ, 4/29.
317 Ebû Dâvud, Tahâret ,121.
318 Buhârî'de on sekiz gün boyunca balığın yenildiği anlatılmaktadır. Buhârî, Şerîke, 1.
319 Habat adı verilen, develerin yediği dikenli selem ağacının yapraklarını su ile ıslatarak yemek zorunda kaldılar.

mahsul almadım. En sevdiğim arazim de bu arazidir. Ne yapmamı emredersin?" Resulullah: "İstersen arazinin aslı sende kalır ve arazideki mahsulü vakıf olarak tasadduk edersin," dedi. Bunun üzerine Ömer arazinin aslını elinde tuttu; mahsulünü de vakfetti.

[Vakfın şartnamesi şuydu:] "Satılamaz. Başkasına hibe edilemez. Miras olarak paylaşılamaz. Fakirlere ve gariplere [akrabalara, kölelere] vakfedilmiştir; mahsulün kalanı da yolda kalmışlara ve Allah'ın dini uğrunda [savaşan mücahitlere] harcanacaktır. Bu vakfın işlerini yürüten kişi ya da kişilerin, marufa göre/usulüne uygun olarak mahsulünü yemelerinde ve depolamaksızın taze mahsulden kendileri adına istifade etmelerinde günah yoktur."[320]

[Mekke'nin Fethi'ne Doğru]

Sonra Bekir b. Abdimenât b. Kinâne, [Hudeybiye Antlaşması'na aykırı olarak Müslümanların müttefiki] Huzâa kabilesine saldırdı. O sırada Huzâalılar, Mekke'nin aşağı tarafındaki sularının başındaydılar. Huzâalıları katletti. Bu haber Resulullah'a ulaşınca, Müslümanlara "Sanki Ebû Süfyân, [Kureyş'le] aramızdaki antlaşmayı yenilemek için geldi," dedi.

[II/38] [Huzâa kabilesinin reisi] Büdeyl b. Verkâ Medine'deydi. Mekke'ye geri dönmek için yola çıktı. Asfân bölgesine ulaşınca Ebû Süfyân ile karşılaştı. Kureyşliler Ebû Süfyân'ı [Hudeybiye'deki] antlaşmayı yenilemek üzere Resulullah'a göndermişlerdi. Ebû Süfyân "Bedîl! Nereye gidiyorsun?" dedi. O da: "Huzâalılara gidiyorum," dedi. Ebû Süfyân: "Muhammed'in yanına uğradın mı?" dedi. Bedîl: "Hayır," dedi.

Ebû Süfyân yola çıktı ve Medine'ye geldi. Kızı Ümmü Habîbe'nin evine gitti. Oturmak için Resulullah'ın yatağına doğru gidince Ümmü Habîbe yatağı altından alıp dürdü. Ebû Süfyân: "Kızım! Yatağı mı bana layık görmedin yoksa beni mi yatağa layık görmedin? Anlamadım!" dedi. Ümmü Habîbe: "Bu, Resulullah'ın yatağı! Sen ise pis bir müşriksin![321] Bundan dolayı Resulullah'ın yatağına oturmanı istemedim," dedi.

320 Buhârî, Şurût, 19.
321 إنّما المشركون نجس "Müşrikler necisten başka bir şey değildir." Tevbe, 9/28.

Sonra Ebû Süfyân oradan çıkıp Peygamber'in yanına gitti. Peygamber'le konuştu ancak Resulullah ona cevap vermedi. Ebû Süfyân, oradan çıkıp Ebû Bekir'in yanına gitti. Ebû Bekir'den Resulullah'la görüşmesini istedi. Ancak Ebû Bekir: [II/39] "Böyle bir şey yapamam," dedi.

Ebû Süfyân oradan çıkıp Ömer'in yanına geldi. Ömer: "Ben [mi] sizin adınıza Resulullah'a aracı olacağım?! Vallahi elimde sadece bir karınca bile olsa onunla size karşı savaşırdım!" dedi.

Sonra Ebû Süfyân çıkıp Ali b. Ebî Tâlib'in evine geldi. Resulullah'ın kızı Fâtıma da oradaydı. Fâtımâ'nın oğlu Hasan ise o sırada yeni yeni yürüyordu. Ebû Süfyân: "Ali! Sen akrabalık bakımından bu kabilenin bana en yakın olanısın. Bir işim düştü de sana geldim. Geldiğim gibi elim boş beni geri gönderme! Benim adıma Resulullah'a aracı ol!" dedi. Ali: "Zavallı Ebû Süfyân! Vallahi Resulullah öyle bir şeye karar verdi ki kararı hakkında hiçbirimiz gidip de onunla konuşamayız," dedi. Bunun üzerine Ebû Süfyân Fâtıma'ya dönerek: "Peki sen şu oğlunun, insanlar arasında bana eman vermesine ve bundan dolayı da kıyamete kadar Arapların önde geleni olmasına izin verir misin?" dedi. Fâtıma ise: "Oğlum insanlar arasında eman verecek bir yaşa gelmedi," dedi. Ebû Süfyân [Ali'ye dönerek]: "Ebû Hasan! Ben işlerin sarpa sardığını görüyorum. Ne tavsiye edersin?" diye sordu. Ali de: "Vallahi sana faydası olabilecek hiçbir şey bilmiyorum. Ancak şunu yapabilirsin: Kalk ve insanlar arasında dostluk antlaşmasını yenilediğini belirt! Sonra da memleketine dön!" dedi. Ebû Süfyân: "Bunun bir [II/40] faydası olacağını da düşünüyor [mu]sun?" dedi. Ali: "Vallahi bilmiyorum," dedi.

Ebû Süfyân mescitte ayağa kalktı ve "Ey İnsanlar! Ben insanlar arasında dostluk antlaşmamı yeniledim," dedi ve çıktı.

Ebû Süfyân, Mekke'ye Kureyşlilerin yanına gelince "Haberler nasıl?" diye sordular. Ebû Süfyân: "Muhammed'e gittim ve onunla görüştüm. Vallahi bana cevap bile vermedi. Oradan çıkıp Ebû Kuhâfe'nin yanma gittim. Onun da bize hayrı yok! Ömer b. el-Hattâb'a gittim. Bir de ne göreyim: O hepsinden

daha düşman! Sonra Ali'ye geldim. O kabilenin en yumuşak davrananı çıktı. Bana bir öneride bulundu ve ben de tavsiyesini yerine getirdim. Ancak bunun bir fayda sağlayıp sağlamayacağını bilmiyorum," dedi. Kureyşliler, Ebû Süfyân'a "Ali ne önerdi peki?" dediler. Ebû Süfyân: "Antlaşmayı yenilediğimi insanlar arasında söylememi istedi ve ben de öyle yaptım," dedi. "Muhammed buna onay verdi mi?" dediler. Ebû Süfyân: "Hayır," dedi. Kureyşliler: "Seni zavallı! Vallahi Ali b. Ebî Tâlib seninle oyun oynamış. Vallahi bu yaptığının sana hiçbir faydası da olmayacak!" dediler.

[Mekke'nin Fethi]

Resulullah, Mekke üzerine yürümeye karar verdi. Müslümanlara ciddi bir hazırlık yapmalarını emretti ve "Allah'ım! Kureyşlilere bilgi sızdıracak casusları engelle! Haber ulaşmasını önle!" dedi.

[II/41] Resulullah'ın ve Müslümanların Mekke'ye saldıracakları kesinlik kazanınca Hâtıb b. Ebî Beltea Kureyşlilere Resulullah'ın aldığı kararı haber veren bir mektup yazdı. Ardından mektubu Müzeyne kabilesinden bir kadına verdi. Mektubu Kureyş'e ulaştırması karşılığında da bir ücret verdi. Kadın mektubu kafasının üzerine koyarak üzerine saç örüklerini ördü. Sonra da yola çıktı.

Allah, elçisine Hâtıb'ın yaptığını haber verdi. Bunun üzerine Resulullah, Ali b. Ebî Tâlib ve Zübeyr b. Avvâm'ı gönderdi. "Müzeyne kabilesinden olan kadını bulun! Yanında Hâtıb'ın Kureyş'e hitaben yazdığı bir mektup var. Yapacağımız girişime karşı onları mektupla uyarıyor," dedi.

İkisi yola çıktılar ve kadını Huleyfe'de yakaladılar. Kadını indirip yükünü aradılar. Bir şey bulamadılar. Bunun üzerine Ali: "Resulullah'ın hiç kimseye söylemediği gibi bize de yalan söylemeyeceğine dair Allah'a yemin ederim. Ya mektubu sen çıkarıp verirsin ya da elbiselerini soyarız [ve mektubu biz ararız]!" dedi.

Kadın, ciddi olduklarını görünce: "Bakma bana!" dedi. Ali de yüzünü çevirdi. Bunun üzerine kadın saç örgülerini çözdü ve mektubu çıkarıp Ali'ye verdi. Ali de mektubu Resulullah'a

getirdi. Resulullah Hâtıb'ı çağırdı ve "Hâtıb! Bunu neden yaptın?" dedi. Hâtıb: "Vallahi ya Resulallah ben Allah'a ve Resulü'ne inanan bir Müslümanım! İnancımı değiştirmedim, dinimi de terk etmedim. Ama benim Mekke'de ne köklü bir ailem ne de [himaye edecek] bir aşiretim var. Eşim ve çocuklarım Mekke'de onların arasında!" dedi. Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb: "[Ey Allah'ın Elçisi!] bırak da şunun boynunu vurayım! Çünkü bu adam münafık," dedi. Ancak Resulullah: "Bunu nereden biliyorsun ey Ömer! Allah, Bedir günü savaşa katılanlara hitaben 'Dilediğinizi yapın! Sizi bağışladım!' buyurdu," dedi. [II/42]

Sonra Resulullah Medine'den çıktı. Medine'de kendi yerine Ebû Rühm olarak bilinen Külsûm b. Husayn b. Ubeyd b. Halef el-Gıfârî'yi bıraktı. Bu olay Ramazan'ın on günü geçince oldu. Resulullah da Müslümanlar da oruçluydu. Resulullah'la beraber on bin Müslüman vardı. Herhangi bir birliği tanımlayacak [II/43] sancak ya da aşirete ait bayrak açmadı. Kudeyd'e varınca –Kudeyd, Usfân ile Emc arasında bir bölgedir– iftar etti. Müslümanlar da iftar ettiler.

Uyeyne b. Hısn el-Fezârî, Arc bölgesinde Resulullah'a ulaştı. Onun ardından da el-Akra' b. Hâbis [b. İkal] et-Temîmî beraberindeki bir grupla Resulullah'a katıldılar. Uyeyne: "Ey Allah'ın Elçisi! Savaş malzemesi de görünmüyor ihram hazırlığı da! Hedef nereye doğru?" dedi. Resulullah: "Allah'ın dilediği yere!" dedi.[322]

Resulullah, Merrüzzehrân bölgesine ulaşıncaya kadar Kureyş'in tüm haber yolları kesilmişti. Resulullah'ın ne yaptığını bilmiyorlardı. Ebû Süfyân b. Harb, Hakîm b. Hizâm ve Büdeyl b. Verkâ herhangi bir haber görüp duyabilecekler mi diye tecessüse/haber toplamaya çıktılar. Abbâs b. Abdülmuttalib şöyle dedi: "Zavallı Kureyş'in bahtsız sabahı! Vallahi Kureyşliler Peygamber'e gelip eman almadan Resulullah zor kullanarak Mekke'ye girerse bu, Kureyş'in sonsuza kadar yok olması anlamına gelir."

322 Bu söz kinaye yoluyla ordunun stratejisini gizli tutmak için söylenmiştir. Hem yalandan kaçınılmış hem de gizlilik korunmuştur. [M]

[II/44] Abbâs, Resulullah'ın beyaz katırına bindi. Erâk vadisine gelinceye kadar, üstünde yola devam etti. Kendi kendine "Acaba Mekke'ye giden bir oduncu ya da süt sağımına gelen ya da herhangi bir işi için bulunan biri var mıdır? Peygamber kente zor kullanarak girmeden önce Kureyşlilerin gelip Resulullah'tan eman dilemesi için Mekkelilere Resulullah'ın konumunu bildirse de yok olmaktan kurtulsalar!" diyordu. Abbâs bu şekilde [karanlıkta] yürürken Ebû Süfyân'ın şöyle dediğini duydu: "Vallahi hiçbir zaman bu gece gördüğüm kadar ne asker gördüm ne de [bir ordu tarafından yakılan] ateş!" Büdeyl b. Verkâ ise: "Vallahi bu Huzâalıların yaktığı ateşlerdir," dedi. Ebû Süfyân ise: "Huzâalılar bu kadar asker toplayıp ateş yakamazlar ve [bu kadar da] güçleri yoktur," dedi. Abbâs onları [karanlıkta] seslerinden tanıyınca "Ebû Hanzala!" diye seslendi. Ebû Süfyân, Abbâs'ın sesini tanıdı ve "Ebü'l-Fazl [sen misin?!]" dedi. Abbâs: "Evet," dedi. Ebû Süfyân: "Buyur! Hayırdır?" dedi. Abbâs ise "Anam babam sana kurban olsun! Zavallı Ebû Süfyân! Bu gördüğün Resulullah[ın [II/45] ordusu]!" dedi. Ebû Süfyân: "Zavallı Kureyş'in bahtsız sabahı! Vah Kureyş'in başına gelen! Anam babam sana feda olsun Abbâs! Peki, çözüm ne?" dedi. Bunun üzerine Abbâs: "Vallahi seni yakalarsa boynunu vurur. Şu katırımın terkisine bin de seni Resulullah'a götüreyim," dedi. Ebû Süfyân, Abbâs'ın ardına bindi. Ebû Süfyân'ın iki arkadaşı ise Mekke'ye geri döndü. Abbâs her ateşin ve çevresinde kümelenmiş Müslümanların yanından geçerken mücahitler "Kim bu?" diyorlardı. Abbâs'ı gördüklerinde de "Resulullah'ın katırı! Üzerindeki de amcasıymış!" diyorlardı.

Ömer b. el-Hattâb'ın başında durduğu ateşin yanından geçerken Ömer: "Kim o?" diyerek doğruldu. Katırın terkisinde Ebû Süfyân'ı görünce: "Vay! Allah düşmanı Ebû Süfyân ha! Allah'a şükür hiçbir ahd ve eman almadan elime düştün," dedi ve çıkıp Resulullah'a doğru koşmaya başladı. Abbâs ise katırı sürdü ve Ömer'den önce Resulullah'a ulaştı. Abbâs çadırın kapısından hızla içeri girdi. Ardından da Ömer b. el-Hattâb girdi ve "Ey Allah'ın Elçisi! İşte Ebû Süfyân! Allah'tan hiçbir ahdi ve emanı yokken elimize düştü. İzin ver de kafasını kopara-

yım!" dedi. Bunun üzerine Abbâs: "Ey Allah'ın Elçisi! Ben ona eman vermiştim," dedi ve Resulullah'ın yanına oturdu. Ömer [II/46] ise Ebû Süfyân hakkında hâlâ konuşuyordu. Abbâs: "Ömer! Bu kadarı yeter! Vallahi Ebû Süfyân, Adî b. Ka'b oğullarından birisi olsaydı bu kadar uzatmazdın. Ama Abdimenâf oğullarından biri olduğunu biliyorsun," dedi. Ömer ise: "Vallahi senin Müslüman olduğun gün o kadar sevindim ki babam Hattâb Müslüman olsaydı o kadar mutlu olmazdım. Derdim neydi peki? Çünkü senin Müslüman olmanın, babam Hattâb'ın Müslüman olmasından daha fazla Resulullah'ı sevindireceğini biliyordum da ondan!" dedi. Bunun üzerine Resulullah: "Abbâs! Ebû Süfyân'ı eşyalarının bulunduğu, konakladığın yere götür! Sabah olunca getirirsin!" dedi.

Abbâs, Ebû Süfyân'ı bineğini bıraktığı yere götürdü ve geceyi Abbâs'ın yanında geçirdi. Sabah olunca Ebû Süfyân'ı Resulullah'ın yanma getirdi. Resulullah Ebû Süfyân'ı görünce: "Ebû Süfyân! Yazık sana! Benim Allah'tan başka ilah olmadığını kabul etme zamanın gelmedi mi?" dedi. Ebû Süfyân: "Anam babam sana feda olsun! Sen ne kadar da halîm,[323] ne kadar da kerîm[324] birisin. Ne kadar da akrabalık bağlarını korumaya çalışan birisin! Vallahi Allah'tan başka bir ilah olsaydı bana bir faydası olurdu," dedi. Resulullah: "Ebû Süfyân! Seni zavallı! Benim Allah'ın resulü olduğumu kabul etme zamanın gelmedi mi?" dedi. Ebû Süfyân: "Anam babam sana feda olsun! Sen ne kadar da halîm, ne kadar da kerîm birisin. Ne kadar da akrabalık bağlarını korumaya çalışan birisin! Ancak bu meseleyle ilgili şu âna kadar içimde hâlâ bazı tereddütler var," deyince Abbâs: "Yazıklar olsun sana! Kafan koparılmadan önce Müslüman ol!" dedi. Bunun üzerine Ebû Süfyân kelime-i şehadet getirdi ve Müslüman oldu. Abbâs: "Ya Resulallah! Ebû Süfyân [II/47] övülmeyi seven biridir. Ona bazı övgülü nitelikler ver," dedi. Resulullah: "Peki! Ebû Süfyân'ın evine sığınan güvendedir. Kapısını kapayıp dışarı çıkmayan güvendedir. Mescide sığınan güvendedir," dedi.

323 Çabuk öfkelenmeyen, kızdığında da öfkesini kontrol edebilen.
324 Cömert.

[Mekke'ye Savaşla mı Barışla mı Girildi?]

Ebû Süfyân oradan ayrılmak istediğinde Resulullah: "Abbâs! Onu burada tut! Dağın bittiği yerde, vadinin dar yerinde beklet! Böylece Allah'ın askerleri önünden geçsin de orduyu görsün!" dedi. Abbâs, Ebû Süfyân'ı alıp Resulullah'ın talimat verdiği yere götürdü. Kabileler kendilerini temsil eden sancaklarıyla önlerinden geçtiler. Her kabile geçtiğinde Ebû Süfyân "Abbâs! Bunlar da kim?" diye soruyordu. Abbâs "Süleym kabilesi!" dedi. Ebû Süfyân "Süleymlilerle benim ne işim olabilir ki!?" dedi. Sonra bir kabile daha geçti. Ebû Süfyân: "Peki bunlar kim?" dedi. Abbâs: "Müzeyne kabilesi!" dedi. Ebû Süfyân: "Müzeyne kabilesiyle benim ne işim olabilir ki!?" dedi. Derken bütün kabileler geçtiler. Her geçen kabilenin kim olduğunu sordu. Her cevap aldığında da "filan kabileyle benim ne işim olabilir ki!?" diyordu. En son Resulullah, muhacir ve ensardan oluşan büyük ordusuyla (*ketîbetü'l-hadrâ*) geçti. Zırhlarından dolayı demirden bir kale gibi görünüyorlardı. Ebû Süfyân: "Sübhânallah! Abbâs kim bunlar?" dedi. Abbâs: "Resulullah, Ensar ve muhacirler!" dedi. Ebû Süfyân: "Hiç kimse bunlara dokunamaz. Bunların karşısında kimse duramaz. Hiç kimsenin bunlara gücü de yetmez. Ebü'l-Fazl! Vallahi [II/48] bugün yeğeninin saltanatı çok genişlemiş!" dedi. Abbâs ise: "Ebû Süfyân! Bu gördüğün [saltanat değil] peygamberliktir," dedi. Ebû Süfyân: "Ne kadar da iyi bir şey öyleyse!" dedi. Abbâs: "Seni kabilene götüreyim," dedi.

Ebû Süfyân yola çıktı. Mekke'ye girdiğinde var gücüyle şöyle bağırıyordu: "Kureyşliler! İşte Muhammed! Önünde duramayacağınız bir orduyla geliyor. Ebû Süfyân'ın evine sığınan güvende olacaktır." [Karısı] Hint bint Utbe ona doğru gidip bıyığından tuttu ve "Şu tulum göbekli, sopa bacaklıyı gebertin!" diye bağırdı. Ebû Süfyân ise: "Bu kadın sizi kandırıp da başınıza bir iş getirmesin! Muhammed önünde duramayacağınız bir orduyla geliyor! Ebû Süfyân'ın evine sığınan güvende olacaktır," dedi. Onlar da "Allah belanı versin! Evin kime yetecek ki?!" dediler. Ebû Süfyân "Kapısını kapayıp dışarı çıkmayan güvendedir. Mescide sığınan güvendedir," dedi. Mekkeliler evlerine ve Kâbe'ye doğru dağıldılar.

Resulullah, Zû Tava'ya ulaşınca ordusunu gruplara ayırdı. Ali'yi Medineliler tepesine gönderdi. Zübeyr'i Hacûn bölgesinin göründüğü tepeye gönderdi. Hâlid b. el-Velîd'i el-Lît böl- [II/49] gesine gönderdi. Resulullah ise Ezâhir yolunun tuttu. Kendilerine saldıranlar dışında kimseyle savaşmamalarını emretti. Resulullah'a "Safvân b. Ümeyye, İkrime b. Ebî Cehil, Abdullah b. Zem'a ve Süheyl b. Amr'ın Resulullah'la savaşmak için Handame [dağı eteklerinde] Kureyşlilerden ve ehâbiş Araplarından oluşan bir ordu oluşturdukları" şeklinde bir istihbarat ulaştı. Hâlid b. el-Velîd ve beraberindeki Müslümanlar, düşmanla karşılaştılar. Çarpıştılar ve Hâlid b. el-Velîd [komutasındaki Müslümanlar] onlardan yirmi üç kişiyi öldürdü. [Di- [II/50] ğerlerini öldürmelerini Peygamber engelledi.][325] [Müslümanlardan] Kürz b. Câbir el-Fihrî, öldürüldü.[326]

İşte bu noktada insanlar, "Mekke zor kullanılarak mı feth edildi yoksa sulh yoluyla mı fethedildi" konusunda ihtilaf ettiler.

Ebû Kuhâfe, Peygamber'in Mekke'ye geldiğini duyunca en küçük oğlundan olan kız [torununa:] "Kızım! Beni Ebû Kubeys dağının üzerine çıkar!" dedi. –O sırada gözleri görmüyordu.– [II/51] [Dağa çıkınca] "Kızım! Ne görüyorsun?" dedi. Torunu: "Toplu hâlde bir siyahlık görüyorum," dedi. Ebû Kuhâfe: "Bunlar atlar!" dedi. Sonra torunu: "Vallahi siyahlık gittikçe yayılıyor!" dedi. Bunun üzerine Ebû Kuhâfe: "Vallahi atlar saldırıya geçiyor. Evime koş! Kızcağız onunla dağdan indi. Ebû Kuhâfe evine ulaşmadan atlar onlara yetişti.

[Mekke Fethi Sırasında Öldürülme Talimatı Verilenler]

Resulullah, Ezâhir tarafından Mekke'ye girdi. Başında de- [II/52] mir bir miğfer vardı; miğferin üzerinde de siyah bir sarık vardı. Müslümanlardan Hâlid b. el-Velîd dışındaki grupların hiç-

325 Metinde yer alan ifade هو معهم şeklindedir. Ancak bu ifadenin وهو منعهم olması daha muhtemeldir. Önceki mana metnin akışına uygun olmayacağı için *Meğâzî*'de geçen şeklini esas aldık. [M]

326 Metinde yer alan ifade tüm nüshalarda ve *es-Sikât* metninde "Müşriklerden Kürz b. Câbir el-Fihrî öldürüldü," şeklindedir. Ancak Kürz'ün Müslüman olduğu sabittir. Ya tahkik esnasında bir hata sadır olmuş ya da Fihr kabilesinden bir müşrikin öldürüldüğü ifade edilmek istenmiştir. Her iki durumda da biz yukarıdaki tercümeyi tercih ettik. [M]

birisi çatışmaya girmedi. Resulullah Mekke'ye gelmeden önce müşriklerden altı kişinin öldürülmesini emretmiş ve şöyle demişti:

"Şunları nerede görürseniz öldürünüz:

[1] Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh [el-Kureşî el-Âmirî ö. 36/656-57].

[2] Abdullah[/Abdüluzzâ] b. Hatal. Temîm b. Gâlib oğullarından birisidir.

[3] el-Huveyris b. Nukayz b. Vehb b. Abd b. Kusay [el-Kureşî].

[4] Mikyas b. Sıbâbe el-Leysî.

[5] Sâre. Bu kadın Abdülmuttalib oğullarından birisinin kölesidir.

[II/53] Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh kaçıp Osmân b. Affân'a sığındı. Osmân'ın sütkardeşiydi. Osmân, onu Resulullah'a getirinceye kadar sakladı. Sonra da eman verip Müslüman olmasını istedi.

el-Huveyris b. Nukayz'ı ise Ali b. Ebî Tâlib öldürdü.

Abdullah[/Abdüluzzâ] b. Hatal ise [ölüm cezasından kurtulmak için] Kâbe'ye sığınıp Kâbe'nin örtüsüne asıldı. Resulullah: "Öldürün onu!" dedi. [Müslümanlardan] Sa'îd b. el-Harîs el-Mahzûmî ve Ebû Berze [adıyla tanınan Nadle b. Ubeyd b. el-Hâris el-Eslemî] perdenin altından onu çıkarıp öldürdüler. Her ikisi beraber kanını dökmüş oldular.

Mikyas ise Numeyle b. Abdillah tarafından öldürüldü.

Sonra Resulullah: "Bu günden itibaren Kureyş'ten teslim olan hiç kimse öldürülmesin!" dedi. Peygamber, Ebtah'ta konakladı ve kendisi için bir çadır kurdu. Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hânî Peygamber'i görmeye geldi. Resulullah o sırada üzerinde hamur kalıntıları olan bir tasla yıkanıyordu. Kızı Fâtıma ise görünmemesi için Resulullah'ı bir örtüyle sütreliyordu/ [II/54] perdeliyordu. Resulullah yıkanınca elbisesini aldı ve büründü. Sonra sekiz rekât "duhâ namazı" kıldı. Namazdan sonra Ümmü Hânî'ye döndü ve "Ümmü Hânî hoş gelmiş! Sefalar getirmiş. Hayırdır inşallah!?" dedi. Ümmü Hânî: "Kayın tarafım olan Mahzûm oğullarından iki kişiye eman vermiştim. Ali ise on-

ları öldürmek istiyor," dedi. Ümmü Hânî, Hübeyre b. Ebî Vehb el-Mahzûmî ile evliydi. Bunun üzerine Resulullah: "Ümmü Hânî! Senin eman verdiğine biz de eman veririz," dedi.[327]

Umeyr b. Vehb: "Ey Allah'ın Elçisi! Safvân b. Ümeyye [b. Halef], [Cumah] kabilesinin önde gelen birisidir. Senden korktuğu için kaçtı ve kendini deniz yolculuğuna çıkmak üzere! Ona eman ver[ir misin?]" dedi. Resulullah: "Ona eman verilmiştir," dedi. Umeyr: "Ya Resulallah! Bana senin ona eman verdiğini gösterecek bir şey verir misin?" dedi. Bunun üzerine Resulullah, Mekke'ye girerken başında bulunan [siyah] sarığı ona verdi. Umeyr sarığı alarak çıktı. [Amcasının oğlu] Safvân b. Ümeyye'yi Cidde'de bir gemiye binmek üzereyken yakaladı ve "Safvân! Anam babam sana feda olsun! Allah için kendini tehlikeye atma! İşte Resulullah'ın emanını sana getirdim," dedi. Safvân ise "Yazıklar olsun sana! Gözüme görünme!" dedi. Umeyr: "Safvân! Anam babam sana feda olsun! İnsanlar içinde akrabalık bağlarını en fazla koruyan, en hâlim ve en hayırlı olan kişi, hala oğlun Muhammed'dir. Onun galibiyeti [II/55] seninkidir; onun şerefi seninkidir; mülkü senin mülkündür," dedi. Safvân: "Yazıklar olsun sana! Bana bir zarar vermesinden korkuyorum!" dedi. Bunun üzerine Umeyr, sarığı Safvân'a verdi. Safvân'ı da yanına alarak getirdi. Safvân Resulullah'ın yanında durunca "Ey Allah'ın Elçisi! Şu [Umeyr] senin bana eman verdiğini iddia ediyor," dedi. Resulullah: "Doğru demiş," dedi. Safvân: "Bana iki ay düşünme süresi/muhayyerlik ver," dedi. Resulullah: "Dört ay muhayyersin!" dedi.

[Mekke'nin Fethi'nden Sonraki Uygulamalar]

Sonra Resulullah [Kâbe'ye] geldi ve devesi üzerinde yedi kez Beytullah'ı tavaf etti. Rükn'e ise sopasıyla *istilâm* etti. Ardından Safâ ve Merve tepeleri arasında sa'y ibadetini yaptı. [Hicâbe[328] görevlisi] Osmân b. Talhâ el-Cühenî'yi çağırdı. Ondan Kâbe'nin anahtarını aldı ve Kâbe'yi açtı. Kâbe'ye girdi ve iki direk arasında iki rekât namaz kıldı. Resulullah ile duvar arasında üç arşın mesafe vardı. Ardından Kâbe'den çıkıp kapısında durdu ve şöyle dedi:

327 Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 82.
328 Kâbe'nin bakımı, kapısının ve anahtarlarının muhafazası görevi.(M)

"Allah'tan başka ilah yoktur. Tek ilah, O'dur. Ortağı yoktur. Vaadini yerine getirmiş; kulu Muhammed'e yardım etmiştir. Tek başına tüm hizipleri yenmiştir.

Dikkat edin: Her türlü kan ve mal davası, şu iki ayağımın altındadır. Ancak sidâne/hicâbe ve sikâye[329] olduğu gibi devam edecektir.

Dikkat edin: Sopa ya da kırbaç kullanılan ve böylelikle 'kasti cinayete benzer hatalı ölümlerde', ağır bir diyet olarak ceza; yüz devedir. Bu develerin kırk tanesi gebe olmalıdır.

[II/56-57] Kureyşliler! Allah sizi Cahiliyenin kibrinden ve atalarla gururlanma alışkanlığından kurtardı. Tüm insanlar Âdem'dendir. Âdem ise topraktandır."

Sonra Resulullah يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ ayetini[330] okudu. Sonra da "Mekkeliler! Size ne yapacağımı düşünüyorsunuz?" diye sordu. Onlar da "İyilik! Sen değerli bir kardeşsin ve değerli bir kardeşin oğlusun!" dediler. Sonra Resulullah: "Gidebilirsiniz! Serbestsiniz!" dedi.

Ali b. Ebî Tâlib, Kâbe'nin anahtarını eline alarak "Ya Resulallah! *Hicâbe* görevini de *sikâye* görevine kat! Hepsi bize ait olsun," dedi. Resulullah: "Hicâbeyle görevli olan Osmân b. Tal-[II/58] ha nerede?" dedi ve onu çağırdı. Resulullah: "Anahtarın senin (değil)mi?" dedi ve anahtarı Osmân b. Talha'ya verdi.

Mekke fethinin ertesi günü, Huzâa kabilesi mensupları, Huzeyl kabilesinden bir adama saldırdılar ve adamı öldürdüler. Öldürülen adam, müşrikti. Bunun üzerine Resulullah, konuşma yapmak için ayağa kalktı ve şöyle dedi:

[II/59] "İnsanlar! Allah gökleri ve yeryüzünü yarattığı günden itibaren Mekke'yi 'Harem bölgesi' yapmıştır; kıyamete kadar da 'Harem'dir. Allah'a ve ahirete inanan bir kişinin bu bölgede kan dökmesi helal değildir." Sonra Resulullah sözüne şöyle devam

329 Mekke'de zemzemle ve su işleriyle ilgili görev.(M)
330 "İnsanlar! Sizi erkek ile dişiden yarattık ve birbirinizi tanıyıp [ayırt etmeniz] için sizi kabile ve boylar yaptık. [Öyleyse üstünlük ve değer, herhangi bir kabileye mensup olmakla değildir.] Allah'a göre içinizde en değerli olan, en muttaki olanınızdır." Hucurât, 49/13.

etti: "Allah, Mekke'ye saldıran [Ebrehe ordusundaki] filin Harem'e girmesini engelledi. Bu kente sadece Resul'ünün girmesine izin verdi. Benden önce hiç kimsenin [ordusuyla] bu kente girmesine izin vermemiştir. Bana da günün sadece bir bölümünde [ordumla] girmeme izin verildi. Benden sonra da hiç kimsenin [orduyla girmesine] izin verilmemiştir. Haremdeki av hayvanları avlanamaz. Çalısı/dikeni/nebatı sökülemez/yolunamaz. Yere düşürülen bir şeyi, kaybedeni bulmak amacıyla alıp duyurmak haricinde yerden almak da helal değildir." Bu sırada Abbâs: "İzhir bitkisi hariç [olsun mu?] Çünkü [güzel koktuğu için] bu bitkiyi evlerimizde ve cenazeyi gömerken mezarlarımızda kullanıyoruz," dedi. Bunun üzerine Resulullah: "İzhir bitkisi hariç [nebatı koparılamaz]," dedi.[331]

el-Hâris b. Hişâm'ın kızı olan Ümmü Hâkim, İkrime b. Ebî Cehil ile evliydi. el-Velîd'in kızı olan Fâhıta, Safvân b. Ümeyye ile evliydi. Ümmü Hâkim ve Fâhıta Müslüman olunca Ümmü [II/60] Hâkim, Resulullah'dan İkrime'ye eman vermesini istedi. Bunun üzerine Resulullah İkrime'ye eman verdi. [Peygamber'in Mekke'ye girmesine tahammül edemeyen] İkrime, Yemen'e kaçmıştı. Ümmü Hâkim, Yemen'de kocasını buldu ve geri getirdi. İkrime ve Safvân Müslüman oldular. Resulullah bunların 'Cahiliye dönemindeki nikâhlarını' geçerli saydı. Yeni bir nikâh akdi yapmadı.

Resulullah herkesin kendi evinde bulunan 'aile putu'nu kırmasını emretti. Bu emir üzerine tüm putları kırdılar. Hâlid b. Velîd [25 Ramazan 8] Batn-ı Nahle'de bulunan Uzzâ putunu ve puthaneyi/sunağı yıktı. Resulullah: "Şu Uzzâ var ya! Sonsuza kadar ona tapman olmayacak!" dedi. Amr b. el-Âs ise Süvâ' putunu kırdı. Sonra da puthane/sunak sorumlusuna: "[Artık put yok!] Neye karar verdin?" diye sordu. O da: "Allah'a inan- [II/61] dım," dedi. Sa'd b. Zeyd el-Eşhelî, Müşellel bölgesindeki Menât putunu kırdı.[332]

Resulullah arkadaşlarını Mekke çevresinde bulunan insanları İslam'a davet etmeleri için gönderdi. Ancak savaşmalarını

331 Buhârî, Lukata, 7; Müslim, Hac, 82.
332 Putperest Araplar tarafından Allah'ın kızları olarak kabul edilen Lât ve Uzzâ ile birlikte Menât adlı putlar için bkz. Necm, 53/19-20.

emretmedi. Bu amaçla gönderdiklerinden birisi de Hâlid b. Velîd'dir. Hâlid'e Tihâme'nin aşağı taraflarına İslam davetçisi olarak gitmesi talimatını verdi. Hâlid'i savaşçı olarak yollamadı. Hâlid'in yanında Süleym, Müdlic ve başka kabileler de vardı. Cezîme oğulları topraklarında bir su olan Gumeysâ civarında konakladılar. -Cahiliye döneminde Cezîme oğulları, Abdurrahmân b. Avf'ın babası Avf b. Abd'ı bir de [Hâlid'in amcası] el-Fâkih b. el-Mugîre'yi öldürmüşlerdi. Avf ve el-Fâkih o sırada Yemen'den ticaretten dönüyorlardı. Cezîme oğullarının toprağında konaklayınca kabiledekiler, ikisini de öldürdü ve mallarını gasbetti.- İslam döneminde ise Hâlid b. Velîd'in [II/62] geldiğini gören kabiledekiler silahlarına davrandılar. Hâlid onlara "Silahlarınızı atın! Çünkü [Arap] kavmi Müslüman olmuştur," dedi. Hâlid'in bu sözü üzerine kabiledekiler silahlarını bıraktılar. Silahlarını bırakınca Hâlid hepsinin[333] ellerinin arkadan bağlanmasını emretti ve kafalarını kesti.

Bu haber Resulullah'a ulaşınca ellerini semaya doğru açarak: "Allah'ım! Ben Hâlid'in yaptıklarından berîyim," dedi. Sonra Ali'yi çağırarak: "Ali! Şu kabiledekilerin yanına git ve durumlarını incele! Cahiliye dönemindeki meseleleri ayaklarının altına al!" dedi. Ali yola çıkarak Cezîme oğullarını yanına geldi. Yanında Resulullah'ın gönderdiği diyet de vardı. Sonra dökülen kanların diyetini ödedi ve el konulan mallarını tazmin etti. Ödenmesi gereken tüm kan bedellerini ve teslim edilmesi ge- [II/63] reken bütün mallarını tas tamam ödedi. Daha sonra Ali onlara: "Size ödenmeyen herhangi bir kan bedeli ya da mal bedeli kaldı mı?" diye sordu. "Hayır," dediler. Ali'nin elinde bir miktar mal kalmıştı. Ali: "Şu kalan malları da 'Peygamber'in bilmediği ya da sizin haberiniz olmadan gerçekleşen bir haksızlık bulunması ihtimaline karşı' Resulullah adına size veriyorum," diyerek malları onlara verdi ve Resulullah'ın yanına geri döndü. Durumu anlattı. Resulullah: "İsabetli davranmışsın!" dedi.

[Huneyn Gazvesi'ne Doğru]

Sonra Hevâzin kabilesi, Resulullah'ın ordu toplayıp Mekke'ye girdiğini haber alınca Sakîf, Cüşem ve Sa'd b. Bekir

333 Otuz kişi. [M]

kabileleriyle bir birlik kurdu. Cüşem kabilesinde Düreyd b. es-Sımme adlı [100 yaşının çok üzerinde] yaşlı bir adam vardı. Çok isabetli fikirleri ve savaş tecrübesi olan biriydi. Sakîf kabilesinde ise Kârib b. el-Esved b. Mes'ûd vardı. Sa'd b. Bekir kabilesinden ise Sübey' b. el-Hâris vardı. Bütün bu birliklerin genel sorumlusu Mâlik b. Avf idi. [II/64]

Mâlik insanlarla birlikte Resulullah'ın üzerine yürümeye karar verdi. Yola çıktılar ve Evtâs vadisine kadar geldiler. Mâlik'in [ve askerlerinin] yanında malları, çocukları ve kadınları da vardı. [Kör olan] Düreyd b. es-Sımme: "Şu anda hangi vadidesiniz?" diye sordu. "Evtâs'tayız," dediler. Düreyd b. es-Sımme: "Bu vadi süvariler için ne kadar da güzel bir yerdir. Sert bir yer de değil; ayakların batacağı kadar yumuşak da değil! Ben yanlış mı duyuyorum: Deve böğürtüleri! Eşek anırmaları! Çocuk ağlamaları! Keçi melemeleri! [Bunların ne işi var burada!]" dedi. "Mâlik b. Avf, savaşçıları malları, kadınları ve çocuklarıyla Evtâs'a getirdi," dediler. Düreyd b. es-Sımme: "Mâlik nerede peki?" dedi. "İşte Mâlik şurada!" dediler. Düreyd b. es-Sımme: "Mâlik! Kabilenin reisi olmuşsun. Bu günün bir de yarını var! Ben yanlış mı duydum: Deve böğürtüleri! Eşek anırmaları! Çocuk ağlamaları! [Bunların ne işi var burada!]" dedi. Mâlik: "Savaşçıları malları, kadınları ve çocuklarıyla getirttim," dedi. Düreyd b. es-Sımme: "Neden?" dedi. Mâlik: "Ben savaşçıların arka tarafında ailesi ve malı olursa onların uğrunda savaşır diye düşündüm," dedi. [II/65] Düreyd b. es-Sımme: "Halkı bir şey engeller mi sanıyorsun!? Savaş senin lehineyse bu harbte sadece bir savaşçının kılıcı ve mızrağı senin işine yarar. Savaş senin aleyhine gelişirse ailenin gözü önünde rezil olursun ve malın çarçur olur. Ka'b ve Kilâb kabileleri ne yaptı peki?" dedi. Mâlik: "Hiçbiri savaşa gelmedi," dedi. Düreyd b. es-Sımme: "[Şimdi mesele anlaşıldı.] Bu savaş galibiyet ve üstünlükle bitecek olsaydı Ka'b ve Kilâb kabileleri geri durmazdı. Mâlik! Hevâzin oğullarının soyunun devamını atların boynuna bağlama![334] Kadın ve çocukları memleketle-

334 Metinde yer alan البيضة kelimesi, "yumurta" anlamında olup kinayedir. "Yumurtaları atların boyunlarına asma" ifadesi, çocuklar ve nesil üremesi anlamında kullanılmıştır. Eğer savaş kaybedilirse tüm neslin devamı tehlikeye atılmış olacaktır. Bu çoluk çocuğu savaş için riske atma! demek istemektedir. [M]

rindeki korunaklı/kalelere ve ulaşılması zor yüksek yerlere gönder! Çocukları da atların üzerine binili tut! Eğer savaş senin lehine gelişirse arkada bıraktıkların zaten gelip sana katılırlar. Eğer savaşı kaybedersen bu tedbir iyi olur; çünkü [kabilenin] malını ve ailelerini korumuş olursun," dedi. Mâlik: "Vallahi böyle bir şey yapmayacağım. Hevâzinliler! Ya benim emrime itaat [II/66] edersiniz ya da şu kılıcın üzerine çökerek sırtımdan çıkararak [gözünüzün önünde kendimi öldürürüm!]" dedi. Aslında Mâlik, Hevâzinliler arasında Düreyd b. es-Sımme'nin adının anılmasına ve fikrinin benimsenmesine karşıydı. Hevâzinliler de "Senin emirlerine itaat edeceğiz," dediler. Bunun üzerine Mâlik, kabilesine "Müslümanları gördüğünüzde kılıçlarınızın kınlarını kırın! Ardından da topluca üzerlerine saldırın!" dedi.

Hevâzinlilerin toplandığı haberi Resulullah'a ulaştı. Resulullah, Abdullah b. Ebî Hadred el-Eslemî [isimli sahabiyi istihbarat toplaması için] gönderdi. Abdullah, Hevâzinlilerin arasına karıştı. Mâlik'in ve Hevâzinlilerin konuşmalarından ne durumda olduklarını ve ne kadar asker hazırladıklarını duyup öğreninceye kadar aralarında kaldı. Sonra Resulullah'a gelip durumu anlattı. Resulullah Hevâzin üzerine sefer düzenlemeye karar verdi.

[Huneyn Gazvesi] Hevâzin Üzerine Sefer

Birisi Resulullah'a "Safvân b. Ümeyye'nin elinde çok sayıda zırh var. Birini gönderip al[san!]" dedi. Bunun üzerine Resulullah: "Ebû Ümeyye! Bize silahlarını ödünç/iâre olarak ver [II/67] de onları kuşanarak düşmanla savaşalım," dedi. Safvân: "[Silah ve zırhları benden] zorla mı alıyorsun?" dedi. Resulullah: "Hayır! Sana iade edinceye kadar kullanılmak ve [zarar görürlerse] tazmin edilmek üzere bir borç/*iâre* olarak alıyorum," dedi. Safvân: "O zaman bir mahsuru yok!" dedi ve Resulullah'a yüz zırh ve bu zırhlarla beraber kullanılabilecek silah verdi. Resulullah Safvân'dan techizatın taşıma bedelini de üstlenmesini istedi. Safvân, silah ve techizatın Resulullah'a ulaştırılmasını da sağladı.

Resulullah, Allah'ın kendileriyle Mekke'nin fethini müyesser kıldığı on bin arkadaşı ve iki bin Mekkeli Müslüman ile

yola çıktı. Mekke'de kendi yerine Attâb b. Esîd b. Ebi'l-As b. Ümeyye'yi emîr olarak bıraktı. Resulullah, Mekke'de on beş gece kalmıştı. Bu sürede [seferî hükümlerine göre] kasr-ı salât yapmış/dört rekâtlık namazları ikişer rekât olarak kılmıştı.

İnsanlar Resulullah ile birlikte ilerlerken yolları [büyük ve yeşil] bir sidre ağacına rastladı. Ebû Katâde el-Leysî: "Ey Allah'ın Elçisi! Kâfirlerin taptıkları ve Zâtu Envât adını verdikleri ağaç gibi bir tane de bize yap[ıversen?]" dedi. –Kâfirlerin kutsadıkları bir ağaç vardı. Her yıl oraya gelir, üzerine silahlarını asar, huzurunda saygıyla eğilip tapınırlar ve kurbanlar keserlerdi.– Bunun üzerine Resulullah şöyle dedi: "Allahu Ekber! Canımı [kudret] elinde tutan Allah'a yemin ederim ki sizin bu sözünüzle Yahudilerin Musa'ya söylediği اجْعَلْ لَنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ cümlesi[335] arasında hiçbir fark yoktur! Siz kendinizden önceki [putperest]lerin geleneklerini uygulayacaksınız!"[336]

Resulullah Huneyn vadisine gelince Müslümanlar sabaha [II/68] yakın vadiye inmeye başladılar. Huneyn çok derin bir vadidir. [II/69] Müşrikler vadinin patikalarına, dar geçitlerine yerleşip pusu kurmuşlar ve savaş için hazırlanmışlardı. Müslümanlar vadideyken Resulullah da vadiye inmeye başladı. İşte o anda müşrik birlikler, aynı anda Müslümanlara saldırdılar. Müslümanlar bozguna uğrayıp çekilmeye başladılar. Hiç kimse dağa tırmanmıyordu. Resulullah vadinin sağ yakasına doğru ilerledi. Sonra da "İnsanlar! Nereye gidiyorsunuz?! Buraya gelin! Ben Allah'ın resulüyüm. Ben Abdullah'ın oğlu Muhammed'im!" dedi.

Develer birbirini ezdi. Resulullah'ın yanında Ehl-i beytinden, muhacir ve ensardan küçük bir grup kaldı. Resulullah, Müslümanların hiçbir şey dinlemediklerini görünce: "Abbâs! Bağır: Ey Ensar! Ey Semure Ashabı![337] [Neredesiniz?!]" dedi.

335 "Dediler ki: Musa! Onların taptıkları tanrılar/putlar gibi bize de [tapacağımız] bir tanrı yap!" A'râf, 7/138. İsrail oğullarının düşünce dünyalarında şirkin kalıntılarının ve taklitçiliğin sürdüğünü ayetin üslubundan anlıyoruz. Tapacakları putu bile "onların [Mısırlıların] taptığı gibi bir put" olarak tanımlıyorlar. Kendi başlarına karar verebilecek bir özgüven ve inançtan yoksunlar. Sadece bedene değil hem ruha hem de akla hüküm sürdüğü bir kölelik, Musa'ya çok acı gelmiş olmalıdır. [M]

336 Tirmizî, Fiten, 18.

337 Hudeybiye'de semure ağacının altında Resulullah'a biat edenlere nispetle bu ifade kullanılmıştır [M]

Abbâs, iri cüsseli ve gür sesli birisiydi ve "Ey Ensar! Semure Ashabı! [Neredesiniz?!]" diye bağırdı. Medineli Müslümanlar: "Lebbeyk! Lebbeyk!" diye bağırdılar.

[Karmaşa ve bozgun o kadar yoğundu ki] Müslümanlardan birisi devesini almaya gider ama devesini almaya gücü yetmezdi. O da [devesinin üzerinden] zırhını alır; kendi boynuna geçirirdi. Ardından kılıcını ve kalkanını alırdı. Sonra bineğine vurur ve gitmesi için serbest bırakırdı. Sonra da Abbâs'ın sesine doğru giderdi. Derken Resulullah'ın yanma ulaşırdı. Böylece Resulullah'ın çevresinde yüz kişi toplandı. Düşmana yöneldiler ve çarpıştılar.

İlk çağrı "Ey Ensar!" şeklindeydi. Sonra bu çağrı yerine "Hazreciler [Neredesiniz?!]" diye bağırdılar. Çünkü Hazrecli- [II/70] ler savaşta çok sabırlı ve mücadeleciydiler. Resulullah bineğinin üzerinden çatışmayı görmek istercesine doğrulup bakıyordu ve "İşte şimdi kum kızıştı/ocak tavını buldu," dedi.

O sırada Hevâzin kabilesinden bir adam göründü. Kırmızı bir deveye binmişti. Elinde siyah bir sancak vardı. Başının üstünden görünen bir mızrağı vardı [ve bayrak ona takılıydı]. O önde Hevâzinliler arkasında geliyordu. Karşısına çıkana mızrağını batırıyor, önü açıldığında sancağı kaldırıp arkadaki Hevâzinlilere sallıyordu. Hevâzinliler de onu takip ediyordu. Ali b. Ebî Tâlib ve Medineli bir Müslüman onu öldürmek istiyordu. Ali, adamın arkasından dolanıp devesinin arka iki ayağına/kirişlerine vurdu ve deve dizleri üzerine çöktü. Medineli Müslüman ise adamın üstüne sıçrayıp öyle bir darbe vurdu ki ayağını baldırının yarısından itibaren kopardı. İşte o zaman insanlar birbirine girdi.

O gün muhacirlerin parolası "Abdurrahmân oğulları!" idi. Hazreclilerin parolası "Abdullah oğulları!" idi. Evslilerin parolası ise "Ubeydullâh oğulları!" idi.

[II/71] Milhân'ın kızı Ümmü Süleym, kocası Ebû Talha ile beraber gelmişti. Resulullah ile karşılaştı. [Gebe olduğu için] karnını kuşakla bağlamıştı. Yanında da Ebû Talha'nın devesi vardı. Ümmü Süleym, Resulullah'a: "Anam babam sana feda olsun ey Allah'ın Elçisi! Seninle çarpışanları öldürdüğün gibi şu kaçanları da

öldürsene!" dedi. Bunun üzerine Resulullah: "Ümmü Süleym! Allah uğrunda bu kadarı yetmez mi?" dedi. Ümmü Süleym o sırada Abdullah b. Ebî Talha'ya gebeydi. Ümmü Süleym'in beraberinde bir de hançer vardı. Ebû Talha karısı Ümmü Süleym'e: "Ümmü Süleym! Bu hançerin sende ne işi var?!" diye sordu. Ümmü Süleym ise: "Bu hançeri şunun için aldım: Eğer müşriklerden birisi yanıma yaklaşacak olsa bu hançerle onun karnını deşecektim," dedi. Bunun üzerine Ebû Talha: "Ey Allah'ın Elçisi! Ümmü Süleym'in neler söylediğini duymuyor musun?" dedi.

Ebû Katâde, biri Müslüman birisi müşrik iki kişinin savaştığını gördü. Bir de baktı ki müşriklerden birisi, çarpışan bu müşrike yardım etmek istiyor. Ebû Katâde bu müşrike yaklaşıp eline bir kılıç darbesi vurdu ve elini kopardı. Müşrik diğer eliyle Ebû Katâde'ye sarılıp göğsüne bastırdı. Ebû Katâde bu durumu şöyle anlattı: "Vallahi beni bırakmadı. Hatta ölümün nefesini ensemde hissettim. Eğer kan kaybediyor olmasaydı beni [sıkarak] öldürecekti. Kan kaybından düştü de vurup öldürdüm."

[II/72] Sonra müşrikler bozguna uğradılar. Müslümanlar esirlerin ellerini arkadan bağlamaya başladılar. Savaş bitince Resulullah: "Kim birini öldürmüşse ölünün üzerindeki mallar/ganimetler kendisinindir," dedi. Mekkeli bir adam [olan Ebû Katâde]: "Ey Allah'ın Elçisi! Ben üzerinde çok mal bulunan bir adamı öldürmüştüm. Ama harp beni ondan ayırdı. Üzerindeki eşyaları kimin aldığını da bilmiyorum," dedi. Mekkeli başka bir adam: "Ey Allah'ın Elçisi! Maktulün üzerindekileri ben aldım. Aldıklarım için onu razı et!" dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir: "Allah'ın aslanlarından birisi, Allah'ın dini uğruna düşmanla savaşsın ve sen de onun ganimetine ortak ol öyle mi?! Hemen ganimetleri kendisine geri ver!" dedi. Resulullah: "Ebû Bekir çok doğru söyledi. Ganimetlerini ona iade et!" dedi. Adam maktulün üzerinden aldıklarını savaşçıya iade etti. Ebû Katâde: "O ganimetleri satarak parasıyla Medine'de bir bostan aldım. Çünkü bu bostan Allah dini uğrunda feda ettiğim ilk yitik malımdı," dedi.

[II/73] Sakîf kabilesinden Kârib b. el-Esved, Huneyn Savaşı'nda ittifak güçlerinin sancaktarıydı. Ordunun bozguna uğradığını görünce sancağı bir ağaca yasladı ve kaçtı.

[Evtâs/Huneyn Gazvesi]

Mâlik oğullarının sancaktarı Zû'l-Hımâr idi. O öldürülünce sancağı Osmân b. Abdillah alarak müşrikler arasında tekrar yükseltti. Osmân da öldürülünce müşrikler yenilerek Tâif yönüne doğru çekildiler. Bir kısmı Evtâs vadisinde karargâh kurdu.

Resulullah süvarileri artlarından gönderdi. Rebîa b. Rufey' isimli genç Müslüman, Düreyd b. es-Sımme'ye[338] ulaştı. Düreyd b. es-Sımme, devesinin üzerine kurduğu bir hevdecin [II/74] içindeydi. Rebîa devenin yularını tuttu. Hevdecin içinde bir kadının bulunduğunu zannediyordu. Deveyi çökertince bir de baktı ki hevdecde yaşlı bir adam var. Bu adam Düreyd'den başkası değil. Ancak genç, bu adamın Düreyd olduğunu bilmiyordu. O sırada Rebîa genç bir delikanlıydı. Düreyd: "Benden ne istiyorsun?" dedi. Rebîa: "Seni öldüreceğim," dedi. Düreyd: "Kimsin sen?" dedi. Rebîa: "Ben Rufey' es-Sülemî'nin oğlu Rebîa!" dedi ve kılıcıyla vurdu. Ancak bu darbe Düreyd'e hiçbir şey yapmadı. Bunun üzerine Düreyd şöyle dedi: "Annenin sana verdiği kılıç ne kadar da işe yaramaz bir silahmış! Hevdecdeki yükümün arkasında duran kılıcımı al! Onunla bana vur! Vururken de rastgele değil [boyun] kemiğimin üzerinden ama beynimin aşağısından vur! Çünkü ben savaşçıları böyle öldürürdüm! Sonra annenin yanına döndüğünde de Düreyd b. es-Sımme'yi kendi kılıcıyla öldürdüğünü anlat!"

Sonra Resulullah esir alınan kadın ve çocuklarla ele geçirilen malların Ci'râne'de toplanmasını emretti.

Evtâs tarafına giden müşrikleri takip etmesi için Ebû Âmir el-Eş'arî'yi gönderdi. Bu gruptaki Müslümanlar, kaçan [ve Düreyd ile adamlarından oluşan] müşriklerden bir gruba yetiştiler. Müşrikler de karşılarına gelen her kişiye ok atmaya başladılar. Ebû Âmir'e bir ok isabet etti ve öldürüldü. Ebû Âmir'den sonra sancağı Ebû Mûsâ aldı ve müşriklerle savaştı. Allah, düşmanı bozguna uğrattı ve fetih Ebû Mûsâ'ya müyesser oldu.[339]

338 Tam ismi şu şekildedir: Ebû Amr Muâviye b. el-Hâris b. Muâviye (ö. 8/630).
339 Buhârî, Meğâzî, 52.

[Tâif Gazvesi]

Sonra Resulullah [kaçanların ardından] Tâif üzerine bir birlik gönderdi. Mâlik b. Avf, Tâif'teydi. Burada bir grup müşrikle karargâh kurmuştu. Resulullah'ın süvarilerinin başında Hâlid b. el-Velîd vardı. Resulullah öldürülmüş bir kadın cesedi gördü ve "Bunu kim öldürdü?" dedi. [Birisi] "Hâlid!" dedi. Resulullah birisine "Hâlid'i bul ve ona de ki: Resulullah sana şöyle diyor: Kadınları öldürmeyiniz! Çocukları öldürmeyiniz! Ücretle çalışan işçileri/ırgatları de öldürmeyiniz!" dedi. [II/75]

Resulullah, Tâif'e ulaşınca Tâif'e yakın bir yerde konakladı. Müslümanlar kentin duvarlarını aşıp kente girememişlerdi. Resulullah'ın karargâhı, bu gün Tâif'te bulunan mescidinin yanına kuruldu. Resulullah Tâif'i on küsur gece kuşatma altında tuttu. Üzümlerinin kesilmesini emretti. [II/76]

Hüzeyl kabilesinin Leys oğulları boyundan bir adama "kısas cezası" uyguladı. Bu kısas, İslam'da kısas olarak dökülen ilk kandır.

Sonra Resulullah Tâif surları önüne mancınık kurdurdu. Derken Allah, fethi müyesser kıldı. O günlerde dört rekâtlı namazları iki rekât olarak kılıyordu/*kasr-ı salât* yapıyordu.

Resulullah'ın yanında, teyzesi Fâhıte bint Amr b. Âiz'in bir kölesi vardı. Ona Mâti' deniyordu. Kadınlara benzemeye (*muhannes*) çalışırdı. [Kadınların olduğu yerlere rahatlıkla gidip geldiği gibi] Resulullah'ın hanımlarının yanına gelip giderdi. Resulullah bu kölenin Hâlid b. el-Velîd'e: "Allah yarın Resulullah'a fethi müyesse kılarsa, Gaylân'ın kızı Bâdiye'yi sakın başkasına kaptırma! Çünkü bu kadın var ya göbeği önden dört kat arkadan sekiz kat görünür," demiş olduğunu duydu. Bunun üzerine Resulullah [kadınların özelliklerini başka erkeklere anlattığı için]: "Bu, kendisiyle konuşan kişileri yoldan çıkaracak birisidir," dedi ve hanımlarına: "Bundan sonra sizin olduğunuz yere girmeyecek!" dedi. Bundan sonra Resulullah'ın evine gelmesi yasaklandı.[340] [II/77]

340 Kölenin adının Hît olduğu ve Abdullah b. Ümeyye'nin kölesi olduğu nakledilmektedir: Buhârî, Meğâzî, 53; Müslim, Selâm, 13.

Sonra Resulullah Tâif'ten ayırılıp Ci'râne'ye geçti. Sürâka b. Mâlik b. Cü'şüm el-Müdlicî: "Ey Allah'ın Elçisi! Kaybolmuş bir hayvan her gün benim havuzuma gelip su içiyor. Ona su verirsem sevap kazanır mıyım?" diye sordu. Resulullah: "Susuzluktan kavrulan her bağrı yanığa verdiğin sudan ötürü sevap vardır," dedi.

Resulullah, çocuklarını doğuruncaya kadar gebe cariyelerle ilişkide bulunulmasını yasakladı.

Resulullah Ci'râne'de oturuyordu. Resulullah'ın üzerine [II/78] örttüğü bir kumaş vardı. Yanında arkadaşlarından bir grup bulunuyordu. O sırada üzerinde bolca güzel koku sürülmüş bir cübbe bulunan bir bedevi geldi ve "Ey Allah'ın Elçisi! Koku bocaladığı cübbesiyle umre yapmak isteyen bir adam hakkında fetvan nedir?" diye sordu. O sırada [üzerine örttüğü kumaşın altındaydı ve vahiy gelmeye başladığı için] Resulullah'ın yüzü kırmızılaştı. Ağzından horlamaya benzer mırıltılı sesler geliyordu. Vahiy bitince Resulullah: "Az önce umre ile ilgili soru soran adam nerede?" diye sordu. Adamı getirdiler. Resulullah: "Kokuyu yıkayıp gider! Cübbeyi de çıkar! Ardından da hac ibadetinde neler yaptıysan aynısını umrede de yap!" dedi.[341]

Resulullah ganimetleri Ci'râne'de Müslümanlar arasında paylaştırdı. Her piyadeye dört deve ve kırk koyun düştü. Süvari olan ise hem kendi payını hem de atının iki payını aldı. Sonra Resulullah devesinin boynundan bir tiftik parçası çekip aldı ve şöyle dedi: "İnsanlar! Ben size ait feyden/ganimetlerden hiçbir şey almam. Şu tiftik de sadece *humus* olarak aldığımdır. Humustan geriye kalan size aittir. Ganimet olarak bulunan her ipi ve iğneyi bile hak etmeden almayınız ve iade ediniz. Çünkü paylaştırılmadan önce zimmete geçirilen bir [II/79] ganimet/*gulûl*[342] kıyamet günü çalan kişinin boynunda ateş ve utanç olacaktır."[343] Bu sırada Medineli bir Müslüman Resu-

341 Buhârî, Meğâzî, 53; Müslim, Hac, 1.

342 Bu bağlamda ayette وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ "Payına düşmediği hâlde ganimeti zimmetine geçiren, çaldığını kıyamet günü beraberinde getirecektir," buyrulmaktadır. Âl-i İmrân, 3/161.

343 Rivayetin farklı bir şekli için bkz. Müslim, İmâre, 6.

lullah'a bir ip yumağı getirdi ve "Ey Allah'ın Resulü! Bu yumağı, devemin semerini dikmek için aldım," dedi. Bunun üzerine Resulullah: "Ben ondan payıma düşeni sana verdim. [Diğerlerinin payına bir şey diyemem]," dedi. Adam: "İş bu noktaya kadar varıyorsa benim buna bir ihtiyacım yok!" dedi.

Sonra Mâlik b. Avf, Müslüman oldu ve "Ey Allah'ın Elçisi! Beni gönder de Sakîf kabilesine dünyayı dar edeyim!" dedi. Resulullah onu kabilesinden Müslüman olanların ve Benî Süleym'den kendisine tâbi olanların sorumlusu yaptı. Sakîf kabilesiyle savaşıyordu. Karşılarına çıkan her barınağa [ve yerleşim yerine] baskın düzenlediler.

Sonra Hevâzin heyeti, Resulullah onları bütün ordu arasında taksim ettikten sonra Müslüman olma isteğiyle geldi ve kabiledekiler Müslüman oldular. [Herkes payına düşen esiri salıvermek zorunda kaldı.]

Sonra Resulullah *müellefe-i kulûb*a gönüllerini İslam'a ısındırmak için ganimetten pay verdi. Huveytıb b. Abdiluzzâ'ya yüz deve verdi. Akra' b. Hâbis'e yüz deve verdi. Safvân b. Ümeyye'ye yüz deve verdi. Hakîm b. Hizâm'a yüz deve verdi. Mâlik b. Avf'a yüz deve verdi. Abbâs b. Mirdâs es-Sülemî'ye [II/80] bu sayının altında bir miktar verdi ve bununla ilgili Abbâs b. Mirdâs bir şiir okudu. Ensara ise hiçbir şey vermedi. Ensar adına konuşan birisi "Resulullah kendi dostu olan asıl kabileyi buldu," dedi.

Sa'd b. Ubâde Resulullah'ın huzuruna vardı ve "Ya Resulallah! Medineli Müslümanlar, şu dağıttığın hediyelerden dolayı alındı," dedi. Bunun üzerine Resulullah: "Peki senin kanaatin ne?" dedi. Sa'd: "Ben de kabilemin bir ferdiyim. [Nasıl onlardan farklı düşünebilirim ki?]," dedi. Resulullah: "Öyleyse kabileni şu çevrili yerde topla!" dedi. Sa'd oradan çıktı ve kabilesinin arasında "Resulullah şu çevrili yerde toplanmanızı emrediyor!" diye bağırdı. Bunun üzerine Medineli Müslümanlar hızlıca doğruldular. Sa'd bahçenin kapısında duruyordu. Bahçeye ensar dışında hiç kimseyi almadı. İçeri gelmek isteyen insanları geri gönderdi. Sonra Resulullah geldi. Sa'd, Resulullah'a: "İşte Ensar! Sen istediğin için buraya geldiler," dedi. Re-

sulullah aralarına gelip: "Sizinle ilgili kulağıma gelen sözler [II/81] de nedir? Hep bu meseleyi konuşuyormuşsunuz. Siz dalaletteyken Allah sizi doğru yola ulaştırmadı mı? Siz fakirken Allah sizi zengin yapmadı mı? Siz birbirinize düşmanken Allah sizin kalplerinizi kaynaştırmadı mı?" dedi. Medineli Müslümanlar: "Elbette!" dediler. Resulullah: "Benim çağrıma karşılık vermiyor musunuz?" dedi. Onlar da: "İyilik ve cömertlik senin niteliğindir," dediler. Bunun üzerine Resulullah şöyle dedi:

"Ama vallahi dileseydiniz şöyle de diyebilirdiniz –ve haksız da sayılmazsınız–: Sen kentten kovulmuş olarak yanımıza geldin; seni bağrımıza bastık. Çaresizdin; el uzattık. Fakirdin; yardım ettik. Herkes seni yalancı sayıyordu; sana inandık. Öyleyse şimdi sizin imanınıza vekil olup yeni Müslüman olan bir grubun gönlünü İslam'a ısındırmak amacıyla verdiğim dünyanın küçük bir metaı için bana mı darıldınız!? Onlar evlerine koyun ve develerle dönerken siz eşyalarınızın yanına Resulullah ile dönmek istemez misiniz!? Muhammed'in canını kudret elinde tutan Allah'a yemin ederim ki tüm insanlar bir vadiye giderken ensar patikalara/geçitlere doğru ilerlese ensarın yürüdüğü yoldan giderdim! Eğer muhacir olmasaydım ensar olmak isterdim. Çünkü ensar benim saçlarım [gibi ayrılmaz dostlarım] ve kalbim [gibi sırdaşlarımdır]. Allah'ım! Ensarı bağışla! Ensarın çocuklarını da bağışla! Ensarın çocuklarının çocuklarını da bağışla!"

Herkes ağladı. Öyle ağladılar ki sakalları ıslandı ve "Biz pay olarak da hisse olarak da behre olarak da Allah'ı ve Resulü'nü seçtik," dediler. Sonra ensar dağıldı.

İşte bu konuşmanın bağlamında Zû'l-Huveysıra şöyle dedi: "Ey Allah'ın Elçisi! Adil ol!" Bunun üzerine Resulullah: "Adil değilsem eğer; şakîyim?!" dedi.

[II/82] Sonra Bedevi Araplar, Resulullah'ın çevresini kuşattılar. Ondan para ve mal istiyorlardı. Hatta onu sıkıştıra sıkıştıra uzun ve dikenli bir ağacın altına sürüklediler. Cübbesi çekilip alındı. Bunun üzerine Resulullah: "Cübbemi geri verin! Muhammed'in canını [kudret] elinde tutan Allah'a yemin ederim ki şu kocaman ağacın dikenleri sayısınca koyun olsaydı yine

de onları aranızda pay ederdim. Böylece yalan söylediğimi, korkak ve cimri olduğumu aklınıza getirmezdiniz," dedi.[344]

Sonra Resulullah umre yapmak için Ci'râne'den ayrıldı. Umresini yaptı ve geceyi Ci'râne'de geçirdi. Mekke'de kendi yerine Attâb b. Esîd'i emîr/halife olarak bıraktı. Onun yanına da Muâz b. Cebel'i insanlara dinî meseleleri izah etmesi ve Kur'an öğretmesi için yetkili olarak bıraktı. Bu umre zilkade ayında oldu.

Sonra Resulullah Medine'ye gitmek amacıyla Ci'râne'den yola çıktı. Serif vadisini takip etti. Sonra Serif vadisinin sonundan çıktı. Sonra Merrüzzehrân bölgesine uğradı. Derken zilkade ayının sonunda Medine'ye ulaştı.

[Resulullah'ın İbnetü'l-Cevn'i Boşaması]

Sonra Resulullah, Fâtıma bint ed-Dahhâk b. Süfyân [II/83] el-Kilâbiye ile evlendi. Fâtıma bint ed-Dahhâk, Resulullah'ı görünce "Senin şerrinden Allah'a sığınırım," dedi. Bunun üzerine Resulullah: "Çok yüce olana sığındın. Ailenin yanına dön!" dedi ve onu boşadı.[345]

[İbrâhîm'in Doğumu]

Zilhicce ayında Resulullah'ın Mâriye [bint Şem'ûn] el-Kıbtiyye'den [ö. 16/637] olan çocuğu İbrâhîm dünyaya geldi. Resulullah'ın bu çocuğun kendine aidiyeti konusunda kalbine bir şüphe düştü.[346] Cebrail gelerek "Ebû İbrâhîm![347] Allah'ın selamı senin üzerine olsun!" deyince Resulullah'ın içini sevinç kapladı.

Ensarın hanımları İbrâhîm'in sütannesi olma konusunda yarışa tutuştular. Resulullah, İbrâhîm'i emzirmesi için Ümmü Bürde binti'l-Münzir b. Zeyd'e verdi. Ümmü Bürde'nin kocasının adı İbn Mebzûl'dür. İbrâhîm'i bu kadın emzirdi. Yedinci günü olunca Resulullah, İbrâhîm'in saçını tıraş etti. Saçının

344 Buhârî, Cihâd ve's-Siyer, 24.
345 Buhârî, Talâk, 2.
346 Mâriye ile onun hizmetinde bulunan bir Kıbtî veya Mısır'dan birlikte geldikleri hadım köle hakkında dedikodu çıkarması üzerine Resulullah bu iddiayı araştırmak için Hz. Ali'yi görevlendirdi; Kıbtî'nin de hadım olduğu ortaya çıkınca dedikodu kapandı. Bkz. Aynur Uraler, *DİA*, Mâriye maddesi.
347 İbrahim'in babası!

ağırlığınca gümüşü fakirlere sadaka olarak verdi. İbrâhîm'in akîka kurbanı olarak iki koç kesti. İbrâhîm on altı ay yaşadı.

Hicretin Dokuzuncu Yılı

[II/84] Askalân'da şeyhe okunurken benim de hazır bulunduğum bir mecliste Muhammed b. el-Hasan b. Kuteybe el-Lahmî bize haber verdi. Dedi ki: Muhammed b. el-Mütevekkil b. Ebi's-Sırrî bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Abdurrezzâk bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Ma'mer, Zührî'den, o da Ubeydillâh b. Abdillah b. Ebî Sevr'den, o da İbn Abbâs'tan bize lafzen aktardığına göre İbn Abbâs şöyle dedi:

"Ömer b. el-Hattâb'a, Resulullah'ın haklarında إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا ayeti[348] inen iki eşinin kimler olduğunu sormayı çok istiyordum. [Hac yolculuğunda bir fırsatını buldum.] Ömer: "Amma da şaşırttın beni ey İbn Abbâs!" dedi ve sözüne şöyle devam etti: "Ayette anlatılan iki kadından birisi Âişe diğeri ise Hafsa'dır." Sonra Ömer sözüne şöyle devam etti: "Biz Kureyşliler kadınlarına sözü geçen bir toplumduk. Medine'ye gelince kadınlarının erkeklere sözü geçen bir toplum olduklarını gördük. Bizim kadınlarımız onların hanımlarını kendilerine örnek aldılar. Benim evim Ümeyye b. Zeyd oğullarının mahallesindeydi. Bir gün eşime kızdım. Bir de bana karşılık [II/85] vermesin mi?! Bana karşılık vermemesi gerektiğini söyleyince eşim: 'Sana karşılık vermemi neden yadırgıyorsun ki?! Vallahi Peygamber'in hanımları da ona karşılık veriyorlar. Hatta birisi [kızıp] bugün gece olana kadar Peygamber'in yanına bile gelmedi,' dedi."

Evden çıkıp [kızım] Hafsa'nın yanına gittim ve ona "Sen Resulullah'a karşılık mı veriyor musun?" dedim. Hafsa: "Evet! Hatta birimiz bugün gece olana kadar Peygamber'in yanına bile gelmedi," dedi. Ömer sözüne şöyle devam etti: Ben de "Sizden böyle davranan kadın, kaybeder ve hüsrana uğrar! Peygamberi öfkelendirdiğinde Allah'ın kendisine gazap etmeyeceğine dair hanginizin garantisi var?! Bu duruma düşen kadın helak olmuş olur. Sen sakın Resulullah'a karşılık verme ve ondan bir şey isteme! Sana ne lazımsa benden iste emi! Resulullah'ın kumanı [Âişe'yi] daha çok sevmesi ya da tatlı bulması,

348 "[Ey Peygamber Eşleri!] Eğer Allah'a tövbe ederseniz ne âlâ! Çünkü ikinizin kalbi eğildi ..." Tahrîm, 66/4.

seni bir yanlışa sürüklemesin!" dedim.

Ömer sözüne şöyle devam etti: "Ensardan bir komşum vardı. Aramızda Resulullah'ın yanına gitmeyi [ve ders dinlemeyi] nöbetli hâle getirmiştik. Resulullah'ın yanına bir gün o gider; bir gün de ben giderdim. Bana vahiyle ilgili ya da başka meselelerle ilgili bilgiler getirirdi. Ben de aynı şekilde ona ulaştırırdım. O sıralarda Gassân kabilesinin bize saldırmak üzere at ve savaşçı hazırladığını konuşuyorduk." Ömer sözüne şöyle devam etti: Bir gün arkadaşım, Resulullah'ı dinlemeye gitti ve yatsı vakti geldi. Kapımı çaldı ve beni çağırdı. Ben de dışarı çıktım. "Çok büyük bir şey oldu!" dedi. Ben de "Ne oldu? Gassânîler mi geldi?" dedim. Arkadaşım: "Hayır! Daha büyük bir şey oldu. Resulullah eşlerini boşadı!" dedi. O anda ben "Hafsa mahvoldu; helak oldu. Zaten böyle olacağı da belliydi!" dedim.

Sabah namazını kılınca elbiselerime sıkıca büründüm. Sonra inip Hafsa'nın evine gittim. Bir de baktım ki ağlıyor. [II/86] "Resulullah sizi boşadı mı?" diye sordum. Hafsa: "Bilmiyorum ki?! Şu bazen kiler/depo olarak kullandığı yukarıdaki odaya girdi.[349] Bir daha da çıkmadı!" dedi. Ömer sözüne şöyle devam etti: "Resulullah'ın siyahi bir kölesi vardı. Köleye: 'Ömer geldi diye Resulullah'tan içeri girmem için izin ister misin?' dedim. Köle içeri girdi sonra çıkıp yanıma geldi ve 'Senin geldiğini Resulullah'a söyledim ama hiçbir şey cevap vermedi,' dedi. Oradan çıkıp mescide gittim. Bir de baktım ki bir grup Müslüman minberin çevresinde oturmuş karşılıklı ağlaşıyorlar." Ömer sözüne şöyle devam etti: "Biraz mescitte oturdum. İçime dert olmuştu. Tekrar kölenin yanına geldim ve 'Ömer gelmiş diye izin iste!' dedim. Köle içeri girdi ve sonra da geldi. 'Senin geldiğini Resulullah'a söyledim ama sessiz kalmayı tercih etti.' dedi. Geri dönüp minberin yanına oturdum. Ancak içimdeki dertten dolayı yerimde duramıyordum. Tekrar kölenin yanına gelerek 'Ömer gelmiş diye izin iste!' dedim. Köle içeri girdi ve sonra da geldi. 'Senin geldiğini Resulullah'a söyledim ama

349 Resulullah'ın mescitte depo olarak kullandığı bir odası vardı. Hurma lif ve kütüklerinden yapılmıştı. Zeminden yüksekçe olup kütüklere basılarak çıkılan bir yerdi. Ömer içeri girdiğinde mahzende birkaç deri, bir miktar buğday ve deri işlemesinde kullanılan bir malzeme vardı. *Fethu'l-Mün'im Şerhu Sahîhi Müslim*, Dâru'ş-Şurûk, Kahire 2002, VI. 93.

sessiz kalmayı tercih etti,' dedi. Geri döndüm. Bir de baktım ki köle beni çağırıyor ve 'İçeri gel! Sana izin çıktı!' diyordu."

İçeri girdim ve Resulullah'a selam verdim. Bir de baktım ki Resulullah toprağın üzerine serdiği bir hasıra yaslanmış oturuyor. Hasırın izi, yüzünün yan tarafından belli oluyordu. "Ey Allah'ın Elçisi! Hanımlarını mı boşadın?" dedim. Resulullah başını bana doğru kaldırdı ve "Hayır," dedi. Ben de "Allahu Ekber! Şu hâlimize bak ya Resulallah! Biz Kureyşliler, kadınlarına sözü geçen bir toplumduk. Medine'ye gelince [Medinelilerin] 'kadınlarının erkeklere sözü geçen bir toplum olduklarını' gördük. Bizim kadınlarımız onların hanımlarını kendilerine örnek almaya başladılar. Bugün hanımımı azarladım. Bir de ne göreyim?! Eşim bana karşılık veriyor?! Bana karşılık vermemesi gerektiğini söyleyince eşim: "Sana karşılık vermemi neden yadırgıyorsun ki?! Vallahi Peygamber'in hanımları da ona karşılık veriyorlar. Hatta birisi bugün gece olana kadar Peygamber'in yanına bile gelmedi," dedi. Ömer sözüne şöyle devam etti: "[Ben de] onlardan böyle davranan kadın, kaybeder ve hüsrana uğrar! Peygamber'i öfkelendirdiğinde Allah'ın kendisine gazap etmeyeceğine dair hangisinin garantisi var?! Bu duruma düşen kadın helak olmuş olur," dedim. Resulullah tebessüm etti.

[II/87] "Ya Resulallah! Hafsa'nın yanına gittim ve Hafsa'ya "Sen sakın Resulullah'a karşılık verme ve ondan bir şey isteme! Sana ne lazımsa benden iste emi! Resulullah'ın kuman [Âişe'yi] daha çok sevmesi ya da tatlı bulması, seni bir yanlışa sürüklemesin!" dedim. Resulullah bir kez daha tebessüm etti.

Bunu görünce [tebessümünden istimdad ederek]: "Oturabilir miyim?" dedim. Resulullah: "Evet," dedi. Oturdum ve sonra da başımı kaldırıp kilerin içini kolaçan ettim. Göze ve dişe dokunu üç parça eşyadan başka bir şey yoktu. "Ey Allah'ın Elçisi! Allah'tan senin ümmetine bolluk ve zenginlik vermesi için niyazda bulun! Baksana Allah'a ibadet etmedikleri hâlde Allah, Farslara ve Rumlara/Romalılara ne kadar bolluk ve zenginlik vermiş!" dedim. Resulullah yaslandığı yerden sırtını ayırıp oturuşunu düzeltti ve sonra da "Ya İbn Hattâb! İçinde bir şüphe mi var?" dedi. Saydıkların, nasipleri dünya hayatında peşin olarak verilenlerdir," dedi. Ben de "Ya Resulallah!

Allah'tan benim için af dile[r misin?]" dedim. Peygamber, hanımlarına kızdığı için bir ay boyunca yanlarına gitmeyeceğine yemin etmişti. Ancak Allah, peygamberini itab edip uyarınca Resulullah bu kararından vazgeçti."

Zührî şöyle dedi: Urve'nin Âişe'den haber verdiğine göre Âişe şöyle dedi:

"[Yemin üzerinden] yirmi dokuz gece geçince Resulullah evime geldi. [Yeminini bozmaya] benden başladı. Ben de: "Ey Allah'ın Elçisi! Bir ay boyunca yanımıza gelmeyeceğine yemin etmiştin! Hâlbuki bu gün yirmi dokuzuncu gün! Hepsini tek tek saydım," dedim." Bunun üzerine Resululla:h "Bir ay, yirmi dokuz gündür zaten!" dedi ve ardından da "Âişe! Sana bir şey söyleyeceğim ama ebeveynine danışmadan acele karar vermeni de istemiyorum," dedi. Âişe sözüne şöyle devam etti: يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ إِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا وَإِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا ayetini[350] okudu. Allah'a yemin ederim ki ebeveynimin Resulullah'tan ayrılmamı talep etmeyeceklerini biliyordum. Ben de bunun üzerine "Bu mesele için mi anne ve babama danışacağım?! Tabi ki ben Allah'ı, Resulü'nü ve ahiret yurdu [olan cenneti] seçiyorum!" dedim."[351] [II/88]

[Ebû Hâtim] şöyle dedi: Bu yılın başında Resulullah tam bir ay eşlerini terk etti. Bunun sebebi şuydu: Resulullah bir koyun kesti ve Âişe'ye koyunu eşleri arasında paylaştırmasını söyledi. Âişe, Zeyneb bint Cahş'ın payını kendisine gönderdi. Ancak Zeyneb eti geri gönderip "[Bu az!] Biraz daha ekle!" dedi. Ete ilave yaptı ancak bu durum üç kez tekrarlandı. Zeyneb her defasında eti geri gönderdi. Bunun üzerine [öfkelenen] Âişe: "Yüzün kara olsun!" dedi. Resulullah ise: "Sizin [birbirinize] öfkelenmeniz Allah katında önemsizdir. Bir ay boyunca yanınıza gelmeyeceğim!" dedi. Yirmi dokuz gün geçtikten sonra yanlarına gitti.

350 Ey Peygamber! Eşlerine söyle: "Eğer dünyanın süfli ve değersiz olan hayatını ve ziynetini istiyorsanız hadi gelin sizi donatayım ve güzellikle bırakıp salıvereyim [boşayayım]. Yok, eğer Allah ve Resulü'nü ve ahiret evini istiyorsanız haberiniz olsun ki Allah, içinizden güzellik edenlere pek büyük bir mükâfat hazırlamıştır." Ahzâb, 33/28-29

351 Buhârî, Mezâlim, 26; Müslim, Talâk, 4.

[Alkâme b. Mücezzir Seriyyesi/Seriyyetü'l-Ensârî]

Sonra Resulullah, Alkame b. Mücezziz'i sefer ayında Habeşliler üzerine seriyye olarak gönderdi. [İlk deniz seferiydi.] Şehirden ayrılıp çıktı. Herhangi bir çatışma olmadan döndü.

[II/89] Bu seriyye esnasında Alkâme, arkadaşlarına büyük bir ateş yakmaları talimatı verdi. Sonra da yaktıkları ateşe girmelerini emretti. Bu emre uymayı reddettiler. Bunun üzerine Resulullah: "Allah'a karşı günah işlemenizi emredene itaat etmeyiniz!" dedi.[352]

[Heyetler]

Sonra Resulullah'a rebiülevvel ayında Belî heyeti geldi. Rüveyfi' b. Sâbit el-Belevî'nin emîrliğini kabul ettiler.

Benî Sa'lebe b. Munkiz [Munkıd/Sa'd] heyeti geldi.

Yine aynı yıl [Kudâa kabilesinden] Sa'd Hüzeym heyeti geldi.

Lahm kabilesinin Dâr[353] boyundan on kişilik bir heyet geldi. Gelenler şunlardır:

[1] Hâni' b. Habîb

[II/90] [2] Fâkih b. en-Nu'mân

[3] Hable b. Mâlik

[4] Ebû Hind b. Birr

[5] Ebû Hind'in kardeşi et-Tayyib b. Birr

[6] Temîm b. Evs

[7] Nuaym b. Evs

[8] Yezîd b. Kays

[9] Urve b. Mâlik

[10] Urve'nin kardeşi Mürre b. Mâlik.

Heyetteki bu kişiler Resulullah'a içki kırbası yüklü bir deve hediye ettiler. Resulullah: "Allah içkiyi haram kılmıştır," dedi. [İçkinin haramlığını bilmedikleri için] içkiyi satıp parasından

352 Şuayb Arnavût bu hadise "Sahih" kaydını düşmüştür. İbn Mâce, Cihâd, 40.
353 Temîm.

istifade etmesini önerdiler. Bunun üzerine Resulullah: "İçkinin içilmesini haram kılan [Allah,] satımını da haram kılmıştır," dedi. [Sonra da Bathâ'ya, toprağa dökülmesini emretti.][354]

Benî Esed heyeti Resulullah'a geldi. Resulullah'a: "Sen bize elçi göndermeden önce biz sana geldik! [Gördün mü?!]" dediler. Bunun üzerine يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا ayeti[355] nazil oldu.

Urve b. Mes'ûd b. Muattib es-Sekafî [ö. 9/630] Resulullah'ın yanına geldi ve Müslüman oldu. Sonra da kabilesine dönüp onları İslam'a davet etmek için izin istedi. Resulullah: "Onlar seni öldürür!" dedi. O da "Beni kendi çocuklarından bile daha fazla severler," dedi. Bunun üzerine Resulullah ona müsaade etti. Urve, kabilesine dönüp onları İslam'a davet etti. Sabah namazında bir evin damında ezan okudu. Benî Sakîf'ten birisi bir ok atıp Urve'yi öldürdü.[356]

[ed-Dahhâk b. Süfyân Seriyyesi]

Resulullah, ed-Dahhâk b. Süfyân el-Kelbî'yi bir seriyye ile [II/91] [Kilâb oğullarının bir kolu olan] Kuratalar'a gönderdi. Zec gölü [Lâvezüc] bölgesinde onları bozguna uğrattı. Resulullah onlara hitaben bir mektup yazmıştı. Mektubu kabul etmeyip parçalayarak kuyuya attı.

[Fels Putunun Kırılması]

Resulullah, Ali b. Ebî Tâlib'i rebiülâhir ayında bir seriyyeyle Tay kabilesinin taptığı Fels [putu ve sunağı] üzerine gönderdi. Ali, [putu korumak isteyenlerin] üzerlerine taarruz etti ve birçok cariye aldı. Aralarında Adî b. Hâtim'in kız kardeşi de vardı.[357]

[Gıyabi Cenaze Namazı]

Sonra Resulullah, Müslümanlara Necâşî'nin ölüm haberini duyurdu ve "Arkadaşınızın gıyabi cenaze namazını kılın,"

354 *Muvattâ'*, Eşrübe, 5; Ahmed b. Hanbel, IV. 126; Müslim, Musâkat, 12.

355 "Müslümanlıklarını senin başına kakıyorlar." Hucurât, 49/17.

356 Resulullah, İsrâ hadisesini anlatırken Beytülmakdis'te gördüğü peygamberlerden Hz. İsa'ya en çok benzeyen kimsenin Urve b. Mes'ûd olduğunu bildirmiştir. Müslim, Îmân, 271.

357 Hâtim et-Tâî'nin kızı Seffâne esir alındı. Resulullah babasının cömertliğini överek onu serbest bıraktı. [M]

dedi. Resulullah ve arkadaşları kalkıp [namazgâhta] namaz kıldılar. Arkadaşları arkasında saf olmuşlardı. Dört tekbirle cenaze namazını kıldı.[358]

Rumlarla Savaş Hazırlığı [Tebûk Gazvesi]

Çok sıcak ve yerleşim yerlerinde kuraklık olduğu günlerde, gölgede oturmanın güzel geldiği ve meyvelerin olgunlaştığı bir mevsimde [II/92] Rumlarla savaş hazırlığı başladı. Resulullah tüm gazvelerine giderken hedefi saklı tutardı. Tebûk Gazvesi bunun istisnasıdır. Mesafenin çok uzun olmasından ve savaş döneminin ağır şartlarından dolayı Tebûk için hazırlanmayı emretti. Zenginleri Allah'ın dini uğruna savaşacak mücahitler için para harcamaya ve onları teçhizatla donatmaya teşvik etti. Bu hususa rağbet etmelerini sağladı. Birçok zengin adam harcamada bulundu ve mükâfatını Allah'tan bekledi. Osmân b. Affân bu uğurda çok büyük bir meblağ sarf etti. Ondan daha fazla infak edebilen yoktu.

Sonra bir grup Müslüman [teçhizat alacak paraları olmadığı için] ağlayarak Resulullah'ın yanına geldi. Yedi kişiydiler (*bekkâîn*). Resulullah'tan kendilerini savaş için donatmasını istediler. Çünkü fakirdiler. Bunun üzerine Resulullah onlara لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ dedi.[359]

"Bedevi Araplar savaşa gelmemek için kendilerine izin veresin diye sana geldiler."[360] Resulullah'a savaşa gidemeyeceklerine dair mazeret sundular. Ayette bahsedilen kişiler Benî Gıfâr kabilesidir.

Bir grup Müslüman [Resulullah'a daha sonra yetişiriz] niyetiyle savaştan geri kaldı. Ancak Resulullah'tan geri kalmaları, dindeki şüphelerinden ya da nifaklarından dolayı değildi. Bu kişiler şunlardır:

[1] Benî Selem kabilesinden Ka'b b. Mâlik.

358 Buhârî, Cenâiz, 4.

359 "...Kendilerini [techizat ve binitle] donatman için sana geldiklerinde 'Sizi bindirecek/donatacak bir şey bulamıyorum,' dediğin ve bu [cihad] uğrunda sarf edecekleri bir şey bulamadıkları için hüzünlerinden gözleri yaş döke döke dönenlere de bir sorumluluk yoktur." Tevbe, 9/92.

360 وَجَاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ Tevbe, 9/90.

[2] Benî Amr b. Avf kabilesinden Mürâre b. er-Rebî'.

[3] Benî Vâkıf kabilesinden Hilâl b. Ümeyye.

[4] Benî Sâlim kabilesinden Ebû Hayseme.

Bunlar sadıklar topluluğuydu; Müslümanlıklarını hiç kimse tartışmazdı. Resulullah Medine'den yola çıktı ve Vedâ' tepesinde karargâhını kurdu. Abdullah b. Übey b. Selûl ise karargâhını tepenin aşağısına kurdu. Resulullah, Ali b. Ebî Tâlib'i ev halkından sorumlu olarak kendi yerine bıraktı ve yanlarında kalması talimatını verdi. Medine'de kendi yerine ise [II/93] Benî Gıfâr kabilesinden Sibâ' b. Urfuta'yı bıraktı. Münafıklar: "Resulullah, Ali'yi yük olur diye savaşa götürmeyip burada bıraktı," dediler. Ali bunu duyunca teçhizatını alıp yola çıktı ve Resulullah'ın ordusuna katıldı. Resulullah, Cürf'e inmişti. Ali: "Ey Allah'ın Elçisi! Münafıklar, ben sana ayak bağı olurum diye beni geride bıraktığını iddia ediyorlar," dedi. Bunun üzerine Resulullah: "Yalan söylemişler. Seni geride bıraktığım ailemi kollaman için kendi yerime bıraktım. Geri dön! Hem ailemi hem de kendi aileni kollayıp sahip çık! Musa'nın yanında Hârûn ne ise sen de benim katımda o mertebede olmak istemiyor musun?! Tek fark şudur: Benden sonra peygamber gelmeyecektir," dedi. Bunun üzerine Ali, Medine'ye geri döndü ve Resulullah yola devam etti.

Abdullah b. Übey b. Selûl savaşa gitmeyen münafıklarla geride kaldı. Resulullah Hicr'de[361] konaklayınca Müslümanlar, kuyusundan su içmek istediler. Kuyuya ulaştıklarında Resulullah: "Suyunu sakın içmeyin! Suyuyla namaz için abdest de almayın! Suyuyla yoğurduğunuz hamur namına ne varsa sakın yemeyin ve develere yedirin!" dedi.[362] Sonra Resulullah dua etti. Allah bir bulut gönderdi ve yağmur yağdı. Müslümanlar su içtiler ve abdest aldılar.

Sonra Resulullah bir konak yerinde konakladı. Devesi kayboldu. Bazı arkadaşları deveyi aramak için ayrıldılar. Bazı münafıklar: "Muhammed peygamber olduğunu ve semadan size vahiy getirdiğini iddia etmiyor muydu? Hâlbuki şimdi devesi-

361 Semûd kavminin yaşadığı topraklar. [M]
362 Buhârî, Enbiyâ, 17.

[II/94] nin nerede olduğunu bilmiyor!" dediler. Resulullah: "Vallahi Allah'ın bana öğrettiği ve bildirdiği dışında bir şeyi bilemem. Allah bana devenin şöyle şöyle patikalar arasında bir vadide olduğunu bildirdi. Ağaca takılan geminden dolayı orada kalmış! Gidin de deveyi getirin!" dedi. Gittiler ve deveyi getirdiler.

Sonra Resulullah yola devam etti. Ordudan birer birer geri kalmaya başlayanlar oldu. Birisi geri kaldığında Müslümanlar: "Ey Allah'ın Elçisi! Vallahi filan kişi geri kaldı," diyorlardı. Resulullah: "Karışmayın ona! Kendisinde bir hayır varsa Allah onu tekrar aranıza kavuşturacaktır," diyordu. Hatta "Ya Resulallah! Ebû Zer de geri kaldı. Devesi onu yavaşlattı," dediler. Resulullah: "Ona da karışmayın! Kendisinde bir hayır varsa Allah onu tekrar aranıza kavuşturacaktır," dedi. Ebû Zer'in devesi kendisini yavaşlatınca devenin üzerindeki eşyalarını omuzladı ve deveyi orada bıraktı. Sonra birer birer Resulullah'ın konaklarını takip etmeye başladı. Müslümanlardan çevreyi kolaçan eden birisi bakıp "Ey Allah'ın Elçisi! Yolda bir adam var. Tek başına yürüyor," dedi. Bunun üzerine Resulullah: "Ah ne olurdu Ebû Zer olsa!" dedi. İyice yaklaşan adamı tetkik eden Müslümanlar: "Ya Resulallah! Vallahi de Ebû Zer!" dediler. Resulullah: "Allah Ebû Zer'e merhamet etsin! Yalnız yaşıyor. Yalnız ölecek ve yalnız hasredilecek!" dedi.

Sonra Resulullah, Tebûk'e ulaştı. Tebûk'e gelince Resulullah'ın yanına Eyle [Akabe] kenti hükümdarı [piskoposu] Yuhannâ b. Ru'be geldi. Resulullah ile sulh yaptı ve cizye vermeyi kabul etti. Cerbâ ahalisi ve Ezruh ahalisi Resulullah'ın yanına gelip cizye vermeyi kabul ettiler. Yanlarındayken her [II/95] bir ahali için birer yazılı ferman kaleme aldırdı. Yuhannâ b. Ru'be için şöyle bir ferman yazdı:

"Rahmân Rahîm Allah'ın Adıyla!

İş bu [emanname], Allah'ın ve Nebi Muhammed'in Yuhannâ b. Ru'be'ye, şehir ahalisine, karada ve denizde yolculuk yapan vatandaşlarına verdiği emannamedir. Bütün bu insanlar, Allah'ın ve Elçisi Muhammed'in zimmetindedir. Bu zimmete onlarla beraber bulunan Şamlılar, Yemenliler, deniz kıyısında ve adalarında yaşayanlar da dâhildir. Her kim ki dediklerimi-

ze aykırı davranırsa verdiği cizye onu kurtarmaz! Kendisinden alınan cizye de insanlara helal/tayyib olacaktır. İçtikleri bir suyu, karada ya da denizde takip ettikleri bir yolu engellemeyeceklerdir." Bu metni Peygamber'in talimatıyla Cüheym b. es-Salt yazdı.

Cerbâ ahalisine şöyle bir emanname yazdı:

"Rahmân Rahîm Allah'ın Adıyla!

Bu, Allah Resulü Muhammed'in Ezruh ahalisi için kaleme aldığı -Allah'ın ve Muhammed'in- ahalinin güvenliklerini sağlayacağına dair [emanname]dir. Her receb ayında gönül hoşnutluğu ve tastamam olarak yüz dinar [cizye] vereceklerdir. Allah fazlukeremiyle onlara ve kendilerine sığınan/mülteci Müslümanlara kefildir."

Ebû Hayseme, Benî Sâlim kabilesindendi. Resulullah Medine'den yola çıktıktan sonra sıcak bir günde evine/evladü iyaline gitti. Bahçede her hanımının ayrı bir çardağı vardı. Her bir eşinin şahsi çardağında [onu bekler] olduğunu gördü. Ebû Hayseme gelecek diye her birisi çardağını [temizleyip] zeminini ıslatarak serin hâle getirmiş, içmesi için bir de serin su hazırlamış ve çardağa bırakmıştı. Ayrıca her biri çardakta yemek da hazırlamıştı. Ebû Hayseme bahçeye girince her iki çardağın girişinde durdu. Her iki eşine ve yaptıkları hazırlıklara baktı. Ardından da "Resulullah toz toprak içinde ve sıcak [II/96] altında ama Ebû Hayseme serin bir gölgede, hazır bekleyen bir sofra önünde, güzel eşlerinin yanında ve malının ve mülkünün başında ha...?! Bu insafa/adalete sığar mı hiç?! Vallahi Resulullah'a yetişip ordusuna katılmadıkça hiçbirinizin çardağına girmeyeceğim," dedi. Bunun üzerine eşleri ona yol azığı hazırladılar. Bağ/bahçe sulamada kullandığı devesine bindi ve yola koyuldu. Resulullah'a kavuşma arzusuyla kendini yollara vurdu.

Ebû Hayseme ilerlerken yolda Umeyr b. Vehb el-Cümahî ile karşılaştı. Umeyr de Resulullah'a ulaşmak istiyordu. Yol arkadaşı oldular. Tebûk'e yaklaşanca Ebû Hayseme, Umeyr b. Vehb'e: "Benim işlediğim kusurum var. Ama sen de yok! Dolayısıyla senin Resulullah'ın yanına benden sonra gelmen sorun olmaz.

Seni geride bırakıp Peygamber'e bir an önce ulaşayım," dedi. Umeyr de öyle yaptı. Sonra Ebû Hayseme yola koyuldu. Resulullah, Tebûk'te konaklamışken orduya yaklaştı. Müslümanlar: "Yoldan bize doğru bir süvari geliyor!" dediler. Resulullah: "Ah ne olurdu Ebû Hayseme olsaydı?!" dedi. "Ey Allah'ın Elçisi! Vallahi Ebû Hayseme!" dediler. Devesini çökertince Resulullah'a doğru gitti ve selam verdi. Sonra olanları anlattı. Resulullah ona güzel şeyler söyledi ve hayır duada bulundu.

[II/97] Sonra Resulullah, Hâlid b. el-Velîd'i çağırdı. Hâlid'i Dûme[363] [hükümdarı] Ükeydir'in üzerine gönderdi. Tam adı Ükeydir b. Abdilmelik olup Kinde kabilesindendir. Onların kralıydı ve Hristiyandı. Resulullah Hâlid'e: "Onu yaban öküzü avına çıkarken bulacaksın," dedi.

Hâlid b. el-Velîd yola çıktı. Ükeydir'in kalesine gözle görülecek kadar yaklaştı. Mehtaplı bir yaz gecesiydi. Ükeydir, kale üzerindeki kulesinde eşiyle beraberdi. Bir inek boynuzlarını kalenin kapısına sürmeye başladı. Hanımı ona "Daha önce hiç böyle bir şey gördün mü?" dedi. "Hayır vallahi!" dedi. Karısı: "Kim bu ineği başıboş bırakmış olabilir ki?!" dedi. "Hiç kimse!" dedi. Ükeydir aşağı indi. Atının getirilmesini emretti. Ata palan vuruldu. Aileisinden bir grupla birlikte at bindi. Yanında kardeşi Hassân da vardı. Avda kullanacakları mızraklarını da alarak çıktıklarında karşılarında, aralarında Hâlid b. el-Velîd'in bulunduğu Resulullah'ın süvarilerini buldular. Müslümanlar Hassân'ı öldürdü. Hassân'ın üzerinde, altın hurma yapraklarıyla süslenmiş ipek bir kaftan vardı. Hâlid bunu ganimet olarak aldı ve Resulullah'a gönderdi. Kaftan Resulullah'a getirilince Müslümanlar hayretle ellerini kaftana sürmeye başladılar. Bunun üzerine Resulullah: "Hayret ettiğiniz şey bu mu?! Muhammed'in canını kudret elinde tutan Allah'a yemin ederim ki Sa'd b. Muâz'ın cennetteki mendilleri bundan daha [yumuşak ve] güzeldir!" dedi.[364]

Sonra Hâlid, [esir aldığı] Ükeydir'i Resulullah'a getirdi. Resulullah kanını akıtmadı ve cizye vermek şartıyla mütakere/

363 Dûmetülcendel.

364 Şuayb Arnavût, "Müslim'in şartlarına göre sahihtir," kaydını eklemiştir. İbn Hibbân, *Sahîh*, XV. 508; Ahmed b. Hanbel, XIX. 255.

musalaha yaptı.[365] Ardından da serbest bıraktı. Ükeydir köyüne döndü. [II/98]

Resulullah[ın gözleri] Ka'b b. Mâlik'i aradı ve: "Ka'b b. Mâlik ne yaptı?" dedi. Benî Seleme kabilesinden birisi "Onu iki kat elbisesi ve kabadayılığı cihaddan alıkoydu," dedi. Muâz b. Cebel bu adama: "Çok kötü bir şey söyledin vallahi! Ya Resulallah! Biz Ka'b'ın iyi/hayırlı biri olduğunu biliyoruz," dedi. Resulullah ise sessiz kaldı.

[Tebûk'ten Dönerken]

Resulullah, Tebûk'te on küsur gece kaldı. Dört rekâtlı namazları ikişer rekât (*kasr-ı salât*) olarak kıldı. Tebûk'te kalışını bu süreyle sınırlı tutup daha fazla uzatmadı. Sonra oradan ayrılıp Medine'ye geri döndü.

Yolları üzerinde, kayalardan çıkan çok ince bir su vardı. Bütün suyu bir, iki ya da üç süvariyi doyuracak kadardı. Muşakkak denilen bir vadideydi. Resulullah: "Aramızdan bu suya ilk ulaşacak olanlar, ben gelene kadar sakın o sudan içmesin!" dedi. Resulullah suyun başına gelince ağzındaki bir yudum suyu oraya püskürtüp gönlünden geçen kadar dua etti. Su her tarafa fışkırdı. İnsanlar su içtiler; suyla ihtiyaçlarını giderdiler. Resulullah: "Eğer burada kalacak olursanız [ya da içinizden birileri burada kalacak olursa] bu vadinin öncekiler ve sonrakiler için bereketle ve verimle dolacağını göreceksiniz," dedi. Bu su, bu günkü Tebûk çağlayanıdır. [II/99]

Sonra Resulullah, konakların birinde durdu. [Hummaya yakalanan] Abdullah Zü'l-Bicâdeyn[366] vefat etti. Ona bir mezar kazdılar. Resulullah [defin sırasında] bizzat mezarına indi. Ebû Bekir ve Ömer de mevtayı ona doğru uzatıyordu. Resulullah: "İkiniz arkadaşınızı bana doğru uzatın!" diyordu. Naaşı ona doğru uzattılar. Mezardaki oyukta yerine koyunca Resulullah: "Allah'ım! Ben bu gece vakti ondan razıydım. Sen de ondan razı ol!" dedi. Abdullah b. Mes'ûd diyor ki: "Ah keşke o mezara gömülen ben olsaydım!"

365 Hamîdullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, s. 293-294.
366 Abdullah b. Abdinühm b. Afîf el-Müzenî (ö. 9/630). [M]

Müslümanlar: "Bu gün/Tebûk'ten sonra artık cihad kalmamıştır," diyordu. Bunun üzerine Resulullah: "Îsâ b. Meryem [semadan] ininceye kadar cihad devam edecektir," dedi.[367]

Resulullah'ın Tebûk'ten Medine'ye gelinceye kadar konakladığı yerlerdeki namazgâhları bugün de bilinmektedir. [Namaz kıldığı yerler şunlardır:]

Birincisi Tebûk Mescidi.

[2.] Medrân tepesindeki mescit.

[3.] Zâtu'z-Zirâb'daki mescit.

[4.] Ahdar'daki mescit.

[5.] Zâtu'l-Hatmî'deki mescit.

[6.] Zâtu'l-Betrâ'daki mescit.

[7.] Şakk'daki mescit.

[II/100] [8.] Zû'l-Cîfe'deki mescit.

[9.] Sadr'daki mescit.

[10.] Vâdilkurâ'daki mescit.

[11.] Rak'a'daki mescit.

[12.] Zûmerve'deki mescit.

[13.] Fîfâ'daki mescit.

[14.] Zû Haşeb'deki mescit.

Sonra Resulullah Medine'ye geldi. Seferden dönerken önce mescide gider iki rekât namaz kılar ve sonra da insanlar arzuhâl etsinler diye mescitte otururdu. Yine böyle yapınca cihada katılmayanlar geldiler. Aralarında Ka'b b. Mâlik, Mürâre

367 Söz konusu rivayete yer veren Keşmîrî, hadisin aslının Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer aldığına işaret etmektedir. Keşmîrî, *et-Tasrîh fîmâ Tevâtera fî Nuzûli'l-Mesîh*, s. 258. Kanaatimizce rivayetin iki yönüne işaret edilmektedir. Birincisi: Nuzûl-i Îsâ; İkincisi: Cihadın kıyamete kadar devam edeceğidir. Keşmîrî'nin işaret ettiği hadisin *Müsned*'deki metni şu rivayet olabilir: حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا كَثِيرُ بْنُ زَيْدٍ، عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ رَبَاحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يُوشِكُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ أَنْ يَنْزِلَ حَكَمًا قِسْطًا، وَإِمَامًا عَدْلًا، فَيَقْتُلَ الْخِنْزِيرَ، وَيَكْسِرَ الصَّلِيبَ، وَتَكُونَ الدَّعْوَةُ وَاحِدَةً" Cihadın kıyamete kadar süreceğini belirten hadisin metni de şöyledir: حَدَّثَنَا مُوسَى، حَدَّثَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي يُقَاتِلُونَ عَلَى الْحَقِّ ظَاهِرِينَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ"، قَالَ: "فَيَنْزِلُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ، فَيَقُولُ أَمِيرُهُمْ: تَعَالَ صَلِّ بِنَا، فَيَقُولُ: لَا، إِنَّ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ أُمَرَاءُ، لِيُكْرِمَ اللهُ هَذِهِ الْأُمَّةَ." (M)

b. er-Rebî', Hilâl b. Ümeyye ve diğerleri vardı. Resulullah'a mazeret arz etmeye ve [inanması için de] yemin etmeye başladılar. Seksen küsur kişiydiler.

Resulullah her birisinin mazeretini dinliyor ve niyetlerine göre kabul ediyordu. Ancak kalplerindeki asıl niyetlerine ise Allah'ı vekil tutuyordu. Derken Ka'b b. Mâlik geldi ve Resulullah'a selam verdi. Resulullah kızgın bir şekilde tebessüm ettikten sonra: "Neden cihada katılmadın? Binerek savaşa geleceğin atı bile satın almamış mıydın?!" dedi. Ka'b b. Mâlik: "Elbette ya Resulallah! Vallahi şu dünyada senden başka herhangi biriyle oturmuş konuşuyor olsaydım onun öfkesinden bir mazeretle sıyrılabilirdim diye düşünüyorum," dedi. "Vallahi sana karşı ciddiyet özelliği bana bahşedildi ve benim etkileyici bir konuşmam da var. Fakat vallahi bugün senin benden razı/memnun olmanı sağlayacak ama yalan olan bir söz söylersem, en kısa sürede Allah, senin bana gazap etmeni sağlayacaktır. Şu da var ki doğruyu söylesem bana kızacaksın. Ben Allah'ın akıbetimi hayırlı yapmasını diliyorum. Hayır Vallahi! Hiçbir mazeretim yok! Vallahi cihada gitmedim diye eskisinden daha güçlü ve zengin de olmadım." Resulullah ise şöyle dedi: "Şuna gelince! Şu doğru söyledi. Kalk! Allah'ın hakkında vereceği kararı bekle!" [II/101]

Ka'b b. Mâlik kalktı ve onun ardından Benî Seleme kabilesinden bazı erkekler de kalktılar. "Bundan önce herhangi bir günah işlediğini bilmiyoruz. Şu cihada gidemeyip de mazeret arz edenler gibi bir bahane sunamadın ya! Hâlbuki Resulullah'ın senin için Allah'a af dilemesi, şu günahının bağışlanması için yeterdi," dediler. Ka'b'ı tenkit etmeye başladılar. Hatta Resulullah'ın yanına geri dönüp kendini tekzip edecek bir hâle geldi. Sonra onlara şöyle dedi: "Benden başka bu duruma düşen var mı?" "Evet! Senin söylediklerinin aynısını ifade eden iki adam var. Resulullah onlara da sana söylediklerinin aynısını söyledi," dediler. Ka'b: "Peki kim onlar?" dedi. "Mürâre b. er-Rebî' ile Hilâl b. Ümeyye el-Vâkıfî," dediler.

Sonra Resulullah bu üç kişiyle konuşulmasını yasakladı. Mürâre ve Hilâl evde oturup dışarı çıkmaz oldular. Ka'b b. Mâlik ise grubun en genç ve kanı kaynayanıydı. Evinden çıkıyor

ve Müslümanlarla beraber [mescitte] namaz kılıyordu. Çarşı pazarda dolaşıyor ama hiç kimse onunla konuşmuyordu. Namazdan sonra Resulullah'ın oturduğu yere geliyor ve kendi kendine "Acaba [verdiğim] selamı almak için dudaklarını [bir kez bile olsun] kımıldattı mı kımıldatmadı mı?" diyordu. Sonra Resulullah'a yakın yerlerde namaz kılıyor ve kaçamak [II/102] bakışlarla ona bakıyordu. Ka'b tek başına namaz kılsa Resulullah ona doğru bakıyordu. Ka'b, Peygamber'e doğru baksa Resulullah yüzünü çeviriyordu. Bu ise, diğer Müslümanların konuşmayarak verdikleri cefadan daha ağır geliyordu.

Sonra Ka'b gidip Ebû Katâde'nin bahçe duvarını aşıp girdi. Ebû Katâde, Ka'b'ın amcası oğlu ve en sevdiği insandır. Ka'b ona selam verdi ama Ebû Katâde selamını almadı. Ka'b: "Allah için söyle! Allah'ı ve Peygamber'ini sevdiğimi biliyor musun?" diye sordu. Ebû Katâde sessiz kaldı. Tekrar aynı cümleyi yeniledi ama Ebû Katâde yine sessiz kaldı. Ka'b tekrar "Allah için söyle!" deyince Ebû Katâde: "Allah ve Resulü daha iyi bilir," dedi. Ka'b'ın gözleri yaşardı ve olduğu yerden fırlayıp kalktı. Bahçe duvarını aşıp çıktı. Sonra çarşıya döndü.

Ka'b bu şekilde yürürken Şam'da Nabt ülkesinde yaşayan ve Medine'ye gıda malzemesi getirip satan birisi kendisini arıyor ve "Ka'b b. Mâlik'i bana gösterebilir misiniz?" diyordu. İnsanlar Nabtlıya Ka'b'ın yerini işaret etmeye başladılar. Derken Ka'b'ın yanına geldi. Gassân hükümdarının ipek bir beze yazdığı mektubu Ka'b'a verdi. Mektupta şu ifadeler yer alıyordu:

"İmdi!

Senin arkadaşının sana cefa çekip zulmettiğini duyduk. Allah seni zillet ve meskenet diyarında yaşamaya mahkûm etmedi. Bize katıl! Sana layık olan kadir ve kıymeti gösteririz!"

Ka'b bu mektubu okuyunca şöyle dedi: "Bu da imtihanın bir parçası! İçine düştüğüm bu durum beni o hâle getirdi ki müşrik bir adamın bile iştahını kabarttım ha!" Sonra mektubu tandıra attı ve yaktı.

Hayat bir süre daha böyle devam etti. Kırkıncı gün olunca Peygamber'in elçisi geldi ve "Resulullah eşinden uzak durmanı istiyor," dedi. Ka'b: "Boşayacak mıyım yoksa ne yapayım?"

dedi. Elçi: "Hayır! Boşama! Uzak dur ve ilişkide bulunma!" dedi. [Elçi bu emri] Mürâre'ye ve Hilâl'e de aynı şekilde tebliğ [II/103] etti. Ka'b hanımına: "Ailenin yanına git! Allah bu konuda uygulayacağı hükmü verene kadar da orada kal! " dedi.

Hilâl b. Ümeyye'nin karısı gelerek "Ey Allah'ın Elçisi! Hilâl b. Ümeyye kocamış bir ihtiyardır. İşi bitmiş zaten. Üstelik hizmetini görecek kimsesi de yok! Onun hizmetini görmemi istemiyor musun?" dedi. Resulullah: "Hayır! Ama senden kâm almasına fırsat vermeyeceksin," dedi. Kadın: "Vallahi bana doğru bir hareket yapmasına imkân bile yok! Çünkü o gün bu gündür hâlâ ağlıyor. Vallahi gözünü kaybedecek diye korkmaya başladım," dedi.

[Üç arkadaş] bu şekilde on gün daha geçirdiler. Resulullah'ın Müslümanların onlarla konuşmasını yasaklamasından itibaren tastamam elli gün oldu. Ka'b b. Mâlik evinin odalarının birinin üzerindeki damda sabah namazı kılıyordu. Ruh hâli tıpkı Allah'ın حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ ayetinde[368] anlatıldığı gibiydi. Tam o sırada Sal' tepesi üzerinden bağıran bir adamın sesini duydu. Var gücüyle "Ka'b! Ka'b b. Mâlik! Müjde!" diye bağırıyordu.

Ka'b secdeye kapandı ve bir çıkış kapısının aralandığını anladı. Resulullah sabah namazı kıldırırken Allah'ın üç kişinin tövbesini kabul ettiğini insanlara haber vermişti. Sonra bağıran adam müjdeyi Ka'b'a getirdi. Ka'b iki kat elbisesini çıkarıp müjde getirdiği için adama giydirdi. İki kat ödünç elbise alıp onları giydi. Sonra gidip Resulullah'ın ardında namaza durdu. İnsanlar Ka'b'ı karşıladılar ve tövbesi kabul edildiği için onu tebrik ettiler. "Allah tövbeni kabul etmiş! Gözün aydın! Tebrik ederiz!" dediler. Sonra mescide girdi. Resulullah çevresindeki [II/104] insanlarla oturuyordu. [İlkin] Talha b. Ubeydullâh ayağa kalktı ve karşılayıp tebrik etti.

Ka'b, Resulullah'a selam verince Resulullah ona şöyle dedi –O sırada Resulullah'ın yüzü mutluluktan ışıldıyordu–: "Annenden doğduğun günden itibaren tüm ömrünün en hayırlı

368 "Yeryüzü bütün genişliğine rağmen onlara dar gelmiş, vicdanları da kendilerini sıktıkça sıkmıştı." Tevbe, 9/118.

bu günü sebebiyle müjdeler olsun sana!" Ka'b: "Tövbemi sen mi kabul ettin Allah mı kabul etti?" diye sordu. Resulullah: "Allah katından!" dedi. Sonra Ka'b Resulullah'ın önüne oturdu ve "Ey Allah'ın Elçisi! Tövbemin kabulünün bir şükrü olarak tüm malımı Allah ve Resulü uğrunda tasadduk etmek istiyorum," dedi. Resulullah: "Malının bir kısmını kendine ayır! Böylesi daha iyi olur!" dedi. Ka'b: "Hayber'deki ganimet payımı kendime ayırıyorum," dedi ve "Ey Allah'ın Elçisi! Allah beni doğru söylediğim için kurtardı! Tövbemin bir karşılığı olarak hayatta olduğum müddetçe yalan konuşmayacağım" dedi. Bunun üzerine Resulullah şu ayeti[369] okudu:

لَقَدْ تَابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ
بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ وَعَلَى الثَّلَاثَةِ
الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ
وَظَنُّوا أَنْ لَا مَلْجَأَ مِنَ اللّٰهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

[Mülâane Meselesi]

Sonra şaban ayında Resulullah, kendisine Âsım ismiyle hitap edilen Uveymir b. el-Hâris b. Aclân ile hanımı arasında ikin- [II/105] di namazından sonra mescitte mülâane yaptı. Olay şöyle oldu:

Âsım, Resulullah'ın yanına gelerek: "Ey Allah'ın Elçisi! Birimiz hanımını zina ederken görse ne yapması gerekir? Eğer dillendirse çok ağır bir şey konuşmuş olur. Eğer sussa bunun gibi çirkin bir konuda suskun kalacak!" diye sordu. Resulullah ona herhangi bir cevap vermedi. Daha sonra tekrar Peygamber'in yanına gelip "Ey Allah'ın Elçisi! Sorduğum mesele, başımdaki imtihandır," dedi. Bunun üzerine Allah şu ayetleri[370] indirdi:

369 "Kasem olsun ki Allah, Peygamber'e ve zorluk saatinde ona tâbi olan muhacirler ile ensara 'içlerinden bir kısmının kalpleri az daha eğilecek gibi olmuşken' lütfetti ve tövbelerini kabul etti. Hakikaten Allah raûf ve rahîmdir. Allah [cihaddan] geri bırakılan üç kişinin de tövbesini kabul etti. Öyle bir bunalmışlardı ki: Yeryüzü tüm genişliğine rağmen onlara dar gelmişti. Vicdanları da kendilerini sıkıştırıyordu. Allah'tan yine Allah'a sığınmaktan başka çare olmadığını anladılar. Sonra Allah, tövbekârlardan olsunlar diye tövbelerini kabul etti. Allah tövbeleri bağışlayan ve rahîm olandır." Tevbe, 9/117-118.

370 "Eşlerine zina isnat edip de kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların her birinin şahitliği; kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair Allah adına dört defa yemin ederek şahitlik etmesi, beşinci defada da; eğer yalancılardan ise, Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını ifade etmesiyle yerine gelir. Kocasının yalancılardan olduğuna dair Allah'ı

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ وَيَدْرَأُ عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ

Resulullah Âsım'ı çağırdı. Ona ayeti okudu ve vaaz ve nasihat edip [iftira konusunda] Allah'tan korkmasını ve dünya azabının ahiret azabına nazaran daha basit olduğunu hatırlattı. Bunun üzerine Âsım: "Hayır! Seni peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki eşime iftira etmedim," dedi.

Sonra Resulullah, Âsım'ın eşini çağırdı ve kadına dünya azabının ahiret azabına nazaran daha basit olduğunu hatırlattı. Âsım'ın eşi de "Seni peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki hayır!" dedi.

Resulullah önce Âsım'dan başladı ve Âsım dört kez Allah adına yemin ederek doğru söylediğini ifade etti. Beşinci kez de eğer yalan söylüyorsa Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını söyleyeceği sırada Resulullah eliyle Âsım'ın ağzını kapadı. "Dikkat et! Beşinci ifade Allah'ın lanetini celbettirir," dedi.

Resulullah ikinci olarak Âsım'ın hanımına döndü. Kadın dört kez Allah adına yemin ederek kocasının yalan söylediğini belirtti. Beşinci kez ise kocası doğru söylüyorsa Allah'ın laneti [kadının] kendisi üzerine olsun dedi. Sonra Resulullah evliliklerini bitirdi (*furka*). Çocuğu da annesine verdi.[371]

[Ümmü Külsûm'ün Vefatı]

Şaban ayında Resulullah'ın kızı Ümmü Külsûm vefat etti. Ümmü Külsûm'ü Safiyye bint Abdilmuttâlib[372] yıkadı. Ümmü Külsûm'ün mezarına Ali, Fazl [b. Abbâs] ve Üsâme [b. Zeyd] indi.

dört defa şahit getirmesi (Allah adına yemin etmesi), beşinci defada da eğer kocası doğru söyleyenlerden ise Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesi, kadından cezayı kaldırır." Nûr, 24/7-9.

371 Buhârî, Mesâcid, 12; Buhârî, Talâk, 30.

372 Yıkayan kişinin kim olduğu tartışmalıdır. Ümmü Âtiyye'nin yıkadığı daha sabit görülmektedir. [M]

[Himyer Hükümdarlarının Mektubu]

[II/106] Ramazan ayında Resulullah'a Himyer hükümdarlarının İslam'ı kabul ettiklerine dair mektupları ulaştı. Resulullah mektuplarına cevap yazdı ve mektubu [vergi memuru/amil olarak görevlendirdiği] Amr b. Hazm [b. Zeyd el-Ensârî] ile beraber gönderdi. [Mektup şöyledir:]

"Rahmân Rahîm Allah'ın Adıyla!

Allah'ın Resulü Muhammed'den Şürahbîl b. Abdükülâl'e... Hâris b. Abdükülâl'e... –Bunun adının Zû Ruayn olduğu da söylenmiştir.– Muâfir'e... Hemedân'a...

İmdi! Elçiniz geri dönmüştür. Aldığınız ganimetlerin beşte birini Allah'ın emrine uyarak [tarafıma] teslim etmiş bulunuyorsunuz.

[Allah'ın emirlerinden birisi de] harık ile sulanan ya da büyük kovalarla [su taşınarak] sulanan ekinler beş vesk miktarına ulaşıyorsa, onda bir/öşür vardır. [Kuyudan ip ve] kova ya da su dolabıyla sulanan ekinler beş vesk miktarına ulaşıyorsa, öşrün yarısı/yirmide bir vardır.

Otlayan/*sâime* develerin zekâtı, develer beş taneden yirmi dört taneye ulaşıncaya kadar bir koyun ya da keçidir. Develerin sayısı, yirmi dördü bir tane geçerse 'bir yaşını bitirmiş iki yaşına girmiş dişi deve' (*binti mehâd*) zekâtıdır. *Binti mehâd* bulunamazsa bunun yerine iki yaşını bitirmiş üç yaşma basmış erkek deve (*ibni lebûn*) zekât olarak verilir. Bu durum, develerin toplam sayısı otuz beşe ulaşıncaya kadar geçerlidir.

Develerin sayısı, otuz beşi bir tane geçerse 'iki yaşını bitirmiş üç yaşına basmış dişi deve' (*binti lebûn*) zekât olarak verilir. Develerin sayısı kırk beşe ulaşana kadar böyledir.

Develerin sayısı, kırk beşi bir tane geçerse 'erkek develer tarafından döllenmiş' (*tarûka*) olan ve aynı zamanda 'üç yaşını bitirmiş dört yaşına basmış dişi deve' (*hikkâ*) zekât olarak [II/107] verilir. Develerin sayısı altmışa ulaşıncaya kadar böyledir.

Develerin sayısı, altmışı bir tane geçerse 'üç yaşını bitirmiş dört yaşına basmış dişi deve' (*cezea*) zekât olarak verilir. Develerin sayısı yetmiş beşe ulaşıncaya kadar durum böyledir.

Develerin sayısı yetmiş beş olunca 'iki tane *binti lebûn*' zekât verilir. Doksana kadar böyledir.

Develerin sayısı doksanı bir geçerse 'iki *tarûka* ve [bir] *hikkâ*' zekât olarak verilir. Develerin sayısı yüz yirmiye ulaşıncaya kadar durum böyledir.

Develerin sayısı yüz yirmiyi geçtikten sonra her kırk deve başına [bir] *binti lebûn*; her elli devenin başına da [bir] *tarûka* ve *hikkâ* zekât olarak verilir.

Sığırların sayısı otuz olduğunda 'bir yaşını bitirmiş iki yaşın basmış bir sığırın' (*ceze'*) zekât olarak verilmesi gerekir. Sığırların sayısı kırk olduğunda 'iki yaşını bitirmiş üç yaşma girmiş bir inek' (*bakara*) zekât olarak verilmesi gerekir.

Otlayan küçükbaşların sayısı kırka ulaştığında bir küçükbaş (*şâ*=شاة) zekât olarak verilir. Yüz yirmi küçükbaşa kadar zekât böyledir. Küçükbaşların sayısı yüz yirmiyi bir tane geçerse iki *şâ* zekât verilir. Küçükbaşların sayısı iki yüze ulaşıncaya kada böyledir. İki yüzü bir tane geçerse üç *şâ* zekât olarak verilir. Üç yüze ulaşıncaya kadar böyledir. Küçükbaşların sayısı üç yüzü geçtiğinde ise her yüz küçükbaşa karşılık bir *şâ* zekât olarak verilir.

Zekât alınırken yaşlı, zayıf, kör ve tohumluk amacıyla kullanılan erkek hayvanlar kabul edilmez.

Farklı sınıflardaki hayvanlar, bir olarak değerlendirilmez. [Aksi hâlde haksızlık olur.] Zekâttan kaçınmak için de aynı sınıfta olan hayvanlar, farklı kategorilere alınamaz. İki ortağın hayvanları paylarına oranla eşit şekilde aralarında verilir.

Gümüşün her beş ûkiyesine/kırk dirhemine karşılık beş dirhem zekât verilmesi gerekir. Beş ûkiye gümüşün dışındaki gümüşler için zekât verilmez. Her kırk dinara karşılık bir dinar zekât verilmesi gerekir.

Zekât almak, Muhammed'e ve Ehl-i beytine helal değildir. [II/108] Çünkü zekât, fakir Müslümanlara ve Allah'ın dini uğrundaki mücahitlere verilmek suretiyle, zekât verenlerin kalplerini temizler.

Kölelerde, tarlalarda ve işçilerinde öşür dışında zekât yoktur. Müslümanın kölesinde ve atında da zekât yoktur.

Kıyamet günü Allah katında en büyük günah, Allah'a şirk koşmak, bir Müslümanı şer'î bir gerekçe olmaksızın haksız yere öldürmek, İslam ordusu düşmana doğru ilerlerken/*yevmu'z-zehf* Allah'ın dini uğruna savaşmaktan kaçmak, anne babaya asi olmak, iffetli kadına iftira etmek, sihir öğrenmek, faiz yemek, yetimin malını yemektir.

Umre küçük bir hac sayılır.

Kur'an'a abdesti ve guslü/*tâhir* olandan başkası dokunmasın!

Bir kadın akitle kişinin mülkiyetine geçmeden talak geçerli olmaz. Aynı şekilde satın alınmadan da bir köle azat olmaz.

Hiçbiriniz iki omzu üzerini örtmeyen tek parça bir kumaşla namaz kılmasın! Hiçbiriniz cinsel uzvunu kapatacak alt kıyafet giymemişse tek parça bir kıyafetle dizlerini dikerek ve elleriyle de dizlerini tutup destek alarak oturmasın! Hiçbiriniz yanı açık [olduğu için vücudu görünen] tek parça bir kumaşla/kıyafetle namaz kılmasın! Sizden [saçları uzun] hiçbir [erkek] saçını örüp bu örgüyü de kafasına bağlamış olarak namaz kılmasın!

Bir Müslümanı öldürdüğü delillerle sabit olana kısas/kaved uygulanır. Öldürülen kişinin velileri [affa ya da diyete] razı olurlarsa başka!

Bir canın bedeli/diyeti, yüz devedir. Burnun tamamını koparan kişi, [tam] diyet öder. [Koparılan] dilde [tam] diyet vardır. Dudaklarda [tam] diyet vardır. Hayalarda [tam] diyet vardır. Erkeklik organında [tam] diyet vardır. Beyne ulaşan yaralamanın cezası, diyetin üçte biridir. Mideye ulaşan yaranın cezası diyetin üçte biridir. Bir ayağın bedeli, diyetin yarısıdır. Sırtı kırmanın cezası [tam] diyettir. İki gözün cezası, [tam] diyettir. Koparılan parmağın cezası on beş dişi devedir. Bir dişin bedeli, beş devedir. Kemiğe kadar işlemiş baş yarasının cezası, beş devedir. [II/109]

Kadını öldüren erkek de kısasa tâbi tutulur.

Diyeti altın [ve para] üzere ödeyecekler için bedel, bin dinardır."

Bu mektup, Yemen halkına okundu.

[Muâz b. Cebel'in Yemen Yolculuğu]

Sonra Resulullah, Muâz b. Cebel'i Yemen'e gönderdi. Anlatıldığına göre Resulullah sabah namazını kıldıktan sonra insanlara doğru döndü ve "Muhacirler ve Ensar! İçinizden Yemen'e sorumlu olarak kim gidebilir?" dedi. Ömer b. el-Hattâb ayağa kalkarak: "Ben! Ey Allah'ın Resulü!" dedi. Resulullah, Ömer'e herhangi bir şey demedi. Sonra Resulullah tekrar: "Muhacirler ve Ensar! İçinizden Yemen'e sorumlu olarak kim gidebilir?" dedi. Muâz b. Cebel ayağa kalkarak "Ben! Ey Allah'ın Resulü!" dedi. Resulullah "Muâz! Bu görev senin! Bilâl! Sarığımı getir!" dedi. Bilâl, Resulullah'ın sarığını getirdi. Resulullah sarığı kafasına sardı.

Sonra Resulullah, muhacirler ve ensar ile birlikte Muâz'ı uğurlamaya çıktılar. Muâz bineği üzerindeydi. Resulullah ise Muâz'ın bineğinin yanında yürüyordu. Sonra Resulullah, Muâz'a şöyle dedi:

"Ey Muâz! Allah'ın azabından korkmanı, doğru konuşmanı, yöneticiliği/emaneti bihakkın yerine getirmeni, ihanetten uzak durmanı, marufa/dinin emirlerine öncülük yapmanı, münkere/dinin yasaklarına engel olmanı, halkına şefkat kanatlarını açmanı, komşularını korumanı, ahaliyle yumuşak [II/110] konuşmanı, verdikleri selamı almanı, Kur'an'ı anlamaya çalışmanı, Allah'a vereceğin hesabın endişesini duymanı ve ahireti, dünyadan daha çok sevmeni tavsiye ederim.

Ey Muâz! Yeryüzünde bozgunuluk çıkarma! Hiçbir Müslümana sövme! Yalan söylediğini bildiğin bir kişiyi tasdik etme! Doğru söylediğini bildiğin bir kişiyi de tekzip etme! [Müslüman] devlet yöneticisine/imama karşı çıkma!

Sen, Ehl-i kitap olan bir halkın önderi olmaya gidiyorsun. Öncelikle onları Allah'a kulluk yapmaya çağır! Allah'ı tanıdıklarında onlara Allah'ın kendilerine yirmi dört saat boyunca beş vakit namaz emrettiğini anlat! Bunu da uygularlarsa onlara Allah'ın kendilerine zekâtı farz kıldığını ve bu zekâtın mallarından alınarak fakirlere dağıtılacağını anlat! Bu emre uyarlarsa zekâtlarını topla! [Ama] insanların mallarının en iyisini/işlerine yarayanını zekât olarak alma!

Ey Muâz! [Şundan emin ol:] Kendim için istediğimi, senin için de isterim. Kendi başıma gelmesini istemediğim şeyin, senin başına gelmesini de istemem!

Ey Muâz! Bir günah işlersen hemen ardından tövbe et! Gizli günahın tövbesi, gizlidir. Aleni işlenmiş bir günahın tövbesi, alenidir.

Ey Muâz! Kolaylaştır; zorlaştırma! Her taşın, çamurun/ kerpiçin yanında Allah'ı zikret ki bunlar kıyamet günü sana şahitlik yapsınlar![373]

Ey Muâz! Hastayı ziyaret et! Dulların ve zayıfların ihtiyaçlarını görmek için koş! Fakir-fukarayla otur! Hem kendine hem de diğer insanlara karşı insaflı ol! Nerede olursan ol Hakk'ı/ hakikati söyle! Allah'ın dinini uygularken seni kınayan hiç kimsenin tenkidine aldırma! Karşıma, yanımdan ayrılırken beni bıraktığın gibi gel!"

Muâz: "Anam babam sana feda olsun ya Resulallah! Bana çok ağır bir sorumluluk yükledin. Beni sorumlu tuttuğun bu işi başarmam için Allah'a dua et!" dedi ve Resulullah'a veda etti. Daha sonra Resulullah ve arkadaşları Medine'ye döndüler. Sonra Resulullah, Muâz'ın ardından ona yardımcı olması [II/111] için Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi gönderdi.

Muâz, San'a kentine varınca minbere çıktı. Ardından Allah'a hamd etti ve Allah'ı medhüsena ile andı. Ardından sorumluluklarını okudu. Daha sonra minberden indi. San'a kentinin önde gelenleri gelerek "Muâz! Şu evi senin için hazırladık. Bu evi senin için boşalttık. [Hangi evi istersen orada ikamet et!]" dediler. Muâz ise şöyle dedi: "Can dostum Resulullah, bana şu nasihatte bulunmuştu: Hiçbir kınayanın tenkidi, seni Allah'ın hükmünü uygulamaktan alıkoymasın!"

Resulullah, Muâz b. Cebel'in mallarını alacaklılarına dağıtıp onu Yemen'e gönderdi. Çünkü Muâz'ı sıkıştırıyorlardı. Resulullah: "Allah'ın işini yoluna koymasını [ve borcunu ödeyebilmeni] umuyorum," dedi.[374]

373 Buhârî, Meğâzî, 60; Müslim, Cihâd, 7.
374 Sadru'ş-Şehîd [ö. 536], *Şerhu Edebi'l-Kâdî li'l-Hassâf*, thk. Muhyî Hilâl es-Serhân, Matbaatu'l-İrşâd, Bağdâd ts., II. 378.

Sonra Kilâb [b. Rebîa] kabilesinden on üç kişilik bir heyet Resulullah'ı ziyarete geldi. Aralarında Lebîd b. Rebîa da vardı.

[Benî Temîm Seriyyesi]

Sonra Resulullah Araplardan oluşan bir seriyyeyi Benî Temîm üzerine gönderdi. Seriyyede muhacirlerden de ensardan da kimse yoktu. Seriyye kabileye baskın düzenledi. Aralarında kadın ve çocukların da olduğu yirmi kişiyi esir aldı. Esirleri Medine'ye getirdi.

[Şairler Divanı]

Resulullah [şairlerin karşılıklı atışmasını izlerken] Hassân [II/112] [b. Sâbit'e] bir minber kurdurdu ve Hassân bu minbere çıktı. [Şiirini okuyunca] Resulullah: "Allah Hassân'ı Rûhu'l-Kudus ile desteklemiştir," dedi. Bunun üzerine [Benî Temîm] kabilesi: "Şairleri bizim şairlerimizden daha iyi; hatipleri [olan Muhammed] bizim hatiplerimizden daha iyi!" dedi.

[Tâif Heyeti]

Tâif heyeti geldi ve Mugîre b. Şu'be'nin meskenine konuk oldular. Resulullah'a sulh teklifinde bulundular. Resulullah, Hâlid b. Sa'îd b. el-Âs'a, bu kabileyle kendi aralarında bir mütareke metni yazması talimatını verdi.

[Abdullah b. Übey b. Selûl'ün Ölümü]

Şevval ayının bitmesine birkaç gece kala Abdullah b. Übey b. Selûl rahatsızlandı ve zilkade ayında öldü. Resulullah onu hastalığında ziyaret ederdi. Abdullah b. Übey ölünce oğlu [Abdullah], Resulullah'a gelerek "Ya Resulallah! Gömleğini bana ver de babama kefen yapayım!" dedi. Bunun üzerine Resulullah gömleğini verdi ve mezarına varıp cenaze namazını da kıldı. Bu olay üzerine وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ ayeti[375] indi.[376]

On küsur kişiden müteşekkil Benî Fezâre heyeti Resulullah ile görüşmeye geldi. Aralarında Hârice b. Hısn da vardı.

375 "[Münafıklar] öldüklerinde hiçbirisinin cenaze namazını kılma ve kabri başında da durma! Çünkü onlar Allah'ı ve Peygamber'ini inkâr etmişlerdir ve kâfir olarak da ölmüşlerdir." Tevbe, 9/84.

376 Buhârî, Cenâiz, 83; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe, 2.

[II/113] On üç kişiden müteşekkil Benî Azra [Behrâ kabilesi] heyeti Resulullah ile görüşmeye geldi. [Hemşehrileri olan] Mikdâd b. Amr'a misafir oldular.

[Hac]

Allah, imkânı olup bir yol bulabilenler için hac ibadetini farz kıldı. Resulullah, Ebû Bekir'i insanlara hac yaptırması için üç yüz kişiyle Medine'ye gönderdi. Ebû Bekir'le beraber, boyunlarında [kurbanlık olduğunu belli eden] örülmüş gerdanlık bulunan yirmi tane kurban gönderdi. Âişe bu gerdanlıkları bizzat kendi elleriyle örmüş, hayvanların boynuna asmış ve hac kurbanı olduğunu belli etmişti. Ebû Bekir kendisi için beş kurbanlık götürdü. Ebû Bekir ile beraber Abdurrahmân b. Avf da hac yaptı. Arac [vadisine] varınca ve müezzin sabah ezanında الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ "Namaz uykudan daha hayırlıdır," nidasını söylediği sırada Ebû Bekir, arkasından bir deve böğürtüsü duydu. Namaza başlamak için tekbir alacaktı. Ancak tekbir getirmeyip bekledi ve "Bu böğürtü, Resulullah'ın devesi Cad'a'nın sesi! Demek ki Resulullah hacca gelmeye karar verdi. Ah keşke gelen Resulullah olsa da ardında namaz kılsak!" dedi. Bir de baktılar ki Ali, devenin üzerinde çıkageldi.

Ebû Bekir: "Hac emîri olarak mı elçi olarak mı [geldin?]" dedi. Ali: "Hayır! Resulullah'ın elçisi olarak geldim. Tevbe suresini benimle gönderdi. Hac için toplandıkları yerlerde insanlara bu sureyi okuyacağım/öğreteceğim," dedi.

Mekke'ye ulaştılar. (Ali) Tevbe suresinin tamamını insanlara okudu. Arife günü olunca Ebû Bekir insanlara bir konuşma yaptı. Onlara hac menâsikini/ibadetlerini tarif etti. Ebû Bekir konuşmasını bitirince Ali kalkıp Tevbe suresinin tamamını insanlara okudu. *Yevm-i nahr* olunca Ebû Bekir insanlara bir [II/114] konuşma yaptı. Konuşmasında Müzdelife'den nasıl ayrılacaklarını, nasıl kurban keseceklerini ve diğer hac ibadetlerini anlattı. Konuşmasını bitirince Ali ayağa kalkıp Tevbe suresinin tamamını insanlara okudu. [İlave olarak da şunları söyledi:] "Herkes hak sahibinin hakkını versin! Ahdi olan ve söz veren herkes ahdine sadık kalsın! Bu yıldan sonra hiçbir müşrik burada hac yapamayacaktır! [Artık] Kâbe, çıplak olarak tavaf edilemeyecektir!"

Birinci *yevm-i nefir*[377] olduğunda Ebû Bekir ayağa kalkarak insanlara bir konuşma yaptı. Mina'dan nasıl ayrılacaklarını ve nasıl şeytan taşlayacaklarını anlattı. Böylece hac ibadetini tarif etti. Konuşmasını bitirince Ali kalktı ve insanlara Tevbe suresinin tamamını okudu. Daha sonra da Medine'ye döndüler.

Hicretin Onuncu Yılı

Muhammed b. İshâk, Huzeyme'den bize lafzen rivayet etti. Dedi ki: Muhammed b. Beşşâr bize lafzen rivayet etti. Dedi ki: Ebû Âmir bize lafzen rivayet etti. Dedi ki: Kurra b. Hâlid'in Ebû Cemre ez-Zubeî'den bize lafzen rivayet ettiğine göre Ebû Cemre ez-Zubeî şöyle dedi: İbn Abbâs'a şöyle dedim:

"Benim bir testim var. Benim için *nebiz* sıkıp içine koyuyorlar. Bir toplumda uzun süre oturunca da nebizin tatlılığından dolayı [sarhoş olup] mahcup olacağım bir şey yapmaktan [II/115] korkuyorum." İbn Abbâs da [cevap olarak] şöyle dedi:

"Abdülkays oğulları[378] heyeti Resulullah'ın yanına geldi. Resulullah onlara: "Heyetin hepsi hoş geldi. Perişanlık görmeyesiniz! Pişmanlık tatmayasınız!" dedi. Onlar da "Ey Allah'ın Elçisi! Bizimle senin aranda Mudar kabilesinin müşrikleri[nin yaşadığı topraklar] var. [Güvenlik nedeniyle] seni görmeye sadece haram aylarda gelebiliyoruz. Dinimizle ilgili bize birkaç genel bilgi söyle de onlara uyduğumuzda cennete girebilelim. Geride bıraktığımız halkımızı da söylediklerine davet edelim!" dediler. Bunun üzerine Resulullah şöyle dedi: "Size dört şeyi emrediyorum. Dört şeyi de yasaklıyorum: Allah'a iman etmek. Allah'a iman etmenin ne demek olduğunu biliyor musunuz?" Onlar da: "Allah ve Resulü daha iyi bilir!" dediler. Resulullah: "Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığını kabul ve itiraf etmek, namaz kılmak, zekât vermek, ramazan orucunu tutmak, ganimetlerden humus vermek. Size şunları da yasaklıyorum: Su kabağından (*dubbâ*), ağaçtan oyulmuş tahta şarap kabından (*nakîr*), yeşil küpten (*hantem*) ve ziftle katranlanmış kaptan (*muzeffe*) nebiz/içki içmek," dedi.[379]

377 Teşrik günlerinin ikinci günüdür. *Nefir* kelimesi hac ibadetinde Mina'dan ayrılmayı ifade eden bir terimdir. [M]
378 Bahreyn civarında yaşayan bir Arap kabilesidir. [M]
379 Buhârî, Humus, 2.

[Ebû Hâtim] şöyle dedi: Bu yılın başında Abdülkays kabilesi heyeti, Resulullah'ın yanına geldi. Medine'ye yaklaştıklarında develerini/eşyalarını olduğu gibi bıraktılar ve bir an önce Resulullah'ı görmek için acele ettiler. Ancak [heyette yer alan ve çirkinliğiyle bilinen] Abdullah b. el-Eşec el-Abdî, [acele etmeyip] devesini bağladı. Eski elbiselerini çıkarıp yenilerini giydi. Sonra da Resulullah'ın yanına geldi. Bunun üzerine Resulullah şöyle dedi: "Sende Allah'ın da Resulü'nün de sevdiği iki güzel huy/haslet var: Hilm/çabuk öfkelenmemek ve teenniyle hareket etmek!"[380] Rivayette isimlerini söylediğimiz içkilerle ilgili Resulullah'a sorular sordular.

[Yemen Seriyyeleri]

[II/116] Sonra Resulullah rebiülevvel[381] ayında Hâlid b. el-Velîd'i bir seriyye ile [Necrân bölgesindeki] Abdülmedân oğullarına gönderdi. Bunlar el-Hâris b. Ka'b'ın oğullarından oluşmaktadır. Müslüman oldular. Hâlid, zenginlerinden zekât aldı ve fakirlerine dağıttı.[382]

[Hâlid'den] sonra Resulullah, Amr b. Hazm'ı Necrân'a vali olarak gönderdi. Yola çıktı ve yanlarında ikamet etti. Kendilerine sünneti ve İslâm'ın öğretilerini öğretti. Resulullah vefat edene kadar da Necrân'daki görevine devam etti.

Adî b. Hâtim et-Tâî, Resulullah'ın yanına geldi. Beraberinde altın bir haç getirmişti. Resulullah اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ ayetini[383] okudu. Adî b. Hâtim'den sonra Tay kabilesinden bir heyet geldi. Aralarında Zeydü'l-Hayl da vardı. Zeyd[384] heyetin başkanıydı. Sonra Cerîr b. Abdillah el-Becelî geldi. Resulullah onu [Has'am'daki] Zülhalesa[385] [adlı puthaneyi] yıkmaya göndermişti. Yıkıp geldi.[386]

380 Müslim, Îmân, 6.
381 Rebiülâhir 10'da olduğu da söylenmiştir.
382 Hristiyan olan Benî Abdülmedân b. Deyyân kolu, Necrân'ın kâbesi (Deyrü Necrân) denilen büyük bir kilise inşa ettirmişti. Resulullah tarafından kendilerine mübâhele teklifi sunulan Hristiyanlar bunlardır. [M]
383 "Allah'ı bırakıp hahamlarını ve rahiplerini ilah edindiler." Tevbe, 9/31.
384 Resulullah Zeydü'l-Hayl'in adını Zeydü'l-Hayr şeklinde değiştirdi. [M]
385 Buna Yemen'in kâbesi derlerdi. [M]
386 Buhârî, el-Cihâd ve's-Siyer, 151.

[Umân'da bulunan] el-Ezd kabilesi bir heyet hâlinde Resulullah'ı görmeye geldi. Başlarında Surad b. Abdullah el-Ezdî vardı. On küsur kişiyle beraber geldi. Resulullah onu [Yemen'deki] Cüreş kabilesi üzerine gönderdi ve orayı fethetti. Orada Resulullah'ın amil/vergi memuru olarak kaldı. [II/117]

[Resulullah, Amr b. Hazm'ı Necrân'a muallim ve zekât memuru olarak göndermişti.] Muhammed b. Amr b. Hazm, Necrân'da dünyaya geldi. Amr bu durumu Resulullah'a haber verdi. Oğlunun adını Muhammed taktığını ve künyesini ise Ebû Süleymân olarak belirlediğini bildirdi.

[Selâmân Heyeti]

Selâmân oğulları heyeti Resulullah'ın yanma geldi. Yedi kişiydiler. Başkanları Habîb [b. Amr] es-Selâmânî idi.[387]

[Hanîfe Heyeti]

[Yemâme bölgesinde yaşayan] Hanîfe oğullarından[388] bir heyet, Resulullah'ın yanına geldi. Aralarında Müseylime de vardı. [Müseylimetülkezzâb]: "Muhammed! Kendinden sonra peygamberlik görevini bana bırakırsan sana iman edip nübüvvetini tasdik ederim," dedi. Resulullah'ın elinde bir hurma dalı vardı. Resulullah: "Elimdeki şu hurma dalını isteseydin onu bile sana vermezdim. Allah'ın seni düşürdüğü hayal kırıklığına karşı hiçbir şey yapamayacaksın! Ardını dönüp gitsen de Allah senin kafanı kopartacak! [Benden sonra çıkacak iki yalancı peygamberle ilgili] gördüğüm rüyadaki kişinin sen olduğunu görüyorum," dedi.[389] Bu [rüya] şöyle oldu: Resulullah "Ben rüyamda elimde iki altın bilezik gördüm. Bilezikler bana dert oldu; giran geldi. Rüyamda onlara üfür diye emredildi/vahyedildi. Üfürünce ikisi de [toz olup] uçtu. Kendi kendime bu iki bileziği kendimden sonra çıkacak iki yalancı peygamber olarak yorumladım," dedi. Birisi [Esved] el-Ansî diğeri ise [Yemâmeli] Müseylime'dir.[390] [II/118]

387 Benî Selâmân kabilesi Hayber, Vâdilkurâ ve Selâh taraflarında bir yer olan Cinâb'da meskûndu.(M)
388 Yemâme civarında yaşıyorlardı.(M)
389 Buhârî, Menâkıb, 22.
390 Buhârî, Menâkıb, 22; Müslim, er-Rü'yâ, 4.

Gassân,[391] Abs,[392] Kinde,[393] Muhârib[394] ve Havlân[395] heyetleri Resulullah'ın yanına geldi. Resulullah, heyetler geldiği zaman en güzel elbisesini giyer ve dostlarına da böyle davranmalarını öğütlerdi.

[Murâd Heyeti]

Murâd heyeti, Resulullah'ın yanma geldi. Başlarında Ferve b. Müseyk el-Murâdî vardı. Resulullah onu Murâd ve Mezhic bölgelerine vali olarak atadı.[396] Resulullah zekâtlarını alması için onlara Hâlid b. el-Velîd'i gönderdi. Bu konuyla ilgili onlara bir de mektup yazdı.

[Resulullah'ın Ebû Zer'le Konuşması]

Ebû Zer Resulullah'ın yanına, mescide geldi. Resulullah o sırada yalnız oturuyordu. Resulullah ile aralarında şöyle bir konuşma geçti:

– Ebû Zer! Mescid(için) selam gerekir!

-o nedir? Ya Rasulallah.

- [Mescidi selamlamak, iki rekât namaz kılmaktır. Kalk da namazını/*tahiyyetülmescid* kıl!

Ebû Zer sözüne devamla şöyle dedi: Kalktım ve kıldım. Sonra yanına dönüp oturdum ve şöyle dedim:][397]

– Mescide selam verme nedir Ya Resulallah?

– [Namaz için] en hayırlı yerdir. Dileyen az; dileyen çok kılsın!

– Ya Resulallah! Allah'ın en çok sevdiği amel hangisidir?

– Allah'a iman ve Allah'ın dini uğrunda cihad!

– Müminlerin hangisini imanı daha olgundur/kâmildir?

– Ahlakı en güzel olanı!

391 Suriye'de hüküm süren Hristiyan Arap hanedanı.(M)
392 Gatafân'ın büyük bir kolu.(M)
393 Orta Arabistan'da yaşayan bedevi bir kabile.(M)
394 Adnânîlerden bazı Arap kabileleri.(M)
395 Kahtânîlere mensup bazı Arap kabileleri.(M)
396 Tirmizî, Tefsîrü'l-Kur'ân, 35/1.
397 İbn Hibbân'ın *Sahîh*'inde yer alan bu ifadeler *es-Sikât*'ta düşürüldüğü için parantez içinde vermeyi uygun gördük [M]. İbn Hibbân, *Sahîh*, II. 76.

– Müslümanların hangisi daha üstündür/faziletlidir? [II/119]

– Müslümanların elinden ve dilinden emin olduğu kişi!

– Hicretin hangisi daha faziletlidir?

– Kötülüğü terk eden[in hicreti]!

– Gecenin hangi vakti daha faziletlidir?

– Gecenin son yarısı!

– Hangi namaz daha faziletlidir?

– Kıyamı en uzun olan!

– Hangi köle daha iyidir?

– Fiyatı en yüksek olan ve efendisinin en fazla hoşuna giden [cariye]!

– Cihadın en faziletlisi hangisidir?

– Atı vurulan ve kanı dökülen [mücahidin cihadı]!

– Sadakanın en faziletlisi hangisidir?

– Az malı olanın kendini zorlayarak gizlilik içinde verdiği!

– Orucun en faziletlisi hangisidir?

– Yerine getirilen farz oruç! Allah katında kat kat mükâfatı olur.

– Allah'ın sana indirdiği ayetlerin hangisi daha faziletlidir?

– Ayetülkürsî!

– Ya Resulallah! Nebilerin sayısı kaçtır?

– Yüz yirmi dört bin!

– Resullerin sayısı kaçtır?

– Hepsi üç yüz on üç!

– Nebilerin ilki kimdir?

– Âdem!

– Âdem nebi miydi resul müydü?

– Evet! Allah Âdem'i [kudret] eliyle yarattı. Ruhundan ona üfledi/can verdi. Sonra şeklini düzeltip tesviye etti. Her şeyden önce onunla konuştu. Ya Ebû Zer! Süryanilerden dört nebi gelmiştir: [1] Âdem, [2] Şîs[/Şit], [3] Hanûh. Bu İdris peygamberdir. Kalemle yazı yazan ilk kişidir, [4] Nûh. Arap-

lardan dört nebi gelmiştir: [1] Hûd, [2] Sâlih, [3] Şuayb, [4] Senin peygamberin Muhammed! Nebilerin ilki Âdem, sonuncusu Muhammed'dir. İsrail oğullarına gelen ilk nebi Musa, sonuncusu İsa'dır. Aralarında bin peygamber vardır.

[II/120] – Ya Resulallah! Allah, kaç yazılı metin/kitap indirdi?

– Yüz sayfa/suhuf ve dört kitap! Şit'e elli sayfa, İdris'e otuz sayfa, İbrahim'e on sayfa ve Musa'ya da Tevrat'tan önce on sayfa indirdi. [Kitap olarak da] Tevrat'ı, İncil'i, Zebur'u ve Furkân'ı indirdi.

– Ey Allah'ın Elçisi! İbrahim'e gönderilen sayfalarda neler vardı?

– Hepsi darbımeselle doluydu: Ey mağrur –ama sınanan– Kral! Seni dünyaya, dünya metaını üst üste yığıp biriktirmen için göndermedim. Seni dünyaya mazlumun [hakkını almasına yardım ederek] bedduasının bana ulaşmasını engellemen için gönderdim. Çünkü ben, kâfir bile olsa bir mazlum bedduasının gereğini yapmayı uygun görürürüm. Aklına yenilmemiş zeki bir kişinin zamanını/gününü şu şekilde bölmesi gerekir: [1] Allah'a münacaatta bulunacağı saat. [2] Nefis muhasebesi yapacağı saat. [3] Allah'ın [varlığı] yaratışını tefekkür ederek geçireceği saat. [4] Helal dairede ihtiyaçlarını göreceği saat: Buna ayıracağı vakit, diğer saatleri verimli geçirmesine yardımcı olacak ve kalpleri ferahlatacaktır. Öyleyse akıllı bir kişinin zamanını harcama konusunda basiretli olması gerekir; kendi hâline odaklanmalı, diline sahip çıkmalıdır. Çünkü konuştuklarının da [iyi ya da kötü] amel olarak yazıldığını bilen kişi, kendini ilgilendiren hususlar dışında az konuşur. Akıllı kişinin üç şeyin ardı sıra koşması gerekir: [1] Yaşayabilmek için ev geçimi. [2] Ahiret izin azık. [3] Haram dışındaki şeylerden kâm almak.

– Ey Allah'ın Elçisi! Musa'ya gönderilen sayfalarda neler vardı?

[II/121] – Hepsi ibretlik sözlerdi: Ölümün varlığını bildiği hâlde rahat yaşayana şaşarım! Kaderi bildiği hâlde kendini yorana şaşarım! Yarın hesaba çekileceğini bildiği hâlde [kendini kurtaracak] işler yapmayana şaşarım!

– Allah'ın Musa ve İbrahim'e indirdiği sayfalarda yer alan vahiylerden sana da verdiği oldu mu?

– Ey Ebû Zer! Bunları قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَى إِنَّ هَذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَى صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى ayetlerinde[398] bulacaksın.

– Ey Allah'ın Elçisi! Bana öğüt ve tavsiye ver!

– Sana şunu tavsiye ederim: Allah'tan kork! Çünkü takva, yaşamının süsüdür.

– Biraz da nasihat et!

– Suskunluğu seç! Çünkü [lüzumsuz] konuşmamak, şeytanı başından defeder ve dinini yaşamana da yardımcı olur. Gülme! Çünkü gülmek, kalpleri öldürür ve yüzdeki nuru alır götürür.

– Biraz daha nasihat et!

– Fakir fukarayı sev!

– Biraz daha nasihat et!

– Acı da olsa hak sözü söyle!

– Biraz daha nasihat et!

– Allah'ın dinini uygularken seni yeren hiç kimsenin eleştirmesinden korkma!

– Biraz daha nasihat et!

– Bir şeyi kendin yapıyorsan diğer insanlara "Niye yapıyorlar?!" diye kızma! Ey Ebû Zer! İnsanın ayağının kayması için kendisinde şu niteliklerin bulunması yeterlidir: [1] Kendi hakkında görmezden geldiği bir kusurun başka insanlar tarafından işlendiğini fark etmek. [2] İnsanların gizli hâllerini tecessüs etmek. [3] Kendini ilgilendirmeyen bir şeyden dolayı arkadaşına eziyet etmek. Ey Ebû Zer! Tedbirli olmaktan daha akıllıca bir şey yoktur. Haramdan uzak durmaktan daha takvalı bir şey yoktur. Güzel ahlaktan daha üstün bir seciye yoktur.[399]

398 "Muhakkak nefsini tezkiye edip arındıran, Rabbinin adını anan, namaz kılan kurtulmuştur. Aksine siz dünya hayatını [ahirete] tercih ediyorsunuz. Ahiret ise daha yararlı ve kalıcıdır. Bu [mesaj], evvelki peygamberlerin sahifelerinde, İbrahim ve Musa'ya gönderilen sahifelerde de vardı." A'lâ, 87/14-19.

399 İbn Hibbân, *Sahîh*, II. 77.

[Ali b. Ebî Tâlib Seriyyesi]

[II/122] Sonra Resulullah ramazan ayında Ali b. Ebî Tâlib'i Yemen üzerine bir seriyyeyle gönderdi. Ali: "Ey Allah'ın Elçisi! Nasıl hareket etmemi tavsiye edersiniz?" dedi. Resulullah: "Onların toprağına girince onlar sana saldırmadıkça sen taarruz etme! Size saldırdıklarında da sizden bir kişiyi öldürmeyinceye kadar onların kanını dökmeyin! İçinizden birini öldürürlerse teenniyle/ağır ağır hareket ettiklerini gördüğünüz müddetçe onları öldürmeyiniz! Yanlarında varınca onlara 'Mallarınızın zekâtını ayırıp fakirlere verecek misiniz?' diye sor! 'Evet,' derlerse bundan başka bir şey isteme! Vallahi Allah'ın senin aracılığınla bir tek insanı bile hidayete ulaştırması, senin için üzerine güneşin doğduğu her şeyden daha iyidir," dedi.

Resulullah'a لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ {...} وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ ayeti[400] nazil oldu. Bunun üzerine Abdullah b. Ümmü Mektûm, Resulullah'ın yanına geldi ve "Ey Allah'ın Elçisi! Ben Allah'ın dini uğruna savaşmayı seviyorum. Ama [gözlerimin] hâlimi görüyorsun! Gözlerim kör oldu!" dedi. Zeyd b. Sâbit şöyle dedi: "[Yanında oturduğum için] Resulullah'ın dizi baldırım üzerine ağırlık vermeye başladı. [Vahyin ağırlığından oluşan bu durum nedeniyle] ayağımın kırılacağını zannettim. Ardından Resulullah غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ kısmını da okudu."[401]

[II/123] Necrân'dan [önde gelen kişiler olan] el-Âkıb ile es-Seyyid, [mübâhele/mülâane için Necrân'dan][402] Resulullah'a geldi. Resulullah onlara sulh yapıldığını gösteren yazılı bir muahede verdi. Bu gün de yazılı muahede ellerinde bulunmaktadır. Bu iki kişi: "Ey Allah'ın Elçisi! Bize güvenilir bir adam gönder! Bizden istediğin şeyleri ona veririz," dediler. Resulullah: "Size gerçekten çok güvenilir bir kişi göndereceğim," dedi. Bunun üzerine herkes, kendisinin bu övülen/emin kişi olma özlemi

400 "[Evlerinde] oturup cihada gitmeyen Müslümanlarla Allah'ın dini uğrunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler bir değildir." Nisâ, 4/95.

401 "[Hastalık, sakatlık gibi] bir engeli bulunanlar hariç." Buhârî, Cihâd ve's-Siyer, 31.

402 Buhârî, Meğâzî, 68.

ve beklentisi içine girdi. Resulullah, Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ı gönderdi.[403]

Ebû Âmir er-Râhib,[404] Herakleios'un yanında öldü. Kinâne b. Abdiyâlîl ile Alkâme b. Ulâse [b. Avf el-Kilâbî el-Âmirî ö. 20/641], Ebû Amr'ın miras taksimi konusunda ihtilaf ettiler. Resulullah Kinâne b. Abdiyâlîl'i haklı buldu.

[Kinde Heyeti]

Eş'as b. Kays [ö. 40/661], kabilesi adına bir heyetle Resulullah'a geldi. Resulullah zekâtları toplaması için Eş'as ile beraber Ziyâd b. Lebîd el-Beyâzî'yi [ö. 41/661] gönderdi.

[Cibril'in İnsan Suretinde Gelmesi]

Resulullah arkadaşlarıyla otururken elbiseleri bembeyaz, saçları simsiyah bir adam çıkageldi. Üzerinde uzun süre yolculuk yaptığına dair bir iz de yoktu. Oturanlardan hiçbirisi bu adamı tanımıyordu. Resulullah'ın önünde oturdu. Dizlerini [II/124] Resulullah'ın dizlerine bitiştirdi. Ellerini de Resulullah'ın uylukları üzerine koydu. Sonra şöyle dedi:

– Ey Muhammed! Bana İslam'ı anlat!

– Allah'tan başka bir ilah olmadığını ve Muhammed'in Allah'ın Elçisi olduğunu kabul ve tasdik etmen, namaz kılman, zekât vermen, ramazan orucu tutman, yol ve imkân bulabilirsen Kâbe'yi haccetmen!

– Doğru söyledin.

Müslümanlar hayret ettiler. Çünkü hem soru soruyor hem de cevabı onaylıyor. Sonra şöyle dedi:

– Bana imanı anlat!

– Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kadere, hayır ve şerrin hepsinin Allah'tan olduğuna inanmandır.

– Doğru söyledin! Bana ihsanı anlat!

–Allah'a O'nu görüyormuş gibi ibadet etmendir. Sen O'nu görmesen de o seni görür.

403 Buhârî, Fezâilu's-Sahâbe, 21.
404 Hz. Peygamber tarafından *Ebû Âmir el-Fâsık* olarak adlandırılmıştır. Mescid-i Dırâr olayının ele başlarındandır. [M]

– [Kıyamet] saatini bana anlat!

– Bu konuda soru sorulan kişi, sorandan daha fazla bir şey bilmiyor ki!

– Öyleyse bana emarelerini/alametlerini anlat!

– Cariyenin sahibini doğurması. Yalın ayak başı çıplakların bina yükseltme yarışına girdiğini görmen.

Ravi sözüne şöyle devam etti: Sonra adam gitti. Resulullah ise "Bu, Cibril'di. Size dininizi öğretmeye geldi," dedi.[405]

[Veda Haccı]

Sonra Resulullah *veda haccı* yapmak istedi. Resulullah'ın hac yolculuğuna çıkacağına dair insanlar arasında ilan yapıldı. Resulullah ile beraber hac yapmak isteyen birçok insan Medine'ye geldi. Resulullah Zü'l-Huleyfe'ye geldi. [Hac sırasında Ebû Bekir es-Sıddîk'in hanımı] Esmâ bint Umeys, Muhammed b. Ebî Bekir'i dünyaya getirdi. Esmâ, birini Resulullah'a gönderip: "[Lohusalıktan dolayı] nasıl davranmalıyım?" diye sordu. Resulullah: "Gusül al! Bir bezle kan mahallini/uyluk kısmını bağla ve hacca/ihrama niyet et!" dedi. [II/125]

Sonra Resulullah mescitte namaz kıldı. Kurbanlığının "hac kurbanı olduğunu gösteren bir nişane"yle belirginleştirilmesini istedi. Kurbanlığın biraz kanını akıttılar [ve tüyleri kanlanmış oldu.] Sonra Resulullah Kasvâ adlı devesine bindi. Resulullah devesiyle Beydâ'nın ortasına gelince *telbiye* getirdi. Sağında solunda önünde ardında [hacca gelen] insanlar vardı. Kimi binekliydi kimi yayaydı. Resulullah ise hepsinin arasındaydı ve tekrar *telbiye* getirdi:[406]

لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لاَ شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لاَ شَرِيكَ لَكَ

İnsanlar da Resulullah ile birlikte telbiye getirdi. Bazıları İfrâd Haccına[407] niyet etti. Bazıları Kıran Haccına[408] niyet et-

405 Buhârî, Îmân, 36; Müslim, Îmân, 1.
406 "Buyur Allah'ım! Emrine amadeyim! Lebbeyk! Senin ortağın yoktur. Hamdüsena, nimetüihsan ve hükümranlık sana aittir. Ortağın yoktur!" Müslim, Hac, 3.
407 İfrâd haccı, umre yapmaksızın sadece hac ibadetini ifa etmektir. [M]
408 Kırân haccı, aynı ihramla hem umrenin hem haccın ifa edildiği hac türüdür. [M]

tiler. Resulullah Seniyye[tü'l-Vedâ']dan Mekke'ye geldi. Mekke'ye girince namaz kılmak için abdest aldı. Sonra Benî Şeybe kapısından [Harem'e] girdi. Hicr'e[409] gelince [Hacerülesved'e selam verip] *istilâm* yaptı. Üç kez *remel*[410] hâlinde ve dört kez yürüyerek tavafını tamamladı. Sonra Makâm-ı İbrâhîm'e[411] yöneldi ve وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى ayetini[412] okudu. Makâm-ı İbrâhîm'i kendisiyle Kâbe'nin arasına alarak iki rekât [tavaf namazı] kıldı. Birinci rekâtta [Fatihâ suresinden sonra] İhlâs suresini, ikinci rekâtta ise Kâfirûn suresini okudu. Sonra Rükn'e/Hacerülesved'e yöneldi ve *istilâm* etti. Sonra [Benî Mahzûm kapısından] çıkıp Safâ'ya tırmandı. Safâ tepesine çıkınca إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللّٰهِ ayetini[413] okudu ve ardından da "Ben Allah'ın [ayette] öncelediği [Safâ] ile [sa'y yapmaya] başlayacağım," dedi.[414] Safâ tepesine çıkıp Kâbe'yi görünce kıbleye dönük olarak şöyle dedi:

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ لَا
إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ أَنْجَزَ وَعْدَهُ وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ

Bunu[415] üç kez söyledi.

Merve'ye inip de ayakları vadinin ortasına gelince koştu. [II/126] Tırmanmaya başladığında yürüdü. Merve tepesine ulaşınca tepeye çıktı. Safâ tepesinde yaptıklarının aynısını orada da yaptı. Merve üzerindeki son sa'yi yaparken şöyle dedi: "Bitirdiğim bu ibadete yeni başlıyor olsaydım hedy kurbanı kesmeyip önce umre yapardım. Hedy kurbanı bulunmayan

409 Kâbe ile Hatîm denilen yarım daire şeklindeki duvar arasında kalan ve altınoluğun altına rastlayan yerdir. [M]
410 Ardından sa'y yapılan tavafların ilk üç şavtında yapılması sünnet olan hızlıca ve çalımlı yürüyüş. [M]
411 Kâbe'nin inşası sırasında Hz. İbrahim'in üzerine çıkıp duvar ördüğü ve üstünde insanları hacca davet ettiği kabul edilen taş veya onun bulunduğu yer. [M]
412 "İbrahim'in makamını namazgâh edinin!" Bakara, 2/125.
413 "Safâ ve Merve [tepeleri] Allah'ın [dininin] sembollerindendir." Bakara, 2/158.
414 Müslim, Hac, 19.
415 "Allah'tan başka ilah yoktur. Bir tektir. O'nun ortağı yoktur. Hükümranlık ve şükür O'nadır. Her şeye gücü yetendir. Allah'tan başka ilah yoktur. Bir tektir. Vaadini yerine getirdi; kulu [Muhammed'e] yardım etti. Tek başına tüm ahzâbı/koalisyon güçlerini yendi."

ihramdan çıksın ve yaptığı ibadeti umre saysın!"[416] Sürâka b. Mâlik b. Cü'şüm: "Bu yıl için mi yoksa ömür boyu mu?" dedi. Resulullah el parmaklarını birbirine geçirdi ve iki kez "Umre haccın içinde yapılacaktır; ebediyen böyledir!" dedi.

Ali b. Ebî Tâlib, Yemen'den geldi. Fâtıma'nın [ihramdan çıkarak] boyanmış bir kıyafet giydiğini ve sürme süründüğünü gördü. Bu durum Ali'nin hoşuna gitmedi. Bunun üzerine Fâtıma: "Babam böyle yapmamı söyledi!" dedi. Resulullah Ali'ye "Peki sen hacca nasıl niyet getirmiştin?" dedi. Ali: "Allah'ım! Resulün nasıl niyet ettiyse ben de öyle niyet ediyorum," dedi. Resulullah: "Benim hedy kurbanım var. [Ama] sen ihramdan çıkma!" dedi. Ali'nin Yemen'den getirdiği ve Resulullah'a getirilen hedy kurbanlarının tamamı yüz taneydi. Resulullah ve hedy kurbanı bulunanlar dışındaki insanlar ihramdan çıkıp saçlarını kestiler.

Sa'd b. Ebî Vakkâs hastaydı. Resulullah onu ziyarete gelip içeri girdi. Sa'd ağladı. Bunun üzerine Resulullah: "Neden ağlıyorsun?" dedi. Sa'd b. Ebî Vakkâs: "Tıpkı Sa'd b. Havle'nin başına geldiği gibi [hicret diyarı olan Medine'de değil] terk etti- [II/127] ğim bu topraklarda ölmekten korkuyorum," dedi. Resulullah üç kez "Allah'ım! Sa'd'a şifa ver!" dedi. Sa'd: "Ey Allah'ın Elçisi! Benim birçok malım ve hayvanım var. Mirasçım olarak ise bir tek kızım var![417] Malımın tamamını [tasadduk etmek üzere] vasiyet edeyim mi?" dedi. Resulullah: "Hayır," dedi. Sa'd: "Peki yarısını?" dedi. Resulullah: "Hayır," dedi. Sa'd: "Peki üçte birini?" dedi. Resulullah: "Üçte bir! Aslında üçte bir de fazladır. Malını sadaka olarak verirsen sadaka olur. Malını evladüiyaline harcarsan da sadaka olur. Senin yemeğini hanımının yemesi de sadakadır. Ailene mal bırakman, onları insanlara el açan muhtaçlar olarak bırakmandan iyidir. Allah'ım! Arkadaşlarımın hicretini tamamla! Onları bir daha küfre döndürme! Zavallı Sa'd b. Havle!" dedi. Sonra Resulullah, Mekke'de öldüğü için Sa'd b. Havle'ye mersiye söyledi.[418]

416 Müslim, Hac, 19.
417 Müslim, Vasıyye, 5.
418 Buhârî, Fezâilu's-Sahâbe, 78.

Terviye[419] günü olunca Mina'ya yöneldiler. İnsanlar hac için niyet getirdi. Resulullah onlara öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazını Mina'da kıldırdı. Sonra bir süre bekledi. Derken güneş doğdu. Çadırının kurulması talimatını verdi ve çadırı Nemire'de kuruldu. Sonra Resulullah yürüdü. Kureyşlilerin Cahiliye döneminde kendilerinin yaptığı [gibi Resulullah'ın da Müzdelife'de/Meş'ar-i Harâm'da vakfe yapacağına dair bir şüpheleri yoktu.][420] Ancak Resulullah, Müzdelife'yi geçti. Arafat'a geldi. Çadırının Nemire'de kurulduğunu görünce oraya inip konakladı. Güneş biraz yükselince Kasvâ'nın getirilmesini istedi. Kasvâ onun için yola hazırlandı. Vadinin ortasına gelince insanlara bir konuşma yaptı. Konuşmasında şunları söyledi:

"Şu gününüz nasıl mukaddes/harem, şu ayınız nasıl mukaddes/harem ve şu ayak bastığınız topraklarınız nasıl mukaddes/harem ise kanlarınız ve mallarınız birbirinize haramdır. [II/128]

Dikkat edin! Cahiliye döneminden kalma her şey ayaklarımın altına konulmuştur. Cahiliye dönemi kan davaları ayaklarımın altına alınmıştır.

Hanımlarınızın haklarını çiğneme konusunda Allah'tan korkun! Çünkü siz eşlerinizi Allah'ın verdiği bir ahd ile aldınız ve kendileriyle cinsel ilişkide bulunmak, Allah'ın emirlerine göre size mubah oldu. Sizin onlar üzerinizdeki hakkınız, hanenize girmesini istemediğiniz birini evinize almamalarıdır. Bunun yaparlarsa kanatmaksızın onları dövünüz! Eşlerinizin sizin üzerinizdeki hakkı, şer'î ölçülere/marufa göre giyim ve geçimleridir.

Ben size öyle bir şey bıraktım ki ona tutunursanız asla dalalete düşmezsiniz: Allah'ın kitabı!

[Kıyamet günü vazifemi yapıp yapmadığıma dair] beni size soracaklar. Ne diyeceksiniz?"

419 Arefe'den önceki gün. Başka bir ifadeyle zilhicce ayının sekizinci günüdür. [M]

420 Metinde eksik olan bu kısmı Müslim rivayetini esas alarak tamamladık. [M]

Müslümanlar: "Dini tebliğ ettiğine, Allah'ın emirlerini uyguladığına ve bize öğüt verdiğine şahitlik edeceğiz," dediler. Ravi Resulullah'ın şehadet parmağını göğe doğru kaldırdığını ve şöyle dediğini söyledi: "Allah'ım şahit ol!"[421]

Sonra ezan okudu ve kamet getirdi; öğle namazını kıldı. Sonra kamet getirdi; ikindi namazını kıldı. Aralarında başka herhangi bir namaz kılmadı. [*Cem-i takdîm* yapmış oldu.] Sonra devesine bindi ve vakfe yapacağı yere geldi. Kasvâ'nın karnını bir kayaya yanaştırdı. Muşât dağını önüne aldı ve kıbleye yöneldi. Vakfeye devam etti. Müslümanlar da beraber durdular. Güneş batıp kızıllık biraz geçinceye kadar devam ettiler.

Sonra Resulullah, Üsâme b. Zeyd'i terkisine aldı ve Arafat'tan ayrıldı. [Yavaşlaması için] Kasvâ'nın gemini sıkıca tutuyordu. Sağ eliyle işaret ederek "İnsanlar! Yavaş!" diyordu. Dağlardan birine geldiği zaman rahat tırmanması için devenin yularını biraz serbest bırakıyordu. Müzdelife'ye gelince bir ezan ve iki kamet okuyarak akşam ve yatsı namazlarını kıldı. Aralarında sünnet kılmadı. [*Cem-i te'hîr* yapmış oldu.] Sonra fecre kadar uzandı. Sabah namazı vaktinin girdiğine kanaat getirince sabah namazını bir ezan ve bir kametle kıldı.

[II/129] Kasvâ'ya bindi. Maş'er-i Harâm'a geldi. Kıbleye dönüp dua etti. Tekbir getirdi. Telbiye okudu. Ortalık iyice aydınlanıncaya kadar durmaya devam etti. Sonra güneş doğmadan önce yola çıktı. Terkisine [amcasının oğlu] el-Fazl b. Abbâs'ı bindirdi. Muhasser'e geldi. Cemretülkübrâ/Büyük Şeytan'a[422] çıkan ortadaki yolu takip etti. Cemre'ye gelince yedi taş attı. Her taşı atarken tekbir getiriyordu. Taşları vadinin içinden parmak uçlarıyla/yavaş bir şekilde [tane tane] atıyordu.

Sonra kurban keseceği yere gitti. Bizzat eliyle altmış üç deve kesti. Sonra geri kalanları kesmesi için Ali'ye bıraktı. Onu da kendi *hedy*ine ortak etti. Her devenin bir parçasının tencereye konması talimatını verdi ve pişirildi. Her ikisi de etten yediler ve et suyundan içtiler.

421 Müslim, Hac, 19.
422 Akabe Cemresi de denir. [M]

Sonra Resulullah Kasvâ'ya bindi. Kâbe'ye geldi.[423] Ziyaret/*ifâze* tavafı yaptı. Sonra da [Zemzem kuyusundan su çekerek insanlara vermekte olan Abdülmuttalib oğullarına] "Abdulmuttâlib'in oğulları! Su çekiniz! Eğer insanların gelip [*sikâye*-yi] elinizden alma ihtimali olmasaydı ben de sizinle beraber su çekerdim," dedi. Resulullah'a bir kova Zemzem verdiler ve ondan içti.[424]

Sonra Resulullah, Mina'ya geri döndü. Mina'da öğle namazını kıldı. Teşrik günlerini/*eyyâm-ı Minâ* Mina'da geçirdi. Sonra Kâbe'de veda tavafı yaptı. Medine'ye doğru yola çıktı. Müslümanlar da onunla beraber kente girdiler. Resulullah zilhicce ayının geri kalan günleri boyunca, muharrem ayında ve safer ayının bir kısmı boyunca Medine'de kaldı.

Resulullah'ın Vefatı

Şeyhe okunurken benim de hazır bulunduğum bir mecliste Ebû Ya'lâ bize haber verdi. Dedi ki: Ahmed b. Cemîl el-Mervezî bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Abdullah b. el-Mübârek bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Ma'mer ve Yûnus, Zührî'den bize lafzen rivayette bulunduğuna göre Zührî dedi ki: Enes b. Mâlik bana haber verdi: [II/1130]

"Müslümanlar pazartesi günü sabah namazını kılarken -Ebû Bekir onlara namaz kıldırıyordu- aniden Resulullah'ın varlığıyla şaşırdılar. Resulullah, Âişe'nin odasının kapısındaki örtüyü araladı ve namaz esnasında saf saf olmuş Müslümanlara baktı. Gülümsedi. Ebû Bekir, Resulullah'ın safa ulaşması için topukları üzerinde döndü. Resulullah'ın namaza gelmek istediğini zannetti. Müslümanlar Resulullah'ı görmenin sevinciyle neredeyse namazlarını bozacaklardı. Resulullah onlara "Namazlarını bozmayın/devam edin!" anlamında işaret etti. Ardından da odasına girdi. Odanın, Müslümanlar ile kendi arasında yer alan perdesini indirdi. O gün vefat etti."[425]

[Ebû Hâtim] şöyle dedi: Resulullah'ın ilk rahatsızlığı safer ayının bitimine iki gece kala çarşamba günü başladı. O sıra-

423 Hadis kaynaklarında burada öğle namazını kıldığı anlatılmaktadır. Ancak İbn Hibbân diğer kaynaklardan farklı olarak bir sonraki paragrafta, Resulullah'ın öğle namazını Mina'da kıldığını ifade etmektedir. Dârimî, Menâsik, 34; Ebû Dâvud, Menâsik, 56.

424 Dârimî, Menâsik, 34; Ebû Dâvud, Menâsik, 56.

425 Buhârî, Sıfâtu's Selâh, 12.

da Meymûne'nin evindeydi. Hatta ıstırabının şiddetinden bayıldı. Çevresine bazı eşleri, Abbâs b. Abdilmuttalib, Ümmü Seleme, Esmâ bint Umeys el-Has'amîyye, Ümmü Abdillah b. Ca'fer, Ümmü'l-Fazl bint el-Hâris –Bu kadın Meymûne'nin kız kardeşidir– toplandılar. Resulullah bayılınca kendi aralarında ne yapacaklarını konuştular. Baygınken ağzına ilaç akıttılar. Resulullah kendine gelince "Bunu kim yaptı?" dedi. Çevresindekiler "Ey Allah'ın Elçisi! Amcan Abbâs [yaptı!]" dediler. "Bu [II/131] iş, şu taraftan gelen kadınların işlerindendir," dedi ve Habeşistan tarafını işaret etti. Onlar da "Sende zâtülcenb [akciğer zarı iltihabı] hastalığı vardır diye korktular da ondan böyle davrandılar," dediler. Bunun üzerine Resulullah şöyle dedi: "Allah beni bu hastalığa müptela ederek azap etmez. Ağzıma ilaç damlatan Abbâs dışında herkes dışarı çıksın!"

Resulullah'ın hastalığı ağırlaşınca Âişe, Resulullah'ın diğer hanımlarından Resulullah'ın hastalığını kendi evinde geçirmesi için izin istedi. Ona müsaade ettiler. İki adam Resulullah'ın kollarına girerek Meymûne'nin evinden çıkardılar. Âişe'nin evine girinceye kadar ayakları yerde sürüyordu. Bu iki adam Ali ve Abbâs idi. Âişe'nin evine girince ıstırabı daha da arttı ve "Üzerime yedi kırba su dökün! Kırbaların ağızları açılmamış/suyu temiz olsun! İnsanların huzuruna çıkmak istiyorum," dedi. Resulullah'ı Hafsa'ya ait bir leğene oturttular. Bu kırbalardaki suyu üzerine döktüler. Derken eliyle hanımlarına "Tamam! Kâfi!" anlamında işaret yaptı.[426]

Sonra da "Leğene benim için su koyun!" dedi. Dediği gibi yaptılar. Tuvaletini yapmak amacıyla gitti. Ardından bayıldı. Derken kendine geldi ve "İnsanlar henüz namaz kılmadılar mı?" dedi. "Hayır, Allah'ın Elçisi! Seni bekliyorlar!" dediler. İnsanlar Resulullah'ın gelerek kendilerine yatsı namazını kıldıracağını düşünerek bekleşiyorlardı. Bunun üzerine Resulullah: "Ebû Bekir'e söyleyin de namazı kıldırsın!" dedi. Âişe: "Ey Allah'ın Elçisi! Ebû Bekir yufka yüreklidir. Senin yerinde mihrapta durursa ağlar," dedi. Resulullah: "Ebû Bekir'e söyleyin de namazı kıldırsın!" dedi. Sonra bu haberi Ebû Bekir'e gön-

426 Buhârî'de rivayetin bu kısımdan sonra "çıkıp insanlara namaz kıldırdı ve konuşma yaptı," ifadesine yer verilmektedir. Buhârî, Meğâzî, 78.

derdi. Haberi getiren elçi, Ebû Bekir'e "Resulullah insanlara [II/132] senin namaz kıldırmanı istiyor," dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir: "Ömer! İnsanlara namaz kıldır!" dedi. Ömer: "Sen [imamlığa] benden daha layıksın! Çünkü Resulullah elçiyi senin için gönderdi," dedi. [Resulullah'ın hasta olduğu] bu günlerde insanlara Ebû Bekir namaz kıldırdı.

Sonra Resulullah biraz ferahladığını hissetti. Ali ile Abbâs Resulullah'ın kollarına girmişti. Öğle namazını kılmak için çıktı. İkisine "Beni [Ebû Bekir'in] soluna oturtun," dedi. Resulullah oturarak namaz kılıyordu. Ebû Bekir de [ayakta] onun namazına tâbi olmuştu. Müslümanlar ise Ebû Bekir'e tâbi olmuşlardı.[427]

Sonra Resulullah biraz ferahladığını hissetti ve çıkıp Ebû Bekir'in arkasında oturarak, tek parça bir kıyafetle namaz kıldı. Sonra ayağa kalktı. Başında omuzlarına kadar inen ve omuzlarına doladığı bir örtü vardı. Minbere çıktı ve sonra şöyle dedi: "Canımı [kudret] elinde tutan Allah'a yemin ederim ki kıyamet günü *havz-ı kevser*in başında dikileceğim." [Sonra kendisini kastederek] sözlerine şöyle devam etti: "Dünya ve dünyanın bütün kıymetli eşyaları 'biri'nin önüne önüne serildi de o, ahireti tercih etti!" Resulullah'ın bu sözünün mahiyetini, Ebû Bekir'den başkası anlamadı. Ebû Bekir gözyaşlarını tutamadı ve ağladı. Ebû Bekir: "Anam babam sana feda olsun! Babalarımız da analarımız da canlarımız da mallarımız da sana feda olsun!" dedi. Resulullah: "Bedeni, dini ve bütün varı yoğu konusunda iyiliğini en fazla gördüğüm/sıkıntıma ortak olan kişi, Ebû Bekir'dir. Eğer bir *halîl*im olsun isteseydim o, Ebû Bekir'den başkası olmazdı. Ancak İslam kardeşliği [daha üstün bir mertebedir.] Ebû Bekir'in kapısı hariç mescide açılan tüm kapıları kapatın!" dedi.[428]

Sonra evine girdi. Bu, Resulullah'ın son hitabı ve konuşmasıydı.

Resulullah, pazartesi günü olunca Âişe'nin odasının kapı- [II/133] sındaki örtüyü kaldırdı. İnsanlar Ebû Bekir'in arkasında saf

427 Buhârî, el-Cemâa ve'l-İmâme, 39.
428 Buhârî, Mesâcid, 46.

tutmuşlardı. [Resulullah'ın] yüzü, tıpkı Mushaf sayfası gibi [tertemizdi.] Ardından Resulullah gülümsedi. İnsanlara "Yerinizde kalın!" anlamında işaret yaptı. Perdeyi salıverdi. Bu günün sonunda da vefat etti.[429] Bu olay, rebiülevvel ayının on iki gecesi geçince meydana geldi.

Resulullah'ın tam olarak Medine'de kaldığı süre, on yıldır.

Âişe şöyle anlatıyor: "Resulullah benim evimde, bana tahsis ettiği günde, [başı] boynum ile göğsüm arasında vefat etti. Birimiz rahatsızlandığımız zaman [hasta ziyaretine gelenlere] dua ederdik. Bundan dolayı ben de Resulullah'a 'geçmiş olsun'a gelmiştim. Başını göğe doğru kaldırdı ve 'En yüce dosta! Refik-i Âlâ'ya...' dedi."[430] Abdurrahmân b. Ebî Bekir Resulullah'ın yanma uğradı. Abdurrahmân'ın elinde taze yeşil bir dal parçası/misvak vardı. Resulullah ona baktı. Resulullah'ın o misvakı kullanmak istediğini anladım. Misvakı aldım ve başını ağzımla çiğnedim. Resulullah'a verdim ve dişini misvakladı. Sonra misvakı bana verdi. Misvak elinden düştü. Böylece Allah, dünyadaki son gününde ve aynı zamanda ahiretteki ilk gününde benim tükürüğümle onun tükürüğünü bir araya getirmiş oldu.

[Resulullah'ın Techiz ve Tekfini]

Ebû Bekir, Medine'nin kenar bir mahallesindeydi. Hemen geldi ve Resulullah'ın evine girdi. Resulullah'ın üzeri örtülmüştü. Ebû Bekir ağzını Resulullah'ın alnı üzere koydu ve öpmeye başladı. Ağlayarak "Anam babam sana feda olsun! Hayatteyken de çok güzeldin. Ölüykende çok güzelsin!" diyordu.

Ebû Bekir dışarı çıkıp Ömer b. el-Hattâb'ın yanına uğradığında Ömer'in "Resulullah ölmedi. Bütün münafıkları rezil/ [II/134] rüsvay edip öldürmeden de ölmez!" dediğini duydu. Çevredekiler Ebû Bekir'i görünce başlarını kaldırdılar. Ebû Bekir, Ömer'e "Efendi! Bari kendine acı! Çünkü Resulullah öldü! Allah'ın إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ dediğini[431] duymadın mı hiç?! Yine Al-

429 Buhârî, el-Cemâa ve'l-İmâme, 18.
430 Buhârî, Meğâzî, 78.
431 "Sen de ölümlüsün onlar da ölümlüdür." Zümer, 39/30.

lah وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ أَفَإِنْ مِتَّ فَهُمُ الْخَالِدُونَ buyurmadı mı?!"[432] dedi.

Sonra Ebû Bekir minbere gelip çıktı. Daha sonra Allah'a hamdüsena ettikten sonra şöyle dedi: "Ey İnsanlar! Eğer Muhammed, taptığınız Tanrınız idiyse ilahınız öldü. Eğer ilahınız semada olan ise ilahınız ölmedi." Ardından Ebû Bekir وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ ayetini[433] sonuna kadar okudu. Müslümanlar Resulullah'ın öldüğünü kabullendiler.[434]

[Abdülmuttalib'in Çocukları]

Abdülmuttalib b. Hişâm'ın on altı çocuğu vardı. On tanesi erkektir. Erkek çocukların dokuzu Resulullah'ın amcası olup sonuncusu da babasıdır. Altı kız çocuğu ise Resulullah'ın halasıdır.

Abdülmuttalib'in çocukları şunlardır: [1] Resulullah'ın babası Abdullah b. Abdülmuttalib, [2] Zübeyr b. Abdülmuttalib, [3] Ebû Tâlib b. Abdülmuttalib, [4] Abbâs b. Abdülmuttalib, [5] Dırâr b. Abdülmuttalib, [6] Hamza b. Abdülmuttalib, [7] Mukavvim b. Abdülmuttalib, [8] Ebû Leheb b. Abdülmuttalib, [9] el-Hâris b. Abdülmuttalib [10] Gaydak b. Abdülmuttalib.

Abdullah [ö. 570], Resulullah'ın babasıdır. Resulullah'tan [II/135] başka ne erkek ne de kız çocuğu oldu. Resulullah doğmadan önce vefat etti.

Zübeyr b. Abdülmuttalib'in [ö. 610'dan önce] künyesi Ebû Tâhir'dir. Kureyş'in önde gelenlerindendi ve süvariydi. Savaşçılardandı. Eğitmen ve şairdi. Edebî niteliği yüksek şiirler söylerdi.

Ebû Tâlib b. Abdülmuttalib'in asıl adı Abdümenâf'tır. O ve Resulullah'ın babası olan Abdullah b. Abdülmuttalib aynı anne-

432 "Senden önce hiçbir insana ebedilik vermedik. Sen öldüğünde onlar sonsuz mu yaşayacak?!" Enbiyâ, 21/34.

433 "Muhammed sadece bir peygamberdir. Kendisinden önce de peygamberler gelip geçti. Ölecek ya da öldürülecek olsa dininizden geri mi döneceksiniz? Kim dininden dönerse Allah'a hiçbir zarar veremez ve Allah şükredenlerin karşılığını verecektir." Âl-i İmrân, 3/144.

434 Buhârî, Cenâiz, 3.

dendir. Abdülmuttalib'in vasisi idi; Abdülmuttalib kendinden sonra malının ve Resulullah'ın korunmasını ona vasiyet etti. Abdülmuttalib hayattayken onun bakımını nasıl önemsediyse aynı şekilde Ebû Tâlib de ihtimam gösterdi. Resulullah'm Medine'ye hicretinden üç yıl, dört ay önce öldü [ö. 619 M].

Abbâs b. Abdülmuttalib'in künyesi Ebü'l-Fazl'dır. Cahiliye döneminde Sikâye ve Zemzem sorumluluğu ona aitti. Resulullah Mekke'yi fethettiğinde bu sorumluluğu ona verdi. Abbâs, Osmân b. Affân'ın [ö. 35/656] devlet başkanlığı döneminde otuz iki yılında vefat etti [ö. 32/653].

Dırâr b. Abdülmuttalib. Şiir yazma konusunda üstüne yoktu. İslam'dan önce arkasında bir çocuk bırakmaksızın vefat etti.

[II/136] Hamza b. Abdülmuttalib'in [ö. 3/625] künyesi Ebû Ya'lâ şeklindedir. Künyesinin Ebû Umâre olduğu da söylenmiştir. Uhud Savaşı'nda şehit düştü. Hamza'yı hicretin üçüncü yılı şevval ayında Cübeyr b. Mut'im'in kölesi Vahşî b. Harb öldürdü. Hamza, Hz. Peygamber'den iki yaş büyüktü.

Mukavvim b. Abdülmuttalib ise Kureyş'in önde gelen sert liderlerindendi. İslam'dan önce öldü. Çocuğu yoktu.

Ebû Leheb b. Abdülmuttalib'in adı Abduluzzâ ve künyesi ise Ebû Utbe'dir. Ancak güzelliğinden dolayı Ebû Leheb [alev gibi parlak] olarak adlandırıldı. Şaşıydı. Amcaları arasında Resulullah'a düşmanlık yapandı. Ölünceye kadar Peygamber'e olan düşmanlığını ortaya koydu [ö. 2/624].

Hâris b. Abdülmuttalib ise Abdülmuttalib'in oğullarının en büyüğüdür. İsmi, künyesiyle aynıdır. Abdülmuttalib ile berebER Zemzem kuyusunu kazanlardan birisidir.

Gaydak b. Abdülmuttalib Kureyş'in süvari ve kahraman aslanlarından biriydi. Nübüvvetten önce, geride çocuk bırakmadan öldü.

[Abdülmuttalib'in Kızları]

Abdülmuttalib'in kızları şunlardır:

Resulullah'm halaları altı tanedir. Birincisi; Âtike bint Abdülmuttalib'dir. [2] Ümeyme bint Abdülmuttalib, [3] Beyzâ

bint Abdülmuttalib –Ümmü Hakîm budur–, [4] Ervâ bint Abdülmuttalib, [5] Safiyye bint Abdülmuttalib, [6] Berre bint Abdülmuttalib.

Âtike bint Abdülmuttalib, Ebû Ümeyye b. Mugîre el-Mahzûmî ile evliydi.

Ümeyme bint Abdülmuttalib ise Cahş b. Riâb el-Esedî ile [II/137] evliydi.

Beyzâ bint Abdülmuttalib ise Küreyz b. Rabîa b. Habîb b. Abduşems ile evliydi.

Safiyye bint Abdülmuttalib ise Evvâm b. Huveylid b. Esed ile evliydi.

Berre bint Abdülmuttalib ise Abdülesed b. Hilâl el-Mahzûmî ile evliydi.

Ervâ bint Abdülmuttalib ise Umeyr b. Kusay b. Kilâb ile evliydi.

Peygamber'in halalarından sadece Safiyye Müslüman oldu.[435] Safiyye, Zübeyr b. Avvâm'ın [ö. 36/656] annesidir. Safiyye, Ömer b. el-Hattâb'ın devlet başkanlığı sırasında vefat etti [ö. 20/641].

Tüm bunlar, Resulullah'ın amca ve halaları hakkında anlatılanlardan ezberlenmesi gerekli olan bilgilerin tamamıdır.

[Resulullah'ın Eşleri]

Resulullah'ın eşleri şunlardır:

[1] Resulullah peygamber olmadan önce, Hadîce bint Huveylid b. Esed b. Abdiluzzâ b. Kusay b. Kilâb b. Mürre ile Mekke'de evlendi. O sırada Resulullah yirmi beş yaşındaydı. Hadîce ise Resulullah ile evlenmeden önce Atîk [Utayyik] b. Âiz b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm ile evliydi. Resulullah'ın İbrâhîm dışındaki tüm çocukları Hadîce'den olmuştur. Hadîce, Mekke'de hicret öncesinde vefat etmiştir.

435 Hz. Peygamber'in halalarından sadece Safiyye'nin Müslüman olduğunu söylemekteyse de diğer halaları Âtike ile Ervâ'nın da İslamiyet'i kabul ettikleri anlaşılmaktadır. Selman Başaran, "Ervâ bint Abdülmuttalib" mad., *DİA*, XI. 317.

[II/138] [2] Sonra Resulullah Hadîce'nin ölümünden sonra Sevde bint Zem'a b. Kays b. Abdişems b. Abdivüd b. en-Nadr b. Mâlik b. Hisl b. Âmir b. Lüey ile evlendi.[436] Sevde'nin annesi Şemûs bint Kays b. Zeyd b. Amr b. Lebîd b. Hılâş[437] b. Âmir b. Ganem b. Adî b. en-Neccâr'dır. Resulullah, Sevde'yi amcası Vakadân b. Halbes'ten istedi. Sevde, Resulullah'tan önce Âmir b. Lüey oğullarından Süheyl b. Amr'ın kardeşi olan Sekrân b. Amr ile evliydi. Sevde [ö. 23/644] yavaş hareket eden, iri yapılı bir kadındı. Sevde "Kadınların istediği şeyi istemiyorum," diyerek Resulullah'ın yanında geceleme sırasını Âişe'ye bırakan hanımdır. Sevde, [hicrî] elli yılında vefat etti.[438]

[3] Sonra Resulullah, Ebî Bekir es-Sıddîk b. Ebî Kuhâfe'nin kızı olan Âişe ile şevval ayında evlendi. O sırada Âişe altı yaşındaydı. Hicretten sonra dokuz yaşındayken de zifafa girdi. Âişe [hicrî] elli yedi yılında Ramazan'ın on yedinci gecesine denk gelen salı gününde vefat etti. Cenaze namazını Ebû Hüreyre kıldırdı. Bakî' kabristanına gömüldü. Resulullah'ın Âişe dışında bâkire eşi yoktur.

[4] Sonra Resulullah, şaban ayında Ömer b. el-Hattâb'ın kızı olan Hafsa ile evlendi. Hafsa'nın annesi, Zeyneb bint Mez'ûn b. [II/139] Habîb b. Vehb b. Huzâfe b. Cümah'tır. Hafsa, Resulullah ile evlenmeden önce Huneys b. Huzâfe b. Kays ile evliydi. Bu düğün hicretin üçüncü yılında gerçekleşti. Hafsa bint Ömer, [hicrî] kırk beş yılında vefat etti.

[5] Sonra Resulullah aynı yıl [hicretin üçüncü yılı] ramazan ayında, Zeyneb bint Huzeyme b. el-Hâris b. Abdillah b. Amr b. Abdimenâf b. Hilâl b. Âmir b. Sa'sa' ile evlendi. Zeyneb'e Ümmü'l-Mesâkîn [fakirlerin annesi] denilirdi. Zeyneb, Resulullah ile evlenmeden önce et-Tufeyl b. el-Hâris ile evliydi. Resulullah'ın vefatından sonra eşlerinden ilk vefat eden, Zeyneb'dir.

[6] Sonra Resulullah hicretin dördüncü yılında Ümmü Seleme bint Ümeyye b. el-Mugîre b. Abdillah b. Ömer b. Mahzûm ile evlendi. Ümmü Seleme [hicrî] elli dokuz yılında vefat etti.

436 Peygamberliğin 10. [620] yılında gerçekleşmiştir. [M]
437 Bazı kaynaklarda Hıdâş ya da Hımâş olarak geçmektedir. [M]
438 Sevde'nin hicretin ellinci yılında vefat ettiği görüşü sahih bulunmamıştır. [M]

[7] Sonra Resulullah hicretin beşinci yılında Zeyneb bint Cahş b. Riâb b. Ya'mer b. Sabre b. Mürre b. Kesîr b. Ganem b. Dûdân b. Esed b. Huzeyme ile evlendi. Zeyneb bint Cahş, Resulullah ile evlenmeden önce Resulullah'ın kölesi Zeyd b. Hârise ile evliydi. Zeyneb bint Cahş [hicrî] yirmi yılında vefat etti.

[8] Sonra Resulullah hicretin yedinci yılında Huyey b. Ahtab'ın kızı Safiyye'yi kendisine seçti. Safiyye İsrail oğullarındandır. Resulullah'tan önce Kinâne b. Rebî' Ebü'l-Hukayk ile evliydi. Resulullah onu esir olarak almıştı ve kendisine ayırdı. Safiyye ganimet olarak aldığı esirlerden kendisine ayırdığı, [II/140] sonra da azat edip evlendiği eşlerindendir. Safiyye bint Huyey [hicrî] elli yılında vefat etti.

[9] Sonra Resulullah bu yılın sonunda Ebû Süfyân b. Harb'in kızı olan Ümmü Habîbe ile evlendi. Ümmü Habîbe Resulullah ile evlenmeden önce Ubeydullâh b. Cahş ile evliydi. Kocasıyla beraber Habeşistan'a hicret etmişti ve orada yaşıyordu. Kocası Ubeydullâh b. Cahş [Habeşistan'da] vefat etti. Bunun üzerine Resulullah, Ümmü Habîbe'yi kendisi adına istemesi için Amr b. Ümeyye ed-Damrî'yi Necâşî'ye gönderdi. Bu bölgenin sultanı Necâşî olduğundan Ümmü Habîbe'nin velisi de Necâşî'ydi. Bu bölgede de Ümmü Habîbe'nin velisi bulunmuyordu. Dolayısıyla "Sultan", velisi bulunmayan tüm vatandaşların velisi sayılır. Ümmü Habîbe'nin evlilik teklifi (*hıtbe*) ve düğün süreci işlerini, Sa'îd b. el-Âs yürüttü. Evlilik sırasında Ümmü Habîbe'nin velisi çok uzaklardaydı. Ümmü Habîbe, Ca'fer b. Ebî Tâlib ile Habeşistan'dan yola çıkıp Resulullah'ın yanına geldi. Ümmü Habîbe [hicrî] kırk dört yılında vefat etti.

[10] Resulullah bu yılın sonunda [M 629] Meymûne bint el-Hâris b. Hazn b. Büceyr b. el-Herem b. Rüveybe b. Abdillah b. Âmir b. Sa'sa' ile evlendi. Meymûne, Resulullah'la evlenmeden önce Âmir b. Lüey oğullarından Ebû Rühm b. Abdiluzzâ ile evliydi. Meymûne [hicrî] seksen sekiz yılında öldü. Abdullah b. Abbâs'ın teyzesidir. Çünkü Abbâs'ın annesi olan Ümmü Fazl, Meymûne'nin kız kadeşidir. [II/141]

[11] Resulullah Mustalik kabilesinden Cüveyriye bint el-Hâris b. Ebî Dırâr ile evlendi. Cüveyriye Resulullah ile ev-

lenmeden önce Safvân b. Temîm ile evliydi. Resulullah Mustalik oğullarına saldırınca Cüveyriye'yi esir almıştı. [Başlangıçta] Sâbit b. Kays b. eş-Şimâs'ın payına düşmüştü. Resulullah Cüveyriye'yi satın aldı ve azat etti. Cüveyriye [hicrî] elli altı yılı rebiülevvel ayında vefat etti. Cenaze namazını Mervân b. el-Hakem kıldırdı.

[12] Resulullah, Esmâ bint en-Nu'mân el-Cevniyye ile evlendi. Ancak kendisiyle ilişkide bulunmamıştır. Sonra boşadı ve ailesine geri gönderdi.

[13] Resulullah Fâtıma bint ed-Dahhâk b. Süfyân el-Kilâbiye ile evlendi. Kadın Resulullah'ı görünce "Senin şerrinden Allah'a sığınırım!" dedi. Bunun üzerine Resulullah: "Çok yüce olana sığındın. Ailenin yanına dön!" dedi [ve onu boşadı].[439]

[14] Resulullah Kurayzalı olan Reyhâne bint Amr ile ev- [II/142] lendi. Ancak Reyhâne'nin bedeninde dirhem büyüklüğünde beyaz bir leke görünce boşadı. İlişkide bulunmamıştı. Boşadıktan dört ay sonra da Reyhâne vefat etti.

[15] İskenderiye hükümdarı Mukavkıs, Resulullah'a bir cariye verdi. Cariyenin adı Mâriye'dir. Kıbtî olan Mâriye, Resulullah'ın oğlu İbrâhîm'in de annesidir.

Resulullah bu dünyadan ayırılırken nikâhı altında dokuz eşi vardı:

[1] Âişe bint Ebî Bekir es-Sıddîk.

[2] Hafsa bint Ömer b. el-Hattâb.

[3] Sevde bint Zem'a b. Kays b. Abdişems.

[4] Ümmü Habîbe bint Süfyân b. Harb.

[5] Zeyneb bint Cahş b. Riâb.

[6] Ümmü Seleme bint Ebî Ümeyye b. el-Mugîre.

[7] Meymûne bint el-Hâris b. Hazn.

[8] Cüveyriye bint el-Hâris b. Ebî Dırâr.

[9] Safiyye bint Huyey b. Ahtab.

439 Buhârî, Talâk, 2.

[Resulullah'ın Çocukları]

İbrâhîm hariç Resulullah'ın tüm çocukları Hadîce tarafından dünyaya getirilmiştir. Sadece [oğlu] İbrâhîm, Mâriye el-Kıbtiyye tarafından dünyaya getirilmiştir.

Resulullah'ın Erkek Çocukları

Birincisi Abdullâh'tır. Erkeklerin en büyüğüdür. Diğerleri et-Tâhir, et-Tayyib ve el-Kâsım'dır. Şöyle bir görüşte bulunmaktadır: "Abdullah ile et-Tâhir aynı kişidir ve [Abdullah] Resulullah'ın ilk doğan çocuğudur. Hatta o ölünce Kureyşliler "Muhammed'in soyu kurudu artık!" demişlerdir. Bundan dolayı da إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ ayeti[440] nazil olmuştur.

Resululah'ın Kızları

Zeyneb, Ümmü Külsûm, Rukayye ve Fâtıma'dır. [II/143]

[1] Resulullah, kızı Zeyneb'i Ebü'l-Âs b. er-Rebî' ile evlendirdi. Zeyneb'in Ümâme bint Ebi'l-Âs isimli bir kızı oldu. Resulullah'ın namaz kılarken omuzlarına aldığı kız çocuğu, Ümâme'dir. Resulullah rükûya eğileceği zaman Ümâme'yi yere bırakır, kıyama kalktığında tekrar omzuna alırdı. Ümâme geride çocuk bırakmadan vefat etmiştir.

[2] Resulullah'ın kızı Rukayye, Utbe b. Ebî Leheb ile evliydi.

[3] Ümmü Külsûm ise Uteybe b. Ebî Leheb ile evliydi. Ebû Leheb her iki oğluna da eşlerini boşama talimatı verdi. O dönemde henüz Allah, Müslüman erkeklerin müşrik kadınlarla evlenmesini ve Müslüman kadınların da müşrik erkeklerle evlenmesini yasaklamamıştı. Sonra Allah hem erkek hem de kadın Müslümanlara bu tür evlilikleri yasakladı.

Sonra Resulullah, kızı Rukayye'yi Osmân b. Affân ile evlendirdi. O sırada Resulullah Mekke'deydi. Rukayye, Osmân ile birlikte Habeşistan'a hicret etti. Rukayye'nin Habeşistan'da Abdullah adlı bir oğlu oldu. Bu oğlu sebebiyle Osmân'ı "Ebû Abdillah" diye çağırıyorlardı. Sonra Rukayye, Resulullah Bedir [II/144] Savaşı'ndan dönerken Osmân'ın yanında vefat etti. Medine'ye defnedildi. Bu olay şöyle oldu: Müslümanlar sefere çıkarken

440 "Kuşkun olmasın ki *ebter*/soyu kesik, seni kötüleyenin ta kendisidir!" Kevser, 108/3.

Osmân, Resulullah'ın kızı Rukayye hasta olduğu için Bedir'e gitmeyip Medine'de kalma konusunda Resulullah'tan izin istedi. Rukayye, Zeyd b. Hârise el-Ukaylî'nin Bedir zaferi müjdesiyle Medine'ye dönüşünden az önce vefat etti.

Sonra Resulullah, Osmân b. Affân'ı kızı Ümmü Külsûm ile evlendirdi. Ümmü Külsûm'ün çocuğu olmadı.

[4] Resulullah kızı Fâtıma'yı Ali b. Ebî Tâlib ile Medine'de evlendirdi. Ali'nin bu evlilikten Hasan, Hüseyin, Muhsin, Ümmü Külsûm ve Zeyneb isimli çocukları oldu. Ali ile Fâtıma'nın bu beş çocuğundan başka çocukları yoktur.

[Ali, kızı] Ümmü Külsûm'ü Ömer'le evlendirdi. Ömer'le olan evliliğinden Zeyd ve Rukayye doğdu. [Ömer'in oğlu] Zeyd'e bir taş çarptı ve öldü. Ömer'in kızı Rukayye ise İbrâhîm b. Nuaym b. Abdillah en-Nahhâm ile evlendi ve bu evliliğinden bir kız çocuğu dünyaya geldi. Geride bir çocuk bırakmadan vefat etti.

Ali'nin kızı Zeyneb, Abdullah b. Ca'fer b. Ebî Tâlib ile evlendi ve evliliğinden [üç çocuğu oldu.] Ca'fer isimli bir oğlu dünyaya geldi. Doğan bu çocuğundan dolayı Abdullah'ı "Ebû Ca'fer" diye çağırıyorlardı. [Zeyneb ve Abdullah'ın evliliğinden] Ümmü Külsûm ve Ümmü Abdillah isimli çocuklar da doğdu.

[Resulullah'ın Zekât Memurları]

Resulullah vefat ettiğinde zekât toplama yetkisi olanlar [II/145] şunlardır:

[1] Adî b. Hâtim [et-Tâî]: Kendi kabilesinden sorumluydu.

[2] Mâlik b. Nüveyre [el-Yerbûî et-Temîmî]:[441] Hanzala oğullarından sorumluydu.

[3] Kays b. Âsım [et-Temîmî el-Minkarî]: Minkar oğullarından sorumluydu.

[4] ez-Zibrikân b. Bedr:[442] Benî Sa'd kabilesinden sorumluydu.

441 Topladığı zekât mallarını Hz. Peygamber'in vefatı üzerine sahiplerine iade ettiği için mürted sayılıp öldürülen sahabidir. [M]

442 Tam adı Ebû Ayyâş Husayn b. Bedr b. İmruülkays et-Temîmî şeklindedir. [M]

[5] Ka'b b. Mâlik b. Ebi'l-Kays: Eslem, Gıfâr ve Cüheyne kabilelerinden sorumluydu.

[6] ed-Dahhâk b. Süfyân: Benî Kilâb kabilesinden sorumluydu.

[7] Amr b. el-Âs: Umân'dan sorumluydu.

[8] el-Muhâcir [/Velîd] b. [Ebî] Ümeyye: San'a şehrinden sorumluydu.

[9] Ziyâd b. Lebîd: Hadramevt'in sorumlusuydu.

Resulullah'ın Şemâili

Şeyhe okunurken benim de hazır bulunduğum bir mecliste Ömer b. Sa'îd b. Sinân et-Tâî -kalbinde zerre kadar bir şüphe duymadığı güvenilirlikte bir senedle- bize haber verdi. Dedi ki: Süfyân b. Vekî' b. el-Cerrâh bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Cemî' b. Ömer b. Abdirrahmân el-Acelî, yazdığı metinden bize imla ettirerek rivayette bulundu. Dedi ki: Hadîce'nin kocası Ebû Hâle'nin çocuklarından olan ve künyesi "Ebû Abdillah" olan Benî Temîm kabilesinden bir adam, Ebû Hâle'den, o da Hasan b. Ali'den lafzen rivayette bulunduğuna göre Hasan b. Ali şöyle dedi:

Dayım Hind b. Ebî Hâle'ye -Hind, vasıf ve betimlemede uzman bir kişiydi/*vassâf*tı- Resulullah'ın *hilye*sini[443] sordum. Resulullah'ın bazı niteliklerini anlatmasını ve bunlar sayesinde Peygamber'e olan bağlılığımın daha fazla artmasını çok istiyordum. Bunun üzerine dayım Hind, şöyle dedi:

"Resulullah iri yapılı ve itibarlı/heybetli biriydi. Yüzü dolunaylı bir gecede ayın ışıltısı gibi parıldardı. Orta boyludan biraz daha uzun, çok uzun boyludan da biraz kısaydı. Başı iriydi. Saçları kıvırcık ile düz arasıydı. Kendi kendine ikiye ayrılmadıkça Resulullah saçlarını ortadan ikiye ayırmazdı. Salıverdiğinde saçları kulak memesi hizasını geçerdi. Teni göz alıcı/parlak bir beyazdı. Alnı açıktı/genişti. İnce ve uzun/hilal kaşlıydı. Kaşlarının arası bitişik değildi.[444] İki kaşı arasında, [II/146] kızdığında belirginleşen bir damar vardı. Burun direği yük-

443 Hz. Peygamber'i görenlerin görmeyenlere anlatımları ve betimlemeleri şeklindeki sözlü birikime denir. [M]

444 Ümmü Ma'bed'in naklinde "iki kaşı bitişikti" ifadesi yer almaktadır. Ancak hem İbn Hibbân'ın yer verdiği nakil hem de İbn Kuteybe'nin *Garîbu'l-Hadîs* adlı eserindeki tercihi yukarıdaki tercümeyi gerekli kılmaktadır. İbn Kuteybe, *Garîbu'l-Hadîs*, I. 491. [M]

sek olmakla birlikte inceydi. Burnunun üst tarafında bulunan ve burnunu yüksek gösteren parlak çıkıntıya/nura dikkatli bakmayan bir kişi onu kartal burun zannederdi. Sakalı sık ve gürdü; ama çok uzun değildi.[445] Yanakları yumru değil düzdü. Ağzı genişti. Dişleri inci gibi tane tane idi. Ön dişlerinin arası seyrekti. Boyun çukurundan göbek deliğine kadar ince bir şerit gibi uzanan tüyler vardı. Boynu saf mermerden yapılmış bir heykel gibi gümüş parlaklığındaydı. Vücut uzuvları birbiriyle uyumlu ve sıkıydı. İri ve sağlam yapılıydı. Göğsü ve karnı aynı hizadaydı [Göbekli değildi.] Sinesi ve iki omzu arası genişti. Eklem yerleri iriydi. Bedeninin açık yerleri oldukça parlak/nurani ve göz alıcıydı. Boyun çukurundan göbeğine kadar inen tüyler, bir çizgi gibi uzanırdı. Bu tüyler dışında ellerinde ve karnında tüyler yoktu. Kolları, omuzları ve göğsünün boyna yakın yerleri kıllıydı. Bilekleri uzundu. Avuç içleri genişti. Avuç içleri ve ayakları iri/kalındı. Parmakları uzundu."[446] İbn Sa'îd, burada Hind b. Ebî Hâle tarafından "سائل [uzundu]" ifadesi yerine "سائر [diğer uzuvları kalındı]"[447] ifadesinin de kullanılmış olabileceğini belirtiyor. "Ayaklarının altında iç kavis vardı [düztaban değildi]. Ayaklarının üstü ise o kadar düz ve pürüzsüzdü ki üzerine su dökülse akar giderdi.

Yürürken ayaklarını yerde [sürerek değil] tam kaldırarak yürürdü. Uzun adımlar atardı. Yürüyüşü sakin ve vakurdu. [Buna rağmen] yürüyüşü seriydi. Yürüdüğünde meyilli ve engebeli bir yerden iniyormuş gibi sağlam ve güçlü yürürdü.[448] Bir yöne dönüp bakacağı zaman [kaçamak bakışlar atmaz[449]/ başını sağa sola çevirmez[450]] bütün bedeni ile dönüp bakardı. Bakışlarını yere indirirdi. Yere bakması, karşıya/semaya bakmasından daha sık rastlanan bir durumdu. Bütün bakışı, göz ucuyla bakmaktan ibaretti. Arkadaşları yürürken önden onları takdim eder, kendisi artlarında yürürdü. Yolda karşılaştığı kişilere ilk önce o selam verirdi."

445 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XXII. 160.
446 İbn Kuteybe, *Garîbu'l-Hadîs*, I. 502.
447 Muhammed Tâhir el-Hindî, *Macme' Bihâru'l-Envâr*, III. 165.
448 Ezherî, *Tehzîbu'l-Luğa*, XII. 88.
449 İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*, IV. 258.
450 İbn Cevzî, *Garîbu'l-Hadîs*, II. 326.

[Resulullah'ın Konuşması]

Hasan b. Ali şöyle dedi: "Konuşmasını tarif et[sen!]" dedim.

Dayım Hind b. Ebî Hâle şöyle dedi: "Resulullah genellikle hüzünlüydü. Sürekli tefekkür hâlindeydi. Bir an bile rahata erip dinlendiği görülmemiştir. Uzun süre suskun kalırdı. İhti- [II/147] yaç olmadıkça konuşmazdı.

Söze uygun bir girişle/Allah'ın adını anarak başlardı ve sözlerini fasih bir şekilde [özene bezene/Allah'ın adıyla] tamamlardı. Gereksiz yere sözü uzatmaz; az ve öz/*cevâmiu'l-kelim* konuşurdu.[451] Sözleri, doğru ile yanlışı birbirinden ayırırdı. Ne lüzumsuz/fazladan bir kelime ne de eksik bir kelime söylerdi. Karşısındakini aşağılayan/küçük gören, kaba biri değil, yumuşak huylu biriydi.

Az bile olsa kendisine verilen/yapılan bir ikramı küçük görmez/nimetin kadrükıymetini bilirdi; hiçbir şekilde onu yermezdi. Öte yandan yediği ya da içtiği bir şeyi, ne kötüler ne de medhederdi.

Dünya [işleri] ve dünyevi şeyler onu kızdırmazdı. Ancak hakkın çiğnendiğini gördüğünde onu kimse tanıyamazdı. Hak yerini bulmadıkça öfkesini hiçbir şey dindiremezdi. Kendi şahsı/nefsî için hiç kimseye kızmaz, kendini haklı çıkarmaya çalışmazdı.

Bir şeye işaret edeceği zaman [parmakla değil] eliyle işaret yapardı. Şaşırdığında hayret ifadesi olarak elini/ellerini [içini yukarı doğru kaldırarak][452] çevirirdi. Sözlerini vurgulamak için [cümleleriyle uyumlu hâlde][453] elleriyle hareket/işaret yapardı ve sağ elinin ayasını sol elinin avucuna[454] vururdu. Kızdığında ciddileşir ve yüzünü çevirirdi. Gülmesi tebessümden ibaretti. Aşırı güldüğünde [kar tanesi gibi beyaz][455] dişleri görünürdü.

451 İbn Kuteybe, *Garîbu'l-Hadîs*, I. 488.

452 İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*, IV. 97..

453 İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*, II. 518.

454 Ancak diğer rivayetlerde "كفه اليسرى= sol elinin avucuna" ifadesi yerine "ابهامه اليسرى= sol elin başparmağına" ifadesi yer almaktadır. [M]

455 İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*, I. 326; İbn Cevzî, *Garîbu'l-Hadîs*, II. 182.

[Resulullah'ın Evdeki Yaşantısı]

Hasan [b. Alî b. Ebî Tâlib] sözüne şöyle devam etti: Hüseyin, Resulullah'ın hilyesine dair bildiklerini bir süre bizden gizli tuttu. Sonra Hüseyin'le konuştuğumda benim Resulullah ile ilgili dayıma yönelttiğim soruları, Hüseyin'in benden önce [babamıza] sorup öğrendiğini ve zaten bildiğini gördüm. Hüseyin şöyle dedi:

Babam [Ali b. Ebî Tâlib'e] Resulullah'ın eve gelişini ve evdeki yaşantısının nasıl olduğunu sordum. Babam şöyle dedi: "Eve kendisinin ve ailesinin ihtiyaçları için gelirdi ki bu konuda kendisine [Allah tarafından] müsaade edilmişti.[456] Evde bulunduğu sırada vaktini üçe ayırırdı:

[1] Bir bölümünü Allah için [nafile ibadete] ayırırdı.

[2] Bir bölümünü ailesine ayırırdı.

[3] Bir bölümünü de kendisine ayırırdı. Kendisine ayırdığı kısmı ise ikiye ayırırdı: Bir kısmını [uyku ve dinlenme için] kendisine ve ikinci kısmını ise misafirlerine/*havâs*a [ve işlerine] ayırırdı. Kendisine ayırdığı bu özel zaman diliminde yanına gelemeyen kimselere/avâma, seçkin arkadaşlarını/*havâs*ı göndererek bu zamanını da değerlendirirdi. [İlim namına] hiçbir şeyi onlardan gizleyip kendine saklamazdı. Kendi isteğiyle faziletli kişilere, ümmete ayırdığı zaman dilimi içinde öncelik [II/148] vermek, Resulullah'ın sireti/yaşam tarzıydı. Dindeki üstünlüklerine/takvalarına göre onlara zaman ayırırdı. Bunların bir kısmının bir ihtiyacı/problemi olurdu. Bir kısmının iki ihtiyacı/problemi olurdu. Bir kısmının da üç ihtiyacı/problemi olurdu. Bazılarının daha fazla meselesi olurdu. [Ümmete ayırdığı bu zaman diliminde] bunların hepsiyle ilgilenirdi. Resulullah ümmetinin hâlini sorduğundan/mesele ettiğinden, [sürekli seçkin arkadaşlarını] kendilerine ve ümmete faydalı olan şeylerle ve insanlara lazım olan şeyleri onlara haber vermekle sorumlu tutar ve şöyle derdi: "Burada görüp duyduklarınızı burada bulunmayanlara ulaştırın! Bana ihtiyacını/derdini ulaştıramayanın derdini, bana siz ulaştırınız! Çünkü Allah, Sultan'a/yöneticiye

456 "Eve girerken izin isterdi," şeklindeki bazı tercümeler bulunsa da biz bu manayı daha uygun gördük. [M] Ali el-Kârî, *Şerhu'ş-Şifâ*, I. 350.

ulaşıp da ihtiyacını arz edemeyen birinin ihtiyacını Sultan'a/ yöneticiye haber veren kişinin ayaklarını kıyamet günü sabit kılar!" Resulullah'ın yanında bu türden meseleler dışında bir şey konuşulmazdı ve hiç kimsenin de bunlar dışında faydasız bir şeyle meşgul etmesini kabul etmezdi. İnsanlar, bir şeyler öğrenmek için kabileleri adına Resulullah'ın yanma gelirlerdi. [İlim ve irfana][457] kanmış ve doymuş olarak çıkarlar ve insanlara yol gösterecek kişiler olarak oradan ayrılırlardı.

[Resulullah'ın Ev Dışındaki Yaşantısı]

Hüseyin şöyle dedi: Babam [Ali b. Ebî Tâlib'e] Resulullah'ın dışarıdaki yaşantısının nasıl olduğunu sordum. Babam şöyle dedi: "Kendisini ilgilendirmeyen hususlarda konuşmazdı. İnsanlarla sevgi bağı/ülfet kurar; onları ürkütmez/nefret ettirmezdi. Bir kabilenin saygı gösterdiği kişiye değer verir ve onların başına yetkili olarak değer verdikleri bu kişiyi atardı. İnsanların kendisini yanlışa sevk etmemeleri için uyarırdı. Hiç kimseyi güler yüzünden mahrum etmeksizin insanlardan sakınırdı. Uzun süre görmediği arkadaşlarının hâllerini sorar/ araştırırdı. Çevresindeki insanlara başka insanların hâllerini/ dertlerini sorardı. Güzel olan bir davranışı över ve desteklerdi; kötü olan davranışa karşı ise tepkisini ortaya koyar ve kötü davranışı itibarsızlaştırırdı. Her işinde mutedildi/uyumluydu; işi yokuşa sürmezdi. Gaflete düşmelerinden ya da bıkmalarından endişe ettiği için gözü hep Müslümanların üzerindeydi. Karşılaşacağı her şeye karşı hazırlıklı olurdu. Hakkı çiğnemez ve aşmazdı. En değer verdiği insanlar, insanlara faydası en çok dokunanlardı. Resulullah katında Müslümanların en faziletlisi, samimi(içten pazarlıklı olmayan) olanlarıydı. [II/149] Onun katında üstün bir yeri olan kişi, halkın sıkıntısına ortak olan ve yardım elini uzatan kişiydi."

[Resulullah'ın Sohbet Meclisleri]

Hüseyin şöyle dedi: Babam [Ali b. Ebî Tâlib'e] Resulullah'ın sohbet meclislerinin nasıl olduğunu sordum. Babam şöyle dedi: "Resulullah bir yere oturacağı zaman ya da bir yerden kalkacağı zaman mutlaka Allah'ı anardı/zikrederdi.

457 İbn Kuteybe, *Garîbu'l-Hadîs*, I. 505.

Meclislerde, oturmak için kendisine tahsis ettiği belli bir yeri yoktu. Başkalarının da kendilerine özel yer tahsis etmelerini yasaklamıştır.

Toplantı/oturum hâlinde olan bir topluluğa uğradığında başköşeye geçmez boş bulduğu bir yere otururdu. Böyle yapılmasını da emrederdi. Oturduğu ortamdaki tüm arkadaşlarını muhatap alarak konuşur ve candan değer verirdi. Öyle ki meclisteki hiç kimse bir başkasının kendisinden daha değerli olduğu düşüncesine kapılmazdı. Resulullah'ın meclisine birisi gelip otursa ya da bir ihtiyacını arz etmek için gelen şahıs kendiliğinden kalkıp gitmedikçe Resulullah oradan ayrılmamaya [ona ilgi göstermeye] gayret gösterirdi. Resulullah, kendisine gelerek bir ihtiyacının giderilmesini isteyen kişinin elini boş çevirmezdi; ya istediğini verir ya da gönlünü alacak güzel sözler söylerdi. İnsanlar arasında cömertliği ve ahlaki faziletleri öyle yayılmıştı ki onların babası gibi olmuştu. Onun nezdinde bütün insanlar, hak [ve adalet] bakımından bir babanın çocukları gibi eşit olmuşlardı.

Resulullah'ın meclisinde hilm, hayâ, sabr ve emanet/salih amel olurdu. Bağırtılar yükselmezdi. Birilerinin mahremiyetini töhmet altında bırakacak şeyler konuşulmazdı. Mecliste oturanlardan birinin dili sürçse ya da zellesi/hatası olsa oradakilerden hiç kimse bunu dışarı yaymazdı. Meclisinde herkes birbirine denkti. Birbirlerine ancak takvayla üstünlük sağlayabilirlerdi. Herkes mütevazıydı. Büyüklere saygı, küçüklere şefkat gösterirdi. İhtiyaç sahiplerinin kendilerinin ihtiyacı bile olsa kendilerine tercih ederdi. Gurbete düşen garibe kol kanat gerer, korurdu."

[Resulullah'ın Sohbet Meclisindekilere Davranış Şekli]

Hüseyin şöyle dedi: Babam [Ali b. Ebî Tâlib'e] Resulullah'ın sohbet meclislerindekilere nasıl davrandığını sordum. Babam şöyle dedi:

"Resulullah mütebessim çehreliydi. Yumuşak huyluydu. Şefkatliydi; şiddete meyyal değildi. Katı kalpli değildi. Sert/kaba değildi. İnsanlara bağırıp çağırmazdı. Ahlaksızca küfürler savuran bir küfürbaz değildi. İnsanların [fiziklerindeki ya da davranışlarındaki] kusurlarını konuşup yeren biri değildi. Meddâh[458] [II/150] da değildi. Hoşuna gitmeyen şeyleri görmezden gelirdi; kendi

458 Metinde مزاح olan kelime مداح olmalıdır. [M]

hoşuna gitmeyen şeylerin başkalarını ümitsizliğe düşürmesine müsaade etmezdi.[459] [İnsanlara değer verdiği için] hoşuna gitmeyen hususlarda kimseye icabet etmezdi.[460]

Kendini üç şeyden uzat tutardı: [1] Hiç kimseyi çekiştirmezdi. [2] Hiç kimsenin kusurlarını konuşmazdı. [3] Hiç kimsenin avret mahallini görme derdinde değildi.

Sadece sevap/mükâfat kazanacağını düşündüğü şeyleri konuşurdu. Konuştuğunda onu dinleyenler başlarının üzerine konmuş bir kuş varmış ve kımıldadıklarında kaçacakmış gibi pürdikkat ve letafetle dinlerdi. O sustuktan sonra diğerleri konuşurdu. Onun yanında bir meseleyi tartışmazlardı. O konuşmaya başladığında sözlerini bitirmesi için birbirlerini sustururlardı. Huzurda ilk konuşan ile son konuşanın sözleri arasında bir üstünlük görmezdi. Onların güldüğü hususlara o da gülerdi. Onların hayret edip beğendikleri şeylere o da taaccüp ederdi. Yabancı birini konuşmasındaki ağırlığa ve kusurlara, arkadaşları katlanamayıp itip kaksalar bile Resulullah tahammül ederdi ve şöyle derdi: "Muhtaç bir kişinin sizden bir şey talep ettiğini gördüğünüzde istediğini veriniz!"

Resulullah dinin çizdiği sınırlar içinde kendisine yapılan medihleri kabul ederdi.[461] Hiç kimsenin sözünü kesmezdi; bitirinceye kadar ya da veda ederken ayakta beklerdi."

[Resulullah'ın Sükûtu]

Hüseyin şöyle dedi:"Babam [Ali b. Ebî Tâlib'e] Resulullah'ın sükûtunun nasıl olduğunu sordum. Babam şöyle dedi: Suskunluğu dört nitelik barındırırdı: [1] Hilm, [2] teyakkuz, [3] takdir ve [4] tefekkür.

Resulullah'ın takdiri, meseleleri düşünerek incelemesi ve insanların görüşlerine kulak vermesiydi. Tefekkürü sonsuz olan ile yok olacak olanlar hakkındaydı.

459 İbn Hacer'e göre mana "Kendisinden bir beklentisi olan hiç kimse, ondan ümidini kesmezdi," şeklindedir. [M]

460 İbn Hibbân'ın metinde yer verdiği ifade ولا يخيب فئة şeklinde olsa da yaygın kanaat rivayetin لا يجيب فيه şeklinde olmasından dolayı biz bu anlamı tercih ettik. [M]

461 لاَ يقبل الثَّناء إلاَّ من مكافئ ifadesinin çeşitli anlamları bulunmaktadır. Örneğin İbn Kuteybe "Resulullah birine iyilik yaptıktan sonra o kişi kendisini methederse kabul ederdi. Ancak iyilikte bulunmadığı hâlde yapılan övgülerden hoşlanmazdı," şeklinde anlamaktadır. Ancak biz Ali el-Kârî'nin *Şerhu'ş-Şifâ*'daki görüşünü tercih ettik. [M]

Allah, ona hilm ile sabrı bir arada vermişti. Bundan dolayı hiçbir şey onu öfkelendirmez ve tahkir etmezdi.

Allah, ona dört hususta teyakkuz özelliği vermişti:

[1] Uymak ve örnek almak için her zaman en güzel ve iyi olanı/*hüsn*ü tercih etmesi.

[2] Sakınılması için en çirkin ve pis olanı/*kabîh*i terk etmesi.

[3] Ümmetinin iyiliği için kafa yorması, fikir üretmesi, görüş ortaya koyması.

[4] Ümmetinin hem dünya hem de ahiret saadetinin temin [II/151] etmeye çalışması."

[*es-Sîretü'n-Nebeviyye* Kitabının Hitamı]

Ebû Hâtim şöyle dedi: [Bu eserde], Resulullah'ın doğumu, peygamber oluşu, savaşları, hicreti ve Allah'ın onu cennetine alışına kadarki süreçle ilgili bilinmesine ihtiyaç duyulan hususları anlattım. Bundan sonra yaşam tarzlarını kendilerine örnek almak isteyenler için dört halifeyi, savaşlarını ve onların hayatlarıyla ilgili bilinmesi gereken hususları anlatacağım. Çünkü onlara uymayı, Mustafâ –Allah'ın rahmeti ve bereketi üzerine olsun!– bize emretti. Şu hadisi okumadın mı?!:

"Benim sünnetimden ve benden sonra da hidayet üzere olan râşid halifelerimin sünnetinden ayrılmayın! Azı dişlerinizle tutunarak bile olsa onu bırakmayın![462] Dinde sonradan ortaya çıkan türedi ve uyduruk şeylerden/*muhdes* uzak durun! Zira her muhdes bid'attır ve her bid'at dalalettir!"[463]

Allah bizi de sizleri de onun sünnetine ittiba eden ve onun işlediği salih amelleri yapmaya koşanlardan kılsın! Çünkü Allah, فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ olandır.[464] Yani size dilediğini yapabilir.

Resulullah'ın dünyaya gelişi ve peygamberliği konusu burada bitti. Bunu *Halifeler* isimli kitap takip edecektir.

462 Tirmizî, İlim, 13; İbn Mâce, Îmân, 6; Ebû Dâvud, Sünnet, 6. [M]
463 Müslim, Cum'a, 13.
464 "Dilediğini mutlaka yapandır." Burûc, 85/16.

[HALİFELER KİTABI]

Ebû Kuhâfe'nin Oğlu Ebû Bekir es-Sıddîk'in Halifeliği

Şeyh Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân Ebû Ahmed et-Temîmî [ö. 354/965] şöyle dedi:

Ebû Bekir'in [ö. 13/634] adı Abdullah, lakabı Atîk'tir. Ebû Kuhâfe'nin tam adı Osmân b. Âmir b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre b. Ka'b[465] b. Lüey b. Gâlib b. Fihr b. Mâlik b. en-Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr b. Me'ad b. Adnân şeklindedir. Ebû Bekir'in annesinin adı ise Ümmü'l-Hayr bint Sahr b. Âmir b. Ka'b –Amr b. Ka'b'ın kardeşleridir– b. Sa'd b. Teym b. Mürre b. Lüey b. Gâlib şeklindedir. [II/152]

Askalân'da şeyhe okunurken benim de hazır bulunduğum bir mecliste Muhammed b. el-Hasan b. Kuteybe el-Lahmî bize haber verdi. Dedi ki: Muhammed b. el-Mütevekkil bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Abdurrezzâk bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Ma'mer, Zührî'den, o da Ubeydullâh b. Abdillah b. Utbe'den, o da İbn Abbâs'tan lafzen rivayette bulunduğuna göre İbn Abbâs şöyle dedi:

"Ömer b. el-Hattâb'ın halifelik günlerinde Abdurrahmân b. Avf'ın yanındaydım. Ömer'in son yaptığı hac esnasında Abdurrahmân b. Avf yatsı vakti konakladığım yere geldi ve şöyle dedi: "Bugün Müminlerin Emîri'ni görecektin! Adamın birisi gelip ona: "Ey Emîrülmüminîn! Filan kişinin 'Müminlerin Emîri ölürse falan kişiye biat edeceğim,' dediğini duydum," dedi. Bunun üzerine Ömer: "Ben yatsı vakti insanlar arasında bir konuşma yapacağım. Müslümanların yönetimini gasbetmeye çalışan şu grubun davranışlarına karşı onları uyaracağım," dedi.

Ben de şöyle dedim: "Müminlerin Emîri! Hac mevsimi Müslümanların avam kısmının ve statüsü düşük olanların bir arada bulunduğu bir vakittir. Senin meclisinde de bunlar çoğunluktalar. Bugün bir şey söylersen onların bu dediklerinin bilincine varıp kavrayamayacaklarından, sözlerinin pratikte hak ettiği değeri görmeyeceğinden ve anlattıklarını büsbütün

465 Ebû Bekir'in Resulullah ile soyu Mürre b. Ka'b'da birleşmektedir. [M]

uçuşturup yaymalarından korkuyorum. Böyle yapmak yerine Medine'ye gidinceye kadar biraz ağırdan al. Çünkü Medine sünnetin yuvası ve hicretin yurdudur. Muhacir ve ensar ile baş başa kalırsın ve söylemek istediklerini tam olarak aklında oturtmuş olarak onlara söylersin. Sözlerinle ne demek istediğini anlarlar ve sözlerine göre ne yapılması gerekiyorsa yaparlar" dedim. Ömer: "Vallahi Medine'deki ilk hitabım sırasında bunu yapacağım," dedi.

İbn Abbâs sözüne şöyle devam etti: Medine'ye gelip de cuma günü olduğunda Abdurrahmân b. Avf'ın sözünden dolayı mescide erkenden gittim. Sa'îd b. Zeyd b. Nüfeyl [el-Kureşî'nin ö. 51/671] benden önce geldiğini ve minberin yanında oturduğunu gördüm. Ben de yanma oturdum. Dizim dizine değdi. [Öğle vakti] güneş bir miktar kayınca Ömer çıkageldi. [II/153] O, Ömer'e doğru dönmüş bir hâldeyken "Yemin ederim bugün Müminlerin Emîri minberde daha önce hiç kimsenin şu minber üzerinde dile getirmediği şeyleri anlatacak," dedim. Bunun üzerine Sa'îd b. Zeyd kızdı ve "Daha önce hiç söylenmemiş sözler de neymiş?!" dedi.

Ömer minbere çıkınca müezzin ezanına başladı. Ezanı bitirince Ömer ayağa kalktı. Ardından Allah'a hamdüsena getirip Allah'ın zatına yaraşır bir biçimde Allah'a övgüde bulundu. Sonra şöyle dedi: "İmdi! Anlatmam takdir edilen bir meseleyi size anlatmak istiyorum. Bilmiyorum belki de bu anlatacaklarım ecelimin yaklaştığı bir zamanda gerçekleşmektedir. Dolayısıyla anlatacaklarımı anlayıp kavrayan bineğinin ulaşabileceği yere kadar gidip onu anlatsın! Kavrayamamaktan korkan kişiye gelince ben hiç kimsenin benim adıma bir yalan söylemesine izin vermiyorum!

Allah, Muhammed'i hak dinle gönderdi ve ona kitabı indirdi. Ona indirilenlerden arasında recm ayeti de vardı. Bu ayeti okurduk ve kavrardık. Bundan dolayı Resulullah recmi uyguladı ve onun vefatından sonra biz de uyguladık. Ben bir zaman gelip insanlardan birinin "Allah'ın kitabında *recm*i görmüyoruz," demesinden ve böylece Allah'ın indirdiği bir farzı terk etmeleri sebebiyle dalalete düşmesinden korkuyorum.

Söyleyeceklerime dikkat edin! Evli bir kişinin zina ettiğine dair aleyhinde bir delil bulunduğunda, bir gebelik söz konusu olduğunda ya da suç itirafı bulunduğunda cezası recmdir.

Sonra [bir diğer mesele şudur:] Biz لَا تَرْغَبُوا عَنْ آبَائِكُمْ فَإِنَّهُ كُفْرٌ بِكُمْ أَنْ تَرْغَبُوا عَنْ آبَائِكُمْ [ifadesini][466] okuyorduk.

Sonra [bir diğer mesele şudur:] Resulullah: "Beni Hristiyanların Îsâ b. Meryem'i [tanrılaştırarak] övdüğü gibi övmeyin! Çünkü ben sadece bir kulum. Siz [hakkımda] 'Allah'ın kulu ve elçisidir deyiniz,' dedi."

Sonra [bir diğer mesele şudur:] İçinizden filan kişinin "Vallahi Müminlerin Emîri ölürse filan kişiye biat edeceğim," dediğini duydum. Böyle bir durumda sakın hiç kimse "Ebû Bekir'e yapılan biat [halka sorulmadan] aniden/alelacele yapılmıştır,"[467] diye kandırılmasın! Gerçi bu şekilde de oldu. Söylediklerime dikkat ediniz! [Bu tür bir biat, şerri ve fitneyi harekete geçirebilirdi. Ancak] Allah, bu [acele biatın yol açacağı] şerden bizi korudu ve İslam'a ve Müslümanlara yönelik oluşacak bir zararı da defetti. Dolayısıyla içinizde geçmişe bakarak Ebû Bekir'in biatını örnek alıp herkesin boyun eğmesiyle pürüzsüz bir şekilde halife olabilecek bir kimse de yoktur. Çünkü Resulullah vefat ettiğinde Ebû Bekir bizim en iyimizdi. Ali [II/154] ile Zübeyr ve bir de bu ikisinin ardından gidenler Fâtıma'nın evinde bizden ayrı kaldılar. Ensar da Benî Sâ'ide gölgeliğinde bizden ayrı düştüler. Muhacirler toplanıp Ebû Bekir'e geldiler. Ben de "Ebû Bekir! Kalk da ensar kardeşlerimizin yanlarına gidelim," dedim. Onların yanına gitmek için yola çıktık. Yolda ensardan Bedir Savaşı'na da katılmış olan iki kişiyle karşılaştık. Bize "Muhacirler! Nereye gidiyorsunuz?" diye sordular. Biz de "Şu ensar kardeşlerimize gidiyoruz," dedik. İkisi "Geri dönün! Kendi [yönetim] meselenizi kendi aranızda halledin," dedi. Bunun üzerine ben: "Vallahi yanlarına gideceğiz," dedim.

Ardından ensarın yanına vardık. Bir de baktık ki Benî Sâ'ide gölgeliğinde toplanmışlar ve aralarında üzeri örtülü

466 "Babalarınızdan [nesep inkârı yaparak] yüz çevirmeyiniz. Çünkü babalarınızdan yüz çevirmeniz nankörlüktür." Buhârî, Muhâribîn min Ehli'l-Küfr ve'r-Ridde, 16; Müslim, Îmân, 27.

467 İbn Esîr, *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*, III. 467.

birisi var. Ben "Bu kim?" dedim. "Sa'd b. Ubâde! [ö. 14/635]" dediler. "Nesi var?" dedi. "Hasta!" dediler. Ensarın hatibi kalktı. Allah'a hamd edip layıkıyla övgüde bulundu. Sonra da şöyle dedi: "İmdi! Biz ensarız! İslam *askerleriyiz*! Siz -Kureyşliler- ise bizim bir *bölüğümüzsünüz*. Kabilenizden bir grup memleketini terk edip bize katılmıştır. Bir de bakıyorsun ki bizi yalnız bırakıp ve kendileri bizi yönetip idare etmek istiyorlar."[468]

Ben söyleyeceklerimi içimden hazırlamıştım. Ebû Bekir'den önce bu konuşmayı yapmak istiyordum. Ebû Bekir'i kızdıracak şeyleri ondan uzak tutardım. O benden daha *vakur* olup öfkesine hâkim olan/*halîm* biriydi. Konuşmak istediğim zaman: "Biraz bekle! Acele etme!" dedi. Ben de onu kızdırmak istemedim. Ebû Bekir, Allah'a hamdüsena etti [ve konuşmaya başladı.] Vallahi benim anlatmayı düşündüklerimden bir kelimeyi bile atlamadı; ya aynısını ya da daha açık ve güzelini söyledi. Sonra [Ebû Bekir] şöyle dedi: "Ey Ensar! Faziletlerinize ve hayırhahlığınıza dair ifade ettiklerinize gelince siz zaten [II/155] böylesiniz. Araplar bu [idari] meseleyi sadece şu mahalle halkı [olan Kureyşliler] için uygun görmektedirler. Onlar soy ve nesep olarak Arapların ortasındadır. Vallahi ben sizin için şu iki adamdan birisini [seçmenin]uygun olduğunu görüyorum. İkisinden hangisini dilerseniz ona biat ediniz." Sonra Ebû Bekir, benim elimi ve Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh [el-Kureşî'nin ö. 18/639] elini tuttu. Vallahi Ebû Bekir'in [benimle ilgili] bu cümlesi dışında hoşuma gitmeyen hiçbir ifadesi olmadı. Benim günaha yaklaştırmayacak bir şekilde götürülüp boynumun vurulması, bana göre aralarında Ebû Bekir'in bulunduğu bir topluluğa emîr olmamdan daha iyiydi.

Ebû Bekir konuşmasını bitirince ensardan birisi ayağa kalktı ve "Ben tıpkı develerin sırtını kaşımak için yaslandığı bir direk veya meyvelerinin ağırlığından dalların kırılmaması için ağacın altına dikilen bir ağaç gibiyim. [Tüm meselelerde olduğu gibi bu meselede de derdinize çare olacak görüş ben-

468 Son cümlenin Ömer b. el-Hattâb'a ait olduğunu düşünenler bulunsa da Medineli Müslümana ait olması daha uygundur. [M]

dedir]: Kureyşliler! Bizden bir kişi [bize], sizden de bir kişi [size] başkan olsun! Aksi hâlde aramızda ortaya çıkacak bir harp bu işi belirler," dedi.

Ma'mer, Katâde'nin şöyle dediğini aktardı: Ömer şöyle dedi: "Bir kında iki kılıç olmaz. Bunun yerine yöneticiler bizden olmalı, vezirler ise sizden olmalıdır."

Ma'mer'in Zührî'den aktardığı nakle göre Ömer sözüne şöyle devam etti: "Aramızda sesler yükseldi. Haykırışlar çoğaldı. Ben bir ayrılığın çıkmasından korktum ve "Ey Ebû Bekir! Elini uzatta sana biat edeyim," dedim. Elini uzattı ve ona biat ettim. Muhacirler de ensar da Ebû Bekir'e biat ettiler. Sa'd b. Ubâde'nin üzerine atıldık. Hatta ensardan birisi "[Halife seçmeyerek] Sa'd'ı öldürdünüz!" dedi." Ömer sözüne şöyle devam etti: "Ben de '[Eğer öldüyse] Allah, Sa'd'ı öldürdü!' dedim."[469] Vallahi Ebû Bekir'e biat işinden daha yerli yerinde bir iş için bir araya geldiğimizi görmedim. Grubu orada bırakıp ayrılırsak [II/156] bizden sonra [hilafetle ilgili] bir girişimde bulunmalarından endişeleniyorduk. Bu durumda ya istemediğimiz bir hususta onlara biat edecektik ya da onlara muhalif davranacaktık; bu durumda da fitne/fesat çıkacaktı. Öyleyse "Ebû Bekir'e yapılan biat [halka sorulmadan] aniden/alelacele yapılmıştır," diyen bir kişi sizi kandırmasın. Gerçi bu şekilde de oldu. [Bu tür bir biat, şerri ve fitneyi harekete geçirebilirdi. Ancak] Allah, bu [acele biatın yol açacağı] şerden bizi korudu. Dolayısıyla içinizde geçmişe bakarak Ebû Bekir'in biatını örnek alıp pürüzsüz bir şekilde halife olabilecek, herkesin boyun eğdiği bir kimse de yoktur. Müslümanlarla istişare yapmadan bir kişiye *biat eden kişiye* de *kendisine biat edilen kimseye* de [öldürülecekleri korkusuyla] uyulmaz."

Zührî şöyle dedi: Urve'nin bana haber verdiğini göre Ebû Bekir ve Ömer ile karşılaşan ensardan iki adam Uveym b. Sâ'i-

469 Sa'd bu olayda ölmemiş olmasından dolayı hadis şerhlerinde bu kısım "Allah, hilafeti ona nasip etmeyerek onun işini bitirmiş oldu," şeklinde yorumlanmaktadır. Buhârî, Muhâribîn min Ehli'l-Küfri ve'r-Ridde, 16. Zira Sa'd, Hz. Ömer'in hilafetinin başlarında onunla yaptığı bir tartışmadan sonra da Medine'den ayrılıp Dımaşk civarındaki Havrân'a yerleşti; 14 (635) veya 15 (636) yılında orada vefat etti. Mehmet Azimli, "Sa'd b. Ubâde", *DİA*, XXXV. 377-378.

de [ö. 23/644'ten önce] ve Ma'n b. Adî'dir [ö. 12/633]. "Bu meselede derdinize çare olacak görüş bendedir," diyen kişi ise Habbâb b. el-Münzir'dir."

Ebû Hâtim şöyle dedi: Müslümanlar, dinin en önemli esasının ve müminlerin İslam'a bağlılıklarını sağlayan dayanağın ne olduğuna baktılar. Bu esas ve dayanağın *farz namazlar* olduğunu gördüler. Resulullah belli vakitlerde bu namazı kıldırma sorumluluğunu Ebû Bekir'e vermişti. Bundan dolayı Müslümanlar, Resulullah'ın kendileri için beğenip istediği bir şeyi Müslümanlar adına gönül hoşnutluğuyla benimsediler. Ardından dinin diğer esaslarında da gönüllü bir şekilde Ebû Bekir'e biat ettiler. Açıktan ya da aleni olmadan biat ettiler.

İkinci gün olunca Ömer b. el-Hattâb minbere çıktı. Ebû Bekir'den önce konuştu. Allah'ın yüceliğine yakışır bir şekilde hamdüsena etti. Sonra da şöyle dedi: "İnsanlar! Dün [Peygamber'i kaybetmenin acısıyla] size söylediğim şeyler, benim [II/157] ifadelerim olup bunları Allah'ın kitabında göremedim. Dün size söylediklerim Resulullah'ın benden söz aldığı şeyler de değildir. Fakat ben Resulullah'ın bize son ânımıza kadar geçerli olacak bir sözü emredeceğini görmüştüm. Allah aranızda elçisinin kendisiyle yol bulduğu kitabını bıraktı. Kitaba tutunursanız Allah sizi o kitaba ehil olanların ulaşmış olduğu yola ulaştırır. Doğrusu Allah, yönetim işinizi en hayırlınız olan bir kişide topladı. Bu kişi Resullah'ın arkadaşı ve *ikisi mağaradayken ikinin ikincisi*[470] olan kişidir. Şimdi kalkın da ona biat edin." İnsanlar Ebû Bekir'e biat ettiler. Sakîf biatından sonra *umumi biat* gerçekleşmiş oldu.

[Ömer'den] sonra Ebû Bekir konuştu. Allah'ın şanına yakışır bir şekilde hamdüsena etti. Sonra şöyle dedi:

"İmdi!

İnsanlar! En hayırlınız olmadığım hâlde başınıza yönetici oldum. İyi işler yaparsam bana destek verin. Kötü yaparsam beni düzeltin. Sadakat emanettir ve yalan ihanettir. İçinizden zayıf olan Allah'ın izniyle hakkını ona verinceye kadar benim nazarımda en güçlünüzdür. İçinizden güçlü olan Allah'ın izniyle

470 Tevbe, 9/40.

hakkı ondan alıncaya kadar benim nazarımda en zayıfmızdır. Bir toplum Allah'ın dini uğrunda cihadı terk ederse mutlaka Allah onlara bir bela verir. Bir toplumda zina ve ahlaksızlık yayılırsa Allah onlara hepsini kapsayacak bir bela verir. Ben Allah'a ve Resulü'ne itaat ettikçe siz de bana itaat edin. Allah ve Resulü'ne isyan edersem bana itaat etmenizi bekleyemem.

Haydi, şimdi kalkıp namazınızı kılın ki Allah size merhamet etsin!"

[Resulullah'ın Techiz ve Tekfini]

İnsanlar Ebû Bekir'e biat etme işini tamamladıklarında -ki o gün salı günüydü- Resulullah'ın techiz ve tekfin işine yöneldiler. Yıkanması konusunda ihtilaf ettiler. "Bizden bir ölüyü yıkarken elbisesini çıkardığımız gibi Resulullah'ın da elbiselerini çıkaracak mıyız yoksa elbiseleriyle mi yıkayacağız?" dediler. İhtilafa düşünce Allah onlara bir uyuklama verdi. [Uyuduğu için] çenesi göğsüne düşmemiş hiç kimse kalmadı. [II/158] Sonra Kâbe tarafından -kim olduğu bilinmeyen- bir ses "Resulullah'ı elbiseleri üzerinde olarak yıkayınız," dedi. Kalkıp yıkadılar. Yıkarlarken gömleği üzerindeydi. [Yıkama sırasında] Ali, Resulullah'ın [sırtını] kendi göğsüne yasladı.[471] Abbâs, Fazl [b. Abbâs] ve Kusem [b. el-Abbâs] ise [yıkama sırasında] Resulullah'ı yan üstü döndürüyorlardı. Üsâme b. Zeyd ve [Resulullah'ın azatlı kölesi] Şukrân üzerine su döküyorlardı. Ali yıkıyor ve [bağırsakların temizlenmesi için] sırtını eliyle ovuyordu. Ancak elini [taharet aldırmak için] Resulullah'ın avret mahallerine götürmüyordu. Yıkarken "Anam babam sana feda olsun! Hayattayken de ölüyken de ne kadar temiz ve güzelsin," diyordu. Resulullah'ın sahûliyye [Yemen] işi üç parça beyaz kefeni vardı. Kefende gömlek ve sarık yoktu. Kefenler iç içe konulup sarıldı.

Sonra insanlar içeri girip bireysel olarak cenaze namazını kıldılar. Önce erkekler cenaze namazını kıldılar. Erkeklerden sonra kadınlar içeri girdiler. Sonra çocuklar içeri girdi. Daha

471 Ölü yıkanırken abdest aldırılmadan önce vücudunda kalan şeylerin dışarı çıkması için doğrultulur. Küçük ya da büyük abdest kanallarından atıkların çıkması hâlinde temizlenmesi gerekir. Resulullah'ın yıkanması sırasında oldukça saygılı davranılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. [M]

sonra da köleler girdi. Resulullah'ın cenaze namazında insanlara hiç kimse imamlık yapmadı.

Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh mezarları Mekkelilerin tarzına göre kazıp hazırlardı. Ebû Talha [olarak bilinen] Zeyd b. Sehl [ö. 34/654-55] ise mezarları Medinelilerin *lahid* tarzına[472] göre kazıp hazırlardı. Abbâs b. Abdilmuttalib iki kişiyi çağırıp birine "Ebû Ubeyde'ye git!" diğerine de "Ebû Talha'ya git!" dedi ve ardından "Allah'ım! Elçin için en uygun olanını seç!" dedi. Ebû Talha'ya gönderilen kişi Ebû Talha'yı bulup getirdi. Ebû Talha da *lahid* tarzı bir mezar hazırladı.

Müslümanlar Resulullah'ın defni konusunda da ihtilaf ettiler. Birisi "Onu mescidine gömelim," dedi. Bir diğeri "Arkadaşlarının yanına gömelim," dedi. [II/159] Ebû Bekir ise "Resulullah'ın şöyle dediğini duydum: 'Vefat eden her peygamber canının alındığı yere gömülmüştür,' dedi." Bunun üzerine Resulullah'ın üzerinde vefat ettiği yatak kaldırıldı ve Ebû Talha altına mezarı kazdı.

Sonra Resulullah, çarşamba gecesi güneş batarken gömüldü. Resulullah mezara konulurken kabrine Ali b. Ebî Tâlib, el-Fazl b. el-Abbâs, Kusem b. el-Abbâs ve Resulullah'ın azat ettiği kölesi olan Şukrân indi. Şukrân Resulullah'ın altına kadife bir kumaş yaydı. Kabirden en son çıkan Kusem b. el-Abbâs'tı. Mugîre b. Şu'be [ö. 50/670]: "Hayır! Aksine en son çıkan bendim," der ve bununla ilgili bir de anısını anlatırdı.[473]

Sonra Ebû Bekir ilk hutbesinden sonra insanlar arasında ayağa kalkarak bir konuşma yaptı ve şöyle dedi:

"Bütün hamdler Allah'a hastır. Ben ona hamd eder, birliğine iman eder ve ister açık ister gizli olsun sizin tüm işlerinizde O'ndan yardım isterim. Önümüzdeki günlerin ve gecelerin karşımıza çıkaracağı bela ve musibetlerin ve açıktan ya da gizliden işlenecek cürümlerin şerrinden Allah'a sığınırız.

472 Kabir kazıldıktan sonra kıble tarafındaki duvarın dibine ve uzunlamasına ölünün sığacağı kadar girinti şeklinde bir oyuk kazılır. Bu tarz mezarlara lahit denir. Ebû Dâvûd, Cenâiz, 65; Tirmizî, Cenâiz, 53.

473 İbn İshâk ve Tâberî'nin naklettiğine göre Mugîre bilerek yüzüğünü Resulullah'ın kabrine atmış ve "Yüzüğümü düşürdüm," diyerek mezarı son terk eden kişi olmanın manevi bağlılığını ifade etmeye çalışmıştır. Ancak mezardan son ayrılan kişinin Kusem olması daha güçlü görünmektedir. Taberî, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mulûk*, Dâru't-Turâs, Beyrut 1387, III. 214. |M|

Allah'tan başka ilah olmadığını, koruyacak ve yardım edecek olanın sadece O olduğunu kabul ve tasdik ederim. Muhammed'in O'nun kulu ve hak dini kendisiyle gönderdiği elçisi olduğunu kabul ve tasdik ederim. Allah onu Müslümanları cennetle müjdeleyen bir *beşîr* ve kâfirleri uyaran bir *nezîr* olarak kıyamete yakın bir zamanda gönderdi. Ona uyan doğru yolu bulur; isyan eden mahvolup derbeder olur.

İnsanlar! Allah'tan korkunuz!/Takvadan ayrılmayınız! Civanmertliğin en âlâsı takvadır. Ahmaklığın en âlâsı ise isyankârlık/fücurdur. Öyleyse Allah'ın kitabına uyun! Nasihatlerini kabul edip benimseyin! Allah'ın Resulü'nün sünnetine uyun ve yasalarını/şeriatını alıp kabul edin! Allah kullarının tövbelerini kabul eder ve günahlarını bağışlar. O hüküm ve hikmet sahibi olup her şeyi en iyi bilendir. *Ümitlerini kestikten* [II/160] *sonra yağmur yağdıran ve rahmetini her tarafa yayan O'dur. O, her şeyin yöneticisi olan ve övgüye layık olandır.*[474] Her Âdem oğlunun payına düşecek olan günahlardan sakının! Ahiret için azık hazırlayın. Çünkü ahirete dönüş yakındır. Bununla birlikte sizin en hayırlınız Allah'a itaat eden ve günah saydığı şeylerden kaçınamnızdır. Öyleyse hiçbir sıcak dostun ve şefaatçinin fayda sağlayamayacağı ve hiçbir can dostun sözünün geçerli olmadığı kıyamet gününden korkun! Her amel işleyen, Rabbinin beğenisini kazandıracak işler yapmaya baksın! Amel yapamayacak derecede güçsüz bir hâle gelmezden önce amel işleyin! Allah dileseydi sizi başıboş/gayesiz bir varlık olarak yaratırdı. Ancak sizi hidayet önderleri yaptı. Öyleyse Allah'ın size emrettiği şeylere uyun ve yasakladığı şeylerden de kaçının! [Az bile olsa] hayır ve hasenat işleyin. Çünkü hayrın azı, aslında çok olup fazlalaşır ve bereketi artar. *Allah'tan nasıl korkmanız gerekiyorsa öyle korkup sakının!*[475] Kitabında size mahzurlu saydığı şeylerden kaçın! Azabından ürperdiğiniz için O'na isyan etmekten de sakının. Çünkü onun azabını hiç kimse istemez! Allah'ın haram kıldığı ve kaçınılmasını emrettiği şeylerde de iffetli olun. Günahlarınızı umursamazlık yapmayın! Çünkü umursamadan biriktirilen günahlar kesin

474 وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ Şûrâ, 42/28.
475 يا أيها الذين آمنوا اتقوا الله حق تقاته ولا تموتن إلا وأنتم مسلمون Âl-i İmrân, 3/102.

bir azaba götürür.[476] Amel yapamayacak hâle gelmeden önce salih amel işleyiniz. Sadece Allah'ın rahmetiyle yıkanıp pîrüpak olabilecek günahlardan dolayı tövbe ediniz. Rabbinizin size emretmiş olduğu şekilde Peygamber'inize salavat getiriniz."[477]

Sonra Ebû Bekir sözüne şöyle devam etti:

"Ey İnsanlar! Sizi yönetmeye olan istek ve hırsımdan dolayı başkanlığı/hilafeti kabul etmiş değilim. Fakat fitne ve ihtilaf çıkmasından korktuğum için hilafet işine girdim. İşte şu anda iş, en güzel ve layık olanına dönecek. Allah bu tercihimden dolayı da gerekeni yapacaktır. İşte yönetim işiniz! Alın ve insanlardan kimi diliyorsanız ona verin! Ben de bu kararınıza uyacağım ve sizden biri olacağım."

Bunun üzerine insanlar şöyle dediler: "Biz pay olarak da hisse olarak da behre olarak da senden memnunuz. Çünkü sen [Sevr mağarasında] Resulullah'la beraber bulunan *ikinci kişi*sin."[478]

Bunun üzerine Ebû Bekir sözüne şöyle devam etti: "Allah'ım! Muhammed'e rahmet et ve selamet ver! Allah'ın rahmeti ve bereketi onun üzerine olsun! Allah'ım! Biz sadece [II/161] Senden yardım dileriz. Senden af diler ve Seni överiz. Sana nankörlük etmez ve Sana iman ederiz. Seni inkâr edenlerle hiçbir ilgi ve alakamız yoktur."

Sonra indi ve Resulullah'tan sonra yönetim ona geçti. İnsanlar ona biat edip yönetimine rıza gösterdiler. Onu *Resulullah'ın halifesi* diye adlandırdılar. Ancak Ali b. Ebî Tâlib ile beraber bulunan birkaç kişi, Ebû Bekir'e biatten geri kaldılar.

[Üsâme b. Zeyd Ordusu]

Üsâme b. Zeyd: "Resulullah bana Ebnâ[479] halkı üzerine şafak vakti baskın yapmamı emretti," derdi.

476 Ebû Bekir Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yar alan şu hadisin manasını serdetmektedir: إِيَّاكُمْ وَمُحَقَّرَاتِ الذُّنُوبِ فَإِنَّمَا مَثَلُ مُحَقَّرَاتِ الذُّنُوبِ كَقَوْمٍ نَزَلُوا فِي بَطْنِ وَادٍ، فجاءَ ذَا بعُودٍ، وَجَاءَ ذَا بِعُودٍ حَتَّى أَنْضَجُوا خُبْزَتَهُمْ، وَإِنَّ مُحَقَّرَاتِ الذُّنُوبِ مَتَى يُؤْخَذْ بِهَا صَاحِبُهَا تُهْلِكْهُ

477 إِنَّ اللهَ وَمَلاَئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا Ahzâb, 33/56.

478 إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لاَ تَحْزَنْ إِنَّ اللهَ مَعَنَا Tevbe, 9/40.

479 Buranın Suriye'deki *Hânu'z-Zeyt* kenti olduğu söylenmektedir. Dâiretü'l-Me'arifi'l-İslâmiyye, III. 229.

[Resulullah öldükten] sonra Ebû Bekir, Üsâme b. Zeyd ordusunu yola çıkarmalarını emretti. Bunun üzerine insanlar "[Ordu buradan ayrılırsa] Araplar senin üzerine çullanır. Müslümanların gücünü bölüp [Medine'den] uzaklaştırdığın için bir şey yapamazsın," dediler. Bunun üzerine Ebû Bekir: "Ebû Bekir'in canını [kudret] elinde tutana yemin ederim ki şu memlekette [ordu burada olmadığı için] yırtıcı hayvanların beni yiyeceğini bilsem yine de Resulullah'ın bir görevi ifa etmek için hazırladığı bu askerî birliği yola çıkarırdım," dedi.

Sonra Ebû Bekir, Üsâme'ye dönerek: "Ömer b. el-Hattâb'ın savaşa gelmeyip benimle kalmasına müsaade edebilir misin?" dedi. Üsâme izin verdi ve Ömer b. el-Hattâb, Ebû Bekir ile birlikte [Medine'de] kaldı.

Üsâme yola devam edip [düşmanları] tepeleyip çiğnedi. Sonra geri döndü. Müslümanlar bunu duydular. Onun gelişinin sevinciyle yola çıktılar. Sancağı hâlâ bağlıydı. Derken mescide girdi ve iki rekât [*tahiyyetülmescid*] namazı kıldı. Sonra sancağı bağlı bir şekilde evine girdi. "Üsâme'nin Resulullah'ın bağladığı bu savaş sancağını ölünceye kadar çözmediği ve evinde tuttuğu," söylenir.

[Muâz b. Cebel'in Yemen'den Dönüşü]

Sonra Ebû Bekir, Resulullah'ın vefat ettiğini Muâz b. Cebel'e haber veren bir mektup yazdı. Mektubu Ammâr b. Yâsir'e verip gönderdi. [II/162]

Muâz, Yemen'e gelmişti. Bir gece Muâz yatağının üzerindeyken başucunda fısıldayan bir ses ona "Muâz! Muhammed can çekişirken/*sekerât*tayken nasıl rahat yaşayabiliyorsun?" dedi. Muâz korkuyla kalktı. Kıyametin koptuğunu zannetti. Gökyüzünün berrak ve yıldızların parıldadığını görünce, kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığındı. Sonra ikinci gece de aynı şekilde ses duydu ve fısıltı ona "Muâz! Muhammed toprak katmanları arasındayken nasıl rahat yaşayabiliyorsun?" dedi. Muâz elleriyle başını tuttu ve San'a sokaklarında bir baştan bir başa gidip gelmeye başladı. Bir yandan da var gücüyle "Yemenliler! Bırakın yakamı! Sizin komşuluğunuza ihtiyacım yok! Zaten en şerli günüm sizin yanınıza varıp da

Resulullah'tan ayrıldığım gündü," diye bağırıyordu. Bunun üzerine genç erkekler ve kızlar dışarı çıktılar ve "Muâz! Başına bir musibet mi geldi?" dediler. Hiçbirine yanıt vermedi ve evine döndü. Bineğini hazırladı. Yanına biraz *sevîk*/kavrulmuş un ve su malzemesi koyduğu bir heybe aldı. Sonra da "Allah'ın izniyle namaz vakitleri dışında Medine'ye varıncaya kadar şu devemden inmeyeceğim," dedi.

Medine yolundan üç konak gittikten sonra Ammâr ile karşılaştı. Ammâr onu devesinden tanıdı ve "Muâz! Şunu iyi bil ki Muhammed ölümü tattı ve dünyadan ayrıldı," dedi. Bunun üzerine Muâz: "Şu zifiri karanlıkta bana hitap eden ses! Allah iyiliğini versin! Kimsin sen?" dedi. "Ben Ammâr b. Yâsir'im," dedi. Muâz: "Nereye gidiyorsun?" dedi. Ammâr: "İşte Ebû Bekir'in Muâz'a mektubu! Ebû Bekir, Muâz'a Muhammed'in öldüğünü ve dünyadan ayrıldığını bildiriyor," dedi. Bunun üzerine Muâz şöyle dedi: "Peki bize kim yol gösterecek? Kime derdimizi yanacağız? Yetimlere, dullara ve zayıflara kim kol-kanat gerecek?"

[II/163] Sonra Muâz yürüdü. Ammâr da onunla beraber geri döndü. Muâz şöyle demeye başladı: "Allah için söyle! Muhammed'in arkadaşları nasıl?" Ammâr: "Onları çobansız bir koyun sürüsü gibi [sahipsiz] bıraktım da geldim," dedi. Muâz: "Sen ayrılırken Medine ne hâldeydi?" diye sordu. Ammâr şöyle dedi: "Ben ayrılırken Medine kenti halkını bir yüzükten daha fazla sıkmıştı. Medine'ye yakınken ağlayarak Allah'ın Elçisini anan yaşlı bir kadını dinledim. Yaşlı kadın: 'Allah'ın kulu! Peygamber'in kızı Fâtıma'yı ağlayarak *Babacığım! Derdimi Cebrail'e yanayım! Babacığım! Artık bize semadan haber gelmiyor! Ebediyen Allah katından vahiy de gelmeyecek bize!* derken bir görseydin...' diyordu."

Muâz geceleyin Medine'ye ulaştı. Âişe'nin evine geldi ve kapıyı çaldı. Âişe: "Gece vakti kapımızı çalan da kim?" dedi. "Ben Muâz b. Cebel!" dedi. Âişe kapıyı açınca Muâz: "Ey Âişe! Acısı çok şiddetlendiği sırada Resulullah'ı nasıl bir hâlde gördün?" dedi. Âişe şöyle dedi: "Ey Muâz! Resulullah'ı yüzü bir sararıp bir kızardığı ve acıdan elini bir kaldırıp bir indirdiği sırada bir görseydin bu dünyada yaşadıkça hayatından hiçbir

tat alamazdın." Bunun üzerine Muâz öyle bir ağladı ki şeytanın kendisini yoldan çıkarmasından korktu. Sonra kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığındı. Muhammed'in arkadaşlarının yanına gitti.

[Benî Esed ve Benî Fezâre'nin İrtidadı]

Sonra Tuleyha,[480] Esed oğulları topraklarında mürted olarak ortaya çıktı. Benî Fezâre kabilesinden Uyeyne b. Hısn b. Bedr de *irtidad* ederek onlara katıldı. Âmir oğulları da Tuleyha'ya biat ederek aynı davranışı sergilediler. Müslümanlarla Benî Esed ve Benî Fezâre arasında gerçekleşecek çatışmayı beklemeye koyuldular.

Resulullah'ın zekât toplamaları için görevlendirmiş olduğu memurlar, insanlardan alınması gereken zekâtları toplamışlardı. Resulullah'ın vefat haberi bunlara ulaşınca Adî b. Hâtim [II/164] [et-Tâî] Müslümanlığını korudu ve zekâtları da elinde tuttu. Zibrikân b. Bedr de aynı şekilde davrandı. Ancak, Mâlik b. Nüveyre elindeki zekâtları [sahiplerine geri] gönderdi ve kabilesine "Şu adam vefat etti. Mallarınızı alıp kendi işinize bakın," dedi.

Adî b. Hâtim ile Zibrikân b. Bedr, [aceleciliğiyle bilinen] Mâlik b. Nüveyre'den daha sağlam fikirli ve Müslümanlıkta daha faziletliydiler. [Adî b. Hâtim ile Zibrikân b. Bedr] kendi kabileleri olan Benî Tay ve Benî Sa'd kabileleriyle görüşerek şöyle dediler: "Aceleci olmayın! Çünkü bu işin başına birisi geçecek. Eğer böyle olursa sizi dininizi değiştirmemiş ve işinizden ayrılmamış olarak bulur. Ancak istediğiniz şey olursa hayatım üzerine and içerim ki işte mallarınız burada! Size geri verilecek! Sizden başka hiç kimse bu mallara sahip olamayacak!" Böylece ikisi, Müslümanlarla ilgili haberler ve Müslümanların Resulullah'tan sonra Ebû Bekir'in çevresinde toplanıp ona biat ettikleri bilgisi gelinceye kadar kavimlerini yatıştırdılar. Daha sonra ellerindeki zekâtları Ebû Bekir'e gönderdiler. Ebû Bekir bu ikisinin diğer Müslümanlardan üstün ve değerli olduğunu anladı.

480 Asıl adı Talha b. Huveylid el-Esedî'dir. Peygamberlik iddiasında bulunduğu için aşağılama amacıyla ism-i tasğir ile hitap edilmiş ve kendisine Tuleyha (Talhacık) denilmiştir. [M]

[Resulullah'ın Mirası Meselesi]

Abbâs ve Fâtıma, Ebû Bekir'in yanına geldiler. Peygamber'den kalan miraslarını istiyorlardı. O sırada Fedek'teki arazisini ve Hayber'deki payını talep ediyorlardı. Bunun üzerine Ebû Bekir onlara şöyle dedi: "Ben Resulullah'ın: 'Bizim mirasçımız yoktur. Geride bıraktığımız/*tereke*miz sadakadır.[481] Muhammed bu maldan yer,' dediğini duydum. Ben de vallahi Resulullah'ın yaptığını gördüğüm bir davranışı terk etmeyip [II/165] mutlaka yaparım." Bunun üzerine Fâtıma onu bırakıp gitti ve ölünceye kadar da Ebû Bekir ile konuşmadı.

[Büzâha Savaşı]

Sonra Ebû Bekir, Araplardan kâfir olanlarla, zekât vermeyi bırakan ve İslam dininden dönen *mürted*lerle savaşmak için bir ordu hazırladı. Ömer ona: "*Lâ ilâhe illallah* diyen insanlarla nasıl savaşırsın? Çünkü ben Resulullah'ın 'İnsanlar *Lâ ilâhe illallah* deyinceye kadar onlarla savaşmam emredildi. Eğer bu sözü söylerlerse kanlarını ve mallarını benden kurtarmış olurlar. Ancak Allah'ın bu kan ve mallardan alacağı hak müstesna! Hesapları ise Allah'a aittir,' dediğini duydum." Bunun üzerine Ebû Bekir şöyle dedi: "Vallahi namaz ile zekâtı ayıranlarla mutlaka savaşacağım! Ebû Bekir'in hayatını elinde tutan Allah'a yemin ederim ki Resulullah'a zekât olarak verdikleri deve bağlamak için kullanılan bir ipi bile –Ravi Ebû Bekir'in oğlak demiş olabileceğini belirtiyor–bana vermeyecek olurlarsa onu alıncaya kadar onlarla savaşacağım!" Ömer şöyle dedi: "Ebû Bekir'in gönlünün onlarla savaşma konusunda rahat olduğunu görünce bu hükmün doğru olduğunu anladım."

Ebû Bekir [Mekkeli] Müslümanların başına Hâlid b. Velîd'i komutan olarak atadı. Sâbit b. Kays b. Şimâs'ı da ensarın komutanı olarak tayin etti. Her iki grubun başkomutanı olarak da Hâlid b. Velîd'i atadı. Sonra ilerlemeleri talimatını verdi. Kendisi de onları uğurlamak için Medine'den birkaç *mil* ve *berîd* uzaklıkta bulunan Zülkassa'ya[482] kadar geldi. Burada karargâhını kurdu ve ordusunu denetledi. Sonra Hâlid b.

481 Buhârî, Meğâzî, 14, 38; Ferâiz, 3; İ'tisâm, 5
482 Medine'den 24 mil uzaklıktadır. Berîd ise uzaklık birimi olan milin üst katlarındandır. [M]

Velîd'e doğru ilerledi ve şöyle dedi: "İnsanların yaşadığı evleri kuşattığınızda ve namaza çağıran ezan sesi duyduğunuzda ne yapıp ettiklerini onlara sormadan saldırmayın! Eğer ezan sesi duymazsanız üzerlerine baskın yapın! Öldürün ve yakıp yıkın!" Sonra Hâlid'e Tuleyha ile Benî Esed [Büzâha][483] suyu civarındayken çatışmasını emretti.

[II/166] Tuleyha peygamberliğini iddia ediyor ve insanlara yalan ve uydurma şeyler anlatıyordu. Cebrail'in kendisine geldiğini iddia ediyordu. İnsanlara şöyle diyordu: "Ey İnsanlar! Allah [secdedeyken] yüzünüzü toprağa bulamanızı, [secdedeyken] *arka*nızı dikmenizi ne yapacak ki?! Allah'ı oturarak ve ayakta anın!" Namaz ile alay etmeye başlar ve "Köpüğün altında saf süt var! [Uğraşmaya devam et! Kim bilir altından neler çıkacak?! Belki maksadına ulaşırsın!]"[484] derdi.

Tuleyha'nın insanlara ilk müptela oluşu şu şekilde oldu: O ve arkadaşları konakladıkları yerde susuz kaldılar. Tuleyha kendisi için yola çıkan cengâverleri cesaretlendirmek için şöyle dedi: "Atlarınıza binin! Miller aşın! Suyu bulacaksınız!" Dediği gibi yaptılar ve su buldular. Araplar da Tuleyha'ya kanıp onun yüzünden yoldan çıktı.

Sonra Ebû Bekir Hâlid b. Velîd'e: "Allah izin verirse geride kalan Müslümanlarla Hayber yönünden gelip sana katılacağım," dedi. Ebû Bekir bunu söyleyerek bütün Müslümanların düşman üzerine saldırmak için yola çıktığı haberinin onlara ulaşmasını istiyordu. Sonra ise Hâlid ile vedalaştı ve Medine'ye geri döndü.

Hâlid Müslümanlarla birlikte ilerledi. Benî Fezâre ve Benî Esed kabileleri, Ebû Bekir'i kastederek "Vallahi biz Ebü'l-Fasîl'e biat etmeyeceğiz," diyordu. Ancak Tay kabilesi Müslümanlığını korudu; Adî b. Hâtim ve Zeydü'l-Hayl'ın [ö. 9/630] oğlu Müknif ile birlikte İslam'a bağlılıklarını sürdürdüler. Bu ikisi bunlara açıkça düşman olduklarını dile getiriyor ve Benî Fezâre kabilesine: "Vallahi Allah izin verirse sizinle savaşmayı sürdüreceğiz," diyorlardı.

483 Günümüzde Suudi Arabistan'da bulunan Hâil. [M]
484 "Namazı kılmaya devam et! Belki bir gün bir şey olur!" Meydânî, *Emsâl*, I. 182.

[II/167] Hâlid b. Velîd kabileye yaklaşınca Ukkâşe b. Mihsan ile –Benî Aclân kabilesinden– Sâbit b. Akrem'i ordunun ilerisinde gözcü olarak gönderdi. Tuleyha b. Huveylid el-Mütenebbî ile kardeşi Seleme b. Huveylid aynı şekilde gerideki arkadaşlarına gözcülük yapmak için yola çıktı. Ukkâşe b. Mihsan ve Sâbit b. Akrem ile karşılaştılar. Tuleyha, Ukkâşe ile baş başa kalırken Seleme b. Huveylid ise Sâbit ile baş başa kaldı. Çok geçmeden Seleme, Sâbit'i öldürdü. Sonra Tuleyha bağırdı: "Seleme! Şu adama karşı bana yardım et! Çünkü beni öldürecek!" dedi. İkisi Ukkâşe'nin üzerine çullandılar ve onu öldürdüler [ö. 11/632]. Ardından da kaçarak geridekilerin yanına döndüler.

Hâlid b. Velîd ve Müslümanlar, Ukkâşe b. Mihsan ile Sâbit b. Akrem'in öldürülmüş bedenleriyle karşılaşınca bu durum geride kalan Müslümanların çok ağırına gitti.

Sonra Hâlid b. Velîd, Tay kabilesinin [yerleştiği Hâil'de bulunan] Selmâ dağına kadar geldi ve burada karargâhını kurdu. Bu kabilelerdeki Müslümanlar gelip ordusuna katıldılar. Ardından savaş için hazırlık yaptı. Sonra da Tuleyha'nın üzerine yürüdü. O sırada Hâlid, yanındaki yüz kişinin başındaydı. Benî Fezâre kabilesinden yedi yüz kişiyle birlikte gelmiş olan Tuleyha ile karşılaştı. Aralarında çok şiddetli bir savaş meydana geldi.

Tuleyha bir *aba*ya sarınmış, kendisine ait kıl çadırın önünde oturuyordu. Vahiy bekliyor ve *sec*li sözler söylüyordu. Savaş Uyeyne b. Hısn'ı sarstı ve çatışma iyice şiddetlendi. Sonra Tuleyha'nın yanına kaçıp geldi ve "Artık sana Cebrail geldi mi?" diye sordu. Tuleyha: "Hayır," deyince Uyeyne geri dönüp tekrar savaştı. Ancak çatışma kendisini sarsınca ikinci kez geri geldi ve "Babasız [kalasıca!] Artık Cebrail geldi mi?" dedi. Tuleyha: "Evet!" dedi. Uyeyne: "Ne dedi peki?" diye sor- [II/168] du. Tuleyha şöyle dedi: Bana dedi ki "Onun bahçesi gibi bir bahçe sana verilecek ve unutamayacağın bir namın olacak!" Uyeyne ise şöyle dedi: "Sanırım Allah, senin unutamayacağın bir namın olacağını bildi. Fezâreliler işte durum bu! Çekin gidin buradan! Vallahi bu adam yalancının biridir." Uyeyne bırakıp gitti. Fezâreliler de onunla beraber çekip gittiler. İn-

sanlar bozguna uğradılar. –Tuleyha kendisi için yanı başında bir at ve karısı Nevvâr için de bir deve hazırlamıştı.– Sonra Fezâreliler, düşmana saldırmak için cengâverce etrafına toplanarak: "Bize ne emredersin?" dediler. Onların bu cümlesini duyunca atına bindi ve eşini de devesine bindirdi ve onu kurtardı. Onlara ise "Benim yaptığım gibi davranabilecek ve ailesini kurtarabilecek olan [varsa bunu] yapsın!" dedi. Sonra Hûşiyye yoluna koyulup Şam'a geldi. Fezâre oğulları dağıldı. Fezârelilerin öldürüleni öldürüldü. Sonra kabileler daha önce olduğu gibi tekrar İslam'a girdiler.

Hâlid b. Velîd kabilelerden *biat* alma işini bitirince Uyeyne b. Hısn ve Kurre b. Hubeyre b. Seleme'yi bağladı. İkisini Ebû Bekir'e gönderdi. Ebû Bekir'in huzuruna varınca Kurre şöyle dedi: "Resulullah'ın halifesi! Ben Müslümandım. Müslüman olduğuma dair Amr b. el-Âs'ın elinde delil var. Yolu bana düşmüştü. Ona izzetüikramda bulunmuş ve ağırlamıştım." [Ebû Bekir'e] bedevilerle ilgili haberi Amr b. el-Âs getirmişti. Bu olay şöyle oldu:

Amr, Umân'da vergi sorumlusu olarak bulunmaktaydı. [Resulullah'ın vefat haberini alınca] Medine'ye dönmek için yola çıktığında Hevzân'a uğradı. Onlar ahitlerini bozmuşlardı. Reisleri Kurre b. Hubeyre de aralarındaydı. Amr b. el-Âs, Kurre'nin misafiri oldu. Kurre, Amr'ı ağırlayıp bir deve kesti ve izzet-ü ikramda bulundu. Amr yola çıkmak istediğinde Kurre onunla baş başa kalıp şöyle dedi: "Amr! Siz Kureyşliler insan- [II/169] ların mallarından zekât almayıp mallarını kendilerine bırakırsanız insanlar sizi dinleyecekler ve itaat edecekler. Ancak siz onların mallarından zekât almakta ısrar ederseniz vallahi Arapların bunu onaylamayacağını ve buna katlanamayacaklarını görüyorum. Hatta sizinle münazaaya girecekler ve ellerinizdekini de isteyecekler!" Bunun üzerine Amr: "Sen bizi Araplarla mı korkutuyorsun?! Allah'a yemin ederim ki senin üzerine atlarla varıp çiğneyeceğiz," dedi. Sonra Amr yola çıkıp Medine'ye Ebû Bekir'in yanına geldi. Hâlid'in bu kabilelerin üzerine yürümeye başlamasından önce olanları Ebû Bekir'e haber verdi. Ebû Bekir, Kurre b. Hubeyre ile Uyeyne b. Hısn'ın kanlarını bağışladı.

[Mâlik b. Nüveyre'nin Öldürülmesi]

Hâlid b. Velîd, Esed oğullarından ve Âmir oğullarından biat alma işini bitirince şöyle dedi: "Halife benim Gânim oğulları topraklarına ilerlememi emretti." Topraklarına varıncaya kadar ilerledi. Bölgede civara *seriyye*ler gönderdi. Herhangi bir askerî güçle karşılaşmadı. Mâlik b. Nüveyre, Temîm oğullarından ve Hanzala oğullarından bir grupla getirildi. Hâlid, boyunlarının vurulmasını emretti [ö. 11/632]. Sonra da Mâlik b. Nüveyre'nin hanımı olan Ümmü Temîm ile evlendi. [Mesele halifeye arz edilince] Ebû Katâde, Mâlik b. Nüveyre'nin Müslüman olduğuna dair Ebû Bekir'in yanında şahitlik etti.

Sonra Hâlid, Medine'ye ulaşmak için geri döndü. Medine'ye varınca mescide girdi. Üzerinde zırhı vardı. Sarığını başına dolamış bir ucunu yüz tarafından sarkıtmıştı. Üzerinde bir cübbe/kaftan vardı ve demir pasları içindeydi. Sarığın üzerine oklar dikmişti. Ömer b. el-Hattâb ona doğru gitti ve sarığın üzerindeki okları çekip aldı ve parçaladı. Ardından da şöyle dedi: "Müslüman bir adam olan Mâlik b. Nüveyre'yi öldürüp sonra da karısıyla evlendin ha?! Vallahi taşlarınla seni [II/170] *recm*ederek öldüreceğiz!" Hâlid b. Velîd, Ömer'le konuşmadı ve Ebû Bekir'in düşüncesinin de Ömer b. el-Hattâb'dan farklı olmadığını zannediyordu. Ebû Bekir'in huzuruna girdi ve olanları anlatıp [Mâlik'in Müslüman olduğunu] bilmediğine dair mazeretini arz etti. Ebû Bekir, Hâlid'in mazeretini kabul etti. Bu savaşta yaptıklarını bağışladı. Hâlid, Ebû Bekir'in yanından çıkarken Ömer mescitte oturuyordu ve şöyle dedi: "Ümmü Şemle'nin oğlu![485] Gel buraya!" [Ömer] bunun üzerine Ebû Bekir'in [Halid'den] memnun olduğunu anladı ve onunla konuşmadı. Kalkıp evine girdi.

[Resulullah'ın Kızı Fâtıma'nın Ölümü ve Ali'nin Biatı]

Resulullah'ın kızı Fâtıma babasının vefatından altı ay sonra vefat etti. Ali, Fâtıma'yı geceleyin defnetti. Vefat ettiğini Ebû Bekir ve Ömer'e bildirmedi.

485 Ömer b. el-Hattâb'ın annesinin adı Hanteme'dir. Hanteme'nin lakabı olan "Ümmü Şemle" kinaye yoluyla Arapçada "dünya" ve "içki" anlamında kullanılır. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XI. 364. [M]

Fâtıma hayattayken Ali'nin insanlar arasında önemli bir konumu vardı. Fâtıma ölünce insanların Ali'ye olan ilgisi dağıldı. Ali insanların kendisi üzerindeki ilgisinin dağıldığını görünce Ebû Bekir ile barışma eğilimine girdi. Ebû Bekir'e: "Beraberinde kimse olmaksızın bize gel!" diye birini gönderdi. [Ali,] Ömer'in sertliğini bildiği için gelmesini istemiyordu. Bunun üzerine Ömer: "Tek başına gitme!" dedi. Ebû Bekir: "Mutlaka tek başıma gideceğim! Bana bir şey yapacaklarını sanmıyorum," dedi. Ebû Bekir tek başına yola çıktı. Ali'nin huzuruna [evine] girdi. Hâşim oğulları Ali'nin yanında toplanmıştı.

Ali ayağa kalkıp Allah'a yaraşır bir şekilde hamdüsena etti ve sonra da şöyle dedi: "İmdi! Sana biat etmememizin sebebi senin faziletini kabul etmememiz ve Allah'ın önce sana verdiği bir hayra[486] olan kin ve hasedimiz değildir. Fakat biz bu işte[487] hakkımız olduğunu ve senin onu bizde zorla/istibdâtla [II/171] aldığını düşünüyorduk."

Sonra Ali, Resulullah'a olan yakınlığını ve haklarını anlattı. Ali bunları anlatınca Ebû Bekir ağladı. Ali konuşmasını bitirince Ebû Bekir şehadet getirip Allah'a hamd etti. Allah'ı şanına yaraşır bir şekilde medhüsena etti. Sonra da şöyle dedi: "Vallahi Resulullah'ın akrabalığı, benim nazarımda kendi akrabalık bağlarımı korumamdan daha fazla değerlidir. Vallahi benimle Ali arasında olan şu meseleler hakkında iyilikten başka bir şey de bilmiyorum. Fakat ben Resulullah'ın şöyle dediğini duydum: 'Biz [peygamberlerin] mirasçısı yoktur. Bizim bıraktıklarımız sadakadır. Muhammed'in ailesi bu maldan azık olarak yer!' Ben de vallahi Allah'ın izniyle Resulullah'ın yaptığını gördüğüm bir davranışı terk etmeyip mutlaka yaparım." Sonra da [Ali, Ebû Bekir'e]: "Sana biat [zamanım] güneş kaymaya başladığı [öğle] vaktidir," dedi.[488]

Ebû Bekir öğle namazını kıldırınca insanlara doğru döndü. Sonra mazeret olarak gösterdiği hususlarda Ali'yi mazur gör-

486 "Hayır" kelimesiyle "hilafet" kastedilmiştir. [M]
487 Ebû Bekir'in konuşmasından "bu iş" ifadesinin miras meselesi olduğu anlaşılmaktadır. Müslim'de de "şu mallardan dolayı" ifadesi yer almaktadır. Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 16. Bununla birlikte bu ifadenin hilafet olduğu da belirtilmiştir. Krş. İbn Sa'd, *Tabakât*, II. 245-247; Belâzürî, I. 582. [M]
488 Nevevî, *el-Minhâc Şerhu Sahîh-i Müslim b. Haccâc*, Mısır 1930, XII. 78-79.

dü. Sonra Ali ayağa kalktı. Ebû Bekir hakkında yüceltici şeyler söyledi. Ebû Bekir'in faziletini ve İslam'a ilk giren öncülerden olduğunu anlattı. Sonra Ebû Bekir'e doğru gidip biat etti. İnsanlar Ali'ye doğru yöneldiler ve "Ne kadar güzel ve isabetli bir şey yaptın," dediler.

[Ebû Bekir'in oğlu Abdullah'ın Vefatı]

Sonra Ebû Bekir es-Sıddîk'in oğlu Abdullah öldü. Resulullah ile beraber Tâif'teyken İbn Mihcen'in attığı bir ok kendisine isabet etmişti. [Bir süre iyileşen bu yara] daha sonra tekrar açıldı. Şevval ayında öğleden sonra öldü [ö. 11/632-33]. Mezara konurken kabrine Ebû Bekir'in oğlu Abdurrahmân, Ömer b. el-Hattâb ve Talha b. Ubeydillâh indi.

Ömer, Ebû Bekir'in yanına gelip içeri girdiğinde Ebû Be- [II/172] kir'in dilini eliyle tutup sağa sola çektiğini gördü. Bunun üzerine Ömer "Resulullah'ın halifesi! Allah! Allah!" dedi. Ebû Bekir: "Beni mahveden zaten budur! [Başıma ne geldiyse bunun yüzünden geldi,]" dedi.[489]

[Hicrî] on birinci yılın zilhicce ayı gelince Ömer b. el-Hattâb hacca gitti. Bu haccı sırasında kölesini satın aldı. Sonra da Medine'ye geri döndü.

[Yemâme Savaşı]

Sonra Ebû Bekir, Hâlid b. Velîd'i Yemâme'ye yönlendirdi. Müseylime, Resulullah hayattayken orada peygamberlik iddiasında bulunmuştu. Ancak durumu zayıftı. Sonra bir heyetle beraber Resulullah'ın yanına geldi. Kavminin yanına geri döndüğünde Reccâl[490] b. Unfuve, Müseylime lehinde şahitlik yaparak Yemâme halkına Resulullah'ın Müseylime'yi peygamberliğine ortak yaptığını söyledi. Böylece Müseylime fitnesi büyüdü.

Hâlid b. Velîd muhacirler ve ensar ile yola çıktı. Yemâme'ye yaklaşınca vadilerinden bir vadide konakladı. Bu vadide Müccâa b. Mürâre ve yirmi adamıyla karşılaştı. Bunlar Temîm oğullarından birisini aramak için yola çıkmışlardı. Bu adam

489 آخذ بلسانه ifadesinin yer aldığı rivayetin sened tahlili için bkz. el-Adevî, *İlelü'l-Hadîs*, s. 162-163. Veki' b. el-Cerrâh, *Kitâbü'z-Zühd*, I. 556-557.

490 Kaynaklarda Rehhâl olarak da adlandırılmaktadır. Müslümanken Müseylime'nin ortaya çıkışıyla mürted olmuştur.[M]

Cahiliye döneminde kabilelerinden birinin kanına girmiş ancak bu adamı yakalayamamışlardı. Bundan dolayı vadide gecelediler. Müslüman süvariler başlarında dikilip "Kimsiniz?" diye soruncaya kadar hiçbir şey fark etmediler. "Benî Hanîfe kabilesindeniz," dediler. [Hâlid] ise "Allah, bize karşı size hiçbir nimet vermedi," dedi. Sonra inip bunları sıkıca bağladılar.

Sabah olunca Hâlid b. Velîd bunları çağırdı ve "Hanîfe oğulları! [Resulullah hakkında] ne diyorsunuz?" dedi. Onlar da: "Bizden bir peygamber sizden de bir peygamber [olsun]!" dediler. Hâlid, Sâriye b. Âmir ve Müccâa b. Mürâre dışındakileri kılıçtan geçirdi. [II/173] Sâriye [Müccâa'yı kastederek] Hâlid'e şöyle dedi: "Şu [Yemâme] köyünü istiyorsan bu adamı hayatta bırak!" Hâlid, Müccâa'yı demir bir prangayla bağladı ve onu karısı Ümmü Temîm'e teslim etti. "Ona iyi bak!" dedi. Sâriye b. Âmir'in ise boynunu vurdu.

Sonra Müslümanlarla birlikte Yemâme yakınlarındaki Kesîb'e gelinceye kadar ilerledi. Karargâhını buraya kurdu. Yemâmeliler Müseylime ile birlikte yola çıktılar. İki ordu saf oldu. Hâlid yatağı üzerinde oturmuş Müccâa ise bağlı bir şekilde yanındaydı. İki ordu yerlerini almıştı. Derken Hâlid, Benî Hanîfe tarafından bir parıltı gördü ve "Müjde size ey Müslümanlar! Sevinin! Allah düşmanınızın hakkından geldi," dedi. [Hâlid'in çevresinde bulunan] insanlar farklı görüşler ortaya koydular. Bunun üzerine Müccâa elleri bağlı bir şekilde Hâlid'e doğru atıldı ve "Hayır vallahi! O gördüğün Hint metalinden kılıçlardır. Bu kılıçların kırılmasından korktular da yumuşaması amacıyla güneş ışığına serdiler," dedi. Dediği gibi de oldu. İki grup çatışınca ilk öne çıkan Reccâl b. Unfuve'ydi. Reccâl öldürüldü ve Müslümanlar çok çetin bir çatışmaya girdiler. Derken Müslümanlar yenildi. Müseylime'nin arkadaşları [Müslümanların ağırlıklarının olduğu] yüklere ulaştılar. Hâlid b. Velîd'in kıl çadırına girdiler. Hâlid'in karısı Ümmü Temîm'in yanında bağlı bir şekilde duran Müccâa da oradaydı. Adamın birisi Ümmü Temîm'e kılıcıyla saldırdı. Müccâa: "Ben onun komşusuyum. Ne kadar da iyi, özgür bir kadın! Siz, erkeklerle uğraşın!" diyerek engel oldu. Hâlid'in çadırını kılıçlarıyla parçaladılar.

Sonra Müslümanlar toplanmak için birbirini çağırdılar. [II/174] Sâbit b. Kays b. Şemmâs [ö. 12/633] şöyle dedi: "Müslümanlar! Ne kadar kötü bir alışkanlık kazandınız! Allah'ım! Ben şu Müslümanların yaptıklarından berîyim!" Sonra kılıcını aldı. Öldürülünceye kadar kılıcıyla vuruştu.

Zeyd b. el-Hattâb [ö. 12/633] Müslümanların yenilerek ağırlıklarını geride bırakmaya başladığını görünce öne atıldı ve öldürülünceye kadar savaştı.

el-Berâ b. Mâlik [ö. 20/641], Enes b. Mâlik'in kardeşidir. Anlatıldığına göre çatışma çıktığında, el-Berâ'yı sıtma başlangıcındaki titreme tutardı. Titrerken [hâkim olabilmek için] erkekler üzerine çöküp otururlardı. İç donuna bevledene kadar titremesi devam ederdi. Küçük abdestini yaptığı zaman da bir yırtıcı hayvan gibi harekete geçerdi. Müslümanların geriye çekilmeye başladığını ve Yemâmelilerin [muzaffer] hâlini görünce kendisini yine bir titreme aldı. Derken [onu zabtedebilmek için] erkekler üzerine çöktüler. Bevlini yapınca yerinden sıçradı ve "Müslümanlar! Nereye! Ben el-Berâ b. Mâlik! Yanıma gelin!" dedi. Ardından bir grup Müslüman onun çevresine toplandı. Düşmanla amansız bir çatışmaya girdiler. Derken [Müseylime'nin veziri olan] Muhkemü'l-Yemâme'ye –Asıl adı Muhkem b. Tufeyl'dir–ulaştılar. Çatışma onun yanına ulaşınca şöyle dedi: "Hanîfe oğulları! Şerefli kadınlarınız aşağılanacak! Cariye olmadıkları hâlde koyunlarına girilecek! İçinizde hâlâ asalet varsa şimdi onu ortaya çıkarma vaktidir! Er bir adamın izzetinefsi çiğnendikten sonra yaşamasının hiçbir anlamı yoktur!"[491] Ardından ileri atıldı ve bütün gücüyle savaştı. Ebû Bekir'in oğlu Abdurrahmân [ö. 53/673], Muhkem'e bir ok fırlattı. Onu boğazından vurdu ve öldürdü.

Müslümanlar hücum ettiler. Onları bir bahçeye [*hadîkatul-mevt*] sığınmak zorunda bıraktılar. Müseylime de bahçedeydi. el-Berâ b. Mâlik: "Müslümanlar! Beni bahçeye onların üzerine atın!" dedi. İnsanlar: "Ey Berâ! Yapma!" dediler. Bunun [II/175] üzerine Berâ: "Vallahi yapacağım!" dedi. Berâ, duvara kadar [mızraklarla yükseltilen bir kalkanın üzerinde] taşındı ve dü-

491 "فلا بقيا للحمية بعد الحرائم" ifadesi daha sonra mesele dönüşmüştür. el-Askerî, *Cemheretü'l-Luğa*, I. 216.

şünmeden bahçeye saldırdı. Savaştı ve Allah [Berâ'nın kapıyı açmasıyla] Müslümanlara bahçeyi açtı. Müslümanlar düşmanın içine girdiler. Müseylime öldürüldü [ö. 12/633]. Ensardan bir kişi[492] ile Cübeyr b. Mut'im'in kölesi Vahşî b. Harb birlikte Müseylime'yi öldürdüler. Vahşî mızrağını Müseylime'ye fırlattı ve Medineli Müslüman da kılıcıyla Müseylime'ye vurdu. Vahşî şöyle derdi: "Hangimizin onu öldürdüğünü Allah daha iyi bilir ama insanların en iyisi [olan Hamza'yı da] insanların en kötüsü [olan Müseylime'yi de] öldüren benim!"

Müslümanlar Müseylime'nin işini bitirip de haber Hâlid'e ulaşınca Müccâa'nm prangalarını çözdü. Müseylime'yi teşhis etmesi için yanına kattı. Ölüleri teşhis ederken Muhkem b. Tufeyl'in cesedini buldu. Muhkem cüsseli ve yakışıklı bir adamdı. Hâlid: "Arkadaşınız [mı?]" dedi. Müccâa: "Hayır vallahi! Bu ondan daha değerli ve daha yücedir! Bu Muhkemü'l-Yemâme'dir," dedi. Sonra bahçeye girdiler. İkisi cesetleri evirip çevirirken bir de baktılar ki ufak tefek, sarışın, basık ve semerli burnu olan bir adam[mış.]

Müccâa: "Vallahi durum şu ki sadece seri hareket ederek gelenler seninle çatıştı. Kabilenin çoğu ise kalede!" dedi. Hâlid: "Vay canına! Ne diyorsun sen?!" dedi. "Vallahi doğru! Gel seninle kabilem adına sulh yapalım!" dedi. [İslam ordusu yorulduğu ve çok kayıp verdiği için savaşı sürdürmek istemeyen] Hâlid b. Velîd, Müccâa ile altın, gümüş, silahlar ve esirlerin yarısı üzerine bir barış antlaşması yaptı. Sonra da Müccâa'ya: "Şimdi kavminin yanma git de haklarında yaptığın şeyi onlara arz et!" dedi. Müccâa, kabilesinin yanına [kaleye] gitti. Kadınlara "Zırh giyinin! Sonra da kale duvarlarına/burçlara yakın durun!" dedi. Sonra da Hâlid'in yanına ulaştı ve "Barış antlaşmasının şartlarını kabul etmediler. Ama bir şey yapıp tekrar kendilerine teklif gönderebilirsin!" dedi. Hâlid: "Neymiş o?" dedi. "Esirlerin sadece dörtte biri!" dedi. Hâlid: "Olur!" dedi. Müccâa da "Öyleyse an- [II/176] laştık," dedi. İkisi antlaşma işini bitirince kaleye girdiler. [Hâlid] bir de baktı ki kalede tek bir erkek bile yok! Sadece kadınlar ve çocuklar var. Bunun üzerine Hâlid, Müccâa'ya "Beni aldattın!" deyince Müccâa da "Kabilem!" dedi.

492 Genellikle bu kişinin Ebû Dücâne olduğu ifade edilmektedir. [M]

Sonra Ebû Bekir, Seleme b. Selâme b. Vakş'a bir mektup verip Hâlid b. Velîd'e yolladı. Hâlid'e: "Hanîfe oğullarından ergenlik çağını geçmiş bir tek erkeği bile hayatta bırakmamasını," emrediyordu. Seleme mesajı getirdi. Ancak Hâlid barış antlaşması yapmıştı.

Sonra Hâlid, Benî Hanîfe kabilesinden bir grubu Ebû Bekir'e yolladı. Ebû Bekir'in huzuruna girdiler. Ebû Bekir: "Yazıklar olsun size! Bu adam neydi de sizi zillete düşürüp rezil etti?!" dedi. Onlar da: "Resulullah'ın halifesi! Olan bitenden haberin var zaten! [Müseylime denen] bu adam, kendisine de aşiretine de bir faydası ve bereketi olmayan biriydi!" dediler. Ebû Bekir: "Buna rağmen sizi neye çağırıyordu peki?" dedi. Şöyle diyordu dediler:

"Vırakla dişi kurbağa vırakla!
Su içeni alıkoymazsın! Suyu da bulandıramazsın!
Bizimdir yeryüzünün yarısı! Kureyş'indir kalan yarısı!"

Ebû Bekir: "Sübhanallah! Sübhanallah! [Ne büyük saçmalık!]" diyordu.

Hâlid barış antlaşmasını tamamlayınca Yemâme vadilerin- [II/177] den birisinde konakladı. Oturuyorken Benî Hanîfe kabilesinden Seleme b. Umeyr denen bir adam [suikast için] Hâlid'in olduğu yere geldi. Müccâa'ya "Emîr'in yanına girebilmem için izin ve müsaade iste! Çünkü ona bir işim düştü!" dedi. Müccâa, Hâlid'in yanına geldi. Hâlid'e: "Vallahi bu adamın yüzünden bir kötülük yapacağını seziyorum," dedi. Sonra incelediğinde [görülmeyecek bir şekilde] kılıç kuşanmış olduğunu gördü. Bunun üzerine Müccâa: "Allah belanı vesin! Neyin var senin?! Benî Hanîfe'nin kökünün kazınmasını [mı] istiyorsun?! Vallahi eğer onu öldürürsen Benî Hanîfe kabilesinden küçük-büyük demez herkesi öldürürler," dedi. Adam dönüp gitti. Kılıcı da yanındaydı. Yemâme'deki bahçelerden birisine girdi. Müslümanlar etrafı kuşattı. Bahçenin arkasından girip adamı öldürdüler.

[Yemâme Şehitleri]

Kureyşli Müslümanlardan Yemâme Savaşı'nda şehit düşen ve bizim bildiğimiz şehitler şunlardır:

[1] Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rebîa, [2] Ebû Huzeyfe'nin kölesi Sâlim, [3] Şücâ' b. Vehb b. Rebîa, [4] Mâlik b. Amr, [5] Yezîd b. Kays, [6] Safvân b. Ümeyye b. Amr ile [7] Safvân'ın kardeşi Mâlik b. Ümeyye, [8] et-Tufeyl b. Amr ed-Devsî, [9] Cübeyr b. Mâlik ile [10] Cübeyr'in annesi Buhayne [bint Hâris b. Abdilmuttalib], [11] Yezîd b. Evs, [12] Huyey b. Hârise, [13] el-Velîd b. Abdişems b. el-Mugîre, [14] Hakîm b. Hizâm b. Ebî Leheb, [15] Zeyd b. el-Hattâb b. Nufeyl, [16] Abdullah b. Amr b. Bücre,[493] [17] Abdullah b. el-Hâris b. Kays, [18] Ebû Kays b. el-Hâris, [19] Abdullah b. Abdiluzzâ, [20] Abdullah b. Süheyl [II/178] b. Amr, [21] Selît b. Seliyt b. Amr, [22] Amr b. Evs b. Sa'd b. Ebî Serh, [23] Rebîa b. Ebî Hareşe, [24] Münkız b. Amr b. Atiyye, [25] Abdullah b. el-Hâris b. Rahde.

Yemâme Savaşı sırasında ensardan şehit olanlar şunlardır:

[1] Sâbit b. Kays b. Şemmâs, [2] Abbâd b. Bişr b. Vakş, [3] Râfi' b. Sehl, [4] Abdullah b. Atîk, [5] Hâcib b. Zeyd, [6] Sehl b. Adî, [7] Mâlik b. Evs, [8] Ma'n [b. Adî]. –Ma'n ile Mâlik b. Evs, Adî oğullarının köleleridir.– [9] Ferve b. el-Abbâs, [10] Kuleyb b. Temîm, [11] Âmir b. Sâbit, [12] Bişr b. Abdillah, [13] Abdullah b. Abdillah b. Übey b. Selûl, [14] Abdullah b. Itbân, [15] Sâbit b. Hezzâl, [16] Evs b. Varaka, [17] Sa'd b. Hârise b. Levzân, [18] Ebû Dücâne olarak bilinen Simâk b. Hareşe, [19] Sa'd b. Himâr,[494] [20] Ukbe b. Âmir b. Nâbî, [21] Damra b. İyâz, [22] Abdullah b. Üneys, [23] Mes'ûd b. Sinân, [24] Habîb b. Zeyd, [25] Ebû Habbe b. Gaziyye b. Amr, [26] Ammâre b. Hazm b. Zeyd, [27] Yezîd b. Sâbit b. ed-Dahhâk b. Zeyd. Yolda [II/179] bir ok atıldı ve öldü. [28] Sâbit b. Hâlid b. Amr b. Hansâ, [29] Ferve b. en-Nu'mân b. el-Hâris, [30] Âiz b. Mâıs ez-Zürkî, [31] Habîb b. Amr b. Mihsan.

Hâlid b. Velîd Müslümanlarla birlikte oradan ayrıldı. Medine'ye Ebû Bekir'in yanına geldi.

493 *Kitâbü's-Sikât*'ta بحرة şeklinde yer alan ifadeyi bu şekilde yazmayı tercih ettik. Askalânî, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, IV. 110.

494 Askalânî, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, III. 73. Bazı kaynaklarda Himmân şeklinde de ifade edilmiştir. Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, VI. 56.

[Rebîa Kabilesinin Dinden Dönmesi]

Bahreyn'de Rebîa, dinden dönen diğer Arap kabileleriyle beraber *irtidad* etti. Ancak el-Cârûd b. Amr b. Haneş b. Mu'allâ kabilesinden kendine uyanlarla birlikte İslam'da sabit kadem kıldı. Rebîalılar birbirine "Krallığı tekrar Münzir b. Sâvâ'ya [Sâvî]verelim," dediler. Münzir, Resulullah hayatteyken onların kralıydı. Resulullah Alâ b. el-Hadramî'yi [ö. 21/642] Münzir'e elçi olarak yollamış [onu İslam'a davet etmiş ve] Müslüman olmuştu. Alâ, Resulullah ölünceye kadar orada kaldı.

Rebîa'nın başına Münzir b. Nu'mân b. Münzir b. Sâvâ geçti ve onların hepsini dinden çıkardı. İrtidad ettikleri haberi Ebû Bekir'e ulaşınca Alâ b. el-Hadramî'yi onlara gönderdi. Başlarına Sümâme b. Üsâl el-Hanefî'yi *emîr* olarak atadı. Sümâme Müslüman olmuş Benî Suheym de kendisiyle beraber Müslüman olmuştu. Alâ, Sümâme b. Üsâl ve kabilesi olan Benî Suheym'den ona bağlı olanların yanına gelince Rebîa kabilesi onların üzerine yürüdü. Bahreyn'de bulunan Cuvâsâ kalesinde onları muhasara ettiler. [II/180] Açlık Müslümanları çok zor bir duruma düşürdü. Neredeyse açlık yüzünden ölüp gideceklerdi. Bunun üzerine Abdullah b. Hazf bir gece düşman hakkında bilgi toplayıp Müslümanlara getirmek için gizlice çıktı. Düşmanın kalesine (ordugahına) geldi ve içlerine sızdı. Onların sarhoş olduğunu gördü. Dönüp onların zil-zurna sarhoş olduğunu ve (saldırıldığı takdirde) hiçbir meşakkat çekilmeyeceğini haber verdi. (Bunun üzerine) Alâ b. el-Hadramî beraberindeki Müslümanlarla gece baskın yaptı. Aralarında şiddetli bir çatışma cereyan etti. Allah kalelerini fethetmeyi Müslümanlara nasip etti.

Alâ b. el-Hadramî ganimeti Bahreyn'de taksim etti. Orada cuma namazı kıldırdı.

[Esvedü'l-Ansî'nin Yalancı Peygamberliği]

el-Esved b. Ka'b el-Ansî, [yalancı peygamber olarak] Kinde'de ortaya çıktı. İnsanlar ona uydular. Kinde'nin emîri el-Muhâcir b. Ebî Ümeyye idi. Kinde'de bu haber duyuldu ve Kinde kabilesi Esved'in zaferi için onunla birleşenlerle ittifak yaptı. Hadramevt'in başında Ziyâd b. Lebîd el-Beyâzî [ö.

41/661] vardı. Onların bu hâlini görünce bir gece baskınıyla dağ oyuklarındaki barınaklarına girip yöneticilerinden dördünü öldürdü: Cemd, Mihves, Mişrah, Ebzea.[495]

Sonra Muhâcir b. Ebî Ümeyye, Ebû Bekir'e bir mektup yazarak insanların başkaldırdığını ve destek istediğini belirtti. Bunun üzerine Ebû Bekir, Medine'den İkrime b. Ebî Cehil'i bir orduyla birlikte gönderdi. Kinde'nin İslam'a hâlâ bağlı kalmış bir bölümü Ziyâd b. Lebîd ile beraberdi. Bir bölümü de Muhâcir b. Ebî Ümeyye ile birlikteydi. Ziyâd b. Lebîd savaştay- [II/181] dı. Üzerlerindeki kuşatma ağırlaşınca Eş'as b. Kays yanlarına vardı ve canına, malına ve ailesine dokunulmamak şartıyla onlardan eman istedi. Buna karşılık kendisini Ebû Bekir'in yanına götürecekler, hakkında uygun gördüğü kararı verinceye kadar dokunmayacaklar ve o da kendilerine Nüceyr [kalesini] açacaktı. Dediklerini yaptılar, o da Nüceyr'i açtı. İçindeki yöneticileri indirdiler ve boyunları vuruldu. Eş'as b. Kays'ı bağladılar ve diğer esirlerle beraber Ebû Bekir'e gönderdiler.

Esved b. Ka'b el-Ansî evinde öldürüldü.

Eş'as b. Kays, Ebû Bekir'in yanına varınca Ebû Bekir ona şöyle dedi: "Neler yaptığını sen daha iyi biliyorsun. Şimdi senin hakkında nasıl bir karar vermemi buyurursun?" Eş'as ise şöyle dedi: "Karşılıksız olarak beni bağışla! Prangalarımı çöz! Kız kardeşinle beni evlendir! Çünkü ben irtidadımdan vazgeçtim ve Müslüman oldum." Bunun üzerine Ebû Bekir: "Olmuş bil!" dedi. Eş'as'ı kız kardeşi Ferve bint Ebî Kuhâfe ile evlendirdi.

Sonra Bahreynliler dört yüz kişi olan esirlerini fidye karşılığında serbest bırakması için Ebû Bekir'e geldiler. Ebû Bekir insanlara bir konuşma yaptı ve şöyle dedi: "Ey İnsanlar! Aldığınız esirleri şu gelen insanlara iade edin! Allah'a ve ahiret gününe inanan bir kişinin elindeki esirleri saklaması helal değildir!"

Sonra Câbir b. Abdillah [ö. 78/697] Ebû Bekir'in yanına gelerek şöyle dedi: "Resulullah: 'Eğer Bahreyn'den bize ganimet malı gelirse sana şu kadar şu kadar vereceğiz.' demişti."

495 Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, II. 271.

Bunun üzerine Ebû Bekir *şu kadar* ifadesinin karşılığının beş yüz dirhem olduğunu takdir etti. Ardından da Bahreyn ganimetinden bin beş yüz dirhem ona verdi.

Sonra receb ayında Ebû Bekir umreye gitti. O ve Abdur- [II/182] rahmân b. Subeyhe iki deveyle yola çıktılar. Medine'de kendi yerine Ömer b. el-Hattâb'ı bıraktı. İkisi şafak vakti Mekke'ye vardılar. Geceden önce de Mekke'den çıktılar.

Hamza b. Abdilmuttalib'in dostluk antlaşması bulunan Ebû Mersed el-Ganevî öldü.

Ömer b. el-Hattâb, Âtike bint Zeyd b. Amr b. Nüfeyl [ö. 40/660] ile evlendi.

[Hicrî On İkinci Yıl]

Ebû Bekir on ikinci yılda [hac yolculuğuna] çıktı. Medine'de kendi yerine Osmân b. Affân'ı bıraktı. Zilkade ayının son iki gecesi kalınca yola çıktı. Zülhuleyfe'de ihrama girdi. Zilhiccenin yedi günü geçince Mekke'ye geldi. Beraberinde on kurbanlık deve getirmişti. [Zilhicce ayının sekizinci günü olan] *terviye* gününden bir gün önce Mescid-i Harâm'da bir hutbe irad etti. İnsanlara Allah'tan korkmalarını emretti. Allah'a isyan etmekten kaçınmalarını tembihledi. İslam'ın kutsallarına saygının önemini belirtti. Yaşam tarzlarında istikamet ve şefkat üzere olmayı emretti. Onlara Kur'an'dan ayetler okudu. Sonra da "Yarın öğle namazını Mina'da kılabileniniz kılsın!" dedi. Sonra onlara hac yaptırdı. Kurbanlarını kesti. Şeytanı taşladı. *Cemre*'ye gidiş ve dönüşünde yayaydı.

Zilhicce ayında [Zeyneb'in kocası] Ebü'l-Âs b. er-Rebî'[496] vefat etti. Cirve'l-Bethâ [Bethâ'nın oğlu] olarak da adlandırılırdı. Zübeyr b. Avvâm'a vasiyette bulundu. Bundan dolayı da Zübeyr, Ebü'l-Âs'ın kızı [olan Ümâme'yi] Ali b. Ebî Tâlib ile evlendirdi.

[Irak Seferi]

Sonra Ebû Bekir hac seferinden Medine'ye geri döndü. Medine'ye ulaşınca Hâlid b. Velîd'e bir mektup yazdı. Irak'ı fet-

496 Zeyneb'in kocasıdır. Hadîce bint Huveylid'in kız kardeşi olan Hâle bint Huveylid'in oğludur. [M]

hetmek istiyordu. Hâlid b. Velîd Sevâd-ı Irak/Yukarı Irak'taki köylere ulaşınca Bânikyâ, Bârûsmâ ve Ülleys adı verilen köylerin halkıyla barış antlaşması yaptı. Bu köyler adına antlaşmayı İbn Salûbâ ile yaptı. Onların cizye ödemesini kabul etti [II/183] ve onlara şöyle bir ferman yazdı:

"Rahmân Rahîm Allah'ın adıyla!

Bu Hâlid b. Velîd'in İbn Salûbâ es-Sevâdî'ye ve Fırat sahilinde yaşadığı yere dair yazdığı fermanıdır. Sen, cizye ödemek suretiyle Allah'ın kanının dökülmesini yasaklayarak güvenceye aldığı kişilerdensin. Kendin ve köyünde yaşayanlar için bin dirhem cizye ödedin. Aldık ve kabul ettik. Beraberimdeki Müslümanlar da buna razı oldular. Bundan itibaren sen Allah'ın ve Peygamber'inin zimmetindesin! Müslümanların zimmeti de buna göredir." Hişâm b. Velîd buna şahitlik yaptı.

Sonra Hâlid, Hîre'ye varıncaya kadar ilerledi. O sırada Hîre'nin başında Kisrâ'nın atadığı bir emîr olan Kubeyse b. İyâs b. Hayye et-Tâî vardı. Kentin önde gelenleriyle Hâlid'in karşısına çıktı. Hâlid onlara: "Sizi Allah'a ve İslam'a davet ediyorum. Eğer bu çağrıya icabet ederseniz Müslüman olmuş olursunuz. Müslümanların lehine olan her şey sizin için de geçerli, onların aleyhine olan her şey sizin de aleyhinize olmuş olur. Eğer Müslüman olmayı kabul etmezseniz cizye ödersiniz. Cizye ödemeyi de reddederseniz şunu iyi bilin: Karşınıza öyle milletler getirdim ki sizin yaşamaya olan düşkünlüğünüzden daha fazla [Allah'ın dini uğrunda] ölmeyi istiyorlar. Allah aramızda karar verinceye kadar sizinle cihad ederiz," dedi. Kubeyse b. İyâs: "Seninle savaşmaya ihtiyacımız yok! Dinimiz üzere kalıp sana cizye ödemeyi tercih ederiz," dedi. Hâlid bunlarla her yıl doksan bin dirhem cizye ödemek üzere barış antlaşması yaptı. Irak'ta alınan ilk cizye, bu ve İbn Salûbâ ile yapılan antlaşmadan alınan cizyedir.

[Şam Seferi]

Ebû Bekir hacdan dönünce Şam'a ordular gönderdi. [II/184]

[1] Amr b. el-Âs'ı [ö. 43/664] Filistin'e gönderdi. Amr b. el-Âs, Mu'rika yoluyla Eyle'ye giden Mu'rika yolunu tuttu.

[2] Yezîd b. Ebî Süfyân [ö. 18/639], [3] Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh ve [4] Şürahbîl b. Hasene'yi [ö. 18/639] Şam'a gönderdi ve onlara Tebûk yolunu takip ederek Belkâ[497] üzerinden Şam'ın yukarılarına doğru gitmelerini emretti. Hâlid b. Sa'îd b. el-Âs'ı ise dördünün başkomutanı olarak gönderdi.

Ömer b. el-Hattâb, Ebû Bekir'e ısrar edip onun azledilmesini sağladı. Ebû Bekir, Hâlid b. Sa'îd b. el-Âs'ın yerine Yezîd b. Ebî Süfyân'ı atadı. Ebû Bekir, Yezîd b. Ebî Süfyân ile yola çıktı. Yezîd b. Ebû Süfyân bineği üzerindeydi ve Ebû Bekir ise yaya olarak yanında yürüyor ve ona tavsiyelerde bulunuyordu. "Ey Emîr! Ya sen de [bineğine] bin ya da ben ineyim!" dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir: "Senin inmeni benim de binmemi gerektirecek bir şey yok! Attığım şu adımlar Allah'ın dini uğruna atılmıyor mu?!" dedi. Sonra da şöyle dedi: "Ey Yezîd! Siz ülkelere ulaşacaksınız. Yemek yediğiniz zaman yemekten önce Allah'ın adını anın ve sonunda da Allah'a hamd ediniz! Kendilerini manastırlara adamış/hapsetmiş insanlar göreceksiniz; bunları ve kendilerini uğruna hapsetmiş oldukları [dinlerini] baş başa bırakın! Şeytanın başları üzerinde oturaklar edindiği insanlar –Şemâmise'yi[498] kastediyor– göreceksiniz; bunların boyunlarını vurun! Sakın ola kocamış ve zayıf yaşlıyı, kadını, çocuğu öldürme! Yararlı bir amaç dışında, eti yenen dört ayaklı hayvanları asla boğazlama! Sakın yapıları/*umran*ı yıkma! Yararlı bir amaç dışında, sakın su yollarını kesme! Ganimeti çalma! Ahdini bozma! İhanet etme! *Vallahi Allah dinine yardım edenlere mutlaka yardım edecektir. Allah çok güçlü ve hükmünde dilediğini yapandır/azizdir.*[499] Sana selamet ve esenlik diliyorum ve Allah'a emanet ediyorum." [II/185]

Sonra Ebû Bekir ayrıldı ve Yezîd b. Ebî Süfyân yoluna devam etti. Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh ve Şürahbîl b. Hasene ayrı ayrı onu takip ettiler.

497 Ölü Deniz/Lut Gölü'nün kuzey kıyısında bulunan ve Ürdün'e bağlı es-Salt bölgesinde bir kenttir. [M]

498 Hizmetçi anlamına gelen *şemmâs*ın çoğuludur. Saçlarının ortasını tıraş edip çevresini bıraktıkları için bu isimle adlandırılmışlardır. Kilisede çeşitli statüde görev yapan ve din hizmetlerini yürüten din adamlarıdır. Yunanca *diakonos* denmektedir. Günümüzde *diyakoz* ya da *diyakon* şeklinde adlandırılan bu rütbe, papaz yardımcılığı olup ruhban derecesinin ilk basamağıdır. [M]

499 وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ Hac, 22/40.

[Ecnâdeyn Savaşı]

Amr b. el-Âs karargâhından çıkıp Gamrülarabât'ta konakladı. Rumlar yetmiş bin kişiyle Filistin'in en yüksek yeri olan Cillik[500] tepesinde konakladılar. Rumların komutanı, Herakleios'un anne baba bir kardeşi olan Tüzârik [Theodoros] idi. Amr b. el-Âs, Ebû Bekir'e bir mektup yazarak Rumların durumunu anlattı ve takviye birlikler istedi. Bunun üzerine Ebû Bekir, [o sırada Hîre'de bulunan] Hâlid b. Velîd'e bir mektup yazarak "yanındaki güçlü kişilerle beraber Şam'dakilere yardım etmesini, geride kalacak zayıfların başına ise idareci olarak onlardan birisini atamasını" emretti. Ebû Bekir'in mektubu ulaşınca Hâlid: "Bu, el-Uaysîr b. Ümmü Şemle'nin[501] işi! –Ömer b. el-Hattâb'ı kastediyordu.– Benim Irak'ı fethetmemi çekemedi," dedi. Daha sonra Hâlid güçlülerle birlikte yola çıktı; zayıfları ve kadınları şehirde bıraktı. Başlarına da Umeyr b. Sa'd el-Ensârî'yi atadı. Irak'ta Rebîa ve diğer kabilelerden Müslüman olanların başına da Müsennâ b. Hârise eş-Şeybânî'yi atadı. [II/186]

Hâlid, beraberindekilerle Aynuttemr'e[502] ulaşınca halkına baskın yaptı. Onları dağıttı. Orada bulunan ve içinde Kisrâ'nın savaşçılarının bulunduğu kaleyi kuşattı. Derken onları çıkmak zorunda bıraktı ve boyunlarını vurup çok sayıda esir aldı. Bu esirler arasında şunlar vardı: Abdüla'lâ b. Ebî Ammâra'nın babası olan Ebû Ammâra, Muhammed b. İshâk'ın dedesi Yesâr, Osmân'ın kölesi Hümrân b. Ebân, el-Muallâ'nın kölesi olan Ebû Ubeyd, Ebû Dâvud el-Ensârî'nin kölesi Hayr, Zühre'nin kölesi Ebû Abdillah.

Hâlid [Kurâkır ile Süvâ arasındaki çölü aşarak] yola devam etmek istedi. Bir rehber aradı. Rehber olarak Râfi' b. Âmîre et-Tâî gösterildi ve ona "İnsanlara yol göster!" dedi. Râfi' ise

500 Bugünkü Suriye'de bulunan Afrîn şehri. [M]

501 Ömer b. el-Hattâb'ın annesinin adı Hanteme'dir. Hanteme'nin lakabı olan "Ümmü Şemle" kinaye yoluyla Arapça'da "dünya" ve "içki" anlamında kullanılır. Uaysir ifadesiyle de tasgir yoluyla "meyveyi sıkarak içkiyi hazırlayan kişi" anlamı kastedilmiştir. Hâlid, "içkinin oğlu şarapcı" sözüyle Ömer b. el-Hattâb'ın İslam öncesinde içkiye olan düşkünlüğü hatırlatılmaktadır. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XI. 364. [M]

502 Irak'ın Enbâr kentinin batısında bir yer. [M]

Hâlid'e şöyle dedi: "Sen bu [çöl] yolculuğu[nu] askerlerle ve ağırlıklarınızla beraber başaramazsın! Vallahi tek başına yola çıkan bir süvari mutlaka başına bir iş gelmesinden korkar! O yola giren mutlaka hayatını kaybeder! Binek üzerinde geçecek tas tamam beş gün! Belirsizlikleri ve aksilikleriyle beraber orada su da bulunmaz." Bunun üzerine Hâlid ona şöyle dedi: "Dehşet şey! Ama mutlaka burayı aşmalıyım! Bana bu konuda devlet başkanından kesin talimat geldi. Ne diyeceksen öyle yapacağız." Râfi' şöyle dedi: "Çok fazla su alın! Devesinin kulağını tutup devesini su içmeye zorlayabilen biri varsa -gerekirse bunu bile yapsın! Çünkü Allah'ın koruduğu dışında herkes ölecek!" Müslümanlar hazırlıklarını yaptılar.

Hâlid beraberindekilerle yola koyuldu. Çöl yolculuklarındaki son gün olunca Hâlid, Râfi' b. Âmîre'ye: "Ey Râfi'! Dehşet! Var mı bir haberin?" dedi. Râfi': "İnşallah suya kavuştun!" dedi. İki işaretin arasına varınca Râfi' insanlara: "Çevreye bir bakın! Bir kişinin oturağı kadar büyük bir *kurt üzümü* ağacı görecek misiniz?" dedi. Hiçbir şey bulamadılar. Bunun üzerine Râfi': "Allah'tan geldik ve yine O'na döneceğiz! Öyleyse vallahi siz de mahvoldunuz ben de! Arayın ve bulun!" dedi. Arayıp ağacı buldular. Ağaç kesilmiş ve küçük bir parçası kalmıştı. Müslümanlar bunu görünce "Allahu Ekber" diye bağırdılar. Râfi' b. Âmîre de tekbir getirdi. Sonra Râfi': "Kökünü kazın!" dedi. Ağacın kökünü kazdılar ve bir su gözesi buldular. İnsanlar doyuncaya kadar su içti. Bundan sonra Hâlid konak konak yolu katetti. Râfi': "Vallahi bu suya hayatımda sadece bir tek kez varmıştım. Ben küçük bir çocukken babamla beraber bu suya gelmiştik," dedi. [II/187]

Hâlid ve Müslümanlar Süvâ'ya ulaşınca kent halkına baskın yaptılar. [Hâlid] sabaha doğru hurmalıklara doğru yöneldi. Onlardan bir grubun geniş bir kâseden içki içtiklerini gördü. İçki kâsesinin çevresine toplanmışlardı. Şarkıcıları da şöyle diyordu:

"Tedavi ettirin beni; Ebû Bekir'in ordusu gelmezden önce!
Bilmiyoruz ama -belki de- ölüm ensemizde!"

Hâlid b. el-Velîd onları ve şarkıcılarını öldürdü. Şarkıcının kanı bu kâseye döküldü.

Sonra Hâlid yola devam etti. [Dımaşk'ın güneyinde yer alan] Mercirâhit'teki Gassân'a taarruz etti. Oradan Busrâ kanalına indi. Burada Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh, Şürahbîl b. Hasene ve Yezîd b. Ebî Süfyân ile buluştu. [II/188]

Hâlid b. Sa'îd b. el-Âs yağmurlu bir günde Mercisuffer'e gitmek için yola çıktı. Rumların güçlü savaşçıları Hâlid b. Sa'îd b. el-Âs'ın üzerine saldırdılar ve onu öldürdüler.

Hâlid b. el-Velîd, Şürahbîl b. Hasene ve Yezîd b. Ebî Süfyân ile bir araya geldi. Busrâ'yı cizye karşılığında barış yoluyla ele geçirdi. Allah Busrâ'nın fethini Müslümanlara müyesser kıldı. Busrâ, Şam'da fethedilen ilk şehirdir.

Sonra Amr b. el-Âs'a yardım etmek için hep beraber Filistin'e doğru yola çıktılar. O sırada Amr, Filistin'in vadisi olan Gamrülarabât'daydı. Rumlar Müslümanların Amr b. el-Âs'a yardım için bir araya geldiğini duyunca Cillik'ten yola çıkıp Ecnâdeyn'e geldiler. Ecnâdeyn, [Kudüs'ün batısında] Remle ile Filistin'deki Beytülcibrîn arasındadır. Bunun üzerine Müslümanlar da Ecnâdeyn'e doğru ilerlediler. Komutanlar dört taneydi ve insanlar da dört gruptu. Ancak Amr b. el-Âs hepsinin kendi emrine gönderildiğini iddia ediyordu.

Askerler toplanıp iki ordu birbirine yaklaşınca Rumların komutanı, Müslümanlar hakkında bilgi toplaması için bir Arabı gönderdi. Adam yola çıktı ve Müslümanların arasına girdi. [II/189] Yirmi dört saat aralarında kaldı. Bir yabancılık çekmedi ve kendini belli etmedi. Sonra Rumların yanına döndü. Rumlar ona "Durum nedir?" dediler. "Onlar geceyi ibadetle; gündüzü ise at sırtında cephede geçiriyorlar. Başkanlarının oğlu bile bir şey çalsa, kendi aralarında hakkı tesis etmek için onun elini keserler; zina etse taşlayarak öldürürler," dedi.

Sonra insanlar birbirine girdiler. Çok çetin bir savaş meydana geldi. Rumların komutanı adamlarına "Başıma bir örtü dolayın!" dedi. Onlar da "Neden?" dediler. "Bugün, bahadırın günüdür. Onu görmek istemiyorum. Bu günden daha çetinini şu dünyada görmedim," dedi. Rumlar yenildi. Komutanları öldürüldü; bir örtüye bürünmüştü.

Bu olay on üç yılında cemaziyelevvel ayının bitmesine iki gece kala meydana geldi.[503]

Ecnâdeyn'de Müslümanlardan şu kişiler öldürüldü:

[1] Nuaym b. Abdillah [b. Esîd] en-Nehhâm [el-Adevî el-Kureşî], [2] Hişâm b. el-Âsî [/el-Âs] b. Vâil [es-Sehmî el-Kureşî], [3] Amr b. İkrime, [4] Tufeyl b. Amr [b. Tarîf el-Ezdî] ed-Devsî, [5] Abdullah b. Amr –Devs kabilesinin antlaşmalısıdır.–, [6] Cündeb b. Amr b. Humeme ed-Devsî, [7] Dırâr b. el-Ezver [II/190] [el-Esedî], [8] Tuleyb b. Amr b. Vehb [el-Kureşî], [9] Seleme b. Hişâm b. el-Mugîre [el-Kureşî], [10] Hebbâr b. Süfyân b. el-Esved, [11] el-Hâris b. el-Hâris, [12] Haccâc b. el-Hâris, [13] Kays b. Sahr, [14] Nuaym b. Âmir.

Ömer b. el-Hattâb'ın Halife Oluşu

Ömer'in [ö. 23/644] tam adı, Ömer b. el-Hattâb b. Nüfeyl b. Abdiluzzâ b. Rebâh b. Abdillah b. Kurt b. Rezâh b. Adî b. Ka'b b. Lüey b. Gâlib b. Fihr b. Mâlik b. en-Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr b. Me'ad b. Adnân şeklindedir.

Künyesi Ebû Hafs el-Adevî'dir.

Ömer'in annesi, Hanteme bint Hişâm b. el-Mugîre b. Abdillah b. Amr b. Mahzûm'dur. Ebû Cehil b. Hişâm'ın kız kardeşidir.

Misîs [Mopsuestia] şehrinde Muhammed b. el-Kâsım ed-Dekkâk bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Yûsuf b. Sa'îd b. Müslim bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Hârûn b. Ziyâd el-Hennâî bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: el-Hâris b. Umeyr Humeyd'den, o da Enes'ten aktardığına göre Enes şöyle dedi:

Resulullah şöyle buyurdu: "Benden sonraki iki kişiye tâbi olunuz! Ebû Bekir'e ve Ömer'e!"

[II/191] Ebû Hâtim [ö. 354/965] şöyle dedi: Ebû Bekir'in –Allah rahmet eylesin!– ölüm vakti yaklaşınca cemaziyelâhir ayından yedi gün geçince pazartesi günü yıkandı. Çok soğuk bir gündü. On beş gün sıtmaya yakalandı. Derken rahatsızlığı namaza gitmesine engel oldu. Ömer b. el-Hattâb'ın Müslümanlara namaz kıldırmasını emrediyordu. İnsanlar "geçmiş

503 28 Cemaziyelevvel 13/30 Temmuz 634.

olsun"a geliyordu. Ebû Bekir, Peygamber'in ganimetten kendisine verdiği evdeydi. Evi, Osmân b. Affân'ın bugünkü evinin karşısındaydı.

Bir gece hanımlarından Esmâ bint Umeys ve Habîbe bint Hârice b. Zeyd b. Ebî Züheyr, kızlarından Esmâ ile Âişe ve oğlu Abdurrahmân b. Ebî Bekir yanındayken Âişe şöyle dedi: "İnsanlara bir vasiyette bulunmak ister misin?" Ebû Bekir: "Evet," dedi. Bunu üzerine Âişe: "İnsanlara senden sonra yönetime gelecek kişinin kim olduğunu bilmeleri için açıklama yap!" dedi. Ebû Bekir: "Evet," dedi. Âişe: "Senden sonra bu işe en uygun insan Ömer'dir," dedi. Ebû Bekir'in oğlu Abdurrahmân ise "Kureyş kabilesi Osmân b. Affân'ın başkanlığını ister. Sert olduğu için Ömer'in başkanlığını ise istemezler," dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir şöyle dedi: "Evet! Başkan Ömer. Ümmet-i Muhammed'in başına geçmesi kendi yararına değildir. Ancak ondan başkası da sizi boyunduruğuna alamaz. Ömer benim yumuşak davrandığımı gördü ve sertleşti. Eğer başkan olursa yumuşak olanlara karşı yumuşak davranır. Şüpheye düşenlere karşı da sert davranır."

Sabah olunca muhacir ve ensardan bir grubu çağırdı. Ömer hakkında kendileriyle istişare yaptı. Aralarında Osmân b. Affân, Abdurrahmân b. Avf, Sa'd b. Ebî Vakkâs ve Sa'îd b. Zeyd vardı.

Ebû Bekir, Abdurrahmân b. Avf'a şöyle dedi: "Ey Ebû [II/192] Muhammed! Ömer'i anlat bana!" Abdurrahmân şöyle dedi: "Resulullah'ın halifesi! Vallahi Ömer senin kendisi hakkında düşündüğünden daha iyi birisidir. Ama biraz serttir." Bunun üzerine Ebû Bekir, Abdurrahmân'a şöyle dedi: "Bu sertliğinin nedeni beni yumuşak bulmasıdır. Beni yumuşak görünce sertleşti. Eğer iş başına geçerse bugünkü hâllerinin çoğunu terk edecektir. Birine kızdığımı gördüğünde beni o kişiye karşı yumuşak davranmaya sevk etti; birine de yumuşak davrandığımda ona karşı sert davranmaya sevk etti. Ebû Muhammed! Sana söylediklerimi hiç kimseye anlatma!" Abdurrahmân: "Tamam," dedi.

Sonra Osmân b. Affân'ı çağırdı ve "Ey Ebû Abdillah! Ömer'i anlat bana!" dedi. Osmân: "Sen onu daha iyi bilirsin," deyince

Ebû Bekir: "Buna ihtiyacım var," dedi. Bunun üzerine Osmân şöyle dedi: "Gözlerden ırak yaşantısı, aleni hâlinden daha iyidir ve aramızda onun bir benzeri daha yoktur!" Ebû Bekir: "Allah sana rahmet etsin Ebû Abdillah! Sana söylediklerimi hiç kimseye anlatma!" dedi. Osmân: "Dediğin gibi yapacağım," dedi. Ebû Bekir Osmân'a: "Onu halife yapmazsam seni yapacağım. Bilmiyorum ama ondan vazgeçebilirim. Aslında onun için iyi olan, sizin başınıza geçmemesidir. Sizin idareciliğinizi üstlenmemiş olmayı ve eskilerle birlikte ölüp gitmeyi ne kadar çok isterdim!" dedi.

Sonra Ebû Bekir, Osmân'a: "Yaz! Bu, Ebû Bekir b. Kuhâfe'nin Müslümanlara vasiyetidir. İmdi!" dedi. Bu sözlerden sonra bayıldı ve bir şey söyleyemedi. Bunun üzerine Osmân şu ifadeleri yazdı: "İmdi! Sizin başınıza başkan olarak Ömer b. el-Hattâb'ı tayin ettim. Sizi iyilikten mahrum etmedim." Sonra Ebû Bekir kendine geldi ve "[Yazdıklarını] bana oku!" dedi. Ömer'le ilgili yazdıklarını okudu. Ebû Bekir tekbir getirdi ve "Allah seni İslam'a hayırlı kılsın!" dedi.

[II/193] Sonra Ebû Bekir ellerini kaldırdı ve şöyle dedi: "Allah'ım! Peygamber'inin emri olmadan onu başkan olarak atadım. Bunu yaparken Müslümanların iyiliğinden başka bir amacım olmadı. Fitneye düşmelerinden korktum ve bundan dolayı da Senin daha iyi bildiğin bu işi yaptım. Benim ölümüm geldi artık! Onlar için en uygun olan görüşü ortaya koymaya çalıştım ve onların başına kendileri için en hayırlı olan, en güçlü hükmedecek ve en fazla iyiliklerini isteyecek olan bir kişiyi atadım. Ömer'i sevdiğim için bunu yapmadım. [Allah'ım!] Onu rahmet peygamberinin ve Peygamber'den sonraki salihlerin hidayetine tâbi olan *râşid halifeler*inden kıl! [Allah'ım!] halkını ona karşı iyi et!" Sonra Şam'a, ordu komutanlarına ve Müslümanlara bir ahitname yazarak "Sizin en iyinizi başınıza başkan olarak tayin ettim. Kendim için ve sizin için en hayırlı olanını yaptım," dedi.

Kendisini Esmâ bint Umeys'in yıkamasını vasiyet etti. Sonra Ömer b. el-Hattâb'a şöyle dedi: "Seni Resulullah'ın arkadaşlarının başına getirdim. Ey Ömer! Allah'ın gece yapılmasını emrettiği hususlar vardır; gündüz yapıldığında kabul etmez.

Gündüz yapılmasını emrettiği haklar vardır; onu da gece kabul etmez. Farzları yapmadıkça nafilelerini kabul etmez. Ey Ömer! Kıyamet günü sevap terazileri ağır basanların terazisi, hakka uydukları ve önem verdikleri için ağır gelmektedir. Haktan başka bir şeyin konulmadığı bir terazinin hakkı, ağır olmasıdır. Ey Ömer! Kıyamet günü terazileri hafif gelenlerin [II/194] terazisi, bâtıla uymalarından dolayıdır. Bâtıldan başka bir şeyin konulmadığı bir terazinin hakkı, hafif olmasıdır. Ey Ömer! Müminlerin korku ve ümit arasında olması için bolluk ayeti şiddet ayetiyle, şiddet ayeti bolluk ayetiyle birlikte indi. Seni azaptan emin kılacak bir rahmet beklentisine girme! Seni rahmetten ümitsizliğe düşürecek bir korkuya kapılma! Ey Ömer! Allah, hayır namına hiçbir şeylerini kabul etmeyeceğini belirtmek için cehennemliklerin kötü davranışlarını anlattı. Bunları hatırladığım zaman 'Onlardan olmayacağımı umarım,' dedim. Allah, cennetlikleri en güzel amelleriyle zikretti; çünkü Allah yaptıkları kötülükleri görmezden geldi. Bunları hatırladığım zaman 'Onların amellerinden hangisini yapsam acaba?!' dedim. Eğer tavsiyelerime uyarsan gaibte olanlar, hâlihazırda olan ölümden daha fazla hoşuna gitmez. Ölümü de yenecek değilsin!"

Ebû Bekir –Allah ondan razı olsun– cemaziyelâhir ayıdan on yedi gün geçince pazartesi gecesi vefat etti. Öldüğünde altmış iki yaşındaydı. Halifeliği iki yıl, üç ay ve on iki gün sürdü.

[Vefatından önce] on beş gece hasta kaldı. Ebû Bekir'i, ha- [II/195] nımı Esmâ bint Umeys yıkadı. Üç parça kefene sarıldı. Mezara konulurken Ömer b. el-Hattâb, Osmân b. Affân, Talha b. Ubeydillâh ve Abdurrahmân b. Ebî Bekir kabrine indi. Geceleyin Resulullah'ın yanına defnedildi. [Abdullah] b. Ömer, babasıyla beraber Ebû Bekir'in kabrine inmek istedi. Ömer: "Bu kadarı yeter!" dedi.

Ebû Kuhâfe Mekke'deydi ve korkunç bir ses duydu. "Bu da ne?" dedi. "Oğlun öldü," denildi. "Ne ağır matem! Peki, başa kim geçti?" dedi. "Ömer!" dediler. Ebû Kuhâfe: "Arkadaşıdır!" dedi. Ebû Kuhâfe, Ebû Bekir'in mirasının altıda birini aldı.

Ebû Bekir vefat ettiğinde, atamış olduğu valiler şunlardı:

[1] Mekke'de Attâb b. Esîd.

[2] Tâif'te Osmân b. Ebi'l-Âs.

[3] Bahreyn'de Alâ b. el-Hadramî.

[4] Havlân'da Ya'lâ b. Ümeyye.

[5] San'a'da Muhâcir b. Ebî Ümeyye.

[6] Hadramevt'te Ziyâd b. Lebîd.

[7] Filistin'de Amr b. el-Âs.

[Ebû Bekir vefat ettiğinde] Şam'da dört ordu vardı: Hâlid b. el-Velîd, Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh, Şürahbîl b. Hasene ve Yezîd b. Ebî Süfyân.

Resulullah'ın [azatlı] kölesi Ebû Kebşe, Ebû Bekir'in defnedildiği gün vefat etti.

[II/196] Sonra Ömer b. el-Hattâb insanlar arasında bir konuşma yapmak üzere ayağa kalktı. Bu, devlet başkanı olduktan sonraki ilk hitabıydı. Allah'a hamd etti ve O'nu layıkıyla övüp methetti. Sonra da şöyle dedi: "Ey İnsanlar! Size, hakkımda bilmediğiniz bir şeyi öğretecek değilim. Ben Ömer b. el-Hattâb! Hâlimi ve durumumu iyi biliyorsunuz. Allah'ın beni sınadığı tüm işler güzeldir. Allah'a şükürler olsun Resulullah benden memnun ve razı olarak ayrıldı. Herhangi bir ahlaki davranışıma kızgın değildi. Bundan dolayı -Allah'ın izniyle- insanların en bahtiyarı benim. Resulullah'tan sonra da onun halifesine gerçekten itaat ettim. Ona en güzel şekilde destek verdim. Onun benim için ısrarla istemesine rağmen başınıza yönetici olmaya çok hevesli değildim. Ancak vefat eden halifeniz, sizin rızanızla, sizin başınıza geçmemi bana vasiyet etti. Onu önemseyin! İşte onun tavsiyesiyle yüz yüzesiniz. Sizin işlerinizi idare etmemden dolayı Allah'ın bana vereceği ecir ve mükâfat beklentim olmasaydı başınıza geçmezdim ve başka birisini yönetici olarak tayin ederdim.

Peygamberinizin yaşadığı dönemde müşahede ettiğim, hoşnut olmadığım ve hakkınızda kötü düşüncelere kapıldığım bazı davranışlarınızı görüyorum. Bu konulardaki tavizsizliğimi bilirsiniz. Onun verdiği emirler benim fevkimdedir. Ben

Allah'a itaat etmek ve dinin emirlerini uygulamak istiyorum. Bundan dolayı size uydum. Sizden bilenler iyi bilir: Ben, üzerinizde hiçbir yetkim ve sultam olmadığı hâlde [yanlış yaptığınızı düşündüğüm davranışlarınıza karşı] böyle davranırdım. Bu tür bir şeyde gevşeklik gösterecek değilim. Bugün Allah bana sizi yönetme yetkisi verdi. Size en fazla yarar sağlayacak kişinin ben olduğumu biliyorsunuz. Bu itibarla Rabbim olan Yüce Allah'tan bu işte bana yardım etmesini, geçen ömrümde [II/197] olduğu gibi ömrümün kalan kısmında da beni koruyup kollamasını, O'nun emrettiği gibi haklarınızı taksim etmeyi aklıma telkin etmesini istiyorum.

Sonra [şunu da söyleyeyim:] Ben Müslümanım ve O'nun kullarından zayıf bir kulum; sadece Allah'ın yardım ettiği kişi zayıf değildir. Başınıza yönetici olmam –Allah'ın izniyle– ahlakımdan hiçbir şey değiştirmeyecek. Sadece yücelik ve büyüklük Allah'ındır; kulun hiçbir azameti yoktur. Dolayısıyla sakın biriniz şöyle demesin: 'Ömer b. el-Hattâb Müslümanların başına geçince değişti.'

Bir kişiye zulmedersem onun hakkını kendimden veririm. Huzurunuza getirir ve gerekçemi size açıklarım. Müminlerin Emîrine işi düşen, herhangi bir haksızlığa uğrayan ya da bir hakkı konusunda bize kızgın olan kim olursa olsun bana bildirsin! Çünkü ben de sizden biriyim. Sahip olduğum iktidar ve yetki, size karşı büyüklük taslamama, kapımı yüzünüze çarpmama ve size karşı yapılan haksızlığı karşılıksız bırakmama sebep olmasın! Allah içinizden muhtaç olanlara bugünden sonra bir şeyi alıkoyarsa (...)[504] bu, Allah'ın size verdiği feydir. Ben müminlerin emîri bile olsam var olanı gizlemeyeceğim (....)[505]

Aranızdan herhangi biri benden davacı olursa hakkımızda karar verme yetkisini sizden bir kişiye vereceğim ve o kişinin de hükmüne boyun eğeceğim. Bunu iyi bilin! Siz İslam yasaları üzere yaşayan Müslüman bir toplumsunuz. Gizli hâllerinizde de açık hâllerinizde de Allah'tan korkun! Allah'ın çiğnenmesini yasakladığı kutsallardan olan kanlarınızı, mal-

504 *es-Sikât*'ta bu bölüm eksiktir. [M]
505 *es-Sikât*'ta bu bölüm eksiktir. [M]

larınızı ve ırzlarınızı çiğneme konusunda da Allah'tan korkun! Başkalarının haklarını, [herhangi idari bir müdahaleye gerek kalmadan] kendi kendinize verin. Bana hâlini arz edecek kişiyi engellemeyin; meselesini bana arz etsin! Çünkü insanlar arasında karar verirken adaletten ayrılıp tarafgirlik, kayırma [II/198] ve keyfilik yapmam. Başkasına vermesi gerekeni alıkoyan ya da Müslümanların kanını, namusunu ve vücutlarını helal sayan kişiye akrabalık hatırımı da araya koysa ceza/*kısas* uygularım.

Ey Araplar! Allah'ın merhametiyle koruduklan hariç çoğunuzda din konusunda cehalet ve hükümleri delip geçme niteliği bulunmaktadır. Ben büyük bir emaneti [İslam dinini] korumakla görevlendirildim ve bu emaneti kollayıp kollamadığım konusunda sorguya çekileceğim. Sizler de Allah'a karşı bana hiçbir yarar sağlayamazsınız. Sizin faydanızı isterim. Sıkıntıya düşmeniz benim zoruma gider. Afiyetinizi ve işlerinizi yoluna koymayı canı gönülden arzularım. Sizin, Allah'ın dini uğruna savaşarak elde ettiğiniz ganimet dışında kabınızı dolduracak bir servetiniz yoktur. Allah'ın kendisine bir şeyler nasip ettikleri hariç birçoğunuz, hiçbir ekin ve süt hayvanı bulunmayan beldelerin halkısınız. Allah size büyük bir saygınlık ile geniş bir dünya verdi. Ben bana verilen emanetten ve içinde bulunduğum şu yetkiden dolayı sorumluyum. Benden uzakta olanlara sadece sizden güvenilir, hem burada olanlara hem de olmayanlara karşı samimi olan kişilerle ulaşabilirim. Bana verilen bu [idari] emaneti, ehli olmayana vermedim; işin başına da getirecek değilim. Vazifeyi sadece Müslümanlara saygı gösteren ve [idari] emanetin hakkını yerine getirme eğilimi gösterenlere vereceğim. Bu kişiler diğerlerinden daha fazla bu görevlere layıktır. Allah'ım! Kulun ve elçin olan Muhammed'e rahmet et! Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun!"

[Ürdün'ün Fethi]

Ebû Bekir'in Ömer'i halife tayin ettiğini bildiren mektubu Şam'daki ordu komutanlarına ulaşınca Ömer'e biat edip itaat ettiler. Sonra Ürdün topraklarında bulunan Fihl'e yürüdüler. [II/199] Rumlar orada toplanmıştı. Müslümanların başında dört ko-

mutan vardı. Hâlid b. Velîd hepsinin başkomutanıydı. Rumlar Beysân'a gelince kanallarını açtılar. Beysân bataklık bir yerdi ve çamurdu. Müslümanlar kenti kuşattılar ancak Rumların yaptıklarını bilmiyorlardı. Atları çamura saplandı. Sonra Allah Müslümanları kurtardı ve korudu. Rumlar Fihl'deydi. Çarpıştılar ve Rumlar kaçtı. Müslümanlar Fihl'e girdi. Rumlar Şam'a çekildi. Müslümanlar çok sayıda ganimet aldı.

[İçki Cezası/Haddi]

Hâlid b. Velîd, Ömer'a bir mektup yazarak insanların içki içmeye cüret ettiklerini haber verdi. Ömer arkadaşlarından Ali, Osmân, Zübeyr ve Sa'd ile istişare etti. Ali: "Kişi içince sarhoş olur. Sarhoş olunca iftira eder. İftira eden kişinin de cezası seksen sopadır," dedi. Bunun üzerine Ömer içki içen kişinin cezasını seksen sopa olarak belirledi.

[Köprü/Cisr Muharebesi]

Sonra Cisr olayı medyana geldi. Bu olay şöyle oldu:

el-Müsennâ b. Hârise eş-Şeybânî [ö. 15/636], Irak'tan Ömer b. el-Hattâb'ın yanına geldi ve "Müminlerin Emîri! Biz Fars topraklarındayız. Onlara karşı birçok başarı elde ettik. Üzerlerine saldırdık. Benimle beraber kabilemden bir grup insan var. Bana ensar ve muhacirlerden bir grup Müslüman gönder. Allah yolunda savaşsınlar," dedi.

[II/200] Ömer b. el-Hattâb ayağa kalktı. Allah'a hamdüsena etti. Ardından da insanları cihada teşvik edip savaşa katılmaya çağırdı. "Ey İnsanlar! Siz Hicâz yarımadasına sıkışıp kalacak değilsiniz! Allah size peygamberi [Muhammed']in lisanıyla Kisrâ'nın ve Kayser'in hazinelerini vadetti. Fars topraklarına yürüyün!" dedi. Fars denilince insanlar [çekingen davranıp] sessiz kaldılar. Bunun üzerine Ebû Ubeyd b. Mes'ûd es-Sekafî [ö. 13/634] ayağa kalktı ve "Ey Müminlerin Emîri! Bu vazifeye icabet eden ilk kişi benim!" dedi. Derken toplandılar ve [Fars topraklarına] saldırma konusunda ittifaka vardılar.

Sonra Ebû Ubeyd: "Ey Müminlerin Emîri! İnsanlar savaş için bir araya geldiler. Başlarına muhacirlerden ya da ensardan bir komutan tayin et!" dedi. Ömer ise: "Başlarına bu gö-

reve ilk atılandan başkasını tayin etmeyeceğim!" dedi ve Ebû Ubeyd'i komutan yaptı. Ardından da şöyle dedi: "Selît b. Kays'ı komutan olarak atamama engel olan tek şey, çatışmaya girme konusunda aceleci bir yapıya sahip olmasıdır. Bundan dolayı da insanları yok olabilecekleri bir vartaya düşürmesinden korkuyorum. Onunla istişare et!"

Sonra Ebû Ubeyd, Müsennâ b. Hârise eş-Şeybânî ve Müslümanlarla birlikte yola çıktı. [Müsennâ] kavminin yaşadığı kentlere varınca Rebîa kabilesi ona katıldı. [Müsennâ] onlarla birlikte sefere devam etti. Ebû Ubeyd ise diğer insanlarla ilerledi. Böylece Yemen'e[506] indiler. Orası Acemlere birçok açıdan yarar sağlayan bir yerdi. Orada sert bir şekilde çarpıştılar ve Acemler yenildi. Sonra Ebû Ubeyd beraberindeki Müslümanları [çevredeki kentlerin] üzerine gönderdi.

Acemlerle karşı karşıya geldiler. İki ordu çapıştı ve Câlînûs ile adamları yenildi. Ebû Ubeyd Acemlerin bir kalesi olan Bârûsmâ'ya girdi. O ve arkadaşları orada konakladılar.

[II/201] Sonra Acemler Zû'l-Hacib'i gönderdi. Acemlerin komutanı Rüstem'di. Onların kendi üzerine geldiği haberini alan Ebû Ubeyd Müslümanlarla birlikte kaleden ayrıldı. Fırat'ı geçti. Merûha/Mirvaha'ya indi. Acemler de yöneldiler ve Fırat'ın öte kıyısında konakladılar. Sonra Ebû Ubeyd yemin ederek: "Fırat'ı geçeceğim ve onlara ulaşacağım," dedi. Selît b. Kays, Ebû Ubeyd'e yalvararak: "Allah için sana yalvarıyorum: Müslümanları bu yola sokma! Çünkü Araplar vur kaç taktiğiyle savaşırlar. İnsanların rahat hareket edebileceği geniş bir alan seç!" dedi. Ebû Ubeyd bu teklifi reddetti ve "Ey Selît! Vallahi sen korkuyorsun," dedi. Selît ise: "Korkmadığıma yemin ederim. Fakat sana fikrimi söyledim. Nasıl uygun görüyorsan öyle yap!" dedi. Ebû Ubeyd, kendisi için İbn Salûbâ'nın inşa ettiği köprüye yöneldi. Müslümanlar köprüyü geçti. İki ordu karşı karşıya gelince filler İslam ordusunu çiğnedi. Ebû Ubeyd fillerin yaptıklarını görünce: "Şu hayvanları öldürmenin bir yolu yok mu?" dedi. "Var! Hortumu kesilirse ölür," dediler. Ebû Ubeyd bir fili sıkıştırdı ve hortumunu kesti. Fil üzerine düş-

506 Kayıtlarda bu şekilde yer almaktadır. Nemârık olması daha muhtemeldir. [M]

tü ve Ebû Ubeyd şehit düştü. Müslümanlar yenilerek kaçtılar. Abdullah b. el-Has'amî hepsinden önce köprüye davranarak köprüyü kesti. Müslümanlar: "Bunu neden yaptın?" dediler. "[Öldürülen] komutanınız uğruna savaşın diye!" dedi.

Ebû Ubeyd öldürülünce sancağı el-Müsennâ b. Hârise aldı. Müslümanlar geri çekildiler ve Farslar da geri döndü. el-Müsennâ b. Hârise, Üleyyis'e indi.

İnsanlar dağılıp Medine'ye geri döndü. İnsanlarla ilgili yenilgi haberini Medine'ye ilk getiren Abdullah b. Husayn el-Hatmî oldu. Ensar ve muhacir Müslümanlar savaştan kaçtıkları için üzgünlerdi. Ömer ise şöyle diyordu: "Üzülmeyin! Yeniden taarruza geçmek için geri çekilip katıldığınız birlik,[507] benim. Siz bana katılmak için geri çekildiniz." [II/202]

Köprü Muharebesi'nde şehit düşenler şunlardır:

[1] Ebû Ubeyd b. Mes'ûd es-Sekafî, [2] Ebû Ubeyd'in oğlu: Cebr b. Ebî Ubeyd, [3] Es'ad b. Selâme, [4] Seleme b. Eslem b. Hurayş, [5] el-Hâris b. Adî b. Mâlik, [6] el-Hâris b. Mes'ûd b. Abde, [7] Müslim b. Eslem, [8] Huzeyme b. Evs, [9] Üneys b. Evs b. Atîk b. Âmîr, [10] Ömer b. Ebi'l-Yüsr, [11] Seleme b. Kays, [12] Zeyd b. Sürâkâ b. Ka'b, [13] Münzir b. Kays, [14] Damra b. Gaziyye b. Amr, [15] Sehl b. Atîk, [16] Sa'lebe b. Amr b. Mihsan.

[Hicrî On Dördüncü Yıl]

Ömer b. el-Hattâb on dördüncü yılda insanlara hac yaptırdı.

On dördüncü yıl girince Müslümanlar Şam'a girdiler. Hâlid b. Velîd başkomutandı. Rumlar Şam'da Bâhân isimli bir komutanın çevresinde toplanmışlardı.

Ömer b. el-Hattâb, Hâlid b. Velîd'i görevden aldı ve yerine Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ı tüm insanlar üzerine başkomutan olarak atadı. Ebû Ubeyde talimatın yer aldığı mektubu Hâlid'e arz etmeye utandı ve kendi kendine "Allah Şam'ın fet- [II/203]

507 Hz. Ömer bu ifadesiyle Enfâl, 8/16. ayetine işaret etmektedir. Buna göre cihaddan kaçmak büyük günahlardan birisidir. Ancak savaş taktiği olarak geri çekilmek ya da yenilgiden sonra yeniden toparlanıp saldırmak için başka bir birliğe katılmak amacıyla geri çekilmek günah değildir. [M]

hini müyesser kılana kadar bekleyeyim," dedi. Çok çetin bir savaş meydana geldi ve Rumlar yenilip kalelerine kapandılar. Müslümanlar Şam'ı kuşattılar. Şam'ı sulh yoluyla ele geçirdiler. Rumlar cizyeyi kabul ettikleri sırada ordu kale kapılarına ulaşıp ele geçirmişti. Sulh Hâlid b. Velîd'in komutasında gerçekleşti. Antlaşma metni de Hâlid'in adıyla yazıldı. Bâhân, Herakleios'a katıldı. Bu olay receb ayında oldu. Hâlid'in Şam kuşatması altı ay sürdü. Müslümanlar Şam'ın fethini bitirince Ebû Ubeyde, Ömer'in mektubunu Hâlid'e arz etti. Hâlid ayrılıp Medine'ye geri döndü. Sulhun Ebû Ubeyde tarafından yapıldığı da söylenmiştir.

[İçki Cezaları]

Sonra Ömer insanların huzuruna çıktı ve "Oğlum Ubeydullâh'tan içki kokusu aldım. Bu kokunun gerekçesini soracağım. Eğer sarhoş edici bir şeyse *celde* cezası uygulayacağım," dedi. Sâib b. Yezîd şöyle dedi: "Bu olaydan sonra Ömer'in ona had cezası uyguladığına bizzat şahit oldum." Ubeydullâh'a içki haddini uygulayan Abdurrahmân b. Abd'dır.

Ubeydullâh'dan sonra Ömer, Ebû Mihcen ile Rebîa b. Ümeyye b. Halef el-Mahzûmî'ye içki içme cezası uyguladı.

[Teravih Namazı]

Sonra Ömer, fethedilen beldelerde bulunan kişilerin ramazan ayında teravih namazı kılmaları talimatı verdi. Aynı şekilde kendisi de Medine'de insanlara namaz kıldırdı.

[Büveyb Savaşı]

Sonra Yemen'den Cerîr b. Abdillah el-Becelî, Becîle'den bir [II/204] heyetle Ömer'in yanına geldi. Ömer onlara şöyle dedi: "[Köprü olayında] Irak'taki kardeşlerinizin başına neler geldiğini biliyorsunuz. Yanlarına varın! Ben sizin ardınızdan Arap kabilelerinden takviye göndereceğim." Onlar da "Olur yaparız," dediler. Kays, Kinde ve Ureyne kabilelerini destek için gönderdi. Başlarına da komutan olarak Cerîr b. Abdillah el-Becelî'yi tayin etti. Cerîr orduyu Kûfe'ye götürdü. Müsennâ b. el-Hârise'ye yaklaşınca Müsennâ, Cerîr'e bir mektup yollayarak: "Benim yanıma gel! Çünkü sen bana gönderilen takviye

birliğisin," dedi. Cerîr ise cevaben: "Müminlerin Emîri'nin talimatı dışında böyle bir şey yapmam mümkün değil! Sen ayrı bir komutansın ben de başka bir komutanım!" dedi. Sonra Cerîr, Cisr'e doğru yöneldi. Bir hurmalığın yakınında Mehrân b. Bâzân ile karşı karşıya geldiler ve çok çetin bir savaş meydana geldi. Münzir b. Hassân, Mehrân'ı sıkıştırdı. Vurdu ve Mehrân bineğinden düştü. Cerîr b. Abdillah, Mehrân'ın üzerine saldırdı ve kafasını kopardı. Bundan dolayı üzerindeki ganimetleri ikisi paylaştı.

[Kâdisiye'ye Hazırlık]

Sonra Ömer b. el-Hattâb, Sa'd b. Ebî Vakkâs'ı Irak üzerine gidecek orduya komutan yaptı. Yanına da altı bin adam verdi. Müsennâ b. Hârise ile Cerîr b. Abdillah'a mektup yazarak: "Sa'd'ın ordusuna katılın!" talimatı verdi. Sa'd, Müslümanlarla ilerledi. Münzir ve Cerîr de ona doğru yola koyuldular. Sa'd Irak'taki Şerâf ve Şetâ'da konakladı. İnsanlar onun emîrliğinde bir araya toplandılar. Sa'd, Müsennâ'nın hanımı Selmâ bint Hafsa ile evlendi.

Sonra Ömer b. el-Hattâb insanlara hac yaptırdı.

[Hicrî On Beşinci Yıl]

On beşinci yıl girdiğinde Yermük olayı meydana geldi. Bu [II/205] olay şöyle oldu:

[Yermük Savaşı]

[Bizans İmparatoru] Herakleios Rumları sefere sevk etti. Antakya'ya indi. Beraberinde daha sonra Araplaşmış [Suriyeli Hristiyan]/*musta'rebe* olan Lahm, Cüzâm, Belkayn,[508] Belî, Âmile, Gassân kabileleri de vardı. Ayrıca beraberinde Ermenilerden de çok sayıda kişi vardı. Antakya'ya yerleşti. Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh yirmi dört bin kişilik bir Müslüman birliğiyle birlikte üzerlerine yürüdü. Rumlar ise yüz bin kişiydi. Yermük'te karşı karşıya geldiler. Çok şiddetli bir savaş meydana geldi. Öyle bir çatışma oldu ki Kureyşli kadınlar bile [ellerine] kılıç alıp savaştılar.

508 Benî Esed kabilesinden bir kol olup aslı Benî Kayyin şeklindedir. Fîrûzâbâdî, *el-Okyanûs*, III. 693.

Ebû Süfyân b. Harb, oğlu Yezîd'in komutası altındaki birlikte savaşıyordu. Savaş sırasında şöyle bağırmaya başladı: "Yetiş Ey Allah'ın zaferi! Gel artık!" Allah yardımını gönderdi ve Rumlar yenildi. Rumlar ve onlarla beraber [savaşa katılmış olan] Ermenilerden ve Araplaşmış kabilelerden/*musta'rebe* yetmiş bin kişi öldürüldü. Allah, Rumların iki komutanı olan Sakellarios ve Bâhân'ı öldürdü.

Sonra Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh, İyâz b. Ganm'i [ö. 20/641] Rumları takip etmesi için gönderdi. Vadileri takip edip Malatya'ya kadar geldi. Cizye vermeleri karşılığında Malatya halkıyla sulh yaptı. Herakleios bunu duydu ve Malatya üzerine bir ordu yolladı. İçindeki savaşçıları sevk etti. Malatya'nın yakılmasını emretti ve yakıldı.

[II/206] Yermük'te şehit olan Müslümanlardan bazıları şunlardır:

[1] Amr b. Sa'îd b. el-Âs, [2] Ebân b. Sa'îd b. el-Âs, [3] Abdullah b. Süfyân b. Abdilesed, [4] Sa'îd b. el-Hâris b. Kays.

Kış bitince Sa'd b. Ebî Vakkâs Müslümanları yola çıkardı. Kâdisiye'yi hedefliyordu. Ömer b. el-Hattâb'a bir mektup yazarak takviye istedi. Ömer, Sa'd'a yardım etmesi için takviye olarak dört yüz kişiyle birlikte Medine'den Mugîre b. Şu'be'yi gönderdi. Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'a mektup yazarak: "Yanındaki bin kişiyi takviye olarak Sa'd'a gönder," talimatını verdi. Ebû Ubeyde talimatı yerine getirdi ve başlarına İyâz b. Ganm el-Fihrî'yi komutan olarak atadı. Rüstem [İslam ordusunun harekete geçtiğini] duydu. Yanındaki Acemlerle birlikte bizzat kendisi yola çıktı. Sa'd'ın üzerine gitme niyetindeydi.

[Hicrî on beşinci yılda] Ömer insanlara hac yaptırdı.

[Hicrî On Altıncı Yıl]

Hicrî on altıncı yıl olunca Ömer b. el-Hattâb *tarih*i (takvim başlangıcı) yazdırmak istedi. Peygamber'in arkadaşlarının görüşlerini aldı. Birisi "Tarihi Resulullah'ın nübüvvetinden başlatalım," dedi. Kimisi "Hicretten başlatalım," derken ötekisi "Resulullah'ın vefatından başlatalım," dedi. Derken hicretten başlatma konusunda ittifak sağladılar. Tarih, hicrî on altıncı yıl olarak yazıldı.

[Kâdisiye Savaşı]

Mugîre b. Şu'be, Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın yanına ulaşınca Müslümanlarla birlikte Rüstem'in üzerine yürüdü. Uzeyb yakınlarında bir köy olan Kâdis'e indi. Rüstem, köleler ve kendisine [II/207] destek için katılan birlikler dışında divanında kayıtlı yetmiş bin kişilik resmî askerden oluşan ordusuyla ilerledi ve Kâdisiye'ye indi. Onunla Müslümanlar arasında Kâdisiye köprüsü vardı. Sa'd karargâhındaydı ve hastaydı. Vücudunda çok fena yaralar çıkmıştı.

Rüstem, Sa'd'a bir haberci yollayarak "Bana zorluklara tahammül edebilen dayanıklı bir adam gönder," dedi. Bunun üzerine ona Mugîre b. Şu'be'yi gönderdi. Mugîre saçını dört örgü yaptı. Sonra da saçlarını tepesinde bağlayıp iki aba giydi. Yola çıkarak köprünün öte yanında, Irak'a doğru düşen tarafta Rüstem ile görüştü. Müslümanlar ise Hicâz tarafına düşen öte yandaydılar.

Mugîre, Rüstem'in huzuruna girince Rüstem şöyle dedi: "Siz Araplar bedbaht ve fakirdiniz. Karşımıza ya tüccar, ya işçi ya da heyet olarak çıkardınız. Yemeğimizi yediniz! Suyumuzu içtiniz! Gölgeliklerimizde kaldınız! Sonra da gidip arkadaşlarınızı çağırdınız ve bize sorun çıkardınız! Sizin şundan farkınız yok: Adamın birinin üzüm bağına bir tilki dadanmış. Adam, 'Bir tilkiden ne çıkar ki?!' demiş. Ama bu tilki gidip bütün tilkileri bu bağa getirmiş. Tilkiler bağın üzerine üşüşünce bağın sahibi bunları görmüş. Girdikleri oyuğu kapamış ve hepsini öldürmüş. Siz Araplara bir şey diyeyim mi? Sizin bunu neden yaptığınızı çok iyi biliyorum: Başınıza gelen yoksulluk! İyisi mi siz şimdi bu yıl geri dönün! Çünkü bizi meşgul ederek kentlerimizi imar etmemizi engellediniz. Buna karşı biz sizin yüklerinizi buğday ve hurmayla dolduracağız. Giyecekler verilmesini emredeceğiz. Şimdilik başımızdan gidin!"

Bunun üzerine Mugîre b. Şu'be şöyle dedi: "Bizim bedbahtlığımız hakkında söylediklerin –hatta daha fazlası– hatırlanmaktadır. Bu anlamda bizim en rahat yaşayanımız, amca oğlunu öldürüp malına konan kişiydi. Ölü eti, akmış kan ve kemik yerdik. Allah bize bir peygamber gönderip bir kitap indirince- [II/208]

ye kadar böyleydik. Peygamber bizi Allah'a ve kendisine gönderilen dine çağırdı. Bir kısmımız ona inandı bir kısmımız ise onu yalancı saydı. Ona inananlar onu yalancı sayanlarla savaştı. Derken bir kısmımız inanarak bir kısmımız ise çaresiz onun dinine girdik. Sonra onun doğru söylediğini ve Allah'ın peygamberi olduğunu anladık. Bize karşı çıkanlarla savaşmamızı emretti ve bu uğurda öldürülecek kişinin cennetlik olduğunu söyledi. Hayatta kalanların ise karşı çıkanları yeneceğini ve onlara hükümran olacağını bildirdi. Şimdi biz seni Allah'a ve Peygamber'ine iman etmeye ve dinimize girmeye davet ediyoruz. Bunu yaparsan ülken yine senin olur. İstemediğin hiç kimse ülkene giremez. [Buna karşılık] Zekât vereceksin ve beş vakit namaz kılacaksın! Bunu kabul etmezsen cizye vereceksin! Bunu da kabul etmezsen Allah [kimin hayatta kalacağına dair] aramızda karar verinceye kadar savaşacağız."

Rüstem şöyle dedi: "Ömrüm boyunca bu cümleleri siz Araplardan duyacağımı hiç zannetmezdim. Yarın daha akşam olmadan işinizi bitirip sizden kurtulacağım. Hepinizi öldüreceğim!"

Sonra Rüstem, köprü ustasına bir köprü inşa etmesi talimatı verdi. Usta, ekin, su kamışı ve çamur kullanarak gece boyunca bir köprü yaptı. Sabah olduğunda köprüyü bitirmişti. Sa'd b. Ebî Vakkâs ordusunu düzene soktu. Hâlid b. Urfete'yi başkomutan yaptı. Sağ kanadın başına Cerîr b. Abdillah el-Becelî'yi, sol kanadın başına ise Kays b. Mekşûh el-Murâdî'yi atadı. [II/209]

Rüstem Müslümanlara doğru yaklaştı ve Müslümanlar da ona doğru yaklaştı. Sa'd kaledeydi. Ebû Mihcen es-Sekafî [ö. 30/650] Sa'd'ın yanında tutuklu olarak bulunmaktaydı. Sa'd onu içki içtiği gerekçesiyle tutuklamıştı.

Müslümanlar çok çetin bir savaşa girdiler. Atlar koşuyordu.

Sa'd'ın yanında *ümmü veledi*[509] vardı. Sa'd kalenin başında ordunun nasıl savaştığını izlerken Ebû Mihcen, kadına "Beni bırak [da savaşa katılayım]! Allah adına yeminle sana söz veriyorum: Eğer öldürülmezsem tekrar senin yanına döneceğim. Sen de ayaklarıma prangaları vurursun!" dedi. Kadın

509 Efendisinden çocuğu olan cariye.

Ebû Mihcen'i çözdü ve Sa'd'ın alaca atına bindirdi. Sonra da salıverdi. Ebû Mihcen düşmana aman vermiyor dönüp dönüp saldırıyordu. Sa'd ise kalenin başından izliyordu. Atın kendi atı olduğunu anlıyor ama süvarisini tanımıyordu.

Amr b. Ma'dîkerîb Müslümanlarla beraber [çarpışıyor] idi. İnsanları savaşa teşvik etmeye başladı ve "Müslümanlar! Farslar tekedir; siz de aslan ol[up işlerini bitirin]!" Her attığını vuran ve çok sert savaşan haşin bir adam vardı. Amr b. Ma'dîkerîb'e: "Ebû Sevr! Şu Fârisîden uzak dur! Çünkü her attığını vuruyor," dediler. Bunun üzerine Amr, adama doğru gitti. Fârisî Amr'ın yanma geldi ve ona bir ok fırlattı. Ok Amr'ın kalkanına isabet etti. Amr adamın üzerine hamle yaptı. Kucaklayıp boğazladı. Üzerinde bulunan iki altın bileziği, altın kemeri ve ipek kaftanını ganimet olarak aldı.

Rüstem Müslümanlara saldırdı. Hilâl b. Alkame et-Temîmî onu vurmak istedi. Rüstem bir ok atarak Hilâl'i ayağından [II/210] vurdu. Ayağını üzengiyle birlikte eğere sapladı. Hilâl b. Alkame, Rüstem'e hamle yaptı. Vurup öldürdü ve kafasını kopardı.

Fars ordusu kaçtı. Müslümanlar arkalarından gidip onları öldürdü.

Ebû Mihcen düşmanın yenildiğini görünce kaleye geri döndü. Ayaklarını prangaya koydu. Sa'd kalenin başından inince atının terlemiş olduğunu gördü. Atına birisinin bindiğini anladı. Ümmü veledine ne olduğunu sorunca kadın Ebû Mihcen'in meselesini anlattı. Bunun üzerine Sa'd, Ebû Mihcen'i serbest bıraktı.

Sa'd, Müslümanlarla birlikte Farsların ardından gitti. Fars askerleri Dîrikurre'ye ulaştı. Sa'd Müslümanlarla birlikte üzerlerine vardı. İyâz b. Ganm, Şamlılardan oluşan destek birlikleriyle yetişti. Bin kişiydiler. Sa'd, İyâz ve arkadaşlarına Kâdisiye'de ele geçirdikleri ganimetten pay verdi. İnsanlar Sa'd'ı korkaklıkla suçlayarak: "Düşmanla çarpışmaktan korktun," dediler. İnsanlara mazeretini beyan etti ve baldırlarındaki yaraları onlara gösterdi. İnsanlar sustular.

Fars askerleri Dîrikurre'den Medâin'e çekildi. Yanlarında bulunan altın, gümüş, ipek, atlas ve silahları da beraberlerin-

de götürdüler. Bunlar dışındaki şeyleri geride bıraktılar. Sa'd, Hâlid b. Urfete'yi arkadaşlarıyla birlikte düşmanı takip etmesi için gönderdi. Ardına da İyâz b. Ganm'ı arkadaşlarıyla birlikte yolladı. Başkomutan olarak Hâşim b. Utbe b. Ebî Vakkâs'ı tayin etti. Ordunun sağ kanadına Cerîr b. Abdillah el-Becelî'yi, sol komutasına da Zühre b. Haviyye et-Temîmî'yi atadı. Hasta olduğu için kendisi geride kaldı.

Sonra Sa'd, hastalığından kurtulup iyileşti. Yanındaki Müslümanlarla birlikte, gidenleri takip etti. Dicle'nin öte yakasındaki [II/211] Behrsîr'de onlara yetişti. Suya dalıp karşıya geçmek istediler. Ancak suda bir geçit bulamadılar. Medâin halkından Alec isimli biri Sa'd'a: "Yürüyüşlerini bitirmeden önce onlara ulaşabileceğin bir geçit gösterebilirim," dedi. Onları sudan geçebilecekleri bir geçide götürdü. Sudaki geçite ilk dalan Hâşim b. Utbe b. Ebî Vakkâs ve piyadeleriydi. Suyu geçince süvariler de onu takip ettiler. Sonra İyâz b. Ganm süvarilerin geçmesine izin verdi. Sonra insanlar art arda birbirlerini takip ederek suya daldılar ve suyu geçtiler. Bu geçidin o âna kadar hiç kimse tarafından bilinmediği söylenmektedir.

Sonra Müslümanlar uzun, karanlık ve üstü kapalı bir geçide vardılar. Geçitte bir düşman pususunun varlığından endişelendiler ve girmekten uzak durdular. Askerleriyle ilk geçite giren Hâşim b. Utbe b. Ebî Vakkâs oldu. Tüneli geçince kılıcıyla insanlara ışık tuttu. Tünelde korkulacak bir şey olmadığını anladılar. Sonra Hâlid b. Urfete süvarilerinin geçmesine izin verdi.

[Celûlâ Savaşı]

Sonra insanlar Celûlâ'ya ulaştığında Sa'd Müslümanlara yetişti. Celûlâ'da bir grup Fars vardı. Orada Celûlâ Savaşı oldu ve Allah Farsları yenilgiye uğrattı. Müslümanlar Celûlâ'da, Kâdisiye'de elde ettiklerinden daha fazla ganimet elde ettiler.

Sonra Ömer b. el-Hattâb'a mektup yazarak Allah'ın Müslümanlara müyesser kıldığı fetihleri haber verdi. Ömer de cevaben: "Olduğun yerde dur! Başka bir yeri ele geçirmeye çalışma!" dedi. Sa'd mektup yazarak: "Önümüzde sadece gördüğümüz bir yığın insan kaldı. Toprak önümüzde!" dedi.

Ömer cevaben: "Olduğun yere yerleş! Düşmanı takip etme! [II/212] Müslümanlar için hicret ettiklerinde sığınabilecekleri bir hicret yurdu ve cihad karargâhı hazırla! Benimle Müslümanların arasına nehir koyma!" dedi.

Sa'd, Enbâr'a indi. Orayı benimsemediler. Enbâr'da hummaya yakalandılar. Ömer'e mektup yazıp durumu bildirdi. Ömer cevaben: "Araplar sadece yeşil otlakların olduğu, deve ve koyunların yaşamasına elverişli olan topraklarda yaşayabilirler. Deniz tarafında kırlara bak! Müslümanları oraya yerleştir ve orayı hicret yurdu yap!" dedi. Bunun üzerine Sa'd yola çıkarak Kûfe'ye geldi. Sineklerin çokluğundan ve sıtma bulunmasında dolayı insanlar Kûfe'de durmayı uygun bulmadılar. Sa'd, Osmân b. Huneyf'i gönderdi. Osmân, Kûfe'nin bugünkü yerini onlar için uygun gördü. Sa'd insanları oraya yerleştirdi ve mescidin yerini çizdi. İnsanların yerleşmesi için sınırlar çizdi. Böylece Kûfe'yi bölümlere ayırdı. Medâin'e Kinde kabilesinden bir kişiyi vali olarak tayin etti. Adı Şürahbîl b. es-Sımt'tır.

Sonra Ömer, Sa'd'a bir mektup yazarak "Ardulhind'e –Basra'yı kastediyor– yerleşmesi için bir ordu gönder" dedi. Bunun üzerine Sa'd oraya Utbe b. Gazvân'ı sekiz yüz kişiyle birlikte gönderdi. Utbe, Basra'ya yerleşti. Basra'yı kuran ve evlerin yerlerini planlayıp çizen Utbe'dir. Şeker kamışlarıyla büyük bir cami yaptı. Basra'nın fethi barış antlaşmasıyla oldu. Utbe b. Gazvân, Übülle, Fırat ve [Dest]misân'ı fethetti. İbn Avn'in dedesi [II/213] Artaban ve el-Hasan'ın babası, Misân'da esir alınanlardandır.

Sonra Utbe hac için yola çıktı. Dönünceye kadar insanlara namaz kıldırması için kendi yerine Mugîre b. Şu'be'yi görevlendirdi. Hac yapıp geri dönerken Basra'ya ulaşmadan yolda vefat etti. Ömer, Mugîre'nin namaz kıldırma görevine devam etmesini uygun gördü.

Abdurrahmân b. Ebî Bekre, Basra'da doğdu. Basra'da doğan ilk çocuktur.

Ömer b. el-Hattâb yola çıktı. Medine'de kendi yerine Osmân b. Affân'ı bıraktı. Şam'a gelince Câbiye'de konakladı. Oradakilere bir hutbe irat etti.

Sonra Ömer, Hicâz'a geri dönmek istedi. Bir Yahudi Ömer'e "Ey Müminlerin Emîri! İlyâ'yı Allah sana müyesser kılıp fethedinceye kadar dönme!" dedi. Ömer, bu durumdayken karşıdan gelen bir at birliği gördü. Süvariler Müslümanlara yaklaşınca Müslümanlar kılıçlarını çektiler. Bunun üzerine Ömer: "Onlar eman almak için gelen bir topluluktur. Onlara eman veriniz!" dedi. Süvariler geldiler. Bir de baktılar ki İlyâ halkı! Ömer'le cizye verme karşılığında sulh yaptılar. İlyâ'yı Ömer'e teslim ettiler. Bunun üzerine Ömer onlara bu sulha dair yazılı bir ahitname verdi.

Ömer, Câbiye'de zina ettiğini ikrar eden [evli] bir kadını taşlayarak öldürdü/recmetti.

Sonra Medine'ye döndü. Divanları yazdırdı.

Ebû Mihcen es-Sekafî'yi Bâdi''e sürgün etti.

Ömer, dört yüz dirhem mehr karşılığında Safiyye bint Ebî Ubeyd ile evlendi.

[II/214] Ömer insanlara hac yaptırdı. Medine'de kendi yerine Zeyd b. Sâbit'i bıraktı.

[Hicrî On Yedinci Yıl]

On yedinci yıl girince Ömer, İslam beldelerine talimat göndererek namaz vakitlerini bildirdi. Mekke ile Medine arasına yolcular için vakıf suları konuldu. Medine'de [beytülmâl olarak] bir ev tuttu ve evin içine yolda kalmışlar ve konaklayacak misafirler için buğday ve un koydu.

Ömer, Mugîre b. Şu'be'yi Basra'ya vali olarak atadı. Mugîre, Ahvâz üzerine sefer düzenledi ve onunla iki milyon sekiz yüz bin dirhem ödeme karşılığında barış antlaşması yaptılar. Sonra sözlerinden caydılar. Bundan sonra Ebû Mûsâ el-Eş'arî onlarla savaştı ve Ahvâz'ı fethetti. Ahvâz'ın zor kullanılarak fethedildiği söylendiği gibi barış yoluyla ele geçirildiği de söylenmektedir.

Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh, Amr b. el-Âs'ı Kınnasrîn'e gönderdi. Amr, Halep, Münbic ve Antakya halklarıyla sulh yaptı. Kayser'in diğer topraklarını da zor kullanarak ele geçirdi. Bu

yıl, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin Ruhâ[510] ve Samsât'ı barış yoluyla ele geçirdiği de söylenmiştir.

Sonra Ömer, Şam'a gitmek istedi. Serğ'a ulaşınca ordu komutanları Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh, Yezîd b. Ebî Süfyân ve Şürahbîl b. Hasene tarafından karşılandı. Bölgede veba olduğunu haber verdiler. Bunun üzerine Ömer, İbn Abbâs'a: "Muhacirlerin ilklerini topla!" dedi. Muhacirleri topladı ve Ömer onlarla ne yapmasının doğru olacağı konusunda istişare etti. Farklı fikirler söylediler. Birisi "Allah rızasını ve ahireti kazan- [II/215] mak için bu yola çıktın. Seni bu yoldan çevirmek istemiyoruz," derken diğeri "Senin ve diğer insanların oraya gitmesini uygun görmüyoruz," dedi. Bu şekilde farklı fikirler söylenince Ömer "Çıkın!" dedi. Sonra ensarı topladı ve onlarla istişare etti. Onlar da muhacirler gibi davrandılar. Onlar da farklı fikirler belirtince Ömer "Çıkın!" dedi. Sonra fethe katılan muhacirleri çağırdı ve onlara danıştı. Bunlardan iki kişi bile ihtilaf etmedi. Hepsi söz birliği ederek "Müslümanlarla birlikte geri dön! Çünkü orada bela ve ölüm var!" dediler. Bunun üzerine Ömer, İbn Abbâs'a: "İnsanlara Müminlerin Emîri'nin yarın sabah atının üzerinde olacağını ve onların da sabah atlarına binmiş olmalarını söyle!" dedi. Ömer sabah atına bindi ve diğer insanlar da bindiler. Sonra Ömer şöyle dedi: "Ey İnsanlar! Ben dönüyorum; siz de dönün!" Bunun üzerine Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh, Ömer'e: "Müminlerin Emîri! Allah'ın *kader*inden mi kaçıyorsun?!" dedi. Ömer ise şöyle dedi: "Evet! Allah'ın kaderinden O'nun kaderine kaçıyoruz. Keşke bu cümleyi senden başka biri söyleseydi! Şimdi söyle bana: Bir kişinin, bir yamacı kurak öteki yamacı çayırlık bir vadide konakladığını düşün! Hayvanlarını kurak yerde otlatan Allah'ın kaderiyle otlatmıyor mu? Hayvanlarını çayırlık yerde otlatan da Allah'ın kaderiyle otlatmıyor mu?" Sonra onu insanların olmadığı tenha bir yere çekti. İnsanlar bu durumdayken Abdurrahmân b. Avf çıkageldi. Geride kalmıştı ve dünden beri olan bitenden haberi yoktu. Abdurrahmân: "Bu ne hâl?!" dedi. Olanları ona anlattı. Bunun üzerine Abdurrahmân: "Bu konuda elimde net bir bilgi var!" dedi. Ömer: "Nedir?" deyince Abdurrahmân şöyle dedi:

510 Şanlıurfa'nın eski ismi. [M]

"Resulullah'ın şöyle dediğini duydum: 'Şu vebanın bir kentte çıktığını duyarsanız oraya gitmeyin! Siz oradayken veba çıkarsa vebadan kaçmak için orayı terk etmeyin!' Vallahi siz de vebadan dolayı oradan çıktınız." Ömer şöyle dedi: "Allah'a [II/216] hamdüsena olsun! İnsanlar dağılın!" Ömer de onlarla ayrıldı. Komutanlar işlerinin başına döndüler.

Sonra Ömer, receb ayında umre yaptı.

Mescidin genişletilmesi ve Harem'in su arklarının yenilenmesi talimatı verdi.

Mekke'de Bint Hafs b. el-Mugîre ile evlendi. Kısır olduğu bildirilince ilişkide bulunmadan önce boşadı. Mekke'de yirmi gece kalıp Medine'ye döndü.

Ebû Ubeyde, Hâlid b. Velîd'i sefere gönderdi. Bukâ' topraklarını ele geçirdi. Ba'lebekke halkı Hâlid'le barış antlaşması yaptı. Sonra Ebû Ubeyde Humus'u ele geçirmek için yola çıktı. Öncü birlik olarak Hâlid'i gönderdi. [Rumlarla aralarında] çok şiddetli bir savaş meydana geldi. Sonra Rumlar yenildi ve kente geri çekildiler. Müslümanlar Rumları kuşattı. Rumlar mallarına, canlarına ve kiliselerine karışılmaması karşılığında barış antlaşması teklif ettiler. Müslümanlar yüz yetmiş bin dirhem karşılığında Humus'u sulh yoluyla ele geçirdiler. Humus'un diğer yerleşim yerleri ise güç kullanılarak ele geçirildi.

Basra valisi Utbe b. Gazvân'm ölümünden sonra Ömer b. el-Hattâb, Basra'ya vali olarak Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi gönderdi. O sırada Mugîre, Basra'da namaz kıldırma görevine devam ediyordu. Ebû Bekre, Şibl b. Ma'bed el-Becelî, Nâfi' b. Kelde ve Ziyâd şahit oldukları bazı meselelerden dolayı Mugîre'yi Ömer'e şikâyet ettiler. Ömer, Ebû Mûsâ'ya mektup göndererek "Mugîre'yi bana gönder," dedi. Ebû Mûsâ da talimatı uyguladı.

Sonra Ömer, Ali b. Ebî Tâlib'in kızı Ümmü Gülsüm ile evlendi. Ümmü Gülsüm Fâtımâ'nın kızıdır. Zilkade ayında gerdeğe girdi.

Sonra Ömer b. el-Hattâb hac yaptı ve Medine'de kendi yerine Zeyd b. Sâbit'i bıraktı.

[Hicrî On Sekizinci Yıl]

On sekizinci yıl girince insanlar çok şiddetli bir kıtlığa ma- [II/217] ruz kaldılar. Ömer onlar için yağmur duasına (*istiskâ*) çıktı ve Abbâs'ın elini tuttu. "Allah'ım! Resulullah'ın amcasını vesile kılarak senden yağmur istiyoruz," dedi. Ömer'in yanında durmuş beklerken Abbâs'm gözlerinden yaşlar akıyordu. Ömer ise ısrarla dua etmeye devam ediyordu. Derken yağmur yağdı.

[Kıtlıktan dolayı toprak siyahlaştığı için] bu yıla *senetü'r-remâde*/Külrengi yılı adı verildi. Ömer, Müslümanlara yiyecek dağıttı ve fakirlere azık verdi.

Hâtıb [b. Beltea] ile diğer bir kişinin karaborsacılık (*ihtikâr*) yapmasını yasakladı.[511]

[Amvâs Vebası]

Amvâs'ta veba çıktı. Salgından dolayı birçok insan öldü. Ömer, Ebû Ubeyde'ye mektup yazarak: "İnsanları derin ve çukur bir araziye yerleştirmişsin. Onları yüksek bir yere götür," dedi. Ebû Ubeyde insanları yola çıkarıp Câbiye'ye yerleştirdi. Ardından ayağa kalkıp konuşma yaptı ve şöyle dedi:

"Ey İnsanlar! Bu acı Allah'ın size bir merhameti, Peygamberinizin duası ve sizden önceki iyi insanların ölüm gerekçesidir. Ebû Ubeyde Allah'tan bu acıdan kendi nasibine düşeni vermesini istemektedir." Aynı gün öldü. Kendi yerine Muâz b. Cebel'i atadı. Ebû Ubeyde'nin vefatından sonra Muâz konuşma yapmak için ayağa kalktı ve şöyle dedi: "Ey İnsanlar! Bu acı Allah'ın size bir merhameti, Peygamberinizin duası ve sizden önceki iyi insanların ölüm gerekçesidir. Muâz Allah'tan bu acıdan, önce kendi payına düşeni sonra da ailesinin payına düşeni vermesini istemektedir." Daha sonra Muâz'ın oğlu Abdurrahmân vebaya yakalanıp öldü. Ardından Muâz da avuç içinden başlayarak vebaya yakalandı. Elini çevirerek [hastalığına rıza gösterdiğine dair] "Bu dünyada senden daha fazla hoşlandığım bir şey yoktur," diyordu. Sonra da öldü. Kendi yerine Amr b. el-Âs'ı yönetici olarak bıraktı. Amr insanların arasında ayağa kalkarak bir konuşma yaptı ve şöyle dedi: "Ey

511 *Muvatta'*, Buyû', 22.

[II/218] İnsanlar! Bu acı, bir yere düştüğünde bir ateş gibi parlayıp yayılır. Bırakıp dağlara gidin!"

Amvâs vebasında ölenler şunlardır:

[1] Yezîd b. Ebî Süfyân.

[2] el-Hâris b. Hişâm b. el-Mugîre.

[3] Süheyl b. Amr.

[4] Utbe b. Süheyl.

Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ın ve Yezîd b. Ebî Süfyân'ın ölüm haberi Ömer b. el-Hattâb'a ulaşınca Ömer, Muâviye b. Ebî Süfyân'ı Şam ordusu komutanlığına atadı ve haracını toplama yetkisi verdi. Şürahbîl b. Hasene'yi Ürdün ordusu komutanlığına atadı ve haracını toplama yetkisi verdi.

Ömer b. el-Hattâb, Amr b. Rebîa b. Ümeyye'yi Hayber'e sürgün etti. Amr b. Rebîa ise Rum topraklarına sığınıp Hristiyan oldu. Bundan sonra Ömer, yaptığı davranıştan dolayı hiç kimseyi sürgüne yollamadı.

Ömer bir adamla hanımı arasında *liân* hükmü[512] uyguladı. Bakî"de bir sihirbazı taşlayarak öldürdü.[513]

Sonra Ömer insanlara hac yaptırdı. Mekke'ye varınca Makâm-ı İbrâhîm'i Kâbe'den uzaklaştırıp bugünkü yerine getirdi. Daha önce Makam, Kâbe'ye bitişikti. Ardından da Medine'ye döndü.

[Hicrî On Dokuzuncu Yıl]

On dokuzuncu yıl girince Ömer, Sa'd b. Ebî Vakkâs'a bir mektup yazarak: "Yanındakilerden oluşturacağın bir orduyu Cezîre'ye gönder. Başlarına da şu üç kişiden birisini komutan olarak ata! Hâlid b. Urfete, Ebû Hâşim b. Utbe b. Ebî Vakkâs, İyâz b. Ganm," dedi. Sa'd mektubu okuyunca "Ömer, İyâz b. Ganm'ın adını en sona bıraktığına göre onunla ilgili bir niyeti var," dedi ve İyâz b. Ganm'ı ordunun başına getirdi. Yanına Ömer b. Sa'd ile Osmân b. Ebî Vakkâs'ı da katarak gönderdi.

512 Bir kadının kendisini zina ile itham eden kocasıyla yeminleşmesine liân denir.(M)

513 *es-Sikât*'ın ana metninde رجع ساحرا بالبقيع ifadesine yer verilmiştir. Tahkik sırasında hata olma olasılığı yüksektir. Fiilin رجم olması gerekmektedir. [M]

İyâz b. Ganm ordusuyla yola çıkıp Ruhâ'ya geldi. Cezîre konusunda Ruhâ halkıyla barış antlaşması yaptı. Ruhalılar İyâz ile barış yapınca Harranlılar da sulh yaptılar. İyâz, Ömer b. Sa'd'ı Re'sulayn'a gönderdi. Kendisi de ordunun geri kalanıyla birlikte Dârâ ve Nusaybin üzerine yürüyüp buraları fethetti. Ardından Musul'u fethetti. Musul halkı kenti sulh yoluyla teslim ettiler. [II/219]

Ömer, Resulullah'ın mescidine ilaveler yaptı. Mervân'ın evi tarafından ekler yaptı. Mescidin alanına Abbâs'ın evini de kattı. Direklerini ve üst çardağını elden geçirdi.

Sa'd, Hulvân'ı fethetmesi için Cerîr b. Abdillah el-Becelî'yi gönderdi. Cerîr Hulvân'ı çatışmayla ele geçirdi. Hâşim b. Utbe, Mâsebazân'ı savaşla ele geçirdi.

Bu yıl Ebû Mûsâ, Süveys ve Cündişâpûr'u sulh yoluyla ele geçirdi. Sonra Ömer, Ebû Mûsâ ve Cerîr b. Abdillah'a talimat gönderdi. Her ikisi beraber Râmehürmüz'ü sulh yoluyla ele geçirdi. Sonra Ebû Mûsâ, Tüster'e gitti ve sulh yoluyla orayı ele geçirdi. Muâviye b. Ebî Süfyân Kayseri, Remle ve ikisi arasındaki bölgeleri ele geçirdi. Ömer, Muâviye'yi buraların yetkilisi olarak tayin etti.

Ömer insanlara hac yaptırdı. Bu yıl Tikrît fethedildi.

[Hicrî Yirminci Yıl]

Yirminci yıl girince Medine bir depremle sarsıldı.

Kûfe halkı Sa'd'dan şikâyetçi oldu[514] ve onun güzel namaz kılmadığını iddia ettiler. Ömer onu çağırtıp meseleyi sordu. Sa'd: "İlk iki rekâtta namazı uzatıyorum ve *ta'dili erkân*la kılıyorum. Son iki rekâtta ise kısa tutuyorum," dedi. Ömer: "Bundan dolayı hakkında zanna kapılmışlar," dedi. [II/220]

Sonra Ömer, Kudâme b. Maz'ûn'u Bahreyn valiliğinden azletti.

Ebû Bahriye künyesiyle bilinen Abdullah b. Kays, Rum kentlerine saldırdı. Rum kentlerine ilk sefer düzenleyen kişidir.

514 Buhârî, Ezân, 95.

Amr b. el-Âs, Mısır ve İskenderiye'yi savaşla ele geçirdi. Fetih yirmi birinci yılda tamamlandı. Bu fetihlerden bol ganimet elde ettikten sonra döndü. Kırsalda yer alan kentlerden biri olan Lehîb'e ulaşınca İskenderiye kralı, Amr b. el-Âs'a bir elçi yollayarak: "Sizden daha fazla nefret ettiğim Farslara ve Rumlara cizye veriyorum. Cizyeyi sana ödememi istiyorsan elindeki esirlerimi serbest bırak. Ben de cizyeyi sana ödeyeyim!" dedi. Amr b. el-Âs cevaben: "Benim bağlı olduğum bir yönetici var. Onsuz bir iş yapamam. Eğer ben sana sen de bana karışmadan bir süre savaşı durduracak olursak bu sürede ona bir mektup yazıp teklifini bildireyim. O, teklifini kabul ederse benim de kabulümdür. Ancak başka bir talimat verirse onu uygularım," dedi. O da kabul etti. Amr, Ömer'e bir mektup yazdı. Ömer cevap olarak şöyle yazdı: "İmdi! Mektubun bana ulaştı. Mektubunda İskenderiye kralının, esir aldığın vatandaşlarını iade etmen karşılığında cizye vermeyi kabul ettiğini yazmışsın. [II/221] Vallahi bence bize ve bizden sonra geleceklere ödenecek cizye, [insanlara] taksim edilen ve sonra da hiçbir kalıcılığı olmayan *fey* arazisinden daha iyidir. İskenderiye kralına şu teklifi yap: Cizyeyi kabul et! Esirler ise Müslüman olma ya da kabilelerinin dinine bağlı kalma konusunda serbest bırakılacaklar! Müslümanlığı kabul eden esirler Müslümanların haklarına sahip olacaklar. Kabilesinin dinini tercih edenlerden ise o dinin mensuplarına tayin edilen cizye alınacaktır. İskenderiye esirlerinden Medine, Mekke ve Yemen'e dağılanları ise toparlayıp geri getirecek imkânımız bulunmamaktadır. Dolayısıyla gerçekleştiremeyeceğimiz bir şey üzerine antlaşma yapmak istemeyiz."

Amr b. el-Âs, İskenderiye kralına Ömer'in yazdığı cevabı bildirdi ve o da "Kabul ettim," dedi. Müslümanlar ellerindeki esirleri bir araya topladılar. Hristiyanlar da toplandı. Her bir esire İslam ya da Hristiyanlık arasında tercihini soruyorlardı. Esir, İslam'ı seçtiğinde Müslümanlar tekbir getiriyor ve adamı aralarına katıyorlardı. Esir Hristiyanlığı seçtiğinde Hristiyanlar bağırıyor ve esiri aralarına alıyorlardı. Cizyesini ödüyorlardı.

Sonra Amr b. el-Âs, Ömer'e bir mektup yazarak: "İmdi! Ey Müminlerin Emîri! Denize ulaştık. Binip sefere çıkın dersen çıkarım!" dedi. Ömer cevaben: "Bana [denizin] hâlini ve de-

nizde gemilere binenlerin durumunu betimle!" dedi. Amr b. el-Âs cevaben: "Çok büyük bir yapı olup içine çok zayıf varlıklar girer. [Gemideki savaşçılar] bir odun parçasının üzerine [tutunmuş] kurtçuklar gibidir. Oduna tutunsa korku içinde kalır; bir fırtınaya yakalanıp yere kapaklansa boğulur," diye yazdı. Bunun üzerine Ömer mektup yazarak: "Ona bindireceğin Müslümanlardan dolayı Allah beni sorumlu tutacaktır.[515] Gemiye ihtiyacımız yok!" dedi.

Resulullah'ın müezzini Bilâl b. Rebâh, Şam'da vefat etti [ö. 20/641]. Bâbussağîr'in yakınındaki kabristana gömüldü. [II/222]

Sonra Ömer, Hicâz Yahudilerini Necrân'dan çıkarıp Kûfe'ye sürdü ve şöyle dedi: "Peygamberimiz 'Vallahi eğer yaşarsam Yahudileri Arap yarımadasından çıkaracağım,'[516] derdi." Ardından da onlara şöyle dedi: "Resulullah içinizden birine ahitname verdiyse Resulullah'ın verdiği sözü getirip göstersin ki uygulayayım. Resulullah'ın garanti vermediği kişiyi ise sürgün edeceğim. Çünkü Resulullah 'Allah'ın barınmanıza müsaade ettiği kadar kalmanıza müsaade edeceğim,' demişti. Allah sizin sürülmenize izin verdi. Peygamber'den kalabileceğine dair bir söz alan ya da barınabileceğine dair elinde delil bulunan kişiler hariç herkes sürgün edilecektir. Üstelik Muzahhir b. Râfi' el-Hârisî'ye ne yaptığınızı da iyi biliyorsunuz!"

[Muzahhir b. Râfi' el-Hârisî] olayı şöyle oldu:

Muzahhir b. Râfi' çalıştırmak için temin ettiği işçilerle Şam'dan yola çıktı. Hayber'deyken bir grup Yahudi gelerek [Hristiyan olan] işçilerine silah verdiler ve bunları Muzahhir'i öldürmeye teşvik ettiler. İşçiler de Muzahhir'i öldürdü. Bunun üzerine Ömer, Yahudileri Hicâz'dan sürdü. Hayber'i on sekiz paya ayırdı.

Sonra Ebû Habîbe el-Hârisî'yi Fedek'e gönderdi. Kendisi de Vâdilkurâ'ya geçti. Sonra Hayber ve Vâdilkurâ topraklarını Resulullah'ın belirlediği kişilere taksim etmekle birlikte parçalara ayırdı. Sonradan bu araziler, verilen kişilerin ellerinde

515 Metinde "sorumlu tutmayacaktır" şeklindeki ifade sehven yazılmış olmalıdır.(M)
516 *Muvatta'*, Câmi', 18-19.

kaldı; alınıp satılır oldu ve miras bırakılmaya başlandı. Ömer, [II/223] Peygamber'in hanımlarından her birine on iki bin tayin etti. Bedir'e katılanlara, çocuklarına, torunlarına ve kölelerine beşer bin tayin etti. Ensara, çocuklarına, torunlarına ve kölelerine dörder bin tayin etti.

Sonra Şaban ayında Üseyd b. Hudayr vefat etti [ö. 20/641] ve Bakî'e gömüldü.

Rum kralı Herakleios öldü ve yerine Konstantinos geçti.

Habeşliler Belce halkına saldırdılar ve pek çok zarar ve ziyana neden oldular. Ömer'den yardım istemeleri üzerine Ömer, Alkame b. Mücezziz el-Müdlicî'yi [ö. 20/641] yirmi gemiyle Habeşistan'a gönderdi. Düşmana saldırdılar. [Çıkan fırtınadan dolayı gemidekilerin hepsi şehit olduğu için] bu seferden sonra Ömer, hiçbir Müslümanı gemiyle sefere göndermedi.

Sonra Ömer, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi Basra valiliği görevinden alıp yerine Osmân b. Ebi'l-Âs'ı getirdi. Her ikisine de birbirlerine itaat etmelerini emretti. Osmân, Tevvec'e indi ve orayı yerleşim yeri yaptı. Sivâr b. Hemmâm el-Abdî'yi Sâbûr'a gönderdi. Sivâr [çatışma esnasında] Akabetüttîn'de öldürüldü.

Resulullah'ın eşi Zeyneb bint Cahş öldü [ö. 20/641]. Ömer: "Onu kim yıkıyacak?" diye sordu. Peygamber'in eşleri: "Biz yıkarız," dediler ve Zeyneb'i yıkadılar. Zeyneb'in cenaze namazını Ömer kıldırdı. Dört tekbir getirdi. Üzerinde bulunduğu sergiyle beraber getirildiğinde Ömer, bir örtü istetti ve bu örtü kabrin üzerine gerildi. Ardından Ömer, Üsâme b. Zeyd'e, Zeyneb'in kardeşinin oğlu olan Muhammed b. Abdillah b. [II/224] Cahş'a ve Muhammed b. Talha b. Ubeydillâh'a kabre inmelerini söyledi. Kabre inip *lahit* hazırladılar. Ömer kabrin üzeri düzeltilinceye kadar mezarın başında durdu. Kabrin üzerine su serptikten sonra ayrıldı.

[Bu yıl] Ömer insanlara hac yaptırdı.

[Hicrî Yirmi Birinci Yıl]

Yirmi birinci yıl girince Hâlid b. el-Velîd, Humus'ta öldü [ö. 21/642]. Ömer b. el-Hattâb'a [yerine atayacağı kişi hakkında] vasiyette bulundu.

[Nihâvend Fethi]

Sonra Nihâvend fethedildi. Nihâvend komutanı en-Nu'mân b. Mukarrin'dir [ö. 21/642]. Nihâvend'in fethi şöyle oldu:

Rey, İsfahân, Hemedân ve Nihâvend halkları bir araya gelerek antlaştılar ve şöyle dediler: "Resulullah –Araplara dinlerini öğreten peygamberleri– öldü, –Ebû Bekir'i kastederek– ondan sonra gelen kralları da kısa bir süre hükümran oldu ve sonra öldü. Ömer'in krallığı uzadı ve çok fazla yaşadı. Hükümranlığı uzun sürdü. Derken ordular toplayıp kentlerinize gönderdi. Yakanızı da bırakmayacak! Bunların ülkesine sefer düzenleyip onları öldürmekten başka seçeneğiniz yok!"

Haber Kûfeli Müslümanlara ulaşınca mektupla durumu Ömer'e bildirdiler. Ömer sayfayı eline alınca ağlayarak elindeki sayfayla birlikte Resulullah'ın minberine doğru yürüdü. "Müslümanlar neredesiniz?! Muhacirler neredesiniz?! Ensar neredesiniz?! Burada Müslümanlardan kim var?!" diye bağırmaya başladı. Mescit tıka basa doluncaya kadar böyle haykırdı.

Sonra minbere çıktı. Allah'a hamdüsena etti. Ardından da şöyle dedi: "İmdi! Ey İnsanlar! Şeytan üzerinize saldırmak için çok büyük bir ordu hazırladı ve askerleriyle üzerinize geliyor. [II/225] Söyleyeceklerime dikkat ediniz: Reyliler, Isfahânlılar, Hemedânlılar ve Nihâvendliler dinleri ve renkleri farklı olan halklardır! Söyleyeceklerime dikkat ediniz: Üzerinize yürüyüp sizi öldürmeye karar verip sözleştiler. İyi düşünün: Bu günün yarını da var! Şimdi bana ne düşündüğünüzü söyleyin!"

Ömer'in bu sözü üzerine Talha b. Ubeydillâh ayağa kalktı. Allah'a hamdüsena ettikten sonra şöyle dedi: "İmdi! Ey Müminlerin Emîri! Birçok bela ve musibete duçar oldun. Başına gelen olaylar sana tecrübe ve dirayet kazandırdı. İşlerin iç yüzünü çok iyi bilirsin. Birçok sınavdan geçtin ve tecrübe kazandın. Allah'ın hakkında takdir etmiş olduğu bütün imtihanlardan en iyi şekilde geçtin ve verdiğin kararların hayırla sonlandığı görüldü. Sen –Müminlerin Emîri!– her şeyin hayırlısını ve bereketlisini arar bulur ve seçersin. Seni çok denedik ve iyi işler yaptığını gördük. Emir verirsen itaat ederiz. Bizi

[neye] çağırırsan icabet ederiz. Savaşa gönderirsen biner gideriz." Ömer, Talha'yı hayırla yâd etti ve [Talha] oturdu.

Sonra Osmân b. Affân ayağa kalktı. Allah'a hamdüsena ettikten sonra şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emîri! Bence Şam'daki [savaşçılara] mektup yazarak Şam'dan senin yanma gelmelerini söyle! Yemenli [savaşçılara] mektup yazarak Yemen'den yanına gelmelerini emret! Sen de şu iki haremde[517] beraberinde bulunanlarla şu iki diyara[518] gidersin! Böyle yaparsan en üstün gelecek olan sen olursun! Çünkü bugünün ertesi de var!" Ömer, Osmân'ı hayırla yâd etti ve [Osmân] oturdu.

Sonra Ali b. Ebî Tâlib ayağa kalktı. Allah'a hamdüsena ettikten sonra şöyle dedi: "İmdi! Ey Müminlerin Emîri! Şam'dakilere mektup yazarak Şam'dan kalkıp senin yanma gelmelerini söylersen Rumlar onların ailelerine saldırır ve esir alırlar. [II/226] Yemenlilere mektup yazarak Yemen'den kalkıp senin yanına gelmelerini emredersen o zaman da Habeşliler onların ailelerine saldırı ve esir alırlar. Bu iki haremde seninle bulunanlarla şu iki diyara gidecek olursan vallahi yeryüzünün toprakları ve sokakları sana dar gelecek ve tüm dünya üzerine çullanacaktır. Vallahi -ey Müminlerin Emîri- bu durumda geride bırakacağın namuslar ve aileler, karşına çıkacak Acemlerden daha fazla seni endişelendirecektir. Vallahi -ey Müminlerin Emîri!- Acemler seni [savaş meydanında] görecek olsalar 'İşte Ömer! Arapların en kıymetlisi!' diyecekler. Vallahi var güçleriyle sana karşı savaşacaklar ve cüretkâr davranacaklardır. Şu orduların seni rahatsız eden bir şekilde üzerimize doğru ilerleyişlerine gelince bunların ilerleyişinden Allah daha fazla rahatsızdır ve O'nun hoşuna gitmeyen şeyleri değiştirmeye de gücü yeter! Düşmanın kalabalığıyla ilgili söylediklerine gelince biz hiçbir zaman Peygamberimizin yanında savaşırken çokluğa bakmadık. Biz onun yanında Allah'ın semadan yolladığı yardımla savaştık. Benim aklımdan geçen fikir ey Müminlerin Emîri! Bence Basra'daki savaşçılara mektup yaz. Üçe gruba ayrılsınlar: [1] Bir grup kendileriyle ahit yaptıkları halkların ve kentlerin başında kalsın ki ahitlerini bozmasınlar. [2] Bir grup savaş-

517 Mekke ve Medine.
518 Yemen ve Şam.

takilerin ardında ailelerini kollayıp gözetsin! [3] Bir grup da Kûfe'deki kardeşlerine destek vermek için yola çıksın." Ömer, bu görüşe mutabık kaldı. Sonra da tekbir ve tehlil getirdi. "Allah en büyüktür! Allah en büyüktür! İşte fikir böyle olur!" diyordu. Ebû Tâlib'in oğlu [Ali'nin] isabetli görüşüne uymak isterim. Zira bizzat ben sefere çıksam dünyanın dört bir yanı [II/227] ve sokakları bana dar gelir. Acemler beni karşılarında görseler var güçleriyle savaşmak isteyecekler, ya ben onları ya da onlar beni öldürünceye kadar savaş devam edecer. Ya Ali! Bana bu işin başına getireceğim kişiyi söyle!" Ali: "Ben onların işine karışmam! Onlar Iraklılar. Sana heyet hâlinde geldiler. Sen onları onlar da seni tanıyıp bildiler. Niteliklerini de sen bizden daha iyi bilirsin," dedi. Ömer de: "Allah'ın izniyle yarın sancağı, [savaşa herkesten önce atılıp] düşman mızraklarını göğsüyle ilk karşılayacak bir kişiye vereceğim!" dedi. Bu kişi [Kesker valisi] en-Nu'mân b. Mukarrin el-Müzenî'dir.

Sonra Ömer, es-Sâib b. el-Akra' el-Kindî [es-Sekafî'yi] çağırıp "Sâib! Sen ganimetlerin adil bir şekilde taksim edilmesi konusunda güvenilir birisin! Şayet Allah şu orduya herhangi bir ganimet nasip ederse hiç kimsenin hakkına mâni olmayasın! Şu ordu yok olacak olursa da gözüme görünme ve dünyanın öte yanına git! Gözüm seni görmesin! Çünkü seni her gördüğümde yok olan orduyu hatırlarım!" dedi.

Sonra Kûfelilere bir mektup yazdı:

"Allah'ın selamı üzerinize olsun! İmdi! Başınıza komutan olarak en-Nu'mân b. Mukarrin el-Müzenî'yi atadım. Nu'mân şehit olursa yerine Huzeyfe b. el-Yemân el-Absî geçecek olup ona itaat edin! Huzeyfe şehit olursa yerine Ebû Mûsâ olarak bilinen Abdullah b. Kays el-Eş'arî geçecek olup ona itaat edin! Ebû Mûsâ şehit olursa yerine Cerîr b. Abdillah el-Becelî geçecek olup ona itaat edin! Cerîr şehit olursa yerine el-Mugîre b. Şu'be es-Sekafî geçecek olup ona itaat edin! Mugîre de şehit olursa yerine el-Eş'as b. Kays el-Kindî geçecektir ve ona itaat edin!"

Sonra Ömer, Nu'mân b. Mukarrin'e bir mektup yazarak şöyle dedi: "Ordunda iki kişi var: Birisi Amr b. Ma'dîkerib el-Mezhicî [ö. 21/641-42], diğeri de Tuleyha b. Huveylid el-Esedî'dir

[II/228] [ö. 21/641-42]. Savaş sırasında ikisini de yanında bulundur ve fikirlerini al! Sakın bu ikisine bir görev verme! Çünkü herkes kendi bildiği işi iyi yapar!"

Mektup [Nu'mân'a] ulaşınca orduyla sefere çıktı. Müslümanlar ve müşrikler Nihâvend'de karşı karşıya geldiler. Müşrikler [kalelerinde] kendilerini ve atlarını üç gün taarruzdan korudular. Çarşamba günü Müslümanlar üzerlerine saldırdılar ve çok şiddetli bir savaş meydana geldi. Her iki gruptan da çok sayıda kişi öldü. Her tarafa yaralılar ve koma hâlinde savaşçılar serildi. Sonra gece olup iki grup ayrılınca her iki ordu kendi karargâhlarına çekildi. Müslümanlar yaralarının acısından geceyi inleyerek geçirdiler. Yaralarını bez parçalarıyla sardılar; Kur'an'larınm çevresinde oturup [okuyarak] ağladılar. Müşrikler ise geceyi oynayarak ve içki içerek geçirdiler.

Perşembe günü sabahı oldu. Müşrikler çok şiddetli bir saldırıya geçtiler. Her iki gruptan da çok sayıda kişi öldü. Her tarafa yaralılar serildi. Sonra gece oldu ve her iki ordu karargâhlarına döndü. Müslümanlar yaralarının acısından dolayı geceyi inleyerek geçirdiler. Yaralarını bez parçalarıyla sardılar; Mushaflarının etrafında [okuyarak] ağladılar. Müşrikler ise geceyi içki içerek ve oynayarak geçirdiler.

Cuma günü sabahı Nu'mân b. Mukarrin -beyaz tenli kısa boylu bir adamdı- beyaz atına bindi. Beyazlığıyla bilinirdi. Sancak sancak ayrılmış olan her bir grubun başına gelerek [II/229] onları savaşa teşvik ediyor ve şöyle diyordu: "Allah için İslam'a sahip çıkın! İslam'ı yüzüstü bırakmayın! Siz müşriklerle Müslümanlar arasındaki geçiş kapısı konumundasınız. Bu kapı kırılırsa Müslümanların yurduna girerler. Ey İnsanlar! Ben size doğru sancağı bir kez sallayacağım. Salladığımda her bir kişi atının yularını ve gemini hazırlasın! Dikkatli bakın: İkinci kez sancağı sallayacağım. Salladığımda her bir kişi atının durduğu yere, mızrağını vuracağı yere ve saldıracağı kişiye bakıp hedefini seçsin! Dikkat edin: Üçüncü kez sancağı sallayacağım ve tekbir getireceğim. Siz de tekbir getirin ve Allah'ı zikredin! Ben [Allah'tan] zafer isteyeceğim siz de isteyin! Dikkatli dinleyin: Ben atıma bineceğim; siz de binin!"

Birisi şöyle dedi: "Sözlerini dinledik ve tavsiyelerini ezberledik. Şimdi bize söyle: Bu dediğin hangi şafak vakti gerçekleşecek? Bunun için alet, edevat ve hazırlık yapmamız gerekir." Nu'mân ise şöyle dedi: "Şafak vakti saldırmama engel olan bir şey var. O da Resulullah'ın yaptığına şahit olduğum bir davranıştır. Resulullah savaşırken günün başında gerçek anlamda çatışmaz ve çatışmaya girme konusunda da acele etmezdi. Güneşin kaymasını, serin rüzgârların esmesini, çatışmanın hoş bir havaya girmesini, namaz vaktinin gelmesini ve namaz vakti esnasında semadan zaferin yeryüzüne inmesini beklerdi."

Müslümanlar sancağın hareketlerini takip etmeye ve beklemeye koyuldular. Derken güneş göğün ortasından batıya doğru kaymaya başlayınca Nu'mân sancağı bir kez sertçe salladı. Atları bulundukları yerlerden çıkardılar ve yularını ve gemlerini taktılar. Kılıçlarını sağ ellerine kalkanlarını sol ellerine aldılar. Her bir kişi acelece iki rekât namaz kıldı.

Sonra Nu'mân ikinci kez sancağı salladı. Her bir kişi mızrağını atının iki kulağı arasına uzunlamasına bıraktı. Her birisi [II/230] atının boynunu tutuyordu. Herkes arkadaşına şöyle demeye başladı: "Benden uzakta dur! Aksi hâlde atım seni çiğneyebilir! Çünkü saldıracağım hedefimin yüzünü seçiyorum. Ben, Allah fetih vermeden ya da bu uğurda öldürülmeden geri dönmeyeceğim!" diyordu.

Sonra üçüncü kez sancağı salladı ve "Allah en büyüktür!" diye tekbir getirdi. Ardından da diğerleri tekbir getirmeye başladı. Tekbir sesleri dalga dalga yükseldi. Böylece Allah düşmanın kalbine korku saldı. Ayakları titriyordu. Hiçbirisi yayını bile kuramadı. Arkalarını dönüp kaçtılar. Nu'mân atına binince Müslümanlar da bindi. Müslümanlardan ilk şehit düşen Nu'mân oldu. Bir ok onu buldu ve ölümüne neden oldu. Kardeşi Ma'kel b. Mukarrin gelerek Nu'mân'ın abasıyla üzerini örttü. Sonra sancağı aldı. Sancaktan, Nu'mân'ın öldürülmeden önce sancağı kullanarak öldürdüğü kişilerden bulaşan kanlar damlıyordu. Allah müşrikleri yenilgiye uğrattı ve Müslümanlara zaferi müyesser kıldı. İnsanlar Huzeyfe b. el-Yemân'a biat ettiler.

Sâib b. el-Akra' ganimetleri bir araya topladı. Bir tepe gibi yığılıydı. Farsların kabile şeflerinden birisi gelerek Sâib'e şöyle dedi: "Sana büyük bir hazinenin yerini söylemem karşılığında benim, ailemin ve akrabalarımın canını korumayı kabul eder misin?" Sâib de "Tamam," dedi. "Yanınıza balyoz ve sepet alıp gelin!" dedi. Beraberinde gittiler ve bir yere ulaştılar. "Kazın!" dedi. Bir kayayla karşılaştılar. "Yerinden sökün!" dedi. Kayayı söktüklerinde parıl parıl parlayan iki sepet mücevher buldular. Parlayan kıvılcımlar gibiydiler.

Sâib ganimetten herkesin payına düşeni hak sahibine bihakkın verdi. [II/231] İki sepet dolusu mücevheri ise yanına alarak Ömer'e getirdi. Ömer, Sâib'i görünce arkasını dönüp ağladı. Sonra ise Sâib'e doğru gelerek "Ey Sâib! Seni zavallı! Geride ne oldu? Ne yaptın? Müslümanlar ne yaptılar?" dedi. Sâib: "Her şey iyi! Allah müşrikleri yenilgiye uğrattı ve Müslümanlara fetih nasip etti," dedi. Ömer: "Canın çıksın Sâib! Resulullah'ın aramızda geçirdiği son geceden beri dün geceki kadar zorlu bir gece geçirmemiştim. Vallahi dün gece gözümü bile kırpmadım. Nu'mân b. Mukarrin ne yaptı peki?" dedi. Sâib: "Şehit düştü," deyince Ömer ağladı ve üç kez "Allah Nu'mân'a rahmet etsin! Ne kadar büyük bir kayıp!" dedi. Sâib: "Sana bir nimet olarak hilafeti veren Allah'a yemin ederim ki Nu'mân'dan sonra önde gelenlerimizden belli başlı biri öldürülmedi!" dedi. Bunun üzerine Ömer'in ağlayışı çoğaldı ve "Ne yani?! Hep zayıflar mı öldü?! Ama Allah onlara bir nimet olarak şehadeti nasip etti ve şehadeti önlerine getirdi. Şehit kardeşlerinizi gömdünüz mü? Belki de çok ceset var diye vücutlarını yırtıcı hayvanlara ve köpeklere bıraktınız?! Yok olup gidecekleri ve geride hiçbir izlerinin kalmayacağı bir arazide vurulmuş olmalarından korkuyorum," dedi.

Sâib: "Ey Müminlerin Emîri! Kendini fazla paralama! Allah onlara şehadeti nasip etti," dedi. Ömer: "Her hak sahibinin ganimetten alacağını bihakkın verdin mi?" dedi. Sâib: "Evet," deyince Ömer cübbesinin bir tarafını silkeledi ve ardını dönüp ağladı. Sâib cübbesinin bir köşesinden tutarak "Ey Müminlerin Emîri otur! Çünkü yardımına ihtiyacım var," dedi. Ömer: "Ne ihtiyacı?! Az önce herkesin hakkını bihakkın dağıttım de-

medin mi?!" dedi. Sâib: "Tabi ki," dedi. Ömer: "Öyleyse bana ne işin düştü?!" deyince Sâib ateş koru gibi parlayan iki sandık mücevheri gösterdi. Ömer: "Nedir bu?!" deyince Sâib kabile [II/232] şefiyle başından geçen olayı anlattı. Ömer bir sandıklara bir Sâib'e baktı ve "Bana Ali'yi, Abdurrahmân b. Avf'ı, Abdullah b. Mes'ûd'u ve Abdullah b. el-Erkam'ı çağır!" dedi. Bu kişiler Ömer'in yanına gidince Sâib şöyle dedi: "Ömer'den kurtulmaktan başka çarem yok diye atıma bindim ve Kûfe'ye geldim. Vallahi daha atımın eğeri kurumadan Ömer'in mektubu geldi. Mektupta "Samimi olarak söylüyorum: Bu mektubu aldığında oturuyorsan sadece atma binmek için ayağa kalk! Ayaktaysan da atının üzerinden başka bir yere oturma! İvedilikle buraya gel!" diyordu. Mektubu getiren elçiye "İslam dini tehlikeye mi girdi?!" diye sordum. Elçi "Hayır," dedi. Ben de "Peki öyleyse benimle ne işi var?" deyince elçi "Bilmiyorum," dedi. Atıma binip Ömer'in yanına vardım. Beni görünce üzerime geldi ve atın eğerini alıp bana vurmaya başladı. Kaçıp başkasına sığındım. Bir yandan da Ömer: "Ümmü Melîke'nin oğlu! Nereden sana işim düştü?! Sen beni dinimden mi çıkaracaksın yoksa beni cehennemlik mi yapacaksın ha?!" diyordu. Ben de "Bırak beni! Savaşın kederi yüzünden beni mi öldüreceksin?!" dedim. Ömer: "Sen yanımdan çıkıp gittikten sonra yatağıma uzandım. Gece yarısı Rabbimden melekler geldi. Şu iki sandık mücevheri önüme attılar. Sandıkları yüklendiğimde bir de ne göreyim: Yanı başımda alev alev yanan ateşlere dönmüşler! Ateşten uzaklaşmaya çalıştıkça onlar beni sandıklara doğru itiyorlardı. Bu esnada Rabbime 'Eğer beni sabaha kavuşturursa tüm ganimet sahiplerinin hakkını dağıtacağım,' diye söz verip ahdettim. Bu iki sandıkla işim yok! Bunları savaşçıların [II/233] ve çocuklarının ihtiyaçları karşılığında sat! Sadece bir grubun masrafını bile karşılayabilirsen yine de sat! Sonra da ganimeti Allah kimlere ne şekilde taksim etmişse ona göre dağıt! Vallahi eğer dağıtmazdan önce [bu konuda] Müslümanlar seni bana şikâyete gelecek olurlarsa sana öyle bir ceza vereceğim ki âleme ibret olacaksın!" dedi.

Sâib sözüne şöyle devam etti: İki sandığı alıp Ömer'in huzurundan çıktım. Kûfe'ya varınca satışa çıkardım. İki sandığı

açınca parıl parıl alev gibi ışıdı. Gören herkes hayret ve ilgisinden dolayı pazarlığa tutuştu. Derken Amr b. Harîs geldi. Benimle konuşmadan direk elimi alıp pazarlığa tutuştu. Alım satım işini ona verdim. Sandıkları alıp Hîre'ye götürdü. Sandığın birini savaşçıların ve çocuklarının geçimliği karşılığında sattı. Diğerini de kâr olarak aldı. Bu, Hâris'in Kûfe'de kazandığı ilk maldır."

Sonra Mugîre Müslümanlarla birlikte Azerbaycan seferine çıktı. Azerbeycanlılar her yıl sekiz yüz bin dirhem ödeme karşılığında sulh yaptılar.

Sonra Huzeyfe b. el-Yemân, Dînever kentine saldırdı. Çatışmadan sonra ele geçirdi. [II/234] Daha önce burayı Sa'd fethetmiş ancak kent ahitlerini bozup başkaldırmıştı. Bundan sonra Huzeyfe, Mâsendan[519] kentini savaşarak ele geçirdi. Daha önce burayı Sa'd fethetmiş ancak kent ahitlerini bozup başkaldırmıştı. Sonra Huzeyfe, Hemedân üzerine yürüyerek savaş yoluyla ele geçirdi.

Sonra Ömer, Ammâr b. Yâsir'i namaz kıldırması ve savaşları yürütmesi için Kûfe'ye vali olarak atadı.

Abdullah b. Mes'ûd'u ise beytülmâlin başına getirdi.

Osmân b. Huneyf'i arazi ölçümleri yapmakla görevlendirdi.

Kûfeliler Ammâr'ı şikâyet ederek "İşi bilmiyor," dediler. Ammâr da görevden alınmak istedi. Ömer, Kûfe'ye vali olarak atamak amacıyla Cübeyr b. Mut'im'i [ö. 59/678-79] görevden alarak yanına çağırdı. Cübeyr'e: "Bu işten kimseye bahsetme!" dedi. Mugîre b. Şu'be, Ömer'in Cübeyr'i görevden aldığını duyunca hanımının yanına gitti ve eşine: "Cübeyr b. Mut'im'in karısının yanına git! Ona yol azığı olarak bir şeyler vermeyi teklif et!" dedi. Mugîre'nin karısı Cübeyr'in eşine bu teklifi yapınca kadıncağız şaşırdı. Sonra da "Olur getiriver," dedi. Mugîre bu durumun farkına varınca Ömer'in yanına geldi ve "Allah, atadığın yeni valiyi hayırlı mübarek kılsın!" dedi ve Cübeyr b. Mut'im'i vali olarak atadığından bahsetti. Bunun üzerine Ömer: "Ne yapacağımı bilmiyorum," dedi. Daha sonra Mugîre

519 Yaygın olan kayıt, Mâsebezân şeklindedir. |M|

b. Şu'be'yi Kûfe'ye vali olarak atadı. Ömer ölünceye kadar Mugîre bu vazifeye devam etti.

Sonra Amr b. el-Âs Trablus'un Berka [Sireneyka] bölgesine ilerleyip burayı ele geçirdi. Berkalılar on iki bin dinar ödeme karşılığında sulh istedi. Ukbe b. Nâfi''i Zevîle'nin fethiyle görevlendirdi. Ukbe, Zevîle'yi Ömer adına sulh yoluyla ele geçirdi. Berka ile Zevîle arası Müslümanlara çok yarar sağladı. [II/235]

Ömer insanlara hac yaptırdı. Hacca giderken Medine'de kendi yerine Zeyd b. Sâbit'i bıraktı.

[Hicrî Yirmi İkinci Yıl]

Yirmi ikinci yıl girince Mugîre b. Şu'be Azerbaycan'ı sekiz yüz bin dirhem karşılığında barış yoluyla ele geçirdi.

Muâviye on bin kişiyle Rumların yazlıklarına ve yaylalarına girdi.

Sonra Ömer, umre yaptı. Beraberinde kurban olarak on deve götürdü. Bunları Resulullah'ın kurban kestiği yerde kesti. Yanında ashaptan Ubâde b. es-Sâmit, Ebû Zer, Ebû Eyyûb ve Şeddâd b. Evs bulunmaktaydı.

Nâfi' b. Abdilhâris, Ömer'in Mekke'ye atamış olduğu valiydi. Nâfi' yolda Ömer'la karşılaştı. Ömer: "Vadi halkını kime emanet edip de geldin?" dedi. Nâfi': "[Abdurrahmân] ibn Ebzâ'ya! Azatlı kölelerden birisi!" dedi. Ömer: "Üstelik azatlı bir köle!?" dedi. Nâfi': "Ey Müminlerin Emîri! Güzel Kur'an okuyan ve miras hukukunu çok iyi bilen birisidir," dedi. Bunun üzerine Ömer: "Ben Resulullah'ın 'Allah bu Kur'an vesilesiyle bazı toplumları yüceltir ve bazılarını ise alçaltır,' dediğini duydum," dedi.[520]

[Hicrî Yirmi Üçüncü Yıl]

Yirmi üçüncü yılın başında Muâviye, Askalân'ı barış yoluyla ele geçirdi. "Burayı Ömer'in talimatıyla bu yıl fetheden kişi Karaza b. Ka'b'dır [ö. 41/661]" denmişse de bu görüş bana göre sahih değildir. [II/236]

520 Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 269. [M]

[İstahr Gazvesi]

Sonra birinci İstahr Gazvesi meydana geldi. Bu olay şöyle oldu: (....)[521]

Osmân b. Ebi'l-Âs, Tevvec'te ikamet ediyordu.

Katâde b. Nu'mân ez-Zaferî [ö. 23/643] vefat etti. Ömer, Katâde'nin cenaze namazını kıldı. Defin sırasında kabrine, aynı anneden kardeşi Ebû Sa'îd el-Hudrî ile Muhammed b. Mesleme ve Hâris b. Huzame indiler.

[Ömer b. el-Hattâb Suikastı]

Sonra Ömer insanlara hac yaptırdı. Peygamber'in hanımlarının da kendisiyle birlikte hacca gelmelerine müsaade etti.

Ömer Ebtah'tayken Ömer'i görmek istediğini söyleyen bir süvari onlara doğru geldi. Ömer'i gösterdiler. Süvari, Ömer'i görünce ağlayarak şunları söyledi:[522]

Emîr'i hayırla mükâfatlandırsın, mübarek kılsın Allah;
Şu derisi parçalanmış elin üzerindedir; yedullah!
[Emir!] büyük işler başardın. Ama ardından;
Musibetler bıraktın, çıkmamış tomurcuğundan.
Medine'deki maktûlden sonra yeryüzü karanlığa bürünecek mi?
[Medine'deki maktûlden sonra] ağaçların gövdeleri titreyecek mi?
Can havliyle koşarak yola çıksa bir kimse;
Ulaşmak için mazide yaptıklarına. Nafile!
Beni endişeye gark eden, Emîr'in vefatıdır ancak;
Bir köle eliyle; mavi gözlü, cüretkâr, kafası tokmak!

[II/237] Cübeyr b. Mut'im şöyle dedi: "Ben Ömer ile birlikte arife vakfesi yaparken adamın biri 'Allah'ın halifesi!' dedi. Arkamdaki birisi 'Boyun posun devrilsin! Vallahi Müminlerin Emîri bir sonraki yıla çıkamayacak!' dedi."

Cübeyr sözüne şöyle devam etti: "Dönüp bakınca bunun Leheb kabilesinden bir kişi olduğunu gördüm." –Leheb, Ezd kabilesinin bir koludur.– "Biz şeytan taşlarken birisi bir taş

521 Bu kısım *es-Sikât*'ta yer almamaktadır. [M]
522 Şiir, muhadram Arap şairlerden eş-Şemmâh b. Dırâr ez-Zübyânî'ye aittir.

attı ve Ömer'in kafasını yardı. Arkamdan adamın birisi 'Boyun posun devrilsin! Müminlerin Emîri kesin öldürülecek!' dedi." Cübeyr sözüne şöyle devam etti: "Dönüp baktığımda aynı Lehebli adam olduğunu gördüm."

Sonra Ömer, Mekke'den Medine'ye geri döndü. İnsanların arasında ayağa kalkarak bir konuşma yaptı: "Rüyamda bir horozun beni iki kez gagaladığını gördüm. Bu rüyamı ecelimin geldiğine yordum," dedi.

Sonra günlerden bir gün çarşıya çıktı. Abdullah b. Zübeyr'in koluna yaslanmıştı. Yolda Mugîre b. Şu'be'nin kölesi Ebû Lü'lüe [Fîrûz en-Nihâvendî] ile karşılaştı. Ebû Lü'lüe Ömer'e: "Efendimin benden aldığı ücreti azaltması için kendisiyle konuşur musun?" dedi. Ömer: "Ne kadar ki?" dedi. "Bir dinar!" dedi. Ömer: "Olmaz. Sen bir işçisin ve bu ücrette çok az zaten!" dedi. Sonra Ömer ona: "Bana bir değirmen yapar mısın?" dedi. Ebû Lü'lüe: "Elbette," dedi. Ömer ardını dönünce: [II/238] "Sana öyle bir değirmen yapacağım ki dillere destan olacak," dedi. Abdullah b. Zübeyr: "O an, bu söz içime oturdu; ciğerime kurt düştü," dedi.

Sabah ezanı vakti gelince Ömer namaza gitmek için yola çıktı. Bu olay zilhicce ayının bitmesine dört gün kala çarşamba günü meydana geldi. Ebû Lü'lüe [mescitte] Ömer'i gözetlemek için bir yanı üzere uzanmıştı. Ömer kalkıp yürümeye başladı. Safların arasında ilerlerken "Saflarınızı düzeltin! Namaz düzeni alın!" diyordu. Ömer iftitah tekbiri getirince Ebû Lü'lüe, Ömer'i şah damarından üç kez hançerledi. Ömer: "Pis herif beni öldürdü!" dedi.

Sonra Ömer, Abdurrahmân'ın elini tuttu ve namaz kıldırması için öne geçirdi. Sabah namazını Abdurrahmân kıldırdı. [Namazı kısa tutmak için Fâtiha'dan sonra] birinci rekâtta Kevser suresini, ikinci rekâtta ise Nasr suresini okudu. Abdurrahmân namazdan sonra Ömer'in bulunduğu yere geldi. Ömer'in yanında Ali, Osmân, Sa'd ve İbn Abbâs vardı. Ömer, İbn Abbâs'a dönerek: "Bana kim saldırdı?" dedi. Abdullah b. Abbâs: "Ebû Lü'lüe!" dedi. Bunun üzerine Ömer: "Allah'a şükürler olsun ki ölümüm Müslüman olduğunu söyleyen birinin eliyle olmadı," dedi. Sonra Ömer susarak usulca başını öne eğdi. Etrafındaki-

ler: "Namaz için kaldıralım mı?" dediler. Birisi "Ey Müminlerin Emîri! Namaza kalk!" dedi. Ömer: "Tamam. Namazı terk edenin İslam'da yeri yoktur," dedi. Yarasından kanlar akarak namazını kıldı. Sonra Ali'ye döndü ve Ali'ye: "Allah'ın yasaklarını çiğnemekten kork! İş başına geçersen Hâşim oğullarını insanların omuzlarına bindirme!" dedi. Osmân'a dönüp: "Osmân sen! İş başına geçersen Ebû Muayt oğullarını insanların tepesine çıkarma!" dedi. Zübeyr ve Sa'd'a dönüp "Zübeyr sen! Sa'd sen! Siz de iş başına geçerseniz akrabalarınızı Müslümanların sırtına [II/239] bindirmeyin!" dedi. Ömer sonra sözüne şöyle devam etti: "Çevreme şöyle bir bakıyorum da sizin aranızda düşmanlık ortaya çıkma ihtimali dışında, toplumda bir kargaşanın ortaya çıkacağını göremiyorum. Yönetim işi şu altı kişiden birisine verilecektir: [1] Osmân, [2] Ali, [3] Abdurrahmân, [4] Sa'd, [5] Talha ve [6] Zübeyr. Üç gün istişare edin!"

Talha yitik bir malını arayıp bulmak için gittiğinden orada değildi.

Sonra Ömer şöyle dedi: "Sizin için ülkeleri ele geçirip kentler kurdum. Divanlar hazırladım. Sizi açık ve huzurlu bir ortamda bırakıp gidiyorum. İki kişiden korkuyorum: Birincisi; kendisini arkadaşından daha fazla ülkeyi yönetmeye layık gören ve bu uğurda savaşmayı göze alan kişi! İkincisi de; Kur'an'ı yanlış bir şekilde te'vil eden kişi. Dikkatli dinleyiniz: Ben Allah'ın kitabında 'Evli olan bir erkek, evli olan bir kadınla zina ederse Allah'ın belirlediği ibretlik bir ceza olduğu için -kesinlikle- her ikisini de taşlayarak öldürünüz! Allah dilediğini yapan aziz ve hüküm/hikmet sahibidir,' ifadesini okudum. Dikkat edin! *Recm* ayetini inkâr edip helaka düşmeyin! Resulullah *recm*i uyguladı. Biz de onunla beraber recmi uyguladık. Eğer insanların 'Ömer Allah'ın kitabına bir şeyler ekledi,' deme endişesi olmasaydı ellerimle recm ayetini yazardım. Çünkü biz bu ayeti Allah'ın kitabında okuduk."

Sonra bir kâğıt istetip şöyle yazdırdı:

"Rahmân Rahîm Allah'ın adıyla!

Allah'ın kulu ve Müminlerin Emîri olan Ömer'den sonra iş başına geçecek halifeye!

Allah'ın selamı üzerine olsun! Kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a hamdüsena ediyorum. İmdi!

Allah'tan korkmanı ve haklarında *"Rabbimiz Allah'tır dedikleri için memleketlerinden çıkarılıp malları alıkonanlar,"*[523] buyrulan muhacirlere karşı takva ile davranmanı tavsiye ediyorum. Onların kadrukıymetini bil! Ganimetten haklarını ver!

Haklarında *"[Muhacirlerden] önce [Medine'ye] yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar,"*[524] buyrulanlara da takva ile davranmanı tavsiye ediyorum. [Ayette] bahsedilen kişiler ensardır. Kadrukıymetlerini bil! Ganimetten haklarını ver!

Bir de *"Onlardan sonra gelen de 'Ey Rabbimiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla. Kalplerimizde, iman edenlere karşı hiçbir kin tutturma!' diyenler,"*[525] şeklinde tarif edilenlere karşı takva ile davranmanı tavsiye ediyorum."

[Suikastten sonra] Ebû Lü'lüe, direk mescitten çıktı. [II/240] Bakî''ye ulaşmak niyetindeydi. Kaçarken yol boyunca on iki kişiyi daha hançerledi. Ömer'in oğlu Ubeydullâh, arkasından takibe koyuldu. Ebû Lü'lüe'nin, Hürmüzân'ın ve Hristiyan bir kişi olan Cüfeyne'nin Bakî''de gizlice görüştüklerini gördü. Üzerlerinden bir hançer düştü. Kabzası ortasında olan hançerin iki sivri ucu vardı. Ubeydullâh üçünü de öldürdü. Cüfeyne'yi öldürmesi sebebiyle Sa'd b. Ebî Vakkâs ile Ubeydullâh arasında husumet çıktı. Aynı şekilde Hürmüzân'ı öldürdüğü için Ali b. Ebî Tâlib ile Ubeydullâh arasında husumet çıktı. Hatta Ali şöyle dedi: "İş başına geçecek olursam Hürmüzân'ı öldürdüğü için Ubeydullâh'a kısas uygulayacağım."

Sonra Ömer, Âişe'ye birini göndererek Resulullah'ın ve Ebû Bekir'in yanına defnedilmek için izin istedi. Âişe, Ömer'e müsaade etti. Bunun üzerine Ömer: "Buraya gömülmeme müsaade etmesinin sebebinin benim idareci olmamdan kaynaklanmasından korkuyorum. Dolayısıyla öldüğüm zaman beni yıkayıp techiz ve tekfinimi yapın! Ardından naaşımı Âişe'nin

523 Hac, 22/40.
524 Haşr, 59/9.
525 Haşr, 59/10.

evinin kapısına getirip 'Ömer'in girmesine izin var mı?' diye sorun. Âişe 'Olur,' derse beni içeri koyun. Âişe kabul etmezse beni Bakî' kabristanına götürün!" dedi.

Sonra Ömer birini süt getirmesi için gönderdi. Sütü getirip de içtiğinde yarasından süt dışarı aktı. Artık öleceğini anladı. Oğlu Abdullah'a: "Benim kimseye borcum var mı? Hesaplayıver" dedi. Abdullah: "Seksen altı bin!" dedi. Ömer: "Ömer'in ailesinin mal varlığı bunu ödemeye yetiyorsa benim borcumu [II/241] öde. Yetmiyorsa Adî b. Ka'b oğullarından iste! Eğer bu borcu ödemeye güçleri yetmezse Kureyş'ten iste! Onları bırakıp başkasına gitme ve borcumu öde!" dedi.

Ömer –Allah ondan razı olsun– öldü. Altmış beş yaşındaydı. Techiz ve tekfinden sonra dediği gibi yaptılar ve Âişe, Resulullah'ın yanına gömülmesine izin verdi. Süheyb cenaze namazını kıldırdı. Mezara konarken kabrine Osmân b. Affân ve Abdullah b. Ömer indi.

Halifeliği on yıl, altı ay, dört gece sürdü.

Öldüğü sırada geride bıraktığı valiler şunlardı:

[1] Kûfe'de Mugîre b. Şu'be.

[2] Basra'da Ebû Mûsâ.

[3] Humus'ta Umeyr b. Sa'd ed-Damrî.

[4] Şam'da Muâviye b. Ebî Süfyân.

[5] San'a'da Ya'lâ b. Münye. [Ya'lâ b. Ümeyye et-Temîmî el-Hanzâlî ö. 60/679-80.]

[6] Cened'de Abdullah b. Ebî Rebîa [b. el-Mugîre el-Mahzûmî ö. 35/656].

[7] Tâif'te Süfyân b. Abdillah es-Sekafî.

[8] Mekke'de Nâfi' b. Abdillah el-Hâris.

[9] Mısır'da Amr b. el-Âs.

Allah hepsine merhamet etsin! Âmin!

Osmân b. Affân'ın Halife Oluşu

Osmân'ın tam adı şöyledir: Osmân b. Affân b. Ebi'l-Âs b. Ümeyye b. Abdişems b. Abdimenâf b. Kusay b. Kilâb b. Mür-

re b. Ka'b b. Lüey b. Gâlib b. Fihr b. Mâlik b. Nadîr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr b. Me'ad b. [II/242] Adnân.

Künyesi Ebû Amr şeklindedir. Künyesinin "Ebû Abdillah" olduğu da söylenmiştir. Kendisine "Ebû Leylâ" da denirdi.

Osmân'ın annesi Ervâ bint Kureyz b. Rebîa b. Habîb b. Abdişems'tir. Ervâ'nın annesi olan Ümmü Hakîm Beyzâ, Abdülmuttalib b. Hâşim b. Abdimenâf'ın kızıdır.

Basra'da şeyhe okunurken benim de hazır bulunduğum bir mecliste, Ebû Halîfe olarak bilinen el-Fazl b. el-Habbab el-Cumahî bize haber verdi. Dedi ki: Ali b. Hâşim b. Ca'fer b. Nacîh el-Medenî bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Abdurrezzâk bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Ma'mer, Ebû Hâzm'dan, o da Sehl b. Sa'd es-Sâ'idî'den bize lafzen rivayette bulunduğuna göre Sehl b. Sa'd şöyle dedi:

"Peygamber, Ebû Bekir, Ömer ve Osmân Uhud dağı üzerindeyken dağ sarsıldı. Bunun üzerine Resulullah 'Dur ey Uhud! Senin üzerinde bir peygamber, bir sıddık ve iki de şehit var!' dedi."

Ebû Hâtim şöyle dedi: Ömer defnedilince Osmân b. Affân, Ali b. Ebî Tâlib, Talha b. Ubeydillâh, Zübeyr b. el-Avvâm, Abdurrahmân ve Sa'd istişare etmek için bir araya geldiler. Osmân, Abdurrahmân'ın iş başına geçmesini önerdi. Abdurrahmân kabul etmeyerek: "Ben bu işte yokum. Ama dilerseniz içinizden birini sizin adınıza seçebilirim," dedi. Bu görevi [II/243] Abdurrahmân b. Avf'a verdiler.

Abdurrahmân bu işle görevlendirilince insanlar Abdurrahmân'a ilgi göstermeye başladılar. Diğerlerini görmezden gelmeye başladılar. Abdurrahmân üç gece boyunca istişare yaptı. Osmân'a biat edecekleri günün gecesinde karanlığın ilerlediği geç bir saatte [yeğeni] Misver b. Mahreme'nin [ö. 64/683] evine geldi. Kapıyı çaldı. "Uyuduğunu göremeyecek miyim? Vallahi Ömer'in öldüğü geceden beri gözüme uyku girmedi. Bana Zübeyr ve Sa'd'ı çağır!" dedi. Misver ikisini çağırdı ve Abdurrahmân ikisiyle istişare etti. Sonra Misver'i gönderip Osmân b. Affân'ı çağırttı. Görüşmeleri ezanla kesilinceye kadar baş başa devam etti. Sabah namazını kılınca bir araya geldiler. Abdurrahmân muhacirler, ensar ve ordu komutanlarından orada bulunanları çağırttı.

Sonra Abdurrahmân bir konuşma yaptı. Allah'a hamdüsena etti ve ardından şöyle dedi:

"İmdi! İnsanların durumuna baktım. İstişareler yaptım. Osmân'a denk kimse görmediklerini tespit ettim." Ardından sözlerine şöyle devam etti: "Osmân! Sana Resullah'ın ve ondan sonraki iki halifesinin sünneti üzere biat ediyoruz." Osmân: "Olur," dedi. Bunun üzerine Abdurrahmân, Osmân'a biat etti. Muhacirler, ensar, ordu komutanları ve diğer insanlar da biat ettiler. Bu olay muharrem ayının başında gerçekleşti.

Bu yıl, Ömer'in defnedilmesinden üç gün sonra Hemedân ikinci kez fethedildi. Ömer'in öldürülmesinden altı ay sonra bu bölgenin emîri olan Mugîre b. Şu'be'ye başkaldırıp antlaşmayı bozmuşlardı. Aynı yıl Ebû Mûsâ el-Eş'arî Basralılarla [II/244] buranın üzerine yürüyüp sulh yoluyla tekrar ele geçirdi. Beraberinde Berâ b. Âzib ve Karaza b. Ka'b [ö. 41/661] da vardı. Ömer öldürüldüğünde Huzeyfe burayı fethetmişti ve ordusu da buradaydı. Sonra sulhu bozdular ve Ebû Mûsâ onlarla savaştı.

Osmân b. Affân Ramazan Bayramı'nda namazgâha çıktı. Tekbir getirdi. Tekbirleri aşikâr söylüyordu. Sonra bayram namazını kıldı ve oradan ayrıldı.

Hac emîri olarak Abdurrahmân b. Avf'i gönderdi. Abdurrahmân Mekke'de terviye gününden bir gün önce öğle namazından sonra hazirûna bir konuşma yaptı. Güneş kaymaya başlayınca Mina'ya gitmek üzere yola çıktı. Haccını yaptı. Mina'da iki gün kalıp ayrıldı (*nefîri'l-ûlâ*). Beraberinde kesmek için getirdiği kurbanlık develeri vardı. Bunları Resulullah'ın kurbanlarını kestiği yerde kesti.

Hicrî Yirmi Beşinci Yıl

Yirmi beşinci yıl girince Muâviye Rum topraklarına saldırdı ve birçok kaleyi ele geçirdi.

Muâviye'nin oğlu Yezîd doğdu.

İskenderiye kenti, Amr b. el-Âs ile yaptıkları sulh antlaşmasını bozdu. Amr tekrar üzerlerine sefer düzenledi. Düşmanı yendi ve çok sayıda esir aldı. Aldığı esirleri Medine'ye gön-

derdi. Osmân bunları ailelerine geri verdi ve "Bunlar bizimle sulh yapmışlardı. Çocuklar sulhu bozamaz. Sulhu sadece savaşçılar bozabilir. Bir savaşçının sulhu bozması ise çocuklarını esir yapmaz," dedi.

Sonra Osmân, Amr b. el-Âs'ı Mısır ve İskenderiye valiliği görevinden azletti. Bu iki ülkenin başına Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh'i [ö. 36/656-57] atadı. Amr bu durumu içerledi. Osmân ile Amr arasındaki husumetin başlangıcı, Osmân'ın Amr'ı Mısır ve İskenderiye valiliğinden azletmesidir. Amr ordusunu Fas üzerine göndermiş ve birçok ganimet elde etmişti. Abdullah b. Sa'd, Mısır'a vali olarak girince savaş atlarını Fas'a gönderdi. Afrika'nın içlerine sefer düzenleme konusunda Osmân'ın fikrini sordu.

Osmân, Sa'd'ı Kûfe valiliğinden aldı ve Kûfe'ye vali ola- [II/245] rak Velîd b. Ukbe b. Ebî Muayt'ı [ö. 61/680-81] atadı. Velîd, Selmân b. Rebîa el-Bâhilî'yi [ö. 32/652-53] on iki bin kişiyle [Azerbaycan'daki] Berdea üzerine gönderdi. Bu kenti fethetti ve bir kısmını öldürüp bir kısmını esir aldı. Beylekân'a saldırdı. Selmân, Berdea'ya varmadan Beylekânlılar sulh antlaşmasını kabul ettiler. Süvarilerini Cürzân üzerine gönderdi. Sulhu kabul ettiler.

Bu yıl birinci Sâbur Savaşı oldu.

Sonra Osmân insanlara hac yaptırdı.

Hicrî Yirmi Altıncı Yıl

Yirmi altıncı yıl girince Muâviye beraberindeki bir heyetle Medine'ye Osman b. Affân'ın yanına geldi.

Osmân b. Affân, İbn Ebi'l-Âs'ı Fars topraklarına gönderdi. Diğer orduları yendi.

[Abdullahlar Savaşı]

Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh, İfrîkıyye içlerinde savaştı. Yanında *abâdile*den [1] Abdullah b. Ömer, [2] Abdullah b. ez-Zübeyr, [3] Abdullah b. Amr vardı. Kayravân'a yetmiş mil uzaklıktaki Sübeytıla adı verilen mevkide Gregorios'un iki yüz bin kişilik ordusuyla karşılaştı. Gregorios öldürüldü. Birçok ganimet ve esir aldılar. Süvari bir mücahide üç bin *miskâl* al-

tın, piyade bir mücahide ise bin *miskâl* altın düştü. Buradan Kayravân'a kadar olan kentler yüz bin *ritl* altın ödeme karşılığında sulh antlaşması yapmayı kabul ettiler.

Osmân umre yaptı. Mekke'ye geceleyin girdi. Safâ ile Merve arasındaydı. [II/246] Sabah olmadan ibadetlerini tamamlayıp ihramdan çıktı. Ardından Medine'ye döndü.

Mescid-i Harâm'ın genişletilmesi ve *hil* bölgesi ile *harem* bölgesini belirleyen direklerin yenilenmesi talimatını verdi.

Osmân, Hâlid b. Esîd'in kızıyla evlendi.

Sonra Osmân, receb ayında umre yapmak üzere yola çıktı. Abdullah b. Ca'fer ve Hüseyin b. Alî de beraberindeydi. Derken Hüseyin b. Alî hasta düştü. Abdullah b. Ca'fer, Hüseyin'e bakmak için Sukyâ'da kaldı. Ali'ye haber gönderip durumu bildirdi. Ali, Hâşim oğullarından bir grupla yola çıkıp Sukyâ'ya geldi. Sukyâ'ya girince kurbanlık bir deve istetti ve boğazladı. Sonra da saçını tıraş etti. Hüseyin'in yanında kalıp hastaya refakat etti.

Osmân umresini bitirince ona limanı Cidde'ye taşımasını önerdiler. Bundan önce –Cahiliye döneminde– Şuaybe [Limanı'na] demir atıyorlardı. "Cidde, Mekke'ye daha yakın ve geniştir. Üstelik tüm yönlere de en yakın yerdir," dediler. Osmân, Cidde'ye gidip orayı ve liman yerini gördü. Şuaybe yerine Cidde'nin kullanılması talimatını verdi. Liman Cidde olarak belirlendi. Osmân suya girip "Bereketli bir su!" dedi. Yanındakilere "Sizler de girin!" dedi. Denize girerken peştamal ile girdiler. Sonra Osmân Cidde'den yola çıkarak Usfân'a giden yola koyuldu. Oradan Câr'a geçti. Yirmi dört saat Câr'da kaldı.

Sonra Câr'dan dönüşünde Ali b. Ebî Tâlib'in yanına geldi. Ali, Hâşim oğullarından bir grupla Hüseyin'in hastalığına refakat ediyordu. Osmân: "Aslında sen gelene kadar Hüseyin'in yanında kalmak istiyordum. Ancak Hüseyin: 'Arkadaşlarınla yola devam et!' diye çok ısrar etti," dedi. Bunun üzerine Ali: "Kalsaydın bir kaybın olmazdı! Umreden başka bir durum var mıydı ki!? İnsan sadece haccı kaçırmaktan korkar! Umreyi ise kaçırma endişesi taşımaz!" dedi. Osmân: "Receb ayında umre [II/247] yapmak istiyordum da ondan!" dedi. Ali b. Ebî Tâlib: "Ama ben

Resulullah'ın receb ayında umre yaptığına hiç şahit olmadım. Üç umresini de zilkade ayında yaptı," dedi. Daha sonra Osmân Medine'ye döndü. Ali ise Hüseyin'i de yanma alarak Mekke'ye gitti.

Osmân b. Ebi'l-Âs, Sâbûr'u üç milyon üç yüz bin karşılığında sulh ile ikinci kez fethetti. Sulh kapsamına Kâzerûn da dâhil oldu. Osmân b. Ebi'l-Âs, Herim b. Hayyân el-Abdî'yi [ö. 70/690] Necere kalesini fethetmesi için gönderdi. Kal'atüşşuyûh denen kale burasıdır. Herim burayı ele geçirip halkını esir aldı.

Osmân b. Affân, bu yıl insanlara hac yaptırdı.

Hicrî Yirmi Yedinci Yıl

Osmân b. Affân, İfrîkıyye (valiliği) ile ilgili olarak Resulullah'ın arkadaşlarıyla istişare etti. Bununla ilgili bir (kişiyi) önerdiler. Ancak Osmân bunu istemiyordu. Çünkü Ömer de bunu istemiyor ve "İfrîkıyye mutedil bir valiye tahammül edemez," diyordu. Abdullah b. Ebî Serh yola çıktı. Osmân, Rebeze'den çok sayıda deve temin edip harcama yaptı. Develere çok sayıda silah yükledi. Müslümanlar bu develerle yola çıkıp Abdullah b. Ebî Serh'e katıldılar. Müslümanlarla müşrikler karşı karşıya gelip harp nizamı alınca Allah müşriklerin kalbine korku saldı. Toplanmış düşman ordusunu darmadağın etti. Sulh istemek zorunda kaldılar. Abdullah b. Ebî Serh onlarla iki milyon beş yüz yirmi bin üzerine sulh yaptı.

Bayram olunca Osmân bir hutbe irat etti. Bayram cuma gününe tesadüf etti. Osmân: "Ailesi ve çocukları olan ancak bizimle kalmak isteyen kalsın! Aksi hâlde olduğu yerde otursun!" dedi.

Osmân b. Ebi'l-Âs, Errecân ve Dârâbecred'i fethetti. Buraların halkıyla iki milyon yüz karşılığında sulh yaptı. [II/248]

Hicrî Yirmi Sekizinci Yıl

Yirmi sekizinci yıl girince Osmân, Nâile binti'l-Ferâfisa ile evlendi. Nâile Hristiyandı. Nâile zifaf için Osmân'ın yanma [evine] gelince Nâile'ye: "Gördüğün gibi kocamış bir yaşlıyım," dedi. Nâile ise "Ben yaşlı kocaları daha fazla seven kadınlar-

danım," dedi. Osmân: "Ben mi geleyim sen mi geleceksin?" dedi. Nâile: "Gökyüzü kadar uzun bir yolu seni oradan buraya kadar yürütmek için gelmedim. Ben sana geleceğim," dedi.

Muâviye deniz savaşı yaptı. Beraberinde Ubâde b. es-Sâmit de vardı. Ubâde'nin Medineli eşi Ümmü Harâm bint Milhân da yanındaydı. Kıbrıs'a geldi. Ümmü Harâm Kıbrıs'ta öldü. Kabri oradadır.

Sonra Hişâm b. Âmir tarafından Kıbrıs'ın ilk bölümü fethedildi. Muâviye Kıbrıs'ta savaştı. Abdullah b. Ebî Serh ve Mısırlılar da ona katıldı. Çok miktarda ganimet aldılar.

Habîb b. Mesleme [ö. 42/662] Suriye'deki Rum topraklarını almak için savaştı.

[II/249] İkinci Kıbrıs fethi gerçekleşti. İkinci Kıbrıs fethinin komutanı Hişâm b. Âmir'dir.

Osmân receb ayında umre yaptı. Amr b. el-Âs da beraberindeydi. Osmân'a avlanmış bir hayvanın etini getirdiler. Yemelerini söyledi. Amr b. el-Âs ise: "Ne kendin ye ne de bize yememizi söyle!" dedi. Osmân: "Bu av hayvanın etini yemeyeceğim. Çünkü benim için avladılar," dedi. Osmân ile Amr arasında bir dizi konuşma geçti. Bu olay, ikisi arasındaki ilk atışmaydı.

Aynı yıl Osmân, Zevrâ'da kendisine bir ev yaptırdı.

Sonra Osmân insanlara hac yaptırdı.

Hicrî Yirmi Dokuzuncu Yıl

Yirmi dokuzuncu yıl girince Osmân, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi Basra valiliğinden azletti. Yedi yıl valilik yapmıştı. Osmân, İbn Ebi'l-Âs'ı da Fâris valiliğinden azletti. Tüm bu bölgelerin başına vali olarak Abdullah b. Âmir b. Küreyz'i [ö. 59/679] atadı. O sırada Abdullah b. Âmir, yirmi beş yaşındaydı. Basra'ya geldi. Oradan çıkıp Fâris'e geldi. Öncü kuvvetlerinin başında Ubeydullâh b. Ma'mer et-Temîmî bulunmaktaydı. Ubeydullâh öldürüldü. İstahr kenti ikinci kez çatışmayla ele geçirildi. Burada birçok kişiyi öldürüp bir kısmını da esir aldı. Bu son İstahr seferidir.

Bu yıl Sâriye b. Züneym ed-Düelî [ö. 30/650-51] tarafından İsfahân'ın barış yoluyla ele geçirildiği ve bu orduyu İbn Âmir'in gönderdiği de söylenmiştir.

Resulullah'ın mescidi insanları almamaya başladı. Osmân'a genişletilmesini teklif ettiler. Mescidin genişletilmesi talimatını verdi. Osmân atına biner, namaz vakti gelinceye kadar, çalışan işçilerin başında bulunurdu. Sonra işi bırakırlar ve onlara namaz kıldırırdı. Çoğu zamanını mescitte geçirir ve orada uyurdu. Mesicidin direklerini taştan yapıp zeminine dere kumu döktüler. İşlemeli taşlarla ve tik ağacıyla binasını inşa ettiler. Altı kapı açtılar. [II/250]

Hulvân kenti, sulhu bozdu. İbn Âmir, Hulvân'ı savaşla ele geçirdi.

Osmân, Cüheyneli bir kadını recmetti. Kadın kocasıyla zifafa girdikten altı ay sonra çocuk doğurmuştu. Osmân kadının recmedilmesi talimatı verdi ve kadın recmedildi. Ali, Osmân'ın yanına geldi ve Osmân'a "Allah Kur'an'da *'Anne karnında taşınması ve sütten kesilmesi toplam otuz aydır,'*[526] buyurmaktadır,"[527] dedi. Osmân kadını getirmesi için birilerini gönderdi ancak gidene kadar kadın recmedilmişti. Kadının kocası çocuğun babası olduğunu kabul etti. Zaten insanlar arasında bu adama en fazla benzeyen kişi de bu çocuktu.

Hicrî Otuzuncu Yıl

Otuzuncu yıl olunca Osmân, insanlar çoğaldığı için Zevrâ isimli bir yerin üzerinden cuma namazı öncesi dış ezan okunması uygulamasını başlattı.

Azerbaycan sulhu bozdu. Sa'îd b. el-Âs savaşa çıktı ve Azerbaycan'ı tekrar ele geçirdi. Sonra Cürcân'a taarruz edip orayı da aldı.

Tufeyl b. el-Hâris b. el-Muttalib b. Abdimenâf öldü.

Resulullah'ın yüzüğü, Medine'den iki mil uzakta bulunan Erîs kuyusuna düştü. Bu civardaki kuyuların suyu en az olanıydı. Aradılar. Ancak şu âna kadar da bulunamadı. [II/251]

526 Ahkâf, 46/15.
527 Ali b. Ebî Tâlib'e göre kadın zina yapmamıştır. Çünkü Ali'ye göre gebelik süresi altı ay olabilir. Zira Lokmân, 31/14 ayetinde *"Sütten kesilmesi iki yıldır,"* buyrulmaktadır. Süt süresi yirmi dört ay olduğuna göre otuz aydan yirmi dört ay çıkarıldığında kadının altı aydır gebe olduğu ve zina etmediği anlaşılmaktadır. [M]

Aynı yıl İbn Âmir Cûr'a [Gôr] taarruz etti ve fethetti. Orada bol miktarda ganimet ele geçirdi. Dârâbecred bölgesinde bulunan Kâriyân ve Fenescân kentlerini ele geçirdi. Bu ikisi henüz Osmân b. Ebi'l-Âs'ın sancağı altına girmemişlerdi. İbn Âmir daha sonra Erdişîrhurre'yi çatışma yoluyla fethetti. Bir kısmını öldürüp bir kısmını esir aldı. Yezdicerd kaçtı. İbn Âmir onun ardından takip etmesi için Mücâşi' b. Mes'ûd es-Sülemî'yi gönderdi. Sîrcân'a varıncaya kadar takip etti. İbn Âmir, Râşid b. Amr el-Cedîdî'yi Hürmüz'ü fethetmesi için gönderdi ve fethetti. İbn Âmir, Ziyâd b. er-Rebî' el-Hârisî'yi Sicistân [Sistân] üzerine gönderdi. Ziyâd, Zâlık ve Nâşirûz kentlerini ele geçirdi. Sonra Ziyâd b. er-Rebî', Benî Leys'in antlaşmalısı olan İbrâhîm b. Bessâm'ı Zerenc'i ele geçirmesi için gönderdi. Her birisinde altın bir kâse olan iki bin köle vermeleri koşuluyla sulh yaptılar.

[II/252] Mes'ûd b. er-Rebî' vefat etti. Bedir'e katılmış ashaptandı.

Husayn b. el-Hâris b. el-Muttalib b. Abdimenâf öldü. Husayn, Tufeyl b. el-Hâris'in kardeşidir.

Sonra Osmân insanlara hac yaptırdı. Mina'da namazları dört rekât olarak kıldı. *Kasr-ı salât* yapmadı.

Hicrî Otuz Birinci Yıl

Otuz birinci yıl olunca Ermeniya'nın son bölümü de fethedildi. Ordu komutanı Habîb b. Mesleme el-Fihrî [ö. 42/662] idi. Bu olay şöyle oldu:

Osmân, Habîb b. Mesleme'ye mektup yazarak: "Şam'dan orduyla Ermeniya üzerine yürü!" talimatı verdi. Habîb b. Mesleme Hades Geçidi[528] yönünden ilerledi. Halât/Ahlât'ı, Sirâc'ı ve Mutâmir vadisini ele geçirdi.

Ebû Süfyân b. Harb öldü. Seksen sekiz yaşındaydı.

İbn Âmir, Horasan seferine çıktı. Ordunun öncü kuvvetlerinin başında Ahnef b. Kays [ö. 67/686-87] vardı. Herâtlılarla karşılaştı ve onları yendi. Eberşehr'i barış yoluyla ele geçirdi. Burayı çatışmayla ele geçirdiği de söylenmektedir. Sonra Tûs ve çevresini fethetti. Sonra yüz elli bin karşılığında Serahs halkıyla sulh antlaşması yaptı.

528 Selamet Geçidi olarak da adlandırılmaktadır. [M]

İbn Âmir, Esved b. Külsûm el-Adevî'yi Beyhak üzerine gönderdi. Esved, Beyhak'ı fethetti ancak orada öldürüldü. Mervliler bir elçi gönderip sulh istediler. İbn Âmir iki milyon iki yüz bin karşılığında sulhu kabul etti. Sulhu imzalayan Merv *merzûbânı*/valisi Mahiveyh b. Uzemher'dir. [II/253]

Sonra İbn Âmir, Ahnef b. Kays'ı Merverrûz, Fâriyât ve Tâlikân üzerine gönderdi. Tohâristan'ı fethetti. Bunlardan on üç kişi öldü. Daha sonra Ahnef, Belh kenti üzerine yürüdü. Belhliler dört yüz bin dirhem karşılığında sulh teklif ettiler. Sonra Ahnef, Harizm'e/Huvârizm'e geldi. Burayı ele geçiremedi. Geri döndü.

İbn Âmir, Huleyd b. Abdillah b. Züheyr el-Hanefî'yi Badğîs'i ve Herat'ı alması için gönderdi. Buraları ele geçirdi. Ancak bu kentler daha sonra irtidad ettiler.

Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh Rum topraklarında Misis dolaylarında çarpıştı. Birçok ganimet alıp geri döndü.

Osmân insanlara hac yaptırdı.

Hicrî Otuz İkinci Yıl

Abdullah b. Mes'ûd Medine'de vefat etti. Bakî' kabristanına gömüldü. Osmân b. Affân cenaze namazını kıldı.

Abdurrahmân b. Avf vefat etti. Yetmiş beş yaşındaydı.

Abbâs b. Abdilmuttalib vefat etti. Seksen beş yaşındaydı. [II/254] Çünkü Abbâs fil hadisesinden üç yıl önce doğmuştur.

Ezanı rüyasında gören Abdullah b. Zeyd b. Abdirabbih vefat etti.

Ebû Talha el-Ensârî olarak bilinen Zeyd b. Sehl vefat etti.

Muâviye Kostantiniye Boğazı savaşına çıktı. Yanında karısı Âtike bint Karaza b. Abdiamr b. Nevfel b. Abdimenâf vardı. Karısının adının Fâhite olduğu da söylenmektedir.

Bu yıl Sa'îd b. el-Âs Taberistan seferine çıktı.

Hicrî Otuz Üçüncü Yıl

Mikdâd b. Amr b. Sa'lebe Medine'den üç mil uzakta vefat etti. İnsanlar naaşım omuzlarında taşıyarak Medine'ye getir-

diler. Cenaze namazını Osmân b. Affân kıldırdı. Bakî' kabristanına gömüldü.

Muâviye, Rum topraklarında Malatya ve Karatba'yı ele geçirdi.

Kârin, Bağdis ve Herat'ta kalabalık bir ordu topladı. Kırk [II/255] bin kişiyle yola çıktı. Müslümanların başına Abdullah b. Hâzim es-Sülemî geçip Kârin ile karşı karşıya geldi. Düşman yenildi. Birçoğu esir alındı.

Sonra İbn Âmir, Abdurrahmân b. Semüre b. Habîb'i [ö. 50/670] Sicistân üzerine gönderdi. Zerenc'in yöneticisi, sulh teklif etti. Abdurrahmân oraya yerleşti.

İfrîkıyye halkı ayaklandı. İbn Âmir üzerlerine Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh'i gönderdi. Bu ikinci İfrîkıyye seferidir.

Muâviye, Malatya tarafındaki Mer'e kalesini ele geçirdi.

Osmân insanlara hac yaptırdı.

Hicrî Otuz Dördüncü Yıl

Bedir'e katılmış bir sahabi olan Mistâh b. Üsâse vefat etti.

Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh, Mısır'da bulunan Savârî'de [Masts Deniz Savaşı] savaştı. Ciddi oranda düşman öldürdü. Bu olay şöyle oldu: Müslümanlar ve düşmanlar denizdeydiler. Karşı karşıya geldiler. Çok çetin bir savaştı. Savaş ok atarak ya da mızrak saplayarak değil sadece kılıçlar ve hançerlerle gerçekleşti. Derken Rumlardan çok sayıda kişi öldürüldü. Allah Rumları bozguna uğrattı ve gerisin geri kaçtılar. Müslümanlar ise ganimetlerle birlikte oradan ayrıldılar.

[II/256] Ubâde b. es-Sâmit, Remle'de vefat etti. Yetmiş iki yaşındaydı.

Bedir'e katılmış bir sahabi olan ve Sa'd b. el-Leys kabilesinden olan Âkil b. el-Bükeyr vefat etti.[529]

Ebû Abs [Abdurrahmân] b. Cebr, Medine'de vefat etti [ö. 34/654]. Bu da Bedir'e katılmış bir sahabidir.

Osmân insanlara hac yaptırdı.

529 İbn Hibbân, Bedir şehitleri arasında bu isme yer vermişti. Ancak burada farklı bir bilgiye yer vermektedir. [M]

Hicrî Otuz Beşinci Yıl

Mısırlılardan oluşan bir grup, Osmân'ın yanına gelerek İbn Ebî Serh'i şikâyet etti. Hakkında olumsuz şeyler söylediler. Osmân, İbn Ebî Serh'e bir mektup yazdı ve mektupta onu uyarıp ikaz etti. Ancak İbn Ebî Serh, Osmân'ın nasihatlerine kulak vermedi. Osmân'a gidip kendilerine zulmettiğini belirterek mektubu kendisine getirenleri dövdü. Hatta zulmettiğine dair şikâyetçi olanlardan birini de öldürdü. Bunun üzerine yedi yüz kişi Mısır'dan yola çıktı. Önde gelenleri arasında şunlar vardı: Abdurrahmân b. Adîs el-Belevî, Amr b. el-Humk el-Huzâî, Kinâne b. Bişr b. İtâb b. el-Kindî, Sevdân b. Hemrân el-Murâdî. Yola devam edip Medine'ye ulaştılar. Resulullah'ın mescidinde konakladılar. Namaz vakitlerinde Resulullah'ın ashabına, İbn Ebî Serh'in kendilerine neler yaptığını dert yandılar.

Talha b. Ubeydillâh, Osmân b. Affân'ın yanına gitti. Sert bir şekilde tartışıp azarladı.

Âişe, Osmân'a birini gönderip şöyle dedi: "Muhammed'in arkadaşları sana gelip şu adamı görevden almanı istediler. [II/257] Ama sen tek başına bunu reddettin. Üstelik o adam, bunlardan birisini öldürmüş. Onları atadığın validen kurtar." Osmân, kabilesini severdi.

Sonra Ali b. Ebî Tâlib, Osmân'ın yanına geldi ve şöyle dedi: "Bunlar şu adamı yerine başka bir adamı yönetici yapmanı istiyorlar. Üstelik bir canı katlettiğini de söylüyorlar. Adamı görevden al ve yargılayıp aralarında hüküm ver! Eğer onların bir hakkı varsa onları bu adamdan kurtar."

Osmân bunlara şöyle dedi: "Onun yerine vali olarak tayin edeceğim bir kişi belirleyin! Başınıza onu atayayım." İnsanlar da Muhammed b. Ebî Bekir'i gösterdiler. Osmân, Muhammed b. Ebî Bekir'in görev yazısını yazdı ve Mısır valiliğine getirdi.

Muhammed b. Ebî Bekir, Mısır valisi olarak elindeki ahitnameyle yola çıktı. Beraberinde muhacirlerden ve ensardan, Mısırlılarla İbn Ebî Serh'in durumunu incelemek için gelen birçok kişi vardı. Medine'den üç gecelik mesafe kadar uzaklaşınca devesine binmiş zenci bir köleyle karşılaştılar. Devesini

lalettayin sürüyordu. Bir şey arayan ya da birileri tarafından aranan bir adam gibi davranıyordu. "Nedir mesele? Derdin ne? Birilerinden kaçıyor ya da birilerini kovalıyor gibisin," dediler. "Ben Müminlerin Emîri'nin kölesiyim! Beni Mısır valisine gönderdi," dedi. "İşte Mısır valisi burada! Yanımızda!" dediler. "Bununla işim yok!" dedi ve gitti. Bu durumu Muhammed b. Ebî Bekir'e anlattılar. Muhammed birçok kişiyi onun ardından gönderdi. Arayıp buldular.

Adamı getirdiklerinde Muhammed adama şöyle dedi: "Kimin kölesisin sen?" Birinci kez "Müminlerin Emîri'nin kölesiyim," derken diğer defasında "Mervân'ın kölesiyim," dedi. Oradakilerden birisi bu kölenin Osmân'ın kölesi olduğunu anladı. Muhammed köleye "Seni kime yolladı?" diye sordu. "Mısır valisine!" dedi. "Ne götürüyorsun?" deyince "Bir mek- [II/258] tup!" dedi. "Mektup yanında mı?" diye sorunca "Hayır!" dedi. Aradılar ancak beraberinde taşıdığını söylediği mektubu bulamadılar. Arama sırasında, kurumuş olan okkanın içerisinde sallandığında ses çıkaran bir cisim olduğunu fark ettiler. Çıkması için sallamalarına rağmen çıkmadı. Okkayı parçaladılar. Osmân'ın İbn Ebî Serh'e gönderdiği mektubu buldular.

Muhammed beraberindeki muhacirleri, ensarı ve diğer Müslümanları bir araya topladı. Sonra huzurlarında mektubu açtı. Mektupta şunlar yazıyordu: "Muhammed b. Ebî Bekir ile filan ve falan kişiler geldiğinde bir yolunu bulup onların işini bitir. Muhammed'in getireceği mektubu yok et! Vazifeni deruhte etmeye devam et! Senin kendilerine zulmettiğini iddia ederek seni bana şikâyete gelenleri hapse at! Bunlar hakkında vereceğim karar -inşallah- sana ulaşıncaya kadar bunları hapiste tut!"

Mektubu okuduklarında sukûtühayale uğradılar; ürperdiler. Kararlı bir şekilde Medine'ye döndüler. Muhammed b. Ebî Bekir yanındaki birçok muhacir ve ensardan Müslümanın mührüyle mektubu mühürledi. Onlardan birisine mektubu verdi. Medine'ye doğru yola koyuldular.

Medine'ye vardıklarında Muhammed b. Ebî Bekir, Ali'yi, Talha'yı, Zübeyr'i, Sa'd'ı ve Resulullah'ın orada bulunan ar-

kadaşlarını topladı. Sonra huzurlarında mektubu çıkardı. Yanındaki muhacirlerin mühürleriyle kapatılmıştı. Köleyle ilgili şahit olduklarını anlattı. Medine'de Osmân'a kin duymayan kimse kalmadı. Sahabiler kalkıp evlerine çekildiler. İçlerinde yüreği dağlanmayan hiç kimse kalmadı.

Huzeyl ve Benî Zühre kabileleri, İbn Mes'ûd meselesinden dolayı Osmân'a karşı düşmanlık besliyorlardı. Benî Mahzûm ise Ammâr b. Yâsir meselesinden dolayı Osmân'a diş biliyordu. Benî Gıfâr ve dostları ile Ebû Zer'e yapılanlardan dolayı [II/259] öfkeli olanlar da Osmân'a karşı kalplerinde bir şeyler taşıyorlardı. Muhammed b. Ebî Bekir, bunların arasına Benî Temîm'i de kattı. Bu konuda Talha b. Ubeydillâh ve Âişe'de Muhammed'e yardımcı oldular.

Bu olayları gören Ali, mektubun gerçek olduğuna kanaat getirince Talha'yı, Zübeyr'i, Sa'd'ı, Ammâr'ı ve tamamı Bedir Savaşı'na katılmış Resulullah'ın arkadaşlarından bir grubu çağırdı. Sonra onları yanma katıp Osmân'ın yanına gitti. Mektubu, köleyi ve deveyi de yanına aldı. Ali, Osmân'a: "Bu köle senin mi?" dedi. "Evet," dedi. "Deve senin mi?" deyince "Evet!" dedi. Ali: "Bu mektubu sen mi yazdın?" diye sorunca Osmân: "Hayır!" dedi ve mektubu yazmadığına ve yazdırmadığına dair Allah adına yemin etti. Ali: "Mühür senin mührün?" diye sorunca "Evet," dedi. Ali: "Nasıl olur?! Senin kölen, senin devenle, senin mührün basılı bir mektupla yola çıkar da senin bilgin olmaz?!" dedi. Bunun üzerine Osmân, Allah adına yemin edip "Bu mektubu ben yazmadım. Yazma talimatı da vermedim. Bu köleyi Mısır'a da ben göndermedim," dedi. Ama yazıyı tanıdılar; Mervân'ın hattıydı.

Osmân'ın bu işi yapmadığını anladıklarında Mervân'ı kendilerine teslim etmelerini istediler. Ama Osmân kabul etmedi. Mervân, Osmân'ın evindeydi. Osmân teslim ettiği takdirde onu öldüreceklerinden korkmuştu.

Ali ve Resulullah'ın diğer arkadaşları Osmân'ın yanından çıkıp gittiler. Osmân'ın yalan yere yemin etmeyeceğini biliyorlardı. Sonra şöyle dediler: "Mervân bize teslim edilinceye ve konuyu araştırıp bu mektubun serüvenini ondan öğreninceye

kadar susmayacağız. Hiçbir suçu olmadığı hâlde Resulullah'ın arkadaşlarından birisinin öldürülmesine nasıl karar verilebilir?! Eğer bunu Osmân yazdıysa onu görevden alacağız. Eğer bu mektubu Osmân'ın ağzındanmış çıkmış gibi yaparak Mer- [II/260] vân yazdıysa Mervân'a ne yapacağımızı o zaman düşünürüz." Evlerine dağıldılar.

Mektup konusu ve Resulullah'ın arkadaşlarının Osmân'a kin güttükleri haberi Müslümanlar arasında her tarafa yayıldı. Kûfe'den iki yüz kişiyle Adî b. Hâtim et-Tâî ve Eşter Mâlik b. el-Hâris en-Nehâî yola çıktılar. Basra'dan yüz kişiyle Hukeym b. Cebele el-Abdî [ö. 36/656] yola çıktı. Medine'ye geldiler. Osmân'ı görevden almak istiyorlardı.

Zilkade hilali doğmadan önce Osmân muhasara edildi. Mısırlılar, Basralılar ve Kûfeliler Osmân'ı dört bir yandan sıkıştırıp dışarı çıkmasına izin vermediler. Müezzin dışında hiç kimsenin içeri girmesine de izin vermiyorlardı. Sadece müezzin içeri giriyor ve "Namaz vakti geldi!" diyordu. Müezzinin Osmân'a "Müminlerin Emîri!" diye hitap etmesini de yasaklamışlardı. Osmân, namaz vakti geldiğinde Ebû Hüreyre'yi imamlık yapması için gönderiyordu. Bazen de İbn Abbâs'ı gönderiyordu.

Bir gün Osmân evinin damına çıktı. Birinin "Şunu öldürmek için bir yol bulun!" dediğini duydu. Osmân şöyle dedi: "Vallahi Allah da Resulü de benim öldürülmemi helal görmemiştir. Çünkü Resulullah'ın şöyle dediğini bizzat dinledim: Şu üç şey hariç bir Müslümanın kanını akıtmak helal değildir: İslam'dan sonra küfre girmek! Evliyken zina etmek! Bir cana karşılık olmaksızın bir insanı öldürmek! Ben bu üç şeyden hiçbirini yapmadım." Osmân sözüne devam ederek şöyle dedi: "Ben ahirette Resulullah'ın huzurıpâkine çıkıncaya kadar ümmetinin kanından bir bardak kan dökerek bile olsa [II/261] ona muhalefet etmeyeceğim. Ey Peygamber'in arkadaşları! İçinizden en fazla sevdiğim kişi, bize silahını çekmeyen ve dilini uzatmayandır."

Sonra oradakilere yaklaştı. "Ali aranızda mı?" diye sordu. "Hayır," dediler. "Sa'd aranızda mı?" diye sordu. "Hayır," dediler. Osmân şöyle dedi: "Allah için hatırlayın! Biliyor musunuz?

Hiç kimse para ve bedel ödemeden Rume kuyusundan su içemezdi. Ben kuyuyu kendi paramla satın almıştım ve bu kuyuyu ister zengin olsun ister fakir ister yolcu olsun ister mukim herkesin su içmesi için vakfetmiştim." Oradakiler "Evet," deyince Osmân: "Bana da o kuyudan su versenize! Ali'ye haber verip bize su getirmesini söyleyecek kimse yok mu?" dedi. Ali bu durumu haber aldı. Osmân'a su dolu üç kırba gönderdi. Su Osmân'a ulaşmak üzereyken su ulaştırmak amacıyla Benî Hâşim ve Benî Ümeyye kabilelerinden birçok kişi harekete geçti. Derken su Osmân'a ulaştı.

Sonra Osmân şöyle dedi: "Allah adına yemin ederim ki evimin en uzak köşesinde olsam bile benden başka birisini gözleri görmez. Yanı başlarında olsam beni geçip başkasına karışmayacaklar. Benden başka bir dertleri yok! Onlarla mahşer gününde Allah'ın huzurunda görüşeceğiz. Benden sonra öyle olaylara şahit olacaksınız ki benim aranızda hâlâ hayatta olmamı temenni edeceksiniz. İktidarım zayıfladı. Vallahi zaten onları çok da yönetmek istemiyorum. Resulullah bana hitaben 'Allah sana bir gömlek giydirip de onlar bu gömleği senin üzerinden çıkarıp almak isterlerse sakın çıkarma!' demiş olmasaydı evime kapanırdım. Sizi de idareciliğinizi de baş başa bırakırdım. Vallahi halifeliği bıraksam bile beni öldürmeden bırakmayacaklar. Onlar aldatılıp kandırıldılar. Vallahi öldürülmesem de zaten öleceğim; çünkü iyice yaşlandım. Kemiklerim inceldi. Hanemin en yaşlısı benim. Buna rağmen beni hayatta bırakmak istemiyorlar. Allah'ım! İşlerini boz! Söz birliği [II/262] yapmalarına izin verme! İntikamımı onlardan al! Benim için iştiyakla onların ardına düş!"

Osmân'ın bu konudaki tüm duaları kabul oldu.

Osmân b. Affân, Abdullah b. Abbâs'ı hac emîri olarak atadı. Abdullah insanlara hac yaptırdı.

Osmân, birisini gönderip Eşter'i çağırttı. Eşter'e şöyle dedi: "Ey Eşter! İnsanlar benden ne istiyor?" Eşter şöyle dedi: "Şu üç şeyden birisini yapmanı istiyorlar: [1] Ya halifeliği bırakacak ve 'Alın halifeliğinizi! Dilediğinizi seçin!' diyeceksin. [2] Ya kendine kısas uygulayacaksın. [3] Bu iki şeyi yapmazsan seni

öldürecekler!" Osmân, Eşter'e şöyle yanıt verdi: "Halifeliği bırakmama gelince Allah'ın bana giydirdiği bir gömleği çıkaracak değilim. Vallahi Muhammed ümmetini başsız bir yığın hâlinde bırakmaktansa boynumun vurulmasını tercih ederim. Kendime kısas uygulama talebinize gelince vallahi kısası gerektirecek bir suç işlemediğimi de çok iyi biliyorsunuz. Beni öldürme seçeneğinize gelince beni öldürdükten sonra birbirinize karşı sevginizi de yitireceksiniz. Beni öldürdükten sonra topluca bir düşmana taarruz da edemeyeceksiniz; birliğiniz dağılmış olacak. Şu ayette anlatılanlar gibi olacaksınız:[530]

وَيَا قَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِي أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَ قَوْمَ نُوحٍ أَوْ قَوْمَ هُودٍ أَوْ قَوْمَ صَالِحٍ وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِنْكُمْ بِبَعِيدٍ

[II/263] Sonra Abdullah b. Selâm'ı gönderdiler. Osmân'ın yanına gelince Osmân: "Benden uzak durun!" dedi. Ardından Zeyd b. Sâbit geldi ve "Müminlerin Emîri! Şu anda ensar kapıda vereceğin talimatı bekliyor," dedi. Osmân: "Allah'ın dinine yardım etmek için geldiyseniz olur. Aksi hâlde hayır!" dedi. Sonra Abdullah b. Zübeyr geldi ve "Müminlerin Emîri! Çık ve şunlarla çarpış! Zira senin yanındakilerden daha az sayıda kişiye Allah yardım edip zafer verdi," dedi. Osmân, Abdullah'ın fikrini de benimsemedi.

Sonra Osmân: "Şunlardan birini çağırın da kendisine Kur'an okuyayım," dedi. Sa'sa'a b. Sûhân'ı getirdiler. Toy bir gençti. Osmân: "Şu gençten başka getirecek kimse bulamadınız mı?!" dedi. Bunun üzerine Sa'saa ağır konuştu. Osmân, "أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ"[531] ayetini okudu.

Osmân'ın çevresindeki kuşatma şartları iyice ağırlaşınca cuma gününe oruçlu olarak başladı. Osmân şöyle dedi: "Rüyamda Resulullah'ı gördüm. Bana şöyle dedi: Bu gece iftarını yanımızda yap!"[532]

530 "Ey Kavmim! Bana karşı olan düşmanlığınız, Nûh kavminin veya Hûd kavminin yahut Sâlih kavminin başına gelenin benzeri gibi bir felaketi sakın sizin de başınıza getirmesin. (Ve unutmayın ki) Lût kavmi de çok uzağınızda değil." Hûd, 11/89.

531 "Kendilerine savaş açılan Müslümanlara, zulme uğramaları sebebiyle cihad için izin verildi. Şüphe yok ki Allah'ın onlara yardım etmeye gücü yeter." Hacc, 22/39.

532 Ahmed b. Hanbel, I, 497.

Hasan ve Hüseyin'e Ali: "Kılıçlarınızı alıp gidin! Osmân'ın kapısını tutun! Bir kişinin bile Osmân'a ulaşıp zarar vermesine müsaade etmeyin!" dedi. Zübeyr, oğlunu gönderdi. Talha da oğlunu Osmân'ı korumak için gönderdi. Düşmanların içeri girip Osmân'a zarar vermesini önlemek için birçok sahabi oğullarını yolladı.

Saldırganlar Osmân'a ok atmaya başladılar. Hasan kanlar içinde kaldı. Muhamed b. Talha kana boyandı. Ali'nin azatlı [II/264] kölesi Kanber yaralandı.

Muhammed b. Ebî Bekir yanına bir grup saldırgan alarak hiç kimseye sezdirmeksizin ensardan bir adamın duvarında oyuk açtı. Oradan Osmân'ın evine girdiler. Osmân oturmuş ve Kur'an'da bağrındaydı. Sadece hanımı [Nâile bint Ferâfisa] yanındaydı. [Osmân'ı korumaya gelen gençler] evin damındaydılar ve hiç kimse bunların içeri girdiğinden haberdar değildi. Osmân, Muhammed b. Ebî Bekir'e dönüp "Vallahi baban hayatta olsaydı bana karşı olan şu tavrına çok kızardı," dedi. Muhammed geri döndü. Sevdân b. Revmân, Osmân'a doğru ilerledi. Elinde geniş ağızlı bir mızrak vardı. Öldürünceye kadar Osmân'a sapladı. Osmân öldüğünde oruçluydu. Sonra da girdikleri yerden kaçarak çıktılar. Bu olay zilhicce ayından on sekiz gece geçince cuma günü meydana geldi. Osmân'ın evindeki muhasara tam kırk beş gün sürdü. Osmân'ın karısı şöyle diyordu: "Onu ister öldürün ister hayatta bırakın! Ama şunu iyi bilin: O gece teheccüd kılarken bir rekâtta Kur'an'ı hatmeder. [Bunu bilin de ona göre davranın.]"

Sonra Osmân'ın karısı dama çıkıp insanlara olayı haber verdi. Yukarıdakiler öfkeyle odaya doluştular. İlk içeriye giren ürperti içerisindeki Hasan ve Hüseyin'di. Olanlardan ikisinin de haberi yoktu. Çünkü ikisi de kapıyı tutmuş Osmân'a yardımcı olmaya çalışıyorlar ve içeri dalıp zarar vermek isteyenleri Osmân'dan uzak tutuyorlardı. İçeri girdiklerinde Osmân'ın kesilmiş olduğunu gördüler. Üzerine kapaklanıp ağladılar. İnsanlar odaya doluştu. Elleriyle dizlerini, bağırlarını dövdüler; âh u zâr ettiler.

Haber Ali b. Ebî Tâlib, Talha, Zübeyr ve Sa'd'a ulaşınca deh- [II/265] şetle evden çıktılar. Haberin şiddetinden dolayı neredeyse

akıllarını yitireceklerdi. Osmân'ın evine girdiler ve cansız bedeniyle karşılaştılar. "إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ"[533] dediler. Ali, oğulları Hasan ve Hüseyin'e dönerek "Siz kapıda olmanıza rağmen nasıl olur da [sizi geçip] Müminlerin Emîri'ni öldürürler?!" dedi. İkisi: "Bilmiyoruz," dediler. [Ebû Hâtim] şöyle dedi: Ali, elini kaldırıp Hasan'a bir tokat attı ve Hüseyin'in de göğsüne bir yumruk vurdu. Muhammed b. Talha ile Abdullah b. Zübeyr'e ise hakaret edip ağır sözler söyledi. "إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ"[534] diyerek öfkeyle dışarı çıktı.

Ali yolda Talha b. Ubeydillâh ile karşılaştı. Talha: "Neyin var Ebü'l-Hasan?" diye sordu. Ali "Hiçbir delil hiçbir mesnet olmamasına rağmen Müminlerin Emîri –üstelik Resulullah'ın ashabından birisi– öldürülüyor!" dedi. Talha: "Mervân'ı onlara teslim etseydi öldürmezlerdi," dedi. Bunun üzerine Ali: "İyi de Mervân size teslim edilseydi yargılama gereği bile duymadan öldürecektiniz," dedi. Ardından Ali "إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ" diyerek evine geldi.

İnsanlar birbirleriyle konuşmaya başladılar. Korktular. Böyle bir şeyin olabileceğine hiç ihtimal vermemişlerdi.

Sonra Osmân akşam ve yatsı arasında yatağına[535] taşındı. Cenaze namazını Cübeyr b. Mut'im kıldırdı. Nâile bint Ferâfisa ile Ümmü Benîn bint Uyeyne b. Hısn b. Bedr el-Fezârî kabrini gösterdi. Cumartesi gecesi zilhiccenin bitmesine on iki gece kala defnedildi. Halifelik müddeti on iki yıldan on gün eksiktir.

Osmân'ın öldürüldüğü gün Kureyş'ten şu kişiler de öldürüldü:

[1] Abdullah b. Vehb b. Zem'a el-Esedî.

[2] Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Avvâm.

[3] Mugîre b. el-Ehnes b. Şurayk es-Sekafî.

[II/266] Bunlarla birlikte Osmân'ın zenci kölesi de öldürüldü. Böylece toplam dört kişi öldürüldü.

533 "Allah'tan geldik ve yine ona döneceğiz." Bakara, 2/156.
534 Bakara, 2/156.
535 Buradaki serir kelimesi Hz. Osman'ın bir tahta sedye ile mezara taşınmasını anlatmış olmalıdır.(Ed.)

Osmân öldürüldüğü sırada valiler şunlardı:

[1] Basra'da Abdullah b. Âmir b. Küreyz.

[2] Kûfe'de Sa'd b. Ebî Vakkâs.

[3] Şam'da Muâviye b. Ebî Süfyân.

[4] Mısır'da Muhammed b. Ebî Huzeyfe.

[5] Mekke'de Abdullah b. el-Hadramî.

[6] Tâif'te Kâsım b. Rebîa es-Sekafî.

[7] San'a'da Ya'lâ b. Münebbih.

[8] Cened'de Abdullah b. Ebî Rebîa [ö. 35/656].

Ali b. Ebî Tâlib'in Halife Oluşu

Tam adı şöyledir: Ali b. Ebî Tâlib b. Abdilmuttalib b. Hâşim b. Abdimenâf b. Kusay b. Kilâb b. Mürre b. Ka'b b. Lüey b. Gâlib b. Fihr b. Mâlik b. en-Nadîr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İyâs b. Mudar b. Nizâr b. Me'ad b. Adnân.

Künyesi Ebü'l-Hasan olup Hâşimî nisbetiyle bilinir.

Annesi Fâtıma bint Esed b. Hişâm b. Abdimenâf'tır. Hâşim ile Hişâm kardeştir. Annesinin adının "Fâtıma bint Esed b. Hâşim b. Abdimenâf" olduğu iddiası bir kuruntudan ibarettir.

Şeyhe okunurken benim de hazır bulunduğum bir mecliste Muhammed b. İshâk es-Sekafî bize haber verdi. Dedi ki: Kuteybe b. Sa'îd bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Hâtim b. İsmâîl, Yezîd b. Ebî Ubeyd'den, o da [II/267] Seleme b. el-Ekva'dan bize lafzen rivayette bulunduğuna göre Seleme b. el-Ekva' [ö. 74/693] şöyle dedi:

"Ali'nin gözü ağrıyordu. Bundan dolayı Resulullah ile birlikte Hayber Savaşı'na katılamayıp geride kalmıştı. Ali: "Resulullah savaşırken ben geride kalacağım?!" dedi ve yola çıkarak Peygamber'e yetişti. Hayber'in fethedileceği sabahın gecesinde Resulullah şöyle dedi: "Yarın sancağı hem Allah'ın hem de Peygamber'inin kendisini sevdiği bir adama vereceğim –Ravi, Resulullah'ın 'Yarın sancağı hem Allah'ın hem de Peygamber'inin kendisini sevdiği bir adam alacak,' demiş olabileceğini belirtiyor– ve Allah onun eliyle fethi müyesser kılacak!" Sabah hiç tahmin edemediğimiz hâlde bir de baktık ki Ali! [İnsanlar] "İşte o, Ali!" dediler. Resulullah sancağı Ali'ye verdi. Allah Ali'ye fethi müyesser kıldı."

Ebû Hâtim şöyle dedi: Osmân'ın başına gelenlerden sonra insanlar Ali'nin peşinden koşarken Ali, evinde oturacak değildi. Tüm insanlar "Müminlerin Emîri Ali'dir," diyordu. Derken evine geldiler ve "Sana biat edeceğiz. Zaten bir yöneticiye ihtiyacımız var. Sen de buna en layık olansın!" dediler. Ali: "Bu sizin işiniz değil! Buna karar verebilecek olan Bedir ashabıdır. Bedir Savaşı'na katılan sahabiler kimin halife olmasını isterse halife odur!" dedi. Bedir ashabından Ali'ye gelerek halife olmasını ve kendisine biat edeceğini ifade etmeyen neredeyse hiç kimse kalmadı. Ancak Ali bu tekliflerini reddediyordu. Eşter Mâlik b. el-Hâris en-Nehâî, Ali'nin yanma gelerek: "Şunların sana biat etme isteklerini neden geri çeviriyorsun?" dedi. Ali: "Şûrânın ve kentin önde gelenlerinin kararı olmadan halifeliği kabul etmeyeceğim," dedi. Mısırlılar Ali'nin yanına geldiler. "Elini uzatta san biat edelim. Vallahi Osmân öldürüldü. Osmân'ın öldürülmesi Allah rızası içindi," dediler. Bunun üzerine Ali: "Yalancılar! Vallahi öldürülmesinde Allah'ın rızası yoktur. Onu ne bir kısas için ne bir had cezası için ne de başka bir şer'î/yasal gerekçe için öldürdünüz!" dedi.

[II/268] Mervân kaçtı. Yakalamak istediler ancak başaramadılar.

Ali onların bu hâlini görünce mescide gidip minbere çıktı. Allah'a layıkıyla hamdüsena etti. Sonra da şöyle dedi: "Ey İnsanlar! Benim başınıza yönetici olmamı mı istiyorsunuz?" Minbere ilk tırmanıp Ali'ye biat eden Talha oldu. Talha'nın bir parmağı felçliydi. Talha biat ederken bunu gören bir çöl Arabı: "Felçli bir el, tamamlanmamış bir iktidar [demektir,]" dedi. Ali bu durumdan bir uğursuzluk sezdi ve "Böyle olması ona bir zarar vermez!" dedi. Talha'dan sonra Sa'd ve Resulullah'ın diğer arkadaşları biat ettiler.

Sonra Ali, Sa'd'ın, İbn Ömer'in ve Muhammed b. Mesleme'nin felaket diye ağladıklarını haber aldı. Ali konuşma yapmak üzere minbere çıktı. Allah'a hamdüsena etti ve şöyle dedi: "Ey İnsanlar! Daha önceki arkadaşlarıma hangi esaslar üzere biat ettiyseniz bana da aynı esaslar üzere biat ettiniz. Bana biat ettiğinizde benden başka bir seçeneğiniz de yoktu. Buna göre imamın/devlet başkanının doğru hareket etmesi, halkın ise imamın emirlerine teslimiyet göstermesi gerekir.

Bana umumi bir biat yapıldı. Bu biattan yüz çeviren Müslümanların inancından yüz çevirmiş ve başka bir yola girmiştir. Bu tür bir kişinin bana biatı da oldubittiye getirilmemiştir. Benim işimle sizin işiniz bir değildir; Ben sadece Allah'ın rızasını istiyorum. Siz ise beni kendiniz için istiyorsunuz. Allah adına yemin olsun ki hasımlara karşı samimi davranacağım ve mazluma adaletle muamele edeceğim."

İnsanlar Osmân'ın öldürülmesi hakkında çok konuştular. Bir kısmı Osmân'ın haksız bir şekilde öldürüldüğünü ve mazlum olduğunu savunurken bir kısmı öldürülmeyi hak eden bir zalim olduğunu söylüyordu. Bu görüşlerin en temel dayanağı ise Talha ve Zübeyr idi. Kureyşliler şöyle dediler: "Siz ikiniz! Osmân meselesiyle ilgili olarak milletin sözlerine dayanak gösterdiği kişiler sizsiniz!" Bunun üzerine Talha insanların arasında ayağa kalktı. Allah'a hamdüsena edip Resulü'ne salatüselam getirdikten sonra şöyle dedi: "Ey İnsanlar! Osmân [II/269] hakkında dün ne söylüyorsak bu gün de aynı şeyleri söylüyoruz. Osmân dünyadan tövbekâr olarak ayrılmıştır! Bir grup insan da üzerine saldırıp onu öldürmüştür. Hakkındaki hükmü ise Allah verecektir," dedi.

Sonra Zübeyr ayağa kalktı. Allah'a layıkıyla hamdüsena edip Resulüne salatüselam getirdikten sonra şöyle dedi: "Ey İnsanlar! Allah her şeyin içinden bir tanesini seçmiştir. [Örneğin] İnsanlar arasında Muhammed'i seçmiş ve *müşrikler istemese bile bütün dinleri ortadan kaldırması için hak dini ve hidayeti*[536] kendisine vermiştir. Aylardan ramazanı seçmiş ve o ayda Kur'an'ı indirerek orucu farz kılmıştır. Günlerden cumayı seçmiş ve bu günü Müslümanlar için bayram olarak belirlemiştir. Kentlerden de bu iki kenti yani Mekke ve Medine'yi seçmiştir. Kâbe'yi Mekke'ye koymuş Resulullah'ın mukaddes camisini de Medine'ye koymuştur. Mezarıyla minberinin arasında bulunan bölgeyi *cennet bahçesi* yapmıştır. Bunların hepsini nasıl değerli oldukları için seçerek üstün kılmışsa *şûrâ*dan da *teslimiyet*i seçmiştir. Şûrâ kişinin başına buyruk ve canının istediği gibi hareket etmesini önler; teslimiyet de şüphesini ortadan kaldırır. Binaenaleyh biz istişare ettik ve

536 Tevbe, 9/33.

Ali'nin hilafetine razı olduk. Osmân'ın öldürülmesi meselesine gelince hakkındaki hükmü Allah verecek!"

Ali, Osmân'ın katledilmesiyle ilgili olarak insanlar arasındaki ihtilafı görünce minbere çıktı. Allah'a hamdüsena edip layıkıyla methetti. Sonra da şöyle dedi: "Ey İnsanlar! Gözünüzü kulağınızı açıp canı gönülden beni dinleyin! İnsanlar hak ve bâtıl arasındadırlar. Eğer bâtıl baskın çıkacaksa zaten eskiden beri bâtıl arada sırada bunu yapıyor ve galip geliyor. Eğer hakkın taraftarları galip gelecekse belki bir gün makûs talihimiz geri döner ve buna dair umudum da var. Benim ve sizin bir fitnenin ortasında olmamızdan endişeleniyorum. Buna karşı çalışmaktan başka elimizden bir şey gelmez. Beş [II/270] tür varlık bulunmaktadır; altıncısı yoktur: [1] İki kanadıyla uçan melek. [2] Allah'ın elinden tuttuğu peygamber. [3] Var gücüyle çalışan kişi. [4] Beklentisini yitirmeyen ümitvâr kişi. [5] Kusurları sebebiyle cehennemlik olan kişi. Allah bu ümmeti iki şeyle terbiye eder: kılıçla ve sopayla. Bir yönetici bu ikisinde gevşeklik göstermez. Evinize gidin! Allah'tan bağışlanma dileyin ve aranızı düzeltin!"

Sonra Ali inip *beytülmâl*e gitti. Beytülmâlde bulunan her şeyi çıkarıp Müslümanlara dağıttı.

Sonra Sa'd b. Ebî Vakkâs'a, Abdullah b. Ömer'e ve Muhammed b. Mesleme'ye birini gönderip şunları söyledi: "Sizin bir fesat çıkardığınızı duydum." Sa'd şöyle dedi: "Doğru demişler. Sana biat etmiyorum. Bana müminle kâfiri kendisiyle ayıracağım bir kılıç vermediğin müddetçe gittiğin yere de seninle gelmem." Abdullah b. Ömer: "Allah için ve akrabalık hatırımız için beni bilmediğim bir şeye mecbur etme! Vallahi tüm Müslümanlar, Allah'ın üzerine ittifak sağlayacağı bir kişi çevresinde toplanıncaya kadar biat etmeyeceğim," dedi. Muhammed b. Mesleme: "Resulullah bana arkadaşları ihtilafa düştüğünde işlerine karışmamamı, kılıcımı Uhud kayalığına vurmamı, kılıcım kırılınca da bir günahkâr gelip kanıma girinceye ya da ecelim gelinceye kadar evimde oturmamı emretmişti. Ben de böyle yaptım," dedi.

Sonra Ali, Üsâme b. Zeyd'i çağırıp biat etmesini istedi. Üsâme: "Biat işine gelince sana biat ediyorum. En fazla sevdiğim

ve diğerlerine tercih edeceğim kişi de sensin. Senin uğrunda savaşmaya gelince ben Resulullah'a *lâ ilâhe illallâh* diyen hiç [II/271] kimseyle savaşmayacağıma dair söz verdim," dedi.

Ali hepsinin farklı bir tavırla hareket ettiğini görünce: "Şu biatınızı benden alın da istediğiniz bir kişiyi seçip ona biat edin!" dedi. Sustular. Kalkıp çıktılar.

Mugîre b. Şu'be, Ali'nin yanına geldi ve "Ey Müminlerin Emîri! Sana üç önerim var. Üçünden dilediğini yap!" dedi. Ali: "Ey Kör! Nedir onlar?" dedi. Mugîre: "İnsanların senin kararlarına karşı ağır davrandıklarını görüyorum. Bence [1] ya bir deveye binip insanlardan kaçarak uzak diyarlara git! Çünkü böyle yaparsan onların hepsi senin devenden daha çevik birçok deve ve ata binerek gittiğin yere kadar sana yetişmek için ardından gelirler. Böylece istesen de istemesen de topluca senin bu yaptığın davranışı taklit etmiş olurlar. [2] Bunu yapmazsan Muâviye'yi Şam'ın tamamındaki valiliğinde sabit tut! Bu talimatı içeren bir mektup yazarak onun değerini ve atalarının soyluluğunu ifade et! Ömer ve Osmân'dan daha fazla iyilikte bulunacağını ona fark ettir. Amr b. el-Âs'ı da Mısır valiliğine tekrar ata! Ona yazacağın mektupta da değerini ve kıdemini ifade et! Çünkü iltifattan ve medihten hoşlanan bir kişidir. İşler yoluna girince yanına gelmelerini istersin ve kentler ile insanlar hakkında haberler sorar ve danışırsın. Sonra onların yerine iki yeni vali gönderip bu ikisini yanında tutarsın! [3] Bunu da yapmayacak olursan bu kentten çık! Çünkü bu kent silah kullanman ve meydan savaşı yapman için uygun değildir," dedi.

Ali şöyle dedi: "İnsanlardan kaçma teklifine gelince bana biat etmelerine rağmen nasıl onları bırakıp kaçarım! Muâviye ile Amr'ın valiliğine gelince bir an bile onları yerlerinde bırakırsam Allah bunun hesabını bana sorar. *"Ben asla sapkınları kendime yardımcı olarak almam!"*[537] Bu kentleri terk edip başka diyarlara gitmeme gelince bunu düşüneceğim." Mugîre, Ali'nin yanından çıktı. Sonra [ertesi gün] geri geldi. Şam'a gidip Muâviye'ye katılmaya karar vermişti. Ali'ye şöyle dedi: "Ey [II/272]

537 Kehf, 18/51.

Müminlerin Emîri! Dün sana Muâviye ve Amr ile ilgili fikirlerimi söylemiştim. Bence uygun olan onları derhal görevden almandır. Onlar senin kendilerini görevden alacağını duydular. Sen bildiğin gibi yönetimine devam et!" Mugîre, Ali'nin yanından çıkarken İbn Abbâs içeri giriyordu. Karşılaştılar. İbn Abbâs, Ali'nin yanına varınca: "Mugîre'nin senin yanından ayrıldığını gördüm. Niçin gelmişti?" dedi. Ali: "Dün bir fikir, bu gün de başka bir fikir getirdi," dedi ve her iki öneriyi de anlattı. İbn Abbâs: "Dün sana karşı samimiydi. Bu gün ise seni aldatıyor," dedi. Ali: "Çözüm ne?" diye sorunca İbn Abbâs: "Çözüm dünkü görüştü," dedi. Ali: "Bu [vereceğin fikre] ihtiyacım var," dedi. İbn Abbâs: "Uygun olan karar, yola çıkıp Mekke'ye ulaşıncaya kadar durmadan devam etmen ve Mekke'deki konaklardan birisine girerek üzerine kapıyı kapamandı. İnsanlar seni yüzüstü bırakamazlardı. Üstelik Kureyş seni vazife başına getirebilmek için zor ya da kolay her yolu deneyecekti. Zira onların senden [daha iyi] bir başkasını da bulamazlardı. Ama bugün Ümeyye oğulları kendi adamlarının kanını isterken daha haklı görünüyorlar. Osmân'ın öldürülmesiyle ilgili olarak bir miktar sorumluluğu sana yüklemek için insanları şüpheye düşürüyorlar. Böylece birtakım şeylerle seni karalayacaklar," dedi.

Ali, Şam'a giderek halkı ziyaret etmek ve Muâviye'nin ne düşündüğünü, ne yapacağını görüp öğrenmek istedi. Ebû Eyyûb el-Ensârî, Ali'nin yanına gelerek: "Ey Müminlerin Emîri! Buralar da kalsan da başka diyarlara gitmesen! Zira burası sığındığımız zırhımız ve Peygamberimizin hicret yuvasıdır. [II/273] Kabri de minberi de İslam'ın kaynağı da burasıdır. Araplar sana boyun eğerse burada yaşayanlar gibi sen de yaşarsın. Eğer bir kavim sana karşı saldırırsa onları düşmanlarıyla vurursun! Sefere çıkmak zorunda kalırsan da gidersin; çünkü mazeretin olmuş olur," dedi. Ali: "Savaşçılar ve mallar Irak'ta! Allah'ın hakkımızdaki yazgısından başka başımıza hiçbir şey gelmeyecek!" dedi.

[Valiler]

Sonra Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin gösterdiği fikri benimseyerek Medine'de kalmaya karar verdi. Diğer eyaletlere valiler gönderdi. Osmân b. Huneyf'i Basra'ya, Umâre b. Hassân b.

Şihâb'ı Kûfe'ye, Ubeydullâh b. Abbâs'ı Yemen'e, Kays b. Sa'd'ı Mısır'a ve Sehl b. Huneyf'i ise Şam'a vali olarak gönderdi.

Sehl b. Huneyf [ö. 38/658-59] yola çıkıp Tebûk'e ulaşınca karşısında Şamlılardan oluşan bir süvari grubu çıktı. "Kimsin?" dediler. "Vali!" dedi. "Nerenin?" diye sorunca "Şam'ın!" dedi. "Eğer seni Osmân yolladıysa hoş geldin sefa getirdin. Başkası atadıysa hemen geri dön!" dediler. Sehl: "Osmân'a neler olduğundan haberiniz yok galiba?" dedi. "Elbette var. Ama iyisi mi sen memleketine dön!" dediler. Ali'nin yanma geri döndü. Bir de baktı ki gruptakiler onunla arkadaş olmuşlar.

Kays b. Sa'd [ö. 60/680], Eyle kentine ulaştı. Gözcüler onu karşıladılar ve "Kimsin?" diye sordular. Kays: "Ben bir kısmı öldürülen bir kısmı da can korkusuyla kaçan ashaptanım. Sığınacağım bir kent arıyorum," dedi. "Peki kimsin sen?" dediler. "Adım Kays b. Sa'd b. Ubâde," dedi. "Bizimle gel!" dediler. Kays onlarla beraber gitti. Mısır'a girdi ve durumunu açıkladı. Mısır'a vali olarak atandığını söyledi. Mısırlılar bunun üzerine gruplara bölündüler. Bir kısmı çoğunluğa/*cemaat*e katılıp [II/274] biat etti. Bir kısmı bir köşeye çekilip uzak durdu. Bir kısmı ise "Osmân'ın katillerini belirlerse yanındayız. Aksi hâlde hayır!" dediler. Kays b. Sa'd görüp müşahede ettiği her şeyi Ali'ye mektupla bildirdi.

Ubeydullâh b. Abbâs [ö. 58/678] Yemen'e gitmek için yola çıktı. Hiç kimse ona karşı çıkmadı ve onu yolundan alıkoymadı. Yemen'e girdi. Durumu Ali'ye bildirdi.

Umâre b. Hassân b. Şihâb, Kûfe'ye gitmek için yola çıktı. Zübâle'ye vardığında karşına Tuleyha b. Huveylid el-Esedî çıktı. Medine'nin dışına çıkmış ve Osmân'ın katillerinin bulunmasını istiyor; Osmân'ın kan davasını güdüyordu. Tuleyha: "Kimsin sen?" diye sordu. "Ben Umâre b. Hassân b. Şihâb!" dedi. "Buraya neden geldin?" dedi. "Kûfe'ye vali olarak atandım da oraya gidiyorum," dedi. "Seni kim atadı?" diye sorunca "Müminlerin Emîri Ali!" dedi. "Evine dön! İşine bak! Çünkü Kûfeliler valileri olarak Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin yerine başkasını istemiyor," dedi. Bunun üzerine Umâre b. Hassân, Ali'nin yanına döndü ve olan biteni anlattı. Tuleyha, Zübâle'ye yerleşti.

Osmân b. Huneyf [ö. 41/661 (?)] Basra'ya gitmek için yola çıktı. O sırada Basra'da Abdullah b. Âmir b. Küreyz [ö. 59/679] valiydi. Basralılar Osmân'ın öldürüldüğünü haber aldılar. İbn Âmir ayağa kaltı ve minbere çıkarak şöyle dedi: "Halifeniz hiçbir suçu olmaksızın öldürülmüştür. Ona yaptığınız biat hâlâ üzerinizde ve sizi bağlayıcıdır. Ölüyken uğrunda mücadele etmek hayattayken ona yardıma koşmaktan farksızdır. Bugün dün değildir! İnsanlar Ali'ye biat ettiler; ama biz Osmân'ın kanının davacısıyız. Savaşa hazırlanın!" Hârise b. Kudâme ona şöyle dedi: "Ey İbn Âmir! Sen bize savaşarak hükümran olmadın ki?! Üstelik Osmân'ı ensarın ve muhacirlerin gözü önünde öldürdüler ve ardından insanlar Ali'ye biat etti. Ali seni onaylarsa sana itaat ederiz. Ali seni görevden alırsa sana başkaldırırız." İbn Âmir: "Sabah seninle görüşürüz!" dedi.

Gece olunca Abdullah b. Âmir yol hazırlığına başladı. Bi- [II/275] neklerini ve ihtiyacı olan eşyayı hazırladı. Gece bir deveye binip Medine'ye doğru yola çıktı. Basra'da kendi yerine Abdullah b. Âmir el-Hadramî'yi bıraktı. İnsanlar kendi aralarında İbn Âmir'in durumunu değerlendiriyorlardı. Onun kenti terk ettiğini öğrendiler.

İbn Âmir Medine'ye gelince Talha ve Zübeyr'in yanına gitti. İkisi İbn Âmir'e: "Hoş gelmedin! Sefa da getirmedin! Sana hoş geldin dememizi mi bekliyorsun? Irak'ı ve malları bırakıp gelmişsin! Senin yerine başkasını atadı diye Ali'nin korkusundan soluğu Medine'de almışsın! Gece vakti bir deve bulup kaçmışsın! Taraftarların öbeklenip bir güç oluncaya kadar Irak'ta kalsaydın ya!" dediler. İbn Âmir şöyle dedi: "Eğer bu sözleri sizden duyuyorsam şunu bilin: Sizin emrinize vereceğim yüz bin kişilik bir ordu ve dilediğiniz kadar mal hazır!"

Sonra Ali'nin kızı olan Ümmü Külsûm [ö. 41/661 (?)], babasının yanına geldi. Ümmü Külsûm, Ömer b. el-Hattâb ile evliydi. Babasına: "Abdullah b. Ömer iyi biridir. Sana karşı çıkacak hiçbir davranış sergilemeyeceğine dair ben kefilim," dedi. İbn Âmir, Medine'ye gelince İbn Ömer, Ümmü Külsûm'un yanına gelip şöyle dedi: "Anneciğim! Sen benim için kefil olmuştun. Ama şimdi ben umre için yola çıkmaya niyetliyim. Tüm insanlar ortak karar verinceye kadar babana biat etmeyeceğim.

Bununla birlikte babanı kızdıracak hiçbir işe kalkışmayacağıma dair de sana söz veriyorum. Şimdi dilersen bana müsaade et! Dilersen de beni babana gönder!" Ümmü Külsûm: "Hayır gerek yok! Umreye git! Allah yardımcın olsun! Seni Allah kollayıp gözetsin!" dedi. İbn Ömer umre yapmak için yola çıktı.

Sabah olunca halk Ali'nin yanma geldi ve "Dün akşam neler oldu bir bilsen?! Dün olanlar Talha, Zübeyr ve Muâviye'nin hâlinden daha tehlikeli!" dediler. Ali: "Ne oldu ki?" dedi. "Abdullah b. Ömer Şam'a gitti," dediler. Ali çarşıya geldi ve İbn Ömer'i takip edip yakalayacak bir müfreze hazırlamaya koyuldu. Ümmü Külsûm bunu duyunca bineğine binip babasının [II/276] yanına geldi. "[Baba!] İşin iç yüzü, sana anlatıldığı gibi değil!" dedi ve kendisi ile İbn Ömer arasında geçen konuşmayı anlattı. Ali'nin içi ferahladı. Onlar henüz çarşıdan ayrılmazdan önce, umreden dönmekte olan bazı kişiler, yolda İbn Ömer'i ve yanındaki bir başka kişiyi ihramlarına bürünmüş ve merkeplerine binmiş olarak gördüklerini ifade ettiler.

[Ali b. Ebî Tâlib'in Muâviye'ye Mektubu]

Sonra Ali, Muâviye'ye bir mektup yazdı:

"Rahmân Rahîm Allah'ın adıyla!

Müminlerin yöneticisi ve bir Allah kulu olan Ali'den Muâviye b. Ebî Süfyân'a...

Allah'ın selamı üzerine olsun! Kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a hamdüsena ediyorum. İmdi!

Osmân'ın başına gelen faciadan ve insanların bir araya gelerek bana biat ettiklerinden haberdarsındır. Diğer insanların yaptığı gibi sen de selamet yoluna gir! Aksi hâlde [*ayrılıkçı*] *fırka*nın yaptığı gibi sen de savaşını ilan et! Vesselam!"

Mektubu Sebre el-Cühenî ve Rebî' b. Sebre'ye vererek Muâviye'ye gönderdi. Sebre mektubu Muâviye'ye takdim edip teslim edince Muâviye bir süre ne diyeceğini bilemedi. Uzun bir süre geçtikten sonra Abs kabilesinden Kabîsa denen bir adamı çağırdı ve kendisine mühürlenmiş [deri] bir tomar verdi. Mektup "Muâviye b. Ebî Süfyân'dan Ali b. Ebî Tâlib'e!" diye başlıyordu. Kabîsa'ya "Medine'ye girdiğinde tomarı herkesin

göreceği bir şekilde ve en aşağısından tut!" dedi ve ona neler söyleyeceğini anlattı. Ali'nin elçisi olan Sebre'nin yanına katıp ikisini Medine'ye gönderdi. Kabîsa el-Absî tomarı herkesin görebileceği bir şekilde kaldırarak yürüdü. İnsanlar yollara çıkıp gelenlere baktılar. O sırada Muâviye'nin Ali'ye başkaldırıp karşı çıktığını anladılar. İkisi Ali'nin huzuruna girince Absî tomarı Ali'ye verdi. Tomarın mührünü açtı ama içinde bir şey bulamadı. Sebre'ye "Anlat bakalım!" dedi. "Osmân'ın kanından başka bir şey düşünmeyen bir toplumdan geliyorum. Arkamda, Osmân'ın gömleği altında toplanmış ağlaşan altmış [II/277] bin yaşlı adam bıraktım." Bunun üzerine Ali: "Osmân'ın kanını bizden mi istiyorlar!?" dedi.

[Ali b. Ebî Tâlib'in Ebû Mûsâ el-Eş'arî'ye Mektubu]

Sonra Kûfe valisi olan Ebû Mûsâ el-Eş'arî'ye bir mektup yazdı:

"Rahmân Rahîm Allah'ın Adıyla!

Allah'ın kulu ve Müminlerin Emîri olan Ali'den Allah'ın kulu Ebû Mûsâ b. Kays el-Eş'arî'ye...

Allah'ın selamı üzerine olsun! Kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a hamdüsena ediyorum. İmdi!

Osmân'ın başına gelen faciadan ve insanların bir araya gelerek bana biat ettiklerinden haberdarsındır. Diğer insanların yaptığı gibi sen de selamet yoluna gir! Hâkimiyetin altındakileri benim emirlerimi dinleyip bana itaat etmeye teşvik et! Senle onlar arasındaki tavrı da –inşallah– bana bildir! Allah'ın selamı ve bereketi üzerine olsun!"

Mektubu Ma'bed el-Eslemî'ye verip gönderdi. Ma'bed, Kûfe'ye ulaşınca Ebû Mûsâ insanlardan Ali'ye itaat etmelerini istedi. Onlar da itaat ettiler. Ebû Mûsâ, Ali'ye bir mektup yazdı:

"Rahmân Rahîm Allah'ın Adıyla!

Kays'ın oğlu Abdullah'tan Müminlerin Emîri ve Allah'ın bir kulu olan Ali'ye...

Allah'ın selamı üzerine olsun! Kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a hamdüsena ediyorum. İmdi!

Mektubunu okudum ve kendi etbaım olan Müslümanları sana itaat edip emirlerini dinlemeye çağırdım. Emirlerini harfiyen yerine getireceklerine ve sana itaat edeceklerine söz verdiler. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerine olsun." Yazdığı mektubu Ma'bed'e verdi.

[Muhalifler Mekke'de]

Âişe umreye gitmek amacıyla yola çıktı. Umresini tamamlayınca Kâbe'nin kapısı önüne geldi. Müslümanlar çevresine toplandı. Bunun üzerine Âişe şöyle dedi: "Ey İnsanlar! Medine'nin köleleriyle farklı ülkelerin çapulcuları el ele verip geçtiğimiz günlerde hiçbir suçu olmayan şu zavallı adamın [Osmân'ın] üzerine çullanıp öldürdüler. Harem bölgesinde kan dökülmeme kuralını çiğneyip Harem'e hürmetsizlik ettiler ve [Osmân'ın] dökülmesi haram olan kanını akıttılar." Bunu duyan Abdullah b. Âmir: "İşte Ben! Bu kanın hesabını soracakların ilkiyim," dedi. Böylece bu işe ilk kalkışan kişi oldu.

Medine'de her kafadan bir ses çıkmaya başlayınca Talha ve Zübeyr, Ali'den umreye gitmek için müsaade istedi. Ali onlara şöyle dedi: "Sizin asıl niyetiniz umreye gitmek değil! Hâlbuki siz bana biat etmeden önce ikinize de 'İkinizden hanginiz dilerse ona biat etmeye hazırım,' demiştim. Siz bana biat etmek dışındaki tüm seçenekleri elinizin tersiyle itmiştiniz. Gitmenize izin veriyorum. Selametle gidin!" Talha ve Zübeyr, Mekke'ye gitmek için yola çıktı. Abdullah b. Âmir b. Küreyz de onlara katıldı. İkisinin yanma gelince onlara şöyle dedi: "Haydi yolcu yolunda gerek! Nihayet istediğiniz oldu." Hepsi Mekke'de Âişe'nin maiyetine katıldılar. Orada Ümeyye oğullarından da bir grup vardı. [II/278]

Sonra Muâviye Ali'yle savaşmak ve Osmân'ın kanının hesabını sormak için Şamlıları toplamaya başladı. O sırada Mısır valisi olan Kays b. Sa'd b. Ubâde'ye bir hile tertipledi. Kays, Ali'ye bir mektup yazarak Muâviye'ye hakaret etti. Ali mektubu okuyunca Kays'ı görevden alıp yerine Muhammed b. Ebî Bekir'i vali olarak atadı.

Herakleios'un oğlu Konstantinos gemilerle sefere çıktı. Müslümanları yok etmek istiyordu. Allah üzerlerine sert bir

kasırga yollayıp onları suda boğdu. Konstantinos kurtuldu. Sicilya'ya ulaştı. Rumlar bir hamam yapmışlardı. Hamama girince "Adamlarımızın ölümüne neden oldun," diyerek onu orada öldürdüler.

Abdullah b. Abbâs insanlara hac yaptırdı. Onu hac emîri olarak Ali atamıştı. Abdullah b. Abbâs hac ibadetini tamamlayıp ayrılınca Talha ve Zübeyr, Âişe'nin yanına gitmeye karar verdiler. Talha: "Abdullah b. Ömer'i yanımızda olsa milleti kendimize çekebiliriz. Onun Osmân ile olan meselesini ve ona olan muhalefetini bilen biliyor," dedi. Talha, Abdullah [II/279] b. Ömer'e gelerek "Ebû Abdirrahmân! Âişe insanların arasını düzeltmek istiyor. Sen de bize katıl! Katılırsan liderimiz olursun ve sana itaat ederiz," dedi. İbn Ömer: "Beni [basit bir yeme kanarak] yuvasından çıkan bir tavşan gibi kandırıp da dışarı mı çıkaracaksınız? İnsanlar sadece erkek kölelere, dişi kölelere, dinara ve dirheme kanarlar. Zaten ben de böyle [değersiz şeylere kananlardan] biri değilim. Açıkça bu işlerle ilişkimi de kesiyorum. Ben Ali'nin sıhhat ve afiyetini istiyorum. Benim yerime kendinize baş olacak başkasını bulun!" dedi. Bunun üzerine Talha: "Allah bizi sana muhtaç etmesin! Sana ihtiyacımız da yok!" dedi.

Ya'lâ b. Ümeyye, Yemen'den dört yüz deve getirdi. Yemen zekât memuruydu. Onlara bu develeri vermeyi teklif etti. Zübeyr: "Develerinle işimiz yok! Şu malları bize borç olarak ver," dedi. Ya'lâ, Zübeyr'e altmış bin dinar verdi. Talha'ya kırk bin dinar verdi. Bunlarla orduyu donattılar ve kendilerine katılanlara verdiler.

Hicrî Otuz Altıncı Yıl

[Figân Günü/Yevm-i Nahîb]

Hicrî otuz altıncı yıl girince sefere çıkmayı görüştüler. Zübeyr: "Önce Şam'a varalım. Çünkü orada adam ve mal temin edebiliriz," dedi. İbn Âmir: "Önce Basra! Çünkü Basra'ya hükmederseniz Şam zaten sizin olur. Çünkü Muâviye sizden önce Şam'a ilerledi. Üstelik o, Osmân'ın amca oğlu! Benim Basra'da yapacaklarım var ve Basralılar Talha'yı da sevip istiyorlar," [II/280] dedi. Âişe ise "Önce Medine'ye yürüyelim," diyordu. Diğerleri

Âişe'ye "Ey Müminlerin Annesi! Medine'yi bir kenara bırak! Çünkü senin yanında bulunanlar bu başıboşluğa girmek istemiyorlar. Sen de bizimle Basra'ya gel! Eğer Allah bu girişimimizi başarıya ulaştırırsa dilediğimiz gerçekleşmiş olur. Aksi olursa biz mesajımızı ilettik ve Allah'ın dediği olur," dediler.

Ömer'in kızı Hafsa ile görüşüp kendileriyle savaşa çıkmasını teklif ettiler. Hafsa: "Benim fikrim Âişe'nin fikrine muvafıktır," dedi. Ancak Abdullah b. Ömer gelerek Hafsa'nın orduyla birlikte gitmemesi için yalvarıp Allah adına yemin ettirdi. Hafsa gitmedi. Âişe'ye haber göndererek "Kardeşim benim sefere çıkmamı engelledi," dedi. Âişe "Allah İbn Ömer'i affetsin!" dedi.

Sonra Talha ile Zübeyr'in münadisi şöyle bağırdı: "Bineği ve silahı olan kuşansın! Olmayan için de işte silah ve binek!" Böylece binek verdikleri kişi sayısı altı yüz deveye ulaştı. Bu sayıya kendi bineği olanlar dâhil değildir. Yaklaşık bin kişi oldular. Mal ile donandılar. Peygamber'in eşleri bunları uğurladı. Ümmü Seleme hariç tüm eşleri hac yapmak için Mekke'deydiler. Ümmü Seleme Medine'ye dönmek için yola çıkmıştı.

Ordu Zâtu Irk'a varınca Peygamber'in eşleri vedalaştı. Onlar da dâhil herkes ağladı. Daha önce bugünkü kadar gözyaşlarının aktığı başka bir güne şahit olmamışlardı. Bundan dolayı bu güne figân günü (*yevmü'n-nahîb*) adı verildi. Peygamber'in eşleri Allah'ın mukaddes kıldığı harem topraklarında ve üstelik dökülmesi haram olan Osmân'ın kanını akıtanlara beddua etmeye başladılar. Sonra oradan ayrıldılar. Âişe ilerlerken şöyle diyordu: "Allah'ım! Müslümanların arasını düzeltmekten başka bir niyetim olmadığını biliyorsun! Müslümanların arasını düzelt!"

[Cemel Vak'ası]

Âişe ve beraberindekiler Mekke'den ayrılınca Ümmü'l-Fazl, Ali'yi haberdar etmek için Cüheyne kabilesinden bir adamı Ali'ye gönderdi. Ümmü'l-Fazl adama: "Çatlatırcasına git! Gerekirse her konak yerinde bir atı gözden çıkarıp yorgun olmayan yenisi al! Masrafın bana ait! İşte yüz dinar ve [II/281] kıyafetler!" dedi. Adama şu ifadelerin yer aldığı bir mektup verdi: "İmdi! Talha, Zübeyr ve Âişe Mekke'den yola çıktılar.

Orduyla Basra'ya gitmek niyetindeler!" Adam Medine'ye geldi ve mektubu Ali'ye verdi. Ali, Muhammed b. Ebî Bekir'i çağırdı ve ona "Ablanın ne yaptığını gördün mü? Talha ve Zübeyr'le birlikte savaşa çıkmış!" dedi. Bunun üzerine Muhammed: "Allah seninledir ve asla seni yardımından mahrum etmeyecek! İnsanlar da senin yanında!" dedi.

Sonra Ali ayağa kalktı. Allah'a hamdüsena ettikten sonra şöyle dedi:

"Ey İnsanlar! Ayrılıkçılarla savaşa çıkmak için hazırlığınızı yapın! Allah'ın izniyle ben savaşa çıkıyorum. Allah sadık elçisini konuşan bir kitap ve apaçık bir hükümle gönderdi. Bu hüküm karşısında, helak olmayı hak edenden başkası mahvolmaz. Allah'ın yöneticiye verdiği haklardan birisi de halifelik makamınızı korumamdır. Buna itaatinizi gösterme zamanıdır! Binaenaleyh Resulullah şöyle buyurdu: 'Bir yılanın kendi oyuğuna sığınması gibi İslam dini de Medine'ye sığınacaktır.'[538] Birliğinizi bozmak isteyen şu adamların üzerine çökün! Belki de Allah bu savaşınız vesilesiyle Müslümanların birliğini sağlar."

Ali, oğlu Hasan'ı ve Ammâr b. Yâsir'i halkın savaşa hazırlanıp kendilerine katılmalarını sağlamak için Kûfe'ye gönderdi. Kûfe'ye geldiklerinde Ebû Mûsâ el-Eş'arî halkın arasında ayağa kalktı. –Kûfe valisiydi.– Onlara Hasan'ın geldiğini ve onları, Müslümanların aralarını düzeltip birliklerini sağlamak için Müminlerin Emîri'nin ordusuna katılmaya çağırdığını söyledi.

[II/282] Zeyd b. Sûhân [ö. 36/656] Âişe'nin yanından geldi. Yanında iki mektup vardı. Birisi Âişe'den Ebû Mûsâ'ya diğeri de Âişe'den Kûfe halkına hitaben kaleme alınmıştı. Her iki mektupta da şu ifadeler yer alıyordu:

"Rahmân Rahîm Allah'ın Adıyla!

Müslümanların Annesi Âişe'den Abdullah b. Kays el-Eş'arî'ye...

Allah'ın selamı üzerine olsun!

Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a hamdüsena ediyorum. İmdi!

538 Buhârî, Fezâilu'l-Medîne, 6

Osmân'ın öldürülmesi olayını biliyorsun. Ben insanlar arasında sulhu tesis etmek için yola çıktım. Taraftarlarına evlerinde oturmaları ve en büyük arzuları olan Müslümanların idaresinin düzelmesi vaktine kadar huzuru ve sükûnu tercih edip bu savaşa katılmamaları talimatını ver! Çünkü Osmân'ın katilleri cemaatten ayrıldılar/birliğimizi bozdular ve kendilerini helaka sürükleyip/mahvu perişan ettiler."

Ebû Mûsâ her iki mektubu da okuyunca Ammâr b. Yâsir ayağa fırladı ve şöyle dedi: "Âişe'ye [Kur'an'da] bir emir verilmiştir. Bize de farklı bir emir verilmiştir. Âişe'ye evinde oturması[539] emredilirken bize yeryüzünde fitne/baskı/zulüm ve şirk ortadan kalkıncaya kadar savaşmamız[540] emredilmiştir. Âişe kalkmış kendisi gibi kadınlara emredilen hükmü bize deklare ediyor! Bize verilen emri ise kendisi uyguluyor!" Ammâr [Hasan b. Ali'yi işaret ederek] sözüne şöyle devam etti: "İşte bu Resulullah'ın amca oğludur. Onu dinleyin! Sonra kimin haktan yana olduğuna karar verin!"

Sonra Hasan ayağa kalktı ve şöyle dedi: "Ey İnsanlar! Yöneticinizin çağrısına uyun! Kardeşlerinize katılmak için yola çıkın! Belki de Allah bu şekilde aranızda sulhu tesis eder."

Sonra Hind b. Amr el-Becelî ayağa kalktı ve şöyle dedi: "Müminlerin Emîri bizi çağırmış ve bunun için de bizzat oğlunu bize göndermiş. Emîrin talimatına uyun ve söyledikleri ni yapın!" Ardından Hicr b. Adî el-Kindî ayağa kalktı ve şöyle dedi: "Ey İnsanlar! Müminlerin Emîri'nin çağrısına icabet edin! İster hafif techizatla, ister ağırlıklı olarak seferber olun ve *mallarınızla, canlarınızla Allah yolunda cihad edin!*[541]"

Sonra Hasan şöyle dedi: "İnsanlar! Ben gidiyorum. Gelmek [II/283] isteyen bineğine binip ardım sıra gelsin! Dileyen suyu aşarak gelsin!" İnsanlar çağrısına icabet ettiler. Hasan ile beraber dokuz bin kişi yola çıktı. Bir kısmı kara yoluyla bir kısmı da su yoluyla hareket etti. Zî Kâr'a[542] ulaştılar.

539 Ahzâb, 33/33: وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ
540 Enfâl, 8/39: وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لاَ تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ
541 Tevbe, 9/41: انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالاً وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللهِ
542 Irak'ın güneyinde bir eyalet.

Ali, altı yüz adamıyla Medine'den yola çıktı. Medine'de kendi yerine Sehl b. Huneyf'i bıraktı. Ali, oğlu Hasan ile beraber Kûfe'den gelen savaşçılarla Zî Kâr'da birleşti. Hep beraber Basra'ya doğru ilerlediler. Ali, Kûfe'ye girmedi. Ali Medine'deki Sehl b. Huneyf'e bir mektup yazarak Medine'de kendi yerine Ebû Hasan el-Mâzinî'yi atamasını ve yanına gelmesini söyledi. Ali, Basra'ya iki fersah uzaklıkta bulunan düz bir arazide Talha, Zübeyr ve Âişe ile karşı karşıya geldi. Bu olay cemaziyelâhir ayından on beş gün geçince meydana geldi. Ali'nin dilinden şu cümle hiç eksik olmadı: "Acep ki ne Acep! Önce cemaziyelâhir sonra receb!"

Bu savaşta olan oldu.

İbn Cürmûz, Zübeyr [b. Avvâm'ı ö. 36/656] öldürdü. Sonra da gelip Ali'ye iyi bir şey yapmışcasına yaptığını anlattı. Ali: "Ben bizzat Resulullah'ın şöyle dediğini duydum: 'Safiyye'nin oğlunu öldüren cehennemliktir'," dedi. Bunun üzerine İbn Cürmûz: "Seninle beraber savaşırsak cehennemlik oluyoruz. Size karşı savaşsak yine cehennemlik oluyoruz," dedi ve ardından kılıcını kendi karnına saplayarak intihar etti.

Mervân b. Hâkem, Talha'nın sırtına bir ok fırlattı. Talha'yı öldüren oku o sapladı. Talha'yı Basra'ya götürdü. Talha, Basra'da öldü. [II/284] Talha'nın kabri Basra'dadır. Zübeyr, Vâdi's-Sibâ'da öldürüldü.

[Basra kadısı] Ka'b b. Sûr boynuna bir Mushaf asmıştı. Karşı karşıya duran iki ordudan birinin yanına gidiyor ve nasihat ediyordu. Sonra diğer ordunun yanına gidiyor ve onlara da nasihat ediyordu. Öldürülünceye kadar [Kur'an'ın emrine uymaya ve barışa davet etmeye] devam etti.

Ali, münadilerinden şunu söylemelerini istiyordu: "Kaçanı öldürme! Yaralının işini bitirme! Kapısını kapayan güvendedir! Şu andan itibaren kimseyi öldürmediyse silahını atana karışılmayacak!"

Taraflar sükûnete erince Ali, Iraklı bir grup kadınla birlikte Âişe'yi Medine'ye gönderdi. Kendisi ise Basra'da on beş gün kaldı. Ardından Kûfe'ye gitti. Basra'ya vali olarak Abdullah b.

Abbâs'ı atadı. Başka diyarlara da valiler atadı. Şehirlere halifeye bağlılıklarını sunmaları için mektuplar yazdı.

Sonra [tâbiînden birisi olan] Ebû Müslim el-Havlânî [ö. 62/681-82] Muâviye'ye şöyle dedi: "Ali ile niçin savaşıyorsun? Ali, Peygamber'in amca oğludur. Senden daha kıdemli ve Müslüman oluş bakımından da senden daha eskilerdendir. Zira sen sonradan gelenlerden ve katılanlardansın." Bunun üzerine Muâviye şöyle dedi: "Elbette Ali'yle savaşmıyoruz. Müslüman olma konusunda da Ali'den daha önce davrandığımı ve kıdemli olduğumu da iddia etmiyorum. Ben onunla Müminlerin Emîri olan Osmân b. Affân'ın kanı için savaşıyorum. Ben Ali'den Osmân'ın kanını istiyorum." Ebû Müslim: [II/285] "Ben bu konuda senin için bazı bilgiler toplayacağım," dedi ve bineğine binip Kûfe'ye ulaştı. Bineğinden inip yürüyerek Ali'nin yanına geldi. Ali'nin çevresinde insanlar vardı. Aralarında Ebû Müslim'i tanıyan hiç kimse yoktu. Ebû Müslim: "Osmân'ı kim öldürdü?" diye sordu. Ali: "Allah, Osmân'ı öldürdü ve ben de [Osmân'la] beraberim," dedi. Ebû Müslim konuşmadan çıktı.[543] Yürüyerek bineğinin yanına vardı ve bindi. Şam'a ulaşıp Muâviye'nin yanına geldi. Muâviye uyku mahmurluğu içindeydi. "Ebû Müslim geldi," dediler. Muâviye kendisine sarılarak yolculuğunun nasıl geçtiğini sordu. Muâviye, Ebû Müslim'in kendi hoşuna gitmeyecek bir bilgiyle dönmesinden korkuyordu. Ebû Müslim: "Vallahi ya sen Ali'yle savaşacaksın ya da biz savaşacağız. Çünkü Ali, Osmân'ı öldürdüğünü itiraf etti," deyince Muâviye mutluluk içinde ayağa kalktı. Minbere çıktı ve insanlar dinlemek için çevresine toplandılar. Allah'a hamdüsena edip söze başladı. Sonra Ebû Müslim konuşmak için ayağa kalktı ve insanları Ali'ye karşı savaşmaya teşvik etti. Şamlılar kesin bir şekilde Ali'ye karşı çıkma ve Osmân'ın kanını isteme konusunda ittifak etti.

Sonra Hucr b. Edber[544] Ali'nin yanına geldi ve "Ey Müminlerin Emîri! [Savaş için gerekli olan] insan gücü, harp malze-

543 Ebû Müslim الله قتل عثمان وأنا معه ifadesindeki zamirin merciini yanlış anlayarak Ali'nin "Ben de Osmân'ın katliyle beraberim," demek istediğini zannetmiştir. Bundan dolayı Ali b. Ebî Tâlib'i Osmân'ın katili olarak suçlamaktadır. [M]

544 Adı Hucr b. Adî [ö. 51/671] olup sahabidir.

mesi ve para Azerbaycan'daki Eş'as b. Kays'da [ö. 40/661] bulunmaktadır. Ona birini gönder ki gelsin," dedi. Ali, Eş'as'a şöyle bir mektup yazdı:

"Rahmân Rahîm Allah'ın adıyla!

Müminlerin Emîri ve Allah'ın bir kulu olan Ali'den Eş'as b. Kays'a! İmdi! Bu mektubumu aldığında elde ettiğin mallarla birlikte yanıma gel!"

Eş'as b. Kays cevaben şöyle yazdı: "İmdi! Bana 'Elde ettiğin mallarla birlikte yanıma gel,' talimatı veren mektubunu [II/286] aldım. Bunlarla senin ne işin var. Vesselam!"

Sonra Eş'as b. Kays: "Vallahi Ali'yi yalnız bırakıp terk edeceğim ve Kûfe'yi de onun aleyhine çevireceğim," dedi ve ardından Muâviye'ye katılmak için Azerbaycan'dan yola çıktı. Bu haber Ali'ye ulaştı ve Eş'as'ın Muâviye'ye katılmak için yola çıkması, Ali'nin çok zoruna gitti. Bunun üzerine Hucr b. Edber, Ali'ye: "Ey Müminlerin Emîri! Eş'as'a beni elçi olarak gönder. Ben onu çok iyi tanıyan ve onun iyiliğini isteyen birisiyim. Ayrıca o bir konuda sertleşince kimseyle de görüşmez," dedi. Ali: "Yanma git!" dedi. Hucr, Eş'as'ın yanına gitmek için yola çıktı ve Şehrezûr'da yanına vardı. Hucr, Eş'as'a: "Ebû Muhammed! Allah için söyle! Muâviye'nin safına geçip Resulullah'ın amca oğlunu bir yana mı bıraktın?!" dedince Eş'as: "Bana yolladığı mektubu duymadın galiba!" dedi. Bunun üzerine Hucr: "Eğer Muâviye'ye gidersen bilmiş ol ki hepimiz Şam'a doğru ilerleyeceğiz. Allah için, kabilenin yetim bırakacağın çocuklarını ve dul bırakacağın kadınlarını gözünün önüne getir! Ben yarın bunların rezil rüsva olmayacaklarından emin değilim," dedi. Eş'as: "Ey Hucr! Ne istiyorsun benden?" deyince Hucr: "Benimle Kûfe'ye in! Sen Arapların lideri ve önderisin. Kabilen içinde de herkes sana boyun eğer. Onları yine sen yöneteceksin," dedi. Çok geçmeden Hucr: "Atların boynunu Kûfe'ye çevirsinler! [İleri!]" dedi. [Eş'as] Ali'nin yanına geldi ve Ali gelişine çok sevindi. Ali: "Ebû Muhammed! Bu kadar erken ve acelece geldiğin için hoş geldin sefa getirdin!" dedi. Bunun üzerine Eş'as: "Ey Müminlerin Emîri! Gün kızma günü değil!" dedi. Sonra Kûfe'de Ali'yle birlikte kaldı.

Sonra, Ali'nin ataması ve emriyle Abdullah b. Abbâs insanlara hac yaptırdı.

Otuz Yedinci Yıl

Otuz yedinci yıl girince Muâviye, Ali b. Ebî Tâlib'e bir mektup yazdı:

"İmdi!

Allah ilmiyle Muhammed'i seçti! Vahyini göndereceği güvenilir kişi olarak onu belirledi. Yarattıklarına peygamber olarak onu yolladı. Allah, Müslümanlardan ona yardımcı olacak kişileri seçti. Peygamber'in nazarında, İslam'daki değerlerine göre derece dereceydiler. İslam'daki değerlerine, Allah'a ve Resulü'ne olan samimiyetlerine göre içlerinden en üstün olanı, Peygamber'den sonra gelen halife [Ebû Bekir] idi. Sonra halifesin halifesi [olan Ömer] idi. Sonra mazlumca katledilmiş olan halife [Osmân] idi. Allah hepsine rahmet eylesin! Bana senin onun kanma girdiğini kabul etmediğini söylediler. Eğer doğru söylüyorsan onu öldürenleri yakalamamıza fırsat ver ki Osmân'ın kanına karşılık onu öldürelim! Bu konuda kararını en hızlı şekilde uygularsan bizler de sana en fazla itaat edecek kişiler oluruz. Aksi hâlde seninle ya da senin arkadaşlarınla aramızdaki tek çözüm kılıçtır. [II/287]

Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki gerekirse dağlarda hatta kumların içinde bile Osmân'ın katillerini arayacağız. Allah onların canını alıncaya ya da –bu uğurda [ölüp] ruhlarımız– Osmân'a kavuşuncaya kadar durmayacağız. Vesselam!"

Ali Muâviye'ye cevaben şöyle yazdı:

"Allah'ın kulu ve Müminlerin Emîri Ali'den Muâviye b. Ebî Süfyân'a! İmdi!

Havlân'ın kardeşi, senden bana bir mektup getirdi. Mektupta Muhammed'i yâd ediyorsun ve Allah'ın kendisine verdiği hidayet nimetinden bahsediyorsun. Bundan dolayı Allah'a hamd olsun.

Halifelerle ilgili söylediklerine gelince onların İslam içerisindeki varlıkları çok önemliydi. Onların gidişleri İslam adına

çok büyük bir yaradır. Osmân'ın katilleriyle ilgili söyledikle- rine gelince bu konuyu araştırdım. Onları sana teslim etmeyi uygun görmedim. Ebû Bekir halife olup insanların başına ge- çince baban Ebû Süfyân yanıma geldi ve 'Ey Ali! Resulullah'tan sonra bu işe insanlar içinde en layık olan sensin! Uzat elini [II/288] sana biat edeyim!' dedi. Ancak ben Müslümanlar arasında bir ayrılığa yol açmamak için dediğini yapmadım. Baban benim kadrükıymetimi senden daha iyi bilir! Eğer babanın benim kadrükıymetimle ilgili bildiğini sen de benim hakkımda bi- liyorsan doğru olan olgun bir iş yapmış olursun! Eğer böyle davranmayacaksan benim sana ihtiyacım yok! Vesselam"

[Sıffîn Savaşı]

Muâviye mektubu okuyunca yanındakilerle birlikte Ali'nin üzerine yürümek üzere hazırlandı. Sonra Irak'a gitmek ama- cıyla ilerledi.

Ali Irak'tan yola çıktı. Kantura ve Cisr arasındayken öğle namazını iki rekât olarak kıldırdı. Öncü kuvvetlerin başında Şüreyh b. Hânî ile Ziyâd b. Nadr'ı gönderdi. Birisine Dicle kı- yısını tutmasını diğerine de Fırat kıyılarını tutmasını emretti. Her ikisinin beraberinde on binden fazla savaşçı vardı. Kû- fe'de kendi yerine Ebû Mes'ûd el-Ensârî'yi atadı. Sonra Fırat'a giden yola koyuldu. Şöyle diyordu: "Dediğimi duyduğunuzda ne demişsem öyledir. Ancak konuşmamda 'Resulullah şöyle buyurdu' ifadesini kullanmıyorsam bu bir savaş stratejisidir ve harp hiledir."

Ali ve Şamlılar, muharrem ayının bitmesine yedi gün kala Sıffîn'de karşı karşıya geldiler. Ali konuşma yapmak için in- sanların arasında ayağa kalktı ve şöyle dedi: "Allah'a hamd olsun. Allah'ın bozduğunu kimse birleştirip kaynaştıramaz. Birleştirdiği bir şeyi de hiç kimse bozup ayıramaz. Hamdüse- na sadece O'na mahsustur. Bununla birlikte dilerse kulların- dan iki kişinin bile arasında ihtilaf ortaya çıkmazdı ve ümmet, onun emirlerinden herhangi bir hususta tartışmaya girmez- di. Düşük olan kişi, üstün olanı bile bile reddetmezdi. *Allah dileseydi birbirleriyle savaşmazlardı. Ancak, Allah dilediğini*

yapar.[545] Takdir[i ilahî] bizi ve bunları karşı karşıya getirdi ve bizi şu alanda topladı. Biz Rabbimizin hakkımızdaki her türlü kararını dinler ve bekleriz. Allah dilerse intikam alır. Allah, [II/289] *Ehl-i bâtıl* ile *Ehl-i hak* akıbetlerinin nasıl olduğunu bilsinler diye bir değişim ortaya koymuştur. Ancak o dünyayı amellerin yurdu, ahireti ise hüküm ve ceza yurdu yapmıştır. Kötülük yapanları yaptıklarıyla cezalandıracak, güzellikle davrananları da daha güzeliyle mükâfatlandıracaktır.[546]

Söyleyeceklerime dikkat edin! Yarın düşmanla karşı karşıya geleceksiniz. Bundan dolayı bu geceyi teheccütle geçirin! Çokça Kur'an okuyun! Allah'tan zafer isteyin! İşinize sıkı sarılın! Kararlı olun! Sadıklardan olun!"

Ali sonra oturdu. İnsanlar kılıçlarına atıldılar ve kılıçlarını hazırlamaya başladılar. Mızraklarına koşup yamuk yerlerini düzelttiler. Oklarına tüyler taktılar.

Sonra Ali öncü kuvvetlerin başına Şürayh b. Hânî el-Hârisî ile Eşter'i atadı. Sağ kanada Eş'as b. Kays'ı sol kanada ise Abdullah b. Abbâs'ı atadı. [Sol kanattaki][547] piyadelerin başına Abdullah b. Büdeyl b. Verkâ [el-Huzâî'yi ö. 37/58], geri kuvvetlerin başına Ziyâd b. Nadr'ı, sağ kanattaki piyadelerin başına Süleymân b. Surad b. el-Huzâî'yi [ö. 65/685] komutan olarak atadı.

Sonra Muâviye, Şamlılar arasında konuşma yapmak üzere ayağa kalktı. İnsanlar çevresine toplandı. Muâviye şöyle dedi:

"Yüce olduğu kadar yakın, yakın olduğu kadar da yüce olan, zâhir ve bâtın olan, görülen her şeyden üstün ve yüce olan, evvel olan, âhir olan, hükmeden ve son karar mercii olan, dilediğini takdir edip ferman buyuran, bağışlayan, istediği her şeyi yapan, bir şey dilediğinde yerine getirip uygulayan, bir şeye karar verdiğinde icrayı amel eden, mülküne hiç kimseyi ortak yapmayan, O'nun dışındaki herkesin eylemlerinden dolayı sorguya çekileceği ancak yaptığı hiçbir şeyden dolayı he-

545 Bakara, 2/253: وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلَكِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ
546 Necm, 53/31: لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى
547 *DİA*'da Abdullah b. Büdeyl'in sağ kanattaki piyadelerin komutanı olduğu belirtilirken Süleymân b. Surad maddesinde ise Süleymân'ın sağ kanat piyadelerine komutanlık yaptığı bilgisine yer verilmektedir. [M]

saba çekilemeyecek olan[548] Allah'a hamdüsena olsun! Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. Hoşumuza giden ya da gitmeyen her şeyden ötürü O'na hamd ederiz.

Bu [girizgâhtan] sonra, şimdi!

[II/290] Allah'ın takdirinin bir gereği olarak kader-i ilahî, bizi şu toprak parçasına sürükledi ve Iraklılarla karşı karşıya getirdi. Allah'tan gelen her şeye boyun eğer ve hükme ram oluruz. *Zira Allah dileseydi birbirleriyle savaşmazlardı. Ancak Allah dilediğini yapar.*[549]

Ey Şamlılar! İyi bakın! Yarın düşmanla karşı karşıya geleceksiniz! Karşınızdakilerle şu üç niyetten biri ile savaşın:

- Ya size karşı zulmeden bir grupla/*fîetü'l-bâğiye* savaşarak Allah'ın rızasını isteyin!

- Ya Osmân'ın kanını istediğiniz bir grupla savaşın! Çünkü Osmân sizin halifenizdi ve Peygamberinizin damadıydı.

- Ya da kadınlarınızı ve çocuklarınızı korumak için bu grupla savaşın!

Allah'tan korkun! Başınıza geleceklere güzelce sabredip katlanın! Allah'ın hepimize zafer nasip etmesini ve üzerimize sabır yağdırmasını diliyorum. Bizimle şu topluluğun arasını hak ile hükmedip ayırmasını niyaz ediyorum. Aramızda hüküm vereceklerin en hayırlısı O'dur."

Muâviye'nin bu konuşmasından sonra Şamlılar "Gönlün rahat olsun! Seninle yaşar seninle ölürüz," dediler. Sonra Muâviye, Ebü'l-A'ver olarak bilinen Amr b. Süfyân es-Sülemî'yi [ö. 65/685 (?)] öncü birliklerin başına, Habîb b. Mesleme el-Fihrî'yi [ö. 42/662] sağ kanadın başına, Büsr b. [Ebî] Ertât'ı [ö. 86/705 (?)] sol kanadın başına, Müslim b. Ukbe'yi piyadelerin başına atadı.

Ertesi gün çok çetin bir savaş başladı. Gece olunca iki ordu ayrıldı. Tam üç gün savaştılar.

Teke tek çatışmalarda Ali'nin arkadaşlarından şu kişiler öldürüldü:

548 Enbiyâ, 21/23: لا يسأل عما يفعل وهم يسألون

549 Bakara, 2/253: ولو شاء الله ما اقتتلوا ولكن الله يفعل ما يريد

[1] Hâşim b. Utbe b. Ebî Vakkâs, [2] Ammâr b. Yâsir, [3] Abdullah b. Büdeyl b. Verkâ, [4] Ammâr b. Hanzala el-Kindî, [5] Bişr b. Züher, [6] Mâlik b. Ka'b el-Âmirî, [7] Tâlib b. Külsûm el-Hemedânî, [8] Mürtefi' b. Veddâh ez-Zebîdî, [9] Şüreyh b. [II/291] Târık el-Bekrî, [10] Eslem b. Yezîd el-Hârisî, [11] el-Hâris b. Lücâc el-Hikemî, [12] Âiz b. Kerîb el-Hilâlî, [13] Vâsıl b. Rebîa eş-Şeybânî, [14] Âiz b. Mesrûk el-Hemedânî, [15] Müslim b. Sa'îd el-Bâhilî, [16] Muhârib b. Dırâr el-Murâdî, [17] Süleymân b. el-Hâris el-Ca'fî, [18] Şürahbîl b. Yezîd el-Hadramî.

Teke tek çatışmalarda Muâviye'nin arkadaşlarından şu kişiler öldürüldü:

[1] Şürahbîl b. Mansûr, [2] Abdurrezzâk b. Hâlid el-Absî, [3] Şüreyh b. el-Hâris el-Kilâbî, [4] Sâlih b. el-Mugîre el-Cümahî, [5] Hureys b. es-Sabbâh el-Himyerî, [6] el-Hâris b. Vedâ'a el-Himyerî, [7] Revk b. el-Hâris el-Akkî, [8] el-Mutâ' b. el-Muttalib el-Kaynî, [9] Cülhüme b. Hilâl el-Kelbî, [10] el-Vaddâh b. Ezher es-Seksekî, [11] Vazî' b. Selâmân el-Gassânî, [12] Muhâcir b. Hanzala el-Ca'fî, [13] Abdullah b. Cerîr el-Akkî, [14] Mâlik b. Vedî'a el-Kureşî.

Bunlar dışında teke tek mücadele dışında öldürülenler de oldu.

Ammâr öldürülünce Abdullah b. Amr, Muâviye'nin yanma geldi ve "Ammâr öldürüldü!" dedi. Bunu duyan Amr b. el-Âs: "Ammâr öldürüldü ha!? Resulullah'ın Ammâr hakkında 'Ammâr! Seni meşru yönetime başkaldıran bir grup/*fîetü'l-bâğiye* öldürücek!' dediğini duymadın galiba!" dedi. Bunun üzerine Muâviye: "Ne yani?! Onu biz mi öldürdük?! Onu Iraklılar öldürdü. Öldürdükten sonra getirip kılıçlarımızın ve mızraklarımızın önüne atıverdiler," dedi.

[Sıffîn'de] her iki gruptan toplam yetmiş bin kişinin öldürüldüğü, bunların yirmi beş bininin Iraklı, kırk beş bininin [II/292] Şamlı olduğu söylenmiştir.

Her iki grubun çatışması şiddetlenip ölüleri çoğalınca Amr b. el-Âs, Muâviye'ye şöyle dedi: "Bu işin sonunda çatışmanın daha da şiddetlenmesinden başka bir ihtimal yok! Ali'nin taraftarlarını bölebilecek bir yöntemin var mı? Öyle bir şey ol-

sun ki dediğimizi yapsalar da karşı çıksalar da aralarında ayrılığa düşsünler!" Muâviye: "Ne olabilir ki?" dedi. Amr: "Mushaflar! Mushafları kaldırırız ve onları Kur'an'ın talimatlarına uymaya çağırırız. Bildiğin gibi onlar sadece Kur'an için savaşıyorlar," dedi. Muâviye: "Neyi uygun görüyorsan yap!" dedi.

Amr, mushafların kaldırılmasını emretti. Mushafları mızraklarıyla kaldırdılar ve "Sizi Allah'ın kitabına ve hükümlerini uygulamaya çağırıyoruz," diye bağırmaya başladılar. İnsanlar bundan dolayı sevindiler ve savaşmak istemediler. Sulh çağrısına olumlu yanıt verdiler. Hakemlerin kararına/*tahkîme* boyun eğeceklerini söylediler. Ali'ye "Şu gruptakiler seni hakka ve Allah'ın kitabına çağırıyorlar. Bunu kabul etmezsek onlardan ne farkımız kalır?!" dediler. Bunun üzerine Ali: "Vah size! Bunların gayesi Kur'an değil ki!" dedi.

Sonra gruplardan karşılıklı heyetler gidip geldi. Sulh olmasını ve meseleyi *tahkîme* götürmeyi kabul ettiler. Herkes ölülerini gömmek üzere ayrıldı. Ali, arkadaşlarının bu tavrını görünce tahkimi kabul etmekten başka çare bulamadı. Şamlılar Amr b. el-Âs'ı hakem olarak tayin etti. Ali, Abdullah b. Abbâs'ı hakem tayin etmek istiyordu. Ancak Eş'as b. Kays –O gün kabilenin reisiydi–: "Bu konuda iki Kureyşli karar veremez. Bu iki grup aralarında çatışma çıktıktan sonra tekrar bir araya gelmek için savaşı durdurmadı. Mutlaka hakemlerden birisi bizden olacak," dedi. Yemenliler de onu onayladılar ve Eş'as: "Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den başkasını istemeyiz," dedi.

Aralarında iki tane sulh yazısı kaleme aldılar:

[II/293] "Rahmân Rahîm Allah'ın adıyla!

Bu antlaşma Ali b. Ebî Tâlib ve Muâviye b. Ebî Süfyân ile Ali'nin Iraklılar ve beraberindeki Müslümanlar ile Muâviye'nin Şamlılar ve beraberindeki Müslümanlar arasındaki karardır.

Biz Allah'ın hükmüne ve kitabına boyun eğeriz. Hakemler Allah'ın kitabına göre neyi uygun görürse bu ikisi de söz konusu karara uyacaktır. Allah'ın kitabında bulamadıklarını adil sünnet çerçevesinde karara bağlayacaklardır. [Hakemlerin] her ikisi de malları, canları ve aileleri konusunda güven içinde

olacaklardır. Ümmet, verecekleri kararda her ikisine yardımcı olmakla vazifelidir. Allah'ın kitabındaki emirleri uygulayarak Müslümanlar arasında güvenliği sağlama ve silah bırakmayı temin etme, her iki gruptaki Müslümanların Allah'a karşı sorumluluklarıdır/ahitleridir. Abdullah b. Kays ve Amr b. el-Âs'ın Allah'a karşı sorumlulukları ise Mushaf'ın emri doğrultusunda insanlar arasında hüküm vermektir. Bu ahdümisaka göre her iki grup bu yıl geri dönecektir. Yıl bitince isterlerse bunu reddedebilirler. Dilerlerse Allah'ın dilediğini ekleyebilirler.

Allah'ım! Bu sayfadakini uygulamak için senin yardımına muhtacız."

Bu sayfanın yazılışına on kişilik bir grup şahitlik etti. Ali'nin arkadaşlarından şahitlik edenler şunlardır: [II/294]

[1] Eş'as b. Kays, [2] Abdullah b. Abbâs, [3] Sa'îd b. Kays el-Hemedânî, [4] Hicr b. el-Edber el-Kindî, [5] Abdullah b. et-Tufeyl b. el-Âmirî, [6] Abdullah b. Mahl el-Acelî, [7] Vekâ b. Sümey el-Becelî, [8] Ukbe b. Zeyd el-Ensârî, [9] Yezîd b. Huciyye et-Teymî, [10] Mâlik b. Evs er-Rehâ.

Şamlılardan şahitlik edenler şunlardır:

[1] Ebü'l-A'ver es-Sülemî, [2] Habîb b. Mesleme el-Fihrî, [3] el-Muharık b. el-Hâris ez-Zebîdî, [4] Alkame b. Yezîd el-Hadramî, [5] Sübey' b. Yezîd el-Hadramî, [6] Zemil[550] b. Amr el-Uzrî, [7] Yezîd b. el-Harr el-Absî, [8] Hamza b. Mâlik el-Hemedânî, [9] Abdurrahmân b. Hâlid b. el-Velîd, [10] Utbe b. Ebî Süfyân.

Bu antlaşma otuz yedi yılında çarşamba günü yazıldı.

Ali beraberindeki Iraklılarla oradan ayrıldı. Muâviye de beraberindekilerle Şam'a döndü.

[Hâricîlerin Ortaya Çıkışı]

Daha önce Ali'nin taraftarları arasında bulunan Abdullah b. Vehb el-Haremî "Hüküm sadece Allah'ındır," dedi. Ali ise [II/295] "Bâtıl bir amaçla söylenmiş hak söz!" dedi. Ali Kûfe'ye girince "Hüküm sadece Allah'ındır," diyenler kentten çıkarak

550 Kaynaklarda Zemîl ve Ziml olarak da geçmektedir. [M]

Harûrâ'ya yerleştiler. Yaklaşık on iki bin kişiydiler. Bunlara daha sonra Harûriyye adı verildi.[551] Bunların münadisi şöyle bağırdı: "Şebes b. Rib'î et-Temîmî başkomutandır. Zaferden sonra yönetim, *şûrâ*yladır. Allah için biata!"

[Sıffîn'den Dönüş]

Sonra Habbâb b. el-Eret, Kûfe'de öldü [ö. 37/657-58].

Ali, Sıffîn'den ayrıldı. Sehl b. Huneyf'i Fars'a vali tayin etti. Ancak Fars halkı onu kovdu. Bunun üzerine Ali, Ziyâd'ı gönderdi. Onu benimsediler. Sulh yapıp haraçlarını ödediler.

[Nehrevân Savaşı]

Sonra Hâricîler Zeyd b. Husayn'ın çevresine toplanıp ona "Önderimiz ve liderimiz sensin! Ayrıca Ömer b. el-Hattâb'ın Kûfe'ye atadığı bir valisin. Başımıza sen geç!" diyerek teklif sundular. Zeyd b. Husayn: "Böyle bir şey yapamam," dedi. Bu teklifi reddedince Yezîd b. Âsım el-Muhâribî'ye gittiler ve başlarına geçmesini teklif ettiler. O da bu teklifi reddetti. Sonra Sa'd b. Vâil et-Temîmî'ye gittiler. O da teklifi reddetti. Abdullah b. Vehb er-Râsibî'ye teklifte bulundular. Teklifi kabul edince Nehrevân yakınlarında çevresine toplandılar. Ali beraberindekilerle yola çıktı. Bunların yanına gelince Allah'a hamdüsena etti ve şöyle dedi:

[II/296] "Allah da sizler de iyi biliyorsunuz ki yönetim işini kerhen kabul ettim. Hatta hepiniz benim yönetime geçmemi istediniz ve ağırlığınızı koyup bana baskın çıktınız. Allah aramızda şahittir! Sonra onlarla bir yazışma yaptık ve buna siz de şahitsiniz."

Toplananlardan bir grup "Evet! Doğru söyledin," dediler ve Müslümanların çoğunluğuna/cemaate katıldılar. Ancak Hâricîlerden bir kısmı söylemlerinde kalmaya devam etti. Ali onlara şöyle dedi:

"Size kimin amellerinin boşa gideceğini söyleyeyim mi? Onlar dünyadayken tüm çalışmaları boşa giden ancak hâlâ kendilerinin iyi bir şey yaptığını zannedenlerdir![552] Kâbe'nin Rabbi-

551 İlk Hâricîlere "Muhakkime-i Ûlâ/İlk Tahkîmciler" adı da verilir. [M]
552 Kehf, 18/103-104: هل ننبئكم بالأخسرين أعمالاً الذين ضلّ سعيهم في الحياة الدُّنيا وهم يحسبون أنّهم يحسنون صنعًا

ne yemin ederim ki Nehrevân'da toplananlar da az önce tarif ettiklerimdendir."

Sonra bunlar Ali'yle savaşmak için köprüyü geçtiler. Köprüyü geçtiklerinde Ali, askerlerinin arasından "Karşılayın şunları!" diye bağırdı. Karşıladılar ve mızraklarını savurdular. Ali'nin yanında az sayıda bir grup vardı. Çünkü Ali sadece onlarla görüşmek için gelmişti. Hâricîler yaklaşık beş bin kişiydi.

Ali hepsinin işini bitirince *"Muhda'/*Eli küçük ve kısa adamı bulun bana!" dedi. Aradılar ancak bulamadılar. Ali "Muhda'ı bulun! Vallahi bana yalan da söylenmedi ve ben de yalan söylemem!" dedi. Sonra beyaz katırını istedi ve bindi. Ölüleri evirip çevirmeye başladı. Derken boş bir araziye geldi. "Şunları da çevirin!" dedi. Bir de baktılar ki eli kısa ve küçük olan bir adam! Üzerinde bir topak et ve etin üzerinde de meme başı gibi bir çıkıntı var! Et topağının üzerinde kıvırcık kıllar vardı. Çektiklerinde uzuyordu. Bırakılınca olduğu yere topaklanıyordu. Ali bunu görünce "Allahu Ekber! Resulullah'ın şöyle dediğini duydum: 'Aralarında elinde topak şeklinde et bulunan ve eli kısa ve küçük olan bir adamın bulunduğu bir topluluk zuhur edecek.' Geri kalanların da kökünü kesip ibreti âlem yapma ihtimaliniz olmasaydı bunlarla savaşanlara verilecek ecir ve mükâfatı Re- [II/297] sulullah'ın anlattığı gibi size anlatırdım," dedi.[553]

Sonra Abdullah b. Abbâs insanlara hac yaptırdı.

Otuz Sekizinci Yıl

Otuz sekizinci yıl girince hakemlerle birlikte söz verdikleri yer için Ezruh'ta toplandılar. Medine ashabından Sa'd b. Ebî Vakkâs, Abdullah b. Zübeyr, İbn Ömer de onlara katıldı. Ali'nin kendisi gelmedi. Muâviye Şamlılarla birlikte geldi. Onlarla Ebû Mûsâ el-Eş'arî arasında olan oldu. İnsanlar dağılıp memleketlerine döndüler. Abdullah b. Ömer Ezruh'a geldiğine pişman oldu. Bu yıl Beytü'l-Makdis'de ihrama girdi ve Mekke'ye döndü.

Muâviye, arkadaşlarıyla Muhammed b. Ebî Bekir'in durumunu görüştü. Muhammed Mısır valisiydi. Hep birlikte üze-

553 Müslim, Zekât, 48.

rine gitmeyi uygun buldular. Amr b. el-Âs, aralarında Ebü'l-A'ver es-Sülemî ve Muâviye b. Hudeyc'in de [ö. 52/672] bulunduğu dört bin kişiyle yola çıktı. [Muhammed'in yolladığı birlikle] Müsennâ'da karşılaştılar ve aralarında büyük bir savaş meydana geldi. [Birliğin komutanı] Kinâne b. Bişr/Beşîr b. Itâb et-Tecîbî öldürüldü. Muhammed b. Ebî Bekir yenildi ve öldürülünceye kadar savaştı.

[II/298] "Muhammed b. Ebî Bekir'in ölü bir eşeğin içine konulduğu sonra da yakıldığı" da söylenmektedir.

Muhammed'i öldürdüğü için Muâviye'nin mutlu olduğu haberi Ali'ye ulaşınca Ali: "Onların Muhammed'i öldürmelerine sevindikleri kadar biz onun ölümüne üzüldük," dedi.

Sonra Ali, Mısır valiliğine Eşter'i atadı.

Sonra Suheyb b. Sinân öldü [ö. 38/659].

Muâviye, Eşter'in Mısır'a doğru yola çıktığını haber alınca "Eşter gelirse Mısırlıların neredeyse hepsi, Yemenlilerin ise tamamı [ona katılır!] Çünkü o Yemenli!" dedi. Arîş'teki *dahkâna*/amile bir mektup yazarak "Eğer bir yolunu bulup Eşter'in işini bitirirsen yirmi yıllık haraçtan seni muaf tutacağım," dedi. Eşter, Leylâ bint Nu'mân adında Himyerli bir kadının yanına geldi. Amil, Eşter'e ilgi gösterip "En sevdiğin içecek nedir?" diye sordu. Eşter: "Bal şerbeti!" dedi. Amil: "Bende öyle bir Barka balı var ki bu güne kadar görülmemiş!" dedi. Sonra kadın şerbeti Eşter'e takdim etti ve içirdi. O anda düşüp öldü. Bu haber Muâviye'ye ulaşınca "Allah'ın ordularından biri de baldır," dedi.

Sonra Ramazan ayında Safvân b. Beyzâ vefat etti. Bedir Savaşı'na katılmıştı.

Sonra Sehl b. Huneyf, Kûfe'de vefat etti. Ali, cenaze namazını kıldırdı.

Sonra Kusem b. el-Abbâs [ö. 57/676] insanlara hac yaptırdı.

[Otuz Dokuzuncu Yıl]

Otuz dokuzuncu yıl girince Ali, Yezîd b. Huceyye et-Temîmî'yi Rey valiliğine atadı. Bir süre sonra ona "Geliyo-

rum!" diye bir mektup yazdı. Ali yanına varınca "Allah'ın mallarından çaldıkların nerede?" diye sordu. "Çalmadım," dedi. Ali ona kamçıyla vurdu ve evine hapsetti. Gecenin birinde [II/299] Yezîd kapıcıların gönlünü çelip bir yolunu bularak kaçtı. Rakka'ya gitti. Burada Muâviye'nin kendisine katılmasına dair müsaadesi gelinceye kadar bekledi. Muâviye'ye katıldığı haberi Ali'ye ulaşınca: "Allah'ım! Yezîd, Müslümanların malını çaldı ve zalimlerin arasına katıldı. Allah'ım! Onun hile ve düzenbazlığından sen bizi koru!" dedi.

Sonra Muâviye, aralarında Dahhâk b. Kays el-Fihrî ve Süfyân b. Avf ed-Dâbirî'nin de olduğu süvarileri yola çıkardı. Süfyân, Enbâr'a saldırdı. Enbâr'da Ali'nin silahlı adamları vardı. Yola çıktıkları haberi Ali'ye ulaşınca evinden çıktı. İnsanlar mescitteydi. Ali'yi görünce bağırmaya başladılar. Ali: "Susun! Susun!" dedi. Sesler kesildiği zaman şöyle dedi:

"Yüzünüz kara olsun! Ben bir şeye evet dediğimde siz hayır dediniz. Hayır dediğimde ise evet dediniz. Yazın savaşa çıkmanızı istediğimde 'Hava çok sıcak. Kışın gideriz,' dediniz. Kış geldiğinde bu sefer de 'Hava çok soğuk. Yazın gideriz,' dediniz. Düşmanınız sizin yakalayamadığınız fırsatı ele geçirdi. Bununla birlikte emirleri dinlenmeyen bir kişinin görüşlerinin hiçbir anlamı da yoktur. Sizin yerinize bin tane süvarimin olmasını ne kadar isterdim."

Sonra Muâviye, Benî Âmir b. Lüey kabilesinden birisi olan Büsr b. [Umeyr b.] Ertât'ı Şamlılardan oluşan bir orduyla Medine üzerine gönderdi. Medine valisi Ebû Eyyûb el-Ensârî idi. [II/300] Ebû Eyyûb, Büsr'den kaçarak Ali'nin yanına Kûfe'ye geldi. Medine'de kimse Büsr'e karşı savaşmadı. Büsr kente girdi. Resulullah'ın minberine çıkarak şöyle bağırmaya başladı: "Ey Medineliler! Eğer Müminlerin Emîri Muâviye bana talimat vermiş olmasaydı bu kentte ergenlik yaşını geçmiş tek kişiyi bile hayatta bırakmazdım ve hepinizi öldürürdüm." Medine halkı Muâviye'ye biat etti.

Büsr, Benî Seleme kabilesine bir elçi gönderip "Can güvenliğinizi garanti etmem! Bana Câbir b. Abdillah'ı getirin! [Önce o biat edecek!]" dedi. [Benî Seleme kabilesinden olan] Câbir

b. Abdillah annesi Ümmü Seleme'nin yanına gitti ve "Anneciğim! Hayatımdan endişe ediyorum. Ama bu da yanlış/*dalalet* üzere bir biattır," dedi. Ümmü Seleme "Bence biat et," dedi. Câbir b. Abdillah yola çıkıp Büsr'ün yanına gitti ve istemeden/kerhen ona biat etti.

Sonra Büsr yola çıkıp Mekke'ye geldi ve kente girdi.

Sonra Büsr Yemen'e gitti. Yemen'de Ali'nin atadığı Ubeydullâh b. Abbâs b. Abdilmuttalib vali olarak bulunuyordu. Ubeydullâh, Büsr'ün geldiğini duyunca kaçtı. Ali, Yemen'e vali olarak Abdullah b. Abdilmedân'ı atadı. Abdullah'ın kızı Ubeydullâh b. Abbâs ile evliydi. Büsr, Yemen'e gelince Abdullah b. Abdilmedân'ı öldürdü. Ubeydullâh b. Abbâs b. Abdilmuttalib'in iki oğlunu yakaladı. Bu iki çocuk, çok güzeldiler. Küçüktüler. İki inci tanesi gibiydiler. Onlara yaptığını yaptı (katletti).

Hac mevsimi gelince Ali hac emîri olarak Abdullah b. Abbâs'ı gönderdi. [II/301] Muâviye ise Yezîd b. Şecere er-Ruhâvî'yi gönderdi. İkisi Mekke'de buluştu. Tartıştılar ve her birisi de diğerine hac ibadetlerini yürütme ve ifa etme görevini teslim etmeyi kabul etmedi. İnsanlar da Şeybe b. Osmân b. Ebî Talha'nın [ö. 59/679] çevresinde toplandılar. Şeybe b. Osmân insanlara hac yaptırdı.

[Kırkıncı Yıl]

Kırkıncı yıl girince Ali, Büsr b. Ertât'ın Yemen'de yaptıklarını ve Ubeydullâh b. Abbâs b. Abdilmuttalib'in iki oğlunun başına getirdiklerini haber aldı. Konuşma yapmak üzere ayağa kalktı ve şöyle dedi:

"Ben her zaman kölelerinizin başınıza yönetici olmasından korkmuştum. Onlar idareciliğe sizden daha layık oldukları için size tahakküm etmiyorlar. Onlar, kendi kentlerindeki barış ortamından, bâtıl üzere bile olsa birliklerinden, haklı olmanıza rağmen tefrikaya düşmenizden ve beldelerinizde çıkardığınız fitne ve fesattan dolayı sizi boyundurukları altına alıyorlar. Onlar emanete sahip çıkarken siz ihanet ettiğiniz için size hükmediyorlar. –Sonra Ali üç kez tekrarlayarak– Vallahi falan kişiyi bile zekât memuru olarak atasam ihanet ve hıyanet eder; ama onu Muâviye atasa ihanet etmez.

Allah'ım! Bunlardan bıktım usandım! Onlar da benden bıktı! Bunlardan umudumu kestim! Onlar da benden umutlarını kestiler! Artık bunlardan uzak durmak istiyorum! Onlar da benden ikrah ediyorlar. Beni onlardan, onları da benden kurtar! Onların yerine onlardan daha fazla bana hayrı dokunacak bir toplum getir! Benim yerime kendilerine benden daha şerli olacak birini başlarına getir."

[Ali b. Ebî Tâlib'in Öldürülmesi]

Sonra Ali b. Ebî Tâlib öldürüldü. [II/302]

Bu olayın sebebi şuydu: Abdurrahmân b. Mülcem el-Murâdî, Teymü'r-Ribâb kabilesinden Katâmi isimli bir kadını gördü. Yaşadığı çağın en güzel kadınlarından biriydi. Hâricîlerin fikirlerini benimsemişti. İbn Mülcem bu kadına vuruldu. Katâmi: "Seninle ancak şu şartı/mehir olarak yerine getirirsen evlenirim: üç bin [dirhem vermen] ve Ali b. Ebî Tâlib'i öldürmen!" dedi. İbn Mülcem: "İstediklerini vereceğim," deyince kadın onunla evlendi ve gerdeğe girdiler. Katâmi, İbn Mülcem'e: "Şartı biliyorsun [değil mi?!]" dedi. Bunun üzerine Abdurrahmân b. Mülcem keskin kılıcını yanına alarak yola çıktı. Kûfe Camii'ne geldi. Ali evinden çıkmış ve mescide gelmişti. Yürürken: "Ey İnsanlar! Namaza! Namaza!" diyordu. O gün ramazan ayının on yedi günü geçmişti ve cuma gecesiydi. Abdurrahmân b. Mülcem, Ali'nin arkasından seğirtti ve kılıcıyla Ali'nin başından alnının ortasına inecek şekilde bir darbe vurdu. Kılıç duvara denk geldi ve duvarı deldi. Sonra kılıcı elinden attı. İnsanlar ona doğru yönelince İbn Mülcem: "Kılıçtan uzak durun! Zehirli!" bağırmaya başladı. Kılıca bir ay boyunca zehir içirmişti. Onu yakaladılar. Ali b. Ebî Tâlib evine döndü.

Sonra Abdurrahmân b. Mülcem, Ali'nin huzuruna getirildi. Ali'nin kızı Ümmü Külsûm ona "Ey Allah düşmanı! Sen Müminlerin Emîri'ni öldürdün ha!" deyince İbn Mülcem: "Sadece senin babanı öldürdüm," dedi. Ümmü Külsûm: "Müminlerin Emîri'ne herhangi bir zarar veremediğine inanıyorum" dedi. İbn Mülcem: "O zaman neden ağlıyorsun? Vallahi tam bir aydır bu kılıca zehir sürüyorum. Eğer kılıç istediğimi yerine getirmezse

[II/303] Allah kılıcın belasını versin," dedi. Ali: "Şunu hapse atın! Güzel yemekler verin! Altına yumuşak döşekler serin! Eğer yaşarsam ya ona kısas uygulayacağım ya da bağışlayacağım. Eğer bu yaradan dolayı ölürsem onu da ardımdan yollayın. Çünkü âlemlerin Rabbi olan Allah'ın huzurunda ondan davacı olacağım," dedi.

Ali cuma sabahı öldü.

Abdullah b. Ca'fer, Hasan b. Ali ile Muhammed b. el-Hanefiyye Abdurrahmân b. Mülcem'i aldılar. İki elini ve iki ayağını kestiler. Ah bile demedi. Tek kelime etmedi. Gözlerine kızartılmış sürme çubuğuyla mil çektiler. Dilini kopardılar. Ateşte yakarak öldürdüler.

Ali öldüğü zaman altmış iki yaşındaydı. Halifeliği beş yıl üç ay sürdü.

Ali'nin kabri konusunda ihtilaf ettiler. Bu konuda ben sahih olan herhangi bir görüş görmedim. Bazıları "altmış üç yaşındayken ölen Ali'nin Kûfe'deki merkez caminin yanında bulunan Kasrulimâre'de[554] gömülü olduğunu" söylemektedir.

Sonra Hasan, babasının defninden sonra konuşma yapmak üzere insanlar arasında ayağa kalktı. Allah'a hamdüsena ettikten sonra şöyle dedi:

[II/304] "Bugün içinizde öyle bir adam öldü ki evvelkilerden onun gibisi gelmediği gibi benzeri bir daha gelmeyecek! Allah'a yemin ederim ki Resulullah ona sancağı verip gönderirdi ve o, Allah kendisine fethi müyesser kılmadan geri dönmezdi. Sağ yanında Cebrail, sol yanında Mikail çarpışırdı. Geride altın ve gümüş namına yedi yüz dirhemden başka bir şey bırakmadı. Bununla da kendisine bir hizmetçi almak istiyordu."

Ali'nin yirmi beş çocuğu vardı. Çocuklarından bir kısmı şunlardır:

[1] Hasan [2] Hüseyin [3] Muhsin [4] Ümmü Külsûm el-Kübrâ [5] Zeyneb el-Kübrâ. Bu beşi Resulullah'ın kızı Fâtıma'dan olan çocuklarıdır.

Fâtıma dışındaki eşlerinden olan çocukları şunlardır:

554 Vali Konağı. Dârülimâre de dinmektedir. [M]

[1] Muhammed b. Ali, [2] Ubeydullâh, [3] Ömer, [4] Ebû Bekir, [5] Yahyâ, [6] Ca'fer, [7] Abbâs, [8] Abdullah, [9] Rukayye, [10] Remle, [11] Ümmü'l-Hasan, [12] Ümmü Külsûm es-Suğrâ, [13] Zeyneb es-Suğrâ, [14] Cümâne, [15] Meymûne, [16] Hadîce, [17] Fâtıma, [18] Ümmü'l-Kirâm, [19] Ümmü Seleme.

Allah hepsinden razı olsun.

Buraya kadar anlattıklarımız *halifeler* idiler. Bundan sonra gelenler *krallar*dır.

[KRALLAR KİTABI]

Musul'da şeyhe okunurken benim de hazır bulunduğum bir mecliste Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ bize haber verdi. Dedi ki: Ali b. el-Ca'd el-Cevherî bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Hammâd b. Seleme, Sa'îd b. Cümhân'dan, o da Sefîne'den lafzen aktardığına göre Sefîne şöyle dedi:

"Resulullah'ın şöyle dediğini işittim: Benden sonra hilafet, [II/305] otuz yıldır. Sonra krallık olacak." Sefîne sözüne şöyle devam etti: "Ebû Bekir'in hilafetinin iki yıl, Ömer'in on yıl, Osmân'ın on iki yıl ve Ali'nin altı yıl olduğunu hesap et!"

Ali b. Ca'd şöyle dedi: "Ben de bunun üzerine Hammâd'a "Hesap et diyen Sefîne miydi?" diye sordum. Hammâd "Evet, Sefîne'ydi," dedi."

[1. Muâviye b. Ebî Süfyân]

Ebû Hâtim şöyle dedi:

Ali b. Ebî Tâlib'den sonra Kûfeliler Ali'nin oğlu Hasan'ı yönetici olarak benimsediler. Bu haberi alan Muâviye b. Ebî Süfyân, Şamlıların başına geçti.

Ebû Süfyân'ın tam adı, Sahr b. Harb b. Ümeyye b. Abdişems b. Abdimenâf şeklindedir. Muâviye'nin annesinin adı ise Hind bint Utbe b. Rebîa b. Şems şeklindedir.

Muâviye Şam, Ürdün, Filistin ve Mısır'da yönetimi elinde bulunduruyordu. Hasan ise Irak'ta işleri idare ediyordu.

Kırk birinci yıl girince Muâviye, Hasan b. Ali'ye bir kumpas kurdu. Hasan'a karşı nazik ve kibar davrandı. İdareyi Muâviye'ye teslim etmemesi durumunda Müslümanların kanlarının döküleceği, namuslarının çiğnenip/pâymâl olacağı ve mallarının heder olacağı endişesiyle onu korkuttu. Hasan da Allah'ın rızasını dünyaya tercih etti ve rebiülevvel ayının bitmesine iki gün kala pazartesi günü yönetimi Muâviye'ye teslim etti. Hicrî kırk birinci yılda yönetim Muâviye'nin eline geçmiş oldu. Bu yıla Cemaat Yılı adı verildi.

Muâviye'nin emîrliği, bu andan itibaren altmış yılında receb ayının bitmesine sekiz gün kala perşembe günü ölümüne

kadar devam etti. Muâviye'nin altmış yılında receb ayının ortasında öldüğü de söylenmiştir. [II/306]

Öldüğü gün yetmiş sekiz yaşındaydı. Cenaze namazını İbn Kays el-Fihrî kıldırdı. Yezîd b. Muâviye'nin babasının cenazesini kıldırdığı da söylenmiştir.

Muâviye'nin yönetim süresi on yıl, üç ay, yirmi iki gecedir. Muâviye kına sürünürdü. Yüzüğünde لا حول ولا قوة الا بالله العلي العظيم "Her türlü güç ve kuvvet, sadece yüce ve üstün olan Allah'tandır," yazılıydı. Kabri Şam'da Bâbüssağîr kabristanındadır. Etrafı çevrilidir. Ebü'd-Derdâ'nın kabrini ziyarete gittiğim de Muâviye'nin mezarını da birçok kez ziyaret ettim.

[2. Ebû Hâlid, Yezîd b. Muâviye]

Sonra Yezîd b. Muâviye b. Ebî Süfyân, receb ayında babasının öldüğü gün olan perşembe günü başa geçti. Yezîd'in künyesi, Ebû Hâlid'dir. Başa geçtiğinde otuz dört yaşındaydı. Annesi Meysûn bint Bahdel b. Üneyf b. Vülce b. Kunaka el-Kelbî'dir. Yezîd'in yüzüğünde آمنت بالله مخلصا "Allah'a ihlasla inandım," yazılıydı.

Şamlılar Yezîd b. Muâviye'ye biat edince ve bu haber Hüseyin b. Ali'ye ulaşınca taraftarlarını toplayıp kendileriyle istişare etti. Onlar da "Hasan yönetimi Muâviye'ye teslim ettiğinde [II/307] hem kendisi hem de Muâviye sustu (konu kapandı). Ancak şimdi Muâviye yok ve biz de sana biat etmek istiyoruz," dediler. Taraftarları Hüseyin'e biat etti. Kûfeli taraftarlarından Hüseyin'e mektuplar ulaştı. Onu Kûfe'ye çağırıyorlardı. Hüseyin, Kûfelilerden biat alması için Müslim b. Akîl'i [ö. 60/680] Kûfe'ye gönderdi. Müslim b. Akîl, Medine'den yola çıktı. Beraberinde Kays b. Müshir es-Saydâvî de vardı. İkisi Kûfe'ye gitmek amacıyla yola çıktılar. Yolda türlü meşakkatlerle karşılaştıklarından çok yoruldular. Çünkü aldıkları rehber onları yanlış yoldan götürüyordu. Müslim b. Akîl neredeyse susuzluktan ölecekti. Allah'ın yardımıyla sağ salim Kûfe'ye ulaştılar.

Müslim, Kûfe'ye ulaşınca Muhtâr b. Ebî Ubeyd'in evine gitti. Hüseyin'in taraftarları kafile kafile gelip ona biat ettiler. O sırada Kûfe valisi Nu'mân b. Beşîr idi. Yezîd b. Muâviye, Nu'mân'ı Kûfe'ye vali olarak tayin etmişti.

Sonra Müslim, Muhtâr'ın evinden Hânî'nin evine geçti. Derken Hüseyin'in taraftarlarından biat edenlerin sayısı on sekiz bine ulaştı. Müslim'in Kûfe'de Hüseyin adına biat topladığı haberi Yezîd'e ulaşınca Yezîd, Ubeydullâh b. Ziyâd'a bir mektup yazdı. Ubeydullâh o sırada Basra'daydı. Yezîd, Ubeydullâh'a: "Müslim b. Akîl'i öldürmesini ya da tutuklayıp kendisine göndermesini," emretti.

Ubeydullâh, Kûfe'ye girdi ve sarayda konakladı. Arkadaşları etrafına toplandılar. Ubeydullâh'a Müslim b. Akîl'in Hâni' b. Urve'nin [ö. 60/680] evinde olduğunu söylediler. Ubeydullâh Hâni'yi çağırıp sorguya çekti. Hâni' de Müslim'in varlığını ikrar etti. Ubeydullâh elindeki kamıştan kırbaçla Hâni'nin yüzüne vurdu. O kadar dövdü ki bıraktığında neredeyse ölmek üzereydi.

[II/308] Müslim b. Akîl üç bin süvariyle yola çıktı. Ubeydullâh b. Ziyâd'ı öldürmek istiyordu. Ubeydullâh'ın idare binasına yaklaşınca yanında sadece üç yüz kişinin kaldığını gördü. Durup sağa sola bakmaya başladı. Arkadaşları sürekli onu terk edip geriye seğirtiyorlardı. Derken yanında sadece on kişi kaldı. Müslim: "Subhanellah! Şunlar mektup yazarak bizi kandırdılar. Bu şekilde de bizi düşmanımıza teslim ediyorlar," dedi ve geri döndü. Sokağın başına ulaştığında geri dönüp baktı. Hiç kimsenin kalmadığını gördü.

Ubeydullah b. Ziyâd ise sarayında koruma altındaydı ve Müslim b. Akîl'e ne yapacağını planlıyordu. Müslim b. Akîl tek başına dosdoğru ilerledi. Kapı ağzında oturmuş bir kadın gördü. Kadından içecek su istedi ve orada kalıp kalamayacağını sordu. Kadın talebini yerine getirdi ve orada geceledi. Kadının bir oğlu vardı. Oğlu gidip Ubeydullâh b. Ziyâd'a Müslim'in annesinin evinde olduğunu haber verdi. Ubeydullâh, Kays kabilesinden altmış kişiyle birlikte Muhammed b. el-Eş'as b. Kays'ı Müslim b. Akîl'in kaldığı eve gönderdi. Gelip evi kuşattılar. Müslim yorulup takati kesilinceye kadar bunlarla savaştı. Kendilerine bir zarar veremeyeceğini anladılar. Yakalayıp Ubeydullâh'ın huzuruna getirdiler. Saraya götürülürken Allah'ı tesbih ediyor ve tekbir getiriyordu. Şöyle diyordu: "Allah'ım! Bizi aldatıp bize yalan söyleyen, sonra düşmana

karşı bizi yardımsız bırakan ve bizi şu hâle düşüren kavimle bizim aramızda sen hüküm ver!" Sonra Ubeydullâh, Müslim b. Akîl'in boynunun vurulmasını emretti. Bükeyr b. Hamrân el-Ahmerî duvarın üzerinde Müslim'in boynunu vurdu. Bedeni duvardan aşağı düştü. Sonra kafasını da cesedin ardından fırlattı. Sonra Ubeydullâh, Hâni' b. Urve'nin çarşıya götürülüp [II/309] boynunun vurulmasını emretti. Sonra Ubeydullâh b. Ziyâd, Müslim b. Akîl b. Ebî Tâlib ve Hâni' b. Urve'nin başlarını, Hâni' b. Ebî Hayye el-Vâdi'î ve Zübeyr b. el-Ervah et-Temîmî'ye vererek Yezîd b. Muâviye'ye gönderdi.

Hüseyin b. Ali, Müslim'in insanlar tarafından öldürüldüğü haberini alınca bizzat kendisi Kûfe'ye gitmek amacıyla yola çıktı. Ubeydullâh b. Ziyâd ise Hüseyin'in üzerine Ömer b. Sa'd'ı gönderdi. Hüseyin'le Kerbelâ'da savaştı. Susuz bir şekilde öldürülünceye kadar şiddetli bir şekilde savaştı [ö. 61/680]. Bu olay altmış bir yılında çarşambaya denk gelen aşure günü meydana geldi. Cumartesi günü meydana geldiği de söylenmiştir.

Hüseyin b. Ali'yi öldüren Sinân b. Enes en-Neha'î'dir. Hüseyin'le beraber o gün hane halkından öldürülenler şunlardır:

[1] Abbâs b. Ali b. Ebî Tâlib, [2] Ca'fer b. Ali b. Ebî Tâlib, [3] Abdullah b. Ali b. Ebî Tâlib, el-Ekber [Abdullah-ı Ekber], [4] Abdullah b. Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib, [5] Kâsım b. Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib, [6] Avn b. Abdillah b. Ca'fer b. Ebî Tâlib, [7] Muhammed b. Abdillah b. Ca'fer b. Ebî Tâlib, [8] Abdullah b. Akîl b. Ebî Tâlib, [9] Muhammed b. Ebî Sa'îd b. Akîl b. Ebî Tâlib.

Ali b. Hüseyin b. Ali ise yaşı küçük görüldüğü için öldürülmedi. Böylece küçük olduğu için o gün öldürülmekten kurtul- [II/310] du. Bu kişi, Muhammed b. Ali el-Bâkır'ın babasıdır.

O gün Amr b. Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib de küçük olduğu için öldürülmedi.

O gün Hasan b. Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib çok ağır yaralıydı. Öldüğünü zannettiler. Bu olaydan sonra yaşadı.

O gün Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib'in kölesi Süleymân ve Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib'in kölesi Müncih öldürüldü.

O gün muhacir ve ensarın evlatlarından birçokları öldürüldü.

O gün Hüseyin b. Ebî Tâlib'in sütkardeşi Abdullah b. Bakter[555] tutuklandı. Kûfe'ye götürüldüğü sonra sarayın tepesinden atıldığı ya da bağlandığı veya ayağının kırıldığı sonra Kûfeli bir adamın yanı başına gelerek boynunu vurduğu da söylenmektedir.

Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib'in annesi Fâtımatü'z-Zehrâ olup Resulullah'ın kızıdır. Abbâs b. Ali b. Ebî Tâlib'in[556] annesi ise Ümmü el-Benîn bint Hizâm b. Hâlid b. Rebîa'dır. Abbâs'ın lakabı es-Sekka'dır. Çünkü Hüseyin çarpışma sırasında susuz olduğu için su istemişti. Abbâs ve kardeşi su getirmek için yola çıktılar. Bir yük su tulumu doldurup getirebildiler. Abbâs suyu Hüseyin'e verdi. Hüseyin bu kaptan su içmek istediği sırada bir ok gelip Hüseyin'in boğazına saplandı. Ok su içmesini engelledi. Ardından öldürülünceye kadar kılıçlarla vuruldu. Bundan dolayı Abbâs b. Ali "es-Sekka" diye adlandırıldı.

[II/311] Ca'fer b. Ali b. Ebî Tâlib ile Abdullah b. Ali b. Ebî Tâlib el-Ekber'in anneleri bir olup adı Leylâ bint Ebî Mürre b. Urve b. Mes'ûd b. Mu'teb'dir.

Abdullah b. Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib'in annesi Rebâb bint el-Kâsım b. Evs b. Adî b. Evs b. Câbir b. Ka'b'dır.

Kâsım b. Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib'in annesi *ümmü veled* idi.

Avn b. Abdillah b. Ca'fer b. Ebî Tâlib'in annesi Cümâne bint el-Müseyyib b. Necebe b. Rebîa'dır.

Muhammed b. Abdillah b. Ca'fer b. Akîl b. Ebî Tâlib'in annesi *ümmü veled* idi.

Abdullah b. Müslim b. Akîl b. Ebî Tâlib'in annesi Rukayye bint Ali b. Ebî Tâlib'dir.

Hasan b. Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib'in annesi Havle bint Manzûr b. Zeyyân el-Fizârî'dir.

Amr b. Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib'in annesi *ümmü veled* idi.

555 Kaynaklarda Yaktur olarak da geçmektedir.
556 Hüseyin'in baba bir kardeşi [ö. 61/680].

O gün Ebû Bekir b. Ali b. Ebî Tâlib'in de öldürüldüğü söylenmiştir. Ebû Bekir b. Ali b. Ebî Tâlib'in annesi Leylâ bint Mes'ûd b. Hâlid b. Mâlik b. Rib'î'dir.

Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib'in başının koparılma işinin gerçekleştiği olayın idarecisi Şemir b. Zülcevşen'dir.

Sonra Ubeydullâh b. Ziyâd, Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib'in [II/312] başını, Resulullah'ın hane halkından esir aldığı çocukları ve kadınları Şam'a gönderdi. Esirleri semersiz olarak develerin palan ağaçlarının üzerinde, yüzleri ve saçları açık bir şekilde sevketti. Bir yerde konakladıkları zaman Hüseyin'in kafasını sandıktan çıkarıp bir mızrağa takıyorlar ve tekrar yola devam edene kadar önünde bekliyorlardı. Sonra başı tekrar sandığa konuyor ve yola koyuluyorlardı. Böyle giderken bir rahibin kilisesinin bulunduğu bir yerde konakladılar. Her defasında yaptıkları gibi başı çıkarıp bir mızrağa taktılar. Mızrağı da kilisenin duvarına yasladılar. Rahip gece kilisesinden göğe doğru yükselen parıl parıl bir nur gördü. Grubun yanma yaklaşıp "Kimsiniz?" diye sordu. Onlar da "Şamlıyız," dediler. "Bu kimin başı?" diye sordu. "Hüseyin b. Ali'nin!" dediler. "Ne kadar da kötü bir grupsunuz! Vallahi eğer İsa'nın bir oğlu olsaydı onu göz bebeğimize koyardık. Ey İnsanlar! On bin dinarım var. Bana babamdan miras kaldı. Ona da babasından miras kalmış. Sadece bu geceliğine şu kafanın benim yanımda kalması karşılığında bu on bin dinarı size versem olur mu?" dedi. "Tabi ki!" dediler. Dinarları onlara getirdi. Bir sarraf getirdiler. Altınları tartıp kontrol etti. Bir keseye koyup mühürledi. Sonra da sandığa koydu. Hüseyin'in başını teslim ettiler. Rahip onu alıp yıkadı. Dizlerinin üzerine koyup tüm gece boyu üzerinde ağladı. Sabahın aydınlığı görülmeye başladığında şöyle dedi: "Ey Baş! Benim sözüm, sadece kendime geçer! Ben Allah'tan başka ilah bulunmadığını ve senin dedenin de Allah'ın peygamberi olduğunu kabul ve itiraf ediyorum." Hristiyan olan bu [II/313] adam Müslüman oldu ve Hüseyin'in dostu/hizmetkârı oldu.

Sonra kafayı onlara getirdi. Kafayı sandığa koyup yola düştüler. Şam'a yaklaşınca "Şu altınları bölüşelim. Çünkü Yezîd altınları görürse bizden alır," dediler. Sandığı açıp keseyi çıkardılar. Mührünü açtılar. Altınların tamamı toprağa dön-

müştü. Bir sikke buldular. Bir yüzünde (وَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ)[557] yazılıydı. Diğer yüzünde ise (وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ)[558] yazılıydı. "Vallahi bizi rezil etti," dediler. Onu Barada nehrine attılar. Bunu görenlerin bir kısmı yaptıklarına pişman olup tövbe etti. Bazıları da günahına ısrarla devam etti. Bu zulme ısrarla devam edenlerin başında Sinân b. Enes en-Neha'î bulunuyordu.

Sonra esirler semersiz olarak develerin palan ağaçlarının üzerinde, yüzleri ve saçları açık bir şekilde yola çıkarıldı. Bu şekilde Şam'a girdiler.

Hüseyin'in başı Yezîd b. Muâviye'nin önüne konunca elindeki su kamışını Hüseyin'in ön iki dişinin arasına koymaya başladı. "Dişleri ne kadar da güzel!" diyordu.[559]

Bu hadisenin detaylarını ve nasıl gerçekleştiğini, Benî Ümeyye ve Benî Abbâs'ın başından geçen olaylara etkisini *Kitâbü'l-Hulefâ*'da anlattım. Bu kitapta bu tür bir olayı tekrar anlatmayı gerekli görmüyorum. Çünkü bunlardan hulefâ-yi râşidînin hikayesini bu kitabın başında anlatmıştım.

[Harre Olayı]

[II/314] Almış altı yılında Yezîd b. Muâviye, zilhicce ayının bitmesine altı gün kala Müslim b. Ukbe el-Müzenî'yi Medine üzerine gönderdi. Müslim b. Ukbe, Medine'de ensar ve muhacirlerin evlatlarından çok sayıda kişiyi öldürdü. Talan edilmesi ve halkının öldürülmesini için Medine'yi üç gün mubah kıldı. Bu olaya Harre Olayı adı verildi.

Yezîd b. Muâviye, altmış dört yılında rebiülevvel ayından on gece geçince Dımaşk'ta bir köy olan Huvvârîn'de öldü. Öldüğünde otuz sekiz yaşındaydı.

"Yezîd b. Muâviye'nin içki içtiği bir gece kalkıp raksettiği ve raksederken tepesi üzere yere düştüğü, beyninin dağılarak öldüğü," de söylenmiştir.

557 "Sakın Allah'ı zalimlerin yaptığından habersiz sanma!" İbrâhîm, 14/42.
558 "Zalimler pek yakında nasıl bir inkilapla devrileceklerini görecekler!" Şuarâ, 26/227.
559 Buhârî'de yer alan rivayette bu kişi Ubeydullah b. Ziyâd'dır. Buhârî, Fezâilu's-Sahâbe, 22.

Cenaze namazını oğlu Muâviye b. Yezîd kıldırdı. Yezîd'in yüzüğünde "Allah'a samimiyetle iman ettim," yazılıydı. Kabri Dımaşk'tadır.

[3. Ebû Leylâ, Muâviye b. Yezîd]

Altmış dört yılında Muâviye b. Yezîd b. Muâviye rebiülevvel ayının ortasında yönetime geçti. Annesi Ümmü Hâlid bint Ebî Hâşim b. Utbe b. Rebîa b. Abdişems'tir. Yönetime geldiğinde yirmi bir yaşındaydı. "On yedi yaşında" olduğunu söyleyenler de vardır.

Ailesinin en hayırhah kişisiydi. Öleceği zaman "Senden sonra başa geçecek kişiye biatını ilan et ve onunla ilgili bir ahit düzenle!" dediler. "Şu dünyanızdan bir şey yemedim ki bir de onun günahını boynuma takayım," dedi.

Muâviye b. Yezîd altmış dört yılı rabiülevvel ayının yirmi beşinci gecesi öldü. Emîrliği kırk gece sürmüştü. [II/315]

Cenaze namazını Osmân b. Anbese b. Ebî Süfyân kıldırdı. Yüzüğünde "Ya Allah! Sadece ondan yardım dileriz-Muâviye" yazılıydı. Mezarı Dımaşk'tadır.

[4. Mervân b. el-Hakem]

Mervân b. el-Hakem b. Ebi'l-Âs b. Ümeyye b. Abdişems yönetime geldi. Şamlılar Câbiye'de ona biat ettiler. Annesinin adı Âmine bint Alkame b. Safvân b. Ümeyye b. Muhaddeş el-Ka'bî'dir.

Muâviye'nin ölüm haberi Hicâz'a ulaşınca Hicâzlılar, Abdullah b. Zübeyr b. el-Avvâm'a biat ettiler. Abdullah b. Zübeyr'in künyesi Ebû Hubeyb'dir. Iraklılar ve Hicâzlılar ona biat ettiler. Abdullah b. Zübeyr'in annesi Esmâ bint Ebî Bekir'dir. Hicâz ve Irak'ta hutbeler Abdullah b. Zübeyr adına okutuluyordu. Şam'dan Fas'a kadar olan bölgelerde ise Mervân b. el-Hakem adına okutuluyordu. Bu durum, Mervân'ın Dımaşk'ta öldüğü altmış beş yılı ramazan ayma kadar böyle devam etti. "Mervân'ın Dımaşk ve Filistin arasında öldüğü" de söylenmiştir. Öldüğünde altmış üç yaşındaydı. Yönetimi –üç gece hariç– on ay sürdü.

Cenaze namazını oğlu Abdülmelik b. Mervân kıldırdı. Hayattayken Abdülmelik'e biat etmeleri için ahit almıştı.

Mervân'ın yüzüğünde "Aziz ve Hakîm olan Allah'a iman ettim," yazılıydı. "Yüzüğünde 'İzzet ve şeref Allah'ındır,' cümlesinin yazılı olduğu" da söylenmiştir. [II/316]

[5. Ebü'l-Velîd, Abdülmelik b. Mervân]

Sonra Şamlılar Abdülmelik b. Mervân b. el-Hakem'e biat ettiler. Ağzı çok koktuğu için lakabı Ebü'z-Zebbân idi.

Babasının öldüğü gün yönetime geçti. Abdülmelik b. Mervân'ın annesi Âişe bint Muâviye b. el-Mugîre b. Ebi'l-Âs b. Ümeyye'dir.

Abdullah b. Zübeyr, kardeşi Mus'ab b. Zübeyr'i Abdülmelik b. Mervân'ın üzerine gönderdi. Abdülmelik, Mus'ab'la karşılaşma niyetiyle Irak'a doğru ilerledi. Deyrülcâselik denen yerde karşı karşıya geldiler. Mus'ab'ın taraftarları yenilene kadar aralarında çatışma devam etti. Mus'ab b. Zübeyr öldürüldü [ö. 72/691].

Sonra Abdülmelik b. Mervân, Dımaşk'a döndü. İnsanları topladı ve Abdullah b. Zübeyr meselesini görüştü. "Kim onun hakkından gelecek?" diye sorunca Haccâc b. Yûsuf ayağa kalktı ve "Ben!" dedi. Haccâc gruptaki en küçük ve şerefi en az olan kişiydi. Abdülmelik: "Nasıl bu kadar emin konuşuyorsun?" diye sordu. Haccâc: "Rüyamda onun elbisesini çıkarıp soyduğumu gördüm," dedi. Abdülmelik b. Mervân: "O senindir," dedi. Abdullah b. Zübeyr ile savaşmak için Ürdünlülerden ve Şamlılardan oluşan bir orduyu yola çıkardı. Haccâc, Mekke'ye ulaştı ve Harem-i şerifi kuşattı. Abdullah b. Zübeyr'i yenip öldürene ve ayaklarından bir kütüğe asıp teşhir edinceye kadar Kâbe'yi mancınıklarla dövdü [ö. 73/692]. Bu olay yetmiş üç yılında cemaziyelûla ayının bitmesine on üç gün kala salı günü meydana geldi. İşte o zaman Abdülmelik b. Mervân'm yönetimi perçinleşti.

[II/317] Abdülmelik b. Mervân seksen altı yılında şevval ayından dört gece geçince Dımaşk'ta öldü [ö. 86/705].

Abdülmelik b. Mervân'm annesi Âişe bint Muâviye b. el-Mugîre b. Ebi'l-Âs b. Ümeyye'dir.

Abdülmelik'in cenazesini oğlu Velîd kıldırdı. Abdülmelik öldüğünde altmış iki yaşındaydı. Yüzüğünde "Allah'a inandım," yazılıydı.

[6. Ebü'l-Abbâs, Velîd b. Abdilmelik]

Babasının öldüğü gün insanlar Dımaşk'ta Velîd b. Abdilmelik'e biat ettiler.

Velîd b. Abdilmelik'in annesi Leylâ bint Abbâs b. Hüseyn b. el-Hâris b. Züheyr'dir.

Velîd b. Abdilmelik Dımaşk'ta doksan altı yılında cemaziyelâhir ayının ortasında Deyrmurrân denilen yerde öldü. Öldüğünde kırk dokuz yaşındaydı. Yüzüğünde "Ya Velîd" yazılıydı. Cenaze namazını Süleymân b. Abdilmelik kıldırdı. Cenazesi Dîrmurrân'dan Dımaşk'a omuzlarda taşınarak getirildi. Bâbussağîr'e defnedildi.

Haccâc b. Yûsuf, Velîd b. Abdilmelik'in saltanatı döneminde doksan beş yılı ramazan ayında öldü. Haccâc öldüğünde elli üç yaşındaydı [ö. 95/714]. Tam adı Haccâc b. Yûsuf b. el-Hakem b. Ebî Akîl b. Âmir b. Mes'ûd b. Mu'attib b. Mâlik b. Ka'b b. Amr b. Sa'd b. Avf b. Sakîf b. Münebbih b. Bekr b. Hevâzin b. [II/318] Mansûr b. İkrime b. Hasfa b. Kays Aylân şeklindedir.

[7. Ebü Eyyûb, Süleymân b. Abdilmelik]

Velîd b. Abdilmelik'in öldüğü gün Süleymân b. Abdilmelik başa geçti. Annesinin adı Leylâ bint Abbâs b. Hüseyin'dir. Süleymân b. Abdilmelik'in künyesi Ebû Eyyûb'dur.

Süleymân b. Abdilmelik doksan dokuz yılında Dâbık denilen yerde safer ayından on gün geçince cuma günü öldü. "Saferin bitmesine on gün kala öldüğü" de söylenmiştir. Öldüğü gün kırk beş yaşındaydı. Yüzüğünde "Allah'a iman ediyorum," yazılıydı.

[8. Ebû Hafs, Ömer b. Abdilazîz]

Süleymân b. Abdilmelik'in öldüğü gün Ebû Hafs olarak bilinen Ömer b. Abdilazîz b. Mervân b. el-Hakem, Deyrsem'ân'da halife oldu.

Ömer b. Abdilazîz'in annesi Ümmü Âsım bint Âsım b. Ömer b. el-Hattâb'dır olarak bilinmekte olup adı Leylâ'dır.

Ömer başa geçince yardımcılarını, hanımlarını, cariyelerini topladı ve onları [gidip gitmemekte] serbest bırakıp köle olanları azat etti. Tüm elbiselerinin satılıp paralarının sadaka olarak dağıtılmasını emretti. Uygulamalarını Resulullah'ın sünneti üzere gerçekleştiren/icrâ-i amel eden halifelerin yolunu takip edip onlardan oldu. Allah'ın emirlerini uygularken kendisini eleştiren hiç kimsenin kınamasını umursamadı.

[II/319] Ömer b. Abdilazîz, Deyrsem'ân'da yüz bir yılı receb ayının bitmesine beş gece kala cuma günü vefat etti. Öldüğünde kırk bir yaşındaydı. Hilafeti iki yıl, beş ay, beş gece sürdü. Cenaze namazını Mesleme b. Abdilmelik kıldırdı. Cenaze namazını Abdülazîz b. Ömer b. Abdilazîz'in kıldırdığı da söylenmektedir.

Ömer b. Abdilazîz'in yüzüğünde "Allah'a samimi olarak iman ettim," yazılıydı.

[9. Ebû Hâlid, Yezîd b. Abdilmelik]

Şamlılar Ömer b. Abdilazîz'i defnettikten sonra Yezîd b. Abdilmelik b. Mervân'a biat ettiler. Yezîd b. Abdilmelik'in künyesi Ebû Hâlid'dir. Annesi Âtike bint Yezîd b. Muâviye b. Ebî Süfyân'dır.

Yezîd b. Abdilmelik, Dımaşk topraklarındaki Havrân'da yüz beş yılında şaban ayının bitmesine beş gün kala perşembe ya da cuma günü öldü. Öldüğü gün yirmi dokuz yaşındaydı. Yönetimi dört yıl ve bir ay sürdü. [...][560] Çünkü o, Yukarı Ürdün'de öldü. Cenaze namazını oğlu el-Velîd b. Yezîd b. Abdilmelik kıldırdı. Yüzüğünde "Rabbim! Beni hesaptan koru!" yazılıydı. [II/320]

[10. Ebü'l-Velîd, Hişâm b. Abdilmelik]

Hişâm b. Abdilmelik b. Mervân, kardeşinin öldüğü gün başa geçti. Annesi Âişe bint Hişâm b. İsmâil b. Hişâm b. el-Velîd b. el-Mugîre el-Mahzûmî'dir.

Hişâm b. Abdilmelik yüz yirmi beş yılında Kınnasrîn topraklarında bulunan Rusâfe'de çarşamba günü rebiülevvel ayından altı gece geçince öldü. Öldüğünde elli altı yaşındaydı. Saltanatı on dokuz yıl, altı ay, on bir gece sürdü.

560 *es-Sikât*'ın bu kısmında eksiklik olduğu kanısındayız. [M]

Cenaze namazını el-Velîd b. Yezîd b. Abdilmelik kıldırdı. Yüzüğünde "Hakîm olan Allah, yönetmeye layıktır," yazılıydı. Hişâm şaşıydı.

[11. Ebü'l-Abbâs, el-Velîd b. Yezîd b. Abdilmelik]

Hişâm b. Abdilmelik defnedildikten sonra başa el-Velîd b. Yezîd b. Abdilmelik geçti. Annesi Ümmü Muhammed olarak bilinmekte olup adı Âişe bint Muhammed b. Yûsuf es-Sekafî'dir. Muhammed b. Yûsuf, Haccâc b. Yûsuf'un kardeşidir. el-Velîd b. Yezîd'in künyesi Ebü'l-Abbâs'tır.

el-Velîd b. Yezîd b. Abdilmelik, yüz yirmi altı yılında cemaziyelâhirin bitmesine iki gece kala perşembe günü öldürüldü [ö. 126/744]. Yezîd en-Nâkıs, onu Dımaşk topraklarında bulunan Bahrâ'da öldürdü. Saltanatı bir yıl üç ay ve on iki gün [II/321] sürdü.

[12. Ebû Hâlid, Yezîd b. el-Velîd b. Abdilmelik]

el-Velîd b. Yezîd b. Abdilmelik'i öldürdükten sonra yönetimin başına Yezîd b. el-Velîd geçti. Annesi Hind bint Abdilazîz b. Mervân'dır.

Yezîd b. el-Velîd yüz yirmi altı yılında zilhiccenin bitmesine on gün kala öldü [ö. 126/744]. Saltanatı beş ay sürdü. "Saltanatının beş ay ve iki gece sürdüğü" de söylenmiştir. Cenaze namazını kardeşi İbrâhîm b. el-Velîd b. Abdilmelik kıldırdı.

Yezîd b. el-Velîd'e "Yezîd en-Nâkıs" denirdi. el-Velîd'in arttırdığı maaşları azaltıp noksan ettiği için bu isimle anıldı.

[13. Ebû İshâk, İbrâhîm b. el-Velîd b. Abdilmelik]

Kardeşinin öldüğü gün İbrâhîm b. el-Velîd b. Abdilmelik b. Mervân başa geçti. Annesi ümmü veled idi.

İbrâhîm'in lakabı Sulbân idi. –Sulbân Dımaşk'ta bulunan [II/322] bir delinin adıdır.– Üç ay yönetimde kaldı.

Sonra Mervân b. Muhammed, Dımaşk'a geldi. Mervân, İbrâhîm'le çarpıştıktan sonra kendisini görevden almasını istedi. Kendi kendisini görevden aldığı için İbrâhîm'e İbrâhîm el-Mehlû' adı verildi. Bundan sonra ölümüne kadar bir müddet daha Dımaşk'ta kaldı.

"Muhammed b. Mervân'ın İbrâhîm'i öldürüp astığı," da söylenmiştir.

İbrâhîm b. el-Velîd'in kendini azlettiği gün, yüz yirmi yedi yılı safer ayından on dört gece geçince pazartesi günüdür.

[14. Ebû Abdilmelik, Mervân b. Muhammed b. Mervân b. el-Hakem]

İbrâhîm b. el-Velîd'in kendini azlettiği gün, Mervân b. Muhammed başa geçti. Pazartesi günüydü. Kendisine aklının zayıflığından dolayı Mervânü'l-Himâr derlerdi. Annesi Lübâbe isimli Kürt bir cariye olup *ümmü veled*dir.

[Benî Ümeyye Saltanatının Sonra Erişi]

Ebû Müslim ve Leys b. Bekir b. Abdimenâf oğullarından birisi, Horasan'da ortaya çıktı. Ebû Müslim'in adı Abdurrahmân b. Müslim'dir. Bu olay, yüz yirmi dokuz yılı ramazan ayının bitmesine on gün kala perşembe günü meydana geldi.

Müslim, Resulullah'ın Ehl-i beytinin rızasıyla, çağrısını ortaya koydu. Sonra Merv'e girdi ve burada Nasr b. Seyyâr'ın [ö. 131/748] yanında bulunan birlikleri dağıttı. Nasr b. Seyyâr, [II/323] Ebû Müslim'in önünden kaçtı. Irak'a gitmek istiyordu. Sâva'da öldü.

Ebû Müslim, Merv'den çıkıp Nîşâbûr'a gitti. Sonra Rey'e yöneldi. Rey'den çıkıp Kûfe'ye yöneldi ve oraya da girdi. Birilerini göndertip Abdullah b. Ali b. el-Abbâs'ı ve Ehl-i beytini çağırttı. O sırada onlar Medine'deydiler. Onların Kûfe'ye gelmesini istedi. Ebû Müslim, Abdullah b. Ali b. el-Abbâs'ı ve ailesini büyük bir ordu ile Dımaşk'ın üzerine sefere çıkardı. Ebû Müslim, Mervân b. Muhammed'i yok etmek istiyordu. Abdullah b. Ali, öncü birliklerinin başına Sâlih b. Ali'yi getirdi. Sâlih b. Ali de öncü kuvvetlerinin başına Ebû Avn Abdülmelik b. Yezîd'i getirdi. İbn Avn, Mervân b. Muhammed'i Rustak'ta bulunan Ebû Sîr [Bûsir] adı verilen bir mevkide öldürdü. –Burası Yukarı Mısır olarak da anılır.– Çünkü o, Yukarı Mısır'a kaçmıştı.

Âmir b. İsmâîl el-Merzevî, Mervân el-Himâr'ı öldürdü. Bu olay yüz otuz bir yılında zilhicce ayının bitmesine altı gece kala, perşembe günü meydana geldi. "Mervân b. Muham-

med'in Dımaşk dolaylarında öldürüldüğü," de söylenmiştir.

Mervân b. Muhammed'in öldürülmesiyle Benî Ümeyye'nin saltanatı sona erdi.

[Benî Abbâs Saltanatı]

Ebû Müslim [el-Horasânî], Ebü'l-Abbâs'ı [ö. 136/754] başa geçirdi.

[1.] Ebü'l-Abbâs, es-Seffâh

Adı Abdullah b. Muhammed b. Ali b. Abdillah b. el-Abbâs şeklindedir. Bu olay yüz otuz iki yılında rebiülevvel ayından on üç gece geçince cuma günü meydana geldi.

Annesi Râita bint Ubeydullâh b. Abdillah b. Abdilmedân el-Hârisî'dir. Hilafete geçen ilk Abbâsîdir. [II/324]

Ebü'l-Abbâs, Hîre'den Enbâr'a haraket etti. Yüz otuz dört yılında zilhicce ayının ortasında bu kenti imar etti.

Ebü'l-Abbâs yüz otuz altı yılında zilhicce ayından on gece geçince pazar günü Enbâr'da vefat etti. Cenaze namazını Îsâ b. Ali b. Abdillah b. Abbâs kıldırdı. İktidarı dört yıl, sekiz ay sürdü. Doğum yeri Şam'ın Humeyme bölgesidir. [Seffâh, çok kan döken kişi demektir.]

Yüzüğünde "Abdullah'ın tek dayanağı Allah'tır ve O'na inanır," yazılıydı.

[2.] el-Mansûr, Seffâh'ın kardeşi Ebû Ca'fer

Ebû Ca'fer el-Mansûr, kardeşinin öldüğü gün başa geçti. Adı Abdullah b. Muhammed b. Ali b. Abdillah b. el-Abbâs şeklindedir. Annesi *ümmü veled* olup adı Sellâme'dir.

Ebû Ca'fer yüz elli sekiz yılında zilhicce ayından dokuz gün geçince Mekke'deki Ebtah'ta vefat etti [ö. 158/775]. Bi'rimeymûn'a defnedildi. Cenaze namazını İbrâhîm b. Yahyâ b. Muhammed b. Ali kıldırdı. "Hayır! Cenaze namazını Îsâ b. Muhammed b. Ali kıldırdı," da denilmiştir.

Ebû Müslim'i öldüren kişi Mansûr'dur. Ebû Müslim'in doğum yeri İsfahân'daki Kerh kentiydi. Ebû Müslim'in adı Abdurrahmân b. Müslim'dir. Mansûr, yüz otuz yedi yılı şaban [II/325]

ayının sonunda Ebû Müslim'i öldürdü. Onu bir kilime sardı.[561] Çünkü o, kendi fikrine göre hareket ediyordu.

Mansûr başa geldiğinde altmış üç yaşındaydı. İktidarı bir gün hariç yirmi iki yıl sürdü. Yüzüğünde "Abdullah'ın dayanağı Allah'tır," yazılıydı.

[3.] Ebû Abdillah, el-Mehdî b. el-Mansûr

Kardeşinin öldüğü gün Muhammed b. Abdillah b. Ali b. Abdillah b. el-Abbâs başa geçti. Annesi Ümmü Mûsâ bint Mansûr b. Abdillah b. Sehm b. Yezîd el-Himyerî'dir.

Mehdî, Sevâd adı verilen Mâsebezân'daki bir köyde vefat etti. Bu olay yüz altmış dokuz yılında muharrem ayının bitmesine sekiz gün kala, perşembe gecesi meydana geldi [ö. 169/785]. Öldüğü gün kırk üç yaşındaydı. İktidarı on yıl, bir ay ve on dört gece sürdü. Cenaze namazını oğlu Hârûn kıldır-[II/326] dı. Yüzüğünde "Allah'tan güç ve kuvvet istiyorum," yazılıydı.

[4.] Ebû Muhammed, el-Hâdî b. Mehdî

Babasının öldüğü gün Mûsâ b. Muhammed b. Ebî Ca'fer el-Mansûr başa geçti. O sırada Mûsâ, Cürcân'daydı. Annesi *ümmü veled* olup adı Hayzürân'dır. Bağdat'ta kendisine biat edildi. Cürcân'dayken biat kendisine ulaşmıştı. Sonra el-Hâdî, Bağdat'a geldi.

el-Hâdî cuma günü Yukarı Irak'ta Îsâbâd denen yerde vefat etti. Bu olay yüz yetmiş yılı rebiülevvel ayından on dört gece geçince cuma günü meydana geldi [ö. 170/786]. Öldüğü gün yirmi beş yaşındaydı. İktidarı –altı gece hariç– on dört ay sürdü. Cenaze namazını kardeşi Hârûn er-Reşîd b. el-Mehdî kıldırdı. el-Hâdî'nin yüzüğünde "Rabbim Allah'tır," yazılıydı.

[5.] Ebû Ca'fer, er-Reşîd b. el-Mehdî

Kardeşi Mûsâ'nın vefat ettiği gün, Hârûn b. Muhammed b. Ebî Ca'fer el-Mansûr başa geçti. Künyesi Ebû Ca'fer'dir. Annesi *ümmü veled*dir.

Hârûn er-Reşîd, Tûs'ta Nûkâ'nın dışında bulunan Senâbâz'da/ [II/327] [Meşhed'de] vefat etti. Cürcân'dan buraya gelmişti. Bu olay

561 Ebu Müslim'in cesedinin Dicle'ye atıldığı aktarılır. Hakkı Dursun Yıldız, "Ebû Müslim-i Horasânî", *DİA*.(M)

yüz doksan üç yılı cemaziyelevvel ayında meydana geldi [ö. 193/809]. Doğum yeri Selâm kentidir. Yüzüğünde "Sadece Allah'a güvenirim," yazılıydı.

Ben Hârûn er-Reşîd'in, Ali b. Mûsâ er-Rızâ'nın mezarının aşağısında bulunan kabrini gördüm. İki mezar arasında göz kararıyla iki arşın mesafe vardı. Ali kıble cihetinde olup Hârûn ise onun doğu tarafındaydı.

Hârûn vefat ettiğinde kırk dokuz yaşındaydı. İktidarı yirmi üç yıl, iki ay, on yedi gün sürdü.

[6.] Ebû Abdillah, el-Emîn b. er-Reşîd

Muhammed b. Hârûn başa geçti. Annesi Zübeyde olup adı Ümmü Ca'fer bint Ca'fer Ebî Ca'fer el-Mansûr'dur.

O sırada Muhammed Bağdat'taydı. Tûs'ta ona biat edildi. Hârûn ise Bağdat'ta bulunmuyordu. Sonra Hârûn, oğlu Muhammed için insanlardan biat aldı. Muhammed'den sonrası için de oğlu Abdullah adına biat sözü aldı.

Hârûn ölüp Muhammed başa geçinde Abdullah b. Hârûn el-Me'mûn babasının vefatından sonra Tûs ve Horasan'da işleri yürütmeye başladı. Tâhir b. el-Hüseyin el-A'ver, (Memun'un) kardeşiyle savaşmak için Bağdat'a gitti. Tâhir, Bağdat'a ulaştı ve Bağdat'ta Emîn'i kuşattı. Öldürünceye kadar [II/328] savaştı. Başını Me'mûn'a gönderdi. Bu olay, yüz doksan sekiz yılı, muharremin bitmesine yedi gün kala pazar günü meydana geldi [ö. 198/813]. Emîn'in yüzüğünde "Gayesi Allah olan asla kaybetmez," yazılıydı.

[7.] Ebü'l-Abbâs, el-Me'mûn b. er-Reşîd

Muhammed'in kardeşi olan Abdullah b. Hârûn el-Me'mûn, kardeşi öldürüldüğü gün Bağdat'ta başa geçti. İnsanlar ona biat ettiler. Annesi *ümmü veled* olup adı Merâcil'dir. Me'mûn, Tarsûs'un dışındaki Rum yolu üzerinde bulunan Bezendûn'da vefat etti. İki yüz on sekiz yılında receb ayından on bir gün geçince öldü. Cenazesi oradan Tarsûs'a taşındı. Cenaze namazını kardeşi Ebû İshâk el-Mu'tasım kıldırdı. Tarsûs'a gömüldü. Öldüğü gün, kırk sekiz yıl ve üç aylıktı. İktidarı yirmi yıl, altı ay, on altı gün sürdü. Selâm kentinde

dünyaya gelmişti. Yüzüğünde "Abdullah'ın dayanağı Allah'tır ve O'na inanır," yazılıydı.

[8.] Ebû İshâk, el-Mu'tasım b. er-Reşîd

Me'mûn'un kardeşi olan Muhammed b. Hârûn Ebû İshâk [II/329] el-Mu'tasım, kardeşinin Tarsûs'ta defninden sonra başa geçti. Annesi *ümmü veled* olup ismi Mârida'dır.

Mu'tasım lüzumu olmayan şeyleri mecbur kıldı.[562] Ahmed b. Hanbel'i [ö. 241/855] kırbaçlarla dövdü. Ahmed b. Nasr el-Huzâî'yi[563] öldürdü [ö. 231/846]. İnsanlar, Mu'tasım ölünceye kadar bu fitneye maruz kaldılar.

Mu'tasım iki yüz yirmi yedi yılında Kâtûl topraklarında Sürremenreâ'da[564] perşembe gecesi rebiülevvel ayından on sekiz gece geçince öldü [ö. 227/842]. "Rebiülevvel ayının bitmesine sekiz gün kala öldü," de denilmiştir. Cenaze namazını oğlu Vâsik kıldırdı. Öldüğü gün kırk yedi yaş ve on üç günlüktü. İktidarı sekiz yıl, sekiz ay sürdü. Yüzüğünde "Hiçbir benzeri olmayan Allah'a hamdüsena olsun," yazıyordu.

[9.] Ebû Ca'fer, el-Vâsik b. el-Mu'tasım

Hârun, babasını defnettikten sonra başa geçti. Hârûn'un babası Ebû İshâk el-Mu'tasım b. er-Reşîd'dir. Annesi *ümmü veled* olup ismi Karâtîs'dir. Başa geçtiğinde yaşı yirmi altı yıl, iki ay ve sekiz gündü.

Vâsik iki yüz otuz iki yılında zilhiccenin bitmesine altı gün [II/330] kala çarşamba günü öldü [ö. 232/847]. İktidarı beş yıl, altı ay ve on üç gün sürdü. Cenaze namazını kardeşi Ca'fer el-Mütevekkil kıldırdı. Vâsik, Selâm kentinde doğmuştu. Yüzüğünde "Vâsik'in tek dayanağı Allah'tır," yazılıydı.

[10.] Ebü'l-Fazl, el-Mütevekkil b. el-Mu'tasım

Ca'fer b. Muhammed b. Hârûn kardeşi olan el-Vâsik b. el-Mu'tasım'ı defnettikten sonra başa geçti. Mütevekkil'in annesi *ümmü veled* olup adı Şücâ''dır.

562 Mihne olaylarını kastediyor. [M]

563 *DİA*'ya göre Ahmed b. Nasr el-Huzâî, Mihne olayında halife Vâsik tarafından öldürülmüştür. [M]

564 Samarrâ'nın eski ismi olup "Gören kişinin ferahlayacağı ve mutlu olacağı kent" anlamına gelmektedir. [M]

Başa geçtiğinde yirmi sekiz yaşındaydı. Sünneti[565] sevdiğini ortaya koydu ve bu fikirlere meyletti. Bu konuda babasının ve kardeşinin yaptıklarını hoş karşılamadı. Ehl-i ilmin kadrini ve kıymetini bilip değer verdi. Ahmed b. Nasr'ın[566] fikirlerinin yaygınlaşmasına önem verdi. Bundan dolayı halkın sevgisini kazandı.

Mütevekkil, iki yüz kırk yedi yılında şevval ayından beş –bir rivayette yedi– gün geçince çarşamba günü öldürüldü [ö. 247/861]. Mütevekkil'i oğlu el-Müntasır öldürdü. Cenaze namazını da o kıldırdı. Mütevekkil'in yüzüğünde "Allah'tan başka ilah yoktur," yazılıydı. İktidarı on beş yıl ve iki ay sürdü.

[11.] Ebû Ca'fer, el-Müntasır b. el-Mütevekkil

Muhammed b. Ca'fer b. Muhammed b. Hârûn el-Müntasır b. el-Mütevekkil b. el-Mu'tasım b. er-Reşîd babasını öldürdüğü gün başa geçti. Kardeşleri olan Mu'tez ve Müeyyed de ona biat ettiler. Müntasır'ın annesi *ümmü veled* olup kendisine Hubşiyye denirdi.

Müntasır b. el-Mütevekkil iki yüz kırk sekiz yılında rebiülevvel ayından dört gün geçince pazartesi günü öldü [ö. 248/862]. Cenaze namazını amcası el-Müsta'în b. el-Mu'tasım kıldırdı. Müntasır'ın yüzüğünde "Muhammed Allah'ın yardımıyla kazanır," yazıyordu. [II/331]

[12.] Ebû Abdillah, el-Müsta'în b. el-Mu'tasım

Ahmed b. Muhammed b. Hârûn başa geçti. Bu kişi, Ca'fer el-Mütevekkil'in kardeşi ve el-Müntasır b. el-Mütevekkil'in amcasıdır. el-Müsta'în'in annesi *ümmü veled* olup adı Mehârık'tır.

Müntasır'ın öldüğü gün kendisine biat edildi. İki yüz elli bir yılı girdiğinde Mu'tez ve Müsta'în arasında birçok fitne ortaya çıktı ve birbirlerine saldırdılar. Bu durum, iki yüz elli bir yılının sonunda Müsta'în'in kendini görevinden azletmesine kadar devam etti. Bu olay muharremin ortasında çarşamba

565 Bu ifade, o dönemde iktidardan düşürülen Mutezile'ye karşı yapılan faaliyetleri kastediyor olmalıdır. (Ed.)
566 Ahmed b. Nasr'ın daha önce Vâsik döneminde öldürüldüğü düşünülürse burada kastedilen kişinin Ahmed b. Hanbel olması daha muhtemeldir. [M]

günü meydana geldi. Müsta'în'in yüzüğünde "Ahmed b. Muhammed" yazıyordu.

[13.] Ebû Abdillah, el-Mu'tez b. el-Mütevekkil

Müsta'în'in kendisini azlinden sonra insanlar Zübeyr b. Ca'fer b. Muhammed b. Muhammed b. Hârûn'a biat ettiler. Bu, el-Mu'tez b. el-Mütevekkil olarak bilinen kişidir. Annesi *ümmü veled* olup ismi Kabîha'dır. Mu'tez iki yüz elli beş yılı Receb ayında öldürüldü [ö. 255/869]. Yüzüğünde "Mu'tez bil- [II/332] lâh" yazılıydı.

[14.] Ebû Abdillah, el-Mühtedî b. el-Vâsik

Muhammed b. Hârûn b. Muhammed b. Hârûn, Sürremenreâ'da başa geçti. Bu kişi, el-Mühtedî b. el-Vâsik b. el-Mu'tasım b. er-Reşîd'dir. İki yüz elli beş yılı receb ayının bitmesine iki gün kala yönetici oldu. Ancak Türkler ağırlıklarını koyarak karşı çıktılar ve bu durum, iki yüz elli altı yılında receb ayının bitmesine on üç gün kalınca onu öldürmelerine kadar devam etti [ö. 256/870]. Annesi, *ümmü veled*di. Yüzüğünde "Müminlerin Emîri Muhammed" yazılıydı.

[15.] Ebü'l-Abbâs, el-Mu'temid b. el-Mütevekkil

Mühtedî'nin öldürüldüğü gün başa Ahmed b. Ca'fer geçti. Bu kişi, el-Mu'temid b. el-Mütevekkil b. el-Mu'tasım b. er-Reşîd olarak bilinen kişidir. Annesi *ümmü veled* olup adı Fityân'dır.

Mu'temid, yüz altmış bir yılında zilhicce ayının on ikinci günü olan cuma günü, kardeşi Ebû Ahmed el-Muvaffak'ı *veli-ahd* tayin ederek yönetim işlerini ona bıraktı. Muvaffak, Mu'temid'i görevden ve insanlardan uzak tutmaya başladı. Mu'temid'in ishale bağlı şiddetli karın ağrısı çektiğini gerekçe gösteriyordu.

Mütevekkil'in üç oğlu vardı:

[1] En büyükleri Muhammed b. Ca'fer'dir. el-Müntasır denen kişidir.

[2] Ortancaları Ahmed b. Ca'fer'dir. el-Mu'temid denen kişi budur.

[3] En küçüğü Talha b. Ca'fer'dir. Künyesi Ebû Ahmed olan bu kişi, el-Muvaffak olarak bilinmektedir.

Ebû Ahmed el-Muvaffak, kendisinde bulunan ağır bir hastalıkdan dolayı iki yüz yetmiş sekiz yılı safer ayının sekizinci günü olan perşembe günü vefat etti. [II/333]

el-Mu'temid iki yüz yetmiş dokuz yılı receb ayının bitmesine on bir gece kalınca vefat etti [ö. 279/892]. Öldüğünde altmış yaşındaydı.

[16.] Ebü'l-Abbâs, el-Mu'tazıd b. el-Muvaffak b. el-Mütevekkil

el-Mu'temid'in öldüğü gün, Ahmed b. Talha b. Ca'fer başa geçti. Bu kişi, Ebû Ahmed el-Muvaffak'ın oğludur. Annesi *ümmü veled*dir.

el-Mu'tazıd, Bağdat'ta iki yüz seksen dokuz yılında rebiülâhir ayının bitmesine sekiz gün kala pazartesi gecesi vefat etti [ö. 289/902]. el-Mu'tazıd'ın "İki yüz seksen dokuz yılında cemaziyelâhir ayından beş güç geçince çarşamba günü öldüğünü," söyleyenler de vardır. Ebû Ömer künyesiyle bilinen Muhammed b. Yûsuf b. Ya'kûb'un el-Mu'tazıd'ı yıkadığı söylenmektedir. Cenaze namazını Ebû Yûsuf kıldırdı. Vefat ettiğinde kırk altı yaşındaydı. Yüzüğünde "el-Mu'tez billâh" yazılıydı.

[17.] Ebû Muhammed, el-Müktefî b. el-Mu'tazıd

Ali b. Ahmed b. Talha b. Ca'fer babasını defnettikten sonra başa geçti. Annesi Türk bir cariye olup *ümmü veled*dir. [II/334]

el-Müktefî iki yüz doksan beş yılında zilkade ayından on üç gece geçince pazar gecesi vefat etti [ö. 295/908]. Ebû Ömer cenazesini yıkadı. Cenaze namazını kıldıran da odur. el-Müktefî öldüğünde otuz bir yaşındaydı.

[18.] Ebü'l-Fazl, el-Muktedir b. el-Mu'tazıd b. el-Muvaffak b. el-Mütevekkil

el-Müktefî'nin öldüğü gün, onun kardeşi olan Ca'fer başa geçti. Annesi *ümmü veled* olup adı Şağab'dır. el-Muktedir, iki yüz seksen iki yılında dünyaya geldi.

İki yüz doksan altı yılının rebiülevvel ayında, ileri gelen devlet adamları, Abdullah b. Mu'tez'e biat ettiler. el-Muktedir'in yanında sadece odacıları, memurların bir kısmı ve halk kaldı. Hüseyin b. Hamdân bedevilerden oluşan bir grupla at

binip el-Muktedir'in kapısına geldiler. Sonra İbn Mu'tez'in evini hedefleyerek yola çıktı. İbn Mu'tez'in adamlarıyla savaştı. Her kesin gözü önünde İbn Mu'tez ile İbn Mu'tez'in kâtibi olan el-Abbâs b. el-Hasan b. Eyyûb'u öldürdü. İbn Mu'tez'in arkadaşlarını yenip dağıttı. Abdullah b. Mu'tez'i yakalayıp öldürdü. Böylece el-Muktedir'in iktidarı sağlamlaştı. İnsanların işleri yoluna girdi. İnsanlar hiçbir fitnenin çıkmayacağının rahatlığıyla sanki uykuda gibiydiler.

el-Muktedir'in annesi Haremeyn'i imar etti. Her yıl buralara harcanması için yüklü miktarda para ayırdı. Aynı şekilde Beytü'l-Makdis'i de imar etti. Hem Beytü'l-Makdis'e hem de sınır boylarındaki kalelere her yıl çok miktarda para harcadı.

[II/335] İlim erbâbı dünyevi anlamda her kentte saygı görmeye başladı; kadrukıymetleri bilindi. O günlerde Bağdat'ı gördüm. En güzel, en mükemmel ve en mamur günlerini yaşıyordu.

Sonra üç yüz on altı yılında el-Muktedir'in işleri bozuldu. İnsanlar onu tahtan indirmek istediler ve başarılı da oldular. el-Muktedir kendi iradesiyle yönetimi bırakınca onun yerine kardeşi el-Kâhir'i getirdiler. el-Kâhir bu şekilde üç gün yönetici olarak kaldı. Sonra el-Kâhir, kendi kendini azletti[ğini açıkladı]. Bunun üzerine insanlar ikinci kez el-Muktedir'e biat ettiler. el-Muktedir üç yüz yirmi yılının sonuna kadar yönetime devam etti.

Sonra ordu karışıklık çıkardı ve Mûnis [el-Muzaffer], askerleri el-Muktedir'e karşı isyana teşvik etti. el-Muktedir grubun isyanını bastırmak için bizzat atıyla sefere çıktı. Üzerinde Resulullah'ın abası vardı. Askerleriyle beraber ayakta duruyorken bir Berberî geldi. Kim olduğu bilinmiyordu. Berberî'nin el-Muktedir'e selam vereceğini zannettiler. Yakınına sokulunca mızrağını fırlatıp el-Muktedir'i öldürdü. Bu olay üç yüz yirmi yılında şevvalin bitmesine üç gün kala çarşamba günü meydana geldi [ö. 320/932].

[19.] Ebü'l-Abbâs, el-Kâhir b. el-Mu'tazıd

Muhammed b. Ahmed b. Talha b. Ca'fer başa geçti. Bu kişi, el-Muktedir ile el-Müktefî'nin kardeşidir. Kardeşi el-Muktedir'in öldürüldüğü gün yönetime geldi. Bir yıl, altı ay iktidarda kaldı.

Sonra iktidardan indirildi ve gözlerine mil çekildi. el-Kâhir, üç yüz yirmi iki yılında öldü.[567] [II/336]

[20.] Ebü'l-Abbâs, er-Râzî b. el-Muktedir

Muhammed b. Ca'fer b. Ahmed b. Talha b. Ca'fer başa geçti. Bu kişinin adı ve nesebi, er-Râzî b. el-Muktedir b. el-Mu'tazıd b. el-Muvaffak b. el-Mütevekkil b. el-Mu'tasım b. er-Reşîd b. el-Mehdî b. el-Mansûr b. Muhammed b. Ali b. Abdillah b. Abbâs b. Abdilmuttalib şeklindedir.

er-Râzî, üç yüz yirmi yedi yılının başında vefat etti.

[21.] el-Müttakî b. el-Muktedir

Üç yüz otuz iki yılının başında İbrâhîm b. Ca'fer b. Ahmed b. Talha b. Ca'fer başa geçti. Üç yüz otuz beş yılında vefat etti.

[22. el-Müstekfî]

[23.] el-Mutî' b. el-Muktedir

el-Müstekfî defnedildikten sonra yönetimin başına el-Fazl b. Ca'fer b. Muhammed b. Ahmed b. Talha b. Ca'fer geçti. Bu kişi, el-Muktedir'in oğludur. Şu anda yönetime devam etmektedir. Allah'ın ona ne yapacağını bilmiyorum. Ancak, onun ölecek ya da öldürülecek bir halife olduğundan şüphem yok. Çünkü daha önce yitip giden yöneticilerden kendisine böyle bir numune-i imtisal kalmıştır.

Allah daha iyi bilir. [II/337]

Sünnet Üzere Yaşayan Halifeler ve İktidara Hevesli Krallar [Hakkında Son Söz]

Şeyhe okunurken benim de hazır bulunduğum bir mecliste Abdullah b. Muhammed el-Ezdî bize haber verdi. Dedi ki: İshâk b. İbrâhîm el-Hanzalî bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: el-Velîd b. Müslim bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: el-Evzâî bize lafzen rivayette bulundu. Dedi ki: Zührî bana lafzen rivayette bulunduğuna göre Zührî, Ebî Seleme'den, o da Ebû Hüreyre'den, o da Resulullah'tan lafzen aktardığına göre Resulullah şöyle dedi:

567 *DİA*'da Kâhir-Billâh maddesinde Kâhir'in vefat tarihi 339/950 şeklinde yer almaktadır. Ancak Râzî-billâh maddesinde ise şu ifadelere yer verilmektedir: "Ebü'l-Abbâs Ahmed, Halife Kâhir-Billâh'ın hal'edilmesinden sonra hapishaneden çıkarıldı ve Râzî-Billâh lakabıyla halife ilân edildi (6 Cemaziyelevvel 322/24 Nisan 934). Dolayısıyla tarihler arasında farklılık göze çarpmaktadır. [M]

"Benden sonra bildiklerini uygulayan ve kendilerine emredilenleri yerine getiren halifeler olacaktır. Bunlardan sonra bilmediklerini yapan ve kendilerine emredilmeyenleri uygulayan halifeler gelecektir. Bunlara karşı duran kendini temize çıkarır; ama bunlara yönelen ve tâbi olanlar kendilerini [indi ilahîde temize çıkaramazlar.]"

Ebû Hâtim şöyle dedi: Resulullah'ın sünneti üzere yaşayan ve o istikamet üzere yürüyen dört halife iktidarı döneminde meydana gelen olaylardan ihtiyaç duyulacak olanlarını anlattık. Onlardan sonra başa gelen Ümeyye oğullarına ve Abbâs oğullarına işaret ettik. Bunlarla ilgili olarak, bu kitabımıza bakan kişi için önemli olmayan olayları görmezden geldik ve bu tür olaylara yer vermedik.

Allah imkân verirse bunlardan sonra Resulullah'ın ashabını nesepleriyle, kabileleriyle, bilinebilen nesepleriyle, yaşadıklarıyla ve başlarından geçen olaylarla müstakil bir kitap olan [*Kitâbü's-Sahâbe*]'de tek tek anlatacağız. Bunu yaparken amacımız, ilim yolcusunun bunlarla ilgili haberlere ulaşmasının önündeki zorlukları ortadan kaldırmaktır.

Allah'tan, kendi rızasını kazanabileceğimiz ve kendisine yakınlaşabileceğimiz işler yapmamızı müyesser kılmasını ve inayetini diliyoruz. Çünkü O, cömerttir; karşılıksız verir. Şefkat ve merhamet sahibidir.

DİZİN

B

C

D

F

I-İ

K

O-Ö

P

R

S-Ş

T

İBN HİBBÂN

es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ

Hz. Peygamber ve Halifeler

İbn Hibban'ın *ES-SÎRETÜ'N-NEBEVİYYE VE AHBÂRU'L-HULEFÂ*'sında Hz. Peygamber'den başlayıp müellifin kendi zamanında (Abbasiler) hilafette olan Muti dönemine kadarki tarihî süreç, siyaset ön plana alınarak kronolojik bir şekilde tasnif edilmiştir.

Müellif, Hz. Peygamber dönemini çok uzun, dört halifeyi biraz daha kısa, sonraki halifeleri ise özet olarak anlatmıştır ve Sünni bir düşünceyi benimsediği görülse de aktardığı kimi rivayetler çok ilginç sonuçlar verecek niteliktedir. Bu yönüyle araştırmacılar için değerli malzemeler sunmaktadır.

ANKARA OKULU YAYINL